

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

Volumul XXVI

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

1993

Vol. XXVI

Centrul de Informare
și Documentare Economică

București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Coperta: Nicolae LOGIN

Redactori: Adelina BIGICĂ, Haritina BUȘTIUC, Ortansa CIUTACU,
Mircea FĂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACȘU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu". Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-158-2

Apărut 2013

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

1993
vol. XXVI

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

volumul XXVI

PROBLEME ECONOMICE NR. 1/1993

REFLECȚII PE MARGINEA SIMPOZIONULUI "INTEGRAREA ECONOMICĂ A REPUBLICII MOLDOVA CU ROMÂNIA" (CHIȘINĂU, 7-9 DECEMBRIE 1992)___ 5

PROBLEME ECONOMICE NR. 2-3/1993

ACTIVITATEA INSTITUTULUI NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE ÎN ANUL 1992	23
I. Teme prioritare de cercetare economică	24
II. Activitatea reprezentativă de cercetare a institutelor din cadrul INCE	27
III. Contribuții la dezvoltarea cercetării economice	35
IV. Manifestări științifice	36
V. Relații internaționale în domeniul cercetării economice	37
VI. Activitatea publicistică și editorială	39
VII. Asistență de specialitate acordată; relații de colaborare.....	40
VIII. Activitatea de doctorat, cursuri și seminarii.....	41
IX. Activitatea Consiliilor Științifice	41

PROBLEME ECONOMICE NR. 4/1993

SITUAȚIA SOCIAL-ECONOMICĂ A COPILULUI ÎN ROMÂNIA: PROPUNEREA UNUI PROGRAM PRIORITAR DE URGENȚĂ DE PROTECȚIE	97
Introducere	97
1. Copiii – grupul cel mai expus și mai afectat de consecințele negative ale tranziției	98
2. Copiii reprezintă în momentul de față grupul cel mai puțin protejat din punct de vedere economic	99
3. Sprijinul economic sub forma bunurilor și serviciilor.....	101
ANEXE	105

VI

PROBLEME ECONOMICE NR. 5/1993

RESTRUCTURAREA INDUSTRIEI ÎN STRATEGIA DEZVOLTĂRII ECONOMIEI NAȚIONALE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE	117
1. Poziții de principiu în fundamentarea restructurării industriei. Caracteristici ale mediului economic și impactul lor asupra restructurării.....	117
2. Oportunități și constrângeri pentru procesul de restructurare decurgând din stadiul reformei.....	120
3. Fundamentarea politicii structurale în industria prelucrătoare	124
Anexe	134

PROBLEME ECONOMICE NR. 6/1993

POPULAȚIA DE ROMI - SITUAȚIA SOCIO-ECONOMICĂ ȘI COORDONATELE UNUI PROGRAM DE SPRIJIN	143
Introducere.....	144
Metodologia cercetării.....	146
Caracteristicile eșantionului studiat	147
Estimarea populației de romi	148
Atitudinea față de romi în societatea românească tradițională.....	150
Romii în regimul socialist	152
Câteva caracteristici ale situației actuale a romilor.....	153
Tipul de familie și căsătoria	153
Natalitatea	154
Condițiile de locuire.....	157
Dotarea gospodăriei.....	157
Profesii/calificare	160
Nivelul școlar.....	160
Venituri	162
Standardul de viață	164
Probleme ale populației de romi	165
Resursele disponibile ale populației de romi	172
Strategii de abordare a problemelor populației de romi	175

PROBLEME ECONOMICE NR. 7-8-9-10/1993

GESTIUNEA RESURSELOR NATURALE ÎN CONDIȚIILE ECONOMIEI DE PIAȚĂ	183
---	-----

Capitolul I - Gestiunea resurselor naturale elemente introductive.....	183
Capitolul II - Evaluarea resurselor naturale	187
1. Concepte și tipologii.....	187
2. Evaluarea resurselor de substanțe minerale utile	195
Capitolul III - Atragerea în circuitul economic a resurselor de substanțe minerale utile	203
1. Analiza situației actuale	204
2. Activitatea de cercetare științifică	211
3. Activitatea de exploatare	213
4. Forme de cooperare cu capitalul privat	217
Capitolul IV - Probleme privind alocarea resurselor naturale în perioada tranziției la economia de piață	226
1. Diferențieri privind modul de alocare a resurselor naturale, corespunzător celor două tipuri principale de economie: economia de piață și cea planificată centralizat	227
2. Particularități ale procesului de alocare a resurselor naturale în perioada de tranziție	229
2.1. Raporturile de piață în perioada de tranziție	234
2.2. Concurența în condițiile menținerii unui sector de stat și a dezvoltării proprietății private. Probleme ale monopolului	235
Capitolul V - Valorificarea resurselor naturale	241
1. Indicatori de caracterizare a energo și materialintensivității economiei	242
2. Direcții de acțiune pentru valorificarea eficientă a resurselor naturale	248
3. Măsuri de reducere a energo și materialintensivității economiei	251
BIBLIOGRAFIE	256

PROBLEME ECONOMICE NR. 11/1993

EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST: DECLIN SAU PROGRES?	263
Tensiunile bugetare	263
O abordare graduală a tranziției	263
Trei grupări.....	264
Rețelele comerciale	265
Deschiderea către vest	265
Franța în contextul european de azi	266

VIII

Riscuri și...riscuri	267
BULGARIA – O TRANZIȚIE CALMĂ	268
Perspective economice	268
Politica comercială	269
Politica industrială	269
Evaluarea riscurilor investițiilor în Bulgaria	270
UNGARIA – CONTROLUL ASUPRA DATORIEI EXTERNE	271
Perspective economice	271
Politica comercială	272
Politica industrială	273
Evaluarea riscurilor investițiilor în Ungaria	273
POLONIA – EXCEDENT COMERCIAL	274
Perspective economice	274
Politica comercială	275
Politica industrială	276
Evaluarea riscurilor investițiilor în Polonia	276
ROMÂNIA – DOUĂ MARI OBIECTIVE.....	277
Perspective economice	277
Politica comercială	278
Politica industrială	278
Evaluarea riscurilor investițiilor în România	279
REPUBLICA CEHĂ – CONTINUAREA REFORMELOR.....	280
Perspective economice	280
Politica comercială	281
Politica industrială	281
Evaluarea riscurilor investițiilor în Cehia	281
REPUBLICA SLOVACĂ – PRAGMATISM	282
Perspective economice	282
Politica comercială	282
Politica industrială	283
Evaluarea riscurilor investițiilor în Slovacia	283
LETONIA ȘI ATUURILE SALE	284

Perspective economice.....	284
Politica comercială.....	284
Politica industrială.....	285
Evaluarea riscurilor investițiilor în Letonia.....	285
RUSIA – REGULI DE JOC INSTABILE.....	286
Perspective economice.....	286
Politica comercială.....	287
Politica industrială.....	287
Evaluarea riscurilor investițiilor în Rusia.....	287

PROBLEME ECONOMICE NR. 12/1993

CORELAȚIA INFLAȚIE-ȘOMAJ ÎN CONJUNCTURA ECONOMICĂ A ANILOR 1991-1992	293
--	-----

PROBLEME ECONOMICE NR. 13-14/1993

COMPETITIVITATEA, PROGRESUL TEHNIC ȘI PROTECȚIA MEDIULUI - FACTORI ÎN RESTRUCTURAREA RAMURILOR INDUSTRIALE ȘI A ACTIVITĂȚII AGENȚILOR ECONOMICI	309
Partea I - Ajustări structurale în vederea creșterii competitivității activității economice	309
1. Industria metalurgică	310
2. Industria chimică și petrochimică.....	313
3. Industria ușoară	317
Partea a II-a - Cerințele protecției mediului în strategia restructurării industriei.....	320
4. Poluarea și protecția mediului înconjurător în România.....	320
5. Elemente de fundamentare a restructurării cu luarea în considerare a restricțiilor ecologice.....	324
6. Impactul ecologic al exploatării resurselor minerale.....	330
7. Reflectarea cerințelor de protecție a mediului în strategia restructurării industriei producătoare de energie electrică și termică.....	333
Partea a III-a - Progresul tehnic în strategia și politicile agenților economici.....	336
8. Locul agentului economic în strategia restructurării industriei ...	336

X

9. Strategia inovării prin produse la nivelul unei firme industriale ...	338
10. Incidentele progresului tehnic în procesul de adaptare a aparaturii productiv (cu exemplificare în industria mijloacelor de tehnică de calcul electronic).....	343

PROBLEME ECONOMICE NR. 15/1993

O ANALIZĂ COMPARATIVĂ, ÎNTRE PIAȚA BUNURILOR DE CONSUM ȘI UNELE PIEȚE ALE BUNURILOR DE PRODUCȚIE, PRIVIND REACȚIA AGENȚILOR ECONOMICI LA LIBERALIZAREA PREȚURILOR	351
---	-----

PROBLEME ECONOMICE NR. 16/1993

ASIGURAREA ÎN SERVICIILE DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ	375
Trecere în revistă a caracteristicilor instituționale	376
Cazul Braziliei	378
Brazilia după 1983	380
Concluzii și recomandări generale ale studiului	383
Escaladarea costurilor	384
Alocarea de resurse și recomandări	385
Stimulente de tehnologie medicală	385
Acces și echitate	386

PROBLEME ECONOMICE NR. 17-18-19/1993

SATUL ROMÂNESC CONTEMPORAN	391
Prefață	391
Capitolul 1- Fenomene și procese determinative pentru starea actuală a sistemului rural	393
Capitolul 2 - Dimensiunile stării actuale a mediului rural analiza diagnostic	397
2.1. Structuri demoetnografice	397
2.1.1. Structuri demografice	399
2.1.2. Fenomene și evenimente demografice	400
2.1.3. Mentalitatea populară și structurile comportamentale	407
2.2. Structuri economice	411
2.2.1. Resursele naturale	411

2.2.2. Capitalul uman	418
2.2.3. Evoluția așezărilor rurale.....	425
2.3. Tipologia comunităților rurale	429
2.4. Dimensiunea social-culturală	440
2.4.1. Gospodăria rurală.....	440
2.4.2. Familia rurală.....	442
2.4.3. Mobilitatea instructiv educațională a populației.....	448
2.4.4. Comunicare, transmiterea informației și participarea la cultură în satul românesc	451
2.4.5. Tendința de mondializare a informației și a modelelor culturale	455
2.4.6. Aspecte ale relației socioculturale rural-urban	458
2.5. Dimensiunea etnofolclorică	460
2.5.1. Tradiție și continuitate a fenomenelor etnografice	460
2.5.2. Dinamica folclorului rural literar, muzical-coregrafic .	463
2.5.3. Viabilitate folclorică: aspecte ale fondului folcloric activ și ale fondului folcloric pasiv (conservat în memoria păstrătorilor de folclor).....	465
2.5.4. "Folclorul de consum" și mass-media	466
Capitolul 3 - Relația rural-urban contradicții, obstacole, conflicte.....	469
Capitolul 4 - Schimbări în formularea structurilor rurale	477
The contemporary romanian village	481
La village roumain contemporain	483

PROBLEME ECONOMICE NR. 20/1993

ANALIZA EVOLUȚIEI INDUSTRIEI CHIMICE ROMÂNEȘTI ÎN PERIOADA 1990-1992.....	489
1. Caracterizare de ansamblu.....	489
2. Analiza situației din principalele subramuri.....	495
2.1. Produse anorganice de bază	495
2.2. Produse organice de bază	497
2.3. Îngrășăminte chimice	498
2.4. Fire și fibre chimice	499
2.5. Materiale plastice (inclusive rășini)	499
2.6. Cauciuc sintetic	500
2.7. Antidăunători	501
2.8. Coloranți, lacuri și vopsele	501

2.9. Detergenți și săpunuri	501
2.10. Medicamente	502

PROBLEME ECONOMICE NR. 21/1993

INTERVENȚIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂȚII ECONOMICE ÎN UNELE ȚĂRI DEZVOLTATE - EXPERIENȚE, REZULTATE - JAPONIA	519
Prefață	519
Japonia	520
1. Rolul statului în dezvoltarea și modernizarea economiei	520
2. Instituții implicate în orientarea activității economice	525
3. Strategia și politicile economico-sociale	531
3.1. Strategia de dezvoltare	531
3.2. Politica economică	532
3.3. Politica socială	539
4. Instrumente și pârghii generale de orientare a activității economice	540
4.1. Planificarea și conducerea guvernamentală	540
4.2. Pârghii folosite de către guvern	543
5. Concluzii	545

PROBLEME ECONOMICE NR. 22/1993

INTERVENȚIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂȚII ECONOMICE ÎN UNELE ȚĂRI DEZVOLTATE - EXPERIENȚE, REZULTATE - FRANȚA	555
1. Intervenționalismul statal – o prezență permanentă în economia franceză	555
2. Economia franceză – o economie mixtă în continuă transformare	558
2.1. Impactul sectorului public asupra economiei	558
2.2. Privatizarea – coordonată a strategiei de dezvoltare în perioada 1986-1991	560
3. Pârghii și instrumente de intervenție a statului în orientarea comportamentului agenților economici	564
3.1. Planul – instrument de conturare a strategiei de dezvoltare	565
3.2. Instrumentele bugetare	569
3.3. Fiscalitatea	573
3.4. Prețurile și politica în domeniul concurenței	575
3.5. Legislația și reglementările	580
4. Orientări recente privind principalele modalități de intervenție a statului în economia franceză	581

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
Nr. 1/1993**

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

SUMAR

REFLECȚII PE MARGINEA SIMPOZIONULUI "INTEGRAREA ECONOMICĂ A REPUBLICII MOLDOVA CU ROMÂNIA" (CHIȘINĂU, 7-9 DECEMBRIE 1992)	5
---	---

Reflecții pe marginea simpozionului
“INTEGRAREA ECONOMICĂ A REPUBLICII MOLDOVA
CU ROMÂNIA”
(Chișinău, 7-9 decembrie 1992)¹⁾

Prof. dr. Nicolae BELLI
Institutul de Economie Agrară
al Academiei Române

I. Greu de găsit astăzi o problemă atât de complexă și de actuală ca integrarea economică a țărilor. Complexă, pentru că economii naționale și popoare întregi sunt angajate în ample procese de restructurare și adaptare reciprocă. Actuală, pentru că, pretutindeni unde apare, ea se încadrează în marile fluxuri și tendințe manifestate pe plan internațional în legătură cu amenajarea interdependențelor dintre țări, participarea la piețele mondiale și implicit la noua ordine economică și politică mondială.

Integrarea economică moldo-română se încadrează și ea în firescul acestor tendințe. Ea capătă însă, o dimensiune istorică particulară, pentru că angajează două economii naționale a două țări frățești care, în trecut, au făcut parte din același trunchi comun – România. Din aceste motive, integrarea intraromână poate fi, în principiu, înfăptuită mai ușor și mai repede. Pe de altă parte, însă, starea economică precară a ambelor țări, situația specială în care se află Republica Moldova și nefavorabilitatea factorului său politic guvernant nu simplifică, ci complică lucrurile. Ele însă, nu înlătură nici necesitatea, nici posibilitatea integrării. Cu această convingere, personalități cunoscute ale vieții științifice, universitare și publice din ambele țări s-au întrunit la Chișinău să discute integrarea economică în cadrul unui simpozion organizat special în acest scop. Interesul tematic al participanților s-a manifestat în următoarele direcții: concepte, principii și scenarii de integrare economică; sincronizări ale strategiilor tranziției la economia de piață și dezvoltarea complementară a structurilor economice; coordonarea politicilor monetar-valutare, fiscale, bancare, de prețuri și tarife; analiza comparativă a nivelurilor economice și de

¹⁾ *Simpozionul a fost organizat de: Academia de Studii Economice și Institutul Național de Cercetări Economice și Financiare din Republica Moldova; Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei Române și Centrul Internațional de Cercetare a Reformelor Economice (Filiala Moldova).*

trai; promovarea de comun acord a politicii sociale; coordonarea politicii economice externe; crearea sistemului instituțional al integrării. Aceste probleme au fost atacate din diverse unghiuri de 42 de comunicări științifice, dublate de numeroase intervenții. Ținând seama de multitudinea problemelor abordate, ca și de spațiul limitat pe care-l avem la dispoziție, în aceste note ne vom referi cu preponderență la părerile colegilor basarabeni despre integrare, așa cum au fost exprimate la scenă deschisă.

Încă din start, s-a insistat asupra **raportului dintre integrare** ca temă de cercetare și **factorul politic**. Precizarea era necesară din cel puțin trei motive: a) pentru că factorul politic din Republica Moldova – cum spuneam – nu este favorabil integrării; b) pentru a evita confuzia dintre integrarea economică și unire și c) pentru că cercetarea ca atare a integrării este o chestiune strict profesională. De aceea, chiar în deschiderea lucrărilor simpozionului, rectorul Academiei de Studii Economice din Chișinău, prof. dr. P. Bran, a argumentat necesitatea depolitizării integrării și abordării ei strict profesional, ca temă doar de cercetare. Pentru cei neavizați, o asemenea aserțiune ar părea un paradox, dat fiind că, pe plan internațional, integrarea economică, angajând economiile naționale, este de neconceput fără voința politică a statelor. Până la manifestarea voinței politice însă există un spațiu în care cercetarea se poate mișca independent. Avem în vedere faptul că transpunerea voinței politice într-o strategie corespunzătoare presupune, între altele: a) politici sincrone, care decid conținutul, modalitățile și termenele proceselor integraționiste; b) cadre și instituții corespunzătoare, capabile să pregătească deciziile politice convenite și c) cercetări economice care să furnizeze acestor cadre studiile necesare pentru fundamentarea științifică a deciziilor de integrare. Este clar că cercetarea integrării nu înseamnă implicit și înfăptuirea ei. În acest sens se poate vorbi de depolitizarea integrării și abordarea ei de către cercetarea strict profesional. Rămâne un fapt de la sine înțeles că, și în cazul celor două țări românești, fiecare fiind stăpână pe ograda ei, integrarea nu poate fi înfăptuită altfel decât tot prin voința politică a factorilor responsabili statali.

Necesitatea integrării. Unii au considerat-o de la sine înțeleasă; alții, însă, au apreciat-o ca o problemă vitală în cadrul dezbaterilor. Pe o asemenea poziție s-a situat și dl. Ion Hadârcă, pe atunci prim-președinte al Parlamentului Republicii Moldova. Subliniind că Republica Moldova este o țară mică și dependentă economic și monetar de Moscova și Banca Centrală a Rusiei, dl. Hadârcă a demonstrat că ea trebuie să iasă cât mai trebuie din zona de influență a rublei, altfel ajungând la faliment. „Este necesar, conchide domnia sa, să încheie cât mai repede tratatul de fraternitate și integrare între cele două țări românești.” Numai puțin tranșantă și instructivă a fost și comunicarea „integrarea economică moldo-română necesitate vitală pentru Republica Moldova” prof. dr. S. Chiriac vice-rector ASEM invocând argumente geopolitice și economice, expunerea sa a frapat nu numai prin conținutul elevat științific, ci și prin românismul său de înaltă ținută patriotică. **Prima problemă**, pe care o

ridică autorul, este una de autodefinire a identității noastre istorice. „Cine suntem noi totuși ?” Nu fără o anumită țintă, prof. Chiriac suntem toți români, aparținem aceluiași neam, avem comun totul: sângele, limba, cultura, tradițiile de viață, istoria am fost același popor și am rămas același și după îngrozitorii ani de ocupație străină. De aceea, conchide autorul, **relațiile noastre cu România sunt de altă natură** decât cele cu alte state sau cele de simplă vecinătate. Când nu avem pâine decât pentru două săptămâni, nu rușii și nici ucrainenii, ci România, care, rupându-și ea însăși de la gură, ne-a sărit în ajutor ! **O a doua problemă** constă în aserțiunea sa că, „neintegrați, rămânem mai departe o jucărie manipulată de vecini, cum am fost și până acum; vecinii ne vor cât timp le suntem de folos, storcându-ne bogățiile naturale și munca; am fost până acum integrați cu ei și unde am ajuns ? Am ajuns la o profundă criză economică, socială, politică a întregului sistem în care am fost integrați și, dacă nu ieșim din el, situația se va înrăutăți și mai mult”. În fine **o a treia problemă** este potențialitatea necesității economice a integrării. După analiza complementarității, prin prisma resurselor naturale și tehnicomateriale, a forței de muncă, a posibilităților de a ieși pe piața europeană, autorul precizează: „nu-i adevărat că nu avem industrie; avem peste Prut. Dacă are România avem și noi. De ce marile industrii românești – rafinăriile de petrol, metalurgia feroasă, combinate chimice de îngrășăminte, construcția de mașini etc. – n-ar putea produce și pentru Republica Moldova?” Ocupându-se apoi de cauzele care frânează integrarea cu România, prof. dr. S. Chircă analizează pertinent, mai ales următoarele: complexul militar rus pe teritoriul Basarabiei; tendințele național-șovine ale cercurilor rusești rezidente în Republică și care ocupă posturi cheie în economie; originea străină a majorității conducătorilor de mari întreprinderi basarabene, care ascultă mai mult de Moscova decât de Chișinău; propaganda antiromânească foarte bine pusă la punct de organizații specializate; slaba prezență a României în viața cotidiană, mai ales în cea spirituală din Republica Moldova.

Obiectivele strategice ale integrării. Necesitatea integrării naște și obiectivele sale strategice. Împreună, ele conduc la crearea unui spațiu economic unic, în care să aibă loc libera circulație a mărfurilor, capitalurilor și forței de muncă. În acest cadru de preocupări, dl. Ion Hadârcă evidențiază, printre convergențe, necesitatea creerii infrastructurii electrice și de transport, a zonei libere de schimb și a uniunii monetare. Ieșirea din sistemul rublei și cererea unui sistem monetar propriu poate fi gândită fie prin presiunea leului moldav, fie prin extinderea leului românesc în Republica Moldova. Creerea uniunii sociale comune ca și creerea cadrului instituțional al integrării constituie alte obiective ale acestuia.

S-a subliniat, cu insistență, că integrarea nu este un scop în sine, ci un mijloc de dezvoltare socio-economică. Pentru această idee a pledat în comunicarea sa dl. A. Caraganciu, doctor în economie directorul Institutului Național de Cercetări Economice și Financiare din Chișinău. O asemenea

abordare este cu atât mai necesară cu cât starea economică a Republicii Moldova este foarte precară, fiind prinsă în vârtejul declinului și urmată de ample fenomene dezordine, abuzuri și corupție. Nu se știe când și cum va fi oprit acest declin. Un element agravant îl constituie faptul că industria sa „Este formată din întreprinderi străine de economia moldovei și nu vor fi niciodată competitive pe plan internațional”. Făcând această apreciere, autorul constituie că „economia Moldovei poate fi promovată numai prin forțele României”. Întrebându-se dacă România va putea prin eforturile sale, să asigure importurile necesare pentru tot spațiul economic moldo-român, dânsul aprecia că, deși problema este complicată, România dispune de un asemenea potențial economic încât împreună cu cel al Moldovei, restructurate și modernizate, poate asigura exporturi care să acopere, excedentar importurile necesare.

Aceeași încredere în potențialitatea integratoare a economiei românești este exprimată și de dl. M. Roșcovan doctor în economie, director adjunct la INCEF-Chișinău. În comunicarea sa „concepția integrării economice a republicii Moldova cu România”, autorul cu o cutezanță incitantă, alimentată de pregătirea profesională, dar și de tinerețe a demonstrat convingător că „Republica Moldova cu economia deschisă spre est este închisă spre vest și că integrarea cu România este locomotiva care poate duce Moldova la dezvoltare, independență și în Europa”. Integrarea cu România, autorul o vede realizabilă în trei trepte succesive: uniunea economică și vamală, uniunea monetară și uniunea socială. Un accent mare trebuie pus pe dezvoltarea economică a țărilor, ceea ce presupune un flux masiv de investiții pentru crearea de întreprinderi comune.

Comunicarea dl.-lui M. Roșcovan este singura de la gazde care a ridicat problema reformei proprietății și a privatizării. Evidențiind unele puncte tangente în acest domeniu, autorul arată că „avem și noi certificate de proprietate – 40% din patrimoniul întreprinderilor – dar se numesc bonuri; prevedem ca din rest, o treime să fie răscumpărată de populație. Problema este de ritm, diferențiat în timp și spațiu”. Simultan cu reforma proprietății, sunt necesare acțiuni ample de restructurare a industriei, în sensul restrângerii ramurilor neeficiente și dependente de consumul de materii prime externe dezvoltarea transporturilor și industriei energetice, promovarea investiției lor comune moldo-române și atragerea, tot în comun, a unor surse externe de investiții cât mai mari. Și dl. M. Roșcovan se înscrie în tabăra celor care consideră ca stringentă necesitatea ieșirii țării din zona rublei și creerii unui sistem național propriu de monedă, acceptat de organismele internaționale (în varianta de gestiune a leului).

Prin valoarea lor instructivă sunt de reținut, de asemenea, ideile exprimate în comunicarea „Industria României și Republicii Moldova”; „Analiza comparativă, potențial de producție, perspective de dezvoltare și integrare”, autorii: E. Gârbă, șef sector E. Munteanu, cercetător științific INCEF.

Concluziile autorilor sunt următoarele: orientarea industriilor noastre spre economia de piață va dura o perioadă lungă de timp investim în fosta URSS pentru a procura energie, dar, Rusia oricând poate închide robinetul, chiar dacă avem investițiile făcute; investiții prin România ne pot asigura energia, dar și stabilitatea, căci ea nu ne va închide robinetul; investitorii străini vin acum la noi prin CSI; să vină prin România, căci prin CSI nu mai vin deloc; situația economico-financiară a agenților noștri economici este catastrofală. Datele statistice ne reflectă, ci ascund realitatea. Nu se pot face analize și proiecte de refacere și dezvoltare cu date nereale; fără schimbări radicale, de reorientare a întreprinderilor industriale, nu putem să ne integrăm eficient și să trecem la economia de piață pătrundem competitiv pe piața europeană.

Diverse părți teritoriale ale țărilor noastre se caracterizează printr-un potențial integrator diferit. Încercând o tipologizare a acestora, pe baza unui sistem de criterii, dl. B. Anistoroaiei, șef de laborator la INCEF, identifică trei zone economice libere. Este vorba de: a) zona de nord, cu două planuri integratoare mai semnificative, anume Botoșani, și Bălți, preconizându-se în primă urgență dezvoltarea căilor ferate; b) zona centrală, care să lege Iașul de Chișinău și c) zona sudică, în care Galați, port la Dunăre, să joace un rol polarizator proeminent.

Legătura indisolubilă între integrare și reformele economice, costurile sociale ale ambelor procese și protecția socială a populației au fost ideile dominante ale comunicării prof. dr. C. Ionete, directorul general INCE București și șeful delegației române. Vibrația patriotică inevitabilă a expunerii nu l-a implicat pe autor să demonstreze, cu argumentele de rigoare profesionale greu de combătut, **că integrarea trebuie începută împreună cu reforma și că ambele procese pot fi înfăptuite nu cu vechile instrumente economice care au dus la actuala criză, ci cu instrumentele economiei de piață**, adaptate corespunzător condițiilor concrete ale țărilor noastre. Între aceste instrumente și pârgii, autorul a insistat mai ales asupra cerințelor privind: liberalizarea comerțului exterior și a prețurilor; privatizarea și restructurarea economică; autonomia monetară; controlul inflației și sistemul protecției sociale. Vorbind de sarcinile cercetării în continuare a întregii, cât și de faptul că pentru orice problemă pot exista mai multe soluții de rezolvare, autorul a subliniat necesitatea unor variante și scenarii, mai ales în ceea ce privește costurile sociale, sistemul monetar propriu, menținerea sub control a inflației, astfel încât să se poată adopta, prin alegere, cea mai bună soluție din câteva posibile. Referindu-se la mult discutata problemă a sistemului monetar al Republicii Moldova, prof. dr. C. Ionete a demonstrat că trecerea la un sistem propriu este inevitabilă.

Demersul este cerut nu numai de motive care privesc independența economică generală a țării ci obturarea canalului de scurgere de mărfuri și de substanță economică fără echivalent spre exterior, cât și pentru simplul fapt că sistemul rublei, fiind deja prăbușit sau în curs de prăbușire, nu poate servi la

calculul economic atât de necesar acum în pragul marilor reforme și restructurări care urmează a fi înfăptuite și în Republica Moldova.

Integrarea economică a celor două țări românești nu este un fenomen izolat la cadrul lor național. Dimpotrivă, ea are loc în contextul internațional actual, marcat de mari prefaceri, inclusiv de sistem social-economic și politic, ca cele din Estul Europei. Inevitabil, integrarea noastră capătă și o pronunțată dimensiune internațională. Cauzalitățile, modul de formare și implicațiile acestei dimensiuni au făcut obiectul comunicării prof. dr. Gheorghe Dolgu, INCE-București. Cu o gândire subtil reflexivă, țesută din argumente istorice aduse la zi, autorul a demonstrat că, integrarea lor, românii o înfăptuiesc în folosul propriei lor bunăstări, fără nici un fel de prejudicii pentru vecini, cu care doresc în continuare relații de colaborare cât mai fructuoase. Să nu identificăm, spunea autorul, integrarea cu unirea; o asemenea confuzie este acum dăunătoare în Moldova. Să separăm cercetarea științifică de politică. Ca cercetător, să facem scenarii să promovăm diversitatea în gândirea soluțiilor economice, să estimăm și costurile ei, indiferent de unde vor fi luate.

Acestea ar fi principalele idei și gânduri exprimate la simpozion despre integrarea economică a celor două țări românești. Este posibil ca sita prin care au fost cernute să fi fost prea deasă pentru unele cazuri sau prea rară pentru altele. Oricum, aspectele mai tehnice ale integrării, discutate în secții, le-am lăsat în mod conștient deoparte, pentru că merită o dezbatere separată. Chiar în această formă, sperăm ca sinteza pe care o prezentăm; să folosească informațional celor care doresc să cunoască ceva mai mult despre modul în care economiștii basarabeni, participanți la simpozion gândesc viitorul Republicii Moldova și al României.

II. Prin tematica sa, simpozionul nu și-a propus să discute problemele de istorie ale Basarabiei. Cu toate acestea, consecințele lor nefaste, prezente pretutindeni în viața Moldovei basarabene, au fost resimțite ca o suflare rece și în timpul dezbaterilor. Credem că, practic, n-a existat participant care să nu fi gândit, măcar o clipă, la cele întâmplate neamului nostru în fatidicul 28 iunie 1940. Mă refer la marile rapturi săvârșite de ruși, cu blagoslovirea lui Hitler care au însângerat, atunci România prin ruperea din trupul său a Basarabiei, Bucovinei de Nord și Ținutului Herței. Istoria însă, își deapănă firul după legile ei. Una dintre acestea, căreia marele nostru învățat, N. Iorga, i-a dat strălucirea erudiției sale, exprimă adevărul „Dreptatea unui neam întotdeauna triumfă”. Pentru noi, românii, aceasta nu-i numai o cugetare, și nici numai o lege a istoriei, ci totodată un mesaj de speranță rostit parcă testamentar, de marele nostru istoric, imediat după raptul amintit. De atunci, ani în șir, un popor întreg am fost reduși la tăcere; de teamă mult timp n-am putut rosti, nici măcar în șoaptă, marea noastră durere și nedreptate. Astăzi însă, timpurile s-au schimbat și continuă să se schimbe. Există semne certe că dreptatea neamului nostru începe să spargă vitregia vremurilor; ea s-a pornit deja, știm că drumul îi este fără întoarcere, dar nu știm încă unde va ajunge. Căci, împiedicările pe

care le întâmpinăm sunt încă mari și s-ar putea s-o abată de la ținta ei firească. Oricum, avem motive de satisfacție chiar și pentru acest început, fiindcă, astăzi putem, ceea ce înainte nu puteam, nu numai să ne vizităm reciproc, dar să și gândim împreună proiecte de viitor.

Credem că un asemenea proiect, deocamdată doar pe planul gândirii, este și dialogul nostru despre integrarea economică a celor două țări românești. Înscriind-o pe ordinea sa de zi, simpozionul de la Chișinău a pus în discuție, de fapt, nu o problemă de colaborare oarecare, ci una – o spunem fără nici o sfială – de importanță vitală pentru destinul tuturor românilor din întregul areal istoric și etnic al devenirii lor naționale. Astăzi putem și trebuie să ne punem și asemenea probleme de destin.

În primul rând, ca cerință recuperatorie de ordin istoric față de trecut. Să nu uităm că, prin marile rapțiuni din 1940, teritoriile ocupate de ruși sovietici au fost luate de la România nu de la altcineva. Să nu uităm nici faptul că în materie de teritorii naționale drepturile nu se prescriu niciodată. De aceea, revenirea provinciilor răpite la matca lor firească – la patria Mamă – este o problemă, nu de expansiune imperialistă a României, strună pe care au zbârnîit și mai zbârnîie încă scutierii imperiului rusesc, și nici de înghițire cumva Republicii Moldova de către România, cum susțin politrucii moldoveni, pentru care scaunele de sub ei și ascultarea de Moscova sunt mai prețioase decât orice sentiment de românism, ci una de reîntregire a neamului în vatra lui strămoșească. Nimeni nu ne poate confisca legitimitatea istorică a dreptului de reîntregire, cum tot astfel nimic altceva nici chiar cel mai reușit pod de flori sau referendum nu o poate înlocui.

În al doilea rând, ca cerință a viitorului nostru, inevitabil comun. Dacă națiuni străine, cu vechi state de adversități în istoria lor, se integrează și își făuresc un viitor comun triumfiul: Franța, Germania este un exemplu tipic în acest sens (cu atât mai mult, frații între ei trebuie să se gândească la un asemenea viitor). Și să gândească nu sub imboldul oarbei pripeli, dar nici la calendarele grecești, ci ca o lucrare care începe încă din prezent și se înfăptuiește în comun cu actualele generații de pe ambele maluri ale Prutului. Oare nu este clar că numai împreună uniți devenim puternici și putem învinge, pe când dezbinați rămânem slabi ușor de învins și în continuare la discreția marilor puteri ? Dincolo de scena deschisă a dezbaterilor publice, acesta ar fi, poate, mesajul subteran de conștiință cel mai important al întâlnirii de la Chișinău. Este impresionantă convingerea cu care unii colegi basarabeni și-au exprimat acest crez și speranța pe care și-o pun în România – țara mare, cum o numesc deseori considerată patria lor. Și, oare nu este ? Suntem siguri că, având armata rusească în coasta lor le-a fost greu să afirme deschis acest lucru, dar, și mai greu le-a fost să facă ! În fond, până când să tacă ! Până când să tăcem și noi ? N-ar trebui să avem odihnă până când cei care suntem aceeași nu vom fi iarăși împreună !

Nu credem că este nevoie să explicăm cât de importantă este integrarea pentru cele două țări românești. Cum nu credem, de asemenea, nici în faptul că românul nostru, prins astăzi în vârtejul tranziției și hăituit zilnic de greutatea de tot felul și tot mai mari, n-ar mai avea în el disponibilitatea sufletească, de cuget și simțire, și pentru frații lui de peste Prut. Acum, însă, momentul cere, nu declarații de bune intenții, nu vorbărie goală nici clewetire – metehne vechi ale noastre care fac atâta rău neamului ci inițiativă și acțiuni în stare să întrupeze sentimentele frățești în fapte concrete, cât mai multe și mai curajoase, însuflețite totodată și de înțelepciune. Mult mai mult valorează un pom sădit împreună, cât o mie de vorbe frumoase despre patriotism. Faptele, magnetul cel mai activ și totodată cea mai bună carte de vizită a frăției se cer multiplicare, mai ales din partea României, în calitatea ei de magna mater, chiar dacă ar fi nevoie să rupă de la gură și indiferent de veștile – mai bune sau mai proaste care – vin de la Chișinău. Să nu uităm că, în trecut mari au fost suferințele noastre, dar ale fraților noștri basarabeni au fost incomparabil mai mari și mai numeroase: zeci de mii de oameni au fost deportați și omorâți cu zile în gulagurile siberiene; li s-a confiscat limba maternă și chiar originea etnică, fiind târâți prin închisori schingiuiți la manifestarea celui mai mic semn de românism au fost supuși unui intens proces de desnaționalizare și rusificare, proces mai draconic decât în oricare altă colonie a imperiului rusesc; întreaga republică lucra pentru centrul imperial etnic. Având în spate aceste lecții ale istoriei, cum să nu dorim integrarea, când știm că numai astfel putem evita călcarea noastră în picioare de către străini ?

Se cuvine să recunoaștem că dacă astăzi putem să gândim proiecte comune de viitor, cum este și integrarea, faptul se datorează numai succeselor recente ale fraților noștri basarabeni în lupta de eliberare națională. Evenimentele sunt cunoscute: folosind împrejurarea istorică apărută în 1989 prin prăbușirea imensului imperiu sovietic, mișcarea democratică de eliberare națională din Basarabia, acționând în numele dreptului istoric și de neam, a scos țara de sub ocupația Rusiei. Marile Adunări Naționale de la Chișinău (din 27 dec. 1989, 16 dec. 1990 și 27 august 1991) și Parlamentul nou ales au decretat: a) limba română ca limbă oficială de stat și reintroducerea grafiei latine în locul celei rusești; b) adoptarea tricolorului românesc ca drapel de stat și o nouă stemă de stat în tradiția celei folosită în Țara Moldovei; c) neparticiparea la referendum asupra menținerii URSS; d) independența și suveranitatea de stat și schimbarea denumirii oficiale în Republica Moldova; e) adoptarea, ca imn de stat, a marșului revoluționarilor români din 1848: „Deșteaptă-te Române”. După adoptarea Declarației de Independență și Suveranitate de către Parlament (23 iunie 1990), Republica Moldova aderă la CSCE, devine membră a ONU, fiind astfel recunoscută oficial de Comunitatea Mondială. Acesta este cadrul general în care cele două țări românești își reiau relațiile frățești și discută și integrarea lor economică.

Toate aceste schimbări și altele similare capătă caracterul unei adevărate revoluții de eliberare națională. Dar, îndelungata ocupație rusească, mai ales în haina ei sovietică, nu putea să nu lase urme adânci atât în trupul țării, cât și în conștiința și comportamentul populației. Prezența lor ne face să credem că Republica Moldova nu și-a tăiat în întregime ombilicul prin care era legată de Moscova. Mai mult decât atât, aceleași urme, peste care s-au adăugat noi întâmplări agravante, au împins astăzi Republica la o adevărată răspântie.

Este vorba, în primul rând, de faptul că țara există ca atare doar pe hârtie; în realitate ea este sfărtecată teritorial de mâna lungă a Moscovei. Astfel, după ce anterior a fost ciuntită de teritoriile din nord (Bucovina) și din sub (județele limitrofe Dunării la vărsare în mare) astăzi ea suferă o nouă amputare: sub oblăduirea armatei a 14-a ruse, Transnistria, care concentrează pe teritoriul ei 40% din industria țării, acționează practice ca un stat independent de Chișinău. Tendințe centrifuge se manifestă și la nivelul populației găgăuze și bulgare.

În al doilea rând, o veritabilă răvășire se manifestă și pe planul conștiinței politice. Există cel puțin trei forțe politice mari care își pun amprente pe evoluția actuală a Republicii Moldova. Cea mai puternică dintre ele, formată aproape exclusiv din români, susține independența țării și față de CSI și față de România (?!). O altă forță, formată mai ales din elementele slave (ucrainieni, ruși, bulgari) și găgăuzi, dar și o parte din moldoveni, adulmecă nostalgia Rusiei, ea fiind concentrată mai ales în Transnistria și în orașele mari. În fine, o a treia forță politică o constituie unioniștii, români mai ales din zona intelectuală și tânără a populației și câteva mici fracțiuni din populația slavă, care susțin unirea cu România.

În al treilea rând, peisajul socio-economic politic din Republica Moldova cuprinde numeroase alte împrejurări care i se adaugă nefericit ca factori destabilizatori. Este vorba de prezența armatei a 14-a ruse, mâna înarmată a Moscovei în Moldova, care se comportă ca armată imperială; **acapararea conducerii Transnistriei de fracțiunea separatiștilor** smirnoviști care, cu sprijinul armatei și a unor cozi de topor, au declanșat crâncenul război de la Nistru; concentrarea industriei în zona transnistriană și prezența masivă a elementului rusesc în conducerea marilor unități economice și ale administrației de stat, care ascultă mai mult de Moscova decât de conducerea Moldovei; slăbiciunea guvernanților moldoveni în organizarea statală a țării și în stăpânirea diverselor tendințe centrifugale; propaganda rusă antiromânească, sprijinită pe un mecanism pus la punct de-a lungul anilor. Ea este încă foarte eficientă în a culpabiliza pe moldoveni pentru „grozăviile” care ar fi fost făcute de jandarmeria română în Basarabia între cele două războaie mondiale, dar nu suflă nici un cuvânt despre genocidul de proporții de care se fac vinovate forțele de ocupație rusești în timpul invadării Basarabiei și după aceea. Aceeași propagandă nu scapă din vedere nici fenomenele postrevoluționare legate de luptele de stradă din București, aprinderea autobuzelor sau

clădirilor publice, seriile de mineriade etc., prevenind populația că acestea i se pot întâmpla și Moldovei dacă se unește cu România; și tot astfel, nu suflă nici un cuvânt, despre aceeași mână a Moscovei în sprijinirea genocidului de pe Nistru și a atrocităților care se mai petrec încă în această zonă.

Apropo de propagandă, se știe ce impact are presa asupra populației. Plimbându-ne prin Chișinău, am observat străzile invadate de ziare rusești, la prețuri derizorii. În schimb, ziarele românești, găsite foarte rar anterior, după scumpire nu mai vin deloc, pentru că este dificil, la noile prețuri, să se mai facă abonamente. Aceeași situație o întâlnim și în cazul Bucovinei. Oare chiar atât de mult a sărăcit România, încât nu-și poate permite să trimită gratuit un număr de ziare cărți și reviste fraților basarabeni și bucovineni ?

Se pare că, acum, în Republica Moldova se consumă mai multă energie pentru erodarea coeziunii interne decât pentru coagularea ei. Faptul este grav căci accentuează starea de nesiguranță, de „răspântie” a Republicii. Multe săgeți ascuțite sunt îndreptate împotriva conducerii prezidențiale și executive a țării, fiind acuzate chiar de trădare, atât în problema modului în care s-a curmat războiul, cât și în ceea ce privește unirea cu România.

Condițiile curmării războiului de pe Nistru sunt criticate, între alții, și de numeroși parlamentari pentru că ar deschide poarta separării Transnistriei. Probabil că, este tributul pentru salvarea restului. „Am fost constrânși de situație – explică dl. Ion Borșevici, prim-consilier la Președinția Republicii Moldova – să semnăm Convenția și să punem capăt vărsărilor de sânge, distrugerilor, dar s-a făcut acest pas nu de aceea că în sufletele conducerii de vârf trăia trădarea, pe care nu avea altă ocazie s-o realizeze, cum fără nici o jenă și o considerare sănătoasă zic criticii”, ci „pentru că alt drum nu a fost”. Este adevărat că războiul a încetat, însă separatiștii nu au încetat nici tendința lor de a se rupe de Republica Moldova. Din cât îi cunoaștem pe ruși, credem că rezultatul ar fi fost același și fără „Convenție”, separarea fiind prevăzută chiar din momentul adoptării declarației de independență.

Legat de unirea cu Patria, problemele sunt de altă natură: nu atât de necesitate, cât de posibilitate sau oportunitate politică în actuala conjunctură a situației din această zonă. Nu vorbim de poziția unioniștilor care sunt cu trup și suflet pentru unire, ei continuând astfel tradițiile revoluționarilor din 1918. Vorbim de conducerea statală a Republicii, criticată pentru atitudinea ei nu numai antiunionistă, dar și antiintegraționistă. Ea acceptă integrarea cu România, dar redusă la conceptul de integrare culturală. „După cum am declarat de mai multe ori – preciza Președintele Snegur într-un interviu din 9 decembrie 1992 – procesul unirii sau integrării nu poate fi forțat în modul în care se exprimă unii demnitari români. Cine poate face astăzi un pronostic, așa cum s-a făcut la Washington, că unirea ar putea avea loc peste 8 ani ? Cred că dl. Adrian Dohotaru, fiind secretar de stat și ocupându-se de problemele culturii, ar putea fi mulțumit de faptul că integrarea pe linia culturii decurge mai bine decât în alte domenii. Vreau să subliniez că rămân ferm pe

poziția menținerii independenței Republicii Moldova ca stat suveran”. Președintele Snegur apreciază, ca ultimă instanță, că „Decizia – dacă până la urmă va trebui luată – se va lua de către întregul popor al Republicii Moldova”. Este adevărat că procesul unirii nu poate fi forțat; lui nu i se poate aplica, prin compensare, același regim de ultimatum și de forță ca în cazul dezmembrării țării în 1941. Unirea este o operă de construcție. Or, se știe că, întotdeauna, este mai greu să construiești decât să distrugi. Pe de altă parte, a reduce reîntregirea la simpla integrare culturală este ca și cum ai recunoaște că în 1941 rușii au rupt din România numai partea ei de cultură, nu și teritoriul, reprezentând peste 20% din cel al țării. Și apoi, nu se știe din experiența istorică a țărilor că unitate culturală fără unitate politică nu are nici o cheazășie ?

Teza independenței Republicii Moldova pare frumoasă și nevinovată la suprafață, însă în fondul ei este jignitoare pentru români, pentru că, în raport de Basarabia, România este pusă pe același picior, de egalitate, cu Rusia ! Ori, Basarabia, nici în 1812, nici în 1941, n-a fost un teritoriu independent, care să fi fost ocupat, când de România, când de Rusia; ea a fost o parte din Vatra românească și, ca urmare, România nu poate să-și acapareze propriul teritoriu; poate numai să-l elibereze de sub ocupația străină. De aceea, este logic ca independența Republicii Moldova să se pună ca aspirație istorică numai față de Rusia și oricare altă țară, dar nu și față de Patria Mamă de la sânul căreia a fost răpită cu forța. O asemenea teză – independența față de România – amintește de poziția cominterniștilor români din 1921, arestați de guvernul Averescu pentru că, susținând teoria României ca stat multinațional și „autodeterminarea până la despărțire de stat a unor teritorii locuite în covârșitoare majoritate de români”, erau împotriva unirii. Aceasta însă, înseamnă că România nu se bucură de independența Republicii Moldova – doar a fost primul stat care imediat i-a recunoscut oficial acest statut și este hotărâtă să i-l recunoască și să-l apere și în viitor.

În fine, este discutabilă și aprecierea că decizia unirii, dacă până la urmă va trebui luată, o va lua întregul popor. Președintele Snegur, dincolo de îndoiala cu privire la posibilitatea producerii cândva a deciziei de unire, este de fapt antiunionist. Într-un interviu la BBC, a lăsat să se înțeleagă faptul că, dacă o să mai fie silit cu pretențiile de unire, domnia sa trănestește un referendum și îngroapă definitiv sau pentru mult timp, unirea. Așa se explică supărarea pe care a manifestat-o în Parlament pentru îndrăzneala Mitropoliei Basarabiei de a se reactiva în cadrul Patriarhiei Române. Tot astfel se explică și faptul că proiectul de program al dezvoltării țării până în 1995, elaborat, nu ia în considerare integrarea cu România; dimpotrivă, se constată o întoarcere cu fața spre Rusia și fostele republici sovietice, ceea ce, practic reprezintă o reeditare a pactului Ribbentrop-Molotov. Pe aceeași linie de gândire se încadrează și solicitarea aprobării a Parlamentului pentru un referendum asupra statului Republicii: independența integrării cu CSI sau unire cu

România, solicitare care, după o înfruntare dramatică în ziua de 19 ianuarie 1993, a fost refuzată.

Suntem liberi să ne spunem părerea, să fim sau nu de acord cu anumite idei. Să nu uităm însă, că nu noi, ci președintele Snegur a fost în centrul evenimentelor istorice din Basarabia, inclusiv în cele din anul trecut care au pus în primejdie însăși existența statală a Moldovei de peste Prut. Nu putem să nu-i recunoaștem meritele sale ca participant nemijlocit în fruntea conducerii Republicii Moldova la: proclamarea independenței din 27 august 1991 în urma punctului de la Moldova înăbușit după câteva zile; înlăturarea de la puterea partidului comunist subordonat Moscovei; promovarea unei politici de independență a Moldovei și păstrarea unității teritoriale și statele; lansarea reformei economice etc. De asemenea, este de reținut și declarația sa cu privire la raporturile economice ale Republicii Moldova cu CSI și cu statul comunității, elaborat la Minsk. Astfel, președintele Mircea Snegur consideră că legăturile bilaterale sunt cea mai bună modalitate de integrare a Republicii Moldova cu celelalte republici din fosta URSS, astăzi state independente; CSI poate deveni un organ colectiv de coordonare a acestor legături bilaterale și multilaterale; Însă spunea președintele – pe zi ce trece de la o ședință la alta, se conturează intențiile liderilor unor state de a ne apropia de o formulă similară fostei uniuni sovietice. În legătură cu aceasta mi-am expus părerea, o expun și acum că nu sprijinim un asemenea punct de vedere. Însăși noțiunea de statut al comunității Statelor Independente ar însemna creerea unei statalități. Moldova nu poate avea nimic comun cu astfel de teorii de aceea nu va semna nici statutul, chiar dacă acest lucru va comporta consecințe grele pentru economia sa „Președintele s-a ținut de cuvânt: la întâlnirea de la Minsk din ianuarie 1993 a votat împotriva statului.

Din aceste declarații ca și din altele, rezultă că Republica Moldova, deși este o țară mică, are probleme foarte mari, că rezolvarea lor împinge deseori conducerea țării să meargă pe muchie de cuțit și că, în aceste condiții este foarte ușor să se arunce cu pietre în ea dar mai greu să fie ajutată.

Ar trebui, să ne întrebăm dacă președintele Snegur n-are cumva dreptate atunci când asociază acțiunile deschise pentru unire cu reacțiile violente ale adversarilor unirii – rușii și rusofonii – care, având armata a 14-a în spate, nu se dau în lături chiar de la înfruntarea armată. În acest sens, ni se par relevante considerațiile făcute de primul consilier al preșidenției, domnul Ion Borșevici. Prin discuțiile din ianuarie-februarie 1992, - spune domnia sa am făcut multă vorbă de a încheia un tratat cu România, care semnat s-ar fi numit tratat de fraternitate și integrare „sau chiar de confederație” economică „ce am făcut de fapt ?” ce am involburat adversarii noștri am involburat separatiștii... Eu de multe ori mă gândesc dacă aceasta nu a fost unul din factorii care a întezit conflictul până la război „De fapt, cui îi trebuie, se întreabă dl. Ion Borșevici, o asemenea fanfaronadă, un act de „un minut”, o grăire orbească a lucrurilor ? Oare nu era mai bine să facem o mie de acorduri economice de

cele mai diferite moduri, și ele singure duc la „acoperirea casei”, decât a face vogă în jurul unui singur acord, denumit ca fanfaronadă” de fraternitate „dar care e inoportun, politicește greșit ?” Lăsăm pe cititor să aprecieze singur cele spuse de primul consilier al președenției Moldave. Vom adăuga un singur lucru „că unirea noastră este o problemă rezolvabilă nu atât cu inima, cât cu capul cu inteligența politică. Cu privire la integrare și dl. Ion Borșevici înclină să o reducă la cea culturală. Vorbind de faptul că, pentru via Republicii Moldovei politica cu privire la integrare, și dl. Ion Borșevici înclină să o reducă la cea mai culturală. Vorbind de faptul că, pentru via Republicii Moldovei, Rusia este o piață imensă, relațiile cu aceasta nicicum nu trebuie să știrbească nici câtuși de puțin procesul de integrare spirituală cu țara mare, cu România, care proces înaintează în mod obiectiv indiferent de voința cuiva „pronunțându-se categoric împotriva celor ce caută să încetinească sau să grăbească acest proces, dl. Ion Borșevici are perfectă dreptate să arate „unirea nu poate fi un act de singură dată, Unirea este un proces cu mii de fire care trebuiesc înnodate și țesute. Pânza se țese nu dintr-o lovitură, ci cu răbdare”.

Nu se poate să nu se observe că la germani unirea a fost posibilă „dintr-o lovitură”. Milioane de oameni din fosta RDG au ieșit în stradă și, fără poduri de flori sau referendum, fără vorbire despre patriotism, au spus că nu mai pot trăi în umilința divizării, că vor unire și s-au unit. Este adevărat că la ei n-au fost tancuri rusești să-i calce sub șine și nici cazaci să-i împuște cu mitraliere sau tunuri. La noi, lucrurile nu sunt identice. Acum, pentru Republica Moldova independența și suveranitatea ei națională sunt esențiale, condiția inevitabilă pentru orice progres economic, social, politic, inclusiv în domeniul relațiilor sale cu România. „Independența – spunea în concluzia comentariului său, dl. Ion Borșevici – este piatra de încercare a ființei noastre naționale. Chiar și idealul nostru național al unirii nu poate fi atins decât numai prin independența Republicii Moldova”. Să recunoaștem acest adevăr căci numai bazându-ne pe iluzii, ne va învinge adevărul.

Probabil că, de „Tratatul de Fraternitate” nu avem nevoie în mod expres, pentru a ne demonstra, ca într-un document de notariat, că suntem frați. În luarea sa de cuvânt la simpozion avea dreptate dl. Țurcanu, deputat în Parlamentul Moldovei, spunând că-l jenează acest tratat care ne îndeamnă „să fraternizăm noi frații între noi” ! În schimb, de un tratat al integrării economice, așa cum există pretutindeni în lume, avem nevoie. Căci numai pe baza lui, se poate trece la elaborarea strategiei și programului de integrare economică a celor două state suverane. Chiar dacă integrarea nu se confundă cu unirea, drumul ei nu este gata pietruit. Îl va putea pietruși numai inteligența, singura capabilă să dea viață acțiunii.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
Nr. 2-3/1993**

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

SUMAR

ACTIVITATEA INSTITUTULUI NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE ÎN ANUL 1992	23
I. Teme prioritare de cercetare economică	24
II. Activitatea reprezentativă de cercetare a institutelor din cadrul INCE	27
III. Contribuții la dezvoltarea cercetării economice	35
IV. Manifestări științifice	36
V. Relații internaționale în domeniul cercetării economice	37
VI. Activitatea publicistică și editorială	39
VII. Asistență de specialitate acordată; relații de colaborare	40
VIII. Activitatea de doctorat, cursuri și seminarii	41
IX. Activitatea Consiliilor Științifice	41

ACTIVITATEA INSTITUTULUI NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE ÎN ANUL 1992

În anul 1992, eforturile pentru organizarea și desfășurarea cercetărilor din Institutul Național de Cercetări Economice s-au concentrate, în mod deosebit, pe consolidarea statutului academic, prin orientarea preocupărilor spre problemele fundamentale ale actualei perioade, într-un climat de totală independență științifică.

Activitatea în cadrul INCE și a institutelor componente s-a desfășurat pe multiple planuri: al elaborării unor lucruri de cercetare fundamentală și avansată de o importanță deosebită pentru actuala perioadă pe care o parcurge țara noastră în procesul trecerii la economia de piață, atât sub aspectul fundamentării științifice a tranziției, cât și al elaborării unei noi teorii privind acest proces; al sintetizării acumulărilor teoretice și categoriale pentru asigurarea unei comunicabilități la nivel conceptual între economie și alte științe, al dezvoltării unor instrumente moderne de analiză și previziune etc.

Modul de organizare a activității s-a caracterizat, în principal, prin următoarele două aspecte: urmărirea realizării temelor de cercetare prin complementaritatea preocupărilor institutelor de profil din cadrul INCE și respectarea autonomiei acestora în desfășurarea propriului demers științific.

În acest fel, unitățile componente ale INCE au realizat cercetări pe profilul lor, menite să îmbogățească teoria și practica fiecărui domeniu economic pe care-l abordează.

Preocupările noastre au urmărit introducerea rezultatelor cercetărilor în circuitul informațional și național și internațional, prin multiplicarea relațiilor externe, a contactelor cu cercetătorii din alte țări, a prezenței cercetărilor la manifestări științifice organizate de instituții științifice din țară și străinătate.

Se remarcă în acest context interesul sporit pentru efectuarea de cercetări comune în cadrul colaborărilor interacademice sau direct între unitățile INCE și institute similare din alte țări, cooperării care pe lângă avantajul cercetărilor comparative favorizează schimbul de idei, de documentație și experiență.

O altă coordonată a activității a constituit-o acordarea de asistență de specialitate unor instituții la nivel național, participarea cercetătorilor în comisii și în colective interdepartamentale și interdisciplinare constituite în diferite sporuri.

În continuare sunt reflectate sintetic principalele tipuri de activități și rezultatele înregistrate de colectivul de cercetători ai INCE.

I. Teme prioritare de cercetare economică

În 1992, ca și în anii precedenți, activitatea de cercetare s-a concentrat pe studierea problemelor fundamentale ale perioadei de tranziție, abordate în lucrările cu caracter prioritar, concepute a fi realizate pe termene variabile (unele pe termen lung).

Temele prioritare la nivelul INCE care s-au menținut și în 1992 au fost: Strategia tranziției la economia de piață, Modelarea macroeconomică, Dicționarul economic enciclopedic, Integrarea economică cu Republica Moldova, Calitatea vieții, Indicatori și factori și Traducerea și valorificarea operelor unor economiști români de prestigiu.

1. În cadrul temei privind elaborarea strategiei înfăptuirii economiei de piață în România s-au realizat – conform cadrului tematic privind structura lucrării, modalitățile de abordare, metodele de analiză și anticipare a fenomenelor social-economice – 41 de studii (anexa nr.1). Aceste studii s-au axat pe următoarele probleme principale:

- experiențe internaționale ale desfășurării proceselor tranziției;
- privatizare;
- restructurarea sectoarelor economice;
- agricultura durabilă și securitatea alimentară;
- politici și proiecții macroeconomice și regionale;
- politici fiscale și monetare;
- piața muncii;
- piața capitalului;
- transferal de tehnologie;
- managementul și comportamentul la nivel microeconomic;
- integrarea în economia mondială și europeană;
- dimensiunea socială a perioadei de tranziție;
- liniamente ale politicii de protecție socială ș.a.

Problematica lor a urmărit reflectarea principalelor transformări din economia națională în procesul tranziției, precum și aspecte noi ce au rezultat în urma dezbaterilor “tezelor strategiei” finalizate într-o etapă anterioară de elaborare a acestei lucrări cu caracter prioritar.

În cadrul lor s-au clarificat din punct de vedere teoretic aspecte privind conceperea și desfășurarea reformei economice prin valorificarea experienței proprii acumulate la întocmirea “Schitei strategiei”, a reconsiderării unor idei din conținutul acesteia, a generalizării privind strategia transformărilor structurale în perioada post-totalitară în spațiul național și est-european.

Pe baza studiilor de fundamentare s-a realizat într-o primă etapă o lucrare de sinteză, înfățișând unele din rezultatele cercetărilor, cu accent pe problemele de interes major pentru înfăptuirea reformei economice în

România. Pe baza analizei evoluției economice naționale după 1989, lucrarea formulează concluzii rezultate din această experiență principalele obiective ale continuării reformei și direcțiile de acțiune pentru stabilizarea macroeconomică și consolidarea sistemului instituțional al economiei de piață.

În luna decembrie a fost declanșată, în cadrul acestei teme prioritare, elaborarea studiului privind starea actuală a economiei și reformei, care se realizează printr-o largă participare cu specialiștii din ministere instituții de învățământ superior, organe de sinteză. Acest lucru se va materializa, într-o primă etapă, prin elaborarea a 29 de studii sectoriale cercetătorii institutelor participând la majoritatea acestora, urmărind ca ulterior, pe baza lor, să se realizeze o sinteză.

2. În **domeniul modelării** în anul 1992 accentul s-a pus pe elaborarea variantei experimentale și testarea pe calculator a macromodelului agregat al economiei românești și a gradului său de aplicabilitate, scop în care s-a definitivat sistemul de ecuații comportamentale și contabile, s-a studiat și valorificat baza informațională disponibilă pentru determinarea funcțiilor economice, adaptând soluțiile metodologice condițiilor specifice ale tranziției. De asemenea, au fost elaborate în unitățile componente ale INCE versiunile preliminare ale modelelor sectoriale adiacente (procesele demografice, finanțele, energetica, agricultura, comerțul exterior, standardul de viață și protecția socială).

Problemele de ordin conceptual și etnic care s-au pus pe parcursul elaborării modelului, precum și cunoașterea experienței internaționale acumulată pe această temă au constituit obiectul dezbaterilor seminarului de modelare macroeconomică, condus de academicianul Emilian Dobrescu. Lucrările pe această temă prevăzute ca studii de fundamentare pentru strategia tranziției au fost examinate într-o sesiune științifică. În anexa nr.2 se prezintă tematica dezbaterilor seminarului.

3. **Dicționarul economic enciclopedic** reprezintă o lucrare de cercetare care urmărește fructificarea noilor posibilități, stabilirea, prin analiză comparată, a sensului general al categoriilor, integrarea acestora în sistemul general al științelor economice, asigurarea comunicabilității cu celelalte componente ale științei, culturii și artei. În anul 1992, pe linia clarificării problemelor privind abordarea metodologică a elaborării dicționarului, au avut loc trei dezbateri (24 ianuarie, 21 februarie, 21 martie) pentru stabilirea domeniilor componente, potrivit concepției structural-tematice precizate într-o fază anterioară. La nivelul unităților componente ale INCE au fost elaborate glosarele de termeni, fiind parcurse etapele de organizare pentru elaborarea lor de către cercetători.

În sprijinul realizării acestei lucrări, au continuat la CIDE editarea caietelor documentare (nr. 2 și 3) de cercetare retrospectivă și selectivă, alcătuindu-se peste 7 milioane fișe signalactice.

4. Realizarea temei prioritare **“Integrarea economică cu Republica Moldova”** s-a desfășurat pe baza programului de elaborare interinstitute perfectat între reprezentanți ai INCE și conducerile institutelor de cercetări economice din Moldova, urmărindu-se mai multe obiective: elaborarea unui studiu complex pe această temă, din care, în cursul anului 1992, au fost abordate problemele referitoare la integrarea industrială, protecția mediului, forța de muncă, nivelul de trai, potențialul dezvoltării complementare a sectorului agroalimentar din România, privatizarea și tranziția și variante ale soluționării lor, modalități de atragere și stimulare a fluxurilor de schimb în absența mijloacelor de plată și a demontării structurilor proprii economiei de comandă, colaborarea româno-moldoveană în perspectiva integrării în structurile europene și mondiale.

O parte a acestor studii a fost realizată în colaborare cu cercetători de la Institutul de Cercetări Economice și Financiare de la Chișinău, care au fost integrați, pe perioade variabile, în institutele componente ale INCE.

Rezultatele parțiale ale temei de cercetare au fost dezbătute, în cursul lunii decembrie, în cadrul unui simpozion organizat la Chișinău.

De asemenea, au fost clarificate aspectele teoretico-metodologice pentru desfășurarea, în anul 1993, a unor cercetări empirice în România și Moldova cum sunt cele privind evaluarea calității vieții, stabilirea pragului de sărăcie ș. a.

5. Tema prioritară **“Calitatea vieții. Indicatori și factori”** s-a concentrat în următoarele direcții:

- a) realizarea evaluării anuale a calității vieții în România, la nivelul global al colectivității, cât și pe structuri ale acesteia;
- b) strategii de promovare activă a calității vieții la nivel global prin politica socială și, în mod special pentru condițiile actualei etape de tranziție, ale protecției sociale a populației în ansamblu și a grupurilor în dificultate;
- c) clasificarea conceptual – metodologică și evaluarea posibilităților practice, concrete de calculare a unor indicatori proprii ai INCE care să caracterizeze evoluția pieței muncii și a costului vieții.

6. Preocuparea pentru introducerea în circuitul științific național și internațional a operelor unor renumiți economiști români s-a concretizat în predarea la Editura Academiei a două volume din opera academicianului Anghel Rugină. Este în curs de pregătire prima parte a lucrării lui Gheorghe Zane privind bibliografia istorică a secolului al XIX-lea.

Pentru traducerea în limba română a operelor complete ale lui N. Georgescu-Roegen s-a strâns sub formă xeroxată, întreaga operă care a fost grupată pe 10 volume. De asemenea, a fost realizată o prezentare a operei lui N. Georgescu-Roegen în vederea propunerii candidaturii sale pentru acordarea premiului Nobel în economie.

Pe lângă activitatea desfășurată pentru elaborarea acestor teme prioritare, INCE a participat, prin unitățile sale componente, urmare solicitării Academiei Române, la realizarea unor studii privind evoluția demografică, efectele reformei economice asupra nivelului de trai, șomajul în România, patologia socială în perioada de tranziție, mass-media și impactul acesteia, creativitatea ș.a. Lista lucrărilor este prezentată în anexa nr.3.

II. Activitatea reprezentativă de cercetare a institutelor din cadrul INCE

1. Programul de cercetare al **Institutului de Economie Națională** s-a axat pe analize subordonate principalelor probleme teoretice și practice ale tranziției la economia de piață. El a cuprins un număr de 12 teme.

Un prim grup de teme se referă la: problemele economice ale mediului înconjurător: strategia cercetării științifice; problematica pieței muncii în contextul integrării economice; forme de intervenție a statului în orientarea agenților economici; regimul juridic al societăților comerciale și regiilor autonome; costul social al reformei.

Un alt grup de teme abordează concepte, implementări de politică în unele economii de piață și tranziția la economia de piață în unele țări foste socialiste.

Cea de-a treia categorie de teme se concentrează pe probleme de istorie a economiei României, văzând cu prioritate aspecte ale cadrului instituțional al economiei de piață, evaluări ale unor indicatori de dezvoltare a României, precum și ale nivelului de dezvoltare a țării noastre în context european în anumite etape istorice.

Cercetările elaborate conțin contribuții la clarificarea unor noțiuni, concepte și instrumente operaționale la nivel macro ale mecanismelor economiei de piață, propun soluții metodologiei de analiză cantitativă și calitativă a fenomenelor economice și sociale, specifice obiectului fiecărei teme luate în studiu. De asemenea, concluziile temelor de cercetare pot servi fundamentării strategiei și politicii în domenii de importanță majoră pentru economia națională, cum sunt: știința și progresul tehnic, utilizarea potențialului uman, intervenția statului în orientarea activității întreprinderilor, formarea și dezvoltarea cadrului instituțional și legislativ al economiei de piață, protecția mediului înconjurător.

Alte contribuții constau în prezentarea și generalizarea experienței din politica economică în economiile de piață și a desfășurării reformei în unele țări foste socialiste precum și a modului în care se prezenta economia României în context european din perspectivă istorică.

IEN și-a desfășurat activitatea și pe linia elaborării unor lucrări în afara planului, pe bază de contracte de cercetare cu colegiul consultativ de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică ICEM, Ministerul Transporturilor.

Cercetătorii din institut și-au adus contribuția, alături de Comisia Națională de Statistică la elaborarea unei anchete privind activitatea de cercetare științifică și inginerie tehnologică. De asemenea, cercetătorii au participat la o serie de activități cu caracter științific desfășurate în alte instituții: Comisia interdepartamentale pentru coordonarea activității în domeniul privatizării; Fondul proprietății de stat; Comisia de Știință a Academiei (participarea la elaborarea Raportului privind sistemul C-D în România); Comisia Națională de Ecologie.

Temele din programul de cercetare al institutului sunt evidențiate în anexa nr.4. În anul 1992 IEN, a editat, în continuare, publicația proprie "Revista Română de Economie".

2. Institutul de Economie Mondială a realizat în anul 1992, pe lângă studiile de fundamentare a strategiei trecerii la economia de piață, un număr de 12 teme de cercetare, a căror problematică s-a axat pe studiarea conjuncturii economice în principalele țări partenere comerciale ale României. Lucrările elaborate pe această temă au analizat principalele tendințe ce s-au manifestat în cursul anului 1992 în economiile acestor țări, relevând fenomenele deosebite și factorii de influență care au caracterizat și determinat evoluția ciclului conjunktural, precum și mutațiile mai semnificative intervenite în politici economice, monetar-financiare și comerciale promovate.

Concluziile și informațiile prezentate în aceste studii au fost folosite la diferite niveluri de decizie pentru orientarea strategiei de politică economică internă și externă a României.

Alte lucrări ale institutului au abordat fenomene specifice economiei mondiale sau aspecte sectoriale ale piețelor de mărfuri, relevând tendințele majore ale acestora, permițând orientarea instituțiilor guvernamentale și agenților economici în procesele de restructurare și adaptare la exigențele pieței externe, restructurarea având în vedere capacitățile de producție, volumul și structura producției, nivelul cererii și structura acesteia, precum și forța de muncă.

IEM a efectuat și lucrări pe bază de contracte.

Temele de cercetare care au fost elaborate atât în cadrul planului, cât și în afara sa sunt prezentate în anexa nr.5. IEM a realizat, de asemenea, o bogată activitate informațională prin sistemul propriu de publicații având ca obiect informarea conjunkturală, sinteza conjunkturală cu prețuri și cotații valutare și licitațiile internaționale.

3. Activitatea Institutului de Cercetare a Relațiilor Interramuri și a Structurilor Industriale s-a orientat spre realizarea unor cercetări în următoarele domenii: restructurarea mecanismului economic în vederea creșterii

funcționalității economiei naționale; conducerea și funcționarea întreprinderilor mici particulare în condițiile economiei de piață; gestiunea economică a resurselor naturale și a energiei; posibilități de cooperare internațională în domeniul valorificării resurselor energetice primare; progresul ethnic și cerințele protecției mediului; starea tehnico-economică a infrastructurii ș.a.

Această problematică a fost tratată în 10 teme de cercetare, rezultatele constituind contribuții la analize pe plan teoretic, precum și la găsirea unor soluții practice la problemele actuale ale economiei românești. Dintre aceste contribuții vom evidenția următoarele:

- analiza cadrului structural și funcțional al societăților comerciale;
- analiza unor fenomene ale tranziției, cum ar fi: inflația și hiperinflația și comportamentul agenților economici sub impactul acestora;
- analiza sistemelor de prețuri și tarife practicate în producția și distribuția energiei electrice;
- evaluarea posibilităților de cooperare internațională în domeniul valorificării resurselor energetice primare;
- probleme privind gestiunea economică a resurselor energetice, în perioada de tranziție la economia de piață;
- evidențierea factorilor primordialii în restructurarea ramurilor industriale și a activității agenților economici pentru sporirea competitivității economice;
- elaborarea de elemente concrete pentru formularea politicii industriale;
- elaborarea elementelor de fundamentare a politicii de restructurare pornind de la evaluarea unor dezechilibre la nivel macro și sectorial, de la analiza concretă a legăturilor între diferite ramuri ale economiei naționale.

ICRISI a elaborat, la solicitarea Agenției Române pentru Conservarea Energiei, împreună cu alte două institute – ISPE și ICEMENERG, pe bază de contract, o lucrare privind prioritățile și modalitățile de finanțare a conservării energiei.

Anexa nr.6 cuprinde temele de cercetare elaborate în cadrul acestui institut.

4. Activitatea de cercetare a Institutului de Economie Agrară s-a concentrat pe elaborarea de studii și cercetări de bază și avansate de economie agrară, menite să fundamenteze rezolvarea problemelor securității alimentare la nivel național și al întregii populații. În acest cadru s-a înscris elaborarea conceptului și a modelului de agricultură durabilă care să contribuie la creșterea economică, în condițiile prevenirii și combaterii dereglării mediului înconjurător.

Conceptele distincte ale investigației științifice au vizat:

- formarea noii structuri agrare (proprietate, exploatații, producție);

- formarea sectorului agroalimentar prin integrarea agriculturii cu ramurile din amonte și din aval; organizarea și funcționarea piețelor factorilor de producție (pământ, capital, forță de muncă) și a produselor agroalimentare;
- studierea categoriilor valorice (prețuri, salarii, profit, rentă, dobândă, taxe și impozite etc.) și a stării de competitivitate a produselor;
- veniturile producătorilor agricoli și protecția socială;
- gestiunea economică și managementul agenților economici din sectorul agroalimentar;
- participarea agriculturii la diviziunea internațională a muncii și integrarea în agricultura europeană și mondială;
- dezvoltarea comunităților rurale în condițiile restructurării agriculturii.

Contribuțiile care au rezultat din temele de cercetare au constatat în: identificarea modalităților de inserție crescândă a agriculturii în economia de piață, cu privire la constituirea și funcționarea piețelor factorilor de producție și a principalelor produse agricole și alimentare, creșterea consumurilor intermediare și a influenței lor asupra costurilor de producție; analiza evoluției prețurilor și a inflației asupra veniturilor producătorilor și a puterii de cumpărare a consumatorilor; restructurarea realităților agenților economici din sectorul agroalimentar cu bugetul statului din perspective unei politici fiscale care se stimulează creșterea producției și să îmbine interesele particulare cu interesul public.

De asemenea, din cercetări au rezultat unele soluții privind tranziția agriculturii la economia de piață și problemele complexe ale dezvoltării comunităților rurale ca un subansamblu economic și social al societății. Studiile efectuate au relevat interdependențele activităților din zonele rurale și ale acestora cu societatea în ansamblul, stabilirea metodologiei de determinare tipologică a comunităților rurale, procesele demografice și socio-culturale, schimbările economice și instituționale din mediul rural.

IEA a efectuat, de asemenea pe bază de contract, studii de fezabilitate, evidențiate alături de temele de cercetare din planul propriu în anexa nr.7.

5. Obiectivul prioritar urmărit prin programul de cercetare **al Institutului de Finanțe, Prețuri și Probleme Valutare** l-a constituit restructurarea mecanismului financiar, valutar și de prețuri, în plan funcțional și instituțional, conform exigențelor tranziției la economia de piață. De asemenea, s-au efectuat analize privind starea economiei naționale, studiul înlăptuirii reformei economice, fundamentarea unor măsuri de natură economică, financiară, monetară, valutară și de prețuri pentru soluționarea unor probleme specifice ieșirii din criză a economiei.

Eforturile institutului au vizat și efectuarea unor cercetări privind: problematica implicată de asigurarea echilibrului financiar al firmei; politica monetară în perioada de tranziție; regimul cursului de schimb și al convertibilității leului; restructurarea sistemului de prețuri sub aspect teoretic și metodologic în cadrul

tranziției; evoluția prețurilor de consum și indicele costului vieții; prețurile și echilibrul economic în perioada de tranziție.

Totodată, institutul a participat la efectuarea unor analize inițiate de unele instituții guvernamentale și ministere, referitoare la: prognoza evoluției unor indicatori caracteristici ai economiei naționale; trăsăturile mecanismului economiei de piață în diferite sectoare; scenarii alternative de integrare economică internațională.

Activitatea de cercetare a IFPPV în anul 1992, orientată spre domeniile precizate, s-a finalizat prin elaborarea a 12 studii necesare fundamentării strategiei tranziției, a altor 6 studii din profilul institutului precum și a unui număr de 8 lucrări efectuate în afara programului de cercetare conform anexei nr. 8.

În activitatea de cercetare desfășurată în 1992, institutul a urmărit consolidarea cadrului tranziției și schițarea unor soluții pe linia restructurării concepțiilor, metodologiilor și mecanismelor financiare, monetar-valutare și de prețuri, contribuind la elaborarea strategiei trecerii la noul sistem economic conturând și unele complectări conceptual-principale ale teoriilor specifice domeniilor abordate. Principalele preocupări și rezultate s-au obținut în domeniul politicilor macroeconomice (politica bugetară, fiscală, monetară și de prețuri) și în cel al formării și consolidării cadrului instituțional al economiei de piață: piața monetară, piața capitalului, piața valutară, bursa de mărfuri.

6. Activitatea desfășurată de Institutul de Prognoză Economică în anul 1992 s-a concentrat pe definitivarea lucrărilor din planul de cercetare pe anul 1991, conform celor stabilite în Consiliul Științific al Institutului Național de Cercetări Economice, precum și pe elaborarea studiilor solicitate pentru fundamentarea strategiei tranziției la economia de piață și a altor studii prevăzute în programul de cercetare pe anul 1992, prezentat în anexa nr. 9.

Lucrările de cercetare s-au axat pe 4 grupe mari de probleme: metode și tehnici de prognoză macroeconomică, alternative ale dezvoltării economiei românești în perspectivă: planificarea orientativă în condițiile economiei de piață elaborarea programelor economiei naționale; caracteristicile unor segmente ale pieței și mecanisme de reglare a cererii și ofertei; strategii și modalități de realizare a acestora în domeniul amenajării teritoriului și dezvoltării regionale.

Din punct de vedere al problematicii abordate și a concluziilor la care au condus cercetările, pot fi menționate următoarele:

- în domeniul metodelor și tehnicilor de prognoză s-a realizat o sinteză a principalelor modele de prognoză la nivel macroeconomic și a principalelor domenii, elaborate în țări cu tradiție. Au fost efectuate o serie de prelucrări asupra balanței legăturilor dintre ramuri pe anul 1989, recalculat de CNS pentru evidențierea produsului intern brut și a fost elaborată concepția preliminară a blocului privind crearea și utilizarea produsului intern brut;

- în domeniul gestiunii resurselor naturale în condițiile economiei de piață s-au abordat particularitățile proceselor de evaluare, atragere în circuitul economic și protejare a resurselor, mecanismele de alocare și valorificare a acestora în procesul de producție, în condițiile actuale ale apariției și dezvoltării mecanismelor specifice economiei concurențiale. Pornind de la precizări conceptuale privind noțiunile de bază utilizate în studiile referitoare la gestiunea resurselor naturale, de la prezentarea unor teorii și puncte de vedere din literatura de specialitate, sunt analizate principalele probleme pe care le ridică menținerea monopolului asupra extracției diferitelor resurse naturale și procesele de demonopolizare, concesiunea exploatării și atragerea capitalului străin, inclusiv în vederea modernizării tehnologiilor de prelucrare. Aceasta în condițiile în care, mobilizarea (evaluarea + atragerea) la nivel central a resurselor și alocarea acestora pe baza unor criterii stabilite la scara întregii economii naționale, deși se restrânge continuu ca sferă, coexistă cu procese de extracție alocare complet descentralizată, realizate exclusiv prin mecanismele pieței. Sunt analizate, totodată, comparativ, avantajele și dezavantajele fiecăruia dintre sistemele cunoscute de gestiune a resurselor naturale, prezentându-se în acest context unele elemente privind fundamentarea unui model de analiză a evoluției corelate pentru principalii indicatori specifici acestor procese;
- cu privire la cererea și funcționarea pieței bunurilor de producție, s-au abordat particularitățile și mecanismele acestui segment important al pieței bunurilor și serviciilor, soluționându-se unele probleme metodologiei ale comensurării cererii și ofertei de bunuri de producție s-au identificat principalii factori care influențează echilibrul pe această piață, s-au efectuat analize cifrice referitoare la unele produse sau segmente ale pieței bunurilor de producție privite într-o perspectivă evolutivă și interdependentă cu piața bunurilor de consum;
- în contextul preocupărilor crescânde, cel puțin în Europa, pentru problematica atenuării dezechilibrelor regionale și, în general, a amenințării teritoriului s-au analizat câteva din principalele probleme pe care le presupune aplicarea principiului democrației locale în gestiunea activităților economico-sociale la nivelul colectivităților locale s-a definit conceptul de descentralizare teritorială și eficiența politicilor bazate pe acest principiu și s-a analizat modul de organizare teritorială în cazul unor țări europene dezvoltate, planificarea economică la nivelul administrațiilor locale, s-au schițat planuri și programe regionale.

Aceste aspecte au fost abordate prin prisma intereselor și a obiectivelor politicii regionale din țara noastră, a situației și experienței naționale în domeniul amenajării teritoriului și administrației locale.

Este de menționat faptul că, în cea de a doua parte a anului 1992, în activitatea IPE au fost integrate noi domenii de cercetare privind comportamentul economic și s-a creat un nou cadru de desfășurare a temei prioritare „Modelarea macroeconomică” și a dezbaterilor interinstitute privind elaborarea blocurilor sectoriale ale macromodelului și integrarea lor în modelul global.

În urma discutării în Consiliul Științific al INCE a propunerilor IPE de integrare, în mai mare măsură, a cercetărilor privind elaborarea unor modele economico-matematiche de prognoză în activitatea institutului, structura sa organizatorică va fi constituită din următoarele sectoare: Macromodelele prospective, Proiecții și analize macroeconomice pe termen mediu și lung, Studiul comportamentului agenților economici și dezvoltarea regională și amenajarea teritoriului.

Propunerile de mai sus au în vedere și asigurarea flexibilității structurilor organizatorice, astfel încă să fie posibile abordări integrate în programe complexe de cercetare.

7. Institutul de Cercetare a Calității Vieții și-a concentrat activitatea pe realizarea unor studii cu caracter fundamental, teoretico-metodologic, și cercetări empirice pe eșantioane reprezentative, în scopul delimitării principalelor direcții de acțiune în cadrul politicii globale. Astfel, principalele obiective ale programului privind politicile sociale au constatat, în 1992, în precizarea liniamentelor politicii de protecție socială în România anilor '90, în identificarea unor direcții în principalele domenii sectoriale ale acestora privind familia, șomerii, bătrânii, femeile ș.a.

O a doua direcție principală o constituie diagnoza calității vieții populației, cercetare anuală, realizată pe eșantion reprezentativ național cuprinzând evaluări pe principalele dimensiuni obiective și subiective și anume: standard economic, condițiile de locuit, relațiile sociale, condițiile de muncă, valoarea prezentului în elaborarea proiecțiilor referitoare la calitatea vieții. În cadrul acestui program se realizează o analiză longitudinală a evoluției calității vieții în România în perioada post-revoluționară și analize privind calitatea vieții de muncă, raport timp de muncă – timp liber ș.a.

Cea de a treia direcție de cercetare o constituie problemele nivelului de trai, preocupările axându-se în anul 1992 pe evaluarea dimensiunii sărăciei în România, la nivel global și zonal, a evoluției raportului dintre veniturile salariaților și pensionarilor din România și nivelul minim de trai, precum și efectele pe plan social ale unor măsuri de politică economică și socială instituite în procesul tranziției.

ICCV a realizat 12 anchete de tren, în care au fost cuprinși peste 7000 de subiecți. O parte din cercetările empirice s-au desfășurat în întreprinderi sau pe eșantioane selective pe bază de interviu.

În cadrul acestor principale direcții de cercetare își găsesc locul și altele referitoare la evaluarea calității serviciilor sociale și a autorităților publice,

impactul limbajului economic în procesului realizării tranziției, semnificația mediului politic pentru calitatea vieții ș.a.

Dintre contribuțiile pe care le conțin cercetările elaborate de ICCV se pot remarca:

- clarificări conceptuale și teoretico-metodologice privind specificul desfășurării cercetărilor în domeniul calității vieții;
- identificarea principalelor cauze și factori privind evoluțiile în plan social determinate de procesul tranziției la economia de piață;
- determinarea pragului sărăciei în România;
- analiza comparativă a stării și evoluției condițiilor de viață ale întregii populații și a principalelor categorii ale acesteia;
- evaluarea incidenței și identificarea cauzelor patologiei sociale care se manifestă în prezent în societatea românească;
- coordonatele unui nou sistem de protecție socială pentru România;
- anticiparea evoluției unor fenomene posibile ce pot afecta negativ calitatea vieții în țara noastră (sărăcia, alcoolismul etc.).

ICCV a realizat, de asemenea, lucrări pe bază de contract cu instituții naționale și organisme internaționale, privind condițiile de viață ale tinerilor, situația femeii, copilului și adolescentului în România, cu privire specială la familia de romi ș.a.

Temele de cercetare realizate de ICCV sunt prezentate în anexa nr.10.

În anul 1992 a apărut un număr din revista institutului, "Calitatea vieții", cel de al doilea fiind sub tipar la Editura Academiei.

8. Activitatea Colectivului de Cercetare Economică Asistată de Calculator s-a concentrat în trei direcții: modelarea economiei naționale, crearea instrumentarului informatic pentru modelarea macroeconomică și acordarea de asistență tehnică de specialitate (informatică și matematică) în realizarea unor teme din planurile de cercetare ale institutelor. Astfel, au fost realizate mai multe variante de formalizare matematică a macromodelului, programate și testate pe calculator. S-au adaptat, în acest scop, metode de rezolvare numerică a sistemelor de ecuații neliniare, s-a efectuat analiza matematică a seriilor statistice, s-au studiat sisteme de mari dimensiuni.

Au fost realizate instrumente soft pentru simularea și optimizarea necesară realizării și rezolvării modului macroeconomic și s-a dezvoltat o bibliotecă de programe de optimizare, pentru abordarea problemelor de optimizare cu restricții precum și pentru domenii ierarhizate. Asistența tehnică de specialitate care a fost acordată institutelor a fost materializată la institutul de economie națională în cadrul temei "Piața muncii", prin prelucrări și reprezentări grafice. De asemenea, s-a acordat spațiu de lucru la calculator, asistență în realizarea unor grafice și analize de interpretări ale unor teste statistice pentru colectivul de istorie economică, din cadrul aceluiași institut; s-a asigurat asistența necesară la tema legată de evaluarea venitului național.

Pentru ICRISI, la tema "Analiza ratei de schimb" s-au făcut prelucrări asupra BLR. De asemenea, s-au efectuat analize de serii de date pentru temele: "Probleme ale mecanismului ratei de schimb în perioada de tranziție" și "Anticipările inerțiale și problema inflației: Credibilitate și stabilizare", Institutul de Prognoză Economică a fost sprijinit, la cerere, pentru prelucrarea unor date din balanța legăturilor între ramuri, determinarea de funcții de producție și corelații, analiza stării și evoluției pieței bunurilor de producție; de asemenea, au fost instalate, la IPE, pachete de programe pentru prognoză-modelare (MATHCAD), tablatoare (LOTUS-123), precum și cu titlu de exemplu, o modalitate de prognoză pentru PIB prin utilizarea produsului MATHCAD. Au fost instalate produse de devirusare la: Institutul de Economie Agrară, Institutul de Prognoză și Institutul de Economie Mondială.

În cadrul acestui colectiv s-a realizat culegerea și tehnoredactarea computerizată a unor lucrări ale INCE (Sinteza preliminară a Studiilor efectuate de INCE cu privire la strategia tranziției și două lucrări ale profesorului Anghel Rugină). De asemenea, au fost realizate programe pentru compartimentele funcționale și a fost sprijinită activitatea secretariatului științific.

III. Contribuții la dezvoltarea cercetării economice

În perioada analizată, pe lângă generalizările de ordin teoretic și pragmatic privind fenomenele economice și sociale prezentate anterior, mai subliniem următoarele contribuții ale cercetării în cadrul INCE.

1. Temele prioritare, realizate ca programe interdisciplinare, de largi colective din toate unitățile de cercetare ale INCE au avut un ecou pozitiv în cercurile de specialiști în dezbateri științifice și mese rotunde, manifestări științifice interne și internaționale, în presa de specialitate, la radio și televiziune, unde participanții ce au reprezentat institutul au reflectat demersul științific întreprins. Sinteza preliminară a studiilor efectuate în INCE cu privire la strategia tranziției au fost nu numai favorabil comentată dar și reprodusă în publicații de largă circulație. Aprecieri pozitive s-au primit și de la instituții repute din străinătate, ca de exemplu Comisariatul Planului și Institutului Național de Statistică și Studii Economice din Franța, în care se subliniază și instrumentarul modern de cercetare la care s-a recurs, înalta profesionalitate a lucrurilor.

Sinteza preliminară a studiilor efectuate în INCE cu privire la strategia tranziției s-a evidențiat, în mod special prin analiza mutațiilor ce au avut loc în sfera economică în perioada de după 1989 și a etapelor parcurse în procesul instituirii mecanismelor moderne de piață, evidențiindu-se principalele acțiuni precum: demontarea sistemului economiei de comandă, liberalizarea mecanis-

melor interne crearea premiselor pentru dezvoltarea sectorului privat, deschiderea României spre exterior, completarea sistemului de protecție socială.

În mod special este tratată actuala evoluție social-economică a țării în condițiile crizei economice prelungite evidențiindu-se cauzele economice nemijlocite care au provocat declinul sever al producției, precum și cauzele sale mai profunde, decurgând din ansamblul proceselor de caracterizare evoluția României în actuala perioadă.

Coroborând experiența românească privind procesul tranziției cu cea a altor state aflate în tranziție, rezultă din lucrare că, dată fiind complexitatea acestui proces se impun, ca o necesitate, nuanțarea politicilor economice și fundamentarea lor pe studii sistematice aprofundate la nivelul organelor decizionale. O constatare care nu poate fi ignorată este aceea că discrepanța dintre efectele anticipate și cele reale ale unor măsuri nu pot fi disociate de comportamentul specific al unităților economice de stat cu autonomie gestionară deplină.

Lucrarea precizează direcția strategică a tranziției și setul de obiective pentru continuarea reformei, precum și principalele direcții de acțiune pentru stabilizarea macroeconomică și consolidarea sistemului instituțional al economiei de piață particularizându-le pe principalele domenii de activitate și agregate macroeconomice.

2. În unele lucrări pe diverse teme elaborate în cadrul institutelor INCE, au fost abordate teme teoretice de extremă importanță pentru înțelegerea necesității reformei economice în țara noastră cum ar fi: tipologia tranziției la economia de piață în țările est-europene, experiențe pe plan mondial în domeniul tranziției de la un tip de economie la altul, analiza comparată a programelor de reformă din țările est-europene, manifestări ale ciclurilor economice pe termen lung în România, fundamente ale funcționării pieței muncii, evaluarea potențialului actual al României, aspecte de dezvoltare regională și amenajarea teritoriului și industria informației, probleme de infrastructură, aspecte valutare-financiare în perioada de tranziție.

IV. Manifestări științifice

În anul 1992, la nivelul Institutului Național de Cercetări Economice, activitatea științifică a cuprins mai multe forme de manifestări. Astfel, au fost organizate trei sesiuni științifice pe următoarele teme: **Cadrul mondial al tranziției la economia de piață** cu care s-a încheiat ciclul „**Orientări și tendințe în cercetarea economiei și a calității vieții**” (din care în anul 1991 s-au desfășurat 4 sesiuni științifice), **modelarea proceselor economice al problemelor reformei în viziunea tinerilor economiști**.

Al doilea gen de manifestări științifice a constat în organizarea unor **simpozioane și seminarii cu participare internațională** privind sistemul

conturilor naționale, politica științei și tehnologiei în România în perioada de tranziție la economia de piață ș.a.

În cadrul acestei forme, un loc distinct l-a avut simpozionul organizat ca la Chișinău pe problemele integrării Republicii Moldova cu România la, care au participat 20 de cercetători din INCE. De asemenea, se evidențiază ca un eveniment științific deosebit, organizarea, de IEA, a unui seminar cu largă participare internațională, care s-a bucurat de aprecieri elogioase din partea prestigiosului om de știință E.Pisani, de la Institutul Montpellier din Franța.

În al treilea rând, în cadrul INCE în 1992 au fost organizate 5 sesiuni de dezbateri științifice și conferințe pe următoarele teme: **dezvoltarea agriculturii și realizarea obiectivului strategic – securitatea alimentară a României, privatizarea în agricultură, natura procesului de tranziție la economia de piață în România.**

INCE a organizat, împreună cu Ministerul de Externe al României și cu ambasada Nigeriei la București, Colocviul Africano-Român, promovând astfel schimbul de idei cu specialiști din această parte a lumii.

Pe parcursul anului s-au organizat cursuri și seminarii pe teme privind marketingul – instituții și contracte, teoria microeconomică a producției, dezvoltarea economică și altele.

În colectivele de elaborare a studiilor pentru realizarea lucrării „Fundamente ale strategiei economiei românești în perioada de tranziție” au avut loc în perioada ianuarie-martie peste 80 dezbateri în care s-au discutat probleme ale fundamentării, orientării și proiectării unor direcții menite să asigure continuarea și aprofundarea formei în cadrul tranziției la economia de piață.

În mod sistematic, în unitățile componente ale INCE au avut loc dezbateri publice sau interne, în care s-au pus în discuție rezultate de etapă ale cercetărilor, puncte de vedere modul de soluționare a unor probleme de politică economică, aspecte teoretico-metodologice ce apar pe parcursul cercetărilor ș.a. Astfel, au fost organizate peste 50 de dezbateri, a căror tematică este prezentată în anexa nr. 11.

O nouă formă de prezentare a rezultatelor științifice a constatat în organizarea, de către unele institute componente ale INCE, a unor conferințe de presă, pe teme referitoare la mersul reformei (IEN) și dimensiunea sărăciei în România (ICCV).

Cercetătorii institutelor au prezentat peste 200 de comunicări științifice la manifestări organizate la nivel național și internațional.

V. Relații internaționale în domeniul cercetării economice

În perioada analizată, INCE a realizat contacte cu unități de cercetare din alte țări, pe bază de reciprocitate, având ca scop documentarea cercetărilor și schimbul de experiență pe diferite probleme.

Cercetătorii institutului au efectuat peste 150 deplasări în străinătate, având ca obiect: documentare și informare, stagii de specializare și perfecționare, realizarea doctoratului. În acest context, remarcăm însă, ponderea scăzută a schimburilor interacademice, ceea ce limitează accesul și circuitul informațional în mediul academic internațional.

În cursul anului 1992, s-au remiss pre analiză peste 30 propuneri de contracte de colaborare comună în cadrul programului ACE-PHARE atât ca proiecte de cercetare între institutele noastre și instituții similare, cât și ca participări individuale (burse, stagii de perfecționare, pregătire doctorală). Dintre acestea au ajuns în fază de derulare 5. De asemenea, s-au început demersurile pentru trimiterea la doctorat în Suedia a cercetătorilor care au fost selectați în urma unui colocviu desfășurat în prezența reprezentanților Universității din Lundt.

În INCE și unitățile componente au fost primiți peste 300 de vizitatori străini (cercetători, cadre didactice, diplomați, cadre din administrație și funcționari internaționali ai unor organisme ca FMI, BIRD, BM, PNUD, CEE, EFTA etc.).

În cadrul colaborării cu institutele economice din Republica Moldova, în institutele componente ale INCE au fost angajați pe perioade variabile un număr de 16 cercetători.

Programele de cercetare au oferit elemente originale apreciate de participanții străini care au audiat comunicările cercetătorilor noștri la Congresul mondial al economiștilor, la Conferința internațională a economiștilor francofoni și la reuniunile științifice internaționale la care au participat cercetători din cadrul INCE. Cu ocazia diferitelor reuniuni internaționale, cercetătorii INCE au prezentat peste 40 comunicări științifice.

Au fost organizate acțiuni bilaterale la nivelul Institutului Național cu parteneri străini care au înregistrat un ecou pozitiv atât în presa de specialitate, cât și în mijloacele de informare audio-vizuale, între care amintim:

- Colocviul Româno-Luxemburghez consacrat problemelor integrării europene;
- Simpozionul pe tema integrării Republicii Moldova cu România;
- Colocviul "România-Africa, stadiu și perspective ale cooperării economice".

De subliniat, totodată, că în afara cercetătorilor noștri și cei ai institutelor partenere, au fost atrase personalități universitare precum și reprezentanți ai institutelor de resort, ceea ce a permis și evaluarea unor măsuri concrete menite să sprijine traducerea în practică a obiectivelor vizate de problematica dezbătută.

Cu Marile Ducat al Luxembourgului, între CIDE și Universitatea Științifică Internațională s-a convenit acordul preliminar privind organizarea unui centru bilateral de studii și documentare România-Luxembourg, accord ratificat prin

documentele oficiale semnate între MAE ale celor două țări. CIDE a organizat 2 expoziții de carte economică și lucrări ale INCE, la Biblioteca Națională și Universitatea din Luxembourg, lucrări care au făcut – ulterior – obiectul unor donații către cele două instituții. Pe linia stabilirii unor relații cu instituții reprezentative din alte țări, menționăm și colaborarea între biroul IREX-SUA și unele institute din cadrul INCE.

În anul 1992, România a fost pentru prima oară inclusă în Anuarul Internațional al Competitivității, instrument de referință nu numai pentru instituții publice și specialiști, dar și de orientare a fluxurilor internaționale de schimburi comerciale și investiții. Ediția 1992, în curs de apariție în Elveția, cu largă difuzare internațională cuprinde o analiză a evoluției economiei românești după revoluție, tabloul sinoptic al indicatorilor macroeconomici (realizat de IEN) și rezultatele unei ample anchete realizată și prelucrată de CIDE.

VI. Activitatea publicistică și editorială

În anul 1992, INCE a utilizat ca principală cale de valorificare a lucrărilor de cercetare publicațiile realizate de Centrul de Informare și Documentare Economică, unitatea sa specializată în această direcție. S-au editat și difuzat următoarele lucrări periodice curente ale CIDE, realizate pe baza solicitărilor institutelor:

- Revista Română de Economie, nr. 1-2/1992;
- Analele INCE, vol. V-VI, nr. 1-3/1992;
- Economia României – evoluții pe termen scurt, nr.1/1992;
- Probleme economice: 47 numere;
- Studii și cercetări economice: 12 numere;
- Romanian economic digest: câte 12 numere din fiecare versiune (engleză și franceză);
- Caietele ICRISI – 6 apariții;
- Caietele ICCV – 8 apariții;
- Caietele IEN – 4 apariții;
- Caietele IFPPV – 2 apariții;
- Bibliografia generală a lucrărilor publicate în anul 1991;
- Calendarul manifestărilor științifice organizate de INCE – 10 apariții.

S-a inaugurat o nouă serie de publicații, realizate în colaborare cu ICCV – și anume “Politica socială”, din care s-au editat primele 6 numere și s-a continuat seria “Calitatea vieții”, din care au fost editate până în prezent 14 lucrări.

CIDE a asigurat, în continuare, editarea unor documentare, culegeri de texte și sinteze, în limbi străine sau în limba română, necesare INCE pentru

reprezentarea la o serie de manifestări științifice internaționale. O listă selectivă a acestora este prezentată în anexa nr. 13.

De asemenea, a fost pregătit pentru tipar, primul volum al caietelor juridice, versiunea franceză, care cuprinde, ca subprodus al bazei de date juridice, textele principalelor legi economice românești.

Au apărut primele trei lucrări sub sigla **“Editura Expert”**, editură specializată a INCE, organizată de CIDE pentru publicarea în exclusivitate de lucrări economice, în regim comercial. Aceste lucrări sunt: **Piață, concurență, monopol (autor dr. A. Iancu); Conjunctura economiei mondiale – 1991-1992; Privatizare și dezvoltare economică (autor Steve H. Hanke).**

Sunt pregătite pentru lansarea anchetei de tiraj alte 5 lucrări de referință: Enciclopedia istoriei economiei naționale a României; vol. II al Tratatului de economie contemporană; primul volum al operelor lui N. Georgescu-Roegen; Tratatul de Management.

Este necesar să menționăm faptul că, pe parcursul întregului an, s-au întreprins eforturi **cu totul și cu totul speciale pentru modernizarea și perfecționarea activității editoriale**, în proporție de 80% lucrările editate fiind realizate prin procedee moderne de culegere, punere în pagină și tehnoredactare.

În afara volumului important de publicații editate de Centru de Informare și Documentare Economică al INCE, prin care se valorifică rezultatele cercetărilor efectuate atât în cadrul temelor interdisciplinare, cât și din programele de cercetare ale institutelor, de volumele editoriale realizate în Editura Expert sau a Academiei Române, de valorificarea unor studii prin revistele proprii ale IEN, IEA sau ICCV, cercetători din cadrul Institutului Național au fost prezentați cu articole în toate numerele revistei “Revue Roumaine des Sciences Economiques”, au publicat în “Academica”, precum și în “Economistul”, ca și în toate periodicele cu caracter economic, au acordat interviuri organelor de presă care i-au solicitat, au participat la dezbateri radio-televizate pe teme de larg interes privind problematica reformei.

VII. Asistență de specialitate acordată; relații de colaborare

Institutul Național de Cercetări Economice a pus la dispoziția organelor guvernamentale și nonguvernamentale rezultatele cercetărilor sale, putând servi la fundamentarea unor măsuri de reformă privind tranziția la economia de piață.

Proiectele celor mai importante legi vizând cercetarea științifică, adaptarea mecanismului economic la cerințele pieței au fost supuse spre analiză cercetătorilor din INCE, prilej cu care aceștia au înaintat organelor de inițiativă legislativă observații și sugestii cu privire la conținutul, aplicabilitatea și funcționalitatea actelor juridice în pregătire.

INCE a participat la o serie de consultări solicitate de președenția României, guvern, comisiile de specialitate ale parlamentului, ministere ș.a., participarea activă și calificată a cercetătorilor în asemenea acțiuni fiind considerată ca deosebit de utilă de către administrația de stat, fără ca o astfel de prezență să conducă la forme de subordonare sau să greveze asupra independenței de opinie a cercetătorilor.

În acest sens, cercetătorii din toate institutele au fost mobilizați să prezinte rezultatele lucrărilor lor, folosind actului de decizie în probleme majore privind convertibilitatea limitată, politica fiscală, privatizarea, obiectivele strategice ale perioadei de tranziție.

Aceasta reprezintă o formă de integrare a activității INCE în actul decizional de interes național.

INCE a promovat colaborarea cu Asociația Generală a Economistilor din România, cercetătorii participând la dezbaterile organizate de aceasta. De asemenea, au fost publicate în ziarul "Economistul" concluziile unor lucrări de cercetare, precum și punctele de vedere ale cercetărilor referitoare la diverse probleme ale perioadei actuale.

VIII. Activitatea de doctorat, cursuri și seminarii

În cadrul INCE își desăvârșesc pregătirea profesională prin forma doctoratului, sub îndrumarea a 21 conducători științifici, un număr de 108 doctoranzi, din care 35 au fost admiși în cursul anului 1992. Din motive obiective, 4 doctoranzi de la specialitatea Economia Agrară s-au transferat la Academia de Studii Economice.

În cadrul programului de doctorat au fost susținute 92 examene și 23 referate.

Din totalul doctoranzilor înmatriculați în INCE, 21 se găsesc în faza de exmatriculare.

În cadrul INCE s-au s-au organizat, cu participarea unor cadre didactice din instituții de învățământ din străinătate (Suedia, Canada, SUA), cursuri privind teoria microeconomică a producției, marketing-instituții și contracte, metode moderne de prelucrare a datelor statistice, etiologie socială ș.a.

IX. Activitatea Consiliilor Științifice

Pe parcursul anului, Consiliul Științific al INCE s-a întrunit periodic, pentru stabilirea orientării temelor de cercetare, scop în care au fost luate în discuție aspectele de conținut, modul de integrare al institutelor componente în procesul de elaborare a acestora și coordonarea programului de cercetare la nivelul INCE. În mod constant, Consiliul Științific a urmărit punerea în valoare a demersului teoretic care să surprindă, pe lângă elementele concrete,

semnificațiile de profunzime ale tranziției, să clasifice procedeele, tehnicile și criteriile de urmat în aceste întreprinderi. De asemenea, a urmărit pregătirea organizatorică, venită să asigure punerea în valoare a potențialului de cercetare al institutelor.

În dezbaterile Consiliului Științific au fost puse probleme majore ale perioadei actuale privind privatizarea, agricultura și securitatea alimentară, orientările strategice pentru actuala perioadă de tranziție, aspecte privind politica fiscală, piața muncii, integrarea economică cu Republica Moldova, cooperarea economică internațională, restructurarea industriei ș.a.

În al doilea rând, s-au luat în discuție probleme de organizare a cercetării științifice în unele institute componente pentru asigurarea unei integrări mai flexibile a celorlalte institute la realizarea temelor prioritare, cum este cazul celei privind modelarea macroeconomică (IPE).

Pentru stimularea vieții științifice la nivelul INCE s-a elaborat și urmărit programul de dezbateri științifice, cu publicarea lunară a Calendarului manifestărilor și reflectarea celor mai interesante puncte de vedere în publicațiile institutului.

Pe lângă activități de doctorat, în ședințele sale, Consiliul Științific a analizat și aprobat planurile individuale de pregătire ale doctoranzilor și a sprijinit desfășurarea examenelor și susținerea referatelor în colectivele de specialitate.

În activitatea sa, Consiliul Științific a beneficiat în mod constant de sprijinul Academiei Române, al secției de Științe Economice, Juridice și Sociologie, prin participarea unor membri ai acesteia în activitatea zilnică a institutelor, prin legăturile permanente între conducerea INCE și cea a Academiei Române.

În acest context, remarcăm manifestările științifice commune realizate de cele două instituții, prezența unor cercetători din INCE în calitate de membri la lucrările unor comisii permanente consultative, participarea cercetătorilor din INCE în colective formate între institutele Academiei Române la elaborarea unor lucrări solicitate în mod special acesteia etc.

Evaluarea activității unor institute în cadrul INCE de către comisiile desemnate de secția de specialitate a Academiei Române constituie una dintre modalitățile de sprijin în cadrul acestei colaborări, urmare căreia s-a procedat la o revizuire a programelor de cercetare, potrivit recomandărilor făcute, urmărindu-se, în mod special, abordarea centrată pe caracterul fundamental al cercetărilor la nivel macro și pe elaborarea unor alternative de dezvoltare a problemelor economice din procesul de reformă.

La nivelul institutelor, ședințele Consiliilor Științifice au urmărit aceleași coordonate de organizare a activității exercitând controlul științific de fond asupra lucrărilor elaborate.

În desfășurarea procesului cercetării, INCE se confruntă cu o serie de dificultăți legate de posibilitățile mult prea restrânse de asigurare a fondului documentar, de accesul limitat la sistemul informațional statistic prin absența legăturii la bănci de date naționale și internaționale, prin absența posibilității de a efectua anchete de teren și înregistrării sistematice de informații cu caracter statistic (posibilitatea există doar la ICCV), prin lipsa de dotare a institutelor componente cu tehnica de calcul necesară, prin restricțiile bugetare privind realizarea unor manifestări științifice cu caracter național sau internațional.

**Studii de fundamentare elaborate pentru realizarea lucrării
“Strategia înfăptuirii economiei de piață în România”**

Nr. crt.	Titlul studiului	Coordonator
1	Obiectivele, natura și structura lucrării	Acad. T. Postolache
2	Concluzii rezultate din opiniile exprimate în legătură cu concepția și modul de aplicare a “Schiței privind strategia înfăptuirii economiei de piață în România”	Victor Stoica
3	Tipuri de economii de piață	Sorica Sava
4	Analiza comparată a programelor economice ale partidelor politice din România până la cel de-al doilea război mondial	Victor Axenciuc
5	Analiza comparată a programelor economice ale partidelor politice în România contemporană	Mircea Ciumara
6	Analiza comparată a programelor economice ale partidelor politice din principalele țări occidentale	Cristian Popa
7	Analiza comparată a programelor de reformă din țările est-europene	Ana Bal
8	Analiza comparată a experiențelor practice ale tranziției de la un tip de economie la altul, pe plan mondial	Sorica Sava
9	Fundamente teoretice ale tranziției la economia de piață	Sorica Sava
10	Cadrul demografic al tranziției	Vi. Trebici
11	Cadrul cultural al tranziției	Mircea Malița
12	Cadrul legislativ al tranziției	Dorin Aldea
13	Ciclicitatea dezvoltării economiei românești	Victor Axenciuc
14	Criza economică în România	Aurel Iancu
15	Cadrul mondial al tranziției - economic - politic	N. Nistorescu Mircea Malița
16	Evaluarea potențialului actual al economiei României	Corneliu Russu
17	Etapa de referință premergătoare strategiei august 1990 – decembrie 1991	Gheorghe Zaman
18	Analiza nivelului de dezvoltare a României comparativ cu alte țări în contextul tranziției	C. Grigorescu
19	Etapele tranziției la economia de piață în România	C. Ionete
20	Structura proprietății. Privatizarea.	Gheorghe Zaman
21	Agricultura și asigurarea securității alimentare	D. Dumitru
22	Restructurarea industriei - tendințe pe plan mondial	Corneliu Russu
23	Crearea și consolidarea cadrului instituțional al economiei de piață (bursa de valori, bursa de mărfuri,	I. Soare

Nr. crt.	Titlul studiului	Coordonator
	piața monetară și valutară)	
24	Rolul statului în perioada de tranziție (inclusiv proprietatea publică)	V. Pilat
25	Politici macroeconomice în perioada de tranziție la economia de piață (politica fiscală, politica bugetară, etc.). Evoluții privind liberalizarea prețurilor și convertibilitatea	I. Soare
26	Politica monetară	Acad. C. Kirițescu
27	Politica socială	C. Zamfir
28	Piața muncii în perioada de tranziție	Steliana Perț
29	Protecția mediului înconjurător în contextul tranziției	C. Cămășoiu
30	Formarea capitalului	I. Soare
31	Investiții	I. Desmireanu
32	Întreprinderea – agent economic al economiei de piață. Dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii. Forme de asociere a întreprinderilor	A. Iancu
33	Știința, cercetarea științifică, progresul tehnic în condițiile tranziției	Steliana Sandu
34	Infrastructura. Sectorul terțiar - energia - transport	C. Russu I. Viezuină
35	Industria informației și sistemul informațional în economie	D. Beșnea
36	Integrarea cu Republica Moldova	Gh. Dolgu
37	Integrarea României în circuitul economic european și mondial - liberalizarea comerțului exterior și accesul pe piețele internaționale	N. Nistorescu
38	Integrarea est-europeană	N. Nistorescu
39	Modelarea macroeconomică	Acad. Em. Dobrescu
40	Proгноză asupra evoluției economiei românești. Scenarii alternative - global - de integrare economică est-europeană; europeană; mondială - domenii speciale (energia) - sectoare și ramurii	I. Desmireanu N. Nistorescu St. Răgălie C. Russu
41	Amenajarea teritorială	I. Desmireanu

Colectivele de elaborare a studiilor sunt menționate în anexele nr. 4-10.

Anexa nr.2

**Dezbaterile ce au avut loc în cadrul seminarului de
“Modelare macroeconomică”**

Data	Tema
30 ianuarie	Variante preliminare ale studiului privind modelarea macroeconomică pentru lucrarea “Fundamente ale strategiei economiei românești în perioada de tranziție”.
6 februarie	1. Schema unui macromodel experimental al economiei românești 2. Sinteza studiului “Experiența internațională în domeniul modelării”
20 februarie	Stadiul lucrărilor de modelare în cadrul INCE; Concluzii de etapă, probleme, direcții de continuare a cercetărilor
5 martie	1. Schema unui macromodel experimental al economiei românești 2. Stadiul lucrărilor de modelare în unitățile componente ale INCE
9 aprilie	Sesiune științifică: “Modelarea proceselor macroeconomice”
11 iunie	Analiza posibilităților de adaptare a datelor BLR 1989 la structura modelului HUMUS
25 iunie	Schema generală a modelului RMSM – World Bank

Anexa nr.3

Studii elaborate la solicitarea Academiei Române

Nr. Crt.	Titlul studiului	Institutul care a elaborat lucrarea	Autori
1	Șomajul în România	IEN	Steliana Perț
2	Efecte ale reformei economice asupra nivelului de trai	IEN	M. Poenaru M. Molnar
3	Evoluția demografică	ICCV	Vi. Trebici
4	Mass-media și impactul acesteia	ICCV	P. Pânzaru
5	Creativitatea	ICCV	M. Moldoveanu

Anexa nr. 4

**Teme de cercetare realizate
de Institutul de Economie Națională**

A. TEME PRIORITARE			
I. Fundamente ale strategiei tranziției la economia de piață			
Capitole din planul INCE	Studii		
Teme	Studii elaborate	Autori	Forma de valorificare
Tipuri de economie de piață	1. Tipuri de economie de piață	dr. S. Sava	Studii predate INCE
	2. Experițe pe plan mondial ale tranziției de la un tip de economie la altul	dr. S. Sava (coord.), O. Harbădă și cercetători de la IEM	Sinteze
	3. Analiza comparată a programelor de reformă din țările est-europene	R. Crețoiu, L. Dulgheru, C. Hanu	
Analiza comparată a programelor economice ale partidelor politice din România până la cel de-al doilea război mondial	4. Prevederile economice din programele principalelor partide din perioada interbelică	dr. V. Axenciuc (coord.), A. Corcodel, E. Ghiorgă, C. Sîrbu	Studiu predat INCE Sinteză
Ciclicitatea dezvoltării economice românești	5. Manifestări ale ciclurilor economice pe termen lung în România în perioada 1859-1988	dr. V. Axenciuc	Studiu predat INCE Sinteză
Cadrul teoretic al tranziției	6. Fundamente teoretice ale tranziției la economia de piață în România	dr. S. Sava (coord.), A. Crăiuțu, C. Popa	Studiu predat INCE Sinteză
Rolul statului în perioada de tranziție	7. Rolul statului în perioada de tranziție	V. Pilat	Studiu predat INCE
Analiza comparată a programelor ale partidelor politice din principalele țări occidentale	8. Analiza comparată a programelor economice ale partidelor politice din principalele țări occidentale	C. Popa (coord), A. Crăiuțu, M. Malinschi	Studiu predat INCE Sinteză

Protecția mediului înconjurător în perioada de tranziție	9. Impactul stării reformei economice asupra protecției mediului înconjurător	Dr. C. Cămășoiu	Studiu predat INCE
Analiza nivelului de dezvoltare a României comparativ cu alte țări (coordonator dr. C. Grigorescu)	10. Productivitatea socială a muncii	Dr. C. Grigorescu	Studiu predat INCE
	11. Produsul național brut	M. Ștefan	În curs de valorificare prin CIDE
	12. Populația neagră	Dr. C. Grigorescu	
	13. Producția industrială	I. Ghizdeanu	
	14. Consumul de energie primară	I. Ghizdeanu	Sinteze
	15. Comerțul exterior	Dr. C. Grigorescu	
	16. Cercetarea științifică și dezvoltarea tehnologică	A. Dachin	
	17. Randamente în agricultură și dotarea agriculturii	Gr. Vâlceanu	
	18. Urbanizarea și condițiile de locuit	V. Iordache	
	19. Dezvoltarea socială	M. Molnar, M. Poenaru	
	20. Nivelul de dezvoltare a României în 1938	dr. Gh. Dobre, A. Platon	
Piața muncii în perioada de tranziție (coordonator dr. Steliana Perț)	21. Fundamente ale funcționării pieței muncii	dr. Steliana Perț	Studii predate INCE Dezbateri științifice
	22. Oferta de forță de muncă	Fl. Pavelescu, C. Mihăescu	Schiță preliminară a strategiei dezvoltării economiei naționale
	23. Cererea de forță de muncă	D. Mihalcea, G. Predoșanu	
	24. Șomajul persistent, fenomen nou	dr. Steliana Perț	Comunicări

	25. Scenarii privind evoluția ocupării forței de muncă și exigențele echilibrului economic	Dr. C. Ciutacu, G. Predoșanu, Fl. Pavelescu	Articole în revistele de specialitate
	26. Politica de salarii	V. Vasile	
	27. Învățământul și piața forței de muncă	D. Mihalcea	
	28. Reconversia profesională a șomerilor	C. Mihăescu, C. Suci (ICRISI)	
Știința, cercetarea științifică, progresul tehnic în perioada de tranziție	29. Contribuții la elaborarea strategiei cercetării științifice și a progresului tehnic	Steliana Sandu (coord), dr. Gh. Zaman, C. Croitoru, N. Filimon	Studiu predat INCE Publicat în Analele cercetării economice nr. 3-4/1992
Evaluarea potențialului actual al economiei României	30. Evaluarea potențialului uman al României	dr. Steliana Perț, D. Mihalcea G. Predoșanu	Studii predate coordonatorului (ICRISI)
	31. Caracterizarea dezechilibrelor actuale ale economiei românești	I. Mihai	
	32. Potențialul managerial	Dr. I. Bratu, M. Naneș	
	33. Reformele economiei în țările est-europene	N. Ruiu	
II. Modelul de simulare a dezvoltării economiei naționale			
1. Aspecte ale modelării fenomenelor demografice și demo-economice	A. Dachin, E. Stroe	Predat INCE; valorificare prin CIDE	
2. Blocul populației și forță de muncă-prezentare generală	A. Dachin, E. Stroe		
III. Dicționarul economic			
Elaborarea glossarului de termeni în domeniul macroeconomic	dr. Gh. Zaman (coord.) și cercetătorii IEN		
B. TEME DE CERCETARE PROPRII PREVĂZUTE ÎN PLANUL PE 1992			
1. Tranziția la economia de piață și protecția mediului înconjurător în România	Dr. C. Cămășoiu (coord), M. Rudăreanu, M. Simion, S. Popescu, S. Dinu	Comunicări științifice Articole Dezbateri	

2. Fundamentarea politicii și strategia în domeniul științei și progresului tehnic în România	Steliana Sandu (coord), dr. Gh. Zaman, C. Croitoru, N. Filimon A. Dachin, E. Stroe	Comunicări științifice Articole Dezbateri
3. Piața muncii în România din perspectiva integrării regionale (Potențialul uman al țărilor din spațiul sud-est dunărean. Dimensiuni, tendințe)	Dr. Steliana Perț (coord), Dr. C. Ciutacu, V. Vasile, D. Roșu, L. Chiru, Fl. Pavelescu	Comunicări științifice Articole Dezbateri interne
4. Strategii, politici, metode și instrumente de intervenție a statului în orientarea activității întreprinderilor. Experiențe internaționale	Dr. I. Bratu (coord.), M. Ion, M. Naneș, D. Cojocaru, M. Dimitriu, I. Busuioc, N. Ruiu	În curs de valorificare prin CIDE Comunicări științifice Dezbateri
5. Regimul juridic al societăților comerciale și regiilor autonome	D. Aldea	
6. Tendințe demografice și politici în domeniul populației	Dr. C. Grigorescu	Dezbateri
7. Costul social al reformei	Gr. Vălceanu (coord), M. Poenaru, M. Molnar, V. Iordache, G. Dumitrescu, L. Chisăgiu	Valorificări CIDE Comunicări și referate la manifestări științifice Articole în reviste
8. Concepte și politici economice în economiile de piață	Dr. S. Sava (coord), A. Crăiuțu, O. Harbădă, M. Malinschi, C. Popa	
9. Desfășurarea reformei în unele țări foste socialiste	V. Pilat (coord), R. Crețoiu, L. Dulgheru	
10. Economia României în context european – 1967	Dr. Gh. Dobre (coord), A. Platon	
11. Venitul național în agricultura României. Estimări anuale pentru perioada 1862-1938	Dr. V. Axenciuc	
12. Formarea și dezvoltarea cadrului instituțional și legislativ al economiei de piață în România în perioada 1862-1914	Dr. V. Axenciuc (coord), C. Sârbu, E. Ghiorghită, A. Corcodei	
C. TEME DE CERCETARE ELABORATE ÎN AFARA PLANULUI		
1. Opțiuni și orientări strategice în protecția mediului înconjurător	Dr. C. Cămășoiu, N. Rudăreanu, M. Simion	Colaborare cu institutul Național de Cercetări

		Economice Chişinău
2. Sisteme de finanţare a cercetării în alte ţări	dr. Gh. Zaman Steliana Sandu (coord), D. Popa C. Croitoru, N. Filimon	Contract cu Colegiul Consultativ pentru Cercetare Ştiinţifică şi Dezvoltare Tehnologică
3. Indicatorii de evaluare a potenţialului de cercetare	Steliana Sandu, A. Dachin, D. Popa, C. Croitoru, N. Filimon	Contract cu ICEM
4. Evaluarea politicilor şi strategiilor din ştiinţă şi tehnologie din ţările europene	Steliana Sandu, C. Croitoru, N. Filimon, C. Popa, E. Stroe	Contract cu ICEM
5. Privatizarea transportului auto	dr. Gh. Zaman, Steliana Sandu	Contract cu Ministerul Transporturilor
6. Centre de tehnologie şi afaceri în concepţie internaţională	Steliana Sandu	Buletin de informare nr. 4/1992 al Departamentului Ştiinţei
7. Ancheta statistică privind activitatea de cercetare din institutele de cercetare ştiinţifică şi inginerie tehnologică	Sectorul „Eficienţă şi progres tehnic” în colaborare cu CNS	Buletinul de informare statistică privind activitatea de cercetare (în curs de apariţie)
8. Şomajul în România	dr. Steliana Perţ	Academia Română
9. Forţa de muncă în România şi în Republica Moldova; comparaţii preliminare	dr. Steliana Perţ, Fl. Pavelescu, D. Roşu	Colaborare cu Institutul de Economie- Chişinău
10. Raport privind starea economiei naţionale	dr. Steliana Perţ	Publicat prin CIDE
11. Caracterizarea dezechilibrelor actuale ale economiei româneşti	M. Ion	Predat spre publicare CIDE
12. Potenţialul managerial	Dr. I. Bratu, M. Naneş	Predat spre publicare CIDE
13. Reformele economice în ţările est-europene	N. Ruiu	Predat spre publicare CIDE
14. Probleme ale restructurării sistemului de organizare şi conducere la nivel macro şi microeconomic	M. Naneş, M. Ion, R. Constantin	Predat spre publicare CIDE

15. Efecte ale reformei economice asupra nivelului de trai	M. Poenaru, M. Molnar	Academia Română
16. Competitiveness of Emerging Market Economics, Hard Data (peste 100 indicatori economici și sociali privind România)	M. Molnar	INCE International Institute for Management Development și World Economic Forum
17. Prezentarea analitică a operei și activității științifice a prof. N. Georgescu Roegen	dr. S. Sava, A. Crăiuțu, C. Popa	INCE

Anexa nr. 5

**Teme de cercetare realizate de
Institutul de Economie Mondială**

A. PARTICIPAREA LA TEMELE PRIORITARE			
Nr. crt.	Tema	Autori	Forma de valorificare
1	Comerțul exterior și integrarea României în economia mondială și europeană	Dr. N. Nistorescu și colectiv IEM	INCE
2	Restructurarea industrială în context internațional	Dr. N. Dănescu și colectiv IEM	INCE
3	Analiza comparată a programelor de reformă din țările est europene și China	A. Bal, dr. R. Palade, E. Craiu, M. Ivan, M. Dumitrana, A. Dumitrescu, G. Munteanu	INCE
4	Cadrul mondial al tranziției	Dr. N. Nistorescu, dr. R. Palade, E. Craiu, D. Liuşnea	
5	„Comunitatea Economică Europeană-faza finală a procesului de integrare. Considerente privind reintegrarea României în complexul economic comunitar”- capitol realizat în cadrul studiului „Fundamente ale strategiei economiei românești în perioada de tranziție”.	Cornel Albu, Eugen Andreescu	INCE Guvern

6	Modelul matematico-economic al României	Ciupagea Ctin	INCE
7	Scenariu alternativ. Energia – impactul producției de energie electrică asupra mediului înconjurător	Iolanda Vasilescu	INCE
8	Direcții ale strategiei energetice a României	M. Papatulică, P. Prisecaru	INCE Guvern ICEMENERG M. Industriei
9	Restructurarea industriei chimice românești	C. Ciobanu, E. Moisescu, L. Bălțatu	INCE M. Industriei
10	Restructurarea industriei de rafinare a țițeiului în România	M. Papatulică	INCE Guvern M. Industriei
11	Aspecte privind restructurarea industriei siderurgice pe plan mondial și în România	O. Rădulescu, M. Preda, A. Dragomirescu	INCE M. Industriei și Depar- tamentul Metalurgiei
12	Tendențe privind restructurarea industriei oțelului pe plan mondial. Asigurarea cu materii prime siderurgice pe termen lung.	O. Rădulescu, M. Preda, C. Bumbac, Doina Stere	M. Industriei
13	Conjunctura internațională a principalelor piețe de mărfuri în 1992 și perspective. Studiul s-a elaborat trimestrial și analizează următoarele piețe de mărfuri: a) Lamine din oțel, metale neferoase și prețioase, feroaliaje pentru siderurgie. b) Țiței, produse petroliere, intermediari petrochimici, materiale plastice, cauciuc natural și uree. c) Produse agroalimentare, materii prime agricole nealimentare	Colective ale sectoarelor: - Materii prime - Petrol Chimie - Bunuri de consum	INCE Guvern Academia Română M. Industriei M. Agriculturii și Industriei Alimentare Petrolexport
14	Tendențe în progresul tehnic pe plan mondial și restructurarea industriei românești constructoare de mașini. - Transferul de tehnologie – factor dinamizator al progresului tehnic în construcția de mașini. Politica de protecție a realizărilor tehnice pe plan internațional. - Progresul tehnic în telecomunicații – premisă a accelerării creșterii economice la scară mondială.	M. Cartas, I. Enache, E. Stănculescu, Al. Ion, Gh. Matei	INCE

	- Utilizarea materialelor noi, în industria constructoare de mașini. Tendințe pe plan mondial. - Cercetarea științifică și progresul tehnic în cadrul industriei constructoare de nave maritime comerciale.		
15	Restructurarea industriei constructoare de mașini pe plan mondial	M. Cartas	INCE
16	Integrarea industriei constructoare de mașini a României în plan european și mondial	M. Cartas	INCE
17	Rezultatele programelor de restructurare aplicate în industria textilă și de îmbrăcăminte a unor țări producătoare/exportatoare (India, Coreea de Sud, SUA).	Pop Anemaria, Cristescu M.	INCE
18	Privatizarea în țările în curs de dezvoltare	M. Frâncu, R. Rădulescu, E. Puianu	INCE
19	Analiza structurii economice în țările în curs de dezvoltare	M. Frâncu, R. Rădulescu, E. Puianu	INCE
20	Comerțul cu servicii – factor de integrare a României în circuitul economic mondial	Agnes Ghibuțiu	INCE
21	Intensificarea investițiilor străine către țările în curs de tranziție din Europa de Est și CSI	Ioan Mihai Stoian	INCE
22	Rolul cooperării în strategia revitalizării economiei mondiale	M. Moldoveanu	INCE
23	Dimensiunea ecologică a economiei de piață	C. Zarafescu	INCE
B. ALTE TEME DE CERCETARE PREVĂZUTE ÎN PLANUL PE 1992			
1	Cooperarea economică europeană: valențe și imperative actuale	M. Moldoveanu, S. Trifănescu	INCE
2	Evoluția societăților transnaționale. Impactul asupra economiilor în dezvoltare	V. Câmpeanu, M. Popescu	INCE
3	Privire de ansamblu asupra reformei politicii comerciale în țările în curs de dezvoltare	Dragoș Negrescu	INCE
4	Stadiul reformei și situația economică a țărilor est europene în semestrul I 1992	dr. R. Palade, E. Craiu, D. Liușnea, M. Ivan, M. Dumitrana	

5	„Evoluția conjuncturii economice în țările dezvoltate în 1992 și previziuni pentru 1993” – Studiu semestrial	C. Albu, E. Andreescu, F. Olteanu, V. Carata, L. Rădulescu, S. Derasadurian, V. Jianu, N. Marchiș	INCE Guvern
6	Analiza evoluției industriei chimice românești în anii 1990-1992 și direcțiile de dezvoltare a acesteia pe termen mediu și lung	C. Ciobanu, E. Moiescu, L. Bălțatu	INCE Guvern
7	Impactul constituirii pieței comunitare unice asupra sectorului chimic, energetic și petrolier	M. Papatulică, P. Prisecaru, M. Grădinaru, V. Galuzinschi, O. Puiu	INCE Guvern
8	Integrarea industriei românești constructoare de utilaj petrolier în economia de piață și creșterea competitivității pe plan extern	Ion Enache, Ion Aldea	INCE
9	Restructurarea ofertei românești de export în domeniul autovehiculelor în lumina tendințelor actuale și de perspectivă ale pieței internaționale: - Autobuze - Autoturisme - Politici comerciale în domeniul comerțului internațional cu autovehicule	M. Cartas, E. Stănculescu, S. Pencea, Gh. Matei, A. Cercel	INCE
10	Orientări noi pe piața internațională în unele domenii ale industriei alimentare (produse dietetice, industria de panificație)	C. Pănescu, L. Iordache	INCE
11	Orientări noi pe piața internațională a hârtiei și cartonului	M. Bălțatu	INCE
12	Politici de protecție a mediului înconjurător la nivel de întreprindere. Metode de gestiune a mediului înconjurător	Iolanda Vasilescu	INCE
C. TEME ELABORATE ÎN AFARA PLANULUI			
1	Tendințe pe piața internațională a corpurilor de iluminat	M. Cartas	ROMLUX Târgoviște
2	Piața internațională a aparaturii frigorifice	I. Enache, Al. Ion, M. Cartas	Regia Autonomă RAT-MIL- Uzina Sadu
3	Piața internațională a mașinilor de rectificat	Al. Ion, E. Stănculescu, S.	IPCM Brașov

		Pencea, M. Cartas	pentru NAPOMAR Cluj
4	Analiza comparată a experiențelor practice pe plan mondial ale tranziției de la un tip de economie la altul – exemplu Spaniei și Greciei	C. Albu, F. Olteanu	INCE Guvern

Anexa nr.6

**Teme de cercetare realizate de Institutul de Cercetare a
Relațiilor Interramuri și a Structurilor Industriale**

A. PARTICIPAREA LA TEMELE PRIORITARE			
Strategia dezvoltării economiei naționale (temă din planul de cercetare al INCE)			
Nr. crt	Tema	Autori	Forma de valorificare
1	Capitolul privind starea actuală a industriei din cadrul studiului referitor la dezvoltarea industriei	A. Mihăilescu, R. Șerbulescu, L. Albu, A. Sutaru, V. Lazea, M. Stoica, E. Gheorghiu	Studiul nr.24 înaintat conducerii INCE
2	Capitolul privind incidența politicii fiscale asupra comportamentului agenților economici în privința modificării prețurilor din cadrul studiului referitor la dezvoltarea industriei	A. Mihăilescu	Studiul nr.24 înaintat conducerii INCE
3	Întreprinderea, agent economic al economiei de piață; dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii. Forme de asociere a întreprinderilor – studiul 33 -	A. Iancu, V. Dan, R. Isaic-Maniu, E. Stan, R. Bob, Ctin. Panaiteanu	Studiul înaintat la INCE și Caiet de studii nr. 112 (în curs de apariție)
4	Rolul statului în procesul de restructurare a industriei	V. Dan, R. Isaic-Maniu	Capitolul în studiul 24 „Restructurarea industriei” p. I înaintat la INCE
5	Elemente pentru fundamentarea strategiei privind accelerarea privatizării societăților pe acțiuni din industrie	V. Dan, R. Isaic-Maniu	Sinteză înaintată la INCE (Șef colectiv privind privatizarea: Gh. Zaman)
6	Potențialul managerial și organizatoric	C. Russu, V. Dan, R. Isaic-Maniu, E. Stan, D. Mitran, I. Bratu	Capitolul în studiul „Evaluarea potențialului actual

		(IEN), M. Naneș (IEN)	al economiei românești”, înaintat la INCE
7	Structura concurențială a pieței, comportamentul întreprinderilor și performanțele acestora – criterii de referință pentru agenții economici în procesul restructurării	V. Dan, R. Isaic- Maniu	Capitolul în studiul 24 „Restructurarea industriei” p. a II-a înaintat la INCE
8	Direcții de acțiune pentru stabilizarea macroeconomică și consolidarea sistemului instituțional al economiei de piață privind: „Privatizarea”; „Funcționarea societăților cu capital de stat”; „Promovarea concurenței”	V. Dan, R. Isaic- Maniu	Materiale cuprinse în Sinteza preli- minară a studiilor efectuate în INCE cu privire la stra- tegia tranziției – iunie 1992
9	„Restructurarea industriei” (Studiul nr. 24) Restructurarea industriei: principii, căi și mijloace de restructurare (cap. 2)	C. Russu, O. Mihăescu, E. Pelinescu	Publicații INCE
	Orientările principale de restructurare a metalurgiei, chimiei, ind. Ușoare și alimentare (cap. 5)	N. Hornianschi, M. Păraluță, E. Gheorghiu, T. Popescu	
	Protecția mediului și restructurarea industriei	C. Cămășoiu (coord.), Gh. Manea, V. Platon, S. Muscalu	Colaborare Min. Industriei
10	„Evaluarea potențialului actual al României” (Studiul nr.18)	V. Platon, S. Muscalu.	
	Potențialul tehnologic (Cap. 4)	O. Mihăescu, N. Odaș, D. Antonescu	
	Starea tehnico-economică a infrastructurii transporturilor	D. Fistung și colectivul	
11	„Sinteza privind starea economiei naționale”		Colaborare INCE Chișinău
	Ajustarea structurală și protecțiile macroeconomice. Concepția generală a ajustării structurale	O. Mihăescu,	
	Industria prelucrătoare	O. Mihăescu, E. Pelinescu, N. Hornianschi, M. Păraluță, T. Popescu	
12	Elemente pentru strategia restructurării industriei:	N. Hornianschi, M. Păraluță	
	Ajustări structurale în unele ramuri industriale pe coordonatele politici structurale și prin reorientarea activității agenților economici	T. Popescu, S. Muscalu	

	Tendințe și cerințe în reorientarea activității agenților economici	E. Pelinescu	
13	Evaluarea potențialului actual al economiei românești	V. Răducanu, M. Bulearcă, D. Zafiu, I. Constantin, M. Cârștian	Publicație INCE
14	Restructurarea industriei (studiul nr. 24)	V. Răducanu, F. Popa, E. Cojocaru, M. Bulearcă, C. Sima, M. Cârștian, I. Constantin, A. Filip	Publicație INCE
15	Infrastructura energiei electrice și termice –studiul 35	F. Popa, M. Bădileanu	Publicație INCE
B. TEME DE CERCETARE PREVĂZUTE ÎN PROGRAMUL DE CERCETARE PE 1992			
1	Restructurarea mecanismului economic în vederea creșterii funcționalității economiei naționale (temă în planul de cercetare al ICRISI).	A. Iancu, L. Croitoru, A. Mihăilescu, R. Bob, M. Cimpoeașu, L. Crăciun, R. Șerbulescu, D. Tătaru, A. Ghiță	Studiu înaintat conducerii INCE
2	Cadrul structural și funcțional al societăților comerciale	V. Dan, R. Isaic-Maniu, E. Stan, Șt. Răgălie, M. Vania, N. Chilian, D. Mitran, V. Popescu, V. Pătrulescu	Studiu înaintat conducerii INCE
3	Conducerea și funcționarea întreprinderilor mici particulare în condițiile economiei de piață	C. Russu, D. Mărguș, F. Radu, C. Bonciu, C. Bulată	Studiu înaintat conducerii INCE
4	Comportamentul agenților economici în condițiile de inflație și hiperinflație în perioada de tranziție	L. Croitoru, I. Farmache, R. Bratu, A. Ulcelușe, G. Grosu, C. Panaitescu, C. Drăgan	Studiu înaintat conducerii INCE
5	Gestiunea economică a resurselor naturale și a energiei	V. Răducanu, M. Bulearcă, M. Bădileanu, C. Sima, M. Cârștian	Studiu înaintat conducerii INCE
6	Sisteme de prețuri și tarife practicate în producția și distribuția energiei electrice	Florina Popa	Studiu înaintat conducerii INCE
7	Posibilități de cooperare internațională în domeniul valorificării resurselor energetice primare	Doina Zafiu, Angela Filip	Studiu înaintat conducerii INCE
8	Competitivitatea, progresul tehnic și	O. Mihăilescu, E.	Studiu înaintat

	cerințele protecției mediului – factori primordiali în restructurarea ramurilor industriale și a activității agenților economici	Pelinescu, N. Hornianschi, M. Părăluță, T. Popescu, N. Odae, D. Antonescu, C. Oțetea, P. Bărbulescu, E. Molnar, Gh. Manea, R. Miroiu, V. Platon, S. Muscalu	conducerii INCE
9	Modificări structurale în vederea realizării unei economii competitive	L. Albu, C. Suciu, A. Sutaru, V. Lazea, E. Gheorghiu, A. Petrovici, E. Moise, L. Isăcescu	Studiu înaintat conducerii INCE
10	Starea tehnico-economică a infrastructurii transporturilor și telecomunicațiilor	Vasile Vîezuină, Mihai Stoica, Daniel Fistung	Studiu înaintat conducerii INCE
C. TEME DE CERCETARE ELABORATE ÎN AFARA PLANULUI			
1	Conservarea energiei-priorități și finanțare	C. Russu, L. Croitoru, V. Răducanu, M. Bulearcă, M. Bădileanu, C. Sima, M. Cârștian	Contract cu ISPE
2	Programe de colaborare cu INCEF-Chișinău	O. Mihăescu, Gh. Manea, R. Miroiu, V. Platon, S. Muscalu	
	Integrare industrială		
	Protecția Mediului		

Teme de cercetare realizate de Institutul de Economie Agrară

A. TEME PRIORITARE		
I. Strategia economiei românești în perioada de tranziție:		
Nr. crt.	Tema	Autori
1	Dezvoltarea agriculturii și realizarea obiectivului strategic – securitatea alimentară a României	Dumitru Dumitru și colab.
2	Evaluarea potențialului agriculturii	Simona Bara și colab.
3	Evaluarea potențialului resurselor solului	Simona Bara și colab.
4	Analiza situației actuale a structurilor de producție și evoluții previzibile până în anul 2000	Minodora Moldovan, Simona Bara
5	Evoluții și estimări ale produsului intern brut în agricultură în perioada 1989-2000	Filon Toderoiu
6	Formarea noii structuri agrare în România	Marin Popescu
7	Piața funciară	Marin Popescu
8	Privatizarea sectorului de stat în agricultură	Marin Popescu
9	Elemente de fundamentare a strategiilor de dezvoltare a industriei alimentare în România – privatizarea	Dinu Gavrilesco și colab.
10	Potențialul de producție alimentară în cadrul strategiei de dezvoltare al economiei naționale	Dinu Gavrilesco și colab.
11	Elemente de fundamentare a strategiilor de dezvoltare a industriei alimentare în România	Dinu Gavrilesco și colab.
12	Concluzii desprinse din cercetările întreprinse în vederea susținerii strategiei de dezvoltare a economiei agroalim.	Dinu Gavrilesco și colab.
13	Producția agroalimentară – Efecte anticipate ale proceselor pieței asupra restructurării filierelor (grâul și produsele de panificație; legume; uleiul; zahărul; laptele și produsele lactate; carnea)	Dinu Gavrilesco și colab.
14	Model pentru simularea formării și utilizării produsului intern brut în agricultură	Cornelia Scutaru, Mihai Ibănescu, Cecilia Alexandri
15	Dimensiunea ecologică a agriculturii durabile	Mariana Mănăstireanu
16	Studiu preliminar – „Dezvoltarea agriculturii și realizarea obiectivului strategic – securitatea alimentară a României”	Radu Patachi, Anca Berindei, Sabina Toader
17	Agricultura României – 1990 – 1992 – procese, evoluție, tendințe – cap. III. Procesul instituirii și funcționării mecanismelor pieței	Radu Patachi și colab.
18	Dezvoltarea rurală	Aurelia Sârbu, Florian Violeta, Monica Staicu
19	Restructurarea protecției sociale a producătorilor agricoli printr-un sistem de securitate a proprietății, a venitului, de asigurări sociale și organizarea instituțională a protecției sociale	Aurelia Sârbu, Florian Violeta

20	Satul românesc contemporan – sinteza cercetărilor efectuate în cadrul programului „Procese economico-sociale ale dezvoltării comunităților rurale”	Aurelia Sârbu și colab.
II. Colaborarea cu Republica Moldova		
1.	Potențialul dezvoltării complementare a sectorului agroalimentar din România și Republica Moldova	Sima Valeriu
B. TEME DE CERCETARE PREVĂZUTE ÎN PLANUL PE 1992		
1	Starea agriculturii în anul 1992	Simona Bara și colab.
2	Formarea noilor structuri agrare	Constantin Bolocan
3	Exploatarea agricolă familială	Eugen Burcea, Valentin Bohateret
4	Cooperarea în contextul restructurării agriculturii	Constantin Bolocan și colab.
5	Despre arendă	Constantin Bolocan și colab.
6	Să dezvoltăm sau să reducem schimburile	Eugen Burcea
7	Formele de organizare a producției și a serviciilor pentru agricultură	Eugen Burcea și colab.
8	Gestionarea exploatarea agricole. Partea I – Gestiunea, o mare diversitate de idei și metode	Elena Sima și colab.
9	Anuar-produse agroalimentare	Dinu Gavrilăscu și colab.
10	Inflația prin costuri în agricultură	Cornelia Scutaru și colab.
11	Evoluția pieței țărănești la principalele produse agricole	Camelia Șerbănescu, Mirela Rusali
12	Studiul comparativ al comportamentului principalelor produse agricole pe piața țărănească.	Camelia Șerbănescu, Mirela Rusali
13	Problema amplasării și renta diferențială	Gheorghe Ionesei
14	Asupra dinamicii sistemelor Montrell	Gheorghe Ionesei
15	Organizarea și mecanisme de funcționare a piețelor produselor agricole	Radu Patachi și colab.
16	Mecanisme de reglare a piețelor agricole	Radu Patachi și colab.
17	Model de stabilire a prețurilor cu funcție de reglare a pieței produselor agricole	Radu Patachi și colab.
18	Timp parțial de lucru în agricultură	Aurelia Sârbu
19	Satul românesc contemporan – dimensiuni demografice, economice, social – culturale și etnografice	(coordonatori): Aurelia Sârbu, Florian Violeta, Monica Staicu
20	Studiu privind evoluția economică și socială în zona de munte a județului Suceava. Studiu de caz: Bazinul Dornelor	Doina Georgescu, Toma Camelia, Mihail Dumitru
C. TEME DE CERCETARE ELABORATE ÎN AFARA PLANULUI		
1	Studiu de fezabilitate privind societatea comercială Nutricomb S.A.	Angela Popescu, Nicolae Turliu, Marin Ion

**Teme de cercetare realizate de Institutul de Finanțe,
Prețuri și Probleme Valutare**

A. PARTICIPAREA LA TEMELE PRIORITARE			
Nr. crt.	Tema	Colectiv	Forma de valorificare
1.	Fundamentele strategiei economiei românești în perioada de tranziție Cap. Politica bugetară	Rodica Bălănescu (coordonator), Dorina Antohi, Vladimir Florea, Florin Bălășescu, Adriana Negoită	Participarea la elaborarea sintezei privind strategia tranziției; elaborarea unor articole
	Cap. Politica fiscală	Rodica Bălănescu (coordonator), Dorina Antohi, Vladimir Florea, Florin Bălășescu, Adriana Negoită	
	Cap. Piața monetară	Gheorghe Ghigeanu	
	Cap. Politica monetară	Constantin Marin	
	Cap. Masa monetară, inflația și rata dobânzii	Constantin Marin	
	Cap. Industria informației și sistemul informațional în economie (colaborare)	Florica Oprișan, Dan Besnea	
	Cap. Piața valutară și politica valutară (contabilitatea și politica de curs)	Mărcuță Ligia, Bârsanu Maria, Andrei Liviu, Liliana Dumitru, Ileana Niță	
	Cap. Piața capitalului (subcap. Bursa de valori)	Mărcuță Ligia, Bârsanu Maria.	
	Cap. Bursa de mărfuri	Oprea Vasiloiu (coordonator), Felicia Mihăilă, Maria Beli, Teodora Husen, Florea Vladimir	
	Cap. Politica (liberalizarea) prețurilor	Ioan Predoi (coordonator), Constantin Marin, Oprea Vasiloiu, Cili Bugean, Mariana Toma, Liana Popescu, Iolanda Petrini, Felicia Mihăilă, Carolina Chilom, Maria Beli	

	Scenarii alternative ale dezvoltării economiei naționale (elaborarea scenariului „Energia”)	Ștefan Răgălie	
	Cap. Formarea capitalului în economia națională	Ion Soare, Constantin Marin	
2.	Dicționarul economic enciclopedic. Definitivarea listei de termeni și redactarea unui prim lot de termeni din domeniile: financiar, monetar, valutar și de prețuri	Colectiv de cercetători din IFPPV din cadrul tuturor sectoarelor componente	Folosirea materialului documentar pentru elaborarea unor comunicări științifice precum și în discuțiile avute cu specialiștii din alte institute și instituții
3.	Sinteza preliminară a studiilor efectuate în institutul Național de Cercetări Economice cu privire la strategia tranziției la economia de piață	Ion Soare, Constantin Marin, Rodica Bălănescu, Marin Popescu, Ioan Predoi	Prezentarea sintezei la unele organisme guvernamentale; publicarea sintezei sub formă de broșură; elaborarea și prezentarea unor comunicări științifice
4.	Modelarea fluxurilor monetare și financiare	Constantin Marin, Dorina Antohi, Maria Bârsan	
B. TEME DE CERCETARE PREVĂZUTE ÎN PLANUL PE 1992			
1.	Echilibrul financiar al firmei și creșterea economică	Carmen Corduneanu, Florica Oprișan, Dumitru Cotocu	Elaborarea și prezentarea unor comunicări științifice
2.	Politica monetară în perioada de tranziție la economia de piață	Acad. Costin Kirițescu, Dan Besnea, Anca Ciobanu	Publicarea unor articole; elaborarea unor comunicări și referate științifice
3.	Stadiul convertibilității leului. Restricții. Adaptări	Andrei Liviu, Ileana Niță	Prezentarea unor comunicări științifice
4.	Regimul cursului de schimb al leului	Ligia Mărcuță, Maria Bârsanu	Prezentarea unor comunicări științifice
5	Prețurile și echilibrul economic în perioada de tranziție	Marin Popescu (coordonator), Constantin Marin, Ioan Predoi, Oprea Vasileoiu, Felicia Mihăilă	Publicarea unor articole în presa de specialitate; prezentarea unor referate științifice

6	Prețurile de consum și indicele costului vieții	Cili Bugean	Elaborarea unei comunicări științifice și participarea la discuțiile cu specialiștii
C. TEME DE CERCETARE ELABORATE ÎN AFARA PLANULUI			
1.	Documentare și culegere de date necesare implementării modelului HUMUS în economia românească	Ștefan Răgălie	Participarea la sesiunile științifice
2.	Restricții și discriminări în formarea liberă a prețurilor	Colectivul de cercetători din cadrul sectorului Prețuri	Publicarea unor articole; elaborarea și prezentarea unor referate științifice
3.	Analiza mecanismului economiei de piață în domeniul agriculturii (credite, dobânzi, impozite, arendă, prețuri) în țara noastră înaintea celui de al doilea război mondial	Dr. Traian Lazăr	Publicarea unor articole; elaborarea și prezentarea unor comunicări științifice
4.	Documentar privind unele elemente de politică monetară, în perioada de tranziție, avute în vedere de FMI	Gheorghe Ghigeanu	Elaborarea și prezentarea unor referate științifice
5.	Nivelul prețurilor externe la unele grupe de produse	Colectivul de cercetători din cadrul sectorului Prețuri	Prezentarea unor referate științifice
6.	Cursul de revenire la unele produse din industria metalurgică	Oprea Vasiloiu, Ioan Predoi	Prezentarea unor referate științifice
7.	Raportul în care se află capitalul social total față de suma valorii mijloacelor fixe și circulante în societățile comerciale înființate conform Legii nr. 15/1990 (analize pe departamente industriale)	Marin Popescu	Prezentarea unor referate științifice
8.	Evoluția raportului dintre prețurile produselor agricole și prețurile produselor industriale în perioada 1989-1992	Dr. Traian Lazăr	Transmiterea principalelor concluzii la unele instituții guvernamentale, publicarea unor articole în presa de specialitate

Anexa nr.9

Teme de cercetare realizate de Institutul de Prognoză Economică

A. PARTICIPAREA LA TEME DIN PROGRAMUL PRIORITAR			
I. Strategia tranziției la economia de piață în România			
Nr. crt.	Tema	Autori	Forma de valorificare
1.	Prognoze ale evoluției economiei românești; scenarii alternative	I. Desmireanu, M. Comșa, D. Jula, M. Dogaru, N. Afloroaei, I. Dumitru	Au fost avute în vedere la elaborarea „sintezei preliminare a studiilor efectuate în INCE cu privire la strategia tranziției”
2.	Concluzii rezultate din opiniile exprimate în legătură cu concepția și modul de aplicare a „Schitei privind strategia înfăptuirii economiei de piață în România”	Dr. V. Stoica	Idem și dezbateri
3.	Analiza comparată a programelor economice ale partidelor politice din România contemporană	A. M. Ciumara	Idem și dezbateri
4.	Dezvoltarea regională și amenajarea – componentă a strategiei tranziției la economia de piață	G. Frenț, N. Nica	Idem și publicate de CIDE
5.	Potențialul economic al județelor	P. Lupu, I. Dumitrescu, D. Mihăilă	
6.	Sistem de analize previzionale pentru fundamentarea strategiilor și programelor economiei naționale	D. Jula, L. Alexandru, R. Iftimie, V. Pop, A. Vlăduțu, C. Minetos, I. Angelescu	Studiu preliminar
7.	Prognoze privind cererea și oferta de bunuri de consum de folosință îndelungată	A. M. Ciumara, dr. V. Stoica, M. Scarlat, M. Ionescu, M. Iordan, V. Calmuschi, D. Ghica	Studiu preliminar
8.	Identificarea unor zone-problemă existente pe teritoriul țării noastre: modalități specifice de acțiune în cadrul general al politicii regionale	G. Frenț, I. Dumitrescu, I. Munteanu, D. Mihăilă	Studiu preliminar
II. Modelul economiei naționale			
1.	Model de prognoză privind crearea și utilizarea produsului intern brut	M. Comșa, I. Florescu, M. Dogaru,	

		A. Găburici, C. Păuna, D. Constantinescu, P. Suică, M. Camară	
2.	Model macroeconomic experimental (elaborat în cadrul colectivului condus de acad. Emilian Dobrescu)	I. Florescu, P. Suică, dr. M. Ciumara	
III. Dicționarul economic explicativ			
1	Concepte de bază din domeniile prognozei și planificării economice	A. Găburici	
C. TEME DE CERCETARE ELABORATE ÎN AFARA PLANULUI			
1.	Opinii privind starea actuală a activității de previziune economică	D. Jula, V. Pop	
2.	Unele probleme privind activitatea de previziune	L. Alexandru	
3.	Tehnici de modelare (traducere)	M. Dogaru, I. Florescu	

Anexa nr.10

**Teme de cercetare realizate de
Institutul de Cercetare a Calității Vieții**

A. PARTICIPAREA LA TEMELE PRIORITARE			
I. Strategia tranziției la economia de piață în România			
Nr. crt.	Tema	Autori	Stadiul și Forma de valorificare
1.	Linii de politică de protecție socială pentru România anilor '90	C. Zamfir, I. Mărginean, H. Puwak, Gh. Barbu, C. Gheorghe, M. Codin, Ghe. Socol, G. Ghebre, L. Manea, M. Kivu, M. Stanciu, E. Popescu, C. Costin, G. Mitrea, A. Bălașa, M. Fleșner, M. Zecheriu, M. Neder, E. Beca, M. Lefter, A. Novak, N. Fornea, I. Ghindă, I. Sandu, S. Iftimie	Caiet de studiu seria „Politica socială” nr.1/1992
2.	Protecția socială și nivelul de trai	C. Zamfir, I. Mărginean, Gh. Barbu, H. Puwak, M. Codin, I. Boboc, C. Gheorghe, L. Manea	

3.	Cadrul demografic al tranziției	VI. Trebici	Sinteza studiilor de fundamentare a strategiei tranziției la economia de piață
4.	Participare la elaborarea studiilor de fundamentare coordonate de alte institute	H. Puwak, M. Dîmbean, M. Doru	
II. Modelarea calității vieții			
1		H. Puwak	- Sinteza studiilor de fundamentare – Sesiunea de comunicări științifice „Modelarea proceselor economice”, Probleme economice 36/1992 - Revue de Sciences Economiques nr. 4/1992
III. Dicționarul economic enciclopedic			
1		C. Zamfir, Ghe. Barbu, VI. Trebici, P. Pânzaru, H. Puwak	
IV. Calitatea vieții; costul vieții			
1		H. Puwak, I. Ghindă, E. Popescu, M. Stanciu, L. Ionescu, M. Teodorescu	Caiet de studiu, Probleme economice nr. 19-20/1992
V. Traducerea și valorificarea operator unor economiști români de prestigiu			
1.		D. Poenaru	
VI. INTEGRAREA CU REPUBLICA MOLDOVA			
1	Diagnoza calității vieții	I. Mărginean, Ghe. Socol, G. Sticlaru	
2	Analiza comparativă a nivelului de trai în Republica Moldova și în România	Gh. Barbu, H. Puwak, Gh. Viorel	Caiet de studiu „Politică socială” nr.6/1992
B. TEME PROPRII DE CERCETARE ALE INSTITUTULUI			
1.	Politici sociale	C. Zamfir	
	- Politica familiei	G. Ghebreia	
	- Politici culturale	C. Costin	
	- Problematika socială a femeii în perioada de tranziție	M. Neder	(Caiet de studiu în curs de pregătire)
	- Consumul de alcool și alcoolismul	E. Popescu	(Caiet de studiu în curs de pregătire)

	- Incidente ale politicii sociale în domeniul sportului	E. Popescu	(Caiet de studiu în curs de pregătire)
	- Evaluarea calității serviciilor sociale și a autorităților (instituțiilor) publice în municipiul București	A. Novak	(Caiet de studiu în curs de pregătire) Probleme economice 34-35/1992
2.	Sărăcia și strategii de combatere a acesteia		
	- Determinarea pragului sărăciei	Gh. Barbu	
	- Dimensiunea sărăciei în România	V. Gheorghe, Gh. Barbu, H. Puwak	
	- Distribuția teritorială și intensitatea manifestării fenomenului sărăciei	H. Puwak	Caiet de studiu seria „Politica socială” nr.3/1992
	- Tendințe ale raportului dintre veniturile salariaților și pensionarilor din România și nivelul minim de trai	Gh. Barbu, V. Ghimpău	Caiet de studiu seria „Politica socială” nr.7/1992
3.	Diagnoza calității vieții '92	I. Mărginean, A. Bălașa, Gh. Socol, I. Sandu	Caiet de studiu seria „Politica socială” nr.14/1992
4.	Evaluarea calității serviciilor sociale și a autorității (instituțiilor publice)	A. Novak	Caiet de studiu seria „Politica socială” nr.5/1992
5.	Semnificația mediului politic pentru calitatea vieții	I. Mărginean,	
6.	Managementul serviciilor publice	D. Papuc	Se va supune discuției Consiliului Științific în luna ianuarie 1993
7.	Starea de șomaj și comportamentul șomerilor	M. Codin, M. Dîmbean	Caiet de studiu seria „Politica socială” nr.4/1992
8.	Variabile psiho-sociale ale integrării în muncă a șomerilor	M. Gîrlan	Dată pentru refacere în urma discuției din Consiliul Științific
9.	Impactul limbajului economic în procesul realizării tranziției	P. Pânzaru	Se va supune discuției Consiliului Științific în luna ianuarie 1993
10.	Dimensiunea socială a tranziției	I. Mărginean și colectiv	Volum editorial în pregătire
11.	Anuarul calității vieții	C. Zamfir și colectiv	Materialele predate coordonatorului

C. TEME DE CERCETARE ELABORATE ÎN AFARA PLANULUI			
1.	Evoluția demografică	VI. Trebici	Academia România
2.	Mass media și impactul acesteia	P. Pânzaru	Academia România
3.	Creativitatea	M. Moldovanu	Academia România
4.	Modalități de structurare a timpului liber în vacanțele și concediile de odihnă ale tinerilor (prelungire 1993)	M. Doru	Ministerul Tineretului și Sportului
5.	Situația femeii, copilului și adolescentului în România	C. Zamfir, M. Neder, G. Ghebrea, L. Manea, M. Fleșner, L. Urse	UNICEF
6.	Aspecte ale calității vieții la tineret	G. Ghebrea	Ministerul Tineretului și Sportului
7.	Mama și copilul în familia de romi (în colaborare cu Universitatea București)	C. Zamfir, I. Mărginean, V. Gheorghe	UNICEF

Anexa nr.11**MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE**

A. ORGANIZATE LA NIVELUL INSTITUTULUI NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE		
Data	Felul manifestării	Tema manifestării
10-12, 13 febr.	Sesiunea științifică Dezbateri	Sesiunea tinerilor cercetători
12 mart.	Sesiunea științifică	Modelarea proceselor macroeconomice
16 mart.	Dezbateri	Privatizarea în agricultură
24-25 mart.	Sesiunea științifică	Cadrul mondial al tranziției la economia de piață
18-22 mai	Conferință	Probleme energetice și productivitatea muncii
15-18 iunie	Seminar internațional	Agricultura în țările est-europene-starea reformei agrare
7-10 iulie	Simpozion internațional	Politica științei și tehnologiei în România în perioada de tranziție la economia de piață
26 sept-3 oct	Dezbateri	Natura procesului de tranziție la economia de piață în România
19-22 oct.	Seminar	Dezvoltarea economică
10-13 nov.	Dezbateri	Dezvoltarea agriculturii și realizarea obiectivului strategic-securitatea alimentară a României
16 nov.	Sesiune de comunicări	Renta funciară
7-8 dec.	Simpozion	Integrarea economică cu Republica Moldova

B. ORGANIZATE ÎN COLECTIVELE ELABORATE A STUDIILOR PENTRU REALIZAREA LUCRĂRII „FUNDAMENTE ALE STRATEGIEI ECONOMIEI ROMÂNEȘTI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE”			
Data	Tema	Coordonator	Institutul organizator
8 ian.	Etape de referință premergătoare strategiei august 1990-dec. 1991	Dr. Gh. Zaman	IEN
8 ian.	Concluzii rezultate din opiniile exprimate în legătură cu concepția și modul de aplicare a „Schitei privind strategia înfăptuirii economiei de piață în România”	Dr. V. Stoica	IPE
10 ian.	Crearea și consolidarea cadrului instituțional al economiei de piață – piața monetară	C. Marin, Șt. Răgălie	IFPPV
10 ian.	Politica monetară	Prof. Costin Kirîțescu	IFPPV
14 ian.	Structura proprietății. Privatizarea	Dr. Gh. Zaman	IEN
14 ian.	Crearea și consolidarea cadrului instituțional al economiei de piață – piața capitalului	I. Soare	IFPPV
15 ian.	Analiza comparată a programelor economice ale partidelor politice din principalele țări occidentale	Cristian Popa	IEN
16 ian.	Tipuri de economii de piață	Dr. Sorica Sava	IEN
16 ian.	Analiza comparată a experiențelor practice ale tranziției de la un tip de economie la altul pe plan mondial	Dr. Sorica Sava	IEN
17 ian.	Analiza comparată a programelor de reformă din țările est-europene	Ana Bal	IEM
17 ian.	Fundamente teoretice ale tranziției la economia de piață	Dr. Sorica Sava	IEN
17 ian.	Amenajarea teritoriului	I. Desmireanu	
17 ian.	Crearea și consolidarea cadrului instituțional al economiei de piață – piața valutară	Dr. C. Marin, Liviu Andrei	IFPPV
20 ian.	Analiza comparată a programelor economice ale principalelor partide politice din România – 1919-1940	Dr. V. Axenciuc	IEN

20 ian.	Scenariu alternativ – „Energia”	Șt. Răgălie	IFPPV
20 ian.	Rolul statului în perioada de tranziție	Vasile Pilat	IEN
20 ian.	Infrastructura energiei electrice și termice	Dr. C. Russu	ICRISI
21 ian.	Politici macroeconomice în perioada de tranziție la economia de piață-politica bugetară	R. Bălănescu, C. Corduneanu	IFPPV
22 ian.	Cadrul mondial al tranziției la economia de piață	Dr. N. Nistorescu	IEM
22 ian.	Modelarea macroeconomică	acad. Em. Dobrescu	INCE
22 ian.	Proгноza asupra evoluției economiei românești. Scenarii de dezvoltare	I. Desmireanu	IPE
23 ian.	Concluzii rezultate din opiniile exprimate în legătură cu concepția și modul de aplicare a „Schitei privind strategia înfăptuirii economiei de piață în România”	Dr. V. Stoica	IPE
23 ian.	Știința, cercetarea științifică, progresul tehnic în condițiile tranziției la economia de piață	Steliana Sandu	IEN
23 ian.	Integrarea României în circuitul european și mondial	Dr. N. Nistorescu	IEM
24 ian.	Analiza nivelului de dezvoltare a României comparativ cu alte țări în contextul tranziției la economia de piață	Dr. C. Grigorescu	IEN
24 ian.	Analiza comparată a programelor economice ale partidelor politice din principalele țări occidentale	Cristian Popa	IEN
24 ian.	Integrarea cu Republica Moldova	Dr. Ghe. Dolgu	INCE
24 ian.	Ciclicitatea dezvoltării economiei românești în perioada 1860-1947	Dr. V. Axenciuc	IEN
24 ian.	Politici macroeconomice în perioada de tranziție la economia de piață – formarea capitalului	Ion Soare	IFPPV
27 ian.	Politica socială	Prof. C. Zamfir	ICCV
27 ian.	Evaluarea potențialului economic al agriculturii	Simona Bara	IEA
27 ian.	Evaluarea potențialului economic al industriei alimentare	Dinu Gavrilescu	IEA
27 ian.	Etapele tranziției la economia de piață în România	Prof. C. Ionete	INCE

27 ian.	Cadrul legislativ al tranziției la economia de piață	Dorin Aldea	IEN
28 ian.	Integrarea est-europeană	Dr. N. Nistorescu	IEN
28 ian.	Crearea și consolidarea cadrului instituțional al economiei de piață – bursa de mărfuri	Oprea Vasiloiu	IFPPV
28 ian.	Piața muncii în perioada de tranziție la economia de piață	Dr. Steliana Perț	IEN
29 ian.	Protecția mediului înconjurător în contextul tranziției la economia de piață	Dr. C. Cămășoiu	IEN
29 ian.	Investiții	Prof. C. Ionete	INCE
30 ian.	Structura agrară	C. Bolocan	IEA
30 ian.	Amenajarea teritoriului	I. Desmireanu	IPE
30 ian.	Criza economică din România	Dr. Aurel Iancu	ICRISI
30 ian.	Rolul statului în perioada de tranziție	Vasile Pilat	IEN
30 ian.	Industria informației și sistemul informațional în economie	Dan Besnea, Florica Opreșan	IFPPV
30 ian.	Cadrul demografic al tranziției la economia de piață	Prof. dr. Vl. Trebici	ICCV
31 ian.	Restructurarea industriei	Dr. C. Russu	ICRISI
31 ian.	Evaluarea potențialului actual al economiei României	Dr. C. Russu	ICRISI
31 ian.	Întreprinderea – agent economic al economiei de piață. Dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii. Forme de asociere a întreprinderilor	Dr. Aurel Iancu	ICRISI
5 febr.	Crearea și consolidarea cadrului instituțional al economiei de piață (piața capitalului, piața monetară, piața valutară, bursa de mărfuri).	Ion Soare	IFPPV
7 febr.	Politici macroeconomice în faza de tranziție la economia de piață (politica fiscal-bugetară, politica monetară, politica valutară, politica prețurilor)	C. Marin, R. Bălănescu	IFPPV
10 febr.	Formarea capitalului în economia națională în perioada tranziției	Ion Soare, C. Marin	IFPPV
10 febr.	Structura proprietății. Privatizarea	Dr. Gh. Zaman	IEN
10 febr.	Analiza comparată a experiențelor practice ale tranziției de la un tip de economie la altul	Dr. Sorica Sava	IEN

11 febr.	Fundamente teoretice ale tranziției la economia de piață	Dr. Sorica Sava	IEN
12 febr.	Coordonate ale strategiei energetice în economia de piață	Petre Prisecaru	IEM
13 febr.	Rolul statului în perioada de tranziție (inclusiv proprietatea publică)	Vasile Pilat	IEN
13 febr.	Politica socială	Prof. C. Zamfir	ICCV
14 febr.	Piața muncii în perioada de tranziție	Dr. St. Perț	IEN
18 febr.	Perspectivă ale dezvoltării sectorului agroalimentar în România		IEA
19 febr.	Analiza comparată a programelor partidelor politice din România până la cel de-al doilea război mondial	Dr. V. Axenciuc	IEN
20 febr.	Cadrul social-politic al tranziției la economia de piață	Prof. C. Zamfir	ICCV
20 febr.	Dezbaterea finală a studiului 35-infrastructura energiei electrice și termice	Dr. C. Russu, Fl. Popa, M. Bădileanu	ICRISI
21 febr.	Știința, cercetarea științifică, progresul tehnic în perioada de tranziție	Steliana Sandu	IEN
26 febr.	Scenarii privind evoluția economiei românești în perspectiva anului 2000	I. Desmireanu, M. Comșa	IPE
26 febr.	Analiza comparativă a stadiului reformei în țările est-europene și România	Dr. R. Palade	IEM
28 febr.	Amenajarea teritoriului (forma preliminară a studiului)	I. Desmireanu, N. Adela Nica	IPE
28 febr.	Analiza nivelului de dezvoltare a României comparativ cu alte țări în contextul tranziției	C. Grigorescu	IEN
28 febr.	Procesul inflaționist în agricultură	C. Scutaru, F. Toderoiu, C. Șerbănescu, Sabina Toader	IEA
5 martie	Infrastructura energiei electrice și termice	Dr. C. Russu	ICRISI
6 martie	Evaluarea potențialului actual al economiei românești	Dr. C. Russu	ICRISI
6 martie	Analiza comparată a programelor economice ale partidelor politice din România contemporană	Dr. M. Ciumara	INCE

9 martie	Restructurarea industriei	Dr. C. Russu	ICRISI
9 martie	Rolul statului în procesul tranziției	Vasile Pilat	IEN
9 martie	Întreprinderea – agent economic al economiei de piață; dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii; forme de asociere a întreprinderii	Dr. Aurel Iancu	ICRISI
10 martie	Criza economică în România	Dr. Aurel Iancu	ICRISI
12 martie	Programul economic al principalelor partide politice din Occident	C. Popa	IEN
16 martie	Experiențe străine interesante pentru tranziția la economia de piață	Dr. Sorica Sava	IEN
16 martie	Reforma economică în țările est-europene	Dr. N. Nistorescu	IEM
17 martie	Cadrul mondial al tranziției	Dr. N. Nistorescu	IEM
23 martie	Dotarea sectorului agroalimentar cu factori de producție. Relațiile interteritoriale privind asigurarea reciprocă cu resurse	Filon Toderoiu	IEA
23 martie	Integrarea în economia europeană și mondială	Dr. N. Nistorescu	IEM
25 martie	Indicatori calitativi de evaluare a potențialului de cercetare și a rezultatelor cercetării	Steliana Sandu	IEN
25 martie	Formarea capitalului, piața capitalului și investițiile în perioada de tranziție	I. Soare, C. Marin	IFPPV
C. ORGANIZATE ÎN INSTITUTELE COMPONENTE ALE INCE			
1. INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ			
Data	Felul manifestării	Tema	Coordonator
9 apr.	Dezbateri internă	Metodologia elaborării studiului de fezabilitate în perioada de tranziție	Dr. Gh. Zaman, St. Sandu, A. Dachin, E. Stroe, C. Croitoru, D. Popa, N. Filimon
17 apr.	Dezbateri internă	Impactul activităților economice asupra calității aerului și posibilității de reducere a poluării în România	M. Rudăreanu

15 mai	Dezbateri internă	Problematika raporturilor dintre stat și întreprinderi în economia concurențială	M. Naneș, R. Constantin, I. Mihai, N. Ruiu
26-27 mai	Dezbateri științifică	Educația adulților și șomajul plus 6 intervenții pe problemele educației și utilizării forței de muncă	Dr. St. Perț, dr. C. Ciutacu, V. Vasile, G. Predoșanu, D. Roșu, C. Mihăescu
17 iulie	Dezbateri externă	Probleme referitoare la susținerea veniturilor prin sistemul securității sociale	M. Poenaru
26 oct.	Dezbateri internă	Mobilitatea structurilor profesionale în condițiile înnoirii tehnologice	Fl. Pavelescu
12 nov.	Dezbateri internă	Politica socială. Probleme conceptuale	M. Poenaru
22 nov.	Dezbateri internă	Tendențe actuale în evoluția populației mondiale	Dr. C. Grigorescu
27 nov.	Dezbateri științifică	Fundamente teoretice și practice ale depășirii crizei economice în România	Dr. Gh. Zaman
4 dec.	Dezbateri internă	Opinii privind tranziția în țările central și est-europene precum și în unele țări asiatice	C. Popa
2. INSTITUTUL DE ECONOMIE MONDIALĂ			
15 apr.-16 iun.	Dezbateri internă	Cadrul mondial al tranziției	Colectiv IEM
29 apr.	Dezbateri internă	Integrarea în economia europeană și mondială	Colectiv IEM
18 iunie	Dezbateri finală	Integrarea României în economia europeană și mondială	Colectiv IEM
22 oct.	Dezbateri internă	Strategia restructurării industriei	P. Prisecaru
26 oct.	Dezbateri internă	Problema securității alimentare-piața vest-europeană a produselor sănătoase	C. Păunescu
18 nov.	Dezbateri internă	Probleme generate în elaborarea modelului	C. Ciupagea

		econometric al comerțului exterior românesc	
25 nov.	Dezbateri internă	Situația actuală în tranziție din centrul și estul Europei	R. Palade
16 dec.	Dezbateri internă	Utilizarea materialelor noi în industria constructoare de mașini. Tendințe pe plan mondial.	Dr. M. Cartas
3. INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ			
8 apr.	Dezbateri internă	Preocupări actuale și metode avansate în cercetarea de economie agrară pe plan internațional	Violeta Florian
17 apr.	Dezbateri internă	Inflația prin costuri în agricultură	Cornelia Scutaru
27 apr.	Dezbateri internă	Relațiile interramuri privind asigurarea reciprocă cu resurse	Filon Toderoiu
12 mai	Dezbateri internă	Politici alimentare în Europa. Modele de management în agricultură	
6 oct.	Dezbateri internă	Reducerea subvențiilor și efectele anticipate pentru economia principalelor produse agroalimentare	Dinu Gavrilesu
6 oct.	Dezbateri științifică	Exploatarea agricolă familială – timpuri și dimensiuni viabile	Ion Bold
17 dec.	Dezbateri internă	Tranziția spre economia de piață în țările est-europene	Dr. Simona Bara, Filon Teodoroiu, Minodora Moldovan
18 dec.	Dezbateri internă	Model de stabilizare a prețurilor producției agricole ca funcție de reglare a pieței	Anca Berindei
4. INSTITUTUL DE FINANȚE, PREȚURI ȘI PROBLEME VALUTARE			
16 apr.	Dezbateri internă	Politica fiscală și impactul ei asupra ansamblului economiei	R. Bălănescu
8 mai	Dezbateri internă	Politica financiar-monetară în cadrul noii	

		etape a reformei economice	
18 iunie	Dezbateri internă	Decalaje sectoriale privind prețurile	T. Lazăr, L. Andrei
27 iul.	Dezbateri internă	Procesul inflaționist în România – trăsături și perspective	C. Marin
23 oct.	Dezbateri internă	Relația dintre cursul de schimb al leului și nivelul prețurilor	C. Marin
24 nov.	Dezbateri internă	Traectoria reformei monetare în România	C. Marin
21 dec.	Dezbateri internă	Introducerea TVA și influențele acesteia asupra nivelului și structurii prețurilor în România	A. Negoită, Vl. Florea, C. Bugean
5. INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ			
26 mart.	Dezbateri internă	Proгноza populației active și a populației ocupate	Dorin Jula
9 apr.	Dezbateri internă	Potențialul economic al județelor	P. Lupu
17 apr.	Dezbateri internă	Scenarii privind evoluția principalelor variabile macroeconomice	I. Desmireanu, M. Comșa
19 mai	Dezbateri internă	Formarea și funcționarea pieței bunurilor de producție	A. M. Ciumara
21 mai	Dezbateri internă	Gestiunea resurselor naturale în condițiile economiei de piață	Dorin Jula
10 iun	Dezbateri internă	Cu privire la amenajarea teritoriului	P. Lupu
19 oct.	Dezbateri internă	Probleme actuale ale elaborării studiilor prospective: cerințe și direcții ale cercetării	Dorin Jula
20 nov.	Dezbateri internă	Modalitățile de corelare a avizelor previzionale – sectoriale și macroeconomice	V. Pop
26 nov.	Dezbateri internă	Ipoteze avute în vedere la actualizarea proiectelor macroeconomice	I. Desmireanu, M. Comșa, Dorin Jula
24 dec.	Curs	Utilizarea metodelor matematice în	Dorin Jula

		elaborarea prognozelor economice	
6. INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAȚIILOR INTERRAMURI ȘI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE			
30 mai	Prezentare referate	Modificări structurale în vederea realizării unei economii competitive	Sectorul Corelații Macroeconomice
29 iunie	Prezentare referate	Restructurarea mecanismului economic în vederea creșterii funcționalității economiei naționale	Sectorul Mecanism economic și dezvoltarea industriei
10 iul.	Prezentare referate și dezbateri	Cadrul structural și funcțional al societăților comerciale. Dezbateri privind conducerea și funcționarea întreprinderilor mici particulare în condițiile tranziției la economia de piață	Sectorul Organizare, conducere și microeconomie industrială
20 iul.	Prezentare referate și dezbateri	Comportamentul agenților economici în condițiile de inflație și hiperinflație	Sectorul Capitalul și formarea capitalului
Iunie-oct. 1992	Dezbateri internă	Problemele gestiunii economice a resurselor energetice	Sectorul Economia resurselor naturale și a energiei
Iunie-oct. 1992	Dezbateri internă	Ajustări structurale în vederea creșterii competitivității activității economice	Sectorul Strategii și politici industriale
Iunie-oct. 1992	Dezbateri internă (conducere ICRISI și invitați IEN)	Cerințele protecției mediului în strategia restructurării industriei românești. Progresul tehnic în strategia și politicile agenților economici	Sectorul Strategii și politici industriale
7. INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII			
4 mart.	Dezbateri internă	Cu privire la determinarea unor variante ale minimului de trai	Dr. Ghe. Barbu
19 mart.	Dezbateri internă	Indicele costului vieții	Dr. Hilde Puwak
22 apr.	Masă rotundă	Cauze ale fenomenului de devianță și delincvență minoră și juvenilă	M. Fleșner, N. Fornea

28 apr.	Dezbateri deschisă	Linii de politică de protecție socială pentru România anilor '90	Prof. C. Zamfir
4 iun.	Dezbateri internă	Rezultate preliminare ale diagnozei calității vieții	Ghe. Socol
20 iul.	Dezbateri internă	Reforma economică și politica socială	Colectiv ICCV
2 oct.	Dezbateri internă	Prezentarea modelului suedez de protecție socială și gestionarea pieței de muncă	Ion Boboc
9 oct.	Dezbateri internă	Discrepanțe în creșterea veniturilor și nevoile minime de consum ale populației	Dr. Ghe. Barbu
16 oct.	Dezbateri internă	Schimbări în structura veniturilor familiilor de salariați	Vasilica Ghimpău
30 oct.	Dezbateri internă	Evaluarea percepției calității unor servicii sociale și autorități (instituții) publice	Dr. Andrei Novak
13 nov.	Dezbateri internă	Mentalități ale populației în perioada de tranziție	Doru Marcel
20 nov.	Dezbateri internă	Aspecte de structură ale veniturilor șomerilor	Mirela Dâmbean
27 nov.	Dezbateri internă	Conceptul de persoană handicapată	Liviu Manea
4 dec.	Dezbateri internă	Investiția în capitalul uman	Dr. Hilde Puwak
18 dec.	Dezbateri internă	Studiul mentalităților în perioada de tranziție	Marcel Doru

RELAȚII EXTERNE

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

A. ACȚIUNI ALE INSTITUTULUI CU UNITĂȚI DE CERCETARE STRĂINE PE BAZĂ DE RECIPROCITATE				
I. ÎN STRĂINĂTATE				
Partener extern		Forma de colaborare	În ce s-a concretizat acțiunea	
1.	Institutul Național de Cercetări Economice și Financiare din Republica Moldova	Simpozion consacrat integrării economice*)	Deplasarea domnilor Ionete Constantin și Dolgu Ghe. Pentru 2 zile (8-9 decembrie 1992)	
2.	Universitatea din Göteborg, Suedia	Schimb de experiență*)	Deplasarea d-lui Mircea Ciumara în perioada 25 iulie – 10 august 1992	
B. PARTICIPĂRI COLECTIVE ȘI INDIVIDUALE				
I. ÎN STRĂINĂTATE				
Țara și instituția străină		Participanți din institut	Forma de participare	Durata acțiunii
1.	Luxemburg	Ghe. Dolgu	Participarea la acțiuni care să contribuie la dezvoltarea relațiilor româno- luxemburgheze	26 mai – 3 iunie 1992
2	Luxemburg	Ionete Constantin	Participarea la acțiuni care să contribuie la dezvoltarea relațiilor româno- luxemburgheze	23-30 mai 1992
3	Tunis, Congresul Asociației Internaționale a Economiștilor de limbă franceză	Mihai Ștefan, Ghe. Dolgu	Congres internațional	20-25 mai 1992
4	Chișinău, Colocviu mixt de creație	Ghe. Dolgu	Colocviu	9-15 martie 1992
5	Paris	Ciumara Mircea	Stabilire de con- tacte cu institute de profil similar	8-18 martie 1992
6	Lagos, Banca Kapital	Ionete Constantin	Cunoașterea activității bancare	5-25 martie 1992

INSTITUTUL DE ECONOMIE MONDIALĂ				
A. ACȚIUNI ALE INSTITUTULUI CU UNITĂȚI DE CERCETARE STRĂINE PE BAZĂ DE RECIPROCITATE				
Nr. crt.	Partener extern	Forma de colaborare	În ce s-a concretizat acțiunea	
1	Institutul Național de Cercetări Economice și Financiare din Republica Moldova	Simpozion internațional organizat de IEM cu tema „Tendențe în comerțul internațional. Situația actuală, perspective și căi de promovare” la Chișinău 29-30 iunie	Referate prezentate de următorii cercetători din IEM: dr. N. Nistorescu, dr. R. Palade, C. Păunescu, V. Cîmpeanu, dr. M. Cartas, D. Negrescu, M. Moldoveanu	
2	Institutul Național de Cercetări Economice și Financiare din Republica Moldova	Schimb de experiență și documentare	În lunile iulie-august 1992, 3 cercetători din IEM au efectuat expuneri în cadrul INCEF-Chișinău	
3	Institutul Național de Cercetări Economice și Financiare din Republica Moldova	Schimb de experiență și documentare	În lunile iulie-august 1992, 3 cercetători din INCEF au lucrat în cadrul IEM	
B. PARTICIPĂRI COLECTIVE ȘI INDIVIDUALE				
Nr. crt.	Țara și instituția străină	Participanți din institut	Forma de participare	Durata acțiunii
1	China, Academia de Studii Sociale, Institutul de Cercetări Economice ^(x)	R. Palade M. Frâncu	Schimb de experiență și documentare asupra reformei economice	4 săptămâni
2	China, Camera de Comerț Internațional, Consiliul de Promovare a Comerțului Exterior ^(x)	R. Palade M. Frâncu	Expuneri în cadrul simpozionului româno-chinez privind situația economică a României	1 zi
3	Republica Moldova, ASE – Chișinău, INCEF - Chișinău	E. Andreescu	Comunicare la sesiunea “Integrarea europeană. Tendențe și perspective”, organizată împreună cu	1 zi

			Academia Română și INCE	
4	Ungaria – Comisia CEE	I. Dănescu C. Albu	Simpozion organizat de comisia CEE pe tema creării pieței interne unice în CEE și implicații asupra țărilor est-europene	2 zile
5	Franța, Comisia Româno-Franceză de Cooperare în domeniul utilizării informației în energetică și protecția mediului înconjurător	I. Vasilescu	Referat	1 zi
6	Franța, Agenția Franceză pentru Protecția Mediului și Economisirea Energiei	I. Vasilescu	Bursă	3 luni
7	Cehia, Universitatea Central Europeană	M. Miron	Program de învățământ	Oct. 1991- mai 1992
8	Cehia, Universitatea Karol	M. Miron	Curs de perfecționare	1 săptămâni
9	Belgia, Institutul de Studii Central și Est Europene și Programul PHARE Piața Comună	M. Miron	Bursă studii și lucrare	6 săptămâni
10	Cehia, Universitatea Karol	M. Miron	Seminar internațional, lucrare	4 zile
11	Cehia, Universitatea Central Europeană	M. Miron	Conferință, lucrare	3 zile
12	Cehia, Universitatea Central Europeană	M. Miron	Seminar lucrare de disertație	
13	Belgia, Institutul de Studii Central și Est Europene și Programul PHARE Piața Comună	M. Miron	Conferință, lucrare	3 zile
14	Austria, Seminarul de Studii Americane de la Salzburg	C. Bumbac, C. Zarafescu	Referate	10 zile
15	Elveția GATT	A. Ghibuțiu	Al. VIII-lea Seminar Anual asupra Economiei Serviciilor, referat	2 zile
16	Thailanda, Asociația TIDE 2000 și Asociația pentru Telecomunicații din Thailanda	A. Ghibuțiu	Conferința "Ameliorarea calității vieții prin informatică și	4 zile

			telecomunicații", referat	
17	SUA, ONU	C. Ciupagea	Programul LINK, comunicare	4 zile
18	Turcia, ONU	C. Ciupagea	Programul LINK, comunicare	5 zile
19	Ungaria, PHARE	C. Ciupagea	Seminar de lucru	2 zile
20	Grecia, PHARE	C. Ciupagea	Seminar de lucru	7 zile
21	Ungaria, PHARE	C. Ciupagea	Seminar de lucru	8 zile
22	Austria + Slovacia, Banca Mondială	C. Ciupagea	Școala de vară „Economia de piață”	6 săptămâni

x) Acțiuni desfășurate în cadrul schimburilor interacademice

INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAȚIILOR INTERAMURI ȘI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE

A. ACȚIUNI ALE INSTITUTULUI CU UNITĂȚI DE CERCETARE STRĂINE PE BAZĂ DE RECIPROCIȚATE				
Nr. crt.	Partener extern	Forma de colaborare	În ce s-a concretizat acțiunea	
1	INCEF- Chișinău	Participare specialiști ICRISI la stabilirea tematicilor de cercetare ale INCEF și asigurarea surselor documentare Documentare specialiști INCEF în cadrul ICRISI Manifestare științifică INCEF - INCE	- Tematici pentru 2 teme de cercetare din programul INCEF - Materiale de lucru elaborate de specialiști ICRISI - 4 comunicări prezentate de specialiști ICRISI (O. Mihăescu, Gh. Manea, R. Miroiu, V. Platon)	
2	British Academy, LSE	Stagiu de documentare la London School of Economics ^(x)	Documentare la biblioteca LSE pe tema „Estimarea structurilor competitive în Europa Centrală și de Est”; contacte cu cadre didactice și de cercetare de la Center for Economic Performance	
B. PARTICIPĂRI COLECTIVE ȘI INDIVIDUALE				
Nr. crt.	Țara și instituția străină	Participanți din institut	Forma de participare	Durata acțiunii
1	Germania Universitatea din Bonn	Elena Bicsok	Frecventare de cursuri și redactare material privind probleme ale convertibilității monedei naționale	Aug. 1991 – aug. 1992

2	R.F. Cehă și Slovacă Central European University-Praga	Mihaela Cimpoeașu	Frecventare de cursuri privind relațiile internaționale	Iulie 1992
3	Belgia, Universitatea Catolică din Louvain	N. Chilian	Schimb de experiență (bursă)	6 săptămâni
4	Cehoslovacia, Centrul Internațional pentru Inițiativă Privată, și Proiectul de Privatizare coordonat de Universitatea Central Europeană, Praga	Victor Pătrulescu	Seminar (program special de pregătire)	1 săptămână
5	Ungaria – Universitatea Economică din Budapesta	Ștefan Răgălie	Programul PHARE – ACE	1 săptămână
6	Grecia – National Technical University of Athens	Ștefan Răgălie	Programul PHARE – ACE	1 săptămână
7	Italia-Universitatea Bocconi	Anișoara Ulcelușe, Ramona Bratu	Bursă	6 luni
8	Universitatea Bocconi	Ileana Farmache	Bursă	16 luni
9	România-ICEM	Teodor Popescu	Dezbateri la simpozionul internațional	1 săptămână
10	European Association of Environmental, Cracovia	Gheorghe Manea	Comunicare	4 zile (16-19 iunie 1992)
11	Austria, Salzburg	Victor Platon	Seminar	2 săptămâni (2-13 mai 1992)
12	The Leuven Institute for Central and East European Countries (coordonator program ACE-PHARE)	Olga Mihăescu	Workshop internațional	10 zile (11-21 iunie 1992)
13	Bonn	Gheorghe Manea	2 Comunicări (și colaborări)	15 zile (16-30 nov. 1992)
14	Cracovia	Victor Platon	Comunicare	4 zile (9-13 dec. 1992)
15	Belgia, Institutul de Studii Central și Est	Lucian Albu	Conferință și Workshop internațional	Iunie 1992

	Europene din Leuven		(prezentarea a 3 comunicări)	
16	Marea Britanie Sussex University	Valentin Lazea	Bursă	Noiembrie 1992 - iunie 1993
17	Italia, Universitatea Bocconi-Milano	Elena Gheorghiu	Bursă	Martie – mai 1992
18	Cehoslovacia, Universitatea Central-Europeana, Praga	Stela Popescu	Bursă	Decembrie 1991 – decembrie 1992
19	INCE și Univ. Erasmus Olanda	Cristina Suciu, Vasile Vezuina, Anca Petrovici	Cursuri postuniversitare	1 săptămână (mai '92) și 3 săptămâni (sept. '92)

INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

A. ACȚIUNI ALE INSTITUTULUI CU UNITĂȚI DE CERCETARE STRĂINE PE BAZĂ DE RECIPROCIȚATE			
Nr. crt.	Partener extern	Forma de colaborare	În ce s-a concretizat acțiunea
1	Institutul de cercetări în domeniul economiei agroalimentare Chișinău – Republica Moldova	Contract de colaborare	Schimb de lucrări de cercetare
2	INCEF- Chișinău-Republica Moldova	Schimb reciproc de experiență	Stagiu reciproc de studiu
3	CHIEAM-IAM Montpellier Franța	Colaborarea tripartită pentru realizarea unui program zonal de dezvoltare	Studiu final în curs de realizare

INSTITUTUL DE FINANȚE PREȚURI ȘI PROBLEME VALUTARE

A. ACȚIUNI ALE INSTITUTULUI CU UNITĂȚI DE CERCETARE STRĂINE PE BAZĂ DE RECIPROCITATE				
Nr. crt.	Partener extern	Forma de colaborare	În ce s-a concretizat acțiunea	
1	INCEF- Chișinău	Schimb reciproc de cercetători	Documentare privind posibilitatea integrării economiei românești cu cea a Republicii Moldova; sesiune de comunicări participare la lucrarea: Investigarea problemelor integrării economiei Republicii Moldova și România	
B. PARTICIPĂRI COLECTIVE ȘI INDIVIDUALE				
Nr. crt.	Țara și instituția străină	Participanți din institut	Forma de participare	Durata acțiunii
1	Ungaria Research Institute for Social Studies (Budapest)	Liviu Andrei	Prezentarea unei comunicări științifice	22-25 martie 1992
2	Univ. Erasmus Olanda	Maria Bârsanu, Dorina Antohi, Gh. Ghigeanu, Florica Opreșan	Participare la seminarul "Fundamentele conturilor naționale" din București	5-8 mai 1992
3	INCEF- Chișinău- Republica Moldova	Constantin Marin, Ligia Mărcuță	Prezentarea a două comunicări științifice în cadrul unui simpozion internațional	27 iunie – 2 iulie 1992
4	IEA și Institutul Agronomic București	Dorina Antohi, Traian Lazăr, Marin Popescu	Participarea la discuții	Iunie 1992
5	Republica Moldova	Constantin Marin	Prezentarea unei comunicări științifice	Decembrie 1992

INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

B. PARTICIPARE INDIVIDUALĂ				
Nr. crt.	Țara și instituția străină	Participanți din institut	Forma de participare	Durata acțiunii
1	Universitatea de Economie din Viena, Austria	C. Păuna	Curs	3-28 august

INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

A. ACȚIUNI ALE INSTITUTULUI CU UNITĂȚI DE CERCETARE STRĂINE PE BAZĂ DE RECIPROCIȚATE				
I. ÎN STRĂINĂȚATE				
Nr. crt.	Partener extern	Forma de colaborare	În ce s-a concretizat acțiunea	
1	INCEF- Chișinău	Cercetare comparativă (a se vedea anexa 1) – sesiune științifică	Prezentare de comunicări	
2	Institutul de Sociologie al Universității Wroclaw, Polonia	Cercetare comparativă	Studiu în curs de redactare	
3	Suedia, AMS	Proiect comun România-Suedia	Curs practic	
4	The British Academy	Schimb de experiență	Culegere de informații și stabilire de contacte	
II ÎN ȚARĂ				
Nr. crt.	Partener extern	Forma de colaborare	În ce s-a concretizat acțiunea	
1	Universitatea Quebec, Canada	cooperare	Valorificarea informației celor 2 Conferințe în cadrul temelor de plan	
2	Laboratorul de intervenție sociologică Ecole des Hautes Etudes Sociales	colaborare		
B. PARTICIPĂRI COLECTIVE ȘI INDIVIDUALE				
Nr. crt.	Țara și instituția străină	Participanți din institut	Forma de participare	Durata acțiunii
1	SUA	E. Beca	Curs de pregătire	26 iulie – 10 aug.
2	Suedia, AMS	E. Beca, I. Boboc, L. Manea, M. Gheorghiu	Curs practic	13-14 sept.
3	Institutul de Sociologie al Universității Wroclaw, Polonia	M. Doru	Proiect de cercetare comun	7-14 dec.
4	Anglia, Oxford	I. Mărginean	Schimb de experiență	1-12 nov.
5	Germania, Berlin	I. Mărginean	Conferință	23-30 oct.
6	Wroclaw, Polonia	V. Gheorghe	Prezentare de comunicare	10-17 nov.
7	Anglia, Universitatea Warwick	M. Czobor	Bursă	1 ian. – iulie 1992

8	SUA, Mandel School of Applied Social Sciences Cleveland	D. Papuc	Bursă	
9	SUA, Mandel School of Applied Social Sciences Cleveland	D. Rădulescu	Bursă	15 iulie – 1 nov. 1992
10	SUA, Mandel School of Applied Social Sciences Cleveland	H. Puwak	Bursă	1 iulie – 1 nov. 1992
11	Rusia, Moscova	E. Popescu	Congresul Mondial al economiştilor	Aug. 1992
12	INCEF- Chişinău	I. Mărginean, A. Bălaşa, Gh. Barbu, G. Sticlaru	Cercetare comună	1-7 iunie
		A. Bălaşa, Gh. Barbu, Gh. Socol, L. Urse	Simpozion	7-9 dec.
13	Moldova, Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova	C. Costin, F. Nicolau	Conferinţă ştiinţifică	15-19 dec.
14	Anglia, Oxford	G. Gheorghe	Bursă Phare	1 oct. -1 iunie 1993

INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

A. ACȚIUNI ALE INSTITUTULUI CU UNITĂȚI DE CERCETARE STRĂINE PE BAZĂ DE RECIPROCIȚATE		
I. ÎN STRĂINĂȚATE		
Partener extern	Forma de colaborare	În ce s-a concretizat acțiunea
1 INCEF- Chişinău	Schimb de experiență	Deplasarea a doi cercetători (M. Rudăreanu, M. Simion) pe o perioadă de 7 zile (1-7 noiembrie 1992)
2 Moldova, Academia de Ştiinţe/Institutul de Istorie al Republicii Moldova	Documentare	Documentare-o săptămână (V. Axenciuc)
II. ÎN ȚARĂ		
	Specializarea unor cercetători din R. Moldova	Angajarea pe o perioadă de 3 luni a 3 cercetători de la Institutul Național de Cercetări Economice și Financiare din R. Moldova

B. PARTICIPĂRI COLECTIVE ȘI INDIVIDUALE			
Țara și instituția străină	Participanți din institut	Forma de participare	Durata acțiunii
I. ÎN STRĂINĂTATE			
Rep. Cehă și Slovacă / Universitatea Central-Europeană, Praga	N. Filimon	Bursă de studii	1 sept 1992 – 7 aug 1993
Polonia/ Fundația Stefan Batory (Polonia), Fundația Ford (SUA), EDI (World Bank)	A. Dachin	Bursă de studii	10 iulie 92 – 8 aug 93
Suedia / Universitatea Goteborg	D. Chișu	Bursă de studii	Sept. 92-aug 93
Rep. Cehă și Slovacă / Universitatea Central-Europeană, Praga	C. Croitoru	Seminar internațional	5-9 oct. 1992
Rep. Cehă și Slovacă / Universitatea Central-Europeană, Praga	Fl. Pavelescu	Seminar internațional	5-9 oct. 1992
Polonia/Școala economică de vară Olsztyn	N. Ruiiu	Sesiunea de iarnă a școlii economice de vară	2-15 febr. 1992
Ungaria/Laszlo Rayak Colledge	N. Ruiiu	Masă rotundă	3 zile
Ungaria/ Ministerul Bunăstării al R. Ungare și Banca Mondială	M. Poenaru	Seminar regional (comunicare: Sistemul securității sociale în România)	1-3 iunie 1992
Ungaria/ Grupul Est-European, Academie - Industrie	S. Sandu	Seminar internațional (comunicare: Relația Academie-Industrie în internațional pe problemele privatizării în România)	16-18 aprilie 1992
Ungaria/Colegiul Laszlo Rayk, Universitatea Budapesta	L. Dulgheru	Simpozion internațional (referat: Privatizarea în România)	2-8 oct. 1992
Rep. Cehă și Slovacă / Universitatea Central-Europeană, Praga	L. Dulgheru	Seminar internațional (referat: Mica privatizare în România)	27-29 noiembrie 1992
SUA, Arlington (Virginia)/IREX	C. Popa	Simpozion (comunicare: Liberalizarea prețurilor și inflația în tranziția la economia de piață-cazul României)	23-24 aprilie 1992

Rep. Cehă și Slovacă Praga / SID (Roma)	C. Popa	Seminar pe problemele tranziției în Europa de Est (prezentarea principalelor aspecte ale tranziției în România)	27-29 sept. 1992
Rep. Cehă și Slovacă, Zvanovice/ICEG (San Francisco)	C. Popa	A doua conferință cu institutele economice corespondente în țările balcanice și est- europene (participare la grupele de lucru pe problemele privatizării și pe aspecte ale reformei economice în țările asiatice aflate în tranziție)	29 sept – 4 oct 1992
Bulgaria, Sofia/ICEG, UPEE	C. Popa	Seminar internațional pe problemele privatizării în țările Europei Centrale și de Est (comunicare: lecții asupra procesului privatizării în contextul tranziției României la economia de piață)	29 oct. 1992
Rep. Cehă și Slovacă/ ICEG, CERCE, Universitatea Carolina, CIPE (Washington, D.C.)	C. Popa	Seminar internațional pe problemele privatizării în țările Europei Centrale și de Est (comunicare: Privatizarea în România, cadrul legislativ, instituții, experiențe și perspective)	10 dec. 1992 – Rep. Fed. Rusă, Moscova / Asociația internațională a economistilor

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

I. ÎN STRĂINĂTATE				
B. PARTICIPĂRI COLECTIVE ȘI INDIVIDUALE				
Nr. crt.	Țara și instituția străină	Participanți din centru – nr. persoane	Forme de participare	Durata acțiunii
1	Franța – Centrul Francez de Comerț Exterior	2	reciprocitate	4 zile
2	Luxemburg – Universitatea Internațională și Ambasada României	1	reciprocitate	4 zile

**CENTRUL DE CERCETARE ECONOMICĂ
ASISTATĂ DE CALCULATOR**

I. ÎN STRĂINĂTATE				
B. PARTICIPĂRI COLECTIVE ȘI INDIVIDUALE				
	Țara și instituția străină	Participanți din institut	Forma de participare	Durata acțiunii
1	Universitatea Economică Budapesta	Fomin Petru		6 – 12 dec. 1992
2	Universitatea Heriot-Watt Edinburgh	Fomin Petru		20 oct. – 10 nov. 1992
3	SUA Longhorn Computers, New York	Octavian Bădulescu	Congres internațional cu tematică de informatică aplicată în economie	11 – 26 iunie 1992

Anexa nr. 13

**Listă selectivă din lucrările de cercetare ale INCE,
publică în limbi străine**

- Synthèse préliminaire des études effectuées au cadre de l'INRE concernant la stratégie de la transition (cu o versiune distinctă în limba engleză)
- Tendances et orientations stratégiques dans l'économie de transition en Roumanie;
- Rapports au Congrès de l' Association Internationale des économistes de langue française;
- Romania on the way to the market economy;
- Roumanie-Luxembourg – disponibilités et opportunités du développement de la coopération économique et du commerce;
- Romanian Economy-a brief survey;
- The consolidation of the stability and the re-start of the National Economy through the diminution of the inflation pressure and the restoring of the foreign exchange balance (și versiune separată în franceză);
- La transition dans l'agriculture;
- La qualité de la vie des Roumains et des Magyars de Roumanie (cu versiune separată în engleză)

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
Nr. 4/1993**

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

SUMAR

SITUAȚIA SOCIAL-ECONOMICĂ A COPILULUI ÎN ROMÂNIA: PROPUNEREA UNUI PROGRAM PRIORITAR DE URGENȚĂ DE PROTECȚIE	97
Introducere	97
1. Copiii – grupul cel mai expus și mai afectat de consecințele negative ale tranziției	98
2. Copiii reprezintă în momentul de față grupul cel mai puțin protejat din punct de vedere economic	99
3. Sprijinul economic sub forma bunurilor și serviciilor	101
ANEXE	105

SITUAȚIA SOCIAL-ECONOMICĂ A COPILULUI ÎN ROMÂNIA: PROPUNEREA UNUI PROGRAM PRIORITAR DE URGENȚĂ DE PROTECȚIE

**Prof. univ. dr. Cătălin ZAMFIR,
Dr. Gheorghe BARBU,
Georgeta GHEBREA,
Vasilica GHIMPAU,
Simona STROIE,
Mihaela TEODORESCU,
Viorel GHEORGHE**

INTRODUCERE

Analizele întreprinse de Institutul de Cercetare a Calității Vieții duc la concluzia că:

- Situația copiilor după Revoluție s-a agravat într-un ritm net superior în raport cu situația altor grupuri sociale. În condițiile în care standardul mediu de viață al populației scade, apropiindu-se de un nivel minim, protecția socială a copiilor trebuie, în mod normal, să crească. În fapt, în țara noastră, ea prezintă în ultimii ani o tendință alarmantă de scădere.
- Agravarea situației copilului se datorează, probabil, faptului că în mod special măsurile de protecție socială au fost luate sub presiunea diferitelor grupuri sociale. Cum copiii nu reprezintă un grup social și politic de presiune, protecția lor a tins să fie neglijată.

Institutul de Cercetare a Calității Vieții consideră de datoria sa a trage un semnal de alarmă în legătură cu situația copilului.

Considerăm necesară lansarea unui PROGRAM PRIORITAR DE URGENȚĂ DE PROTECȚIE A COPILULUI.

Tranziția a debutat în țara noastră după un deceniu (1980-1990) de prăbușire treptată a economiei și de degradare continuă a nivelului de trai, cu grave urmări asupra dezvoltării umane în general și a copilului în special. Situația dificilă a populației a fost amplificată de declinul rapid al economiei din primii ani ai tranziției: creșterea prețurilor, șomajul, agravarea crizei de locuințe, scăderea veniturilor reale, diminuarea consumului și, ca un corolar al acestora, creșterea dimensiunilor sărăciei.

1. Copiii – grupul cel mai expus și mai afectat de consecințele negative ale tranziției

Copiii reprezintă grupul social cel mai vulnerabil la efectele adverse ale tranziției. Ei sunt afectați în mod special în nevoile lor fundamentale de dezvoltare. Argumentele care pledează pentru această afirmație sunt:

- proporția sporită a sărăciei în rândurile copiilor în raport cu totalul populației (tabelul nr.1).
- copiii alcătuiesc singura categorie de populație ce se află în imposibilitatea de a obține venituri. Dacă orice matur în plus într-o familie reprezintă, de regulă, o sursă suplimentară de venit, orice copil în plus reprezintă un factor suplimentar de consum, scăzând veniturile medii lunare pe o persoană (graficul nr.1). Din cauza standardului redus de viață al majorității populației, fiecare copil în plus sporește riscul respectivei familii de a se plasa sub pragul sărăciei. Raportând veniturile la nivelul minim de trai decent cele mai expuse sărăciei sunt familiile cu peste doi copii și cel mai puțin expuse familiile fără copii, familiile cu peste doi copii și cel mai puțin expuse familiile fără copii, familiile cu un copil și pensionarii (graficul nr. 2).

După cum sugerează graficul nr.3, situația economică a familiilor cu 4 și 5 copii în raport cu familiile fără copii pare chiar a se fi înrăutățit în 1992 față de 1991.

Luând în considerare nivelul minim de trai ajustat pentru perioada de tranziție, jumătate din familiile având trei și mai mulți copii și o treime din cele cu doi copii sunt în imposibilitate de a atinge acest nivel prin veniturile pe care le obțin.

Copiii sunt mai afectați de sărăcie decât persoanele mature, aceasta putând determina deteriorări inevitabile pe întreaga lor viață. Dacă maturul poate supraviețui o anumită perioadă cu resurse puține, putându-și conserva capacitățile dobândite, o asemenea situație produce asupra copiilor efecte mult mai nocive, afectând puternic – și uneori iremediabil – dezvoltarea lor fizică, psihică și socială. E greu de imaginat că se poate redresa economia cu generații de copii subdezvoltați din punct de vedere fizic, intelectual și traumatizați social-psihologic în perioadele lor de maximă fragilitate.

2. Copiii reprezintă în momentul de față grupul cel mai puțin protejat din punct de vedere economic

În perioadele de scădere a nivelului de trai, copiii trebuie să se bucure de o protecție mai accentuată în raport cu celelalte categorii. Datele analizelor noastre arată însă că, dimpotrivă, din 1989 efortul de protecție a copiilor în țara noastră nu numai că nu a crescut, ci chiar s-a diminuat.

Ponderea alocațiilor și a altor ajutoare pentru copii în PIB a scăzut de la 2,8% în 1989 la 1,5% în 1991.

Din graficul nr.4 se observă creșterea accentuată a cheltuielilor totale de la Bugetul Public Național și a cheltuielilor generale de protecție socială, față de quasi-stagnarea alocațiilor și a altor ajutoare pentru copii.

La acest fapt trebuie adăugată erodarea valorii reale a acestor cheltuieli. Principalele căi de sprijinire economică a copiilor în sistemul actual sunt:

1) Alocațiile stat pentru copii

Ele se caracterizează prin câteva neajunsuri:

a. Sunt aplicate doar unor categorii de copii (în principal aceleora ai căror părinți sunt salariați de stat). Acest neajuns urmează a fi depășit prin aplicarea proiectului de lege elaborate recent de Ministerul Muncii și Protecției Sociale.

b. Alocațiile pentru copii nu au fost corelate corespunzător cu dinamica prețurilor, valoarea lor reală fiind continuu erodată de inflație, într-un ritm mult mai accentuat decât celelalte venituri.

Majorarea alocațiilor nu s-a făcut la același nivel cu salariile și pensile (graficul nr.5). În ipoteza majorării alocațiilor cu același indice de creștere ca cel al salariului mediu net, cuantumul alocațiilor ar fi fost mult mai ridicat decât cuantumul actual.

În proiectul MMPS se prevede pentru ianuarie 1993 un cuantum unic al alocației de 1500 lei. Acest cuantum ar trebui însă să fie de 3345 lei, dacă s-ar ține cont de indicele de creștere a salariului mediu net (am pornit în calculul acestei estimări de la alocația care se apropia în ianuarie cel mai mult de cuantumul propus de MMPS, respectiv alocația aferentă grupei a treia de venituri și rangului al patrulea al copilului) (graficul nr.6).

De exemplu, în cazul unei familii cu venituri medii și patru copii, valoarea totală a alocațiilor prezintă modificări importante în cele trei variante considerate: sistemul actual, proiectul MMPS, ipoteza în care indicele de creștere a alocațiilor ar fi coincis cu cel al salariului mediu (graficul nr.7). După cum se observă, între sistemul actual și proiectul MMPS nu există practic diferențe.

c. În mod paradoxal, începând cu anul 1990, indicii de creștere a alocațiilor pentru copii nu respectă, ba chiar contrazic principiile fundamentale ale protecției sociale: alocațiile au crescut cu atât mai lent cu cât veniturile sunt mai mici, ceea ce înseamnă o defavorizare a familiilor sărace cu mulți copii, adică tocmai a acelor familii care ar trebui să se bucure de o protecție specială (graficul nr.8).

d. Insuficienta atenție acordată copilului devine și mai clară din analiza contribuției ei la asigurarea nivelului minim de trai al copilului; în octombrie 1992, alocația acoperă 12%-16% din cheltuielile minime pentru un copil până la 15 ani și între 9%-14% pentru un copil peste 15 ani. Cuantumul alocației în raport cu salariul mediu este mai scăzut în România față de celelalte țări foste socialiste. De exemplu, alocațiile acordate unei familii cu doi copii reprezentau în 1991 următoarele ponderi în salariul mediu:

- 43% în Ungaria
- 28% în Cehoslovacia
- 20% în Bulgaria
- 16% în Polonia
- 10% în România

2) Reducerea de impozit cu 20% pentru cei care au copii.

Aceasta se acordă în mod unitar, indiferent de numărul și vârsta copiilor. Sistemul este contrar principiilor fundamentale ale protecției sociale, care cer dirijarea sprijinului din partea societății către cei aflați în nevoie, transferurile trebuind să fie mai mari pentru cei cu venituri mai mici.

Sistemul actual de transferuri (alocațiile și reducerea de impozit) nu face, deci, decât să adâncească decalajele, redistribuind resursele destinate protecției sociale a copiilor în fluxuri inverse celor așteptate:

a. *Către familiile cu un singur copil*, care primesc o alocație + reducerea de impozit; întreținerea copiilor următori nemai fiind sprijinită, decât de alocații modeste.

b. *Către familiile cu venituri mari și foarte mari*; pentru ilustrare la nivelul lunii octombrie 1992 reducerea de impozit însemna:

- 670 lei la un salariu minim (12.649 lei);
- 1460 lei la un salariu mare (24.085 lei);
- 4820 lei la un salariu mare (58.414 lei);
- 11320 lei la un salariu foarte mare (104.685 lei);

Transferul de resurse este deci mai mare – ca valoare absolută – pentru cei cu salarii mari și foarte mari, care profită astfel cel mai mult de această reducere (graficul nr. 9 și tabelul nr.2). Este însă interesant căci mărimea relativă a acestor transferuri are tendința de a crește la venituri foarte mari.(grafic nr.10).

c. *Către familiile care nu mai au în prezent copii în întreținere*; scutirea de impozit contrazice încă o dată principiile protecției sociale. Aplicându-se și acestor familii care nu mai fac cheltuieli pentru creșterea copiilor. Deci nu mai prezintă nevoia specifică avută în vedere de o astfel de măsură. Protecția socială nu face cadouri și nu dă recompense pentru meritul de a fi făcut copii.

3) Sprijinul economic sub forma bunurilor și serviciilor este insuficient dezvoltat, rezumându-se, în principal, la educație și asistență medicală. Asistența socială este slab dezvoltată, hipercentralizată; subfinanțată și excesiv monetarizată. În condițiile concrete ale societății românești acest sprijin în bunuri și servicii trebuie consolidat. Un indiciu al caracterului insuficient al protecției sociale al copiilor este și scăderea îngrijorătoare a participării școlare. Acesta se datorează adesea faptului că multe familii nu au bani pentru îmbrăcăminte, încălțăminte, rechizite școlare și pentru alte cheltuieli necesare copiilor pentru frecventarea școlilor.

În concluzie:

1. Volumul total al resurselor utilizate pentru protecția copiilor este – în mod absolut și relativ la celelalte cheltuieli pentru protecția socială – insatisfăcător.
2. Resursele limitate sunt utilizate împotriva principiilor elementare ale protecției sociale, pentru sprijinul mai accentuat al familiilor cu venituri ridicate și un copil, în loc de a fi mai accentuat orientate spre familiile cu mai mulți copii și cu venituri mici.

3. Propuneri

Concluzia analizei de până acum este: copilul reprezintă în momentul actual grupul cel mai expus, cel mai slab protejat și – ca urmare – cel mai advers afectat de procesul tranziției.

Reprezentând o premisă a evoluției viitoare a societății, copii trebuie să fie situați în centrul oricărui scenariu al dezvoltării. Indiferent ce se întâmplă în plan politic și economic, *nevoile fundamentale nu numai de existență, dar și de dezvoltare ale tuturor* copiilor trebuie satisfăcute în mod corespunzător.

Aproape 1 milion de copii (după estimările institutului nostru 880 de mii) trăiesc astăzi într-o stare de sărăcie accentuată, neavând asigurate condițiile minime de subzistență. Și este de așteptat ca numărul acestora să crească.

Considerăm că este momentul lansării unui program special coerent de protecție socială a copiilor peste această perioadă dificilă pe care societatea

noastră o are de traversat. Acest program trebuie să aibă în vedere trei elemente fundamentale – alocațiile pentru copii, sistemul fiscal și prestațiile de bunuri și servicii pentru copii.

În principal, par să se prefigureze trei mari tipuri de opțiuni:

OPȚIUNEA A

1. Alocații relative scăzute (3%-5% din salariu mediu net).
2. Sistem de sprijin focalizat pentru familiile aflate în nevoie, prin testarea mijloacelor materiale ale fiecărei familii.
3. Desființarea, într-o modalitate sau alta, a reducerii impozitului pentru persoanele cu copii sau generalizarea reducerii de impozit și pentru cei care nu au copii, ceea ce echivalează, practic, cu desființarea ei.

Evaluare

POZITIV: în condițiile insuficienței resurselor, efortul societății e concentrat asupra copiilor în situațiile cele mai vulnerabile.

NEGATIV: a. un astfel de sistem de sprijin focalizat, fondat pe testarea mijloacelor de existență ale fiecărei familii este costisitor; presupune un aparat administrativ imens care nu poate deveni operațional mai devreme de 2 ani – deci prea târziu;

b. din cauza nivelului de trai scăzut al majorității populației și, în special, al celor cu mai mult de un copil, focalizarea sprijinului se poate dovedi practic inutilă, familiile cu venituri medii care nu ar îndeplini condițiile de eligibilitate pentru sprijinul focalizat ar fi lipsite de protecție, riscând să cadă sub pragul de sărăcie;

c. în orice măsură s-ar realiza, eliminarea reducerii impozitării pentru persoanele cu copii, cei cu copii vor fi afectați negativ. Acest lucru se întâmplă chiar și în forma aparent cea mai favorabilă care pare a se preconiza în prezent: generalizarea reducerii de impozit și la cei fără copii. Doar în aparență cei cu copii nu pierd; în realitate ei pierd pe două căi:

- pierd avantajul comparativ pe care-l aveau pe piață față de cei fără de copii;
- veniturile lor vor fi mai rapid erodate de inflație: plusul de bani aruncați pe piață prin reducerea de impozit a persoanelor fără copii produce o creștere a inflației compensată – la cei care primesc bani – prin generalizarea reducerii (cei fără copii), necompensată la cei cu copii.

OPȚIUNEA B

Utilizarea alocației pentru copii ca sprijin principal, desființându-se reducerile de impozit și restrângerea sprijinului focalizat doar la cazuri cu totul excepționale. În acest caz, alocația ar trebui să fie substanțială și puternic diferențiată în funcție de venituri și, eventual, rangul copilului.

Evaluare:

POZITIV: a. simplitatea administrativă;

b. protecția diferențiată și distribuirea echitabilă a resurselor societății;

NEGATIV: a. posibilitatea deturnării sprijinului de la beneficiarul său – copilul- în avantajul altor membri ai familiei sau în alte scopuri decât bunăstarea copilului; acest sprijin poate deveni astfel o sursă alternativă de tei pentru unele familii, încurajându-se dependența și lipsa de motivație pentru a munci.

b. este un sistem monetarizat excesiv.

OPȚIUNEA C

1. alocații cu un quantum moderat (de ex. 8%-10% din salariul mediu net) și diferențiate după venit (sau, mai simplu, nu se mai acordă peste un plafon);

2. reducerea de impozit diferențiată în funcție de venituri și numărul copiilor în întreținere;

3. utilizarea sprijinului în bunuri și servicii mult mai accentuat decât în prezent sub următoarele forme:

a. gratuități universale (manuale, gustare școlară, medicamente);

b. reduceri universale (de ex. 100% la transportul urban);

c. gratuități focalizate (bonuri pentru îmbrăcăminte, încălțăminte, rechizite școlare);

d. reduceri focalizate (la: taxele pentru creșe și grădinițe, costul taberelor școlare, cheltuieli legate de locuință – chirie, întreținere, energie).

4. condiționarea în modalități diferite a sprijinului de frecventarea școlii.

Evaluare:

POZITIV: a. acest sistem răspunde unor nevoi urgente ale copiilor: hrană, îmbrăcăminte, medicamente, rechizite școlare;

b. fiind centrată pe bunuri și servicii, protecția copilului în această variantă este mai puțin afectată de inflație și este mai greu de deturnat de la destinatarul firesc – copilul;

- c. stimulează motivația de a munci în modalități legale, cei angajați legal beneficiind de reduceri de impozit;
- d. stimulează participarea școlară, aflată în descreștere în momentul de față.

NEGATIV: implică dezvoltarea unei infrastructuri de distribuire a bunurilor și serviciilor.

Institutul nostru consideră că în condițiile țării noastre, *OPȚIUNEA C* este preferabilă.

Dificultățile legate de protecția socială a copilului în condiții de austeritate nu sunt exclusive financiare. Două lucruri diferite trebuie avute în vedere;

1) Mărimea resurselor utilizate pentru protecția copilului.

2) Modul și criteriile de distribuire a acestor resurse.

În privința primului aspect, părerea noastră este că resursele ar trebui să crească. Din cauza faptului că măsurile de protecție socială s-au luat adesea sub presiunea diferitelor grupuri, protecția copiilor a fost neglijată (copiii nefiind un grup de presiune, interesele lor nefiind susținute în mod special de nimeni).

În privința celui de al doilea aspect, puținele resurse existente pot fi utilizate mult mai eficient și pot constitui un sprijin mult mai semnificativ pentru cei care au copii dacă sunt distribuite conform principiilor specifice protecției sociale și sub formele cele mai accesibile copiilor aflați în dificultate.

ANEXE

Notă: graficele și tabelele cuprinse în anexe sunt bazate pe prelucrarea datelor oferite de Comisia Națională de Statistică, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul de Finanțe precum și a datelor din anchetele proprii ale Institutului de Cercetare a Calității Vieții.

Tabelul nr. 1

Proportia persoanelor sarace in Romania

- % -

	ponderea saracilor in totalul populatiei	ponderea copiilor saraci in totalul copiilor sub 16 ani
sub nivelul minim de trai decent (ND)	42	47
sub nivelul minim ajustat la realitatile tranzitiei (NAT)	30	34
sub nivelul minim de subzistenta (NS)	13	15

estimari bazate pe situatia din oct. 1991

Sursa: anchete I.C.C.V.

Tabelul nr. 2

**Valoarea transferului de venit catre cuplurile cu copii
si ponderea lui in veniturile totale ale familiei**

- octombrie 1992 -

categoriile de venituri	valoarea transferului si ponderea lui in veniturile familiei de 2 salariatii si :			
	1 copil	2 copii	3 copii	4 copii
venituri mici (25298 + aloc. gr. 1)	2590 lei (9.7%)	3905 lei (14.0%)	5320 lei (18.2%)	6825 lei (22.2%)
venituri medii (48170 + aloc. gr. 3)	4074 lei (8.3%)	5274 lei (10.4%)	6509 lei (12.6%)	7809 lei (14.7%)
venituri mari (116828 + aloc. gr. 3)	10794 lei (9.1%)	11994 lei (10.1%)	13229 lei (11.0%)	14529 lei (11.9%)
venituri foarte mari (209370 + aloc. gr. 3)	23806 lei (11.3%)	25006 lei (11.8%)	26241 lei (12.3%)	27541 lei (12.9%)

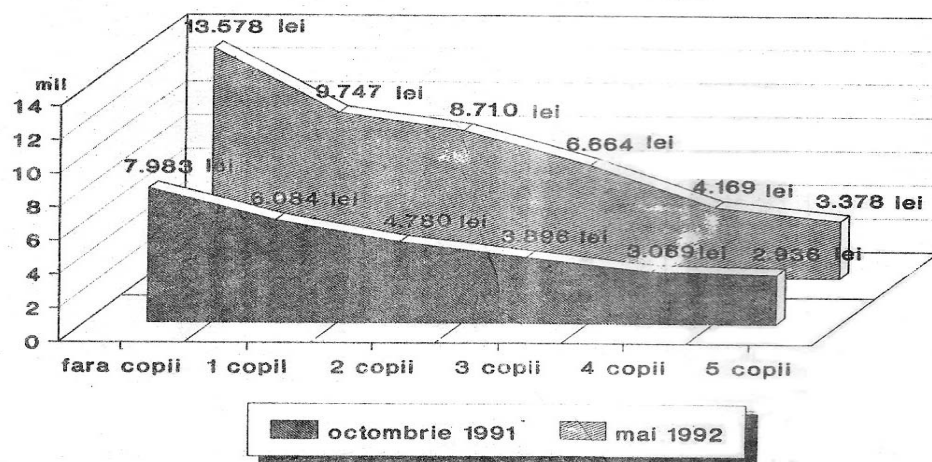
NOTA :

1) veniturile includ 2 salarii nete si alocatiile aferente

2) transferurile cuprind alocatiile pentru copii si reducerile de impozit

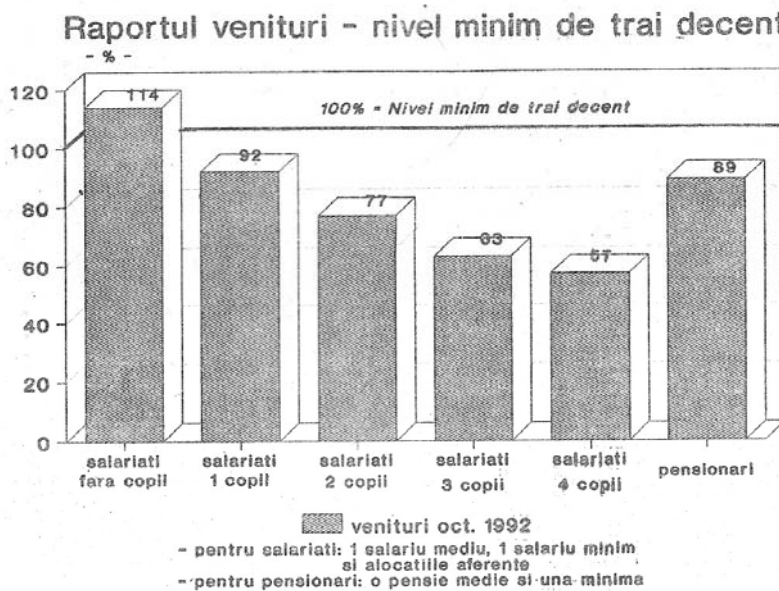
Graficul nr. 1

**Venitul mediu pe o persoana
in familiile de salariatii
in functie de numarul de copii**

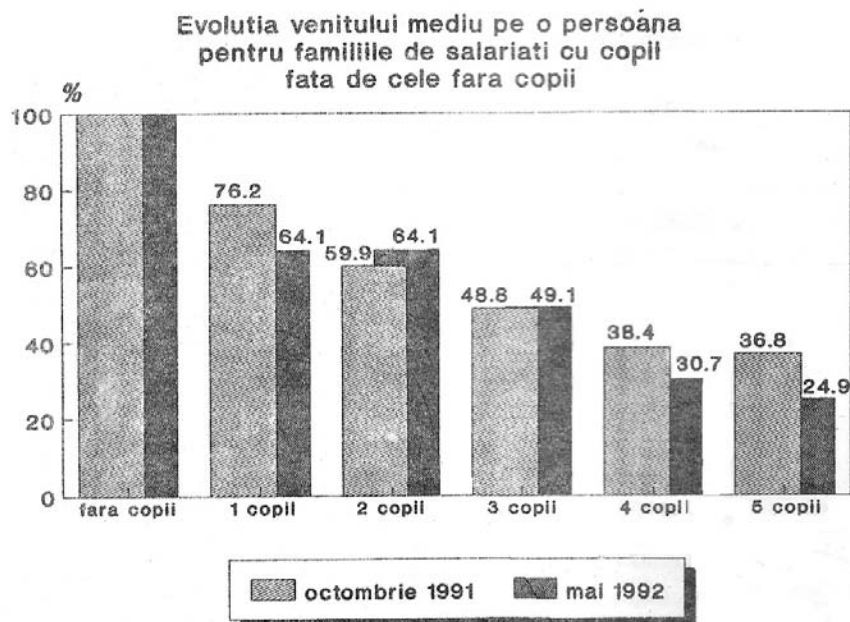

Sursa: anchete I.C.C.V.

Graficul nr. 2

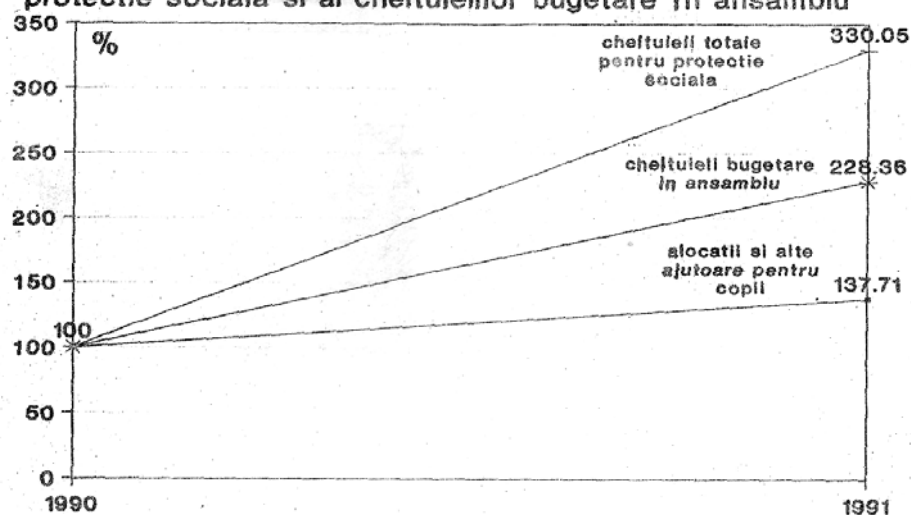
Graficul nr. 3

Sursa: anchete I.C.C.V.

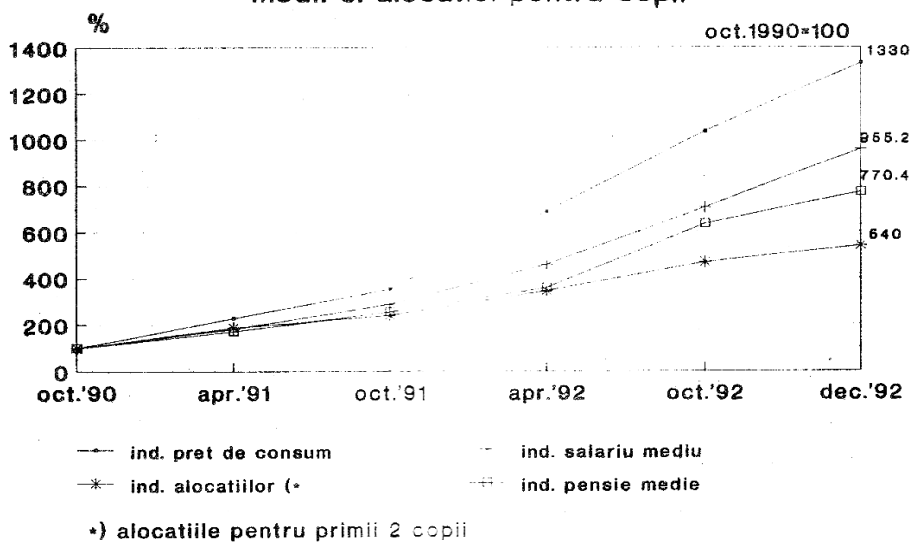
Graficul nr. 4

Compararea indicelui de creștere a alocației de stat pentru copii cu indicii cheltuielilor bugetare totale pentru protecție socială și al cheltuielilor bugetare în ansamblu

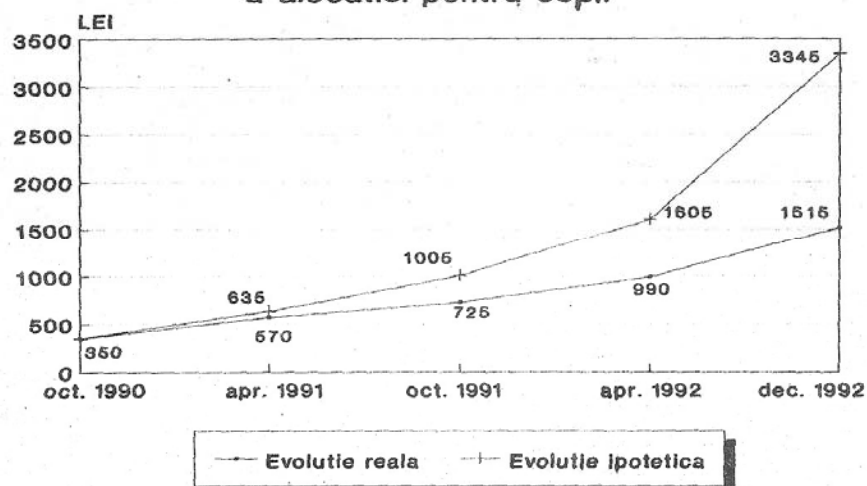
Graficul nr. 5

Dinamica indicilor preturilor de consum al populației, salariului mediu, pensiei medii și alocației pentru copii

Graficul nr. 6

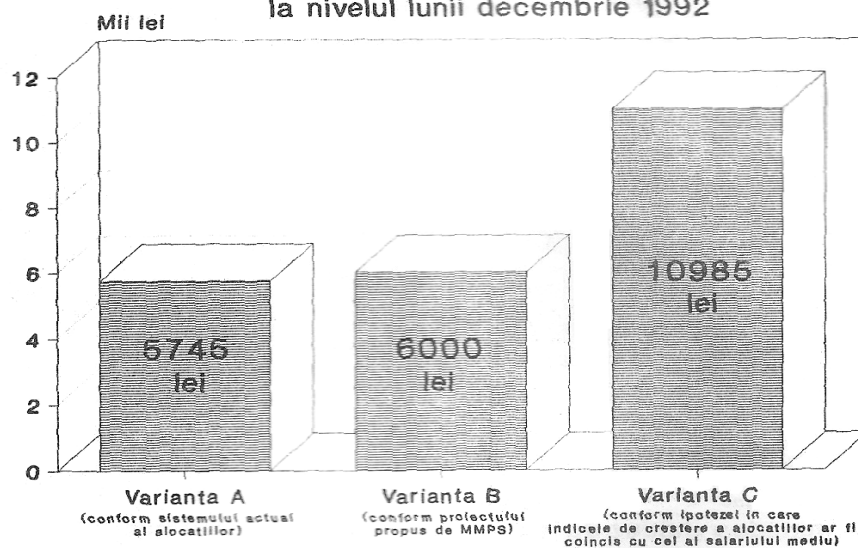
Evolutia reala si cea ipotetica (* a alocatiei pentru copii

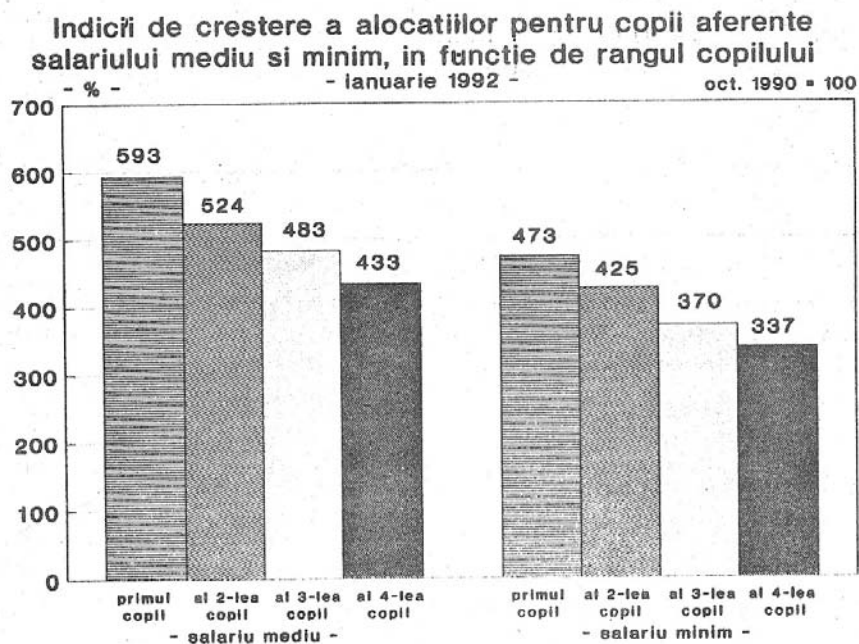
(* S-a considerat ipoteza in care alocatia ar fi avut
acelasi indice de crestere ca si cel al salariului mediu

Graficul nr. 7

Valoarea totala a alocatiilor acordate unei familii cu venituri medii si patru copii in 3 variante considerate la nivelul lunii decembrie 1992

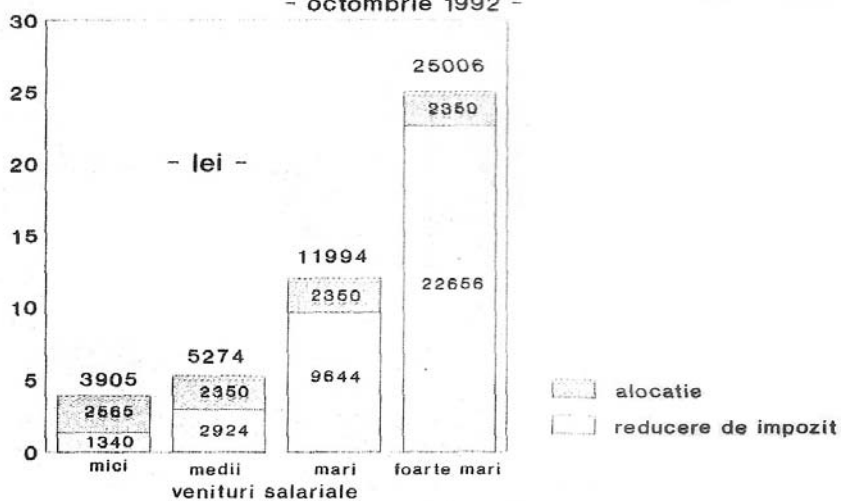

Graficul nr. 8

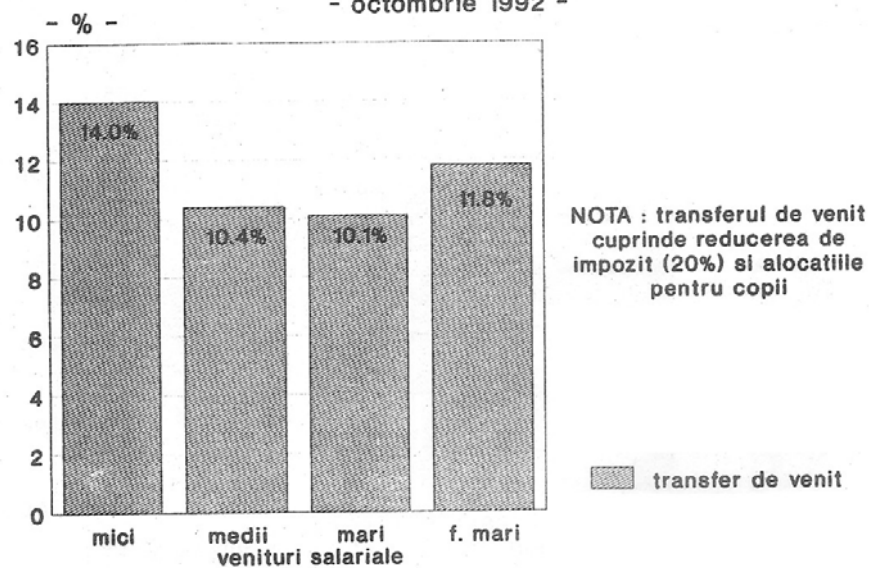
Graficul nr. 9

Marimea și structura transferului de venit către familiile de salariați cu 2 copii, exemplificate pe 4 cazuri tipice de venituri salariale - octombrie 1992 -

Graficul nr. 10

Variatia ponderii transferului de venit in totalul veniturilor salariale,
in functie de marimea acestora, la familiile cu 2 copii
- octombrie 1992 -

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
Nr. 5/1993**

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

SUMAR

RESTRUCTURAREA INDUSTRIEI ÎN STRATEGIA DEZVOLTĂRII ECONOMIEI NAȚIONALE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE	116
1. Poziții de principiu în fundamentarea restructurării industriei. Caracteristici ale mediului economic și impactul lor asupra restructurării.....	116
2. Oportunități și constrângeri pentru procesul de restructurare decurgând din stadiul reformei	119
3. Fundamentarea politicii structurale în industria prelucrătoare	123

RESTRUCTURAREA INDUSTRIEI ÎN STRATEGIA DEZVOLTĂRII ECONOMIEI NAȚIONALE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE*

Olga MIHĂESCU

1. Poziții de principiu în fundamentarea restructurării industriei. Caracteristici ale mediului economic și impactul lor asupra restructurării

1.1. Restructurarea industriei trebuie considerată una din prioritățile programului de reformă economică a guvernului, datorită: ritmului lent de schimbare a structurii formelor de proprietate în acest sector în favoarea sectorului privat; potențialului economic acumulat, mai ridicat comparativ cu alte sectoare și ramuri economice; rolului pe care îl poate avea în reglarea unor disfuncționalități majore ale economiei – ocupare, inflație, balanță de plăți externe – și în determinarea competitivității naționale (indirect – prin satisfacerea pieței interne și direct – prin prezența în oferta de export a țării). În cadrul programului de reformă economică, restructurarea industriei trebuie tratată din punctual de vedere al ajustării structurilor instituționale și manageriale. De asemenea, este necesar să i se asigure coerența cu celelalte componente (direcții) ale programului de reformă economică.

1.2. Strategia restructurării industriei trebuie să asigure articularea orientărilor de politică structurală promovată la nivel național cu direcțiile și tendințele de modificare a comportamentului agenților economici din industrie (autonomi în funcționare, indiferent de forma de proprietate asupra capitalului).

În aceste condiții, este necesar ca:

- organismele din sistemul instituțional care au atribuții în soluționarea acestei componente din programul de reformă economică (în primul rând, Fondul Proprietății de Stat și Ministerul Industriilor) să fundamenteze, elaboreze și popularizeze politica structurală industrială națională;
- guvernul să asigure, prin modul de corelare a politicilor macroeconomice în cadrul programului de reformă economică, cadrul economic

* Lucrare elaborată în cadrul programului de cercetare PHARE-ACE „Demonopolisation, Marketisation and the Development of Internationally Competitive Enterprises in the Non-Agricultural Sectors”, 1992-1993

general care să permită agenților economici modificarea comportamentului după cerințele adaptării la piață;

- firmele (agenții economici) să-și găsească cele mai potrivite direcții de orientare a eforturilor și de alocare a resurselor în așa fel încât să-și îndeplinească obiectivele strategice proprii, a căror coerență cu cele de ansamblu poate fi asigurată printr-o utilizare corespunzătoare a pârghiilor și instrumentelor economico-financiare la nivel macroeconomic.

1.3. Atât posibilitățile de fundamentare-elaborare-punere în operă a politicii structurale industriale la nivel național cât și cele de reorientare a activității agenților economici după obiectivele strategice proprii sunt puternic influențate de caracteristicile mediului economic general, de permisivitatea sa la schimbare și concurență. Dintre aceste caracteristici, impact major asupra perspectivelor de restructurare industrială¹⁾ au următoarele:

a) Gradul de dezetatizare al industriei:

Ca urmare a aplicării Legii nr.15/1990 și nr. 31/1990, întreprinderile industriale de stat s-au reorganizat în societăți comerciale și regii autonome, acțiune în urma căreia în cadrul Ministerului Industriei existau 21 regii autonome și 1622 societăți comerciale în anul 1991.

Acțiunile întreprinse pe linia privatizării sectorului de stat din industrie²⁾ în baza Legii 58/1991 au constatat, până în ultimul trimestru al anului 1992 în:

- Vânzarea a 22 active (în valoare de 235,6 mil. lei) din cele 173 propuse din domeniile industriilor textile-pielărie, prelucrarea lemnului, construcții de mașini, electronică-electrotehnică, reciclarea deșeurilor.
- Selectarea a 22 societăți comerciale (11 din industria textilă-pielărie, 7 din industria lemnului, 2 din electronică-electrotehnică și 1 din chimie-petrochimie) din cele 64 recomandate Agenției Naționale de Privatizare pentru vânzarea de acțiuni.
- Popularizarea procedurii de privatizare MEBO în vederea aplicării ulterioare.

¹⁾ În lucrarea de față, analizele și proiecțiile cu privire la restructurarea industrială nu se referă și la industria alimentară, care nu este inclusă în sistemul Ministerul Industriilor ci al Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare. Precizăm numai faptul că, în concepția autorului, redresarea și dezvoltarea rapidă a acestei ramuri industriale se înscrie printre prioritățile la nivel național (alături de agricultură, infrastructură, telecomunicații, turism etc.) și că, oricum, nu ar fi fost supusă aceluiași criterii de judecată ca și celelalte ramuri industriale.

²⁾ Tătăranu D., Curticeanu P., Eremia V., Ivan P., Obăcescu M., Stănilă C., Fundamentarea obiectivelor strategice de restructurare și privatizare..., Ministerul Industriilor, ianuarie 1993)

- Constituirea aparatului administrativ al societăților de natură financiar-comercială care urmează să administreze capitalul social al societăților comerciale din economie conform prevederilor Legii 58/1991: Fondul Proprietății de Stat (70% din capitalul social) și cele 5 Fonduri ale Proprietății Private (30%).

În ceea ce privește formele intermediare de privatizare, în industrie s-au încheiat 657 contracte de închiriere (pentru bunuri în valoare de 66 mld. Lei, cu o chirie de 10 mil. lei/lună) și 385 contracte de locație de gestiune (pentru bunuri în valoare de 400 mld. Lei, cu o chirie de 42 mil. Lei/lună).

Se poate aprecia, deci, că sistemul industrial românesc are, încă, un grad ridicat de etatizare.

b) Dezvoltarea sectorului privat în industrie:

În afara sectorului privat ce se va crea în industrie prin trecerea în capitalul FPP-urilor a unei părți din patrimoniul societăților de stat – și a cărui gestionare nu are independența funcțională a firmelor constituie pe baza inițiativei private – este încă destul de redus gradul de antrenare a capitalului privat în activitatea industrială.

Astfel, au fost înființate 8 societăți mixte cu capital de stat și autohtoni privat (2 în construcția de mașini și 6 în electronică-electrotehnică), în care participarea capitalului privat era de 17,92%. Este de semnalat faptul că după asocierea societăților mixte și-au sporit cifra de afaceri și profitul în condițiile reducerii semnificative a numărului de salariați. De asemenea, s-au înființat 132 societăți cu capital de stat și străin (în care participarea la capital a partenerilor străini a fost de 73%) în industriile electronică-electrotehnică (52 societăți), chimică (26), lemn (19), materiale de construcții (10), construcții de mașini (11), textile-pielărie (10), metalurgie (1).

c) Gradul de marketizare (concurențialitate) al industriei (și al economiei, în general) este încă destul de redus, deoarece: libertatea de intrare-ieșire pe piață a agenților economici industriali, deși asigurată din punctul de vedere al cadrului legal, nu se manifestă practic datorită costurilor ireversibile foarte mari din industrie, lipsei capitalului necesar și vitezei reduse de circulație a capitalului în industrie; nu există o lege a falimentului care să oblige societățile comerciale să se reorienteze pentru a supraviețui; piețele (bunurilor de echipament, serviciilor, capitalului, monetară) sunt în stadiul incipient sau puternic restricționate de impactul unor măsuri de reformă economică întreprinse până acum (liberalizarea prețurilor, convertibilitatea internă a monedei, rata dobânzii etc.). Astfel, piața bunurilor de echipament nu funcționează datorită lipsei resurselor investiționale la beneficiarii interni și lipsei de competitivitate tehnică pe piața externă; piața bunurilor intermediare nu funcționează datorită blocării activității productive în domeniul bunurilor de

echipament; piața bunurilor de consum este puternic influențată, în dimensiuni, de impactul negativ al creșterii prețurilor mai mult decât veniturile și al modificării prețurilor relative în cererea agregată.

Principalele consecințe negative ale acestei situații asupra perspectivelor procesului de restructurare industrială, îndeosebi ale componente vizând incitarea agenților economici la adoptarea unui comportament strategic sunt următoarele:

- conservarea multora din caracteristicile economiei de comandă: dirijarea prin balanțe a unor materii prime și materiale; intervenția în dirijarea fondurilor pentru întreaga activitate a regiilor autonome; reglementări globale privind salariile, constituirea fondurilor de rezervă, contract colectiv de muncă la nivel național etc.; perpetuarea spiritului de subordonare în conducerea activităților economico-productive: coordonarea activității unităților de stat prin consilii ale mandataților împuterniciți ai statului; lipsa unor responsabilități pecuniare clare pentru negospodărirea eficientă a patrimoniului statului din gestiunea întreprinderii; lipsa unei deontologii manageriale, a unui sistem de valori manageriale, a experienței și cunoștințelor de bază pentru conducerea firmelor în condițiile economiei de piață etc.
- imposibilitatea declanșării spiritului întreprinzător în întreprinderi cu capital de stat, lipsa motivației, neconcordanța obiectivelor manageriale cu cele ale statului – proprietar (nici acestea clar exprimate) etc.

După opinia noastră restructurarea după principii și judecăți de valoare specifice economiei de piață – și înfăptuită prin mecanisme, pârghii și instrumente specifice economiei de piață – este improbabilă fără accelerarea și stimularea procesului de modificare a structurii de proprietate în industrie, prin creșterea gradului de dezetatizare și prin stimularea dezvoltării sectorului privat.

2. Oportunități și constrângeri pentru procesul de restructurare decurgând din stadiul reformei

Fundamentarea strategiei de restructurare a industriei presupune luarea în considerare atât a situației reale a industriei și a cauzelor nemijlocite care au provocat declinul sever al producției industriale, cât și resorturile sale mai profunde decurgând din ansamblul măsurilor de reformă și a proceselor ce caracterizează evoluția României în actuala perioadă.

Gestionarea corectă și coerentă a reformei la nivelul economiei este una din condițiile de bază ale reușitei procesului de restructurare a industriei. Mai mult, experiența statelor est-europene și cea națională permite formularea a

două concluzii esențiale pentru fundamentarea strategiei de restructurare a industriei:

- mecanismele instituite prin reformă își fac simțită prezența mai ales în economia nominală și destul de puțin în economia reală;
- nici criza economică, nici noile mecanisme nu au condus la asanarea economiei de producțiile neviabile și de factorii generatori de ineficiență.

Concluzia care se impune este aceea că restructurarea, la nivel de industrie și de ansamblu, nu se poate realiza de la sine și că trebuie inclusă în programul de reformă ca o prioritate a etapei 1993-1996.

În aceste condiții, este necesară trecerea în revistă a principalelor componente ale reformei și, îndeosebi, a impactului lor asupra activității din industrie pentru a oferi premisele conturării unei strategii realiste de restructurare și punerii în evidență a cerințelor **de continuare a reformei**.

2.1. Cadrul legislativ pentru privatizarea unităților industriale: declanșarea procesului de creare a sectorului privat și privatizare în întreaga economie, pe baza unei legislații, încă din 1990. Aceasta a deschis drum liberei inițiative, a făcut să apară (chiar dacă în stadiul incipient în industrie) concurența internă și a constituit o primă tentativă pentru investitorii străini. Dar, întreaga legislație necesită precizări cu privire la aspecte foarte importante pentru funcționarea economiei, cum ar fi:

- situația dreptului de proprietate al regiilor autonome și al societăților comerciale;
- atribuțiile, normele de funcționare și modul de colaborare a instituțiilor guvernamentale implicate;
- modul de manifestare a autonomiei funcționale a unităților industriale de stat, fie regii autonome, fie societăți comerciale, în condițiile în care statul este, de facto, proprietarul (ceea ce face ca acestea să nu se comporte ca agenți economici esențiali ai economiei de piață în lipsa conflictelor reale de interese);
- modul de corelare a strategiei de privatizare a societăților comerciale cu strategia de restructurare a industriei.

2.2. Reforma pieței capitalurilor: S-a asigurat cadrul legal de desfășurare a activității bancare și din domeniul asigurărilor, precum și pentru emiterea de titluri de valoare. Astfel, sistemul bancar este format dintr-o bancă centrală (BNR) și un sistem de bănci comerciale – de stat și private – ce funcționează pe principiul băncilor universale autonome, supunându-se însă, reglementărilor BN. În prezent, se folosesc numai următoarele instrumente de politică monetară: rata de refinanțare și rezervele minime obligatorii (după ce s-a renunțat la impunerea unui plafon maximal pentru marja dintre dobânzile

active și cele pasive și plafoanele de credit). Pentru piața financiară: s-au reglementat principalele tipuri de titluri de valoare pe termen mediu și lung ce pot fi emise de societățile comerciale pe acțiuni; s-au distribuit certificatele de proprietate.

Principalele disfuncționalități:

- caracterul incomplet al cadrului legislativ privind crearea și dezvoltarea pieței capitalurilor; lipsesc: Legea Bursei sau a titlurilor de valoare, care să reglementeze și instituțiile pieței financiare primare și secundare și modul lor de operare; Legea creditului sau a serviciilor financiare; Legea falimentului;
- lipsa de implicare a sistemului bancar-monetar în stimularea activității investiționale din economia reală (prin ratele ridicate ale dobânzii la creditele de refinanțare), în condițiile în care nu s-au obținut rezultate deosebite nici în ceea ce privește stimularea comportamentului economisitor al populației (afectat negativ de rata inflației);
- comportamentul autonom al sistemului bancar față de prioritățile economiei, ele preferând creditarea pe termen scurt (care îi garantează rambursarea creditului) celei pe termen lung (cum sunt cele necesare pentru susținerea marii privatizări).

2.3. Reforma pieței muncii a constat în: elaborarea unui pachet de legi care reglementează protecția socială a șomerilor și reintegrarea lor profesională, raporturile colective și individuale de muncă, salariile și alte drepturi ale salariaților; constituirea unor instituții speciale pentru facilitarea funcționării pieței muncii; instituționalizarea unor structuri de negociere la nivel global, intersectorial și de firmă; demararea activității de calificare și recalificare a șomerilor.

Principalele disfuncționalități:

- erodarea funcționării normale a pieței muncii, ca urmare a diminuării capacității productive a economiei și lipsei de mobilitate a forței de muncă;
- imperfecțiunile diverselor pârgii de ajustare specifice pieței muncii (în special cele ale sistemului salarial);
- desincronizarea celor două dimensiuni ale pieței muncii: cea economică și cea socială, prin lipsa de corelație între autoprotecția economică (prin salarii) și protecția socială exercitată prin mijloace specifice;
- lipsa de corelație între evoluția numărului de salariați (respectiv, a timpului lucrat) cu evoluția producției și a productivității muncii;
- distorsiunea raporturilor existente între salariile din diferite ramuri și sectoare, fără o corelare cu performanțele acestora ci, mai degrabă, urmare a escaladării mișcărilor revendicative;

- adâncirea și agravarea dezechilibrelor în ocuparea forței de muncă în plan teritorial, pe ramuri și profesii.

2.4. Reforma sistemului fiscal și bugetar a constat în instituirea unui sistem nou de taxe și impozite – incluzând impozitul pe veniturile individuale, impozitul pe profit, impozitul pe dividende și pe sumele încasate din vânzarea activelor, impozitul pe circulația mărfurilor și accizele (care va fi înlocuit în cursul acestui an cu TVA), taxe cu caracter fiscal și nefiscal – a unui nou mecanism de impozitare și a unei politici bugetare în favoarea deficitului bugetar.

Aspecte negative:

- preluarea, prin sistemul impozitelor și taxelor, a cca. 70% din profitul agenților economici privați și a celei mai mari părți a profitului unităților cu capital de stat;
- caracterul nediferențiat al sistemului impozitelor și taxelor și lipsa lui de legătură cu strategia de restructurare a economiei reale;
- neviabilitatea politicii deficitului bugetar în ceea ce privește relansarea procesului investițional.

2.5. Reforma prețurilor a constat în derularea celor trei etape ale liberalizării prețurilor: noiembrie '90 – statuarea dreptului unităților economice de a fixa prețurile în mod liber sau prin negociere cu organele administrației de stat; aprilie '91 – introducerea unor indici maximi de modificare a prețurilor; iulie '91 – desființarea plafoanelor de preț și menținerea controlului prețurilor unor produse subvenționate, în condițiile eliminării până acum a 75% din subvenții.

Principalele disfuncționalități introduse în economie:

- reducerea decalajului dintre cerere și ofertă obținută prin liberalizarea prețurilor s-a realizat în condițiile reducerii consumului individual și ale dificultăților în asigurarea materiilor prime și energiei la agenții economici, ceea ce a contribuit la apariția sau accentuarea blocajelor de fluxuri materiale și financiare;
- nu s-a asigurat un ansamblu corect de măsuri care să determine folosirea de către agenții economici a veniturilor suplimentare realizate prin creșterea prețurilor pentru redresarea lor economică;
- unele din regulile instituite pentru a frâna creșterea prețurilor au determinat rigidizarea, din nou, a sistemului de prețuri (schimbarea prețului numai după 3 luni de la anunțarea organismelor guvernamentale).

2.6. Politica cursului de schimb a urmat un drum sinuos: un regim de schimb dual, retenția valutară de 50% din câștigurile brute din export și o piață

interbancară bazată pe licitație – la începutul anului 1991; convertibilitatea internă de cont curent și devalorizare cu aproape 300% a ratei nominale de schimb – în noiembrie 1991; staturarea dreptului întreprinderilor și persoanelor fizice de a reține încasările valutare în proporție de 100% în băncile din România – din 4 mai 1992.

Principalele disfuncționalități constante după aplicarea ultimelor reglementări cu privire la regimul valutar sunt următoarele:

- dificultăți deosebite în asigurarea resurselor valutare necesare importurilor de completare (pentru producție) care, neavând regim de importuri esențiale, nu au prioritate în asigurarea valutei necesare la cursul de schimb oficial;
- lipsa acută de lichidități valutare în țară, datorită dezvoltării sistemului de barter necontrolat;
- existența în continuare, a pieței valutare paralele, datorită ofertei valutare reduse a băncilor comerciale.

3. Fundamentarea politicii structurale în industria prelucrătoare

3.1. În concepția noastră, strategia restructurării industriei ce trebuie promovată în cadrul programului de reformă economică are două componente esențiale: orientările de politică structurală guvernamentală și modificarea comportamentului agenților economici. Gradul de interdependență al acestor componente, pe de o parte, și modificările în curs de realizare în mecanismele de funcționare-reglare a economiei, pe de altă parte, impun următoarele soluții-cadru pentru strategia restructurării industriei:

- **conceperea și fundamentarea politicii structurale** (ce se va promova de către organismele guvernamentale) **sub formă de priorități, respectiv, a unei ierarhii a ramurilor industriale care să constituie baza diferențierii pârghiilor și instrumentelor economico-financiare posibil de folosit în economia de piață ca forme ale intervenției statului;**
- promovarea resurselor de politică macro și mezzo economică necesare pentru stimularea apariției comportamentului strategic la nivelul agenților economici.

În ceea ce privește stabilirea priorităților de politică structurală industrială, noi considerăm că este necesară o tratare diferențiată a industriilor primare de cele prelucrătoare: industriile minieră, de petrol, gaze și energetică se judecă, în primul rând, din perspectiva importanței lor strategice pentru economia națională; pentru industria prelucrătoare, este necesară **definirea cadrului general și a unor repere ale desfășurării proceselor de ajustare**

structurală, evoluția propriu-zisă urmând să se conformeze semnalelor pieței. Pentru fundamentarea politicii structurale în industria prelucrătoare – de care ne vom ocupa în această lucrare – s-au luat în considerare:

- Concluziile propriilor analize retrospective și prospective cu privire la caracteristicile industriei prelucrătoare românești și posibilitățile de modificare a acestora;
- Concluziile studiilor efectuate de grupe de experți ai CEE privind posibilitățile și căile de înfăptuire a restructurării în industriile țărilor în tranziție;
- Concluziile proiecțiilor macroeconomice INCE privind procesul de ajustare structurală a economiei.

Astfel, reuniunea de experți ai Direcției Generale pentru Economie și Finanțe din CEE¹⁾ ajunge la următoarele concluzii:

- competitivitatea și ajustarea exportului țărilor est-europene sunt condiționate direct de compoziția industriei prelucrătoare și de viteza și modelul restructurării industriale;
- economiile care au avut și în trecut schimbări structurale semnificative și ale căror structuri industriale sunt apropiate de cele ale economiilor de piață au șanse mai mari de ajustare a compoziției și destinației exporturilor lor și de îmbunătățire a competitivității;
- pentru restructurare, este esențial să se identifice sectoarele cu cea mai mare sensibilitate, luându-se în considerare și alte aspecte, privind:
 - Înzestrarea cu factori de producție;
 - Indicatori de calitate a exportului (vizând identificarea discrepanțelor între prețurile și compoziția ofertei naționale pe piețele CEE și cele generale);
 - Indicatori ai productivității muncii și capitalului;
 - Valoarea adăugată calculată în prețurile mondiale.

În acest context, analizând situația României, M. Jackson a sugerat fundamentarea analizelor pentru identificarea căilor de succes pe baza capacității industriale nefolosite. El susține²⁾ că restructurarea industriei românești trebuie să se facă pe baza orientării spre piețele externe și în concordanță cu interesele investitorilor străini în producțiile românești în curs de dezvoltare pentru export.

Ca elemente metodologice interesante, de reținut pentru adâncirea studiilor de fundamentare a restructurării industriale, semnalăm:

¹⁾ „Economic interpenetration between the Central and Eastern Europe”: Bruxelles, october 3, 1991 (concluzii workshop)

²⁾ M. Jackson, *Romanian Case Study*, (ibidem)

- modelul MIMOSA (macromodel) combinat cu un model econometric pentru simularea evoluției diviziunii internaționale a muncii în industrie³⁾;
- modelul de restructurare industrială în țările est-europene bazat pe măsura și dinamica schimbărilor structurale anterioare în ceea ce privește ocuparea și valoarea adăugată (inclusiv prețurile relative) și pe raporturile prețurilor și structurii ofertei de export național cu un grup de țări de referință⁴⁾;
- metodologia de fundamentare a politicii structurale bazate pe recalcularea valorii adăugate din fiecare industrie/domeniu în prețuri ale pieței mondiale (ceea ce revine, în final, la evaluarea costurilor resurselor interne)¹⁾.

“Căderea” producției în țările în tranziție era previzibilă, în viziunea unor experți²⁾; mai mult declinul producției impus de schimbările structurale nu este considerat o sursă de pierdere pentru bunăstarea socială³⁾. În ceea ce privește evoluția producției după “căderea” înregistrată, în prezent părerile sunt împărțite.

J. Brada și A. King⁴⁾ susțin că, urmarea a reformelor economice, performanțele economiei înregistrează o evoluție după o curbă în j, ca efect al factorilor exogeni (în particular, colapsul CAER și declinul comerțului cu URSS). Soluțiile preconizate pentru oprirea declinului performanțelor economice se cantonează în perimetrul politicilor economice interne înscrise sau nu în cadrul programelor de reformă. Coborând analizele până la nivel microeconomic, experții respectivi susțin că efectele evoluției de tipul curbei în j se resimt în activitatea întreprinderilor, schimbând funcțiile de consum.

Verificând, pe baza unor analize statistice, funcțiile de consum și modificarea acestora, D. Linotte combate abordarea Keynesiană a situației și

³⁾ *Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales, Paris (G.Lafay).*

⁴⁾ *M. Landesmann, I. Gekely, Department of Applied Economics, University of Cambridge.*

¹⁾ *G. Hughes (University of Edinburg, P. Hare Heriot-Watt, University), “Industrial Restructuring in Eastern Europe. Policies and Prospects”, material prezentat la European Economic Association Meeting, 2 sept. 1991.*

²⁾ *E. and J. Winiecki, The Structural Legacy of the Soviet – type Economy, The Centre for Research into Communist Economies, Pika Print Limited, London, ian. 1992.*

³⁾ *J. Winiecki, The Inevitability of Fall in Output in the Early Stages of Transition a Market: Theoretical Underpinning, Soviet Studies, vol.43, nr.4, 1991.*

⁴⁾ *J. Brada, A. King. Sequencing Measures for the Transformation of Socialist Economies to Capitalism: Is there a l-curve for Economic Reforms?, manuscris, 1991.*

perspectivelor producției în țările în tranziție, propunând drept alternativă o abordare neoclasică, după un model de echilibru general, a industriei⁵⁾.

Analizele teoretice și aplicațiile efectuate au permis autorului să tragă concluzia autorului că poate construi un model de tranziție pentru producție, care să permită niveluri de consum cărora să le corespundă cele mai înalte curbe de indiferență (ceea ce evită impactul negativ al scăderii producției asupra bunăstării sociale) în aceste condiții componentă de bază a politicii structurale trebuie să vizeze reducerea dezvoltării sectorului I (identificat de autor cu producția industriei grele) și accelerarea dezvoltării sectorului II (producția bunurilor de consum).

Această viziune nu corespunde cu cea a experților exteriori OECD, care susțin că, pentru țările în tranziție, specializarea în comerțul exterior trebuie să se bazeze pe structura industrială existentă și pe evoluția istorică: "any analysis of their potential for international specialization must draw on existing industrial structure and historical data"⁶⁾.

În sinteza preliminară cu privire la strategia tranziției, INCE preconizează ca, pentru concretizarea concepției de restructurare, să se adopte (simultan și global, în măsura posibilităților) următoarea ordine de priorități în eșalonarea acțiunilor privind ajustarea structurală:

- ridicarea gradului de adaptabilitate a producției la cererea internă și externă;
- îmbunătățirea randamentelor globale de utilizare a resurselor energetice și de materii prime;
- creșterea productivității muncii.

Varianța noastră de restructurare industrială are la bază următoarele poziții de principiu față de problema abordată:

- în prima etapă a procesului de restructurare, al cărei obiectiv primordial este oprirea declinului producției și redresarea economică, politica structurală promovată în domeniul industriei se va baza, în primul rând, pe valorificarea potențialului, avantajelor comparative, acumulărilor și competențelor tehnico-tehnologico-umane existente;
- în cea de-a doua etapă, al cărei obiectiv primordial va fi crearea unei structuri industriale competitive, politica structurală industrială se va baza pe alinierea orientării dezvoltării industriilor naționale la cerințele unei alte paradigme tehnico-economice, corespunzătoare nivelului de dezvoltare al societății umane;
- politica structurală promovată în domeniul industriei trebuie să genereze resursele necesare pentru pregătirea (operarea)

⁵⁾ D. Linotte, *The Fall in Industrial Output in Transition Economies: a new interpretation*, Working Paper 3/1992, The Leuven Institute for Central and East European Studies.

⁶⁾ *Industrial Policy in OECD Countries, Annual Review 1991, OECD, 1991, p.136.*

reorientărilor considerate oportune în dezvoltarea acestui sector al economiei naționale (cu alte cuvinte: să asigure echilibrul între efectele și costurile ajustării structurale în industrie);

- politica structurală industrială să nu influențeze negative nivelul și calitatea vieții (prin impunerea de restricții legate de contribuția ramurilor industriale la consumul populației, presiunea asupra veniturilor, șomaj);
- politica structurală industrială să valorifice cât mai mult din avantajele funcționării economice după mecanismele și principiile economiei de piață (concurență, libera inițiativă, orientarea spre piață și spre profit etc.).

Cu aceste poziții de principiu și valorizând, prin adaptarea la condițiile specifice ale economiei românești a unora din concepțiile despre restructurarea industriei ale experților străini, vom defini politica structurală industrială pentru perioada următorilor 8 ani drept ansamblul de măsuri promovate la nivel guvernamental pentru promovarea/sprijinirea/încurajarea diferențiată a industriilor¹⁾ naționale existente în vederea valorificării cât mai avantajoase pentru întreaga economie a potențialului și acumulărilor existente, în așa fel încât procesul de ajustare structurală să se autosustină.

3.2. Fundamentarea politicii structurale presupune, ca principală problemă, stabilirea priorităților în promovarea/sprijinirea/încurajarea industriilor naționale în așa fel încât să răspundă cerințelor formulate.

În opinia noastră, acest obiectiv se poate realiza pe baza unei analize comparative a ramurilor, subramurilor și grupelor de produse industriale pe baza unui set coerent de criterii, exprimat printr-o serie de indicatori selectați după relevanța din punctul de vedere al cerințelor și principiilor promovate pentru restructurarea industriei²⁾.

Corelarea indicatorilor în cadrul fiecărui criteriu și a criteriilor între ele s-a realizat pe baza metodei rangurilor, în 2 variante: nediferențiat (V_1); diferențiat prin atribuirea de coeficienți de importanță indicatorilor/criteriilor (V_2).

Pentru aplicarea concepției metodologice precizate, s-au folosit datele care au stat la baza diagnozei efectuate de Ministerul Industriilor¹⁾.

Dezavantajele majore ale opțiunii făcute cu privire la datele de pornire a analizei sunt:

- Nu este cuprins în analiză sectorul privat;

¹⁾ Aici folosim termenul de industrie în accepțiunea țărilor dezvoltate și a teoriei economiei industriei (*industrial organization*), respectiv, drept ansamblu de unități care realizează produse concurente și substituibile între ele.

²⁾ Criteriile promovate au fost stabilite împreună cu dr. Corneliu Russu și incluse în studiul preliminar nr. 24/1992 realizat în cadrul INCE.

¹⁾ *Strategia restructurării industriei, Ministerul Industriilor, 1992.*

- Nu este luată în discuție industria alimentară (coordonată administrativ de Ministerul Agriculturii);
- Analizele și judecățile se fac la un nivel prea ridicat de agregare, corespunzător clasificării statistice uzuale din economia românească. Pentru contracararea acestui dezavantaj, ar fi necesare analize în cadrul ramurilor foarte agregate.

Primul criteriu luat în considerare este cel al înzestrării cu factori de producție. Indicatorii prin care se exprimă, nivelurile acestora și calculul rangurilor în cele 2 variante preconizate sunt prezentate în anexa 1. Criteriul corespunde și punctelor de vedere ale unor specialiști străini și teoriei avantajului comparativ. Ordinea de prioritate a promovării ramurilor industriale după acest criteriu este următoarea:

	V ₁		V ₂	
	1989	1991	1989	1991
- Ind. Constr. de mașini	1	2	2	3
- Ind. Textilă-pielărie	3	4	4	5
- Ind. Lemnului și sticlei	4	5	6	4
- Ind. Chimică-petrochimică	2	1		1
- Ind. Electronică, electrotehnică și de mecanică fină	4	6	5	6
- Ind. metalurgică	5	3	1	2
- Ind. Materialelor de constr.	6	7	7	7

Al doilea criteriu îl constituie, în opinia noastră, calitatea proceselor de producție, exprimat prin indicatorii a căror mărime și evaluare prin rang (note) este dată în anexa 2. Selecția criteriului în sine s-a datorat necesității de luare în considerare a aspectelor calitative ale potențialului existent; indirect, se poate considera că răspunde teoriei factoriale a avantajului comparativ. Rezultatul aplicării criteriului este următorul:

	V ₁		V ₂		
	1989	1991	1989		1991
- Ind. Metalurgică	1	4	-	1	-
- Ind. Textilă-pielărie	2	1	3		2
- Ind. Electronică-electrotehnică	3	2	2		3
- Ind. Chimică-petrochimică	5	6	7		4
- Ind. Constr. de mașini	7	4	6		5
- Ind. Materialelor de constr.	6	5	5		6
Ind. Lemnului și sticlei	4	3	4		7

Al treilea criteriu luat în considerare este cel al eficienței economice a activității desfășurate (anexa 3), conform căruia ramurile industriale se ierarhizează astfel:

	V1			V2		
	1989		1991	1989		1991
- Ind. Textilă-pielărie	-	1	-	-	1	-
- Ind. Lemnului și sticlei	-	2	-	-	2	-
- Ind. Chimică-petrochimică	4		3	-	3	-
- Ind. Materialelor de constr.	6		2	6		3
- Ind. Electronică-electrotehnică	3		4	-	4	-
- Ind. Constr. de mașini	5		5	-	5	-
- Ind. metalurgică	7		6	7		6

Deși utilitatea criteriului nu mai trebuie demonstrată, precizăm numai faptul că noi considerăm că, indirect, el permite o apreciere a premiselor asigurate de fiecare ramură pentru realizarea cerinței de “autosusținere” a efortului de restructurare, ca și pentru redresarea/relansarea creșterii economice.

Al patrulea criteriu, introdus din motive de raționalitate și realism economic în judecățile efectuate, este cel de reprezentativitate a ramurilor pentru economia națională și de competitivitate. Indicatorii prin care se exprimă – incluzând, în principal, pe cei prin care se comensurează contribuția ramurilor la formarea indicatorilor macroeconomici, de rezultate și performanțe ale economiei naționale – sunt prezentați în anexa 4.

Ordinea de prioritate a ramurilor din acest punct de vedere – stabilită numai pe baza datelor din 1991 deoarece conține indicatori care nu existau în 1989 (cifra de afaceri, capital social și indicatori derivați) este următoarea:

	V1	V2
- Ind. Chimică-petrochimică	1	1
- Ind. Constr. de mașini	2	2
- Ind. Textilă-pielărie	3	3
- Ind. metalurgică	4	4
- Ind. Lemnului și sticlei	5	5
- Ind. Electronică-electrotehnică	6	6
- Ind. Materialelor de constr.	7	7

Desigur că se pot face analize pe baza fiecărui criteriu în parte; pentru obiectivul demersului nostru, însă, cel mai util ni se pare a duce prelucrarea rezultatelor parțiale până la capăt și de a analiza din punct de vedere economic propunerile de priorități de politică structurală ce vor rezulta.

Pentru combinarea variantelor unicriteriale vom aplica același principiu, respectiv, vom construi alte 2 variante pe baza criteriilor nediferențiate (VA) și diferențiate pe baza unor coeficienți de importanță (VB).

Din combinare rezultă alte 4 variante (V1A, V1B, V2B, V2A prezentate în anexa 5), conform cărora prioritățile în promovarea ramurilor industriale sunt următoarele:

a. Situația din 1989 (de la care se pleacă):				
	<i>În funcție de criterii și indicatori nediferențiați (V1A)</i>	<i>În funcție de criterii diferențiate și indicatori nediferențiați (V1B)</i>	<i>În funcție de criterii nediferențiate și indicatori diferențiați (V2A)</i>	<i>În funcție de criterii și indicatori diferențiați (V2B)</i>
	1	2	3	4
- Ind. Textilă-pielărie	1	2	1	1
- Ind. Electronică-electrotehnică	2	4	3	2
Ind. Lemnului și sticlei	2	3	4	3
- Ind. Chimică-petrochimică	3	5	5	4
- Ind. Metalurgică	4	1	2	5
- Ind. Constr. de mașini	4	6	5	6
- Ind. Materialelor de constr.	5	7	6	7
b. Situația din 1991				
	V1A	V1B	V2A	V2B
- Ind. Textilă-pielărie	1	1	2	1
- Ind. Chimică-petrochimică	2	2	1	2
- Ind. Constr. de mașini	3	4	4	3
- Ind. metalurgică	5	7	3	4
- Ind. Lemnului și sticlei	4	3	5	5
- Ind. Electronică-electrotehnică	6	5	5	6
- Ind. Materialelor de constr.	7	6	6	7

Analiza comparativă a rezultatelor obținute în diferite variante în cadrul fiecărui an în parte dovedesc că:

- ordinea priorităților este relativă aceeași și dacă se iau în considerare indicatorii și criteriile nediferențiate, și dacă se iau în considerare cele diferențiate după diferite judecăți de valoare;

Ținând seama de faptul că pentru 1989 nu s-a putut lua în analiză criteriul reprezentativității pentru economia națională, ci numai cele relative la înzestrarea cu factori, calitatea factorilor și proceselor (în care intră, cu pondere importantă, și consumurile materiale și energetice, absolute și specifice) și eficiența activității, ordinea de prioritate rezultată din analiza pentru acest an ni se pare firească.

Când nu mai e vorba de „sarcini mobilizatoare, ritmuri susținute prin redistribuire resurse etc.” apare o altă imagine a ierarhiilor decât cea pe care o intuim noi. Să nu uităm, totuși, că raportările statistice ale anului 1989 au fost primele necontrafăcute (cel puțin așa sperăm).

În ceea ce privește, susținem ordinea de prioritate în încurajarea/susținerea diferențiată a ramurilor industriale rezultată pe baza analizelor

situației din 1991 pentru argumentul suplimentar că aceasta reflectă, într-o oarecare măsură și modul/gradul de adaptare a domeniilor la funcționarea în condiții de economie de tranziție.

Desigur, propunerile de priorități în politica structurală se cer corelate/integrate cu cele de politici macroeconomice prin care se promovează în fapt măsurile de încurajare susținere/stimulare/descurajare a domeniilor economiei reale. Noi nu vom trata această problemă, deoarece depășește cadrul lucrării de față; fără realizarea acestei corelări însă, strategia restructurării industriale nu are nici o șansă de realizare, indiferent de concepția în care este construită.

3.3. Pentru aplicarea în economia reală, concepția expusă cu privire la fundamentarea programului de restructurare a industriei se cere concretizată până la nivelul judecării situației fiecărui agent economic cu capital de stat în parte și a stabilirii celei mai potrivite poziții față de aceștia, pe fiecare etapă a tranziției. Pentru prezent și pe termen scurt (1993-1996), ICRISI a promovat, pe lângă propunerile de accelerare a procesului de dezetatare și de dezvoltare a sectorului privat în industrie, **următoarele coordonate majore pentru procesul de restructurare:**

La nivel guvernamental:

1. Politica diferențiată față de fabricațiile, subramurile și ramurile industriale prelucrătoare, prin:

- susținerea directă și stimularea, prin intermediul Ministerului Industriilor, a unor comportamente ofensive ale societăților comerciale cu capital integral sau majoritar de stat pentru fabricațiile care răspund la următoarele obiective (în ordinea de prioritate precizată): desfacerea imediată; eficiența consumului de resurse materiale deficitare și energetice; productivitatea muncii (prioritate absolută având criteriul pieței sigure);
- sprijinirea eforturilor de reorientare a agenților economici de stat către fabricații cu piață sigură și care sunt compatibile din punct de vedere tehnologic cu actualele profile de fabricație, în așa fel încât efortul investițional să fie minim, iar perioada de pregătire a noii fabricații cât mai scurtă;
- promovarea de soluții de valorificare prin integrare amonte-aval a potențialului tehnico-productiv existent la agenții economici de stat pentru fabricațiile fără desfacere imediată a produselor;
- trecerea în conservare, până la găsirea altor soluții, a potențialului tehnico-productiv al agenților economici de stat fără desfacere asigurată.

2. Politica de sprijinire a dezvoltării la nivelul cerințelor economiei naționale a sectoarelor energetic, extractiv, de prelucrare și distribuție a

resurselor energetice și minerale în condițiile depășirii unui prag minimal de eficiență a acestor sectoare.

3. Politica de diferențiere a statutului unităților productive din industriile de prelucrare primară – metalurgie, chimie de bază, filature etc. – în sensul considerării drept sectoare strategice a celor care condiționează direct buna funcționare a agenților economici din categoria celor prioritari.

4. Politica complementar-valorificatoare a potențialului productive existent în industria națională la nivel zonal, regional etc., față de industriile celorlalte țări. În acest sens, agenții economici din industrie, direct și prin intermediul Ministerului Industriilor, vor lansa oferte de prestări servicii tehnologice, colaborare, cooperare, integrare etc., în toate țările potențial interesate, în paralel cu acțiunile pe planul adaptării corespunzătoare a legislației.

5. Politica de stimulare a concurenței în domeniul industriei, prin asigurarea coerenței necesare a funcționării sistemului instituțional creat pentru susținerea și stimularea dezvoltării sectorului privat (inclusiv prin dezetatzare), a politicilor macroeconomice etc.

La nivelul agenților economici, coordonatele procesului de restructurare se concretizează prin:

1. Respectarea autonomiei funcționale a societăților comerciale cu capital de stat în ceea ce privește:

- gestionarea patrimoniului propriu;
- stabilirea strategiei proprii de dezvoltare, cuprinzând: obiectivele strategice, structura fabricației, politica investițională, politica financiară etc.;

În condițiile în care prin politicile guvernamentale, se stabilesc obiective care nu corespund celor proprii și a căror realizare este imperios necesară acestora din punct de vedere al intereselor economiei naționale, Ministerul Industriilor va asigura resursele necesare;

- modul de luare în considerare a oportunităților create prin politica diferențiată de restructurarea industriei promovată la nivel guvernamental, prin măsurile de continuare a reformei, prin politicile macroeconomice etc.

2. Implicarea directă a Ministerului Industriilor în orientarea activității regiilor autonome, în ceea ce privește:

- stabilirea strategiei de dezvoltare a acestora și asigurarea resurselor pentru realizarea lor;
- analiza operațiunii încadrării diferitelor activități din cadrul regiilor autonome în forma organizatorică de regie sau în cea de societate comercială;
- fundamentarea și avizarea propunerilor de prețuri și tarife pentru produsele și serviciile de bază realizate de acestea.

Înzestrarea cu factori de producție

	Industria						
	Constr. de mașini	Textilă și pielărie	Lemnului	Chimică	Electronică	Metalurgică	Materiale de constr.
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Număr personal (mii pers)							
1989	749	607	452	343	309	258	117
1991	645	586	410	328	282	242	99
2. Capital social (mld.lei)							
1989	183	51	46	163	55	205	24
1991	207	46	36	199	57	218	31
3. Fonduri fixe la val. rămasă (mld.lei)							
1989	134	38	44	106	34	141	22
1991	151	35	36	129	35	21	27
4. Capacitate de producție (mld. lei)							
1989	151	124	65	204	73	129	26
1991	108	91	46	98	48	70	14
5. Grad de acoperire a factorilor de producție cu import (%)							
1989	5	24	9	28	15	82	2
1991	10	20	11	30	7,0	82	12
6. Dificultatea asigurării necesarului de resurse materiale interne %^{x)}							
1991	32	37	26	45	31	34	22
7. Dificultatea asigurării necesarului de energie (%)^{x)}							
1991	17	16	26	18	13	20	19
Notele rezultate din combinarea indicatorilor: V₁¹⁾							
1989	1,4	3,8	4,8	2,8	4,8	5	7
1991	2,8	3,7	4,14	2,6	5,4	3,4	5,9
V₂²⁾							
1989	1,2	3,1	3,1	2	3,18	0,8	4,8
1991	3,14	4,25	4,02	2,39	5,2	2,67	5,49

x) Ponderea în totalul cauzelor declinului producției (analiză factorială)

1) V₁ – varianta bazată pe combinarea simplă a rangurilor acordate ramurilor după mărimea indicatorilor

2) V₂ – varianta bazată pe combinarea diferențiată a indicatorilor. Diferențierea s-a făcut pe baza următorilor coeficienți de importanță acordați indicatorilor:

- Nr. personal – 0,01
- Capital social – 0,29
- Fonduri fixe – 0,20
- Capacitate de producție – 0,01
- Grad de acoperire – 0,18
- Dificultatea asigurării necesarului de materii prime interne – 0,14
- Dificultatea asigurării resurselor de energie – 0,17

Anexa 2

Criteriul calității proceselor de producție

Indicatorul Ramura	Industria						
	Electronică	Materiale de constr.	Constr. de mașini	Metalurgică	Chimică și petrochimică	Lemnu- lui	Textilă și pielărie
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Grad de valorificare a mat. prime, mat. consumate (lei/leu)							
1989	1,67	1,44	1,60	1,90	1,12	2,36	5,5
1991	1,51	1,61	1,90	1,04	1,20	2,39	5,97
2. Grad de valorificare a en. electrice consumate (mil. Lei/MWh)							
1989	72	15,67	27	8,53	14	15,4	66,67
1991	49	9,8	29	7,25	11	15,9	69,54
3. Eficiența utilizării cap. fix la valoare de inventar (lei/leu)							
1989	1,22	0,6	0,62	1,156	0,814	0,97	3,10
1991	2,12	1,16	1,0	2,0	0,96	0,98	3,249
4. Eficiența utilizării cap. fix la valoare rămasă (lei/leu)							
1989	0,87	0,35	0,42	1,345	0,41	1,46	1,30
1991	1,36	0,53	0,68	1,75	0,80	1,29	1,77
5. Productivitatea muncii (mii lei/pers.)							
1989	248	244	219,3	640	754	164	211
1991	183	155	184,3	300	383	129	161
6. Grad de utilizare a potențialului (%)							
1991/1989	66,71	55	71,30	54,14	48,18	71,60	73,40
7. Emisii poluante (mii tone)							
1989	168,10	168,10	1126	5764	2391	5098	97,76
1991	97,82	1420	777	5754	1196	460,8	95,4
Note rezultate din combinarea indicatorilor:							
V ₁ 1989	3,5	4,8	5,33	3	4,16	4	3,16
V ₁ 1991	3,7	4,3	4,28	4,23	4,71	4,14	2,57
V ₂ 1989	3,3	4,86	5,39	3,27	6,74	4,72	4,22
V ₂ 1991	4,1	5,7	4,69	1,65	4,52	6,15	3,7

Coeficienții de importanță acordați indicatorilor:

Indic. 1-0,2

Indic. 2-0,2

Indic. 3-0,05

Indic. 4-0,05

Indic. 5-0,35

Indic. 6-0,1

Indic. 7-0,05

Anexa 3**Criteriul eficienței economice a activității desfășurate**

	Industria						
	Electro- nică	Materiale de constr.	Constr. de mașini	Metalurgică	Chimică și petrochimică	Lemnului	Textilă și pielărie
1	2	3	4	5	6	7	8
1989	24	4,42	1,7	4,2	3,2	7,1	11
1991	5	4,3	0,5	3,2	2,2	2	10,3
1989	33,7	24,7	26,7	11,5	25	42,6	44
1991	37	39	30	17,5	20,9	44,8	41,3
1989	0,87	2,48	10,70	1,26	93,6	5,16	22,6
1991	0,36	1,50	8,78	0,84	58,2	3,4	20,2
1989	3,66	5	4,66	6	4	3	1,66
1991	4,33	3,66	5	5,66	4	3,66	1,66
1989	4,2	5,2	5,1	6,2	3,6	3	1,6
1991	4,8	3,8	5,5	6,0	3,8	3,2	1,8

Anexa 4**Criteriul de reprezentativitate pentru economia națională (1991)**

Ponderea ramurii industriale (%) în:	Industria						
	electronică	Materiale de constr.	Constr. de mașini	metalurgică	Chimică și petrochimică	Lemnu- lui	Textilă și pielărie
1. Cifra de afaceri	5,1	2,1	12,4	9,9	29,2	6,5	8,5
2. Pro- ducția industrială	8,7	2,5	17,5	11,7	17,7	7,8	16,6
3. Valoa- rea exportului	5,8	2,2	29,7	14	23,6	13,2	11,1
4. Valoa- rea adăugată	13,04	16,08	23,61	8,88	63,9	15,03	25,74
Notele rezultate din combinarea indicatorilor:							
V ₁ :	5,75	6,25	2,25	4,25	1,25	5,0	3,25
V ₂ :	5,7	6,4	2,1	4,1	1,4	4,9	3,4

Coeficienții de importanță acordați indicatorilor:

Indic. 1-0,1

Indic. 2-0,3

Indic. 3-0,4

Indic. 4-0,2

Anexa 5

**Stabilirea rangului ramurilor industriale în ordinea de prioritate a
politicii structurale**

V_{1A} – Pe baza criteriilor nediferențiate

1989						1991					
	C ₁	C ₂	C ₃	Nota medie	Rangul	C ₁	C ₂	C ₃	C ₄	Nota medie	Rangul
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
- Ind. Chimică-petrochimică	2	5	4	3,66	3	1	6	3	1	2,75	2
- Ind. Constr. de mașini	1	7	5	4,33	4	2	4	5	2	3,25	3
- Ind. Textilă-pielărie	3	2	1	2,00	1	4	1	1	3	2,25	1
- Ind. metalurgică	5	1	7	4,33	4	3	4	6	4	4,25	5
- Ind. Lemnului și sticlei	4	4	2	3,33	2	5	3	2	5	3,75	4
- Ind. Electronică-electrotehnică	4	3	3	3,33	2	6	2	4	6	4,50	6
- Ind. Materialelor de constr.	6	6	6	6,00	5	7	5	2	7	5,25	7
V_{2B} – Pe baza indicatorilor și criteriilor diferențiate prin coeficienți de importanță											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
- Ind. Chimică-petrochimică	3	7	3	4,14	4	1	4	3	1	2,4	2
- Ind. Constr. de mașini	2	6	5	4,86	6	3	5	5	2	3,9	3
- Ind. Textilă-pielărie	4	3	1	2,00	1	5	2	1	3	2,2	1
- Ind. metalurgică	1	1	7	4,42	5	2	1	6	4	4,00	4
- Ind. Lemnului și sticlei	6	4	2	3,14	2	4	7	2	5	4,10	5
- Ind. Electronică-electrotehnică	5	2	4	3,00	2	6	3	4	6	4,60	6
- Ind. Materialelor de constr.	7	5	6	5,86	7	7	6	3	7	5,2	7

Coeficienții de importanță acordați criteriilor:

C₁ – înzestrarea cu factori: 0,1

C₂ – calitatea proceselor de producție: 0,2

C₃ – eficiența activității: 0,4

C₄ – reprezentativitatea și competitivitatea: 0,3

V_{1B} – Pe baza indicatorilor nediferențiați și a criteriilor diferențiate

1989						1991					
	C ₁	C ₂	C ₃	Nota medie	Rangul	C ₁	C ₂	C ₃	C ₄	Nota medie	Rangul
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
- Ind. Chimică-petrochimică	2	5	4	4,0	5	1	6	3	1	2,8	2
- Ind. Constr. de mașini	1	7	5	5,0	6	2	4	5	2	3,6	4
- Ind. Textilă-pielărie	3	2	1	1,85	2	4	1	1	3	1,9	1
- Ind. metalurgică	5	1	7	1,57	1	3	4	6	4	4,7	7
- Ind. Lemnului și sticlei	4	4	2	2,85	3	5	3	2	5	3,4	3
- Ind. Electronică-electrotehnică	4	3	3	3,14	4	6	2	4	6	4,4	5
- Ind. Materialelor de constr.	6	6	6	6,0	7	7	5	2	7	4,6	6
V_{2B} – Pe baza indicatorilor diferențiați și a criteriilor nediferențiate											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
- Ind. Chimică-petrochimică	3	7	3	4,33	5	1	4	3	1	2,25	1
- Ind. Constr. de mașini	2	6	5	4,33	5	3	5	5	2	3,75	4
- Ind. Textilă-pielărie	4	3	1	2,66	1	5	2	1	3	2,75	2
- Ind. metalurgică	1	1	7	3,00	2	2	1	6	4	3,25	3
- Ind. Lemnului și sticlei	6	4	2	4,00	4	4	7	2	5	4,50	5
- Ind. Electronică-electrotehnică	5	2	4	3,66	3	6	3	4	6	4,50	5
- Ind. Materialelor de constr.	7	5	6	6,00	6	7	6	3	7	5,75	6

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
Nr. 6/1993**

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

SUMAR

POPULAȚIA DE ROMI - SITUAȚIA SOCIO-ECONOMICĂ ȘI COORDONATELE UNUI PROGRAM DE SPRIJIN	143
Introducere	144
Metodologia cercetării	146
Caracteristicile eșantionului studiat	147
Estimarea populației de romi	148
Atitudinea față de romi în societatea românească tradițională	150
Romii în regimul socialist	152
Câteva caracteristici ale situației actuale a romilor	153
Tipul de familie și căsătoria	153
Natalitatea	154
Condițiile de locuire	157
Dotarea gospodăriei	157
Profesii/calificare	160
Nivelul școlar	160
Venituri	162
Standardul de viață	164
Probleme ale populației de romi	165
Resursele disponibile ale populației de romi	172
Strategii de abordare a problemelor populației de romi	175

POPULAȚIA DE ROMI - SITUAȚIA SOCIO-ECONOMICĂ ȘI COORDONATELE UNUI PROGRAM DE SPRIJIN

Elena ZAMFIR, Cătălin ZAMFIR

44% DINTRE BARBATI si 59% DINTRE FEMEI
NU STIU SA CITEASCA

FEMEI: STIU SA CITEASCA...

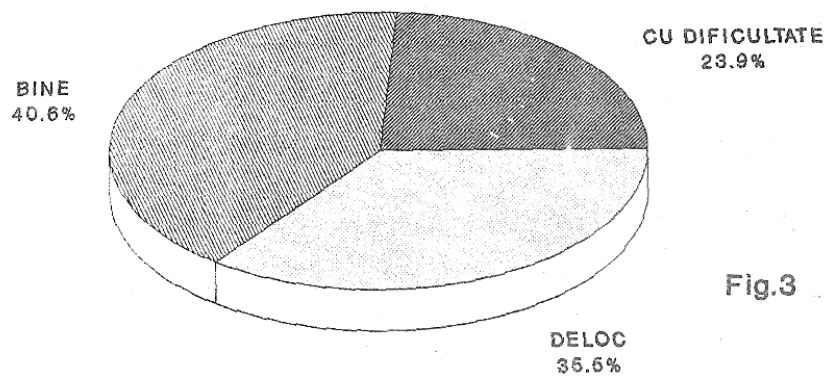

Fig.3

BARBATI: STIU SA CITEASCA...

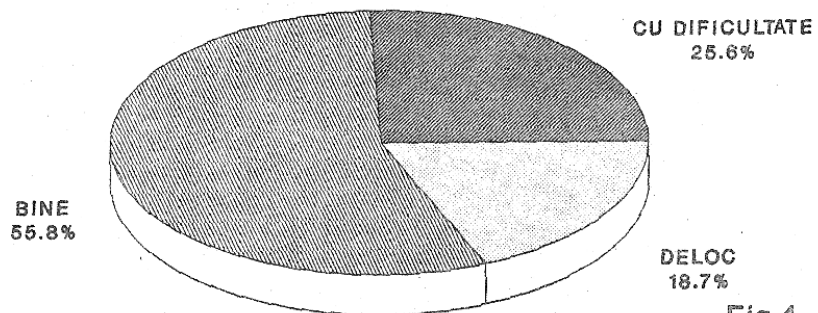

Fig.4

INTRODUCERE

După Revoluția din decembrie 1989, problema romilor a apărut în societatea românească într-o perspectivă cu totul nouă. Cinci mari noi tendințe au devenit evidente:

1. Apariția unei mișcări deosebit de active de afirmare etnică și politică a romilor; revendicarea respectării unor drepturi fundamentale de tip etnic și general uman referitoare la populația de romi, susținută și de noile procese și tendințe care s-au conturat pe plan european.
2. Apariția pentru un anumit segment al populației de romi a unor posibilități economice legale și mai puțin legale, deosebit de atractive.
3. Un proces de sărăcire mult mai accentuat în cazul majorității populației de romi decât la nivelul restului populației. O parte importantă, probabil marea majoritate, a populației de romi înfruntă o criză economică extrem de adâncă, cu speranțe foarte scăzute de a ieși din ea.
4. Tendințe de amplificare a delincvenței în cadrul populației de romi; apariția unor manifestări de delincvență violentă, netipică tradițional pentru populația de romi.
5. Apariția unor conflicte între grupuri aparținând populației dominante și grupuri de romi, care se pot amplifica, luând proporțiile unor conflicte interetnice.

După cum se poate observa, unele dintre aceste tendințe – adâncirea sărăciei lipsită de speranțe, creșterea delincvenței și violenței și pericolul răbufnirii unor conflicte interetnice – sunt de natură a stârni profundă **ÎNGRIJORARE**. Locul romilor în societatea românească începe să se schimbe. Pe de o parte, pentru cei mai mulți dintre ei situația economică se înrăutățește. Pentru o minoritate au apărut posibilități economice cu totul deosebite. Sărăcia și disperarea, cuplate cu aspirațiile asociate cu noile posibilități și cu cadrul democratic pot genera procese explozive de lung termen extrem de periculoase pentru societatea românească.

Ignorarea problemelor romilor ("lasă că se descurcă ei"), caracteristică mentalității tradiționale a populației majoritare, devine un factor responsabil de procesele negative ce pot să apară în viitor.

Această îngrijorare referitoare la modul în care populația de romi este afectată de procesul de tranziție economică și socială a reprezentat motivația acestui studiu. O echipă de cercetători de la **Universitatea din București, Facultatea de Sociologie, Psihologie, Pedagogie și Asistență socială și de la Institutul de Cercetare a Calității Vieții** a luat inițiativa la începutul anului

1992 de a realiza o cercetare asupra situației social-economice a populației de romi din țara noastră.

Cercetarea a fost posibil de realizat la amplasarea la care a fost făcută și într-un timp scurt datorită sprijinului plin de înțelegere al **Reprezentantului special al UNICEF în România, d-na Rosemary McCreery**.

Întreaga noastră activitate nu ar fi putut avea loc fără sprijinul unui număr imens de romi conștienți că înțelegerea oferită de cercetarea științifică reprezintă punctul sănătos de plecare al efortului societății românești pentru a sprijini rezolvarea complexelor și gravelor probleme economice și sociale cu care populația de romi se confruntă.

Atenția noastră s-a concentrat nu asupra modelelor culturale specifice tradițional populației de romi, ci asupra parametrilor sociali și economici care caracterizează în momentul actual această populație. În același timp, am căutat să identificăm elementele strategice ale unui program de sprijin al populației de romi a cărui adoptare și promovare considerăm a reprezenta o prioritate absolută.

Cercetarea a început în **aprilie 1992** și s-a finalizat în **decembrie 1992**. Rezultatele cercetării vor fi publicate sub forma unei cărți. Acest raport, un rezumat al analizelor ce vor fi publicate în carte, este centrat pe:

- **diagnoza situației actuale a populației de romi;**
- **schițarea elementelor unui program de sprijin.**

METODOLOGIA CERCETĂRII

Populația de romi nu a reprezentat în ultimele cinci decenii un interes pentru cercetarea sociologică. În anii '30 s-au întreprins o serie de cercetări destul de sistematice, de un înalt nivel calitativ (este cazul reputatului sociolog Ion Chelcea).

După război, cu rare, dar notabile excepții, problema romilor a fost în general ignorată. Este cazul cercetărilor întreprinse pe perioade îndelungate de Gheorghe Nicolae și de Mihai Merfea.

Lipsa de date sistematice asupra caracteristicilor populației de romi a determinat opțiunea noastră în ceea ce privește obiectivele și metodologia cercetării.

În principal am utilizat următoarele metode de culegere a datelor:

1. Aplicarea unui chestionar pe un larg eșantion de familii, pe care l-am vrut reprezentativ național. Au fost investigate **1804 familii**, obținându-se date cu privire la aproximativ **12000 de persoane**.
2. Realizarea a aproximativ 300 de interviuri, referitoare la un repertoriu tematic mai larg, sau focalizate pe probleme specifice, în diferite localități, neamuri, grupuri socio-profesionale.
3. Inițierea unei conferințe de lucru, la începutul cercetării, la care au participat **16 reprezentanți ai unora dintre cele mai importante neamuri și lideri ai organizațiilor de romi**. Pe parcursul a trei zile s-au purtat discuții colective și individuale, obținându-se interesante date pentru cercetare. Contactele stabilite la această conferință de lucru au facilitat și intrarea cercetătorilor în comunitățile de romi.
4. Realizarea unui studiu de caz: sursele conflictului și evoluția ulterioară a relațiilor interetnice în comuna Mihai Kogălniceanu.

OBIECTIVUL CERCETĂRII a constat în culegerea de informații referitoare la marile domenii ale vieții: **familie, copii, participare școlară și nivel de educație al copiilor și maturilor, condiții de locuit, stare de sănătate, profesii, ocupații, surse de venituri, estimări ale standardului de viață**.

CARACTERISTICILE EȘANTIONULUI STUDIAT

Eșantionul pe care s-a aplicat chestionarul a constat din 1804 familii. Volumul eșantionului este suficient de mare încât să permită înscrierea, cu o probabilitate de 0,95 la un prag de eroare de maxim 2,5% în condițiile unei scheme adecvate de selecție.

În total au fost incluse în cercetare 87 localități: 35 orașe (11 orașe mari, 14 orașe mijlocii, 10 orașe mici) și 52 sate, răspândite în 27 județe și municipiul București. Au fost constituite 160 zone de eșantionare.

În teren am avut un sprijin deosebit de la liderii locali ai diferitelor organizații de romi (inclusiv de la "bulibașa").

Având în vedere concepția și metodologia de lucru, instrumentarul și modul efectiv de desfășurare a cercetării de teren considerăm că gradul de încredere în date este ridicat.

Două obiective orientează întreaga analiză a datelor empirice culese:

- a. **diagnoza stării actuale** a populației de romi, în diferitele ei componente;
- b. **determinarea variațiilor** acestei stări produse sau asociate cu diferiți factori. Aceste variații pot da indicații asupra direcției schimbărilor probabile, a ritmului și amplitudinii lor.

ESTIMAREA POPULAȚIEI DE ROMI

Pentru a înțelege dimensiunea reală a problemelor social-economice ale populației de romi, este vital să cunoaștem mărimea acestei populații.

Estimarea contururilor unei populații cu profil etnic este nu numai dificilă, dar principală incertă într-o anumită măsură. Există un larg segment cu un statut etnic ambiguu sau chiar schimbat. În cazul romilor, acest segment poate fi chiar destul de larg. Există de asemenea un segment de populație **de origine etnică romă** care nu se autoidentifică și care nici nu mai este identificată nici de ceilalți ca atare. În anumite condiții, însă, o parte a populației din acest segment se poate activa etnic.

Eșantionul nostru este înalt reprezentativ nu pentru întreaga populație de romi, care ar putea fi definit ca atare după criterii diferite, ci pentru un segment al acestei populații (care pare a reprezenta marea majoritate) caracterizat printr-un mod tradițional sau apropiat de cel tradițional de viață, cu particularități relativ distincte la nivelul observației comune.

De aceea, nu întâmplător, în funcție de unghiul și metodologia adoptată, vom avea estimări diferite ale populației de romi.

1. **Recensământul din ianuarie 1992** oferă cifra de **409.723 de romi**, reprezentând 1,8% din totalul populației, ceea ce o situează ca fiind a doua minoritate etnică în România, după cea maghiară (7,1%). Față de 227.398 cât înregistra recensământul din 1977, numărul romilor prezintă o creștere de 172.000 persoane, adică cu 80%, în timp ce populația țării a sporit doar cu 5,6%, fiind în prezent de 22.760.449 persoane. Este dificil de interpretat această creștere: în ce măsură este ea o creștere efectivă a populației și în ce măsură este o creștere a numărului celor care au fost dispuși să se declare a fi romi. Este probabil că ambele surse ale creșterii sunt de acceptat. Ceea ce este dificil de estimat este ponderea fiecăreia dintre ele.

Conform cu declarațiile recenzorilor, cifra reprezintă o subestimare semnificativă a populației reale de romi. Mulți romi s-au declarat români, maghiari sau chiar turci.

2. **Estimarea noastră.** Unul dintre obiectivele cercetării a fost realizarea unei estimări mai exacte a dimensiunilor populației de romi. Există dificultăți extrem de mari în realizarea unui asemenea obiectiv. Unele organizații de romi au avansat estimarea de 2,5 milioane de romi, deci ceva mai mult de 10% din totalul populației. Există o serie de limitări principale în a stabili exact contururile a ceea ce s-ar putea numi **populația de romi**. Noi ne-am limitat în

analiza noastră la determinarea doar a **acelui segment al populației de romi care trăiește în modalitățile tradiționale de viață sau apropiat de acestea.**

Pe baza considerării diferitelor date de care dispunem, putem estima că populația de romi caracterizată, în diferite grade, prin forme tradiționale specifice de viață sau apropiat de acestea, este în prezent de aproximativ: **1.010.000, adică 4,6% din populație**

ATITUDINEA FAȚĂ DE ROMI ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ TRADIȚIONALĂ

Peste tot în lume romii sunt percepuți ca o populație etnică asociată cu un statut social inferior, în raport cu care populația majoritară manifestă, în grade diferite, o atitudine mai degrabă negativă. Ar fi însă absolut greșit a spune că romii au stârnit în colectivitatea românească în mod exclusiv sentimente negative. Am putea spune că reacția a fost mai degrabă adesea ambivalentă. „Țigan” a reprezentat un termen cu o semnificație nu exclusiv negativă. Nu de puține ori el ascundea și o anumită doză de simpatie și prețuire.

Pentru român am putea spune că acest mixt de sentimente, adesea contradictoriu, ar putea fi descris astfel: țiganul trăiește în condiții economice mizere (deci există o folcloristică a țiganului bogat care ar deține importante cantități de aur), are un statut social inferior, de neînviat, și un mod de viață inacceptabil pentru cei din afară. Este adesea util prin activitățile economice specifice, dar stârnește și diferite temeri: pe lângă teama mitologică provenită din stereotipurile etnice fanteziste și o teamă mai practică privitoare la posibilele hoții care caracterizează modul de viață al unor grupuri. Totodată țiganul nu este un „umil”, ci o persoană independentă, care își face propria sa viață, la marginea societății, dar în afara constrângerilor ei, după reguli proprii pe care le respectă cu destul de mare strictețe. Este cazul mitului „țiganului liber și fericit”. Deși la marginea societății, populația de țigani nu a reprezentat în conștiința colectivă exemplul unei colectivități dezagregate, dezorganizate de sărăcie și umilire, ci a uneia autonome, cu propria sa organizare.

O altă caracteristică importantă a atitudinii populației majoritare față de țigani: ei nu au fost identificați neapărat cu o anumită clasă socială, cu un anumit statut social-ocupational; nu a fost îngrădită dorința unor țigani de a trăi ca toți ceilalți din jurul lor; bariera dintre țigani și restul populației a fost mereu fragilă, deși în cele mai multe cazuri evidentă datorită modului de viață specific al populației țigănești. Nu a existat însă niciodată vreo tendință semnificativă din afară exercitată asupra țiganilor de a abandona sau conserva modul lor specific de viață. Adesea s-a manifestat și atitudinea de încurajare a țiganilor de a „întra în rândul oamenilor”, de a fi „gospodari la casa lor”.

În conștiința colectivă, caracteristic pentru țigani a fost modul lor specific de viață. Acest mod de viață tradițional pare să fie cristalizarea unei lungi istorii de robie, de marginalizare, discriminare, menținere la un nivel de sărăcie sensibil mai accentuat decât al restului populației. În multe componente ale sale, reprezentând o strategie de adaptare la aceste condiții dificile social-economice de viață, el este mereu întărit de existența unor condiții dificile.

În istoria colectivității românești nu a existat tradiția unei respingeri violente de masă față de romi, originată în vreun fel de teamă colectivă sau individuală. Se zicea: „țiganul, chiar atunci când este tâlhar, nu omoară pe român”. Țiganul a fost mai degrabă tolerat: o categorie care aduce servicii specifice colectivității; nu este prea plăcut să te amesteci cu ei, pot produce o mulțime de inconveniente, dar nu sunt nici periculoși.

Până acum însă nimeni nu și-a pus problema cu ce trăiesc țiganii. Ei se descurcă. Și se descurcă într-un mod nepericulos pentru colectivitate. Probabil că în acest caracter neagresiv al țiganilor era înglobat un fel de pact secret, cristalizat de generații, între țigani și populația majoritară: era prețul acceptării și tolerării.

În conștiința comună a populației majoritare, romii nu au constituit una dintre problemele majore ale societății noastre, decât în mod excepțional. Cel mai adesea problema romilor era percepută ca ceva neplăcut la care nu vrei să te gândești, împinsă mereu la marginea sau chiar în afara conștiinței. De fapt, o asemenea atitudine exprimă mentalitatea tradițională a societății românești: romii au fost etichetați ca un corp străin, cu un mod ciudat de viață, sursă atât de beneficii, cât și de neplăceri. În consecință ei au fost tolerați la marginea societății și ignorați. În istorie, cu rare excepții, problema romilor nu a constituit o problemă formulată ca atare și pusă în centrul atenției pentru a i se găsi soluții. Ei au stârnit îngrijorare, dar o îngrijorare mai mult pasivă, adesea neputincioasă, decât dorința de a găsi o soluție pozitivă. Întregul comportament al colectivității românești, și în acest spirit a acționat și aparatul de control al statului, a fost orientat în sensul menținerii romilor la marginea societății: de tolerare într-o oarecare măsură a modului lor de viață care, e drept, uneori stânjenea pe ceilalți, dar totodată de descurajare fermă a oricăror tendințe perturbatoare excesive pentru viața populației majoritare. O asemenea atitudine poate fi găsită de fapt în toate societățile europene: respingere, complementar cu o mixtură de toleranță/intoleranță. Dacă tradițional în România a dominat toleranța, în alte societăți (este cazul de exemplu al societății germane tradiționale), caracteristice erau mai degrabă măsurile dure de alungare. Doar în perioada anilor 1940, sub influența rasismului fascist, și în România au fost formulate diferite soluții „totale”: transmutarea integrală a populației de romi, sau cel puțin a unor neamuri.

ROMII ÎN REGIMUL SOCIALIST

Socialismul a promovat o ideologie a nediscriminării etnice. Formal atitudinea antițigănească a fost activ descurajată. Economic, profesional și social, romii au primit în acest regim șansa de a se integra în modul de viață modern, chiar dacă adesea în mod forțat. Familiile au fost obligate să trimită copiii la școală. În concepția utilizării complete a forței de muncă, romilor li s-au oferit posturi de muncă în sistemul de producție modern. Romii care mai erau nomazi au fost forțați să se sedentarizeze. Multe familii de romi au primit locuințe construite de stat sau locuințe părăsite prin emigrarea nemților sau evreilor. S-a exercitat și o presiune masivă spre „modernizarea” modului lor de viață, neacordându-se însă și dreptul de a reprezenta o minoritate etnică, liberă să-și promoveze propriile sale tradiții culturale, probabil reflexul unei atitudini mai generale, caracteristică pe plan mondial față de romi. Asimilarea a fost principiul tacit al politicii față de romi.

Socialismul a distrus tipurile tradiționale de profesii ale romilor și prin aceasta multe dintre componentele vieții lor tradiționale. Acestea au supraviețuit într-o anumită semilegalitate. Cei mai mulți au început să se „topească” în noul mod de viață. Probabil că timpul istoric a fost prea scurt pentru a da posibilitatea completei modernizări a vieții romilor și cu atât mai puțin dezvoltării unei culturi etnice proprii moderne, pentru care, în ciuda ostilității oficiale, existau însemnate presiuni.

Dezorganizarea socială în creștere din ultimul deceniu al regimului socialist, complementară cu criza economică tot mai profundă, a dus la stoparea procesului de modernizare și la reînvierea și amplificarea strategiilor tradiționale de adaptare la condițiile dificile de viață, dar într-un nou context.

CÂTEVA CARACTERISTICI ALE SITUAȚIEI ACTUALE A ROMILOR

Cercetarea noastră a pus în evidență următoarele caracteristici generale ale populației de romi care trăiește, în diferite grade, în formele tradiționale de viață:

TIPUL DE FAMILIE ȘI CĂSĂTORIA

***Caracterul extins al familiei.** Numărul mediu de persoane într-o familie în eșantionul nostru este de 6,6, adică mai mult decât dublu față de dimensiunea medie a familiei pe întreaga țară care este, conform datelor recensământului din 1992, de 3,1.

* Ponderea mare a copiilor în totalul populației. Copiii și adolescenții sub 16 ani reprezintă 43,5% din totalul membrilor familiilor; deci aproape un copil la un adult. Copiii cu soții/soțiile lor (în cazul în care sunt căsătoriți) împreună cu copiii lor (nepoții) reprezintă majoritatea membrilor familiei: 63,3%. Într-o treime de familii (35,8%) există între 4 și 10 copii și adolescenți sub 16 ani, iar aproape două treimi din totalul copiilor și adolescenților trăiesc în familii care au cel puțin 4 copii sub 16 ani. Acest fapt conferă familiilor de romi o coloratură umană specifică, dar generează și probleme economice tipice pentru familiile cu mulți copii.

* Ponderea căsătoriilor nelegalizate, tradiționale în populația de romi, este încă foarte ridicată: în jur de 40% din populația actuală matură. Nu există nici un semn că tânăra generație cunoaște o tendință de schimbare a partenerului. Mai mult, probabil datorită dificultăților economice și a posibilităților de angajare în activități salariale, există o ușoară tendință de creștere a căsătoriilor nelegitime. Această caracteristică poate produce o serie de dificultăți în acordarea unor drepturi care decurg din actul căsătoriei.

* Vârsta căsătoriei, variabilă importantă explicativă a comportamentului demografic, este substanțial mai scăzută decât la populația majoritară: în jur de 17 ani la fete (față de aproximativ 22 de ani la întreaga populație a țării) și 18 ani la băieți.

Nu există semne la tânăra generație de creștere a vârstei căsătoriei față de generația matură, ba chiar o tendință ușoară de scădere a ei.

* Femeile nu numai că se căsătoresc foarte tinere, dar totodată ele devin și mame foarte devreme. O cincime dintre femei au născut deja primul copil până la vârsta de 16 ani. Peste jumătate dintre ele au devenit mame până la 18 ani.

NATALITATEA

***Natalitatea ridicată** reprezintă o caracteristică definitorie a modului tradițional de viață al populației de romi. Calculele noastre arată că ea este probabil cel puțin dublă decât la populația majoritară. De la generația trecută la generația actuală scăderea, până în momentul actual, a fost foarte redusă: **în jur de 35 copii în medie**. Generația foarte tânără prezintă și ea deja un număr mediu de copii destul de ridicat, superior mediei populației majoritare.

*Generația ascendentă (părinții adulților actuali):	5,10 copii
*Generația matură actuală (fertilitatea neîncheiată):	4,35 copii
Probabil se va apropia de	4,75 copii
*Generația descendentă copii căsătoriți ai generației adulte actuale. (Medie de vârstă foarte scăzută, cu fertilitatea de abia începută)	2,38 copii

*Există unele indicații că natalitatea și la populația de romi a cunoscut o scădere rapidă după 1990. Unele analize de caz din București indică chiar o scădere mai rapidă a natalității populației de romi, decât a populației majoritare.

*Mai mult de trei sferturi din femeile de vârstă fertilă doresc o planificare a dimensiunilor familiei, fiind interesate în utilizarea unor tehnici de control a nașterilor. 17% dintre ele însă împărtășesc mentalitatea tradițională că vor naște "câți copii vor mai veni". Interesant că dorința de reducere a numărului de copii nu este legată de veniturile economice, așa cum mulți ar fi tentați să creadă; nivelul școlar și integrarea profesională în economia modernă sunt factori mult mai puternici.

*Dacă dorința de control al nașterilor este relativ ridicată, dorința efectivă de a o face, dublată de competența necesară, este scăzută.

	Mai vor copii	Nu mai vor copii
Utilizează un mijloc preventiv	64 (19,2%)	429 (44,5%)
Nu utilizează nici un mijloc preventiv	270 (80,8%)	534 (55,4%)

CITI COPII MAI VOR FEMEILE LA VIRSTA FERTILA

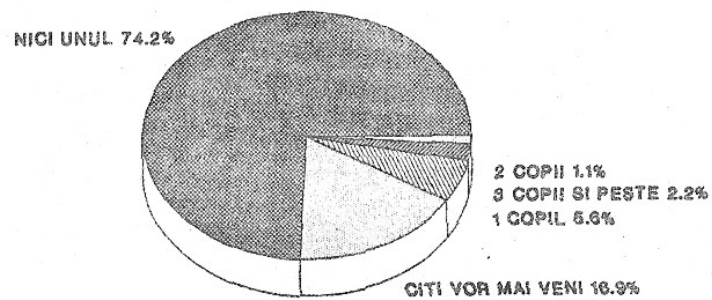

Fig.5

MIJLOACE DE PLANIFICARE FAMILIALA UTILIZATE

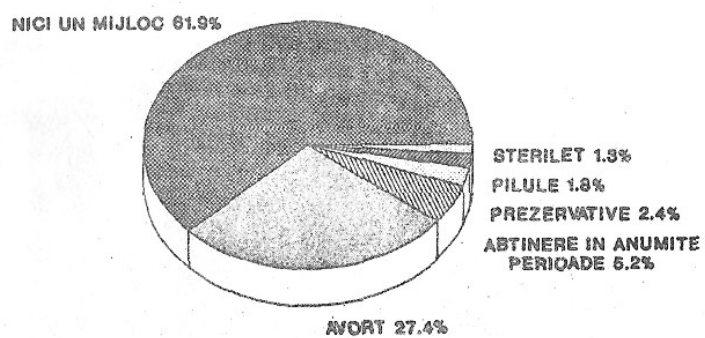

Fig.6

*PRIMA CASATORIE A AVUT LOC
PINA LA VIRSTA DE...(inclusiv)*

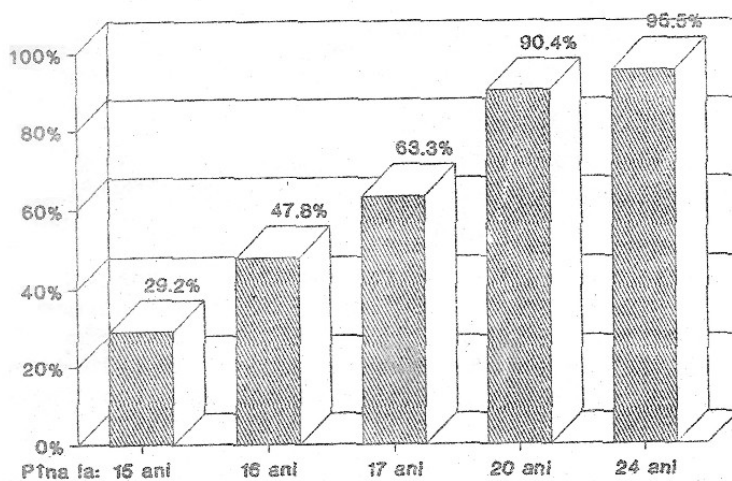

Fig.7

*PRIMA NASTERE A AVUT LOC
PINA LA VIRSTA DE...(inclusiv)*

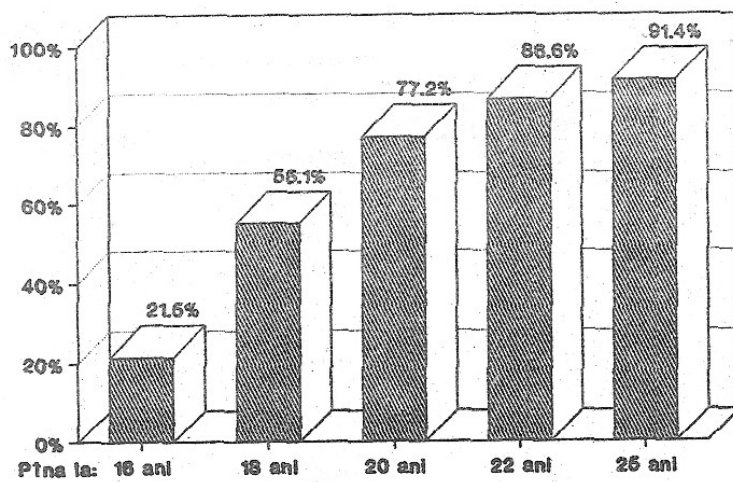

Fig.8

Aproape două treimi dintre femeile cuprinse în eșantion (62%) nu folosesc nici un mijloc contraceptiv. 27% folosesc mijlocul cel mai dur: **întreruperea sarcinii**. Mijloace mai moderne și mai eficiente (pilule și sterilet) sunt folosite doar de 3% dintre femei. Chiar dintre femeile care nu mai vor copii, 55% nu întreprind nimic pentru aceasta. În mod special femeile tinere, sub 20 de ani, când fertilitatea este foarte ridicată, nu au **capacitatea/oportunitatea** de a recurge efectiv la mijloace de control al nașterilor.

CONDIȚIILE DE LOCUIRE

***Condițiile de locuire** sunt mult mai proaste la populația de romi decât la restul populației: la romi revin 3,03 persoane/cameră, față de 1,29 persoane/cameră pe totalul populației (inclusiv romii).

Peste 10% dintre familii prezintă 5 sau mai multe persoane/cameră.

Am întâlnit și situații incredibile: 12-14 și chiar 21 persoane/cameră. O asemenea situație nu poate fi explicată în primul rând prin "preferințele tradiționale", ci prin criza de locuințe mult mai accentuată în cazul populației de romi. Dintre familiile din eșantionul nostru 38% estimează condițiile de locuit ca fiind modeste, și 36% proaste. Este absolut cert că în următorii câțiva ani situația locuințelor se va înrăutăți în cazul populației de romi, într-un ritm mult mai rapid decât în cazul restului populației.

DOTAREA GOSPODĂRIEI

***Dotarea gospodăriei** este extrem de modestă, chiar sărăcăcioasă. Aproximativ 65% dintre gospodării au doar câteva piese dispartate de mobilier, cel mai adesea foarte modeste. Din 3% din gospodării lipsește practic orice mobilă.

Chiar și dotările elementare sunt relativ puțin frecvente:

	- gospodării-
- Aragaz	44%
- Frigider	20%

Cu toată preferința pentru televizor, radio, casetofon, nici acestea nu sunt foarte frecvente:

	-gospodării-
- Televizor	48%
- Radio	29%
- Casetofon/magnetofon	34%

CALIFICAREA BARBATILOR-CAP DE FAMILIE

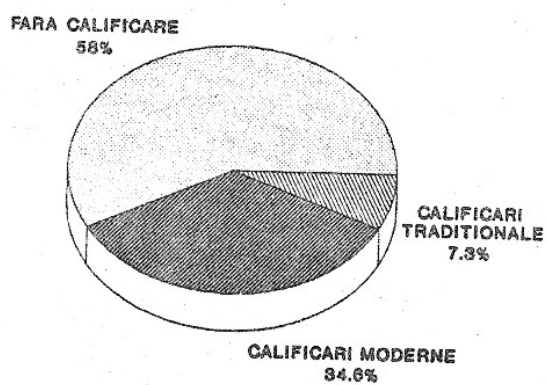

Fig.9

CALIFICAREA FEMEILOR

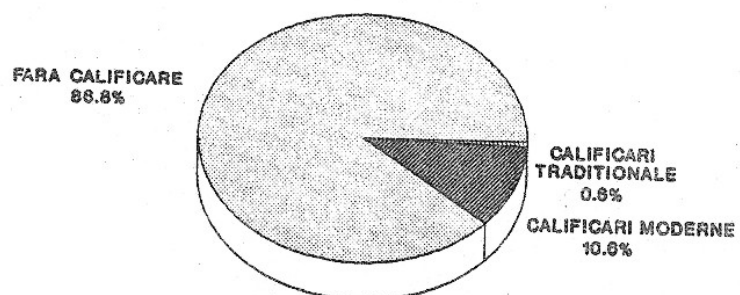

Fig.10

OCUPATIA BARBATULUI-CAP DE FAMILIE

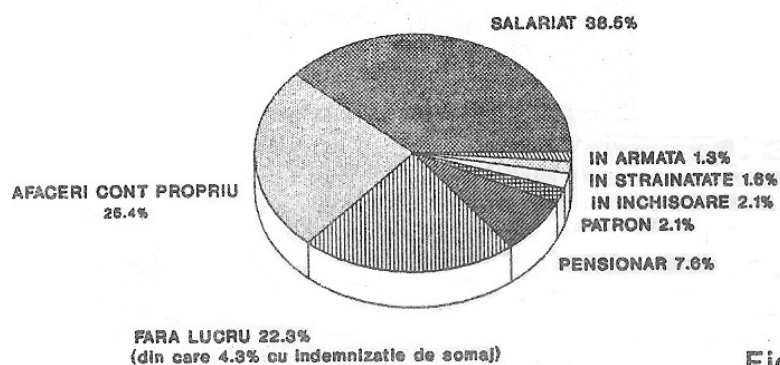

Fig.11

OCUPATIA SOTIEI

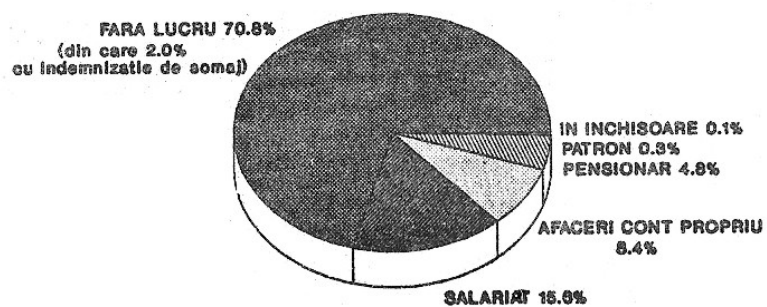

Fig.12

PROFESII/CALIFICARE

* Contrar imaginii comune, doar o mică populație a romilor deține profesii tradiționale (**7% din bărbații maturi**). Nici generația vârstnică nu deține profesii tradiționale într-o proporție spectaculos mai ridicată (14%). Aceste date sugerează faptul că, în ultimii 50 de ani, la nivelul mării majorități a populației de romi, profesiile tradiționale au dispărut. Există un segment destul de ridicat (35% dintre bărbații maturi) care au profesii specifice economiei moderne. **Însă cea mai mare parte a populației mature de romi este lipsită de orice profesie, fie ea tradițională sau modernă: 58% dintre bărbați și 89% dintre femei.**

* Situația calificării la nivelul întregii populații mature studiate este extrem de precară: **circa 80% nu au nici o calificare**. Dintre salariați, **60% sunt necalificați și doar 1,8% au calificări medii și superioare.**

* **Situația ocupațională** exprimă cu claritate precaritatea calificării. Din populația matură (cuplurile care stau în centrul familiilor):

- un sfert sunt salariați (mai mulți bărbați – 38%; doar 15% dintre femei)
- un sfert dintre bărbații “cap de familie” **nu au de lucru** (o mică parte – 4% - având indemnizație de șomaj).
- 16% (25% bărbați și 8% femei) au activități economice “pe cont propriu”.

Dacă luăm în considerare situația tuturor maturilor, situația ocupării este și mai precară:

- 23% sunt salariați sau patroni
- 17% au “afaceri pe cont propriu”
- 5% sunt pensionari
- peste 50% sunt fără lucru (doar 3% având indemnizație de șomaj).

Situația calificării/ocupării la nivelul populației de romi este extrem de îngrijorătoare. Proporția șomajului este cu multe ordine de mărime superioară populației majoritare. Din cauza în primul rând a lipsei de calificare, dar și din cauza stereotipurilor discriminatorii, **primii dați afară și ultimii angajați sunt romii. În următorii ani situația ocupării în cadrul populației de romi se va înrăutăți într-un ritm mult mai accentuat decât la nivelul întregii populații.** Sursele legale de venit sunt mult mai rare în cazul populației de romi: ele se află într-o scădere mult mai rapidă.

NIVELUL ȘCOLAR

***Situația școlară** este extrem de precară (vezi graficul de pe pagina următoare).

- 27% nu au făcut nici o clasă sau doar câteva, ceea ce înseamnă că sunt practic **analfabeți**: **19% dintre bărbații maturi și 27% dintre femei.**
- Liceu sau mai mult au doar 4,5% dintre maturi.

PARTICIPAREA SCOLARA A COPIILOR DE 10 ANI

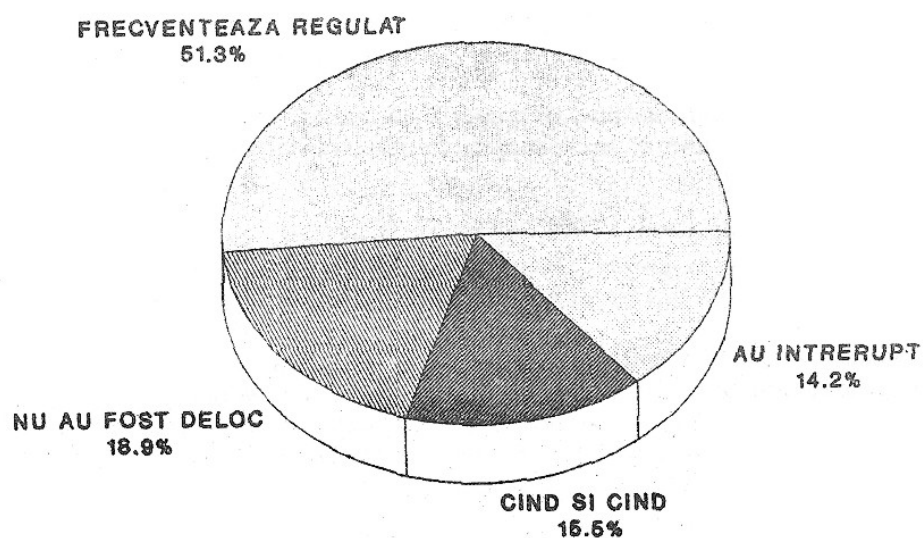

Fig.13

Situația școlară în ultimii ani prezintă tendințe puternice de înrăutățire. **Noua generație de romi va avea un nivel de educație școlară substanțial mai scăzut decât cel prezent; deci șanse sociale și mai scăzute.**

- În jur de 40% dintre copiii de 8 ani nu au mers deloc la școală sau au întrerupt școala.

– Ritmul abandonului școlar crește rapid începând cu vârsta de 9 ani.

– Între 7-10 ani doar în jur de 50% dintre copii merg regulat la școală.

Nivelul școlar scăzut, și în scădere, reprezintă un factor agravant pentru populația de romi, pe mai multe planuri:

* În primul rând el va fi responsabil de o rată foarte mare a șomajului și, în consecință, a sărăciei; un factor puternic al șanselor mult mai scăzute ale tinerilor romi:

* În al doilea rând, educația substanțial mai scăzută va reprezenta un factor cu acțiune negativă asupra modernizării populației de romi, atât ca mod de viață, cât și ca mod de manifestare cultural-spirituală.

VENITURI

* Veniturile populației de romi sunt extrem de dificil de estimat în mod exact. Ceea ce se poate estima cu siguranță este:

- veniturile din surse legale. Acestea sunt mult mai rare și mai reduse (din cauza slabei calificări) decât în cazul populației majoritare. Considerând veniturile declarate, avem o medie de **5.113 lei/persoană** la nivelul lunii mai 1992, nivel substanțial mai redus decât al ansamblului populației;
- veniturile celor care mai practică profesii tradiționale (după cum s-a văzut, o minoritate). Ele sunt în actuala conjunctură economică substanțial mai ridicate, chiar în raport cu media ansamblului populației;
- veniturile din afaceri pe cont propriu sau ocazionale. Ele sunt foarte inegale. Pe de o parte au un caracter fluctuant în raport cu conjunctura. Pe de altă parte, adesea, sunt dincolo de limita legalității, reprezentând o importantă sursă de probleme sociale pentru respectivele familii;
- există mari inegalități între veniturile declarate. Marea majoritate a romilor par să trăiască în condiții de sărăcie extrem de accentuată. Observațiile directe ale cercetătorilor cu privire atât la condițiile de locuire, cât și la condițiile generale de viață – hrană, îmbrăcăminte – converg în această direcție. O proporție foarte redusă dispune de venituri extrem de ridicate. Imaginea folclorică a "țiganului bogat" este un mit în ceea ce privește 90-95% din populația de romi;
- veniturile disponibile sunt diminuate de trei condiții: a) faptul că femeile, în cea mai mare parte a lor, nu lucrează; veniturile lor

ocazionale neputând fi prea mari; b) numărul mare de copii din familie; c) proporția redusă de vârstnici cu pensie.

ESTIMAREA SUBIECTIVA A STANDARDULUI DE VIATA

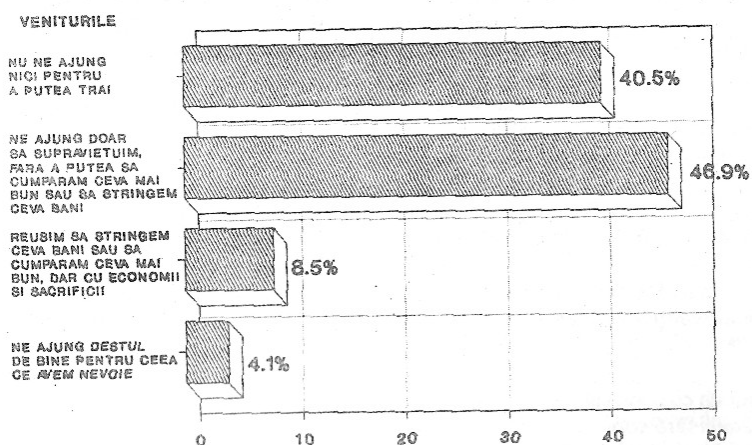

Fig.14

VENIT PE PERSOANA IN FUNCTIE DE NUMARUL DE COPII DIN FAMILIE

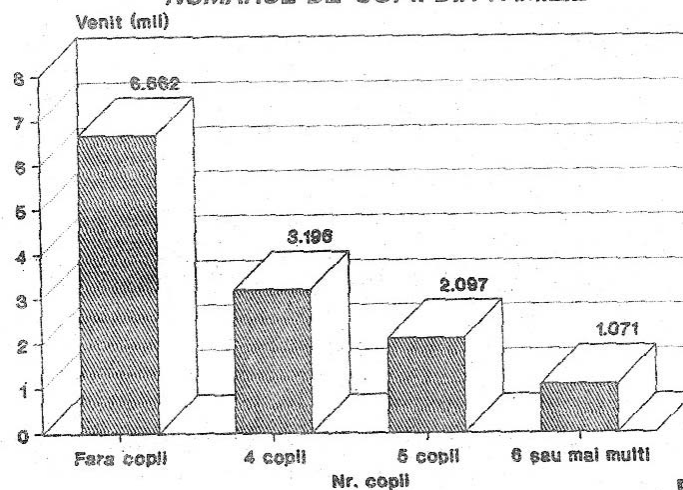

Fig.15

STANDARDUL DE VIAȚĂ

În ceea ce privește propriile estimări ale standardului de viață, 40% estimează că au venituri sub nivelul strictului necesar, iar 47% doar la nivelul strictului necesar.

Luând în considerare veniturile declarate, care ar putea fi subestimate ceva mai mult decât în cazul restului populației, diferențele în ceea ce privește gradul de sărăcie sunt foarte accentuate. Am utilizat drept criterii pentru determinarea sărăciei, **nivelul minim decent de viață și nivelul de subzistență**, calculate în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții.

	Nr. de familii (%) sub nivelul minim:	
	Decent (ND)	De subzistență (NS)
Populația de romi	80,9	62,9
Ansamblul populației	42,0	16,0

Oricât de mare ar fi corecția pe care am aplicat-o, datele de mai sus indică dimensiunile îngrijorătoare ale sărăciei la populația de romi.

* Cele mai afectate de sărăcie sunt familiile cu mulți copii, în consecință, copiii. Câteva date sugerează diferențele enorme de standard de viață în raport cu numărul de copii ai familiei.

	Venit/persoană
* Familii cu copii sub 16 ani	4.339
* Familii fără copii	6.662
* Familie cu 4 copii sub 16 ani	3.196
* Familie cu 6 copii sub 16 ani	2.097
* Familie cu 6 sau mai mulți copii	1.071

80% din numărul total de copii sub 16 ani trăiesc în familii cu un nivel al veniturilor pe persoană sub media pe eșantion, 45% dintre copii, față de 39% dintre adulți trăiesc în familii care estimează că **veniturile nu le ajung nici pentru strictul necesar**.

PROBLEME ALE POPULAȚIEI DE ROMI

Există percepția colectivă că populația de romi prezintă probleme sociale deosebit de complexe. De aceea este esențial a se defini cu suficient de multă precizie **conturul general al problemelor, natura și amploarea lor**.

În ce constă propriu-zis problema romilor? Este ea o problemă etnică și dacă da, pur etnică? Sau mai degrabă o complexă problemă socială cu o puternică coloratură etnică?

Impresia noastră este că schemele cu care se lucrează de regulă sunt excesiv de rigide și simplificatoare, ignorându-se în fapt **dimensiunea socială** și totodată **dinamica fenomenului**.

Problema care în mod efectiv îngrijorează societatea românească nu este **problema romilor ca romi**. Ea nu este deci o **problemă etnică**. Este drept că se referă la romi, dar doar la o parte a populației de romi, greu de precizat ca pondere.

Această precizare este foarte importantă prin consecințele ei. O problemă etnică își are de regulă originea într-o discriminare, într-o intoleranță de o parte sau alta. Soluția ei stă în combaterea comportamentului discriminator. În fapt, așa cum reiese din întreaga noastră analiză, problema în discuție aici este o **problemă economică și socială, dublată de una culturală**.

Nu poate fi trecută cu vedere nici **problema etnică**. Aceasta este însă o problemă secundară, în mare măsură întreținută și amplificată de problema relației sociale și economice dintre două populații. Populația de romi, aflându-se în marea ei majoritate într-o criză economică și socială în rapid proces de adâncire, solicită pentru depășirea dificultăților cu care se confruntă sprijinul activ și urgent al întregii colectivități. Această criză, modificând modul tradițional de viață al romilor, generează tensiuni noi între populația de romi și populația majoritară, care se cumulează și amplifică tensiunile tradiționale existente mai mult în stare latentă.

Problema centrală, de natură economică și socială, a populației de romi trebuie cotată în actualele procese ale tranziției.

În momentul de față, din cauza schimbărilor rapide care au loc în societatea noastră, condițiile de viață ale populației de romi s-au modificat dramatic. Au apărut posibilități foarte atractive pentru un segment redus al populației de romi. Vasta majoritate a populației de romi a intrat într-o criză economică severă. Schimbarea condițiilor social - economice au transformat în nerelevante multe dintre strategiile tradiționale de viață, provocând o profundă criză a lor. Pe de altă parte, tendințe haotice de adaptare încep să se manifeste.

Procesul cel mai grav, care afectează o largă parte a populației de romi este îngustarea dramatică a posibilităților de obținere a resurselor necesare vieții. Mai mulți factori sunt responsabili de o asemenea tendință.

a. Criza modului tradițional de obținere a resurselor. Există mai multe metode tradiționale specifice încă unei părți importante a populației de romi care sunt sau conțin numeroase surse de probleme și tensiuni.

* **Profesiile tradiționale** (fierari, lingurari etc.). Aceste profesii au fost în mare măsură descurajate de sistemul socialist. În cele mai multe cazuri ele au supraviețuit la limita legalității de atunci sau chiar în forme ilegale mai mult sau mai puțin tolerate. În noul context economic, unele profesii tradiționale au șanse bune de reafirmare, cel puțin pe termen mediu. După cum indică datele cercetării noastre însă, o proporție relativ redusă de persoane mai dețin pregătirea necesară în aceste profesii tradiționale. S-a produs o deprofesionalizare a populației de romi în vechile meșteșuguri. Unele dintre aceste profesii tradiționale au suferit un proces de marginalizare prin însăși modernizarea sistemului productiv. În fine, o altă problemă în această privință ar reprezenta-o **numărul** celor care practică aceste profesii. Acestea au șanse de validare economică doar dacă există un număr relativ redus de persoane implicate. Este clar că posibilitățile de exercitare a lor profitabil economic sunt mult prea scăzute în raport cu cererea de forță de muncă caracteristică populației actuale de romi.

Mai există un pericol în legătură cu profesiile tradiționale: caracterul lor închis. În societatea modernă profesiile sunt dinamice. În condițiile în care perspectivele unei profesii sunt în declin, persoanele care practică respectiva profesie trebuie să aibă șansa reciclării profesionale. Mobilitatea profesională este însă condiționată de un nivel de pregătire școlară suficientă și de un fond general de pregătire tehnică modernă. Însă modalitatea de însușire a profesiilor tradiționale ale romilor se caracterizează prin învățarea de la părinți, cu executarea în fapt a școlarității și a însușirii cadrului general al științei și tehnologiei care stau la baza sistemului productiv modern. În acest sens profesiile tradiționale ale romilor prezintă un caracter închis, fiind din acest motiv extrem de vulnerabile la dinamica economiei actuale.

Din acest motiv, în mod special tânăra generație este afectată masiv. Tinerii nu sunt stimulați în familie să urmeze școala, să se profesionalizeze în sistemul modern de producție. Conștientizarea, însă, a șanselor reduse de practicare a profesiilor tradiționale poate avea loc abea la maturitate, când deja este prea târziu, lipsind educația de bază. Există deci aici riscul unei crize profesionale majore în special a tinereții generației de romi: la debutul vieții mature ei se trezesc fără nici o șansă de dezvoltare profesională într-un sistem modern. Singura alternativă o reprezintă căutarea unor modalități marginale de obținere a resurselor.

* **Exploatarea unor resurse minore existente la nivelul comunității și mari consumatoare de timp și slab recompensate economic:** cumpărarea de la populație și vinderea la centrele de achiziție a sticlelor goale, comercializarea hainelor vechi, achiziții de fulgi, culegerea de fructe prin pădure, comerțul ambulant cu semințe, porumb fiert și altele în stațiunile turistice, mici tabere cu tot felul de produse ieftine de calitate îndoielnică.

Aceste surse de existență ridică la rândul lor numeroase alte probleme.

În mod special, ele sunt extrem de fluctuante, putând dispărea „peste noapte”, creând astfel mari dificultăți celor care depind de ele. Se adaugă și faptul că utilizarea lor nu permite includerea persoanelor respective în sistemul de securitate socială (asistență sanitară, pensii, alocații de șomaj, sprijin în situații de boală).

Exploatarea lor menține persoanele respective la marginea economică, socială și culturală a colectivității, fiind un factor important al automarginalizării.

* *Exploatare marginală la limita delincvenței a colectivității.* Pe lângă activitățile economice recunoscute ca utile de către comunitate, specifică unor neamuri de romi a fost și utilizarea, complementară, a unui mod de obținere de la populația majoritară, prin forme la limita legalității și a concepției despre ceea ce înseamnă relații comunitare normale, a unor resurse adesea relativ reduse (micile furturi din gospodării sau de pe câmp - găini, uneori porci, fructe, legume, cereale, rufe, alte ustensile gospodărești; cerșitul în diferitele forme). Poate în aceeași categorie poate fi inclusă și **specula**. În condițiile lipsei de organizare a sistemului de piață există mereu posibilitatea obținerii unor produse rare la prețuri relativ scăzute (subvenționate) și vândute apoi cu suprapreț. O asemenea practică este de asemenea privită de colectivitate ca o modalitate de exploatare marginală: „produsele subvenționate nu se pot găsi pe piață nu numai pentru că sunt rare, dar și pentru că ele sunt acaparate de țigani și vândute cu suprapreț”. Sau vânzarea la prețuri scăzute unor produse furate. Desigur, asemenea practici nu trebuie asociate exclusiv cu romii. Romii sunt însă mai ușor vizibili din acest punct de vedere: vinderea de exemplu a țigărilor românești mult mai ieftine decât cele străine, dar care cu greu se pot găsi în magazine.

Un asemenea mod de viață întreține marginalitatea, sărăcia; întreține stereotipurile etnice negative, alimentând totodată atitudinea ostilă a populației majoritare.

Unele grupuri de romi au evoluat în direcția dezvoltării unui mod delincvent de obținere a resurselor: hoții de buzunar, „manglitori”, hoți de cai, „hoți de drumul mare”. Asemenea practici nu le găsim numai la romi, ci și la persoane cu altă apartenență etnică. Și este greu de spus dacă absolut sau relativ romii sunt mai mulți. Ceea ce este însă agravant în cazul romilor este că, spre deosebire de ceilalți, unde un asemenea mod de viață reprezintă o opțiune personală, aici acesta reprezintă un mod de viață transmis din generație în generație și realizat în grupuri cu profil etnic distinct.

Modul tradițional de a obține resursele de trai, făcând excepție adesea profesiile tradiționale, este de natură a perpetua sărăcia la nivelul unei largi părți a populației de romi, cât și statutul de populație marginală. În mod special modurile de tip **marginal** de obținere a resurselor intră în această categorie. Aceste resurse devin în societatea actuală tot mai fluctuante și problematice.

b. Eliminarea sau cel puțin îngustarea unor surse de venituri create de regimul socialist.

* În primul rând, după cum datele prezentate mai înainte arată cu claritate, creșterea șomajului din cauza adoptării unui nou sistem economic, fundat pe piața liberă, a afectat masiv populația de romi. O proporție îngrijorător de ridicată de romi nu au un loc de muncă; tinerii romi găsesc cu multă greutate de lucru. În condițiile creșterii rapide a șomajului, romii sunt cei mai expuși pierderii locului de muncă sau refuzului de a fi angajați. Acest lucru se datorează atât lipsei lor de calificare, cât și stereotipului că romii nu sunt de încredere, sunt leneși nu au disciplină etc. Utilizarea acestui stereotip drept criteriu de selecție, indiferent dacă și în ce măsură corespunde realității, este de natură a genera o discriminare sistematică cu consecințe catastrofale.

* În al doilea rând, scăderea dramatică a locurilor de muncă din agricultura cooperatistă. La sat ca urmare a desființării cooperativelor de producție, în general romii au primit foarte puțin pământ. Unii nu au avut pământ sau l-au vândut (tradițional nu aveau vocația agriculturii). Unii nu au avut probabil priceperea de a identifica propriile lor drepturi, la care se adaugă poate și anumite discriminări din partea autorităților locale. Aceste discriminări nu sunt neapărat sau exclusiv de natură etnică. Ele pot avea și un caracter mai general: discriminarea la care cele mai slab și neștiutor este supus în competiția pentru resurse.

Și într-adevăr, până la Revoluție, circa 48-50% din forța de muncă provenită din rândul romilor era ocupată în unitățile agricole cooperatiste sau de stat. În mod special ei erau angajați în sectorul zootehnic (creșterea bovinelor, porcilor, păsări), în sectorul vegetal (culturi cerealiere, pomicultură, viticultură, legumicultură) sau la irigații și orezării. Prin restituirea pământurilor, posibilitatea romilor de a găsi în agricultură locuri de muncă a scăzut dramatic. Mulți romi de la stat trec în momentul de față printr-o situație economică extrem de dificilă, fiind presați să-și schimbe modul de viață și chiar să emigreze la oraș, cadru și el destul de neprimitor.

* Un caz special, dar, foarte important ca pondere, îl reprezenta o posibilitate creată tipic de regimul socialist: „furtul de la stat”. Proprietatea de stat era practic slab protejată. În mod special acest lucru era valabil în agricultură. Desființarea cooperativelor agricole, de unde întreaga populație, inclusiv romii, se aprovizionau printr-un fel de furt aproape oficializat, a lipsit pe

romii fără pământ de o sursă importantă de trai. Acum, același furt (de data asta de la alți cetățeni), de la întreprinderi autonome nu mai este de loc acceptat, devenind sursă de conflict. În condițiile privatizării agriculturii au dispărut asemenea surse neprotejate. Furturile continuă adesea: de la țărani, din curți, de pe câmp. În aceste condiții este de presupus că ciocnirile cu populația sătească pot să se agraveze. Este probabil să apară cazuri de conflicte grave.

c. Caracterul accentuat fluctuant al noilor posibilități: explozia de posibilități, dar și dispariția rapidă a multora dintre ele.

Pentru unele segmente ale populației de romi, relativ reduse, s-au deschis noi posibilități economice ca liber profesioniști: reînflorirea unor profesii tradiționale sau întreprinzători în sfera comerțului. De multe ori aceste activități se desfășoară mai degrabă la nivelul economiei subterane, luând forme ilegale sau la limita legalității.

Datorită unui complex de factori, modalitățile tradiționale de obținere a bunurilor necesare vieții, la limita legalității sau dincolo de ea, intră într-un proces de schimbare crucial. Pe de o parte, multe dintre formele tradiționale tolerate își pierd posibilitățile de practicare. Pe de altă parte, alte forme mai conforme cu noile posibilități, apar. Un exemplu tipic este comerțul „la negru”. Sistemul socialist, cu caracteristica sa de raritate a produselor, a creat oportunități speciale pentru romi în acest sens: achiziționarea unor produse rare și comercializarea lor „la negru” cu un preț mai ridicat.

În general, aceste tipuri de activități se nasc fie în condiții de raritate, fie în prelungirea unor activități ilicite: începând cu furturile și sfârșind cu evaziunea fiscală. Și după Revoluție aceste posibilități au existat, în ciuda restrângerii rarității produselor.

Importul - exportul ilegal, în condițiile unei lipse aproape complete de control după Revoluție, a dat posibilitatea unei fracțiuni restrânse de romi, și nu numai romi, să câștige enorm, comercializând bunuri de relativ proastă calitate aduse din străinătate, în condiții de raritate, la prețuri ridicate și fără a plăti taxe și impozite. În alte țări erau vândute produsele românești procurate la prețuri scăzute, datorită subvenționării lor de către stat. Desigur romii nu erau singurii care făceau acest lucru.

Pe măsură însă ce raritatea produselor dispare, posibilitățile comerțului speculativ scad și ele. Rămân doar posibilitățile absolut ilegale: fondate pe furt și pe evaziune fiscală. Există două posibilități de evoluție de aici: a) dezvoltarea în direcția unor activități legale de comerț, pentru care există o serie de premise (capacități și probabil și ceva capital) sau b) dezvoltarea în direcții ilegale.

Odată cu deschiderea granițelor după Decembrie 1989 a mai apărut o posibilitate extrem de atractivă pentru romii din România: exploatarea, într-o

manieră tipică, a resurselor infinit mai abundente ale societăților occidentale. Și în mod special Germania a devenit, datorită nivelului ei de dezvoltare și a apropierii geografice, o sursă de câștig facil deosebit de atractivă pentru romii din România. Ajutorul pe care statul German îl dă imigranților și în mod special celor care solicită azilul politic, lucrul la „negru”, posibilitățile de mici furturi a căror valoare este considerabilă în România, cerșitul, mica înșelătorie, fac ca romii să poată aduce după perioade relativ scurte de ședere acolo, resurse economice considerabile în raport cu posibilitățile lor din țară. Este foarte probabil însă că și această resursă economică va deveni din ce în ce mai puțin disponibilă.

O activitate tipică în acest context este traficul de valută. În condițiile în care valuta era extrem de dificil de obținut și ea era singurul mod de a obține o serie de produse, traficul cu valută era inevitabil.

În condițiile în care pentru mulți romi, diferitele forme de comerț în afara legii reprezintă singura sursă de venit, procesul de creștere a controlului social care va îngusta și aceste posibilități, va agrava situația lor; în plus, o asemenea sursă de venituri creează un conflict cronic cu legea, cu toate consecințele sale sociale destructive.

S-a mai adăugat încă un factor important. După Revoluție, datorită dezorganizării societății românești, posibilitățile de activități ilegale au crescut considerabil, chiar exploziv. Normalizarea în timp însă a societății, creșterea capacității de control a organelor de poliție, cât și a voinței de autoapărare a comunității vor duce treptat la îngustarea posibilităților de obținere pe căi nelegale de resurse, deci la diminuarea unei surse importante de venituri pentru romi. Din cauza dificultăților de integrare normală în piața muncii, un asemenea proces poate deveni extrem de frustrant, generând fie disperare, fie presând spre forme mai dure de violență și criminalitate.

Scăderea dramatică a posibilităților economice pentru o parte însemnată a populației de romi este de natură să adâncească sărăcia și să alimenteze delincvența.

În ultimul timp a apărut o nouă îngrijorare: creșterea rapidă a criminalității în cadrul populației de romi și schimbarea caracterului ei.

Presiunea spre devianță și delincvență crește din cauza situației social-economice precare. Și apariția unor posibilități ilegale de îmbogățire rapidă este un stimulent, la cealaltă limită a continuumului, al devianței. Creșterea devianței amplifică, la rândul ei, stereotipurile negative ale populației majoritare și întărește discriminarea. Democratizarea și scăderea controlului autorității statale au creat posibilitatea unor manifestații colective anti-romi. Asemenea manifestații sunt încă excepții, dar ele au existat și au prezentat un grad relativ ridicat (deși nu foarte mare) de violență. Au fost cazuri de incendiere a caselor de romi, dar nu cazuri de linșaj sau violență fizică dimpotrivă, persoanelor. Ele s-au declanșat pe fondul unor tensiuni structurale generate adesea de modul de viață marginal al romilor, transformând conflictele personale, pe fondul unor

stereotipuri întărite de secole, în manifestatii îndreptate împotriva unor comunități de romi. Dacă ciclul nu este stopat, amplificarea sa va duce inevitabil la conflicte interetnice de amploare.

Criminalitatea în populația de romi se pare că tinde să îmbrace forme tot mai organizate, mai grave și mai violente. Violența pornită dintr-o largă varietate de frustrări tinde de asemenea să crească. Două surse importante ale violenței este probabil a se manifesta în mod complementar: o violență venită din disperarea sărăciei și o violență venită din aspirațiile de promovare economică și socială intrate în coliziune cu piedicile atât interioare (lipsa de educație, de calificare, de resurse), cât și exterioare (discriminări, prejudecăți, competiție). Este probabil ca ambele surse să se amplifice semnificativ în perspectiva stabilizării situației social-economice.

Putem concluda că cea mai mare parte a populației de romi se află într-o tranziție socială relativ necontrolată, nici de ei și nici de colectivitate în ansamblu. Pe fondul agravării situației social-economice a celei mai mari părți a populației de romi, a creșterii manifestărilor de delicvență și violență provenite, nu în puține cazuri, din disperare, suntem într-un proces de creștere a tensiunilor care este probabil să izbucnească tot mai frecvent.

RESURSELE DISPONIBILE ALE POPULAȚIEI DE ROMI

Procesul de tranziție în care se află țara noastră afectează negativ întreaga populație. Problema esențială este însă aceea a resurselor de care diferitele segmente ale populației dispun pentru a face față acestor dificultăți și a le depăși.

Din acest punct de vedere, cea mai mare parte a populației de romi se află într-o poziție extrem de dezavantajoasă, din cauza unor factori ca:

- * lipsa calificării profesionale;
- * nivelul școlar scăzut;
- * acele elemente ale modului de viață tradițional care blochează o integrare eficace în cadrul unei societăți moderne și care conservă marginalitatea romilor;
- * stereotipurile negative ale populației majoritare care produc masiv discriminare, accentuată de situația de criză în care societatea noastră se află în prezent.

*Calificarea. După cum datele demonstrează, gradul de calificare al populației de romi este foarte redus. Femeile în general nu au nici o calificare. Unii bărbați, mult mai puțin decât conștiința comună tinde să estimeze, au calificări tradiționale, alții au calificări moderne dar în general la nivele inferioare; majoritatea sunt însă necalificați. În regimul socialist s-a produs o masivă pierdere a profesiilor tradiționale. A rămas astfel o largă populație masculină fără o calificare precisă.

Probabil că pentru o anumită perioadă de timp multe din calificările tradiționale – fierar, cărămidar, argintar, căldărar – mai pot să supraviețuiască și chiar să se dezvolte, în condițiile în care unele produse vor fi de tip meșteșugăresc, mâna de lucru fiind ieftină. Unii pot deveni muncitori calificați, patroni de mici ateliere. Alții care vor voi să mențină tradiția de lucru itinerant, probabil că vor dispărea treptat.

Datorită creșterii demografice, numărul existent de romi depășește cu mult numărul de profesii tradiționale de muncă necalificată pe care societatea actuală le poate oferi. Ca dovadă, cei mai mulți romi maturi (bărbați) nu au în fapt o calificare la ora actuală și nici o slujbă. Din acest motiv cererea pentru aceste posturi de muncă va fi mult mai ridicată decât oferta.

* **Nivelul școlar.** Populația actuală de romi se caracterizează printr-un nivel școlar foarte scăzut. Populația analfabeților și a celor doar cu câteva clase, practică tot analfabetismul, este foarte ridicată, incomparabil mai ridicată decât în cazul restului populației. Aceasta este valabil atât pentru generația matură, cât și pentru generația tânără. Deosebit de grav este faptul că

neparticiparea școlară este în creștere semnificativă la actuala generație de copii. Schimbările din ultimii ani au afectat negativ participarea școlară a copiilor, aceștia tinzând să aibă o participare școlară și mai redusă decât a părinților lor. Nivelul de școlaritate blochează la rândul său calificarea. Mai ales atunci când aceasta este legată de un anumit nivel formal școlar, apare aici un blocaj de principiu.

Din acest motiv, problema educației ni se pare a fi pe termen mediu și lung un punct critic. De aici trebuie să se construiască orice politică de sprijin a romilor.

* **Modul de viață tradițional al romilor** conține o serie de elemente care pe de o parte consecințele negative asupra șanselor sociale ale fiecărui individ, iar, pe de altă parte generează tensiuni cu populația majoritară. El s-a cristalizat ca expresie a unei situații sociale de marginalizare și sărăcie. Totodată, el conservă însă, în mod continuu, o asemenea stare și, la rândul său, este menținut de marginalizare și sărăcie.

Sunt *patternuri* de viață tradiționale ale romilor care generează un anumit dezinteres pentru participarea școlară a copiilor. Acest fapt limitează drastic șansele sociale. Orientarea spre o serie de modalități marginale de obținere a resurselor economice blochează de asemenea profesionalizarea și integrarea într-un sistem economic modern.

Ceea ce caracterizează situația actuală a celui mai larg segment al populației de romi este cuplajul dintre doi parametri sociali-economici și culturali fundamentali care generează un proces regresiv și care, dacă nu este stopat, va duce inevitabil spre o stare explozivă:

- o stare socială, economică, profesională, educațională dezavantajată în care o parte importantă a populației de romi trăiește;
- unele caracteristici ale modului de viață tradițional care frânează utilizarea resurselor și posibilităților existente pentru depășirea dificultăților,

În acest sistem intervine încă o variabilă agravantă: **numărul de copii**. În momentul actual, numărul de copii în familiile de romi este cel puțin dublu în raport cu familiile populației majoritare. Cu cât modul de viață al familiilor de romi este mai tradițional, cu atât numărul de copii este mai mare. Datorită scăderii mortalității infantile numărul de copii ajuns la maturitate este mult mai ridicat decât în trecut. Problema este că cei mai mulți copii se nasc în condiții economice proaste, cresc într-o ambianță orientată de *patternurile* tradiționale vor avea deci un nivel de educație scăzut, vor fi lipsiți de o profesie de tip de modern. Din acest motiv, ei se vor afla într-o situație extrem de critică la maturitate, reproducând și amplificând starea de sărăcie actuală și tendința spre devianță și chiar criminalitate.

Problema nu este deci a numărului de copii în sine, ci a faptului că tot mai mulți copii vor avea o rută de evoluție socială dezavantajată,

marginalizantă. Și în plus, cu cât o familie lipsită de resurse va avea mai mulți copii, cu atât handicapul social al acestora va fi mai pronunțat. Numărul de copii, cuplat cu puținătatea resurselor, împiedică deplasarea accentului către **calitatea formării** copiilor. Numărul mare de copii reprezintă deci un factor de conservare a modului tradițional de viață, de agravare a situației economice și sociale precare a populației de romi. Se realizează astfel o reproducere a nivelului școlar scăzut, a lipsei de calificare, a lipsei condițiilor de locuit, a culturii sărăciei și, acolo unde există, a culturii delincvenței.

Starea spre care acest sistem de condiții de viață evoluează poate fi caracterizată astfel:

- constituirea unor pungi de sărăcie cronică absolută, în care oamenii sunt progresiv lipsiți de orice șansă de ieșire;
- creșterea criminalității și a violenței, ca efect al scăderii rapide a șanselor; dezvoltarea unei criminalități organizate cu o puternică coloratură etnică, alimentată continuu de lipsa cronică de speranță;
- creșterea tensiunilor dintre populația de romi și restul populației; accentuarea stereotipurilor etnice negative, creșterea intoleranței și a marginalizării și, ca o consecință, creșterea presiunilor pentru luarea de măsuri tot mai aspre de control social care vor avea ca efect secundar neintenționat sporirea izolării și a sărăciei. Aceasta va micșora și mai mult posibilitățile de obținere a resurselor necesare vieții;
- creșterea automarginalizării și a marginalizării adâncește la rândul ei izolarea și fixarea pungilor de sărăcie și criminalitate omogene etnic. Aceste pungi accentuează lipsa de speranțe și antagonizează și mai mult relația cu populația majoritară.

Vom avea nu numai pungi de sărăcie și criminalitate tot mai largi, mai izolate și, în consecință, mai lipsite de speranță. Pericolul este de a ajunge în situația cu care societatea americană se confruntă: largi comunități rasiale, tot mai izolate, care se afundă rapid în șomaj și delincvență.

STRATEGII DE ABORDARE A PROBLEMELOR POPULAȚIEI DE ROMI

Cercetarea noastră arată că este momentul crucial în care trebuie adoptat un pachet coerent de acțiuni orientate spre soluționarea problemelor cu care populația de romi se confruntă la ora actuală.

Orientarea acestui pachet de acțiuni depinde de diagnoza generală a problemei. Punctul de vedere al echipei noastre de cercetare este că problema o constituie nu relația etnică dintre romi și restul populației, ci acel segment al populației de romi care din cauza modului tradițional de viață se află în momentul de față într-o situație de criză social-economică în proces rapid de agravare.

Relațiile dintre populația cu profil etnic rom și restul populației are desigur și o componentă etnică. Aceasta are două surse distincte, dar complementare:

- a. stereotipurile negative tradiționale încă destul de active ale populației majoritare;
- b. situația prezentă a romilor care nu face decât să întărească aceste stereotipuri.

Atitudinea populației românești față de romi a fost ambivalentă. Pe de o parte o toleranță relativ ridicată; pe de altă parte marginalizare, izolare. Datorită agravării problemelor social-economice ale populației de romi există tendința creșterii tensiunilor care pot duce la izbucnirea de conflicte.

Dacă stereotipurile negative ale populației majoritare aduc doar o contribuție la agravarea situației populației de romi, trebuind, în consecință, să fie combătute energic, este foarte clar că aceasta este doar o soluție cu eficacitate marginală. Rezolvarea problemelor complexe ale romilor este mult mai complicată decât simpla combatere a unor stereotipuri interetnice.

Principala piedică în abordarea acestei probleme nu derivă din ostilitatea etnică a populației majoritare, ci din indiferența pe care aceasta o manifestă față de populația romilor și de problemele acesteia. La ora actuală, populația majoritară, împreună cu instituțiile politice și administrative, mai degrabă ignoră problemele social-economice colective ale populației de romi. Această ignorare reprezintă piedica majoră în calea întreprinderii unor acțiuni de sprijin efective.

Soluția de principiu trebuie să se fondeze pe un set de atitudini sociale și politice convergente:

- o atitudine activă și responsabilă a populației majoritare, în mod special a instituțiilor politice și administrative, orientată spre înțelegerea problemelor cu care populația de romi se confruntă;

- voința populației majoritare de a sprijini populația de romi în a depăși dificultățile cu care se confruntă;
- dorința populației de romi de a înțelege natura dificultăților cu care se confruntă și de a le aborda constructiv, cu sprijinul populației majoritare și a instituțiilor politice și administrative.

PACHETUL DE ACȚIUNI DE SPRIJINIRE A POPULAȚIEI DE ROMI
TREBUIE SĂ CONȚINĂ URMĂTOARELE PUNCTE IMPORTANTE

1. Ridicarea, printr-o varietate de mijloace, a nivelului de participare școlară a copiilor de romi.
2. Dezvoltarea unui sistem de completare a educației cultural-tehnologice de bază pentru romii adolescenți și tineri care au un nivel de educație scăzut, în așa fel încât să li se ofere oportunități reale de înscriere într-o economie modernă.
3. Dezvoltarea unor posibilități de promovarea a culturii rome care să ofere șansa unei conștiințe de apartenență etnică de sine, într-un context cultural și social modern: ore în învățământ de limbă romani, cultură și istorie a romilor; reviste, emisiuni la radio și televiziune în limba romani și/sau care se adresează problemelor specifice romilor.
4. Sprijinul învigorării unor profesii tradiționale în care populația de romi excelează.
5. Sprijinul romilor de a dezvolta activități economice legale; crearea de locuri de muncă pentru romi.
6. Revederea legislației și a diferitelor reglementări în așa fel încât acestea să ofere cadre legale de desfășurare a unor activități economice tradiționale ale romilor.
7. Dezvoltarea unui sistem de asistență socială specială orientată spre problemele romilor, realizată în strânsă cooperare cu organizațiile politice, culturale și sociale ale romilor. Acest sistem de asistență socială a romilor trebuie să sprijine aspirațiile și eforturile romilor înșiși de a-și depăși condițiile dificile de viață; de a stimula o atitudine eficientă în modernizarea modului de viață, în forma cultural-etnică pentru care fiecare optează: educație, stimulare a profesionalizării, planificare familială, activitate economică recompensatoare, dezvoltare comunitară.
8. Sprijinul copiilor aflați în condiții de sărăcie severă. Utilizarea în mod special a sprijinului în bunuri și servicii: cantine, alimente, îmbrăcăminte, rechizite școlare, asistență sanitară și medicală.
9. Sprijinirea familiilor în realizarea planningului familial.
10. Combaterea stereotipurilor negative și prejudecăților etnice ale populației majoritare.
11. Combatere activă a oricărei forme de discriminare a romilor.

12. Promovarea extrem de activă a înțelegerii la nivelul întregii populații, atât la nivelul populației de romi, cât și al populației majoritare, a complexului de probleme cu care populația de romi se confruntă. În acest punct, presa poate aduce o contribuție crucială. Cel mai adesea în presă romii apar ca o sursă de îngrijorare, amenințare și teamă. Extrem de rar apar și într-o postură pozitivă sau pur și simplu ca grup care are de înfruntat mari dificultăți și care trebuie sprijinit cu înțelegere și simpatie. Important este ca presa să contribuie la conștientizarea problemelor sociale grave cu care populația de romi se confruntă pentru a se putea mobiliza resursele colective.

13. Promovarea unei atitudini active a întregii populații, inclusiv a organismelor politico-administrative, de cooperare la rezolvarea împreună atât a problemelor cu care se confruntă romii, cât și a problemelor care pot interveni între romi și populația majoritară.

Metode de depolarizare și de înțelegere reciprocă trebuie promovate atât la scară națională, cât și la nivel local. Populația majoritară trebuie să înțeleagă mai bine dificultățile cu care romii se confruntă și aspirațiile lor; impactul practicilor discriminatorii asupra romilor. La rândul lor, romii trebuie să înțeleagă cerințele de conviețuire pe care populația majoritară le are și de a găsi împreună un mod constructiv de conviețuire, cu respectarea opțiunilor fiecăruia.

*

* *

Considerăm ca absolut necesară elaborarea unui **Program guvernamental special** (pe o perioadă de 3-4 ani) care să conțină principalele obiective/forme de organizare/programe pentru sprijinirea rezolvării problemelor economice și sociale grave ale populației de romi. În acest Program este vital să fie angrenați specialiști și reprezentanți ai organizațiilor de romi.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
Nr. 7-8-9-10/1993**

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

SUMAR

GESTIUNEA RESURSELOR NATURALE ÎN CONDIȚIILE ECONOMIEI DE PIAȚĂ	183
Capitolul I - Gestiunea resurselor naturale elemente introductive.....	183
Capitolul II - Evaluarea resurselor naturale	187
1. Concepte și tipologii.....	187
2. Evaluarea resurselor de substanțe minerale utile	195
Capitolul III - Atragerea în circuitul economic a resurselor de substanțe minerale utile.....	203
1. Analiza situației actuale	204
2. Activitatea de cercetare științifică	211
3. Activitatea de exploatare	213
4. Forme de cooperare cu capitalul privat	217
Capitolul IV - Probleme privind alocarea resurselor naturale în perioada tranziției la economia de piață.....	226
1. Diferențieri privind modul de alocare a resurselor naturale, corespunzător celor două tipuri principale de economie: economia de piață și cea planificată centralizat	227
2. Particularități ale procesului de alocare a resurselor naturale în perioada de tranziție	229
2.1. <i>Raporturile de piață în perioada de tranziție</i>	234
2.2. <i>Concurența în condițiile menținerii unui sector de stat și a dezvoltării proprietății private. Probleme ale monopolului</i>	235
Capitolul V - Valorificarea resurselor naturale	241
1. Indicatori de caracterizare a energo și materialintensității economiei	242
2. Direcții de acțiune pentru valorificarea eficientă a resurselor naturale	248
3. Măsuri de reducere a energo și materialintensității economiei	251
BIBLIOGRAFIE	256

GESTIUNEA RESURSELOR NATURALE ÎN CONDIȚIILE ECONOMIEI DE PIAȚĂ

**Dorin JULA, Valeria POP, Lucreția
ALEXANDRU, Iftimie ROXANA, Camelia
MINETOS, Irina ANGHELESCU**

CAPITOLUL I - GESTIUNEA RESURSELOR NATURALE ELEMENTE INTRODUCTIVE

Sunt cunoscute interpretările conform cărora economia este știința care studiază (comportamentul uman în legătură cu) alocarea resurselor rare cu utilizări alternative (în scopul satisfacerii cerințelor nelimitate ale oamenilor)¹⁾. De asemenea, potrivit unor studii²⁾: “problemele pe care le comportă azi resursele sunt mai mult de natură politică și calitativă decât economică și cantitativă”. Aceasta deoarece de-a lungul istoriei “resursele au constituit obiectul majorității conflictelor, a agresiunilor și a violențelor de tot felul”.

Indiferent de acceptarea sau nu a unor asemenea teorii, un proces logic de decizie la nivelul oricărui agent economic înseamnă căutarea obținerii unor avantaje maxime, plecând de la resursele de care dispune.

Abordată într-o primă fază, sub aspectul exploatării optime a unui zăcămint dat, de mărime cunoscută, astfel încât să se realizeze maximum de venituri actualizate, într-un orizont temporal finit, problema studiului gestiunii (economiei) resurselor epuizabile are ca punct de referință articolul lui H. Hotelling: “The Economics of Exhaustible Resources” publicat în 1931³⁾.

Ipotezele de la care pleacă această teorie sunt: a) valorificarea unei resurse într-o etapă ulterioară este însoțită de venituri suplimentare; b) există

¹⁾ „Economics is the study of the relationship between many wants and scarce resources which have alternative uses” (Economia este studiul relațiilor dintre numeroasele dorințe și resursele insuficiente care au utilizări alternative), în: Heertje, A. Robinson, B. – „Basic Economics”, Holt Rinehart and Winston, London, 1982, p.2. O definiție similară se întâlnește și în: Abraham – Frois, G. – „Economie politique”, Economica, Paris, 1988, p.XI ș.a.

²⁾ Silași G. – I – „Economia viitorului”, Ed. Facla, Timișoara, 1986, p. 247.

³⁾ Hotelling, H. – „The Economics of Exhaustible Resources” în Journal of Political Economy, vol. 39, nr.2, 1931.

posibilitatea redistribuirii consumului de resurse în cadrul limitelor temporare; c) strategia redistribuirii este dictată de considerente de ordin economic⁴⁾.

În aceste ipoteze, obiectivul urmărit este maximizarea, pe un orizont de T ani a unei funcții de forma:

$$F(t) = \int_0^T [p(t) \bullet q(t) - c(t)] e^{-at} dt \quad (1)$$

- unde: p(t) reprezintă prețul de vânzare a unei tone din resursa respectivă în anul t; q(t) - cantitatea extrasă anual; c(t) – costul global de producție; a-rata de actualizare. Se impune, de asemenea, condiția ca nivelul producției anuale să nu depășească stocul rămas în zăcămintele.

Potrivit acestei teorii¹⁾, în condițiile de echilibru în concurență pură și perfectă, prețul trebuie să includă o rentă de raritate și deci este superior costului marginal. Această rentă trebuie să crească într-un ritm egal cu rata de actualizare (luată de obicei la nivelul dobânzii bancare), astfel încât este indiferent dacă se extrage și se vinde o tonă de minereu în momentul actual iar sumele rezultate sunt plasate cu o rată a dobânzii r sau se amână extracția, dacă valoarea tonei crește cu aceeași rată în intervalul de timp considerat. De asemenea, pe măsură ce rezerva se epuizează, prețul crește și potrivit regulilor de funcționare a pieței cu concurență pură și perfectă, cererea scade, iar exploatarea nu încetează înainte de epuizarea resursei.

Atât teoria lui Hotelling cât și alte dezvoltări cunoscute ale acesteia (Nordhaus, Heal, Tobin) așa cum se subliniază în literatura de specialitate, se situează “în interiorul sferei economice și nu abordează resursele naturale decât din perspectiva maximizării încasărilor monetare²⁾”; mai mult, insistând pe lanțul causal: creșterea prețurilor determină scăderea cererii, care, la rândul său duce la încetinirea exploatării, se trece cu vederea ipoteza unor creșteri de prețuri provenind dintr-o rediminuare a cererii legată de dezvoltarea economică; de asemenea, “ignoră supraexploatarea care ar putea proveni dintr-un partaj al dreptului de extracție, care incită pe fiecare să obțină maximum de resurse într-un timp cât mai scurt” și “legând prețurile de starea efectivă a ofertei și cererii neglijează fenomenele de anticipație³⁾”.

⁴⁾ Arbatov, A. A., Strukova, E. B. – *Strategia folosirii materiilor prime minerale. Comentarii la teoria lui H. Hotelling în Ekonomika i matematicheskie metody* nr. 4, p. 686-638 (1990).

¹⁾ Greffe X, Mairesse J, Reiffers JL – *Encyclopedie économique*, Ed. Economica, Paris, 1990, vol. II, cap. 50, „Environnement et biosphere” (René Passet) p. 1815 – 1868.

²⁾ *Idem*, p. 1838.

³⁾ *Idem*, p. 1839.

Alte limite ale acestor teorii vizează tendința lor de a examina problema resurselor naturale, punctual, în vederea ocrotirii lor, fără a o integra în ansamblul mecanismelor economice, sociale, politice și a celor care asigură evoluția biosferei. Trebuie subliniat faptul că, pe lângă considerentele de ordin economic există constrângeri, de pildă de ordin politic (embargo la cumpărarea materiilor prime naturale, înghețarea zăcămintelor proprii în vederea menținerii stocurilor de rezervă, embargo privind livrarea utilajelor de extracție, apariția unor conflicte regionale sau a altor stări tensionale etc.), sau ecologic.

S-a încercat depășirea acestor limite prin construirea unor modele de abordare globală a problemei gestiunii resurselor.

Metoda WELMN (Water, Energy, Land, Materials and Manpower) dezvoltată de International Institute for Applied Systems Analysis – Laxenburg Austria (IIASA) încearcă o abordare globală, în mod interactiv a problemelor privind energia și resursele materiale. Cei 5 parametri (apa, energia, pământul, materiile prime, munca) sunt cuantificați în scopul facilitării studiilor privind impactul asupra mediului a diferitelor strategii de exploatare avute în vedere. “Fără a avea pretenția sau obiectivul de a fi un sistem complet de contabilizare a resurselor, metoda prezintă avantajul de a oferi, în special prin conturile sale reprezentate prin fluxuri fizice, o serie de informații care completează în mod util analiza economică sprijinind luarea deciziilor”⁴⁾.

Metodele “Meltide” și “Meltide + k” se înscriu în aceleași preocupări, integrând: materiile prime, energia, apa, munca, timpul, informația, spațiul (cea de-a doua metodă include variabila și capitalul monetar)¹⁾.

Abordarea globală a acestor probleme a condus la definirea noțiunii de “dezvoltare durabilă” potrivit căreia, resursele naturale se înscriu într-o perspectivă care să permită gestionarea economiei și protejarea biosferei. Acest curent, fără să “constituie o școală propriu-zisă, dar reprezentând o linie de cercetare care își afirmă coerența prin paradigma complexității (globalității abordărilor (...)) s-a amplificat în majoritatea țărilor dezvoltate”²⁾: SUA (Daly, Norgaard, Bernstein, Christensen), Marea-Britanie (Slesser, Ekins), Japonia (Tamanoi, Murata), Franța (Passet) etc.

Având în vedere aceste considerații de ordin general, în elaborarea lucrării se pleacă de la premise că studiul gestiunii resurselor naturale este un proces complex care presupune, cel puțin, analiza elementelor specifice proceselor privind:

- (a) evaluarea resurselor;
- (b) atragerea lor în circuitul economic;

⁴⁾ Grenon M, Gourmelon D, - „Spre o abordare sistemică a resurselor naturale” în *Matiere et énergie dans les écosystèmes et les systèmes socio-économiques, Cahier Germes nr.3, aprilie, p.525 (1980).*

¹⁾ Greffe X, Mairesse J, Reffers J-L – *op.cit. pag. 1848.*

²⁾ *Idem, pag. 1834.*

- (c) protejarea resurselor și a mediului;
- (d) mecanismele de alocare a resurselor pe obiective (utilizatori);
- (e) folosirea resurselor în procesul de producție (valorificarea resurselor).

În abordarea acestor probleme s-au urmărit, în primul rând, particularitățile proceselor menționate în condițiile actuale, ale apariției și dezvoltării mecanismelor specifice economiei de piață, perioadă în care mobilizarea (evaluarea + atragerea) la nivel central a resurselor și alocarea acestora pe baza unor criterii stabilite la scara întregii economii naționale, deși se restrânge continuu ca sferă, coexistă cu procese de extracție-alocare complet descentralizate, realizate exclusiv prin mecanismele pieței.

În lucrare, pornind de la unele precizări conceptuale privind noțiunile de bază utilizate în studiile privind gestiunea resurselor naturale, de la prezentarea unor teorii și puncte de vedere din literatura de specialitate sunt analizate principalele probleme pe care le ridică menținerea monopolului asupra extracției diferitelor resurse naturale și procesele de demonopolizare, concesionarea exploatării și atragerea capitalului străin, inclusiv în vederea modernizării tehnologiilor de prelucrare.

Sunt prezentate, de asemenea, elemente privind fundamentarea unui model de analiză a evoluției corelate pentru principalii indicatori specifici acestor procese. Sunt analizate, totodată, comparativ, avantajele și dezavantajele fiecăruia dintre sistemele cunoscute de gestiune a resurselor naturale.

Exemplificările din lucrare sunt, în principal, date pe cazul resurselor minerale și energetice, cu referiri, atunci când analiza concretă o impune și la celelalte tipuri de resurse.

CAPITOLUL II - EVALUAREA RESURSELOR NATURALE

1. Concepte și tipologii

În sens larg, noțiunea de resurse este definită ca fiind¹⁾: “o formă de energie și/sau de materie care este indispensabilă funcționării organismelor, populațiilor și ecosistemelor. În cazul particular al umanității, o resursă corespunde unei forme de energie sau de materie indispensabilă pentru asigurarea trebuințelor psihologice, socioeconomice și culturale, atât la nivel individual cât și colectiv (...). În consecință, orice teorie a utilizării resurselor naturale trebuie să analizeze legile care determină fluctuațiile acestor variabile”.

Concret, în studiile în care este analizată explicit noțiunea de “resurse” este, în general, raportată la un context economic și tehnic precizat. Într-o asemenea abordare, resursele naturale sunt caracterizate cel puțin prin unul (sau mai multe) dintre următoarele criterii:

- cantitățile existente anterior oricărei activități economice;
- disponibilul în rezerve, la momentul actual;
- ritmul de regenerare;
- ritmul de atragere în circuitul economic;
- stocul la un moment dat (la utilizatori).

În scopul evaluării resurselor, caracteristicile dimensionale ale acestora sunt urmărite atât cantitativ (în unitățile de măsură corespunzătoare) cât și valoric, potrivit sarcinilor de analiză și posibilităților de măsurare.

O tipologie a resurselor naturale concepută pentru a permite (potrivit opiniei autorilor) analiza problemelor de gestiune a patrimoniului natural are ca punct de pornire unele proprietăți fizice și biologice și, de asemenea, “tipul de relație în care activitatea umană intră cu aceste resurse”²⁾.

Distincția uzuală, prezintă în majoritatea încercărilor de clasificare a resurselor este cea dintre resursele reproductibile și nereproductibile.

În perspectiva problematicei gestiunii resurselor naturale, această încadrare este utilă, în special pentru analiza atragerii resurselor în circuitul economic.

¹⁾ Ramade F – „*Ecologie des ressources naturelles*”, Paris, Masson, 1981 citat în *Environnement et gestion de la planete, Cahiers francais, No 250/mars-avril 1991, La documentation Francaise, Paris, p.52.*

²⁾ Point P. – „*Typologie des ressources*” în „*Environnement et gestion de la planete*”, *Cahiers francais, No 250/ mars-avril 1991, La documentation Francaise, Paris, p.40-41.*

1.1.) În categoria resurselor reproductibile sunt incluse:

a) resurse a căror cantitate anuală disponibilă nu este legată de consumurile anterioare: de exemplu, apa râurilor sau cantitățile de precipitații atmosferice, energia marină, eoliană, etc.

b) resurse pentru care disponibilul anual depinde de cantitatea anterior extrasă; în această categorie intră, în principal, resursele de natură biologică.

O caracteristică importantă a resurselor reproductibile, care influențează ritmul de atragere a acestora în circuitul economic, o constituie durata (ciclul) lor de reînnoire. Pentru resursele agrosilvice, în literatura de specialitate¹⁾ se face distincție între mai multe tipuri de cicluri de reproducție:

- cicluri subanuale (pentru anumite culturi, sau în zootehnie, pentru animalele crescute în complexe industriale etc.);
- cicluri anuale (pentru majoritatea culturilor de câmp);
- cicluri multianuale (în cazul plantațiilor pomivitice, creșterea animalelor mari etc.);
- cicluri multidecenale, inclusive ciclul secular (silvicultură).

Se poate vorbi, de asemenea, de existența unei anumite ciclicități și în cazul altor resurse reproductibile, chiar dacă nu se poate stabili o periodicitate exactă (debitul râurilor, nivelul și natura precipitațiilor, direcția și intensitatea vântului, energia valurilor etc.).

Se apreciază²⁾ că fluctuațiile prețurilor resurselor pe piață sunt cu atât mai mari cu cât durata de reproducție este mai scurtă. Explicația constă în faptul că, la resursele care se reproduc decenal, multidecenal sau secular prețurile înregistrează creșteri sau scăderi într-un interval mai mare de timp pentru că dezechilibrul direct dintre cerere și ofertă, odată apărută poate fi mai greu eliminat prin creșteri, (scădere) ale producției în termen scurt.

Altfel stau lucrurile la produsele cu cicluri subanuale sau anuale (de exemplu, la cererile unde relația cerere-ofertă se poate modifica relativ repede prin simpla extindere sau restrângere a suprafețelor cultivate de asemenea, la această ultimă categorie de resurse reproductibile producția este influențată într-o măsură mai mare de oscilațiile condițiilor climatice, decât în cazul resurselor cu cicluri de reînnoire mai lungi. Evident, explicația evoluției prețurilor la acest tip de resurse nu se poate reduce doar la elementele prezentate, dar influența specificului producției lor nu poate fi negată. De altfel, în cazul general al resurselor reproductibile și, în special, a celor de natură agrosilvică, producția este mai puțin sigură decât de exemplu, producția materiilor prime minerale sau bunurilor industriale. Ca atare, evaluarea acestor resurse trebuie să țină seama de influența cu caracter aleatoriu al factorilor de

¹⁾ Sîrbu C. – „Resurse, cheltuieli materiale, venit național”, Ed. Politică, București, 1980, p. 40-42.

²⁾ Sîrbu C. – op. cit., p. 41

mediu, sau chiar a imposibilității determinării exacte a potențialului surselor respective (energia eoliană, debitul râului, etc.).

1.2.) În categoria resurselor neproductibile sunt incluse:

- a) resurse a căror utilizare este distructivă (aici sunt cuprinse în special resursele energetice de tipul combustibililor fosili: petrol, gaz metan, cărbune, uraniu etc.); orice unitate utilizată din aceste resurse este distrusă și, ca atare, resursele disponibile depind de cantitățile exploatare anterior.
- b) resurse reciclabile, din care o parte sunt reutilizabile după fiecare folosire (în această grupă sunt incluse minereurile);
- c) resurse pentru care consumul (utilizarea) este distructiv, sau ale căror proprietăți se pot perpetua în funcție de modul de utilizare (protejare); de exemplu: solurile confruntate cu fenomene de eroziune; ozonul stratosferic etc.

Rezervele din resursele nereproductibile (reutilizabile, sau a căror utilizare este distructivă) se prezintă în general sub formă de zăcămintele a căror evaluare, cel puțin ca ordin de mărime a volumului lor, a devenit în ultimul timp posibilă cu un grad mare de probabilitate, datorită progreselor recente din geologie, cunoștințelor acumulate în domeniul evoluției materiei organice și a genezei zăcămintelor.

În literatura de specialitate noțiunile de „rezerve” și „resurse” sunt folosite fie ca sinonime (în general în lucrările care tratează aceste probleme doar tangențial), fie cu înțelesuri diferite însă, în acest din urmă caz, modul lor de definire nu este unitar.

În problemele evaluării și atragerii în circuitul economic vom utiliza noțiunea de „resurse naturale” în sensul sugerat la începutul acestui capitol respectiv ca fiind: forme de energie și materie indispensabile activității umane pentru asigurarea trebuințelor psihologice, socioeconomice și culturale, la nivel individual și colectiv. Deci, resursele naturale sunt privite, la nivel macroeconomic, ca potențial material și energetic de susținere a activității umane, indiferent de forma concretă în care se prezintă: rezerve de diferite categorii, stocuri, zăcămintele subeconomice etc.

Tot din perspectivă macroeconomică, noțiunea de „rezerve” reprezintă: „cantități de substanțe minerale utile, caracterizate din punct de vedere calitativ, tehnologic și al condițiilor de valorificare, așa cum se găsesc în zăcămintele (fără modificările intervenite în procesul de exploatare și, după caz, de preparare) și care pot fi valorificate, așa cum se găsesc în zăcămintele (fără modificările intervenite în procesul de exploatare și, după caz, de preparare) și care pot fi valorificate în prezent sau se presupune că vor putea fi valorificate în viitor”¹⁾, definiție în care „zăcămintele” este înțeles ca: „o acumulare naturală

¹⁾ „Norme metodologice privind clasificarea, determinarea, omologarea și evidența rezervelor geologice de substanțe minerale utile solide”, Ministerul Minelor, Petrolului și Geologiei, București, 1987, art. 4, pct. a)

de substanțe minerale utile valorificabile din punct de vedere tehnic și economic, în prezent sau în viitor²⁾.

Îndeosebi după anii '60, pe plan internațional au fost depuse eforturi pentru realizarea unității metodologice de caracterizare a resurselor în vederea asigurării comparabilității datelor. Plecându-se de la studiile lui F.Boudel și S.G.Lasky din 1956³⁾, în general, în evaluarea și definirea resurselor se iau în considerare doi factori fundamentali: gradul de cunoaștere a resurselor și posibilitățile (costul) de atragere a acestora în circuitul economic.

În lucrările destinate acestui domeniu, apărute pe plan mondial după 1972 pentru a se face distincția dintre rezerve și resurse minerale se apelează, de regulă, la cunoscuta diagramă a lui McKelvey⁴⁾. Potrivit acestor abordări rezervele desemnează numai zăcămintele economice identificate, în timp ce resursele cuprind și zăcămintele subeconomice și nedescoperite.

În tabloul McKelvey resursele sunt înscrise pe coloane în funcție de gradul lor de cunoaștere, iar pe linii după nivelul costurilor. Deși o astfel de grupare diferă de la o substanță minerală la alta potrivit particularităților lor geologice și miniere, totuși se poate întocmi o diagramă simplificată care să permită sesizarea distincției dintre diferitele categorii de resurse:

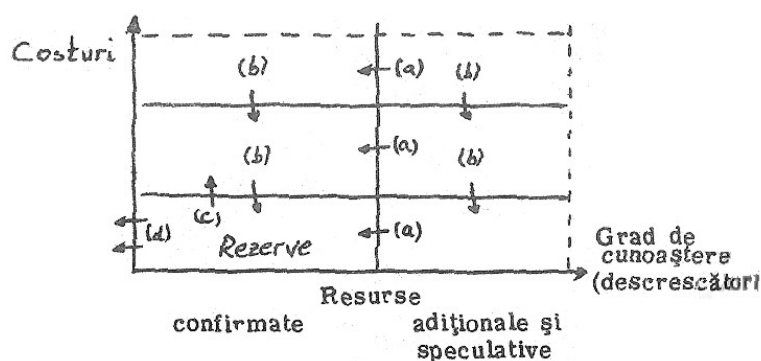

Fig. 1. Clasificarea resurselor minerale – diagrama McKelvey
(după: Bourrelrier, P. H., Boy, X., Lacour, J.-J., „L’Energie à long terme: mobilisation ou laissez-faire?” în *Revue de l’énergie*, nr.418/feb. 1990, p.84).

²⁾ Idem art. 4 pct. c).

³⁾ Boudel F., Lasky, S.G. – „Mineral Reserves and Mineral Resources” în „*Economic Geology*” nr. 51/1956, p. 686-697.

⁴⁾ McKelvey V.E. – *Mineral Resource Estimates and Public Policy*, în *American Scientist*, vol. 60 (Ian.-Feb.) p. 31-40(1972) citat în „*Evolutions energetiques viables en Europe et en Amerique du nord*” (Commission Economiques pour l’Europe, Geneve, Serie CEE sur l’énergie nr.6) Nation Unies, New Zork, 1991, p. 102 – 104 și „*L’Energie a long terme: mobilization ou laissez faire?*” (Bourrelrier P – H; Boy X; Lacour J-J) în „*Revue de l’énergie*” nr. 418 – février 1990, p. 81-117.

În fig. 1 săgețile schematizează patru dinamici care determină evoluția resurselor:

- a) creșterea volumului resurselor confirmate ca urmare a activității de explorare;
- b) trecerea unor resurse într-o tranșă de cost inferior ca urmare a progresului tehnic;
- c) pierderea calificativului de „rezerve” a unor zăcăminte și trecerea lor în categoria resurselor cu un nivel mai ridicat de cost;
- d) consumul de resurse.

Dinamicile de tip a), b) sau c) nu modifică decât repartiția resurselor între diferitele categorii, totalul rămânând constant.

În principiu, tranșele orizontale, în funcție de cost, se succed la infinit. Practic, însă, se opresc la un anumit nivel (linia punctată în graficul de mai sus), începând de la care exploatarea, chiar într-un viitor îndepărtat nu are sens (de exemplu, energia consumată pentru extracție este superioară energiei produse).

La fel, limita din dreapta (scăderea gradului de cunoaștere) teoretic este zero, practic însă, în evaluarea resurselor nu se ajunge până la această valoare¹⁾.

Distincția dintre rezerve și resurse după nivelul costului depinde și de percepția subiectivă a producătorilor asupra limitei de cost care fixează frontiera dintre cele două categorii. Această limită se ridică pe măsura epuizării zăcămintelor bogate în minereuri și favorabile exploatării.

În același sens acționează și creșterea costului factorului de producție.

Pentru ca toate acestea să nu ducă la deplasarea în sus a limitei prezentate, trebuie ca suma acțiunii factorilor care duc la reducerea costurilor (în special cei legați de progresul tehnic) să depășească în mărime efectul contrar, de creștere a acestora.

O altă schemă de clasificare a resurselor recunoscută pe plan internațional (recomandată de către Comitetul pentru Resurse Naturale la cea de-a VI-a sesiune – 1979, desfășurată sub egida Consiliului Economic și Social (ECOSOC) al Organizației Națiunilor Unite), împarte resursele totale (R) după gradul de cunoaștere și precizia evaluării în: resurse potențiale (R-3); resurse estimate (R-2) și resurse stabilite (R-1). În lucrările de specialitate apărute în țară²⁾ sunt prezentate pe larg aceste categorii. Astfel: resursele potențiale se

¹⁾ Albu, M. de exemplu, în lucrarea „Energia geotermică”, (Ed. Tehnică, București, 1987) consideră un grad de cunoaștere mai mic de 25% ca fiind un prag extrem de coborât (o asemenea aproximare obținându-se prin cercetarea fundamentală incipientă pentru determinarea deductivă a acumulărilor sau zăcămintelor de substanțe minerale utile)

²⁾ Albu, M. și colectivul – „Cărbunii în actualitate și în perspectivă”, Ed. Tehnică, București, 1989, p. 104-107

referă la zăcămintele neidentificate, pentru care, în scopul dirijării activității de investigare preliminară pentru descoperirea într-un viitor previzibil, sunt utilizate date geofizice și geochimice, analogii cu alte acumulări din zone mai bine cunoscute, metode statistice etc. Resursele estimate se calculează în cazul acumulărilor cunoscute preliminar, pe baza cercetărilor în puncte separate și a analogiilor cu alte zăcămintele cercetate geologic. Resursele stabilite se referă la acumulările cunoscute în detaliu. Resursele estimate și cele stabile pot fi economice (E) sau subeconomice (S) în funcție de costul exploatării. În resursele stabile subeconomice (R-1-S) se includ și resursele marginale (R-1-M) care, având în vedere evoluția previzibilă pe termen scurt a condițiilor de exploatare, pot deveni economice într-un viitor apropiat.

Grafic, această clasificare se poate prezenta astfel:

Resurse totale				
R				
Potențiale R-3	Estimate		Stabilite	
	R-2		R-1	
	Subeconomice	Economice	Subeconomice	
	R-2-S	R-2-E	R-1-S	
			Marginale	Economice
			R-1-M	R-1-E

Fig. 2. Clasificarea resurselor minerale – Comitetul pentru Resurse Naturale-ECOSOC (Schema este preluată după: Albu M. și colectiv: „Cărbunii în actualitate și în perspectivă”, Editura Tehnică, București, 1989, tabelul 5.2. pag. 113).

În această clasificare, resursele stabilite economice (R-1-E) sunt, de fapt, rezervele din diagrama McKelvey.

În țara noastră, așa cum s-a arătat, noțiunea utilizată pentru a desemna cantitățile de substanțe minerale utile care se găsesc în zăcămintele este aceea de „rezerve geologice”. După gradul de cunoaștere a cantității, calității, a condițiilor de zăcămint (elemente de așezare, morfologice, tectonice și conturul corpurilor de substanță minerală utilă, intercalațiile sau porțiunile sterile ori necorespunzătoare calitativ, diferitele sorturi calitative, zonele de alterare ale substanței minerale utile, natura rocilor înconjurătoare etc.), a condițiilor hidrogeologice, a condițiilor tehnico-miniere și tehnologiei de

exploatare, precum și a fluxului tehnologic de preparare și prelucrare, rezervele geologice se clasifică în categoriile, A,B,C₁,C₂ și în rezerve de prognoză¹⁾.

Categoria A cuprinde rezervele complet studiate. Pentru acestea: lucrările de cercetare geologică, împreună cu lucrările de pregătire sau de exploatare executate după caz, permit evaluarea cantitativă și calitativă a rezervelor; condițiile de zăcământ se cunosc, în limitele unităților de exploatare în măsura necesară programării și realizării producției; sunt complet clarificate condițiile hidrogeologice, tehnologia și indicatorii tehnico-economici de extracție, preparare și prelucrare (inclusiv elementele de calcul al costului) sunt cunoscute din exploatarea curentă sau experimentală.

Categoria B cuprinde rezervele studiate detaliat. În acest caz: lucrările de cercetare geologică împreună cu eventualele lucrări de pregătire sau de exploatare permit evaluarea cantitativă și calitativă a rezervelor; condițiile de zăcământ se cunosc în măsura necesară proiectării lucrărilor de deschidere și pregătire; condițiile hidrogeologice se cunosc în măsura necesară aprecierii influenței apelor subterane asupra procesului de exploatare; tehnologia și indicatorii tehnico-economici de exploatare, preparare și prelucrare sunt estimați pe baza rezultatelor din lucrările geologice, sau, după caz, din exploatări experimentale sau ca urmare a cercetărilor în faza pilot sau semiindustrială.

Categoria C₁ cuprinde rezervele cunoscute preliminar. Condițiile de clasificare a rezervelor în această categorie sunt în linii mari: lucrările de cercetare geologică permit evaluarea cantitativă și calitativă a rezervelor de blocuri geologice; condițiile de zăcăminte sunt cunoscute în măsura necesară proiectării și executării lucrărilor de explorare în detaliu, în vederea promovării rezervelor în categorii superioare; condițiile hidrologice sunt apreciate pe baza observațiilor făcute în lucrările de cercetare geologică; tehnologia și indicatorii tehnico-economici de exploatare, pe preparare și prelucrare sunt estimați pe baza rezultatelor obținute din lucrările geologice executate și prin similitudine cu alte zăcăminte sau prin cercetările de laborator și în faza pilot.

Categoria C₂ cuprinde rezervele ale căror date de cunoaștere au caracter informativ. În această categorie sunt clasificate rezervele pentru care: conturarea și estimarea cantității și calității se bazează pe date geologice și geofizice rezultate din lucrările de cercetare (cu foraje sau lucrări miniere); condițiile de zăcământ și hidrologice, tehnologia de exploatare sunt apreciate pe baza datelor obținute din lucrările geologice izolate, sau prin analogie cu porțiunile învecinate cu rezerve de categorii superioare ori cu alte zăcăminte.

Rezervele de prognoză sunt estimate pe baza factorilor și condițiilor geologice generale care pot fundamenta emiterea unor ipoteze privind formarea și acumularea substanțelor minerale utile în unele regiuni, în vederea

¹⁾ „Norme metodologice privind clasificarea, determinarea, omologarea și evidența rezervelor geologice de substanțe minerale utile solide”. Ministerul Minelor, Petrolului și Geologiei, București, 1987, art.7.

aprecierii perspectivelor acestora, precum și rezervele estimate în extinderea celor de categoria C₂.

În funcție de condițiile naturale ale zăcămintelor și de valoarea și importanța economică a substanțelor minerale utile, rezervele geologice de categoriile A, B și C₁ se clasifică în grupele de bilanț și în afară de bilanț. Grupa de bilanț cuprinde rezervele geologice pentru care se cunosc tehnologiile de valorificare în condiții economice, grupa în afară de bilanț cuprinde rezervele geologice care nu satisfac condițiile actuale, tehnice și economice, de valorificare, dar, pentru care se apreciază că prin progresul tehnologic sau prin schimbarea condițiilor economice existente (eventual prin obținerea unor parametri mai favorabili ca urmare a continuării cercetărilor) vor putea fi valorificate în viitor¹⁾.

Clasificarea în acest mod a rezervelor geologice detaliază schema generală utilizată pe plan internațional, încadrarea în aceasta realizându-se prin acceptarea celor două criterii de bază: gradul de cunoaștere și costul atragerii în circuitul economic a substanțelor minerale utile din zăcămintele. De altfel, clasificările folosite în diferite țări pentru resursele minerale, pornind de la criterii comune, reprezintă variante cu un grad mai mare sau mai redus de detaliere a schemei generale amintite²⁾.

O altă direcție de abordare a problemei clasificării resurselor pornește de la tipul de relație în care activitatea umană intră cu acestea, în sensul modului de însușire, de apropiere. O astfel de clasificare este necesară în perspectiva studiului proceselor de alocare – ca una dintre cele mai delicate sarcini ale analizei gestiunii resurselor. În acest context, sunt reținute:

- a) resurse care pot face obiectul unei însușiri private și deci pot fi gestionate descentralizat, la nivelul agenților economici;
- b) resurse aflate în proprietate publică, ale căror caracteristici de indivizibilitate, importanță strategică etc., fac dificilă utilizarea lor rațională la nivel individual;
- c) resurse aflate în proprietate publică, dar a căror exploatare și utilizare poate fi concesionată, în anumite condiții, agenților economici, alții decât statul.

Încadrarea în aceste categorii este mult mai elastică decât în cazul clasificării după criteriile grad de cunoaștere – costul exploatarei. Cuprinderea unei resurse în una din cele trei grupe depinde de o serie de factori atât de natură economică și socială, cât și politică (de exemplu, concepția promovată cu privire la proprietate în general), sau chiar conjuncturală (de natura apariției unor situații conflictuale în anumite zone, a unor dezechilibre ecologice etc.).

¹⁾ „Norme metodologice (...)”, art. 8-15.

²⁾ În Albu M. și colectiv – op. cit. pag. 113, este prezentat un tabel în care se face o comparație între sistemele de clasificare a substanțelor minerale utile din Canada, Franța, Germania, România, SUA și URSS.

Aceasta explică varietatea formelor întâlnite pe plan mondial în ceea ce privește ponderea sectorului public în exploatarea și prelucrarea diferitelor categorii de resurse.

O abordare a experienței naționale în domeniul gestiunii resurselor, pornind de la această clasificare, nu poate face abstracție de modul în care a fost reglementată problema exploatarea substanțelor minerale utile prin Legea minelor din 28 martie 1929 (modificată ulterior prin Înaltul Decret Regal nr. 1466/23 martie 1937):

„Sunt și rămân ale statului, în toată dezvoltarea lor, de la suprafață până la orice adâncime, zăcămintele substanțelor minerale din care se pot extrage metale, metaloide sau combinațiuni ale acestora, precum și zăcămintele combustibililor minerali, bituminele, apele mineralizate în genere și gazele naturale de orice fel, precum și bogățiile de orice natură ale subsolului.

Rămân la dispozițiunea proprietarului suprafeței: masele de roci comune, carierele de materiale de construcție și depozitele de turbă, fără prejudiciului drepturilor dobândite de Stat în baza legilor anterioare (...)”¹⁾.

În ceea ce privește regimul de punere în valoare a substanțelor miniere care aparțin statului, dreptul de valorificare a acestora se prevedea a fi exercitat de stat, fie direct, fie transmitându-l particularilor prin concesionare. Concesiunile se acordă (numai în regiunile declarate în prealabil proprietate minieră concesionabilă) sub forma unei asociații între stat și întreprinderea concesionară, sau pe bază de redevență (art.4 și 21). De asemenea, atât întreprinderile miniere, cât și cele pentru desfacerea produselor miniere brute sau transformate: „sunt obligate ca în limitele producției să asigure regulata și normala aprovizionare a țării, neputând-o restrânge sau suspenda fără motive legitime și fără învoirea expusă a Ministerului Industriei și Comerțului. Ele vor fi obligate la cererea Ministerului (...) de a crea pentru nevoile apărării naționale o rezervă (...)” (art. 70).

2. Evaluarea resurselor de substanțe minerale utile

Evaluarea resurselor de substanțe minerale utile implică două aspecte, pe de o parte determinarea cantitativă și aprecierea calității zăcămintelor iar, pe de altă parte, estimarea valorică a acestora.

Menționăm faptul că, în special pentru nevoi legate de necesitatea aprecierii și includerii resurselor naturale în avuția națională au fost efectuate o serie de studii privind estimarea valorii, fără să se ajungă la un punct de vedere

¹⁾ *Legea pentru modificarea unor articole din Legea minelor din 28 martie 1929, promulgată cu înaltul decret regal nr. 1466 din 23 martie 1937 și publicată în Monitorul Oficial nr. 69, partea I din 24 martie 1937 (Monitorul Oficial și imprimăriile statului, Imprimeria centrală, București, 1937, Partea I, art. 1).*

unitar (de exemplu, evaluarea pământului, a apei, a substanțelor minerale utile etc.).

Deoarece, estimarea valorică implică ea însăși clasificări de ordin metodologic, în lucrarea de față nu ne propunem o abordare și a acestor probleme, considerând că, prin complexitatea lor, pot face obiectul unor studii separate, de detaliu.

Evaluarea cantitativă a rezervelor de substanțe minerale utile, etapă esențială în studiul gestiunii acestora, se realizează prin interpretarea și prelucrarea datelor rezultate din lucrările de cercetare geologică, studiile și cercetările tehnologice și din lucrările de exploatare.

Cercetarea geologică cuprinde ansamblul lucrărilor necesare cunoașterii cantității și calității rezervelor și a condițiilor geologice și tehnico-economice de valorificare a unui zăcământ. Lucrările geologice sunt însoțite de cercetări tehnologice și analize economice privind posibilitățile de exploatare și de preparare, funcție de importanța economică a substanțelor minerale utile puse în evidență.

În evaluarea rezervelor de substanță minerale utile, cartarea geologică, prospecțiunea, explorarea și probarea zăcămintelor reprezintă etape importante¹⁾.

Cartarea geologică urmărește cunoașterea geologică de ansamblu a teritoriului, efectuarea de studii complexe și întocmirea hărților geologice, evidențierea zonelor de perspectivă pentru acumulări de substanțe minerale și estimarea rezervelor de prognoză. Prospecțiunea are ca scop identificarea zăcămintelor și obținerea de date orientative pentru cunoașterea condițiilor preliminare de valorificare. Prospecțiunea cuprinde cercetări la suprafață și în subteran, prin observare directă, măsurători sau determinări în lucrări miniere și foraje, care pot avea caracter de prospecțiune preliminară sau detaliată, precum și studii și determinări de laborator. Pe baza datelor obținute din lucrările de prospecțiune se verifică rezervele de prognoză și se estimează rezerve de categoria C₂, eventual și rezerve de categoria C₁, se apreciază condițiile preliminare de valorificare și în cazul unor condiții favorabile, ele servesc la întocmirea proiectului de explorare preliminară.

Explorarea are ca scop fundamentarea deciziei privind oportunitatea valorificării zăcământului, iar în cazul unor concluzii favorabile, de a furniza toate elementele necesare proiectării și executării lucrărilor de investiții în vederea punerii zăcământului în exploatare, cât și menținerii unui grad de asigurare corespunzător cu rezerve de categorii A, B și C₁ la zăcămintele în exploatare. Pentru reducerea riscului și a cheltuielilor necesitate de întreținerea lucrărilor miniere, explorarea se execută, de regulă, în fazele de explorare preliminară și explorare detaliată. În prima fază are loc stabilirea cu caracter orientativ a conturului, formei și structurii corpurilor de substanță minerală utilă,

¹⁾ „Norme metodologice (...)”, art. 34-89.

precum și estimarea cantitativă și calitativă a potențialului global de rezervă, furnizându-se elementele necesare pentru aprecierea posibilităților de valorificare a zăcămintului. Prin explorarea detaliată se precizează cantitatea și calitatea rezervelor și sunt furnizate toate informațiile necesare cunoașterii condițiilor tehnico-economice de valorificare, în vederea proiectării lucrărilor de deschidere, pregătire, exploatare și a fluxului tehnologic de preparare.

Probarea zăcămintelor (paleontologică, mineralogică, petrografică, fizico-mecanică și chimică, tehnică și tehnologică) se realizează în toate fazele cercetării rezervelor, prin recoltarea unor cantități de material din terminărilor necesare și interpretarea rezultatelor obținute.

Pornindu-se de la ansamblul lucrărilor de cercetare și exploatare sunt evaluate rezervele la nivel de zăcămint sau pe perimetre ale acestuia. Inițial, pentru fiecare substanță minerală utilă, rezervele exprimate în unități naturale (tone, metri cubi etc.) se evaluează așa cum se află în zăcămint fără a lua în considerare modificările ce intervin în procesul de exploatare (diluare, pierderi) și de preparare.

Având în vedere natura proceselor analizate, toate aceste calcule trebuiesc privite sub rezerva unei anumite imprecizii a instrumentelor de evaluare, chiar dacă estimările sunt bazate pe cele mai bune teorii și informații disponibile. Pe de altă parte, în majoritatea cazurilor, informațiile „sunt obținute din regiunile mineraliere care, dacă nu au fost date deja în exploatare, au fost cel puțin explorate. Prin urmare, toate estimările rezervelor potențiale sunt rezultatul extrapolărilor din zone mineraliere deja cunoscute (...), sunt funcție de rezervele exploatabile descoperite în trecut și deoarece nu există stimulente de a explora dacă nu există o piață pentru mineralele extrase, aceste descoperiri din trecut au fost funcție de cererea din sistemul de producție”¹⁾.

Pe lângă aspectele legate de calculul rezervelor, de diferite categorii la nivelul regimurilor mineraliere, în evaluarea resurselor se urmăresc și alte aspecte, printre care: a) extinderea acestor evaluări la scară națională, pe zone mari geografice și la nivel mondial; b) estimarea termenului la care va avea loc eventuala epuizare a unora dintre principalele resurse naturale neregenerabile (durata de exploatabilitate).

Primul aspect nu ridică probleme deosebite pentru rezervele cunoscute și similare din punct de vedere al caracteristicilor calitative. În caz contrar se utilizează anumiți coeficienți de echivalare sau exprimare în unități natural-convenționale (TCC – tone combustibil convențional, TEP – tone echivalent petrol ș.a.).

În ceea ce privește estimarea duratei de epuizare (T) a diferitelor resurse naturale neregenerabile un prim calcul pornește de la aprecierea dimensiunii (Q) a resursei și nivelul anual al extracției (q):

¹⁾ „Catastrofă sau o nouă societate? Un model latino-american al lumii”, Ed. Politică, București, 1981, p.47.

$$T = Q/q \quad (1)$$

Un asemenea calcul privind evoluția rezervelor și duratelor de exploatabilitate în cazul unor resurse de bază este prezentat în tabelul nr. 1.1.

În analiza relației (1) trebuie avută în vedere, în primul rând, incertitudinea care influențează procesul de evaluare a mărimii Q , caracterul de variabilă aleatoare cu o anumită repartiție a acesteia inducând caracteristici asemănătoare pentru durata (T) de epuizare a resursei.

În al doilea rând, o estimare a intervalului de timp în care resursa respectivă este disponibilă potrivit formulei (1) pornește de la premisa că nivelul extracției se menține constant pe întreaga perioadă până la epuizare. În realitate, această ipoteză este extrem de restrictivă, cantitatea (q) variind în timp, în funcție de o serie de factori.

Tabel nr. 1.1.

**Evoluția rezervelor și duratelor de exploatabilitate
la unele resurse de bază**

Resursa	Rezerve	Producția medie anuală	Durata de exploatabilitate
Antracit	cca 50 mld. mc	10 mii. to/an	5 ani
Huică	cca 790 mld. mc	7,2 mil. to/an	110 ani
Lignit și cărbune brun	cca 2750 mld. mc	42,8 mil. to/an	64 ani
Minereu de fier	cca 16 mld. mc	1,7 mil. to/an	9 ani
Minereu de mangan	cca 1,8 mld. mc	0,25 mil. to/an	7 ani
Minereu polimetalic	cca 100 mld. mc	6,4 mil. to/an	16 ani
Minereu de cupru	cca 125 mld. mc	6,6 mil. to/an	19 ani
Bauxită	cca 2,75 mld. mc	0,32 mil. to/an	8,6 ani
Țiței	cca 145 mld. mc	6,6 mil. to/an	22 ani
Gaze naturale	cca 490 mld. mc	22 mld. mc/an	22 ani

Sursa datelor: "Previziuni referitoare la evoluția activității economico-sociale în anul 1992", Ministerul Economiei și Finanțelor, Departamentul de previziune și orientare economică, 28 nov. 1991, p. 67-76 (grafic 3-1-1).

Este cunoscută, în acest sens, teoria lui H. Hotelling, potrivit căreia pe măsura scăderii disponibilului dintr-o anumită resursă prețul acesteia crește (renta de raritate) și ca urmare cererea scade și deci ritmul de extracție se micșorează corespunzător. Pe de altă parte, creșterea economică neurmată de o scădere într-un ritm cel puțin egal în valoare absolută a consumurilor

specifice, duce la creșterea necesarului din aceste resurse și, în condițiile unor limitări ale importurilor din restricții de acoperire valutară, implică o sporire a nivelului extracției. În ambele cazuri, ipoteza unor mărimi (q) constante în timp este abandonată. În aceste condiții relația (1) se înlocuiește cu:

$$\sum_{t=1}^T q_t = Q \quad (2)$$

Unde: (q_t) reprezintă nivelul extracției din anul t .

Dacă mărimile (q_t) variază în timp cu o rată constantă r , pornind de la un nivel de bază q_0 , atunci relația (2) se scrie:

$$\sum_{t=1}^N q_0 (1+r)^{t-1} = Q \quad (3)$$

Unde N reprezintă durata de epuizare a resurselor în condițiile unui ritm constant de variație a consumului (r). Păstrând notația T pentru durata de epuizare în ipoteza unui nivel constant al extracției (q_0), deci $T = Q/q_0$, se poate demonstra¹⁾ că:

$$N = [\ln(1+r, T)] / [\ln(1+r)] \quad (4)$$

Pornind de la aceste relații, cunoscute în literatura de specialitate, am dezvoltat mai departe analiza astfel:

Pe baza relației (4) se poate stabili diferența (D) dintre durata (N) epuizării resurselor în condițiile modificării anuale a nivelului extracției cu un ritm constant (r) și durata (T) corespunzătoare unui consum constant (respectiv cel din anul de bază – q_0):

$$D = N - T = \{ \ln [(1+r, T) / (1+r)^T] \} / [\ln(1+r)] \quad (5)$$

Din formula prezentată mai sus pot fi deduse cel puțin două consecințe²⁾:

¹⁾ Relația (3) este echivalentă cu $q_0((1+r)^N - 1)/(1+r - 1) = T q_0$ și apoi $(1+r)^N = 1 + rT$, egalitate din care, prin logaritmare rezultă relația (4).

²⁾ Deoarece $(1+r, T) \leq (1+r)^T$, $\forall r > -1$ (Bernoulli) numărătorul relației (5) este negativ deci semnul lui D ($\text{sign } D$) este opus semnului funcției $\ln(1+r)$ iar $\text{sign}[\ln(1+r)] = \text{sign}(r)$. Pentru (2^0) dacă $r \rightarrow -q_0 / Q$ atunci $1+r, T \rightarrow 0$, deci numărătorul tinde la minus infinit ($-\infty$) și cum $1+r < 1 \rightarrow \ln(1+r) < 0$, de unde $D \rightarrow +\infty$ deci $N \rightarrow +\infty$. Prin calcul direct se demonstrează și $N \rightarrow +\infty$ când $r < -q_0 / Q$ (în acest caz calculele nu pot porni de la formula (5)).

$$1^{\circ} \text{ Sign } (D) = (-1) \text{ sign } (r) \quad (6)$$

$$2^{\circ} N \rightarrow \infty, \text{ dacă } r \rightarrow -a \text{ sau } r < -a \quad (7)$$

Unde $a = q_0/Q$ reprezintă ponderea extracției din anul de bază în volumul resursei.

Față de consecința (1^0) – durata până la epuizarea resursei crește dacă ritmul de extracție scade și invers – relația (5) permite și o măsurare efectivă a dimensiunii acestei modificări de interval.

Consecința (2^0) precizează condițiile în care resursa, finită ca volum, devine teoretic inepuizabilă, prin scăderea progresivă a nivelului extracției (practic însă, dacă extracția scade sub un anumit nivel, exploatarea în continuare încetează, devenind neeconomică).

Ritmurile medii anuale de scădere a nivelului extracției, în cazul unor resurse de bază, ritmuri care, potrivit calculelor prezentate ar permite o protecție relativă a resurselor naturale interne, sunt prezentate mai jos:

Resursa	Producția medie anuală (q_0)	Ritmul mediu anual de reducere a nivelului extracției pentru realizarea "protecției relative" a resurselor (a)
Antracit	10 mii. to/an	20,0%
Huile	7,2 mil. to/an	0,9%
Lignit și cărbune brun	42,8 mil. to/an	1,6%
Minereu de fier	1,7 mil. to/an	11,1%
Minereu de mangan	0,25 mil. to/an	14,3%
Minereu polimetalic	6,4 mil. to/an	6,3%
Minereu de cupru	6,6 mil. to/an	5,3%
Bauxită	0,32 mil. to/an	11,6%
Țiței	6,6 mil. to/an	4,5%
Gaze naturale	22 mld. mc/an	4,5%

În aplicarea unui asemenea model de calcul, dificultatea constă în estimarea ritmurilor de modificare anuală a nivelului extracției. În acest sens trebuie avut în vedere faptul că, din rațiuni de ordin strategic, de protecție a resurselor, a mediului etc., multe dintre aceste resurse sunt administrate unitar. În plus, plecând de la raritatea și caracteristicile zăcămintelor, iar pe de altă parte luând în considerare faptul că intrarea pe "piața producătorilor" în acest domeniu necesită investiții foarte mari și că ieșirea de pe o piață extreme de specializată este dificilă, se face cu costuri ridicate (piața nu este "disputabilă"), apare un monopol natural asupra acestor resurse.

În astfel de condiții, creșterea sau micșorarea ritmului de atragere în circuitul economic a diferitelor resurse naturale interne nu depinde numai de factori economici și tehnologici (dinamica producției în ramurile prelucrătoare, evoluția consumurilor specifice, ritmurile de recuperare sau, după caz, de regenerare, posibilitățile de import etc.), ci constituie rezultat al deciziilor la nivel macroeconomic sau la nivelul exponenților unor grupuri de interese (monopoluri, colectivități locale etc.).

Se cunoaște, de asemenea, faptul că estimarea resurselor și rezervelor de diferite tipuri și a intervalului de epuizare sunt, în general, calcule de autor, cifrele prezentate în studiile de specialitate diferind uneori semnificativ, nu numai în funcție de perioada în care au fost determinate, ci și de metodele de evaluare folosite, sursa datelor etc.

Cu toate aceste restricții, un calcul de natura celui prezentat (relațiile 4,5 și 7) poate sta la baza unui test de verificare a coerenței unui model de evoluție a indicatorilor referitori la volumul producției obținute prin utilizarea unei resurse naturale (P), consumul specific (c), nivelul extracției (q), volumul recuperării (regenerării, reciclării) resursei respective, (R), importul de resurse (Imp), eventual importul net (import minus export):

$$r_p + r_c = r_q y_q + r_R r_R + r_{imp} y_{imp} \quad (8)$$

unde r_c , r_q , r_R , r_{imp} și r_p – reprezintă ritmurile anuale de modificare a consumului specific, extracției, recuperării, importului resursei naturale, respectiv a producției obținute prin utilizarea acesteia

iar y_q , y_R , y_{imp} – reprezintă ponderea producției interne, recuperării, respectiv importului în consumul total al resursei naturale

Pornind de la formula (8) se poate demonstra că (pentru minereu de fier, de exemplu), în cazul în care ponderea resurselor recuperate în total consum este de 47% (y_R), a producției interne (y_q) este de 3%, iar a importului 50% (y_{imp}), atunci o creștere cu numai 5% a cantității resurselor recuperate ($r_R = 0,05$) și o reducere a consumurilor specifice cu 0,3% ($r_c = 0,003$) sunt suficiente pentru a asigura atât o reducere a importurilor cu 5% ($r_{imp} = - 0,05$) cât și a nivelului extracției cu 5% ($r_q = - 0,05$), în condițiile menținerii volumului producției ($r_p = 0$). Un efect al manifestării concrete și menținerii unei asemenea evoluții constă în mărirea duratei de exploabilitate a resurselor interne de minereu de fier de la 9 ani (cf. Tabelului 1.1.) la circa 12 ani. Dacă, în plus, consumul specific scade nu cu 0,3% ci cu 1% anual, ($r_c = 0,01$) atunci se poate reduce importul cu 6,7% și extracția internă cu 8%, ceea ce ar avea ca efect o mărire a duratei de exploabilitate a resurselor interne la peste 15 ani.

Astfel, de la relațiile (7) și (8) se poate porni în fundamentarea unor scenarii de evoluție a indicatorilor de consum și atragere în circuitul economic

a resurselor (producție, recuperare, import) astfel încât să se realizeze – ca obiectiv strategic – protejarea resurselor naturale interne.

O altă problemă care se ridică în legătură cu evaluarea resurselor o constituie modul de finanțare și de recuperare a cheltuielilor pe care le implică această operație. În cazul resurselor a căror exploatare constituie monopol de stat, finanțarea cheltuielilor legate de evaluare este asigurată prin alocații bugetare. Pentru resursele care se găsesc în proprietatea unor agenți economici, alții decât statul, cheltuielile legate de procesul de evaluare pot fi assimilate investițiilor și deci recuperarea sumelor avansate urmează procedura specifică acestor procese.

O situație specială se întâlnește în cazul în care resursele naturale sunt în proprietatea statului, iar exploatarea acestora este concesionată unor societăți cu capital privat. În acest caz, recuperarea cheltuielilor implicate de operațiunile de evaluare a resurselor poate să aibă loc pe seama sumelor preluate ca drept al proprietarului (redevență).

CAPITOLUL III - ATRAGEREA ÎN CIRCUITUL ECONOMIC A RESURSELOR DE SUBSTANȚE MINERALE UTILE

Cele două obiective principale – unul preponderent extensiv, iar celălalt preponderent intensiv – ale unei strategii în domeniul materiilor prime minerale (și a programelor în care aceasta ar trebui să se concretizeze cel puțin în perioada de tranziție la economia de piață ar trebui să fie, în opinia noastră: creșterea volumului rezervelor extrase și, respectiv, îmbunătățirea utilizării acestora (valorificare superioară). Vom identifica noțiunea de atragere a resurselor de materii prime minerale numai cu obiectivul extensiv (incluzând în acesta și factorul extern, concretizat prin import), deși într-o accepțiune mai largă ea ar putea cuprinde și valorificarea mai bună a materiilor prime^{x)}, aceasta din urmă având același rezultat – creșterea disponibilului de resurse în economia națională.

Problema atragerii resurselor minerale nu e una de raritate absolută (cel puțin în acest secol), ci, mai ales, o problemă de exploatare mai puțin productivă și mai costisitoare a zăcămintelor și de necesitate a explorării mai intense a noilor depozite, în special în zone care nu erau cunoscute ca posedând rezerve. Gradul de atragere în circuitul economic al rezervelor de materii prime existente depinde de o serie de elemente¹⁾ mai mult sau mai puțin cuantificabile, legate de factorul natural (în principal, cantitatea și calitatea rezervei, condițiile de zăcămint), de criterii tehnologice (randament de recuperare a substanței utile, adâncimea maximă posibil de exploatat, sistemele de mașini, tehnologii și organizare ș.a.), economice (costuri, prețuri, productivitate, investiții), sociale (investiții sociale aferente obiectivelor industriei extractive), energetice (consumuri de energie) și ecologice. La acestea se adaugă atât influența factorului timp, greu de stabilit cu precizie datorită progresului științifico-tehnic, care face ca durata investițiilor în sectorul extractiv să varieze de la câțiva ani până la zeci de ani, dar și a unor factori specifici perioadei de tranziție la economia de piață (cum ar fi, de exemplu, variația ratei dobânzii, evoluția profiturilor sub incidența proceselor inflaționiste etc.).

^{x)} *Problemă tratată în capitolul V*

¹⁾ *A se vedea, în acest sens, lucrarea „Indicatori de apreciere a oportunității atragerii în circuitul economic a unor zăcămintele de substanțe minerale”(V. Răducanu – coord. de temă) din caietul Studii de economie industrială, nr. 89, 1990, INCE, Institutul de Cercetare a Relațiilor Interramuri și a Structurilor Industriale.*

În cele ce urmează, după o analiză succintă a situației actuale privind asigurarea economiei românești cu materii prime de origine minerală, ne vom referi la unele măsuri ce ar putea fi avute în vedere, în perioada de tranziție la economia de piață, pentru creșterea gradului de atragere a substanțelor minerale utile.

1. Analiza situației actuale

Declinul manifestat în întreaga economie în anii 1990 și 1991 și-a pus amprenta și asupra sectorului extractiv, în toate ramurile acestuia (combustibili fosili, minereuri feroase și neferoase, substanțe minerale nemetalifere).

Sectorul în care acesta a avut și are consecințele cele mai grave îl constituie extracția combustibililor primari (țigui, gaze naturale, cărbune), care, așa cum se cunoaște, au un rol determinant în funcționarea complexului economic, precum și în asigurarea condițiilor de viață ale cetățenilor.

Din analiza situației principalelor resurse de energie primară și a producției de energie electrică în anul 1990 față de anul 1989 (sintetizată în tabelul 3.1.) se observă, pe fondul diminuării disponibilului total, scăderea mai accentuată a producției interne față de importuri, fapt ce a influențat brusc declinul care debutase încă de la începutul deceniului opt¹⁾. Importul, deși de asemenea, diminuat, a înregistrat o creștere a ponderii în disponibilul total, pentru toate resursele avute în vedere, cu excepția țiguiului.

În 1990, URSS continua să dețină importante ponderi în importul total: 15,1% la țigui, 100% la gaze naturale, 19% la huilă energetică, 16% la huilă pentru cocs și 71% la energia electrică²⁾.

Productivitatea muncii pe un salariat a scăzut³⁾, în 1990 față de 1989, cu 41,6% în industria cărbunelui și cu 32,5% în cea a petrolului. Volumul de investiții s-a diminuat⁴⁾, de asemenea, cu 28,8% în industria cărbunelui, cu 26,7% în industria petrolului și cu 3,1% în extracția gazului metan. Din totalul investițiilor neterminate la sfârșitul lui 1990, mai mult de jumătate erau blocate în obiective ale industriei extractive și electrice.

¹⁾ În perioada 1980-1989, ponderea resurselor energetice din producția internă a scăzut de la 70% la 60% („Energia – faliment sau redresare”, *Tribuna economică* nr. 24/1991).

²⁾ *Ibidem* 1).

³⁾ *Anuarul statistic al României 1991*, publicat de CNS, pag. 496.

⁴⁾ *Ibidem* 3), pag. 516.

Tabel 3.1.

**Resurse de energie primară și producția de energie electrică
în anii 1990 și 1989**

	1990				1989				1990/1989 (%)		
	Total, din care: 1	Producție internă 2	Import 3	Imp. Total (%) 4	Total, din care: 5	Producție internă 6	Import ^{x)} 7	Imp. Total (%) 8	Total, din care: 9	Producție internă 10	Import 11
0											
Cărbune net (mii t) ^{x)}	(44786)	38183	(6603)	14,74	(68175)	61343	(6832)	10,02	(65,65)	62,25	(96,65)
Țiței (mii t)	23986	7928	16058	66,95	30982	9173	21809	70,39	77,42	86,43	73,63
Gaze naturale (mil. mc.) ^{xx)}											
Cocs metalurgic (mii t)	35701	28336	7365	20,63	40368	32951	7417	18,37	88,44	85,99	99,30
Energie electrică (mil. kWh)	4806	3700	1106	23,01	6479	5322	1157	17,86	74,18	69,52	95,59
Din care:	73446	64309	9137	12,44	85076	75851	9225	10,84	86,33	84,78	99,05
- hidro		10980				12628				86,95	
- termo		53329				63223				84,35	

x) Am considerat importul de cărbune ca fiind import de cărbune net

xx) Reprezintă suma dintre gazele asociate și gazul metan extras

Sursa: Anuarul Statistic al României 1991, publicat de CNS, pag. 448 (datele din coloanele 2 și 5), respectiv pag. 615 (datele din coloanele 3 și 6).

Tabel 3.2.

Resurse de energie primară în economie și producția de energie electrică pe primele 9 luni ale anilor 1990 și 1991

	Ianuarie – septembrie 1990				Ianuarie – septembrie 1989				1990/1989 (%)		
	Total, Din care:	Producție internă	Import	Imp. Total (%)	Total, Din care:	Producție internă	Import	Imp. Total (%)	Total, Din care:	Producție internă	Import
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Cărbune net (mii t)	36759,7	30354,7	6405,0	17,42	28234,5	24380,6	3853,9	13,65	76,81	80,32	60,17
Țiței (mii t)	19016,4	6094,4	922,0	67,95	11905,3	5160,3	6745,0	56,66	62,61	84,67	52,20
Gaze naturale (mil. mc.)	26537,3	21152,3	5385,0	20,29	21837,5	18324,5	3513,0	16,09	82,30	86,63	64,24
Cocs metalurgic (mii t)	3643,3	2941,3	702,0	19,27	2329,7	1841,7	488,0	20,95	63,94	62,62	69,52
Energie electrică (mil. kWh)	55355,6	48024,5	7331,1	13,24	47383,4	41612,4	5771,0 ^{x)}	20,18	85,60	86,65	78,72
din care:											
Energie hidro (mil. kWh)	8142,3	8142,3	-	-	10178,3	10178,3	-	-	125,0	125,0	-

x) inclusiv ajutoare guvernamentale externe și schimbul de energie electrică cu sistemele energetice interconectate.
Sursa: "Informații statistice operative", seria Industrie, nr.9/1991, publicată de CNS.

Tabel 3.3.

**Situația resurselor de energie primară și a producției de energie electrică
în anul 1991 comparativ cu anii 1990, respectiv 1989**

0	1991				1991/1990 (%)			1991/1989 (%)		
	Total, Din care: 1	Producție internă 2	Import 3	Imp. Total (%) 4	Total, Din care: 5	Producție internă 6	Import 7	Total, Din care: 8	Producție internă 9	Import 10
Cărbune net ^{x)} (mii t)		32414				84,89			52,84	
Țifei (mii t)	15190	6792	8398	55,29	63,33	85,67	52,30	49,03	74,04	38,51
Gaze naturale (mil. mc.)	29454	24807	4647	15,78	82,50	87,55	63,10	72,96	75,28	62,65
Cocs metalurgic (mii t)	3102	2387	715	23,05	64,63	64,51	64,65	47,88	44,85	61,80
Energie electrică (mil. kWh)	63419	56234	7185	11,33	86,35	87,44	78,64	74,54	74,14	77,89
Din care:										
- hidro		14175				129,10			112,25	
- termo		42059				78,87			66,52	

x) Nu am dispus de date privind importul

Sursa: "Buletin statistic de informare publică" nr. 12/1991, publicat de CNS (datele din coloanele 2 și 3).

În anul 1991, continuarea declinului volumului disponibil de combustibili primari a dus la agravarea situației energetice și punerea în pericol a sistemului energetic național, fapt ce a atras după sine măsura de raționalizare a consumului industrial, mergând până la închiderea temporară a unor întreprinderi.

Situația resurselor de energie primară și a producției de energie electrică pe primele nouă luni ale anului 1991 față de aceeași perioadă a lui 1990 este prezentată în tabelul 3.2, iar cea referitoare la întregul an 1991, față de 1990, respective 1989 este sintetizată în tabelul 3.3.

Din compararea datelor din tabelele 3.1. și 3.3. se constată că ritmul declinului (calculate față de anul anterior) al producției interne s-a atenuat ușor în al doilea an al perioadei de tranziție față de cel al primului an, în timp ce ritmul declinului importului s-a mărit considerabil în 1991 față de 1990.

Din compararea datelor din tabelele 3.2. și 3.3. se observă că scăderea producției interne comparativ cu anul 1990 – a fost mai puțin rapidă pe întregul an 1991 față de primele trei trimestre, o posibilă explicație a acestui fenomen putând fi considerată aplicarea în trimestrul patru, începând cu luna noiembrie, a Hotărârii Guvernului nr. 776/1991 cu privire la regimul de prețuri și tarife, în condițiile unificării cursurilor de schimb ale leului.

Autorii lucrării „Reforme în domeniul energetic în Europa Centrală și de Est – primul an”⁵⁾ opinează că criza energetică din aceste țări se datorează politicii economice a regimurilor comuniste, care au conceput energia ca pe un factor de bază și ieftin în creșterea extensivă, industriei energetice fiindu-i alocate fonduri importante de investigații. Începând cu deceniul nouă însă, deficiențele sistemului de planificare centralizată se manifestă din ce în ce mai acut și în domeniul energetic: discrepanță crescândă între posibilitățile ofertei și cererea accentuată (datorată unei industrii energofage care a făcut ca în 1988, în România, consumul intern brut de energie la 1 milion \$ PIB să fie de 1530 tep, de 3-8 ori mai mare decât în țările cu economie de piață), ducând la disfuncțiuni în aprovizionare și la raționalizarea consumului (în special pentru populație); utilizare inefficientă și risipă, în special datorită practicării unor prețuri scăzute și utilizării unor echipamente depășite, cu performanțe reduse, atât pentru producerea energiei, cât și la transportul ei (infrastructură inadecvată); accent exagerat pe resursele interne de combustibili fosili, de calitate scăzută, a căror exploatare era caracterizată prin costuri ridicate și impact negative asupra mediului; risipă în exploatarea zăcămintelor de țiței și gaze naturale, urmărindu-se maximizarea producției pe termen scurt, fapt ce a avut drept consecințe creșterea dependenței de importul acestor combustibili; standarde de siguranță și norme de eficiență în funcționare inferioare celor internaționale; slabă folosire a formelor neconvenționale de energie și combustibililor sintetici; mari întârzieri în aplicarea progresului științific și tehnologic, inexistența sau ineficacitatea tehnicilor de protecție a mediului; acorduri comerciale ad-hoc, în care nici exportatorii, nici importatorii nu

⁵⁾ „Energy Reforms in Central and Eastern Europe-first year”, publicată de Comisia Economică pentru Europa a ONU, în Energy Series nr. 7 New-York, 1991

beneficiau de semnale corecte, grad accentuat de dependență la import de URSS; indiferență față de nevoile cetățenilor, neglijarea consumului casnic în favoarea celui industrial ș.a.

În lucrarea citată¹⁾ se consideră că, în domeniul energetic, există în principal două modele de trecere la economia de piață (prezentate în Anexa 1). Țări ca Polonia și Ungaria au optat pentru modelul A, iar Bulgaria, Cehoslovacia și România – pentru modelul B.

La sesiunea pe problemele energiei a experților Guvernelor Comunității Economice Europene, desfășurată la București, în perioada 29 oct.-1 nov. 1990, politica în domeniul energetic indicată de România viza următoarele aspecte principale²⁾: - dezvoltarea structurilor și practicilor economiei de piață; - prețuri mai mari pentru energie; - reducerea consumului de energie în economie cu 28-30% în perioada 1990-2000 (din care, numai în industrie cu 33%); - intensificarea cooperării internaționale; - interconectarea la rețeaua de gaze naturale; - obținerea energiei nucleare; - intensificarea explorării în domeniul hidrocarburilor; - creșterea cererii de energie primară de la 2978-3220 PJ^{x)} în 1990 la 3047-3404 PJ în anul 2000; - creșterea ponderii importului în satisfacerea cererii interne la 49,5% în anul 2000.

În ceea ce privește substanțele minerale metalifere feroase și neferoase situația acestora, caracterizată, de asemenea, printr-o diminuare a producției interne și a importurilor (cu excepția manganului) în 1990 față de 1989, este prezentată în tabelul 3.4.

Tabel 3.4¹⁾.

	1990		1989		1990/1989 (%)	
	Producție internă	Import	Producție internă	Import	Producție internă	Import
0	1	2	3	4	5	6
Minereu de fier (mii t.)	2002	11357	2482	13626	80,66	83,35
Minereu de mangan ^{x)} (mii t)	...	224	...	205	...	109,27
Minereu de crom (mii t)	-	143,8	-	146,7	-	98,02
Plumb (tone)	12549	...	24908	...	50,38	...
Zinc (tone)	11464	...	29849	...	38,41	...
Cupru (nerafinat de convertizor) (tone)	28325	...	39397	...	71,90	...
Nichel (mii tone)	-	5,9	-	7,4	-	79,73
Alumină (echivalent alumină calcinată) (mii t)	440	...	611	...	...	72,01

x) Producția internă este inclusă în cea de minereu de fier.

¹⁾ Ibidem, pag. 21

²⁾ „Energy Reforms in Central and Eastern Europe – first year”, pag. 11

^{x)} 1 PJ = 10¹⁵ J = 277,8x10⁶ kWh

¹⁾ Anuarul statistic al României 1991, publicat de CNS, pag. 450 și 452 (datele din coloanele 1 și 3) respective pag. 614 (datele din coloanele 2 și 4).

În anul 1991, declinul a continuat, indicii producției industriale, comparativ cu 1990 înregistrând o scădere substanțială, după cum urmează²⁾:

	Serie brută	Serie corectată
- Extracție și prepararea minereurilor feroase	83,7	88,2
- Extracție și prepararea minereurilor neferoase și rare	81,0	85,3

(Notă: seria corectată s-a obținut ținând seama de variația numărului de zile lucrătoare)

Cauzele principale ale declinului accentuat manifestat în asigurarea cu resurse minerale comparativ cu perioada anterioară lui decembrie 1989, constau în elemente legate de condițiile naturale de zăcământ (epuizarea rezervei ca urmare a exploatării), asociate cu elemente de natură tehnologică (echipamente depășite tehnic și uzate, tehnologii perimate), în elemente nefavorabile legate de conjunctura internațională (creșterea prețurilor la țiței pe perioada războiului din Golf, decontările în devize convertibile cu URSS ș.a.) asociate cu lipsa resurselor valutare^{x)} și în elemente de natură socială, obiective sau subiective (reducerea timpului de lucru, scăderea numărului de personal). Toate acestea s-au coroborat și cu elemente de criză din celelalte ramuri industriale, blocaj financiar, neaprovizionare la timp și la volumul necesar cu piese de schimb, reactanți, explozibil etc., deficiențe în transport, care au potențat la rândul lor declinul producției interne de materii prime minerale.

În ceea ce privește forma de organizare, activitatea din sectorul extractiv constituie monopol de stat, ce derivă din monopolul proprietății publice asupra materiilor prime minerale, ca substanță cu caracter strategic. Extracția se desfășoară în cadrul regiilor autonome, întreprinderi cu capital integral de stat, cu personalitate juridică, care funcționează pe bază de gestiune economică.

Pentru o serie de materii prime deficitare în economie¹⁾ (gaze naturale utilizabile, lignit net și cărbune brun sortat, uilă energetică, uilă pentru cocs, minereu de fier, cupru electrolitic, nichel 100%, țiței supus prelucrării) sarcinile de producție se stabilesc prin intermediul balanțelor materiale²⁾.

Pentru celelalte materii prime minerale, producția are la bază contracte directe între producători și unitățile beneficiare.

²⁾ „Buletin statistic de informare publică”, nr. 12/1991, publicat de CNS.

^{x)} Datorită capacității actuale reduse a economiei de a genera fonduri valutare (sold negativ al balanței comerciale de 1,2 mld \$ pe primele 9 luni ale lui 1991) și posibilităților reduse ale sistemului bancar și guvernamental de a obține credite externe (T. Stolojan – Discursul în Camerele reunite ale Parlamentului din 6 nov. 1991).

¹⁾ Nomenclatorul balanțelor materiale care se întocmesc de către Ministerul Industriei și pentru care se emit cote și repartiții (Anexa 1 la H.G. nr. 460/1991 privind modificarea anexelor la H.G. nr. 1031/1990 – Monitorul Oficial nr. 158/26 iulie 1991).

²⁾ Conform H.G. nr. 1031/18 sept. 1990 privind balanțele materiale pentru 1991

Liberalizarea prețurilor, realizată în etape în anii 1990 și 1991, a avut implicații și asupra activității din sectoarele extracției substanțelor minerale utile. Principalele reglementări din acest domeniu sunt prezentate în anexa 2 a acestui capitol. Trebuie subliniat faptul că prețurile materiilor prime minerale - influențate și de indexarea salariilor – au crescut considerabil (în ciuda limitării lor superioare prin prețurile internaționale și prin indicii maximi de creștere stabiliți de către guvern), acest fenomen având implicații majore asupra posibilităților de utilizare de către agenții consumatori.

2. Activitatea de cercetare științifică

Rolul major al cercetării științifice se reflectă, în domeniul exploatării substanțelor minerale utile, în principal în două direcții: cea a activității de cercetare-explorare, cu consecințe directe asupra descoperirii de noi zăcămintele și a creșterii gradului de cunoaștere a celor existente, favorizând astfel o exploatare de tip extensive și, respectiv cea tehnologică care are drept rezultate îmbunătățirea echipamentelor și proceselor, atât de prospectare și explorare cât și de extracție și prelucrare primară, ducând la o exploatare de tip intensiv.

Nu trebuie neglijat nici rolul cercetării din domeniul colateral, cum ar fi cel al descoperirii de noi materiale ce pot substitui materiile prime "clasice" fenomene ce poate contribui la scăderea cercetării pentru acestea din urmă (în condițiile în care materialele de substituie se caracterizează prin costuri și calități apropiate cu cele ale materiilor prime substituite). În domeniul producției de energie, un efect analog îl poate avea cercetarea în domeniul surselor regenerabile de energie (energie hidro și în special al celor neconvenționale posibil de aplicat în condițiile naturale și climatice ale României (energie solară și eoliană), a căror utilizare ar putea duce la scăderea necesarului de combustibili fosili.

Cu toată incertitudinea obținerii de rezultate utile și a perioadei lungi de cercetare (1-10 ani), activitatea de prospectare și exploatare nu ar trebui neglijată, ea fiind singura în măsură să contracteze efectul epuizării zăcămintelor existente cunoscute și explorate. În acest context o primă prioritate ar putea viza reexaminarea eventuală cu sprijin al experților străini – a rezervelor în afară de bilanț al zăcămintelor deja descoperite, pentru a se vedea dacă nu există posibilități de exploatare a acestora, neglijate la o primă explorare.

Favorabilă ar fi, de asemenea, cercetarea ce ar avea ca scop alimentarea insuficienței informațiilor privind rezervele de minereuri nemetalifere domeniu nu îndeajuns de valorificat, deși prezintă posibilități de atragere mai rentabilă în circuitul economic (investiții mai mici) și de valorificare la export.

Deși cheltuielile cu activitatea de prospectare - explorare reprezintă doar aproximativ 5% din totalul cheltuielilor de atragere în circuitul economic, lipsa resurselor bugetare impune în acest domeniu anumite restricții. Astfel, ar fi de dorit ca subvențiile să fie canalizate în special înspre cercetarea aplicată, iar în cadrul acesteia, mai puțin spre activitatea de prospectare^{x)}, cu grad sporit de incertitudine (când acestea se efectuează totuși, preferabil să se cerceteze regiuni unde există deja exploatare) și mai mult spre activitatea de explorare^{x)} (inclusiv la mai mare adâncime cât și, în cadrul țițeiului, de platforma continentală a Mării Negre, unde se estimează că există cel mai mare volum de resurse nedescoperite) mai ales când aceasta se află în stadii avansate, iar rezultatele obținute îndreptătesc continuarea cercetării. Participarea capitalului străin la activitatea de prospectare și exploatare, sub forma concesiunilor sau a înțelegerilor contractuale pentru furnizare de tehnologie și servicii de expertiză poate fi benefică, dacă este reglementată printr-o legislație corespunzătoare.

În ceea ce privește cercetarea în domeniul tehnologic, subvențiile ar fi de dorit să fie îndreptate prioritar spre domenii de tradiție, unde există deja rezultate pozitive cum este cel al producției de utilaj petrolier, astfel încât îmbunătățirea performanțelor acestuia să ducă la randamente sporite de extracție cât și la păstrarea unei surse importante de venituri valutare. De asemenea, nu ar trebui neglijată nici cercetarea ce are ca scop creșterea factorului final de recuperare (în special la țiței) precum și a unor tehnologii care să permită recuperarea unor elemente utile din haldele și iazurile miniere, cenușile din termocentrale și zgurile metalice, în cazul când aceste proceduri nu pot fi achiziționate din import.

În domeniul cercetării științifice legate de exploatarea substanțelor minerale utile, resursele valutare (proprie sau atrase prin împrumuturi externe și ajutoare financiare) ar putea fi îndreptate spre cooptarea experților străini la revederea studiilor de fezabilitate ale depozitelor de minerale utile existente sau la elaborarea acestora, pentru zăcămintele nou descoperite și la desfășurarea unor programe de îmbunătățire a instruirii personalului din institutele de cercetări geologice, spre importul de echipamente și tehnologii de prospectare și exploatare (care, practic, nu au evoluat în ultimii ani).

O sarcină care ar putea sta, de asemenea, în fața cercetării geologice în perioada de tranziție la economia de piață, este aceea a reexaminării și elaborării (dacă este cazul) a hărților geologice, ca bază a viitoarelor explorări și exploatare, activitate în care, în funcție de posibilitățile existente, ar fi de dorit să se obțină și asistență internațională.

Un aport însemnat în cercetarea științifică din domenii legate de activitatea extractivă l-ar putea aduce facultățile de profil. Astfel, programele de cercetare ale acestora ar trebui incluse într-o măsură mai mare în programe cu

^{x)} Scopul și conținutul acestui proces a fost descris în capitolul anterior.

finalitate economică, iar relațiile dintre întreprinderile publice (regii autonome sau componente ale acestora, sau chiar institute de cercetare interesate în cooperare) și facultăți s-ar putea desfășura pe baze contractuale. Pentru stimularea colectivelor universitare de cercetare în obținerea unor rezultate practice, ministerele de resort ar putea avea în vedere diferite forme de recompensare suplimentară (premii, burse etc.).

De asemenea, crearea întreprinderilor de cercetare private în domeniul geologic (deși puțin probabilă datorită incertitudinii crescute privind obținerea profitului), nu poate avea decât un efect benefic, prin competiția la care va da naștere și creșterea probabilității obținerii de rezultate utile. Statul poate facilita apariția și menținerea acestora prin acordarea unor stimulente de tipul exonerărilor de plata impozitelor pe profit o perioadă mai lungă de la începerea activității, precum și de plata impozitului pe circulația mărfurilor pentru echipamentul achiziționat, acordarea unor credite fără dobândă sau cu dobândă redusă și, pe măsură ce aceste institute încheie contracte cu întreprinderile publice, chiar a unor subvenții.

Un rol important în impulsionarea activității de cercetare (inclusiv a celei din domeniul extractiv) va reveni elaborării unei noi legislații în domeniul investițiilor și inovațiilor care să prevadă acordarea unor mai substanțiale recompense inventatorilor.

3. Activitatea de exploatare^{x)}

Ca primă prioritate în acest domeniu s-ar impune, pe baza examinării atente a studiilor de rentabilitate ale fiecărei exploatare în parte (inclusiv ale celor ce urmează a fi introduse în circuitul economic), a fi luate decizii privind închiderea treptată (respectiv renunțarea la darea în exploatare) a celor mai neeficiente exploatare, pe măsura creșterii rezervelor valutare pentru suplimentarea importului de materii prime cu volumul producției întreprinderilor a căror activitate va fi întreruptă.

În principal, pe baza analizei ultimei evoluții a costurilor și prețurilor interne ale materiilor prime minerale și a celei viitoare prognozate, a resurselor valutare, precum și a fondului pentru ajutorul de șomaj necesitat de personalul ce ar fi disponibilizat, ar trebui apreciat până în ce grad menținerea unor exploatare nerentabile poate fi totuși mai avantajoasă pentru bugetul public decât procurarea mineralelor respective din import.

Decizia de încetare a susținerii unor exploatare ar trebui anunțată din timp (cu 4-6 luni înainte de aplicarea practică), astfel încât să existe posibilitatea ca întreprinderile vizate – știindu-se obligate s-o facă – să caute soluții ele însele

^{x)} În prezentul subcapitol, avem în vedere sensul restrâns al acestei noțiuni, adică activitatea de extracție propriu-zisă și de preparare a substanțelor minerale utile.

pentru o eventuală redresare, cât și ca personalul să încerce să se reorienteze spre întreprinderi de profil sau spre alte activități.

Exploatările care vor fi menținute, în urma analizei amintite, vor necesita un sprijin susținut din partea statului, datorită faptului că marea majoritate nu sunt rentabile și deci nu au posibilități proprii de re tehnologizare și dezvoltare sau de îmbunătățire a pregătirii forței de muncă.

Treptat, pe măsura privatizării întreprinderilor beneficiare ale materiilor prime minerale, ar putea fi luată în considerare și posibilitatea contribuției acestora la susținerea întreprinderilor furnizoare nerentabile, dar necesare economiei naționale.

a) – Una din explicațiile dominației țărilor dezvoltate și în domeniul producției minere este aceea a utilizării eficiente de către acestea a noilor descoperiri și, în același timp, a capacității de a-și menține sau chiar a-și spori producția prin tehnici performante de extracție și tratare. De aceea, cunoscute fiind rămănerile în urmă din acest domeniu, o primă direcție generală prioritară în care va trebui canalizat sprijinul guvernamental este cea tehnologică, de procurare din import (sau din producția internă, când aceasta este performantă) a echipamentelor moderne de extracție, prelucrare primară și transport (inclusiv a pieselor de schimb, reactanților pentru tratare etc.), precum și a celor mai eficiente tehnologii în condițiile geologice specifice României.

În domeniul extracției țițeiului, din rațiuni de conservare (la nivelul actual al producției rezervele dovedite putând fi epuizate în câțiva ani) ar fi de dorit ca eforturile bugetare să fie îndreptate pe creșterea factorului final de recuperare – prin tehnologii de extracție secundară și terțiară – și nu pe extinderea exploatărilor. De asemenea, ar fi necesară (re)punerea în funcțiune la întreaga capacitate a fondului de sonde existent, luând în considerare faptul că un procent însemnat din acesta (peste 10%) funcționează sub potențial sau nu funcționează deloc.

În domeniul extracției gazelor naturale, atenuarea efectului de epuizare naturală ar fi de dorit, de asemenea, să se realizeze prin creșterea factorului final de recuperare (care face necesară sporirea numărului stațiilor de comprimare în zonele de exploatare cu zăcămintele de presiune redusă) și prin diminuarea pierderilor din rețeaua de transport. Datorită posibilităților reduse de depozitare și caracterului variabil al cererii – maximă iarna – măsuri de susținere a producției ar trebui avute în vedere în acest anotimp.

În extracția cărbunelui, accentual ar trebui pus pe creșterea eficienței exploatării și preparării în zonele existente, dat fiind faptul că zăcămintele din România – datorită condițiilor geologice nefavorabile, atât în subteran, cât și la suprafață (strate subțiri, situate la adâncime) – necesită costuri mari de extracție, necompensate printr-o calitate corespunzătoare a combustibilului obținut (putere calorică redusă, umiditate, conținut ridicat de sulf și cenușă).

La acestea se adaugă dificultăți de ordin general, legate de transportul cărbunilor și gradul mai ridicat de poluare cauzat de consumul acestora.

Cu toate acestea, datorită prețului mai scăzut și procentului mai ridicat de asigurare cu rezerve, precum și a necesităților – din rațiuni de conservare – de substituie a unei părți din producția internă de petrol și gaze pentru producerea de electricitate și căldură, se impune susținerea în continuare a extracției cărbunilor, în paralel cu re tehnologizarea centralelor consumatoare (atât cu echipamente care să asigure trecerea de la gaze și țiței la cărbune, cât și cu instalații de combatere a poluării).

De asemenea, dacă în urma unor studii ale situațiilor concrete se apreciază că rezultatele ce vor fi obținute îndreptățesc investiția, prin import ar putea fi achiziționate și tehnologii și utilaje de recuperare a elementelor utile din haldele și iazurile miniere, din cenușile din termocentrale etc.

Retehnologizarea în industria extractivă se va face desigur, în principal, pe baza fondurilor de amortizare ale regiilor autonome a subvențiilor de la bugetul public sau a creditelor (fără dobândă, cu dobândă mică și termen mai lung de rambursare) garantate de stat, în funcție de gradul de rentabilitate a unității avute în vedere. În paralel ar trebui luate în considerare și sprijinire – dacă producția lor e preferată importurilor – a industriilor autohtone din amonte la industria extractivă (funcționare de echipamente, piese de schimb, substanțe pentru procesele de tratare etc.) în funcție de rentabilitatea lor, pentru subvenții, facilități fiscale și de credit și accelerarea procesului de privatizare.

b) – O adoua direcție generală prioritară ar trebui să fie cea privind factorul uman.

Scăderea eficienței acesteia s-a datorat unor elemente obiective, apărute după decembrie 1989, rezultatele din unele hotărâri guvernamentale - reducerea săptămânii de lucru la cinci zile, scăderea numărului de personal prin renunțarea la munca soldaților și prin regimul de facilitare a pensionarilor, unor elemente de natură preponderent subiectivă legate de nivelul general scăzut de pregătire și calificare a forței de muncă, fluctuația acesteia (din și spre alte sectoare) și elemente integral subiective legate de scăderea disciplinei, antrenarea în unele conflicte de muncă sau cu caracter politic, concomitent cu revendicări salariale exagerate în raport cu situația reală (reflectată în scăderea productivității muncii) etc.

Impactul negativ al elementelor de natură obiectivă se va putea rezolva prin trecerea la săptămâna de lucru de 6 sau chiar de 7 zile (dar într-o astfel de organizare care să permită fiecărei persoane să lucreze tot 5 zile pe săptămână) și prin sporirea numărului de angajați (implicată atât de deficitul actual de forță de muncă, cât și de prima măsură, de mărire a săptămânii de lucru) evident, ambele măsuri urmând a fi aplicate la exploatarea care vor continua să beneficieze de sprijin din partea guvernului.

Atragerea forței de muncă spre sectorul extractiv nu se va realiza însă, dacă pe lângă stimulentele de natură salarială (domeniu în care s-au produs, deja perturbări), nu se vor lua măsuri legate de condițiile de viață din zonele miniere. În atenția organelor locale ale puterii publice ar trebui să stea: îmbunătățirea asistenței medicale (prin creșterea numărului de medici, a numărului de paturi în spitale, dotarea cu aparatură medicală și medicamente și obținerea gratuită a medicamentelor pentru boli profesionale, dezvoltarea rețelei de unități de învățământ și culturale (cinematografe, case de cultură, teatre, biblioteci) ținând cont de actuala dotare, deficitară cu acestea, mai ales în condițiile lucrului de 6 ore pe schimb, care face ca personalul din industria extractivă să beneficieze de mai mult timp liber, asigurarea unui număr corespunzător de locuințe în apartamente cu chirie și în cămine, precum și a unor condiții decente de locuit în aceasta; îmbunătățirea aprovizionării cu alimente și alte bunuri de consum în zonele administrative de lângă bazinele de exploatare etc. Printre primele priorități ar trebui să figureze de asemenea, și îmbunătățirea condițiilor de lucru, creșterea gradului de siguranță în muncă și dotarea cu echipament de protecție corespunzător, înzestrarea exploatărilor cu cantine, vestiare, dușuri ș.a.

În scopul sprijinirii mobilității teritoriale a personalului, având în vedere posibilitatea angajării celui disponibilizat prin închiderea unor exploatări în cele ce se vor menține, sau chiar în cele noi, întreprinderea extractivă ar trebui să analizeze posibilitatea compensării cheltuielilor de mutare ale personalului (eventual chiar a familiilor acestuia în funcție de interesul pentru angajarea persoanelor respective) și a acordării în timp cât mai scurt a unei locuințe. Dacă din motive subiective, personalul astfel favorizat nu va rămâne în întreprinderea respectivă o anumită perioadă minimă, el va trebui să restituie acesteia parțial (sau integral) cheltuielile efectuate cu mutarea sa.

În ceea ce privește reorientarea și îmbunătățirea pregătirii profesionale, ar trebui organizate în principal două tipuri de cursuri gratuite:

- cursuri de reorientare profesională (pentru șomerii ce provin din alte activități decât cea extractivă), plătite din fondul de ajutor de șomaj;
- cursuri de perfecționare a pregătirii, pentru acoperirea cererii de personal calificat (organizate pentru șomerii sau personalul angajat cu calificare inferioară din ramura industriei extractive). Acestea pot fi desfășurate fie la nivel local (fiind finanțate din bugetul local), fie în cadrul regiei autonome interesate (fiind finanțate din subvențiile acordate acesteia).

Pe durata pregătirii, cursanții ar urma să primească fie ajutor de șomaj, fie burse sau salariul integral (în funcție de organizarea cursului în timpul sau în afara programului de lucru). De asemenea, ar fi de dorit ca pregătirea să fie finalizată cu un examen a cărui nepromovare să atragă obligativitatea ulterioară a plății cursului frecventat.

Un factor a cărui reconsiderare ar fi posibil să aibă efecte benefice, este acela al furnizării unor elemente de cultură economică și politică, de explicare a reformei și a legislației aferente acestora prin intermediul, de exemplu, al unor publicații (la nivel local), fără caracter partinic, redactate în termeni simpli și distribuite la prețuri accesibile.

De asemenea, având în vedere importanța elementului managerial în rentabilizarea activității din domeniul extractiv, suntem de părere că grija pentru acest aspect s-ar putea materializa, în principal, în numirea numai pe criterii de competență a membrilor consiliilor de administrație ale regiilor autonome și într-o continuă preocupare pentru formarea cadrelor de conducere.

Utilizarea subvențiilor, atât pentru re tehnologizare, cât și pentru pregătirea forței de muncă, este de dorit a fi urmărită cu strictețe, datorită faptului că regiile autonome au tendința să deturneze aceste fonduri, în special spre creșterea veniturilor personalului.

c) – În ceea ce privește prețurile materiilor prime minerale, pe măsura îmbunătățirii activității în întreprinderile extractive pentru care statul a decis să acopere diferența dintre costul de producție și prețul cu ridicata obținut (stabilit prin negociere între producători și beneficiari, dar totuși limitat superior de către prețul extern și indicele maxim de creștere stabilit administrativ¹⁾) și pe măsura realizării liberalizării totale a prețurilor materiilor prime, aceste subvenții ar urma să fie eliminate.

Ar fi de dorit, de asemenea, ca în stabilirea acestor prețuri să se pornească de la costurile marginale de producție pe termen lung (definite ca sumă a costurilor totale de producție și de întreținere și investițiile pentru menținerea nivelului producției pe termen lung).

4. Forme de cooperare cu capitalul privat

Monopolul „natural” al proprietății statului asupra resurselor subsolului, precum și rentabilitatea scăzută sau chiar inexistentă - dintr-un sector de bază al economiei, cum este cel extractiv, concură la absorbirea de către industria minieră a unor substanțiale resurse bugetare. Necesitatea acestora devine cu atât mai acută în prezent, când și în domeniul extractiv se manifestă rămăneri în urmă tehnologice și legate de factorul uman. În plus, cel puțin în etapa de tranziție la economia de piață, etapă care necesită profunde transformări structurale ce grevează asupra bugetului public, este de presupus că acesta din urmă se va menține deficitar. Aceste considerente, coroborate cu lipsa de resurse valutare pentru suplimentarea din import a declinului producției de materii prime de origine minerală, impun luarea în considerare a atragerii

¹⁾ Conform, așa cum am arătat deja, H.G. nr. 776/1991.

capitalului privat (străin și autohton) în sectorul extractiv. Cum capitalul autohton este aproape inexistent și, datorită volumului mare de fonduri și a riscurilor implicate, este puțin probabil că va fi atras de un domeniu cum este cel al obținerii materiilor prime minerale, rolul de catalizator al inițiativei private va reveni capitalului străin (posesor al unor tehnologii și echipamente avansate, al tehnicilor moderne de management și de pregătire profesională).

Formele concrete de cooperare ale statului cu acesta din urmă ar putea fi, în principal, următoarele:

- concesiionări (pentru prospectare, explorare, exploatare);
- societăți mixte – fie sub forma companiilor mixte stat-investitor străin, fie sub aceea în care nu există nici o companie rezultată prin unirea celor două capitaluri, contribuția comună la finanțare, structura de conducere și asumarea riscurilor fiind stabilite pe baze pur contractuale, pentru evitarea oricărei forme de proprietate străină asupra resurselor naturale naționale. Asocierea prezintă avantajul facilităților pe care le oferă puterii publice în supravegherea practicilor și fondurilor societăților de pe teritoriul național, dar și dezavantajul angajamentului financiar (în special, în domeniul infrastructurilor, care rămân în competența statului);
- înțelegeri contractuale – în cadrul cărora guvernul finanțează întreaga investiție (administrarea completă revenind întreprinderii de stat) și utilizează un contractant străin pentru implementarea unor proiecte (furnizare de tehnologie, echipamente, servicii de expertiză, asistență în management ș.a.).

În cele ce urmează, ne vom referi la concesiionări, ca formă de cooperare ce are avantajul de a implica mai puternic investitorul străin în realizarea unei performanțe superioare, datorită volumului substanțial al capitalului “pus în joc”.

În domeniul legislativ, în luna aprilie a anului 1990 s-a promulgat Legea privind regimul investițiilor străine. Aceasta stipulează posibilitatea concesiionării unor terenuri pentru explorarea și exploatarea resurselor minerale și oferă o serie de garanții cu caracter general (la despăgubiri în caz de expropriere, la transferat în străinătate al câștigurilor) și facilități fiscale (exonerării totale și parțiale de la plata impozitului pe profit, când anumite condiții sunt îndeplinite). Deși în ansamblu această lege poate fi considerată destul de stimulativă, considerăm că domeniul explorării și exploatării resurselor de substanțe minerale necesită o detaliere, deziderat ce s-ar putea realiza în cadrul unor legi a minerilor, respective a petrolului, documente ce ar fi de dorit să apară cât mai curând.

Recunoscând monopolul de stat asupra proprietății resurselor minerale, în ceea ce privește atragerea capitalului privat prin modalitatea concesiionării această lege ar trebui să facă distincție între exploatare pe scară redusă și

exploatarea pe scară largă¹⁾. Deosebirile principale între acestea ar consta în tehnicile mai simple utilizate, volumul mai redus al cheltuielilor și perioada mai scurtă acordată prin autorizația de concesiune, pentru exploatarea pe scară redusă. (Cel mai bine se pretează acestui ultim tip de exploatare extracția la zi, și mai ales, cea a substanțelor minerale nemetalifere, constituite în rezerve relativ bogate și mai ușor accesibile.

Pentru ambele tipuri de exploatare, legea ar trebui să specifice o serie de elemente privind persoanele (fizice sau juridice) care pot obține dreptul de concesiune, privind mărirea maximă și forma suprafețelor ce sunt acordate, substanțele excluse de la concesiune (ca, de exemplu, aurul și uraniul, minerale de importanță strategică deosebită) drepturile și obligațiile contractanților, perioadele de acordare a concesiunii ș.a.

Obținerea concesiunilor minerale pe scară mică (la care ar putea fi interesat și capitalul privat autohton), ar trebui să urmeze o procedură administrativă simplificată, permisele pentru activitatea de prospectare și exploatare pe suprafețe mici și perioade scurte putând fi acordate și de către reprezentanții locali ai puterii executive. În scopul încurajării acestui tip de exploatare, statul ar trebui să promoveze o serie de stimulente, cum ar fi acordarea de asistență tehnică și financiară (în special pentru investitorii autohtoni), garantarea achiziționării mineralelor extrase (cel puțin) la prețul utilizat de întreprinderile extractive publice, un sistem simplificat de impozitare, în cadrul căruia impozitul pe profit ar fi înlocuit cu roialități ș.a.

În ceea ce privește exploatarea pe scară largă, așa cum rezultă din literatura de specialitate, aceasta presupune trei etape: obținerea unui permis (ne-exclusiv) de prospectare; obținerea unei autorizații exclusive de exploatare și, în final, obținerea unei licențe de exploatare pentru o anumită perioadă (maximum 20-25 ani).

Acordarea dreptului de explorare, respectiv de exploatare, se poate face următorilor solicitanți: deținătorului anterior al unei licențe de prospectare, respectiv de explorare, în cazul când este descoperitor și face dovada că este capabil, din punct de vedere al calificării și al mijloacelor financiare și tehnice, să-și asume obligații în continuare; celui mai potrivit și capabil solicitator, chiar dacă nu este descoperitor; celui descoperitor, în cazul mai multor solicitanți; licență în comun sau partiționată, în cazul mai multor descoperitori.

Când se preferă alți solicitanți decât descoperitorul, acesta trebuie compensat pentru cheltuielile făcute (ajustate în funcție de rata inflației) și recompensat cu un premiu, de dorit a fi determinat în funcție de dimensiunea depozitului descoperit, riscului asumat și eforturilor depuse.

¹⁾ A se vedea în acest sens lucrarea „*Proceedings of the Ninth Session of the Committee on National Resources*” (Mineral Resources Development Series no. 50, ONU, 1983), pag. 45.

În acest context, se are în vedere ca investitorul să plătească o taxă pentru obținerea licenței, precum și taxe asupra pământului (proportionale cu suprafața concesionată și ajustate în funcție de rata inflației).

Pentru obținerea concesionării, solicitantul ar trebui să prezinte un program de lucru pentru perioada corespunzătoare tipului de activitate pe care-l va desfășura (prospectare, explorare sau exploatare), iar după obținerea autorizației – un program detaliat la începutul fiecărui an. Contractantul privat străin (sau autohton) ar trebui, de asemenea, să fie obligat să prezinte periodic rapoarte asupra activității desfășurate și a rezultatelor obținute.

În contractul privind explorarea (a cărei perioadă de concesiune diferă în funcție de resursa minerală vizată), pentru evitarea tergiversării activităților, s-ar putea stabili obligativitatea anuală a executării unui anumit volum fizic al lucrărilor și a eliberării unui anumit procent din suprafața concesionată^{x)}. Se poate avea în vedere și obligativitatea depunerii anticipate de către deținătorul autorizației de explorare a unei garanții care să-l fie eliberată treptat, pe măsura îndeplinirii sarcinilor din programul de lucru.

De altfel, ar fi de dorit ca în contractele de concesionare pentru exploatare, în funcție de substanța minerală avută în vedere, cât și de mărimea cererii interne, să se specifice și o limită minimă (sub forma unui procent din volumul producției fizice) care să fie vândută beneficiarilor interni. Această limită ar trebui să fie de 100% pentru combustibilii fosili și mineralele metalifere, substanțe pentru care oferta internă este inferioară cererii, existând posibilitatea fixării ei la o valoare inferioară celei de 100% pentru unele substanțe minerale nemetalifere la care oferta internă poate depăși cererea, cu condiția însă, în acest ultim caz, a asigurării aprovizionării normale a economiei românești și a creării rezervei necesare.

Pentru cele trei tipuri de licențe de concesionare (prospectare, explorare, respective exploatare) neîndeplinirea obligațiilor din contractul^{xx)} de concesionare (referitoare în special la sarcinile din programul de activitate asumat) ar trebui să atragă din partea guvernului anularea concesiunii.

Tot în lege ar trebui prevăzută și obligația întreprinzătorului de a compensa proprietarul pământului pe care se desfășoară activitatea minieră pentru perturbările aduse, de a tolera folosințele tradiționale (producția vegetală, exploatarea forestieră, creșterea animalelor), dacă nu interferează cu

^{x)} Un nivel al cheltuielilor anuale ar trebui stabilit și în cazul contractului (neexclusiv) de prospectare.

^{xx)} Încheiat odată cu acordarea licenței de concesionare și continuând o serie de elemente referitoare la mărimea suprafeței acordate, forma acestora, drepturile și obligațiile contractanților, condiții de anulare ale concesiunii (atât de către guvern cât și de către investitorul privat), perioada concesiunii (și modalitățile de prelungire), sistemul de taxe și stimulente fiscale.

activitatea minieră, precum și de a restaura suprafața concesionată la terminarea perioadei autorizate.

Deoarece investițiile în domeniul substanțelor minerale utile se caracterizează prin termenul lung de realizare, prin marele risc implicat de activitatea de explorare, precum și prin perioada lungă de recuperare a cheltuielilor, autorii lucrării amintite mai sus opinează că în domeniul legislației ar putea fi creat un cod al sectorului extractiv, care să îmbine caracteristicile unei legi moderne privind activitatea minieră cu cele ale unei legi moderne a investițiilor. Un astfel de cod ar autoriza guvernul să încheie înțelegeri corespunzătoare cu companii străine și ar include reglementări privind sistemul de impozite, de garanții pentru investitori, precum și modul de rezolvare al eventualelor dispute. În plus față de o lege minieră tradițională, codul ar include obligativitatea angajării cetățenilor țării gazdă (personalul străin putând ocupa numai posturi de conducere sau de specialitate^{x)}) și a pregătirii profesionale a acestora (cursuri de calificare organizate în cooperare cu guvernul sau numai de către investitorul străin, instruire la locul de muncă, acordarea de burse ș.a.) utilizării preferențiale a industriilor naționale furnizoare de echipamente, materiale, servicii (dacă acestea sunt acceptabile calitativ și din punct de vedere al prețurilor). De asemenea, un astfel de cod ar urma să accentueze activitățile de ocrotire a mediului împotriva deteriorărilor cauzate de activitatea extractivă și ar constitui o încercare de integrare mai profundă a acesteia în dezvoltarea regională și de ansamblu a economiei naționale.

Stimulentele de natură fiscală pot juca un rol major în atragerea capitalului străin în domeniul extracției substanțelor minerale utile. În acest sens, un prim element care ar putea fi avut în vedere în cazul deschiderii unei noi exploatare este scutirea de impozit pe profit de la începerea explorării și încă o anumită perioadă după momentul obținerii producției comerciale^{x)}. Cel puțin în acest interval de timp ar trebui promovată și scutirea de impozit pe dividende.

Un stimulent în îmbunătățirea dotării cu mijloace fixe l-ar putea constitui reexaminarea sistemului de amortizare în funcție de durata de viață a acestora și de specificul sectoarelor extractive^{xx)}.

^{x)} Prevedere cuprinsă deja în legislația română, (Legea nr. 35/1991 privind regimul investițiilor străine).

^{x)} În Legea privind regimul investițiilor străine, în domeniul explorării și exploatare se stipulează o scutire de la plata impozitului pe profit de 3 ani de la începerea activității respective, nespecificându-se clar dacă prin aceasta se are în vedere începerea activității comerciale.

^{xx)} Acest stimulent s-ar alătura celor prevăzute în Legea privind regimul investițiilor străine care stipulează reducerea cu 25% a impozitului pe profit dacă cel puțin 50% din utilaje și echipamente sunt procurate din producția internă și, de asemenea, scutirea de plata taxelor vamale a mașinilor, instalațiilor și mijloacelor de transport din import necesare investiției și constituie ca aport al investitorului străin.

Pentru stimularea cercetărilor ulterioare, deținătorului autorizației de exploatare, pe teren i-ar putea fi permisă crearea unui fond destinat explorărilor, prin utilizarea unui procent (maximum 20-25%) din profitul obținut, parte exonerată de impozit. Dacă o anumită perioadă (3-6 ani) acest fond nu va fi utilizat, (sau va primi alte destinații decât cea stabilită inițial) el urmează a fi impozitat integral.

În ceea ce privește activitatea de exploatare pe scară mică, se poate acorda întreprinzătorului posibilitatea opțiunii între a plăti numai roialități (determinate ca procent din valoarea brută a mineralelor extrase) sau a plăti roialități la o rată redusă și în paralel, impozitat pe profit.

Pentru stimularea acestui tip de activitate, puterea publică poate avea în vedere reducerea roialităților în scopuri cum ar fi, de exemplu, compensarea unei părți din despăgubirea ce trebuie acordată proprietarului terenului sau în schimbul unei obligații adiționale asumate de deținătorul autorizației.

În afara prevederilor pe care le pot conține documentele legislative referitoare la activitatea de exploatare a resurselor, mai ușor de soluționat rapid, trebuie luate în considerare – pentru favorizarea cooperării cu capitalul străin – și alte elemente cu caracter general, legate de dezvoltarea sistemului bancar, de îmbunătățirea infrastructurii sau cu caracter specific – cum ar fi de exemplu, constituirea unei bănci de date pentru domeniul extractiv.

ANEXA 1

criterii	Model A: Demonopolizare – competiție la nivel de întreprinderi – integrarea în piețele internaționale – ajustarea atât a ofertei, cât și a cererii – activitate guvernamentală centrată pe asigurarea concurenței, protecția socială și a mediului, siguranță în funcționare	Model B: Demonopolizare, - concurență la nivelul concernelor naționale – piețele și prețurile internaționale ca jaloane – accent pe tranziția lină a industriilor interne producătoare – rol puternic regulator și strategic al guvernului
Implicații bugetare	Cheltuieli pentru schimbări “structurale”: schimbare loc de muncă, diversificarea industriilor, protecție socială	Subsidii pentru susținerea investițiilor în domeniul energetic, activităților necompetitive, prețurile la consum mai scăzute
Impact economic	Pe termen scurt: diminuarea investițiilor, cerere și ofertă redusă Pe termen mediu: reajustarea capacităților, noi relații de afaceri și structuri ale ofertei; o mai mare concordanță a organizării pieței energetice cu reformele economice generale	Întârziere în realocarea capitalului și a muncii; competitivitate internațională redusă a industriilor energointensive comparative o mai înceată penetrare a noilor surse de energie, eficienței și economisirii
Capital necesar, posibilități de finanțare	Inițial mare nevoie de capital; rol important al investițiilor străine directe, privatizare	Comparativ, front mai scăzut de investigații, dar cerere mai îndelungată de capital; rol decisive al guvernului în asigurarea finanțării
Acceptanță socială	Mare pentru activitățile / combustibilii percepuți ca profitabili (gaze, petrol, electricitate), slabă pentru cărbune brun, lignit, minerit subteran pe scară redusă	Mare pentru toate activitățile/combustibilii datorită potențialului de arbitraj sunt activitățile/combustibilii profitabili – neprofitabili
Impactul asupra mediului	Favorabil, datorită accentului pe combustibilii fosili mai puțin poluanți și utilizării raționale	Comparativ mai puțin favorabil dacă nu se fac mari investiții în tehnologiile de prelucrare a cărbunelui
Constrângerile de timp	Stringente, dacă datoria externă și deficitul bugetar sunt mari	Mai puțin stringente datorită accentului pus pe resursele indigene
Conotații socioculturale	Apelul la valori cum sunt inițiativa individuală, împlinirea personală, dinamica socială, riscul și profitul	Apelul la valori cum sunt echitatea, evoluția socială, solidaritatea și autoritatea

ANEXA 2

Hotărârea Guvernului nr. 464/5 iul. 1991¹⁾ privind reglementarea regimului prețurilor, aplicabilă de la 1 iulie 1991, abroga plafoanele indicative ale prețurilor cuprinse în Hotărârea Guvernului nr. 239/29 mart. 1991 privind etapa a 2-a de liberalizare a prețurilor și stabilea ca prețurile interne cu ridicata și tarifele pentru materiile prime de bază să se fixeze prin negociere între regiile autonome și agenții economici beneficiari, (în unele cazuri fiind necesar avizul Ministerului Economiei și Finanțelor, sau a ministerului de resort) în limita prețurilor internaționale, în condiții FOB și de parametri calitativi comparabili.

În anexa 1 la această hotărâre erau prevăzute 15 tipuri de materii prime din industria extractivă la care se acordă temporar subvenții din bugetul public național: cărbune (brun, uilă – 6 sorturi, antracit), cupru, plumb, respectiv zinc în concentrate, sulf tehnic, zirconiu, respectiv ilmenit în concentrat.

La 30 iulie 1991, prețurile medii (stabilite pe baza celor negociate conform H.G. nr. 464) pentru o serie de materii prime și pentru energie, precum și creșterile procentuale față de prețurile anterioare erau următoarele²⁾:

Tabel 3.5.

Produs	Noul preț mediu	Creștere medie față de prețul anterior
Gaze naturale	3230 lei/1000 m ³	10%
Țitei	8038 lei/t	14,9%
Lignit	914 lei/t	214%
Cărbune brun	1436 lei/t	215%
Huilă energetică spălată	2447 lei/t	250%
Huilă spălată pentru cocs	3300 lei/t	160%
Energie electrică	3000 lei/MWh	36%
Energie termică	750 lei/Gcal	37%

Măsura guvernamentală privind unificarea cursurilor de schimb ale leului și introducerea convertibilității limitate s-a concretizat într-o nouă devalorizare a monedei naționale și, implicit, și în creșterea prețurilor materiilor prime minerale și energiei. Se așteaptă ca această creștere să influențeze volumul resurselor interne de substanță minerale utile (în special combustibili) și energie în cele două direcții strategice majore: sporirea producției industriei

¹⁾ Monitorul Oficial nr. 158/26 iulie 1991.

²⁾ Articolul „Prețurile energiei”, C. Cărlan, *Economistul* nr 111/1991

extractive și energetice și respective utilizarea mai eficientă a produselor acestora de către agenții beneficiari.

În Hotărârea Guvernului nr. 776/13 nov. 1991 cu privire la regimul de prețuri și tarife, în condițiile unificării cursurilor de schimb ale leului¹⁾, aplicabilă de la 5 nov 1991, se stipulează că noile prețuri interne cu ridicata și tarife pentru materiile prime de bază se stabilesc de către regiile autonome producătoare prin negociere cu agenții economici beneficiari, în limita prețurilor internaționale (transformate în lei la cursul în vigoare) în condiții de livrare și parametrii calitativi comparabili.

Pentru prețurile cu ridicata negociate la materiile prime de tipul celor cuprinse în anexa 1 la H.G. nr. 464/1991 la care se adaugă minereurile și concentratele de metale neferoase, rare și prețioase este necesar să se obțină avizul Ministerului Economiei și Finanțelor²⁾.

Pentru prevenirea practicării prețurilor de speculă sau de monopol pentru unele materii prime care s-a considerat că determină în mod hotărâtor nivelul general al prețurilor din economie, s-a revenit la fixarea de către Guvern a unor indici maximi de creștere față de prețurile negociate conform H.G. nr. 464, indici care permit totuși majorări importante. (Aceștia sunt, de exemplu de 300% pentru țiței, gaze naturale, cărbune, minereu de fier, metale neferoase în concentrate, sulf în concentrate, bauxită, concentrat de ilmenit, argilă refractară, de 223% pentru sare gemă, de 230% pentru uraniu în concentrat etc.)²⁾.

¹⁾ *Tribuna economică nr. 47/1991*

²⁾ *Anexa nr. 2 – Lista produselor și serviciilor executate în țară ale căror prețuri și tarife se stabilesc și se adaptează de către regiile autonome și societățile comerciale cu capital de stat prin negociere cu beneficiarii, cu avizul Ministerului Economiei și Finanțelor – Departamentul pentru prețuri și protecția concurenței, ministerelor de resort sau prefecturilor județene și Primăria Municipiului București – a H.G. nr. 776/1991.*

²⁾ *Anexa nr.1 – Lista indicilor maximi de modificare a prețurilor cu ridicata – a H.G. nr. 776/1991.*

CAPITOLUL IV - PROBLEME PRIVIND ALOCAREA RESURSELOR NATURALE ÎN PERIOADA TRANZIȚIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Activitatea de alocare a resurselor se desfășoară pe aceleași coordonate pe care se realizează celelalte interese ce se manifestă la nivelul individului și ale societății.

În mod teoretic, într-o societate democratică, dreptul de a dispune de resurse naturale și accesul la acestea sunt asigurate în mod egal tuturor celor interesați (indivizi, grupuri, stat), indiferent de scopul pentru care doresc să obțină aceste bunuri (producție, consum, stoc etc.).

Limitarea acestui drept este o limitare de libertate. Fiind custodele intereselor publice, guvernul – care prin dreptul său, recunoscut în general și exclusiv de a constrânge cetățenii – este singurul în măsură a limita anumite libertăți (prin constrângere ori convingere) dacă nu se înscriu în regulile convenite cu societatea, cum ar fi: sancțiuni pentru cei ce manifestă tendințe de poluare, tendințe monopoliste ori cei care lezează morala publică, stimularea creșterii volumului producției la unele produse de interes național etc.

Prin dreptul său de a constrânge și a convinge^{x)} guvernul poate utiliza o multitudine de mijloace, cum ar fi: pârgii economice, sancțiuni administrative etc.

În virtutea forței economice (cu implicații politice) de care dispune, sistemul planificat are puterea de a decide de resurse în mod unilateral, în favoarea sa. Marile monopoluri, în țările capitaliste, ori statul monopolist, în cele socialiste, tind să-și impună propriile interese și să le suprapună peste cele ale societății, defavorizând acea parte a populației (firme mici, persoane particulare) care nu participă afectiv la elaborarea marilor decizii. În condițiile în care, în vederea diminuării forței monopolurilor și sporind corespunzător rolul întreprinderilor mici și mijlocii, statul întreprinzător este dispus la reforme, va trebui să conceapă noi criterii de alocare a resurselor care să creeze condiții egale de acces la acestea.

^{x)} „A constrânge înseamnă a atrage la cooperare prin reducerea opțiunilor oamenilor” și „a convinge înseamnă a atrage la cooperare prin a oferi oamenilor opțiuni suplimentare” în: Paul Heyne: „Modul economic de gândire”. București, Editura Didactică și Pedagogică, p. 293.

1. Diferențieri privind modul de alocare a resurselor naturale, corespunzător celor două tipuri principale de economie: economia de piață și cea planificată centralizat

Soluționarea problemelor pe care le ridică piața resurselor naturale se poate realiza pe două căi:

- prin mecanismele specifice pieței;
- prin intervenția statului.

În țările dezvoltate, alocarea resurselor de materii prime nu se constituie ca o problemă distinctă (de aceea, nici nu există o literatură dedicată în mod expres acestei probleme), procesul de alocare supunându-se principiului pieței în general, respectiv cererea și oferta, concurența și prețurile. Prin însăși esența ei de competitivitate economică, economia de piață presupune cea mai bună gestionare a resurselor, fără ca acestea să facă obiectul unor acțiuni prin mijloace administrative la nivel național.

Metoda de alocare a resurselor naturale pe baza instrumentelor specifice economiei de piață promovează piața consumatorilor, îndeplinind dorințele acestora într-o măsură mai mare decât în cazul economiei planificate^{x)}. De asemenea, se realizează deschiderea către liberalizarea firmelor de a intra în relații multiple și directe cu producătorii preferați, ceea ce conduce la lărgirea gamei sortimentale de produse și servicii pe caz și le pot oferi, sporind astfel competența.

Utilizarea principiului competiției în alocarea resurselor naturale presupune existența a doi sau mai mulți ofertanți care să concureze în cadrul pieței. În țările în care predomină economia de piață unde consumatorii de resurse dispun de posibilitatea de a-și alege ofertanții atât din interiorul țării cât și din afara ei, în afara unor restricții de politică internațională, factorul hotărâtor pe piață este prețul convenit. În economia de piață se manifestă o flexibilitate în fața modificării prețurilor interne și internaționale, capacitatea de schimbare a producției potrivit cu noile condiții. Piețele dau naștere la mari cantități de informații clare și precise asupra șanselor disponibile. Tendința continuă de adaptare atrage totodată presiuni de înnoire tehnologică în interiorul firmelor, pentru a-și menține participarea la piață, stimulând astfel progresul. Pe ansamblul economiei naționale, inițiativele particulare spre propria dezvoltare și progres a fiecărei firme se concretizează în creșterea economică.

Dar, pe lângă informații valoroase, piața oferă și reclame înșelătoare, capabile de a induce în eroare; capacitatea utilizatorului de a alege între informații îl ferește de riscuri și îi mărește șansele de reușită. Producătorul își asumă însă singur riscul pentru deciziile sale.

^{x)} Philip Hardwick și L. Kalm: „An introduction to modern economics”. London-New York, 1988, p.111

Competiția dintre producători are de asemenea loc în cadrul unei inechități sub aspectul potențialului și al veniturilor. Sistemul de alocare a resurselor pe baza mecanismului prețurilor ignoră echitatea obiectivă în ce privește accesul la resurse, "cele rare fiind dirijate – sub puterea banului – spre acei producători care dețin o mai mare forță monetară, disăuși să producă bunuri de lux, în timp ce pentru cei cu putere monetară scăzută rămân resurse capabile să realizeze bunuri pentru săraci"^{x)}.

Dar în țările capitaliste, economia funcționează preponderent după principiile economiei concurențiale, însă nu exclusiv după acestea.

Astfel încât există multiple situații când, pentru a evita stări conflictuale datorate insatisfacerii unor nevoi acute ale populației etc., statul intervine cu instrumente specifice stimulând ori desimulând anumite activități, care atrag astfel o redistribuire a resurselor între utilizatori.

În țările cu regim politic socialist, având în vedere faptul că statul deținea monopolul în cele mai multe domenii, și ținând seama de uriașa putere economică a proprietății de stat, cu toate că în mod teoretic figurau ca producători de resurse naturale cooperația și sectorul individual, în practică aceste sectoare nu au constituit o concurență reală pentru sectorul de stat, acesta impunând condițiile sale celorlalți, în virtutea dreptului de monopol.

Centralismul excesiv a făcut ca, prin intermediul unui minister specializat, statul să dispună în mod efectiv de toate tipurile de resurse și ca urmare de capacitatea de a le orienta spre activități care, în opinia clasei conducătoare, se înscriau în obiectivele politicii enunțate. Așa se explică faptul că statul socialist a susținut adesea întreprinderi nerentabile ori activități neeficiente, mari consumatoare de energie și alte materii prime, a căror producție nu își găsea locul pe piață.

Deținerea resurselor fiind supercentralizată, alocarea acestora urma acele coordonate, mijloacele depinzând de specificul resurselor. Pentru cele mai multe resurse naturale se utilizau repartiții (prin balanțe materiale ori alte forme scrise), transmise ierarhic din treaptă în treaptă, până la consumatorul efectiv (minister, centrală, combinat, întreprindere, secție, loc de muncă).

Alocarea centralizată a resurselor a apărut mai întâi în contextual economic în care resursele (de materii prime, de forță de muncă, de capacități de producție etc.) au devenit insuficiente pentru realizarea obiectivelor din programele naționale de dezvoltare. Ulterior, centralismul excesiv, manifestat în tot mai multe domenii ale vieții economice și sociale, a condus la înlăturarea treptată a mecanismelor de piață. Acest mod de a susține economia a apărut într-un moment de criză economică de subproducție.

Practica a demonstrat că păstrând vreme îndelungată alocarea resurselor prin mijloacele economiei centralizate se alimentează și se

^{x)} Philip Hardwick și L. Kalm: „An introduction to modern economics”. London-New York, 1988, p.112

perpetuează starea de criză de subproducție, inclusiv de resurse naturale. Acest lucru situează necesitatea creării pieței resurselor naturale printre obiectivele prioritare ale perioadei de tranziție la economia de piață.

2. Particularități ale procesului de alocare a resurselor naturale în perioada de tranziție

Schimbarea modului preponderent de economie presupune transformări în structura și funcționarea circuitului economic, modificarea fluxurilor interne dintre ramurilor producătoare și cele consumatoare de resurse naturale, cu implicații asupra atragerii și utilizării acestora în procesele economice.

Pe fondul apariției și dezvoltării condițiilor economiei de piață, în perioada de tranziție se păstrează în mod obiectiv și necesar unele elemente ale economiei centralizate.

Practica demonstrează că trăsăturile specifice celor două tipuri principale de economie (economia de piață și economia planificată centralizat) își găsesc reflectare și în domeniul alocării resurselor naturale. Piața resurselor naturale este influențată de calitatea acestora de a se situa la baza întregii activități de producție, fie consumându-se în stare brută, fie intrând în produsele de prelucrare ale sectorului primar al economiei, fără de care celelalte sectoare economice n-ar supraviețui. Această poziție în circuitul economic face ca piața resurselor naturale să genereze între agenții economici nu numai raporturi economice ci și politice, sociale etc.

Datorită amestecului elementelor pieței libere și a celei centralizate, în perioada de tranziție acționează unii factori perturbatori ai raporturilor dintre agenții economici, care influențează atât prețurile (costurile), raportul cerere ofertă, cât și starea de concurență, diminuând rolul reglator al mecanismelor pieței. Factorii perturbatori pot fi de natură economică sau extraeconomică, unii menținându-se în economia dezvoltată de piață, efectul fiind însă mult diminuat, datorită stării de echilibru relativ în care aceasta se găsește.

Pentru a evidenția unii factori obiectivi care influențează regulile jocului pe piața resurselor naturale, apare necesitatea de a preciza câteva trăsături specifice acestui tip de resurse.

Mai întâi, problema resurselor naturale nu poate fi abordată global, în această categorie intrând, ca factori potențiali, o gamă foarte diferită de resurse: rezerve geologice de substanțe minerale și roci utile (incluzând minereuri, resurse energetice, alte roci), fondul funciar agricol, suprafața fondului forestier, suprafața acoperită cu ape și stuf, resursele de apă și potențialul hidroenergetic economic amenajabil, efectivele de animale domestice, fondul cinegetic etc. Acestea, la rândul lor se pot găsi în două ipostaze: resurse naturale regenerabile și neregenerabile. Caracterul de

regenerabil este dat de proprietatea resurselor naturale de a-și păstra ori a-și reface proprietățile naturale inițiale după atragerea lor în circuitul economic (bineînțeles, în condițiile unei exploatare raționale). Având în vedere diversitatea utilizărilor la care este supus spațiul nostru natural, gama resurselor naturale regenerabile este foarte restrânsă (potențialul hidroenergetic natural, fondul forestier și cinegetic etc.). Fac obiectul pieței resurselor naturale numai cele atrase în circuitul economic, cele mai multe fiind neregenerabile: minereuri metalifere, nemetalifere, cărbune, țiței, gaze naturale, ape minerale etc. Fiind supuse epuizării, oferta acestor resurse este practic în scădere atrăgând modificări în celelalte elemente ale pieței: prețuri, concurență (inclusiv tendințele monopoliste).

Pentru resursele naturale de proveniență minerală este proprie starea de zăcământ. După unele trăsături tehnice, tehnologice și de utilitate ce le diferențiază, zăcămintele se pot grupa în minereuri, resurse minerale energetice, alte roci utile. La rândul lor, minereurile se compun din minereuri metalifere (din care feroase și neferoase și metalifere, iar resursele energetice se compun din cărbuni, țiței și gaze naturale. Având destinație economică diferită, fiecare din aceste grupe ridică pe piață probleme proprii. Totodată, chiar în cadrul aceleași grupe de resurse, apar deosebiri determinate de conținutul de substanță utilă propriu fiecărui zăcământ, de dificultatea (adâncimea, înălțimea etc.) de exploatare pentru fiecare din ele de amplasarea geografică a resurselor față de locul de prelucrare etc. Ca urmare, nu se poate determina un indicator sintetic comun care să poată fi utilizat pe piața resurselor naturale de proveniență minerală.

Spre deosebire de resursele de materii prime de proveniență minerală, resursele de materii prime de proveniență agricolă se găsesc – datorită specificului producției – permanent sub influența modificărilor factorilor climatici. Din această cauză prețurile sunt determinate în bună măsură de influența climei, raportul cerere-ofertă fiind efectul unor factori extra-economici.

Pe de altă parte, proprietatea materiilor prime de proveniență agricolă de a asigura, în cea mai mare parte, mijloacele de subzistență ale populației, reflectând nevoi fundamentale, absolute necesare vieții omului (nevoi de hrană și îmbrăcăminte), influențează, de asemenea, ca factor economic perturbator al raporturilor economice de piață; "... producerea resurselor alimentare și de materii prime naturale a devenit știință, industrie și artă, în același timp. Alimentele au devenit o armă strategică dintre cele mai înseminate pe piața mondială..."^{x)}. Atâta timp cât există amenințarea penuriei și incertitudinea

^{x)} Maria D. Popescu: *Un posibil răspuns la dilemele dezvoltării. București, Editura Politică, 1985 (Idei contemporane), p. 51.*

asigurării securității alimentare^{xx)}, mecanismele pieței nu pot fi singurii reglatori ai raporturilor economice pentru resursele din această categorie.

În țara noastră, agricultura se situează printre primele domenii afectate de “dezghețul” posttotalitar.

Dar, din motive obiective, producția agricolă totală a țării a scăzut sub nivelul anilor precedenți. De asemenea, calitatea resurselor s-a diminuat în condițiile în care eforturile medii naționale (de muncă și de costuri) s-au situat peste media pe plan mondial. În procesul de aliniere la prețurile internaționale, în timp ce cresc prețurile la toate produsele (inclusiv la resurse naturale), ca urmare a scăderii cursului monedei naționale are loc o devansare a prețurilor la bunurile de consum față de cele destinate producției, fenomen specific perioadei de tranziție.

Sub aspectul suprafeței agricole ce revine pe locuitor în țara noastră, comparative cu alte țări^{x)}, nu se poate pune problema incapacității agriculturii românești de a asigura în viitor securitatea alimentară a populației țării, ca și a cerințelor noi ce vor apărea ca urmare a mutațiilor structurale în raporturile de proprietate asupra pământului și de înzestrare cu capital.

Punerea în stare de funcțiune a pieței resurselor de materii prime agricole numai prin mijloacele specifice economiei de piață, fără un sprijin competent din partea statului, presupune un lung și greu efort pentru populație, care își poate pierde răbdare să aștepte la nesfârșit soluționarea nevoilor acute de existență.

Elementul comun al tuturor resurselor este faptul că acestea sunt necesare consumului. Sub raportul gradului în care necesarul pentru consum poate fi acoperit din rezervele naționale, resursele naturale se pot găsi în trei ipostaze:

- a) când rezerva națională de resurse asigură un surplus de resurse față de necesarul de consum la nivelul țării. Piața internă va reflecta capacitatea economiei naționale de a produce aceste resurse, existând rezerve de export;
- b) când oferta și cererea se găsesc aproximativ la același nivel;
- c) când necesarul de resurse naturale se situează deasupra capacității naționale de producție, fiind necesare eforturi combinate de a se acoperi nevoile interne pe calea importurilor, apelarea la utilități

^{xx)} Problema alimentației este de mulți ani o problemă mondială, apărând chiar un fenomen cunoscut drept “politică mondială de penurile alimentară”. A mânca ce se produce este specific țărilor și perioadelor de subdezvoltare și de penurie alimentară. Tendința unor puteri (naționale și internaționale) de a folosi produsele alimentare ca armă politică, dublând sau triplând prețul acestora, atrage mutații în funcționarea pieței, trecându-se de la o piață a cumpărătorilor la una a vânzătorilor.

^{x)} Peste 600 ha/1000 locuitori, comparativ cu circa 567 în Franța 330 în Anglia, 302 în Italia, 241 în Germania etc. (Calculat după Anuarele statistice RSR).

alternative, re tehnologizare în unitățile mari consumatoare de aceste resurse, schimbarea profilului producției la unele unități etc.

În prima variantă acționează piața consumatorilor, care își aleg producătorii de resurse după propriile criterii, de obicei după prețul solicitat. În acest caz, ofertanții de resurse sunt preocupați să-și scadă costurile (pentru a putea reduce prețurile, și deci a-și găsi cumpărător), să-și diversifice producția pentru a oferi nevoi alternative superioare calitativ etc. Acestea sunt condițiile în care regulile pieței pot funcționa în avantajul consumatorilor, belșugul pe piață fiind premise funcționării economiei de piață.

În condițiile în care cererea și oferta se situează aproximativ la același nivel, în mod alternativ va predomina odată piața consumatorilor și altă dată a producătorilor, fiecare căutând să atragă echilibrul în favoarea sa.

În situațiile în care resursele naturale se situează sub nivelul cererii, pe piața resurselor naturale acționează unele reguli specifice condițiilor de penurie.

Unele probleme pe care le ridică funcționarea pieței în condițiile de penurie de produse, inclusiv de resurse naturale, sunt analizate în lucrarea "Modul economic de gândire", de Paul Heyne^{x)}.

Când cineva dorește să cumpere un produs (deci să plătească un preț), înseamnă că nu deține acel produs în cantități suficiente (sau de loc), deci, față de acel produs, consumatorul își exprimă insuficiența. Având în vedere modificarea continuă a cerințelor (gusturilor) consumatorilor, nu există un prag fix al suficienței sau insuficienței unui produs. Practic, apreciază autorul, insuficiența este o relație între dorință și disponibilitate, între cerere și ofertă^{xx)}.

În cazul insuficienței unui produs, apare nevoia raționalizării lui. În mod curent, prețul plătit pentru obținerea produsului este criteriul de discriminare a consumatorilor, restricția care convinge cumpărătorul să cumpere acel produs în cantități mai mari sau mai mici (adică să-l raționalizeze). Dacă insuficiența față de un produs și-o exprimă mai mulți solicitanți, apare nevoia selectării lor, adică stabilirea unui alt criteriu printre solicitanți pentru a hotărî cine și cât va primi.

În funcție de natura produselor, de politica adoptată, de puterea economică de care dispune etc. ofertantul poate utiliza, totodată drept criteriu de discriminare a consumatorilor, creșterea costurilor nemonetare, denumite și costuri de balast, constând în mărirea timpului de așteptare, oferirea unor produse ori servicii alternative, amânarea satisfacerii cererii nevoii ce implică acel produs etc.

^{x)} Heyne Paul: *Modul economic de gândire*. București, Editura didactică și pedagogică, 1991

^{xx)} Heyne Paul: *Modul economic de gândire*. București, Editura didactică și pedagogică, 1991

Opinând că prețurile fixe sunt cauza deficitului pe piață^{xxx)}, cercetătorul american P. Hayne consideră că criteriile de raționalizare pe baza costurilor nemonetare în stabilirea ordinii de servire a solicitanților funcționează numai în condițiile prețurilor fixe. Practica arată însă, că, întrucât pe piață se întâlnesc o multitudine de alte interese și relații, chiar în condițiile creșterii prețurilor pot apărea și costuri nemonetare pentru acele produse la care penuria se manifestă în mod consecvent.

Conjunctura economică mondială actuală este de fapt influențată de două elemente: pe de o parte, de restrângerea resurselor de materii prime, și în special a celor energetice neregenerabile și, pe de altă parte, de intensificarea creșterii demografice.

Multiple studii abordează cu seriozitate problema rezervelor mondiale de resurse. Studiind raportul dintre creșterea economică (implicit, creșterea cererii de resurse) și perspectiva resurselor, ținând seama de caracterul limitat al acestor resurse și de ritmul înalt de creștere al consumului (ca rezultat al sporului populației și al creșterii economice), prognoza lui D. Meadows sugerează că în 2010-2020 pe plan mondial se va manifesta o puternică discrepanță dintre nevoi și posibilități^{x)}.

Ulterior, problemele globale ale omenirii au fost revizuite, căpătând noi trăsături și dimensiuni, fără însă a se considera încheiată problema necesității gospodăririi cu mai multă responsabilitate a resurselor naturale mondiale, condiție pentru supraviețuirea planetei.

Problema penuriei de materii prime este o problemă reală, făcând obiectul politicilor mondiale. Se cunoaște că puterea aparține astăzi celor ce dețin întâietatea de a se folosi de resurse fără restricții. O anumită diviziune internațională a orientat țările în curs de dezvoltare spre ramuri mari consumatoare de resurse energetice și de materii prime, fără ca acest lucru să atragă în mod corespunzător dezvoltarea economică și socială^{xx)}.

România se găsește într-o poziție dificilă și din cauza faptului că – prin dezmembrarea CAER-ului – a pierdut unele raporturi de schimb ce păreau permanente, atât pe calea importului de resurse pentru unele unități economice cât și sub aspectul exportului produselor realizate cu resursele importate.

^{xxx)} *Op. cit. pag. 63*

^{x)} *D. Meadows și colab. Limitele creșterii, București, Editura politică, 1975 (Idei contemporane).*

^{xx)} *Pentru resurse alimentare și financiare, pe plan internațional s-au creat organisme care să coordoneze distribuția între țările bogate și țările sărace a resurselor (Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură, Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Fondul Monetar Internațional). Pentru resursele minerale și tehnologice nu există însă asemenea, instituții interguvernamentale.*

2.1. Raporturile de piață în perioada de tranziție

Prețurile resurselor naturale ridică unele probleme specifice, legate de tipurile de rentă^{x)} ce influențează taxe pe profit și mecanismul de formare a prețurilor la aceste produse.

Pentru produsele agricole este specifică renta absolută, însușită de proprietarii de pământ în virtutea dreptului lor de proprietate și renta diferențială, dependentă de condițiile – mai grele decât cele medii – de producție.

În industria extractivă, pentru resursele naturale de proveniență minerală, formarea prețurilor este influențată de renta absolută ca și de renta diferențială și cea conjuncturală, ca forme ale rentei absolute. Pentru cazuri speciale, formarea prețurilor se realizează și sub influența rentei de monopol și a rentei de epuizabilitate.

Mai mult decât în cazul pieței bunurilor și serviciilor^{xx)} având în vedere destinația preponderent productivă (producătoare de profit) a resurselor naturale, discriminarea utilizatorilor în alocarea resurselor naturale se face în special pe criterii economice.

Făcând deci abstracție de ceilalți factori, se poate afirm că cererea este o relație între cantitate și preț, care se găsesc în raport invers proporțional. Modificarea cantității cerute, ca reacție la modificarea prețurilor, este cunoscută sub denumirea de elasticitate (de preț) a cererii.

Prețurile fiind deci principalul instrument al pieței, liberalizarea lor constituie o condiție esențială pentru realizarea economiei de piață. Dar, prețurile își pot îndeplini rolul lor de echilibrare a pieței numai în condițiile existenței concurenței, care la rândul ei este dependentă de existența proprietății private asupra capitalului. Totodată, prețurile joacă și rolul unor semnale ce indică gradul de raționalitate a alocării resurselor. Pe baza prețurilor se stabilește oportunitatea produselor și serviciilor și, ca urmare, agenții economici identifică nevoia socială și și adaptează volumul și structura producției.

În perioada de tranziție la economia de piață este încă predominantă piața producătorilor; ca urmare echilibrarea dintre cererea și ofertă nu este întotdeauna rezultatul unor raporturi strict economice. Cu atât mai mult, alocarea resurselor nu poate fi lăsată numai pe seama mecanismelor pieței,

^{x)} În legătură cu tipurile de rentă, vezi: Dr. Răducanu Viorica: *Gestiunea economică a resurselor naturale în condițiile economiei de piață* În: *Buletinul nr. 1(a), INCE – colectivul interdisciplinar* Tezele INCE privind strategia dezvoltării economiei naționale a României” Buc., 1991.

^{xx)} Modalități de reglare a proceselor specifice pieței bunurilor și serviciilor IPE, dec. 1990.

care în mod logic acționează dur, promovând pe cei ce acționează mai repede, aducând faliment, șomaj etc.

În perioada de tranziție, păstrarea prețurilor fixe, la produsele ce asigură subzistența populației are rolul de a face suportabile costurile tranziției pentru partea defavorizată a populației. Nu trebuie să uităm că – în condițiile păstrării prețurilor fixe – raționalizarea se realizează prin creșterea costurilor nemonetare, care pot atrage reacții de nemulțumire din partea celor afectați de acestea, concretizate în convulsii sociale, greve etc.

2.2. Concurența în condițiile menținerii unui sector de stat și a dezvoltării proprietății private. Probleme ale monopolului

Concurența este specifică economiei de piață și presupune mai mulți participanți, care să dispună de capacitatea de a-și exprima fără restricții opțiunea în cadrul schimbului de mărfuri. “O lege care pune restricții concurenților pune restricții și asupra concurenței”^{x)}.

Acest lucru presupune existența unor produse care să joace rol de mărfuri, un număr de ofertanți și altul de solicitanți al acestor produse și libertatea de a schimba între ei mărfurile la prețurile la care decide ei înșiși.

Astfel spus, apare necesitatea dezvoltării unei economii orientate spre piața consumatorilor, în care cererea de mărfuri să orienteze raporturile economice.

Primul și cel mai important pas către o economie de piață, concurențială, este reînstituirea dreptului de proprietate^{xx)}, atât asupra bunurilor cât și asupra capitalului.

Istoria recentă a țărilor vecine ne arată că simplele reforme nu numai că nu sunt suficiente, dar au dus la un veritabil eșec. Experiența de aplicare a reformelor ce durează de peste 10 ani în Polonia și de peste 30 ani în Iugoslavia a demonstrat că menținerea proprietății de stat – în forma atotputernică în care se găsea – constituie o frână în calea creării economiei concurențiale.

Privatizarea unităților de stat, în vederea eficientizării și întăririi concurenței preocupă, în ultimii 10 ani, guvernele multor țări dezvoltate ca Anglia, Franța, Spania, Italia, ca și ale unor țări în curs de dezvoltare.

În principal, privatizarea se poate face prin:

^{x)} Heyne Paul: *Modul economic de gândire*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1991, p. 186

^{xx)} Potrivit *Dreptului Român* – proprietatea se definește ca având trei atribute, fiecare fiind o condiție sine qua non: dreptul de folosință, dreptul de posesie și dreptul de dispoziție.

- acordarea gratuită de titluri de proprietate^{x)};
- vânzarea de active^{xx)}.

Experiența altor țări demonstrează că nu există rețete universal valabile pentru schimbarea formei de proprietate. De asemenea, raportul optim între cele două tipuri principale de proprietate (de stat și privată) nu este același pentru toate țările și nici nu se păstrează în aceleași dimensiuni pe toată țările și nici nu se păstrează în aceleași dimensiuni pe toată durata evoluției unei economii. Din punct de vedere teoretic aproape orice domeniu poate fi supus privatizării. Aceasta nu trebuie privită ca un scop în sine ci ca un mijloc de creștere a eficienței economice în folosul indivizilor, al societății și implicit al guvernelor.

În condițiile trecerii României la economia de piață, prin privatizare ar trebui să se aibă în vedere cel puțin următoarele aspecte:

- partea din averea națională păstrată în proprietatea statului să fie suficient de mare pentru a răspunde tuturor obiectivelor economice și sociale pe care și le-a propus guvernul;
- în stabilirea părții din averea națională ce urmează să se privatizeze să se aibă în vedere și tradițiile naționale în acest sens^{xxx)}.
- la selecționarea întreprinderilor ce urmează să fie privatizate să nu se negligeze factorul uman și capacitatea acestuia de a-și manifesta calitatea de întreprinzător.

Procesul de privatizare în agricultură a cunoscut forme specifice în țara noastră. Restituirea către foștii proprietari a unor terenuri agricole (până la o suprafață – limită, considerată de stat că ar corespunde capacității familiilor de a desfășura activitate productivă rentabilă pe aceste terenuri) a condus la o oarecare “pulverizare” a proprietății agricole. Cele aproximativ 9 mil. ha. teren agricol ce erau lucrate de 1,9 mil. cooperatori, au fost “risipite” la 6,2 mil. de deținători de drept ai terenurilor^{x)}. O bună parte din aceștia sunt urmașii foștilor proprietari, nedeprinși cu specificul muncii în agricultură, unii locuiesc la oraș ori sunt persoane în vârstă, și ca urmare activitatea productivă în agricultură a avut de suferit. Pe de altă parte, lipsa inventarului agricol adecvat lucrului

^{x)} *Legea fondului funciar; Dr. Constantin Cojocaru: Privatizarea. De ce? Cum? Pentru cine? București, 1990*

^{xx)} *Legea nr. 58/1991*

^{xxx)} *În anul 1938, peste 50% din întreprinderile industriale erau proprietatea statului, iar în anul 1989 ele reprezentau peste 90%. Din: Caiet de lucru nr. 1/1990, p.17. INCE București 1990.*

^{x)} *Belli Nicolae: Privatizarea proprietății asupra pământului-problema fundamentală a restructurării agriculturii și economiei naționale. Institutul de Economie Agrară, 1990.*

individual și pe suprafețe mici au compromise procesul de privatizare în agricultură^{xx)}.

S-a creat totodată impresia unui capital agricol în dezmembrare, apărând o serie de exploatații fără o definire certă și fără orizont (cu excepția acelor IAS-uri ce s-au transformat în societăți comerciale). La toate acestea s-a adăugat și lipsa unui recensământ actual al terenurilor, al inventarului agricol, al stocurilor de animale etc.

Dar, terenul agricol fiind o sursă naturală limitată teritorial, trebuind să asigure hrana populației întregii țării, în folosirea pământului-proprietate privată apare o contradicție între interesul particular al proprietarului de teren și interesul general al statului, care are răspundere față de toți cetățenii săi. În vederea înfăptuirii politicii sociale și economice adoptate și ținând seama de semnalele pieței, statul este în măsură să medieze acest conflict de interese. În principal, strategia adoptată ar trebui să vizeze:

- ocrotirea și conservarea bogățiilor solului și subsolului (rezervele naționale de petrol, gaze, cărbune, uraniu, siliciu, metale feroase și neferoase, metale rare, exploatarea pădurilor);
- realizarea și dezvoltarea unor sectoare și ramuri vitale pentru economie ce necesită investiții cu termen de recuperare îndelungat, ce depășesc posibilitățile capitalurilor private ori străine (construirea de întreprinderi energetice, inclusive nucleare, transport feroviar sau prin conducte, drumuri, poduri, telecomunicații, explorări și exploatare marine, amenajări hidro, îmbunătățiri funciare etc.);
- dezvoltarea sectoarelor de apărare (producția de construcții de mașini și de electronică de apărare);
- asigurarea realizării de către stat de venituri la acele produse care trebuie – prin specificul lor – să fie supuse controlului public (produse alcoolice, tutun, cultura și prelucrarea unor plante tehnice etc.);
- menținerea – prin subvenții – a unui sector de ocrotiri sociale, așezăminte culturale și științifice;
- dezvoltarea unor sectoare cu înalt progres tehnic, ce necesită volum mare de investiții, cu coeficient ridicat de risc și neatractive pentru investitorii străini.

În cazul țării noastre, răspunderea pentru realizarea reformelor privitoare la dimensiunea privatizării, etapele și modul concret de realizare a acestora, ca principală treaptă de tranziție la economia de piață, și-a asumat-o statul, care acționează prin instituțiile sale. Pentru a-și formula cât mai realist strategia,

^{xx)} Radu Patrichi și Anca Berindei: *Mecanisme de funcționare a piețelor produselor agricole*. În: *Buletinul nr. 1b* – Academia Română. Institutul Național de Cercetări Economice, Centrul de Informare și Documentare economică, București, 1991, p. 905.

statul, prin reprezentanții săi, pornește de la denunțarea poziției de monopol^{x)} pe care el a deținut-o până în 1989, urmând ca reformele concepute să aibă în vedere demontarea acestei poziții.

Existența monopolului într-un domeniu face ca legile economice să-și modifice acțiunea, întrucât acesta impune pieței condițiile sale, ce nu se suprapun cu cele cerute de o economie concurențială.

Economia centralizată este o formă de monopol dusă la extrem. Sistemul monopolist ce s-a încheiat în România a fost atotcuprinzător, extirpând toate elementele generatoare de concurență.

În legătură cu problema mult discutată, dacă pentru economia românească este benefică sau nu păstrarea – pentru un timp – a monopolului statului asupra gestionării unor grupe de resurse de materii prime, există opinii potrivit cărora dependența de resursele globale (menționate) ca și de capacitatea - limitată în prezent - a agenților economici de soluționare a aprovizionării prin importuri, face ca agenții economici să fie interesați ca problema alocării resurselor să nu fie lăsată la voia întâmplării, să dorească ca anumiți factori (în cazul nostru, statul, prin instituțiile sale) să-și asume responsabilitatea gestiunii resurselor naturale, considerând că își asigură protecția accesului la resursele deficitare.

În acest mod, de la nivelul agenților economici se transmite ideea păstrării monopolului statului în domeniul resurselor de materii prime, cu deosebire în ce privește cele deficitare.

Potrivit altor opinii^{xx)}, menționarea monopolului statului în țara noastră în calitate de proprietar și de administrator al resurselor vitale ale economiei naționale, prin regiile autonome și prin menținerea în proprietatea statului a unei cincimi din cele mai fertile terenuri agricole, este de natură să stânjenească relațiile concurențiale în formare. De asemenea, prin formele de organizare de tip monopolist moștenite, o bună parte din întreprinderile din sistemul de stat și cooperatist, controlează direct sau indirect nivelul prețurilor și tarifelor, nivelul producției, sortimentăția, aprovizionarea cu materii prime etc.

În industrie există practic câte un singur producător, la cele mai multe produse păstrându-se astfel, dictatura producătorului asupra consumatorului.

Ca o consecință a “controlului” de către monopolul asupra alocării resurselor, pot apărea utilizări iraționale ale acestora, crearea de nevoi artificiale consumatorilor și neîncadrarea în nevoile reale ale pieței.

^{x)} *Definirea noțiunilor de monopol, oligopol, monopson nu fac obiectul prezentului studiu.*

^{xx)} *Dr. Aurel Iancu: „Elemente strategice ale perioadei de tranziție problema monopolului și a demonopolizării”. În Buletinul nr. 1(a). Academia Română, Institutul Național de Cercetări Economice. Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 1991.*

Statul – ca factor de echilibru – poate utiliza mecanisme proprii capabile să anihileze acțiunile de tip monopolist. În țările dezvoltate există legi antitrust, menite să limiteze puterea de a impune o anumită ofertă (de preț, de produse etc.).

*
* *

Considerându-se că obiectivul final al tranzației este crearea pieței de bunuri și servicii (inclusiv a pieței resursele naturale), de forță de muncă și de capital, ca și a raporturilor economice, politice și sociale specifice economiei concurențiale, atingerea acestuia urmează să se realizeze prin reforme parțiale, dar și prin schimbări radicale, în cele mai diverse domenii.

Pentru soluționarea problemelor pe care le ridică crearea pieței de resurse naturale, ca obiective intermediare ar urma să fie avute în vedere următoarele:

- crearea unei diversități de agenți economici, cu structură și relații multiple, capabili să creeze și să mențină raporturi concurențiale pe piața resurselor naturale;
- precizarea rolului statului, în diferite etape ale tranziției, în legătură cu alocarea către utilizatori a resurselor naturale;
- punerea în funcțiune a prețurilor, ca reglatori ai pieței resurselor naturale; corelarea lor cu cele pe plan internațional.

Cu toate lipsa de experiență în domeniul schimbării modelului economic, în România s-au înregistrat studii și evaluări^{x)} ale perspectivelor de tranziție, adaptate la condițiile concrete în țara noastră și ținându-se seama de efectul conjuncturii economice și politice internaționale. Aceste evaluări au fost canalizate în special spre:

- menținerea și gestionarea unui sector de stat bine dimensionat și proporționat, capabil să antreneze economisirea resurselor naturale, sporirea disponibilităților, în condițiile protejării fondului național;
- înlesniri fiscale (acordarea de credite, inclusiv în valută, cu dobânzi reduse ori scutiri de taxe) pentru activitățile ce implica re tehnologizare și introducerea a progresului tehnic;
- scutiri de taxe și impozite pentru investitorii străini, pe diferite perioade de timp, pentru activitățile ce vizează obiective de importanță națională (inclusiv în domeniul resurselor naturale);
- subvenționarea de către stat a unor produse sau activități ce influențează nivelul de trai al populației;
- reglementări protecționiste pe linia comerțului exterior.

^{x)} În legătură cu mecanismele de utilizare a principalelor pârghii economice pentru orientarea agenților economici în vederea înscrierii planurilor lor în strategia de dezvoltare națională, vezi: „Probleme metodologice ale elaborării planurilor economiei naționale” IPE, București 1990.

Având în vedere importanța economică și politica deosebită a bunei gospodării a resurselor naturale, mai mult decât alte domenii, problema resurselor nu poate fi lăsată în afara controlului societății, cu deosebire în perioada de tranziție, când întregul complex național este vulnerabil.

CAPITOLUL V - VALORIFICAREA RESURSELOR NATURALE

Dezvoltarea economică a fost realizată, până acum 20 de ani, pe prezumția unor aprovizionări sigure și ieftine cu materii prime și petrol.

Primul și al doilea șoc petrolier (ca și iminența celui de-al treilea într-un viitor apropiat) au dus la o schimbare în timp și spațiu a strategiilor economice ale statelor lumii. Reacțiile la fenomenul “lipsă” și/sau “scumpete” de care s-a lovit omenirea pe neașteptate au fost prompte și, în linii mari, asemănătoare pentru toate țările și, în primul rând, pentru cele dependente de importurile de resurse.

Prima și cea mai gravă urmare a scumpirii hidrocarburilor și a materiilor prime a fost încetinirea sau chiar stagnarea creșterii economice, atrăgând atenția asupra necesității de a se acționa coerent și eficient pentru adaptarea economiilor la criză și la restricțiile severe ce au apărut în aprovizionarea cu energie și materii prime rare.

Experiența a arătat că orientarea spre anumite “modele” de dezvoltare este perimată, fiecare țară trebuind să-și adapteze strategiile economice la condițiile specifice:

- situația resurselor de energie primară și de materii prime și modul de acoperire a necesarului economiei din producția internă și din import;
- structura diferită pe ramuri și subramuri ale economiei și industriei, iar în acest cadru – ponderile pe care le au produsele energointensive;
- decalajele tehnologice;
- potențialul de creativitate și educațional al populației.

În prezent are loc o vizibilă modificare de comportament și de mentalitate economică în întreaga lume. “Societatea de consum” își regândește atitudinea: utilizarea eficientă a materiilor prime devine un imperativ.

Valorificarea superioară a resurselor implică analize economice profunde, pornind de la nivel macroeconomic și mergând în detaliu, la nivel de ramură, subramură, agent economic (și aici – pe produs), măsurile aferente fiind astfel specifice fiecăruia din aceste cercuri concentrice.

Un criteriu ce trebuiau avut în vedere este orizontul de timp pentru care se elaborează programele de măsuri, pornind de la ceea ce Toffler numește gândire de ordinul unu¹⁾ (first order thinking), cu luarea în considerare a

¹⁾ După Ioniță Olteanu: *Dialoguri despre viitor*, Ed. Politică, 1982, p.225

consecințelor și apoi mergând la ordinal doi și trei – gândire pe termen mediu și lung.

În funcție de problemele ce apar se impune o definire a posibilităților și necesităților de orientare din partea statului în direcția dorită de dezvoltare economică, având ca scop principal eficientizarea economiei.

În condițiile economiei de piață și practicării unei planificări indicative, metodele “la îndemâna” statului sunt limitate. Mijloacele administrative fiind pârghiile economice prin care agenții economici pot fi orientați astfel încât, acționând pe baza principiilor interesului propriu să se încadreze, pe cât posibil, în direcțiile dezvoltării corespunzătoare a intereselor economiei naționale.

1. Indicatori de caracterizare a energo și materialintensivității economiei

O analiză la nivel macroeconomic a felului în care sunt gospodărite resursele în România este prima treaptă – cea mai importantă – în efortul de a eficientiza economia și de a decide direcțiile de acțiune. Diagnosticarea stadiului atins trebuie făcută comparativ cu țările dezvoltate care, în ce privește practicarea unei activități economice eficiente, pot fi, în general, un exemplu de urmat.

Indicatorul sintetic „Intensivitatea energetică a economiei”, obținut prin raportarea consumului de energie primară în tone combustibil convențional (sau tone echivalent petrol) la produsul intern brut (sau produs material net) în dolari SUA poate oferi o imagine destul de concludentă a gradului de raționalitate cu care sunt folosite resursele energetice și a tendințelor evoluției în ultimii ani a acestuia.

Acest indicator reflectă un complex de condiții și factori dependenți de nivelul de dezvoltare economică cum sunt: structura tehnologică și de ramură a economiei, capacitatea acesteia de a inova și introduce tehnologii noi menite să reducă consumurile specifice și recicle energia, structura resurselor de care dispune țara. Analizele pe un număr de țări evidențiază tendința generală de creștere mai rapidă a PIB decât a consumului de energie, deci de scădere a energointensivității.

Studiile retrospective¹⁾ arată că pentru toate țările care au început să se industrializeze devreme, diminuarea intensivității energetice a PIB este veche (1880 pentru Regatul Unit, începutul secolului XX pentru SUA, Germania și Franța).

¹⁾ *Problèmes économiques nr. 2191/1990: Energie et changement technologique les enseignements des quinze dernières années J.M. Martin.*

Această tendință se întrerupe aproape peste tot între 1955 și 1960 odată cu începutul importării masive a petrolului din Orientul Mijlociu și o scădere sensibilă a prețului relativ al energiei. Asociată cu o creștere economică puternică, această tendință este la originea tensiunilor asupra ofertei petroliere care începe să se manifeste chiar înaintea primului șoc petrolier. În țările importatoare de petrol se creează o dependență excesivă externă și o mare vulnerabilitate a economiilor vis-à-vis de aprovizionarea cu energie. În plus, apare problema degradării mediului și costurilor sociale ridicate.

Scăderea intensității energetice a activității economice nu vine numai din schimbările tehnice. Ea reflectă de asemenea inflexiuni în structurile aparatului productiv: industriile de bază foarte mari consumatoare de energie (siderurgie, chimie grea, metalurgie neferoasă) cresc mai puțin repede (când nu scad) decât alte industrii (electronica, instrumente de măsură, optică, chimie de mic tonaj, produse de sinteză fină) mai puțin consumatoare.

În afara câtorva dificultăți metodologice, acest efect de structură poate fi izolat prin factori de variație a intensității energetice a PIB cu scopul de a pune în lumină ceea ce poate fi atribuit numai schimburilor tehnicilor de producție și de utilizare a energiei. În toate lucrările pe acest subiect, în ce privește SUA, Europa Occidentală sau Japonia, factorul „conținut” este de 2 până la 3 ori mai important decât factorul „structură” or, primul din acești doi factori reflectă economii de gestiune și mai ales schimbări de tehnică în toate sectoarele care utilizează energia²⁾.

Scăderea intensității PIB s-a produs în special în țările dezvoltate care au dispus de mijloacele necesare folosirii tehnologiilor de vârf în vederea reducerii consumurilor specifice precum și de restructurări economice în favoarea ramurilor și subramurilor mai puțin consumatoare de energie.

Din table rezultă că gradul de energointensivitate al economiei românești este mult mai mare decât al celorlalte țări (de 11-12 ori mai mare decât al Franței și Japoniei) și chiar decât URSS (de aproape 3 ori mai mare). Tabel 1

Tabel nr.1

Consumul de energie primară/PIB

Anul 1988

Țara	PIB/ locuitor (\$ 1987)	Consumul de energie primară pe locuitor (Kg cc)	Coeficientul de energointensivitate (consum de energie primară / PIB)	Raporturi dintre consumul pe locuitor – România = 100
România	1523	4026	2,64	100
Franța	15817	3665	0,23	91
Italia	13224	3624	0,27	90

²⁾ *Problèmes économiques nr. 2191/1990: Energie et changement technologique les enseignements des quinze dernières années J.M. Martin*

Țara	PIB/ locuitor (\$ 1987)	Consumul de energie primară pe locuitor (Kg cc)	Coeficientul de energointensivitate (consum de energie primară / PIB)	Raporturi dintre consumul pe locuitor – România = 100
RF Germania	18264	5594	0,31	139
Japonia	18876	3921	0,21	97
Regatul Unit	11765	4948	0,42	123
SUA	18338	10015	0,55	249
Suedia	18810	4913	0,26	122
URSS	8000	6888	0,86	171

1) Pentru România: produs național brut (sursa: informații statistice operative, aprilie 1991)

2) Inclusiv Monaco; 3) Inclusiv San Marino;

Surse: CEE: Evolutions énergétiques viables en Europe et en Amérique du Nord. Nations Unies, New York 1991; Anuarul Statistic al României, 1991, p.698.

După calculele Băncii Mondiale, în principiu și în medie, fiecărui dolar din produsul intern brut i-ar corespunde în consum energetic de aproximativ 1 kg echivalent cărbune. Față de această medie statistică mondială, energointensivitatea economiei românești este dublă.

Observând însă raporturile dintre consumurile de energie pe locuitor, acestea nu evidențiază o situație negativă în România comparativ cu alte țări (consumul de energie la noi fiind mai mic sau apropiat de al țărilor dezvoltate) se poate trage concluzia că, de fapt, procesul de transformare a resurselor este neeficient, obținându-se în România, un produs brut mult mai mic decât cel din alte țări, ceea ce duce la un coeficient de energointensivitate defavorabil.

O problemă importantă ce se ridică în acest context este compararea contribuției pe care o au diferitele ramuri la crearea produsului intern brut¹⁾ cu ponderea lor în consumul total de energie.

În legătură cu influența structurii economiei asupra consumurilor de energie primară raportate la produsul intern brut ar fi oportun de arătat următoarele:

a) industria, care în România are cea mai mare pondere în crearea produsului intern brut (48,3%) este în același timp și cel mai mare

¹⁾ În legătură cu specificul acestor structuri în țările cu economie centralizată comparativ cu cele cu economie de piață – și anume o pondere scăzută a sectorului terțiar în țările din prima categorie, apar necesare unele precizări de ordin metodologic. În România, ponderea mare a industriei și agriculturii în crearea produsului intern brut este influențată atât de specificul instituțional corespunzător unei economii centralizate, cât și de faptul că o serie de servicii productive sunt integrate în ramura "industrie" sau "agricultură", după caz, în timp ce, în țările cu economie de piață, acestea sunt incluse în ramura servicii."

consumator de resurse (și, în primul rand, de energie), influențând indicele analizat.

Potrivit unor calcule estimative făcute pentru 1987, în condițiile unor structuri pe ramuri ale produsului intern brut similare cu cele ale țărilor dezvoltate, în țara noastră consumurile totale de energie primară raportate la PIB ar fi mai mici decât cele realizate efectiv.

În condițiile actualei structuri, industria românească a consumat în ultimii ani aproximativ 80% din totalul resurselor energetice primare, pondere mult superioară altor țări¹⁾ (52% în SUA, 56% în țările occidentale, 47% în Canada).

În ce privește industria este necesară adâncirea analizei pe ramuri și chiar sectoare de activitate, cu influențele acestora asupra consumurilor de energie primară. Ramurile cu consumul cel mai mare de energie primară din România dețin ponderi mai mari decât în țările dezvoltate.

Structura producției și structura consumului de energie pe ramuri de activitate ale industriei sunt redată în tabelul nr.2, creându-se astfel posibilitatea unor comparații elocvente:

Tabel nr. 2

Anul 1970

Ramura	Pondere în producția industrială	Ponderea în consumul industriei
Industrie – total	100,0	100,0
- energie electrică și termică	4,6	5,2
- combustibili	14,4	16,3
- metalurgie feroasă (inclusiv extracția minereurilor feroase)	6,1	16,1
- metalurgie neferoasă (inclusiv extracția minereurilor neferoase)	3,3	4,0
- construcții de mașini și prelucrarea metalelor	25,8	9,3
- chimie	9,6	28,7
- materiale de construcție	3,2	5,3
- exploatarea și prelucrarea lemnului	3,4	2,0
- celuloză și hârtie	1,3	2,4
- sticlă, porțelan, faianță	0,9	1,7

În analiza nivelului producției pe locuitor la produsele energo-intensive înscrise în total nu se poate face abstracție și de gradul de prelucrare a lor ulterioară, de posibilitatea de a le transforma în produse cu grad ridicat de

¹⁾ *Tribuna Economică nr.17/1990: Gh. Manea și Paul Wagner – “Criza structurală a economiei românești”.*

prelucrare (ceea ce se consumă aici, se recuperează pe treptele următoare de prelucrare).

Producțiile mari de produse energointensive pe locuitor ale României se explică și prin faptul că ele ocupă un loc important în exportul țării. (De exemplu, laminate feroase, aluminiu și aliaje, benzine, îngrășăminte chimice și ciment). În perioada 1980-1988 a avut loc o creștere importantă a exportului de produse din produse din această categorie, realizându-se o reducere abia în anul 1989 la unele categorii de produse.

În ce privește implicația decalajelor tehnologice asupra consumurilor energetice, analiza acestora necesită studii de specialitate, precum și asigurarea unor materiale documentare corespunzătoare.

O reflectare globală a gradului de valorificare al materiilor prime este oferită de analiza coeficienților de devansare a creșterii producției industriei extractive de către aceea a industriei prelucrătoare (table nr. 3).

Din table rezultă că creșterea de circa 4,15 ori a producției ramurilor de prelucrare industrială devansează de 2,4 ori dinamica producției industriei extractive (în medie la fiecare procent de creștere a producției industriei extractive revin 2,66 procente de creștere a producției industriei prelucrătoare) reflectă într-o primă abordare, procesul complex al încorporării în produse a unei cantități de muncă de o tot mai mare complexitate prin adâncirea proceselor de prelucrare.

Tabel nr.3

**Devansarea creșterii producției industriei
extractive de către industria prelucrătoare**

	1975	1980	1985	1987	<i>1970=100</i> Ritmul mediu anual 1971-1987
Indici de creștere a producției industriei – total	184	280	352	396	9,43
Indici de creștere a producției industriei extractive	118	141	161	173	3,28
Indici de creștere a producției industriei prelucrătoare	188	302	367	415	8,73
Coeficient de devansare	1,59	2,14	2,28	2,40	-

În abordarea acestor aspecte trebuie avută în vedere și atragerea pentru prelucrarea internă a unor cantități mai mari de resurse de materii prime, energie și combustibili din import (tabel nr.4).

Tabel nr.4

Evoluția importului/exportului de combustibili, materii prime minerale și energie între anii 1970-1987

- mil. lei valută -

	1970	1980	1985	1987	1987/1970
Export – total	11104	50962	178031	182257	16,4
Import – total	11760	59006	147022	122262	10,4
Combustibili, materii prime, minerale, metale					
Export	2512	15013	53675	51163	20,4
Pondere în total export	22	29	30	28	1,3
Import	3664	29659	83175	65243	17,8
Pondere în total import	31	50	56	53	1,7
Diferență import-export	1151	14646	29500	14079	12,2

Creșterea de circa 21 ori a importului de combustibili, materii prime minerale și metale în deceniul opt și de 19 ori a soldului balanței import-export la această categorie de mărfuri face ca prin simpla analiză a coeficientului de devansare a producției industriei extractive de către industria prelucrătoare, evoluția generală a gradului de valorificare a materiilor prime, combustibililor și energiei să apară supradimensionate.

Pentru caracterizarea sintetică a gradului de valorificare a resurselor (a materialintensității producției) este frecvent folosită urmărirea evoluției raportului dintre cheltuielile materiale și produsul social (tabel nr. 5).

Tabel nr.5

Raportul dintre cheltuielile materiale și produsul social

- mld. lei (prețuri curente) -

	1980	1985	1987	1988	1989	1990
Produsul social	1259,0	1839,9	1960,7	1982,2	1931,4	1915,4
Cheltuielile materiale exclusiv amortizarea	555,7	982,2	1086,0	1140,8	1189,1	1055,1
Cheltuielile materiale exclusiv amortizarea/ produs social	44,1	53,4	55,4	57,6	61,6	55,1

Pentru înlăturarea influenței pe care o are gradul de înzestrare cu mijloace de muncă, din cheltuielile materiale a fost dedusă amortizarea.

2. Direcții de acțiune pentru valorificarea eficientă a resurselor naturale

Din punctul de vedere al agentului economic particular, selectarea materialelor sau a metodelor de fabricație nu concordă întotdeauna cu interesele generale. Alegerea este directă de factori ca: disponibilități locale, diferențe de preț și chiar o anumită tradiție.

În „Economie et industrie” ¹⁾(septembrie 1984) se arată că: „Industriașul nu caută să reducă consumul de energie din pură plăcere, ci pentru că bilanțul operației de economisire i se pare pozitiv”.

Agentul economic are ca scop principal și obținerea unor profituri cât mai ridicate, ca atare economisirea resurselor interesându-l în măsura în care îi provoacă scăderea sau creșterea costurilor de fabricație cu implicații asupra rentabilității.

Orientarea întreprinderilor cu capital particular în sensul eficientizării economiei este o problemă anevoioasă care necesită intervenția masivă (în primul rând financiară) a statului.

O dovadă concludentă a necesității dirijării intereselor microeconomice de către țelurile strategiei macroeconomice o oferă cele două exemple clasice de intervenționism (Japonia) și, respectiv, de non intervenționism (SUA). În timp ce SUA cheltuie 10% din produsul național brut pentru combustibili, în Japonia aceste cheltuieli au fost de numai 4%. Se apreciază că SUA, plătesc, comparativ cu Japonia, o taxă de „ineficiență energetică” de 200 miliarde de dolari/an²⁾.

Pentru atingerea obiectivelor macroeconomice și pe termen lung de eficientizarea economiei, la nivel guvernamental sunt necesare măsuri de natură economică în scopul direcționării activității economice a agenților economici particulari și reducerii „ineficienței” economiei naționale.

Elaborarea unor programe care să cuprindă orientări cu privire la economisire a resurselor de bază pentru buna funcționare a economiei, urmată de stimulente/amenzi financiare, o politică de investiții adecvată, programe de antrenare și educaționale, ca și măsuri legislative și reglementatorii. Trebuie create și întărite instituții care să promoveze și să sprijine aceste măsuri.

¹⁾ După Maria D. Popescu „Procesul circular activ” Ed. Politică

²⁾ Raport asupra stării lumii – „L’Expresso” nr. 8-9/1988

Este necesar ca pârghiile economice folosite de stat să intervină și în direcționarea resurselor financiare către economisirea resurselor și atingerea anumitor performanțe economice, înaintea investițiilor în uzine noi.

Într-un raport al Agenției Internaționale a Energiei se relevă: „Investițiile în economisirea energiei oferă rezultate marginale mai bune decât investițiile pentru noi aprovizionări cu energie.”³⁾ „

În ce privește investițiile în rețehnologizarea proceselor de producție ar trebui să se elaboreze și asigure funcționarea unor mecanisme care să creeze condiții ca procesele tehnologice, echipamentele noi etc. să aibă un nivel corespunzător al performanțelor (la nivel mondial).

O altă problemă, mult discutată în literatura de specialitate, este aceea a subvenționării prețurilor energiei.

După unele opinii, politica de suportare a unei părți a prețului energiei de către stat (după exemplul CEE) ar duce la risipă și la subminarea programelor de economisire a energiei. Se consideră că o structură inadecvată a prețului inter-combustibili ar distorsiona schemele de consum de energie și ar conduce utilizatorii individuali către combustibili mai puțin economici sau dăunători mediului.

Practica dovedește că neinfluențarea fiscală a piețelor energetice „costă” economia națională (exemplu energointensivitatea economiei SUA care practică un neintervenționism declarat pe piața energiei).

O pârghie importantă, la îndemâna statului, de influențare a consumurilor de energie sunt taxele sau impozitele care, în cazul echipamentelor de economisire a energiei pot fi în detrimentul câștigurilor în eficiență energetică. Prin urmare, ar fi oportună în acest caz reducerea sau chiar desființarea acestor taxe.

În scopul folosirii unor materii prime autohtone abundente, statul poate interveni prin neacordarea licențelor de import pentru materiile prime similare din import (chiar dacă acestea din urmă au o calitate superioară).

Cu privire la re folosirea materialelor vechi („reînnoibile”), în țările dezvoltate, acestea sunt o sursă importantă de materii prime pentru industrie.

În România ar trebui asigurat în primul rând un sistem informațional adecvat care să aducă la cunoștința agenților economici disponibilitățile de astfel de resurse, informații privind procesele tehnologice pentru prelucrare. Important ar fi de oferit și date privind costurile prelucrării acestor deșeuri comparativ cu cele ale obținerii materiilor prime „noi”, care sunt net în favoarea acțiunii de re folosire a materiilor recuperabile.

Aceste servicii de proximitate ar fi oportun să fie prestate de stat – până la demararea acțiunii într-o măsură mulțumitoare – în mod gratuit, cel puțin pentru întreprinderile mici și mijlocii.

³⁾ *Raport asupra stării lumii: „L'Expresso” nr.8-9/1988*

O măsură de actualitate este și cointeresarea agentului economic în fabricarea unor produse cu o durată de viață lungă.

Agentul economic este interesat să realizeze produse cu un ciclu scurt de viață, pe care să le înlocuiască foarte repede cu altele noi.

Această concepție este foarte costisitoare pentru economia națională, prin urmare s-ar putea interveni printr-o politică severă de impozite destinate să evite înlocuirea exagerată și inutilă a articolelor durabile.

Astfel, o bază de impozite invers proporțională duratei de garanție prevăzută pentru un obiect dat ar contribui într-adevăr la stimularea inovării tehnologice și la orientarea spre folosirea unor procese destinate să favorizeze interesele pe termen lung al societății.

Astfel, o bază de impozite invers proporțională duratei de garanție prevăzută pentru un obiect dat ar contribui într-adevăr la stimularea inovării tehnologice și la orientarea spre folosirea unor procese destinate să favorizeze interesele pe termen lung al societății.

O altă soluție posibilă ar fi dezvoltarea unor sisteme de închiriere a unor echipamente, în loc de a le vinde.

În același scop de creștere a duratei de viață a produselor sunt necesare măsuri de stimulare a creșterii calității produselor pentru a le mări fiabilitatea, nu neapărat corelat cu mărirea prețurilor.

Ameliorarea procedeelor de fabricație ar putea duce la facilitarea separării și reciclării diferitelor materiale la sfârșitul duratei de viață a unui produs.

Îndemânarea și motivația adecvate a personalului sunt esențiale pentru promovarea, acceptarea și implementarea proiectelor și practicilor de economisire a energiei.

Astfel, se pot organiza programe intense de pregătire și campanii de promovare în sarcina diferitelor grupuri și nivele de audiență.

Obiectivele acestor programe ar putea fi următoarele:¹⁾

- a) să creeze o opinie generală în special în cadrul personalului managerial cu privire la beneficiile conservării resurselor energetice și necesitatea punerii în aplicare a unor programe de economisire a acestora.
- b) să crească disponibilitatea personalului tehnic specializat în controlul și aplicarea tehnologiilor de economisire a energiei;
- c) să mențină utilizatorii de energie informați și motivați să includă practicile de economisire a energiei în activitatea lor.

Programe asemănătoare celor propuse la seminarul amintit pot fi valabile pentru orice fel de resurse materiale (nu numai energetice).

¹⁾ Seminar on energy conservation in developing countries, sept. 1989

Necesitățile de pregătire și promovare a personalului folosit ar fi necesar să fie realizate prin cursuri speciale și seminarii la nivel național și internațional și prin campanii mass-media.

3. Măsuri de reducere a energo și materialintensității economiei

Adaptarea economiei naționale la restricțiile de resurse este în primul rând o problemă de strategie pe termen lung, în care guvernul trebuie să acționeze în principal în următoarele direcții:

- restructurarea economiei naționale;
- realizarea unei independențe relative a economiei față de importurile de energie și de materii prime rare și/ sau scumpe;
- diversificarea surselor de aprovizionare cu materii prime.

Pentru România, scăderea energo și materialintensității economiei presupune nu numai importante reconsiderări ale politicilor energetice, dar și o sensibilă restructurare a industriei.

Această politică de restructurare trebuie să aibă în vedere modificarea ponderii diferitelor sectoare producătoare de PIB în favoarea celor cu consumuri modeste de resurse (dezvoltarea sectorului terțiar), iar în cadrul industriei „ajustarea” capacităților ramurilor energointensive și promovarea mai rapidă a ramurilor sofisticate, de înaltă tehnicitate, cu mare consum de inteligență umană.

Desigur, criteriul investiții energetice și materiale trebuie folosit cu mult discernământ pentru a nu se provoca un blocaj economic grav. Adaptarea la una din restricții, prioritară la un moment dat, poate ameliora situația respectivă creând însă reacții adverse în alte domenii.

Siderurgia și chimia, mari consumatori de resurse, sunt în același timp factori vitali pentru activitatea celorlalte ramuri ale economiei cărora le oferă semifabricatele necesare producției. Deci redimensionarea ramurilor mari consumatoare de resurse trebuie avute în vedere necesarul pentru producția internă (cu luarea în considerare a creșterii economice și demografice previzibile) și eventual o cantitate ce va fi exportată (pentru obținerea fie de materii prime și energie la schimb, fie cantitățile necesare de valută pentru importurile destinate industriei).

Un factor important în ajustarea dimensiunilor ramurilor mari consumatoare de resurse este impactul social pe care o astfel de acțiune îl are. Este cunoscut faptul că în țările cu organizații sindicale puternice micșorarea producției siderurgice nu a putut fi realizată la nivelul dorit (de exemplu în Franța).

Pe baza unor studii aprofundate privind resursele de care dispunem, aparatul de producție existent și obiectivele de viitor, restructurarea industriei va trebui orientată astfel încât ramurile de vârf (electronica, chimia de sinteză fină și mic tonaj) să fie promovate corespunzător nevoilor reale ale economiei românești. În ce privește siderurgia, pentru o țară importatoare de minereuri de fier și cărbune cum este România, se impune folosirea superioară a acestora atât prin realizarea unor produse de calitate superioară cât și prin utilizarea lor pentru prelucrări avansate.

Diversificarea surselor de aprovizionare cu materii prime are o importanță strategică mare ținând seama de riscurile dependenței de o singură piață, chiar dacă aceasta dă posibilitatea obținerii unor materii prime superioare și mai ieftine. De aceea, crearea condițiilor pentru diversificarea surselor de aprovizionare cu materii prime va trebui să constituie unul din obiectivele urmărite în proiectarea măsurilor care asigură, în condițiile funcționării normale a mecanismelor pieței, orientarea agenților economici în această direcție.

Dacă obiectivele pe termen lung de valorificare superioară a resurselor implică investiții mari de capital, este necesar ca pe termen scurt și mediu să se stabilească obiective mai puțin costisitoare, cu rezultate imediate sau pe termen mediu. Problema cea mai importantă a acestor obiective este încadrarea lor în direcțiile de dezvoltare economică (în așa fel încât, de exemplu, să nu se re tehnologizeze un domeniu care pe termen lung va dispărea).

Ca gândire de „ordinul unu și doi”, ar putea fi următoarele măsuri mai importante de diminuare a consumurilor materiale și energetice ale economiei românești:

- modernizarea tehnică a termocentralelor în scopul creșterii randamentului lor, în prezent foarte scăzut;
- reducerea exportului de produse energointensive (în special de semifabricate);
- folosirea integrală a capacităților de producție existente;
- realizarea de bilanțuri energetice și materiale la nivelul agenților economici mari consumatori;
- dezvoltarea producției interne de resurse primare (altele decât cele convenționale) și resurse reînnoibile;
- re tehnologizarea proceselor de producție (schimbarea concepției produselor);
- producerea de materiale noi și valorificarea celor vechi;
- introducerea de înlocuitori pentru metalele devenite scumpe sau pentru care sunt necesare importuri mari.

Dificultățile relative ale proiectării de mașini și construirii de utilaje comparativ cu dezvoltarea industriei materialelor fac ca investițiile în aceasta

din urmă să fie mai eficiente din punct de vedere al valorificării și deci să fie preferate primelor.

Preocupările pentru re folosirea materialelor sunt de mare actualitate pe plan mondial, dezvoltându-se adevărate industrii de valorificarea deșeurilor.

Reciclarea materialelor poate fi considerată ca o operație de primă importanță nu numai din punct de vedere al păstrării „capitalului” materie primă și al mediului, dar și pentru economisirea de energie. Necesarul de energie pentru producție este mai mare când sunt prelucrate resursele naturale, comparativ cu folosirea, în același scop, a materialelor reciclate.

Un calcul al eficienței recuperării deșeurilor este făcut în tabelul nr. 6, pentru un număr de materiale mari consumatoare de energie.

Tabel nr.6

**Bilanțul „energie” al recuperării¹⁾
Economisirea de energie în reciclarea anumitor metale de bază**

Metalul	Necesarul de energie pentru producție (Kcal / kg)		Economia de energie Kcal/g
	Materii prime	Materii reciclate	
Aluminiu	44,2	1,7	42,5
Aramă	11,6	1,5	10,1
Fier	3,7	1,4	2,3
Magneziu	78,1	1,6	76,5
Titan	108,5	45,1	63,4

În situația în care confecționarea unor produse se poate face din mai multe feluri de materii prime (deficitare din import, scumpe) consumul de materiale reprezintă factorul hotărâtor în opțiunea pentru un anumit proces tehnologic.

O direcție importantă de acțiune este dezvoltarea ramurilor ce pot oferi materii prime mai ieftine în scopul substituirii celor clasice – scumpe. Un exemplu tipic de înlocuitori este masa plastică pentru metal.

Avantajele maselor plastice sunt importante²⁾:

- greutate specifică mult mai redusă decât a materialelor feroase și neferoase grele;
- tehnologia de prelucrare este mai simplă și mai ieftină,
- prezintă stabilitate chimică și rezistență la coroziune.

¹⁾ U.S.Național Association of Recycling Industrie, Metal Bulletin, 7 jan. 1975, după „Sortir de l'ère du gaspillage” pag.137

²⁾ V.M.Popescu: Măsurarea eficienței utilizării resurselor materiale, Ed. Tehnică, București 1980; pag.114 și urm.

Michel Drancourt³⁾ consideră că, pe termen lung, direcția în care se vor orienta eforturile omenirii pentru valorificarea resurselor sunt lupta contra coroziunii și a uzurii ca și dezvoltarea unor industrii care să producă și să folosească materiale noi „foarte elaborate” din punct de vedere al consumului de resurse (atât pentru producerea cât și pentru utilizarea lor). Natura materialelor utilizate în industrie nu este importantă numai pentru determinarea cererii de resurse naturale din care sunt derivate. Indirect, determină și cererea de alte resurse. Acesta este motivul pentru care în țările dezvoltate o mare parte a capitalului investit în infrastructură și echipamente pentru industrie este destinat preferențial ramurilor producătoare de materiale (în SUA – aproximativ 40% din investiții).

Elaborarea unor bilanțuri energetice, și acolo unde este posibil, materiale are o importanță deosebită în etapa actuală, acesta fiind util pentru efectuarea unor analize mai aprofundate. Din bilanțurile energetice se pot obține informații, cel puțin pentru:

- determinarea cantitativă, pe componente și categorii a consumurilor utile și pierderilor de energie de toate formele, inclusiv a resurselor energetice secundare pe ansamblul instalațiilor și părți componente a acestora, pe secții, ateliere etc. și pe întreprinderi;
- stabilirea naturii și succesiunii de realizare a măsurilor tehnico-organizatorice și a volumului de resurse (materiale, de muncă, financiare) necesare – pentru reducerea la maximum a pierderilor și mărirea până la valoarea optimă a randamentului de utilizare a energiei de toate formele, precum și pentru determinarea celor mai eficiente direcții de recuperare și utilizare a resurselor energetice secundare.

Sprrijinul statului trebuie să fie făcut în ce privește dotarea întreprinderilor cu aparate de măsurare – contorizare pentru energia electrică și mai ales a energiei termice. Unde este cazul ar fi utilă chiar asigurarea cu specialiști care să elaboreze aceste bilanțuri. O soluție ar fi organizarea unor unități specializate de tip Service, cu specialiști și aparatură, inclusiv mijloace de transport care să asigure asistența tehnică sau să realizeze contra plată aceste bilanțuri.

Odată cu întocmirea sau actualizarea bilanțurilor se poate face o inventariere a tehnologiilor, instalațiilor, compararea performanțelor lor cu a celor similare în țară și pe plan mondial și – eventual – propuneri de retehnologizare.

O măsură imediată, de mare interes pentru economia națională cum este această problemă a bilanțurilor ar trebui sprijinită prin impunerea – la o anumită limită de consum de energie sau de materiale – a obligativității acestora pentru agenții economici aflați în această situație.

Trecerea la bilanțurile complexe folosite în străinătate, care permit comensurare consumurilor cumulate de energie pentru fazele de producție (de la extracție până la utilizarea finală) este etapa următoare necesară.

³⁾ M. Drancourt: *La France du grand large* – Ed. Robert Laffort Libertés 2000 – 1981, pag. 284 și urm.

Un exemplu de astfel de bilanț¹⁾ este prezent în Tabelul nr.7 în care este prezentat consumul de energie pe faze de obținere a cuprului (aramei). Depistarea momentelor în care consumul de energie este mare poate oferi posibilitatea de a se interveni în sensul modificării condițiilor de producție (de la tehnologie la organizarea muncii), fără a se influența în mod negativ calitatea.

Tabel nr. 7

Consumul de energie în producerea cuprului

Faze de producție	Consumuri de energie	
	Kcal/g	%
Extracție	2,4	11,9
Concentrație	6,0	29,7
Lexiviație	3,8	18,8
Fuziune	6,0	29,7
Rafinare	2,0	9,9
Total	20,2	100,0

Notă: Datele privesc o instalație de mari dimensiuni, integrată, în SUA. Se presupune că 80% din cupru este derivat din extracție minieră la suprafață și din concentrație, 20% provine din legivitația deșeurilor urmată de o concentrare.

Bilanțurile materiale sunt mai dificil de realizat, pentru că se impune utilizarea unor unități convenționale de măsură. Aceste calcule în echivalent substanță ar permite și efectuarea unor corelații cu costurile de producție și deci un control al prețurilor.

În practica românească există astfel de încercări reușite de întocmire a bilanțurilor materiale în întreprinderile din ramura „celuloză și hârtie”.

De asemenea, au existat încercări de folosire a bilanțurilor de metal, acum abandonate.

În acest cadru trebuie arătat că în Japonia¹⁾, urmărirea consumurilor de energie pe fiecare fază a proceselor de producție se face de către fiecare firmă în parte, de către asociațiile de producție pe ramuri ca și de către organismele publice: Consiliul pentru structură industrială, Banca Japoneză pentru Dezvoltare etc.

Ținând seama de această experiență, considerăm că ar fi oportun ca și în țara noastră să se încredințeze unui organism guvernamental atribuții privind activitatea de economisire a resurselor.

¹⁾ „Sortir de l'ère du gaspillage”, quatrième Rapport au Club de Roma, Dunod pag.138.

¹⁾ C. Murgescu: Japonia în economia mondială. Ed. Științifică și Enciclopedică, 1985, pag.37.

BIBLIOGRAFIE

- 1 Abraham-Frois, G. - "Economie politique", Economica, Paris, 1988
- 2 Albu, M., - "Energie geotermică", Ed. Tehnică, București, 1987
- 3 Albu, M., - "Cărbunii în actualitate și în perspectivă" Ed. Tehnică, București, 1989
- 4 Aldea, D., (coordonator) - "Problematika proprietății în România în perioada actuală", Institutul de Economie Națională București, 1980
- 5 Arbatov, A. –A., Strukova, E.B., - "Strategia folosirii materiilor prime minerale. Comentarii la teoria lui H. Hotelling" în Ekonomika I matematicheskie metody" nr.4/1990
- 6 Belli, N., - "Privatizarea proprietății asupra pământului-problema fundamentală a restructurării agriculturii și economiei naționale" – Institutul de Economie Agrară, București, 1990
- 7 Boudel, F., Lasky, S.G., - "Mineral Reserves and Mineral Resources" în "Economic Geology", nr. 51/1956
- 8 Cărlan, C., - "Prețurile energiei", în Economistul nr.111/91
- 9 Dobrescu, L., - "Tehnologia industriilor extractivă și energetică", Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1980
- 10 Drancourt, M., - "La France du grand large", Ed. Robert Laffort, 1981
- 11 Galbraith, J.K. - "Știința economică și interesul public", București, Ed. Politică, 1982
- 12 Greffe, X., Mairesse, J., Reiffers, J. –L., - "Encyclopedie économique", Ed. Economica, Paris, 1990
- 13 Grenon, M., Gourmelon, D., - "Spre o abordare sistemică a resurselor naturale" în "Matière et énergie dans les écosystemes et les systèmes socio-économiques", Cahier Germes nr. 3/1980
- 14 Hardwick, Ph., Kohn, L., - "An introduction to modern economics", London-New York, 1988
- 15 Heertge, A., Robinson, B., - "Basic Economics", Hold, Rinchust and Winston, London, 1982
- 16 Iancu, A., - "Elemente strategice ale perioadei de tranziție, problema monopolului și a demonopolizării", în Buletinul nr.1(a), INCE, 1991
- 17 Modoran, S., - "Programul integrat pentru resursele de bază", în "Resursele și noua ordine internațională", București, Ed. Politică, 1981

-
18	Murgescu, C.,	- "Japonia în economia mondială", Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985
19	Olteanu, I.,	- "Dialoguri despre viitor", București, Ed. Politică, 1982
20	Patrichi, R.,	- "Mecanisme de funcționare a piețelor produselor agricole" în Buletinul nr. 1(b), INCE, 1991
21	Berindei, A.,	- "Typologie des ressources" în "Environnement et gestion de la planete", Cahiers français, nr. 250/1991
22	Point, P.,	- "Procesul circular activ", București, Ed. Politică, 1981
23	Popescu, M.D.,	- "Măsurarea eficienței utilizării resurselor naturale", Ed. Tehnică, București, 1980
24	Popescu, V.M.,	- "Ecologie des ressources naturelles", Paris, Massou, 1981
25	Ramade, F.,	- "Gestiunea economică a resurselor materiale în condițiile economiei de piață", în Buletinul nr. 1(a), INCE, 1991
26	Răducanu, V.,	- "Economia viitorului", Ed. Facla, Timișoara, 1986
27	Silași, G.I.,	- "Resurse, cheltuieli materiale, venit național" București, Ed. Politică, 1980
28	Sârbu, C.,	- "Din experiența mondială în privatizarea întreprinderilor de stat", Ed. Tehnică, București, 1990
29	Voiculescu, D.,	- Anuarele statistice RSR, Direcția Centrală de Statistică, București, 1980-1989
30	xxx	- Caiet de lucru nr.1/1990, INCE, 1990
31	xxx	- L'Express nr.8-9/1988
32	xxx	- "Energia – faliment sau redresare". Tribuna economică nr.24/1991
33	xxx	- "Energy Reforms in Central and Eastern Europe – first year", în "Energy Series" nr.7, New York, 1991, ONU, Comisia Economică pentru Europa
34	xxx	- "Environnement et gestion de la planete", Cahiers francais nr. 250/1991, Paris
35	xxx	- Hotărârea Guvernului nr.1031/1990 privind balanțele materiale pentru anul 1991.
36	xxx	- Hotărârea Guvernului nr.460/1991 privind modificarea anexelor la Hotărârea Guvernului nr.1031/1990, în Monitorul Oficial nr. 158/1991.
37	xxx	- Hotărârea Guvernului nr.776/1991 privind lista produselor și serviciilor executate în țară ale căror prețuri și tarife se stabilesc și se adaptează de către regiile autonome și societățile comerciale cu capital de stat prin negociere cu beneficiarii, cu avizul Ministerului Economiei și Finanțelor, Departamentul pentru prețuri și protecția concurenței
38	xxx	- Indicatori de apreciere a oportunității atragerii în circuitul economic a unor zăcăminte de substanțe

-
- minerale (V. Răducanu – coordonator de temă), în Caiet de studii nr.89/1990, INCE, ICRISI.
- 39 xxx - Informații statistice operative. Seria Energie nr.1/1991, Comisia Națională de Statistică
- 40 xxx - Informații statistice operative. Seria Industrie nr.9/1991, Comisia Națională de Statistică
- 41 xxx - Legea minelor – 23 martie 1937, Monitorul Oficial nr. 69/, partea I-a din 24 martie 1937
- 42 xxx - Legea nr. 15/1990 privind reorganizarea unităților de stat ca regii autonome și societăți comerciale.
- 43 xxx - Legea nr. 35/1991 privind regimul investițiilor străine, în: Monitorul Oficial nr.73/1991
- 44 xxx - Norme Metodologice privind clasificarea, determinarea, omologarea și evidența rezervelor geologice de substanțe minerale utile solide, Ministerul Minelor, Petrolului și Geologiei, București, 1987
- 45 xxx - Problèmes économiques nr.1751/1981 și 2191/1990
- 46 xxx - Proceedings of the Ninth Session of the Committee on Nation Resources, în: Mineral Resources Development, Series nr.50, ONU, 1983
- 47 xxx - "Proprietatea privată – baza economică a democratizării societății românești", în: Probleme economice nr.33-34, 1991, Academia Română, INCE, CIDE București.
- 48 xxx - "Revue de l'énergie" nr. 418/februarie 1990, Paris
- 49 xxx - Tribuna economică nr. 19/1990 și nr.47/1991

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
Nr. 11/1993**

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

SUMAR

EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST: DECLIN SAU PROGRES?	263
Tensiunile bugetare	263
O abordare graduală a tranziției	263
Trei grupări.....	264
Rețelele comerciale	265
Deschiderea către vest	265
Franța în contextul european de azi	266
Riscuri și...riscuri	267
BULGARIA – O TRANZIȚIE CALMĂ	268
Perspective economice	268
Politica comercială	269
Politica industrială	269
Evaluarea riscurilor investițiilor în Bulgaria	270
UNGARIA – CONTROLUL ASUPRA DATORIEI EXTERNE	271
Perspective economice	271
Politica comercială	272
Politica industrială	273
Evaluarea riscurilor investițiilor în Ungaria	273
POLONIA – EXCEDENT COMERCIAL	274
Perspective economice	274
Politica comercială	275
Politica industrială	276
Evaluarea riscurilor investițiilor în Polonia	276
ROMÂNIA – DOUĂ MARI OBIECTIVE.....	277
Perspective economice	277
Politica comercială	278
Politica industrială	278
Evaluarea riscurilor investițiilor în România	279

REPUBLICA CEHĂ – CONTINUAREA REFORMELOR.....	280
Perspective economice.....	280
Politica comercială	281
Politica industrială	281
Evaluarea riscurilor investițiilor în Cehia.....	281
REPUBLICA SLOVACĂ – PRAGMATISM	282
Perspective economice.....	282
Politica comercială	282
Politica industrială	283
Evaluarea riscurilor investițiilor în Slovacia	283
LETONIA ȘI ATUURILE SALE	284
Perspective economice.....	284
Politica comercială	284
Politica industrială	285
Evaluarea riscurilor investițiilor în Letonia	285
RUSIA – REGULI DE JOC INSTABILE	286
Perspective economice.....	286
Politica comercială	287
Politica industrială	287
Evaluarea riscurilor investițiilor în Rusia	287

EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST: DECLIN SAU PROGRES?

Valeriu IOAN-FRANC, Elena STANCIU

În țările Europei Centrale și de Est apar, în cursul acestui an, două scenarii: fie continuarea unei ușoare degradări, fie apariția unor factori serioși de relansare bazată pe anumite acumulări. Se observă o diferențiere crescândă între diverse țări, dar și schimbări de structură în sensul bun.

Incertitudinea privind evoluția anului 1993 este definită de trei elemente. Pe de o parte, de situația întreprinderilor de stat, care vor trebui restructurate printr-un proces costisitor, chiar dacă este gradual. Luând în considerație cazul Ungariei, care a adoptat deja legea falimentului, se poate spune că nici celelalte țări nu vor putea fi scutite de costul restructurării. Acest lucru privește în primul rând Polonia și Republica Cehă, unde previziunile de redemaraj ignoră total acest subiect.

Tensiunile bugetare

Pe de altă parte, care va fi efectul puternicelor tensiuni bugetare, care au apărut pretutindeni în zonă (exceptând Republica Cehă) ca preț al recesiunii și al reformelor fiscale insuficiente? Concesiile făcute de FMI dovedesc dificultatea rezolvării acestei probleme pe termen scurt, neeludând totuși efectul negativ al acestor deficite asupra piețelor financiare, datorate dobânzilor nestimulative pentru sfera productivă.

În sfârșit, politica de fixare, mai mult sau mai puțin nominală, a cursului valutar s-a tradus pretutindeni printr-o apreciere a cursului valutar real. Care va fi efectul acesteia asupra echilibrului comercial într-un mediu înconjurător extern mai puțin rentabil? Deja, presiunea puternică a importurilor și reducerea ritmului de creștere a exporturilor s-a concretizat, la sfârșitul anului 1992, într-o inversare a excedentelor comerciale. Arbitrajul între manipularea cursului valutar și restricția privind cererea internă devine și mai complicat în faza de relansare.

O combinație a acestor trei probleme ar putea relansa totodată și recesiunea și inflația. Acestei alternative i se opun autoritățile din aceste țări care și-au propus cu fermitate o relansare în 1993.

O abordare graduală a tranziției

Dihotomia între rezultatele pozitive din sfera monetară și financiară și tendințele de recesiune din sfera reală (producție și șomaj) precum și teama față de o depresiune durabilă se concretizează într-o schimbare notabilă a

politicilor economice. Abordarea radicală și esențialmente monetaristă din 1990 este înlocuită progresiv cu abordarea graduală de tip ungar. Arbitrajul între inflație și creștere, între rata dobânzii și investiții tinde să se echilibreze în favoarea economiei reale, chiar și atunci când stabilitatea perfectă nu este garantată.

Elementele tranziției politice au jucat probabil un rol major în această evoluție. Conform modelului tranziției, aparținând economistului ungar Janos Kornai, numai un consens politic foarte puternic și măsuri radicale imediate ar putea conduce la progresul maxim al tranziției, datorat schimbării atitudinii populației și a elitelor politice. Toate țările, din Europa Centrală și de Est au organizat alegeri în cursul anului 1992, au schimbat guvernele și au trăit evenimente politice care exprimă trei idei de bază.

Populația acestor țări este obosită de terapiile de șoc, iar o ameliorare imediată nu se întrevede (excepție face Republica Cehă).

Economiștii liberali nu au putut și nici nu au știut să construiască o bază socială suficient de largită prin privatizarea în masă și prin restituiri (exceptând Republica Cehă). Acești economiști vor fi în viitor fie îndepărtați, fie marginalizați sau obligați să facă compromisuri pe o bază pragmatică.

În aceeași situație se află elitele intelectuale disidente. Rațiunile morale și economice se estompează în spatele celor politice, iar populismul și naționalismul devin tot mai evidente la o populație lovită dur de criza economică.

Trei grupări

În contextul unei crize economice destul de grave, desființarea CAER-ului a condus la un dezechilibru politic și geopolitic în zonă. Fiecare țară își recâștigă identitatea, deseori în jurul unor antagonisme istorice, rareori reglate în mod definitiv. Pregnanța vechilor repere istorice, geografice și culturale conduce la o fracționare aproape totală a modelelor de tranziție.

Comisia economică a ONU recunoaște ea însăși că simpla înregistrare statistică a performanțelor obișnuite în țările din Europa Centrale și de Est nu este de natură a identifica grupuri pertinente, ci situații specifice fiecărei țări din zonă.

Totuși, este posibilă împărțirea în trei grupe cum sunt: țări stabilizate, cu tendință de relansare; unele în curs de stabilizare, deci în recesiune și altele în plină hiperinflație și depresiune.

De asemenea, zi de zi se conturează trei poli regionali: Marea Nordului și Marea Baltică; Europa Centrală (Mitteleuropa); Bazinul Mării Negre, Zona Balcani-Adriatică rămâne în continuare mai mult o zonă militară decât economică.

Întreprinderile trebuie să-și găsească stâlpi de susținere în acest spațiu. În realitate, nu există țări bune sau rele în plan microeconomic.

Cele două tipologii se manifestă mai ales în plan comercial. Sistarea schimburilor din cadrul fostului CAER a continuat și în 1992, în afară de Ungaria. Din cele trei rețele comerciale (CEI-ȚECE, intra -ȚECE și ȚECE-OCDE), primele două și-au continuat activitatea conform contractelor, pe măsură ce schimburile în devize liber-convertibile s-au generalizat iar acordurile guvernamentale au căzut (-50 până la 60% în trei ani).

Rețelele comerciale

Este totuși posibil să asistăm la stagnarea depresiunii schimburilor cu ex-URSS după cum arată rezultatele Ungariei și Bulgariei din ultimele luni, în timp ce economia sovietică continuă să se degradeze. Această situație ține mai puțin de acordurile inter-guvernamentale care funcționează doar pentru energie, ci mai ales de faptul că trecerea la convertibilitate este deja terminată și permite schimburi bazate pe avantaje comparative. Între altele, țările Europei Centrale și de Est posedă un know-how în compensare și o bună cunoaștere a piețelor. Refacerea rețelei transversale dintre țările din Europa Centrală și de Est ar trebui să se producă în jurul trilateralei de la Vișegrad (un patruleter în prezent), excluzând țările balcanice. Dezmembrarea Republicii Federative Cehoslovace a întârziat semnarea tuturor acordurilor comerciale, însă, armonizarea relațiilor reciproce în contextul acordurilor europene este inevitabilă. De asemenea, după depășirea dificilei faze de ajutorare, relansarea economică progresivă se concretizează deja în schimburi comerciale. Aceste schimburi nu vor constitui, însă, motorul creșterii economice atâta timp cât țările din această zonă nu vor avea în vedere crearea unei zone de liber-schimb.

Deschiderea către vest

În acest context, deschiderea spre vest a fost motorul primelor ani ai tranziției cu o evidentă predominanță spre Europa. Primele date pe anul 1992 evidențiază totuși o încetinire netă a schimburilor dintre țările OCDE și cele din Europa Centrală și de Est, după o perioadă de recuperare foarte accentuată în 1990 și 1991: + 4,7% din OCDE spre țările din Europa Centrală și de Est față de + 15,4% înregistrat în primul semestru al anului 1991; 3,7% din țările Europei Centrale și de Est către țările OCDE față de 19,6% în 1990 și 6,4% în 1991. Între altele, datele OCDE evidențiază o creștere sensibilă a deficitului comercial dintre țările Europei Centrale și de Est cu țările OCDE, în timp ce acestea aveau un excedent în 1988, înregistrând un anumit echilibru în 1990.

Rămâne de văzut dacă țările din Europa Centrală și de Est vor continua să fie în 1993 o piață dinamică pentru întreprinderile occidentale sau dacă nu ar fi mai convenabilă încurajarea investițiilor directe. Conform previziunilor, se pare că exporturile totale ale țărilor Europene Centrale și de Est nu vor crește decât cu 2 până la 45%, importurile înregistrând același proiect.

Sunt de notat câteva diferențe semnificative: Cehoslovacia, Ungaria și Polonia dispun încă de o marjă de dinamism; Polonia va reuși să-și stabilizeze importurile prin adoptarea de măsuri protecționiste, îndeosebi pentru bunurile de consum; România și Bulgaria vor fi în continuare constrânse și se vor singulariza în deschiderea comercială către vest.

În ceea ce privește investițiile directe, care ar trebui susținute în continuare în paralel cu comerțul, bilanțul francez pentru est ar fi satisfăcător dacă locul ce-l ocupă întreprinderile mici și mijlocii ar fi mai mare. Independent de câteva investiții strategice, totuși în această zonă există numeroase oportunități, în țări mici, unde trebuie, re(construită), rețeaua economică.

Franța în contextul european de azi

Contrar unor păreri destul de răspândite, performanțele franceze sunt destul de bune în est. Vânzările au înregistrat în primele 9 luni ale anului 1992 o creștere de 19,1% pe ansamblu est (la vama franceză), cu rezultate destul de diferite de la țară la țară. Este de notat o slabă creștere în țările cele mai stabile din Europa Centrală: + 5% și un mare dinamism în țările din Balcani.

Datele OCDE furnizate numai pentru primul semestru 1992, dar suficiente pentru a putea face o comparație, arată că partea franceză a pieței a fost în ușoară scădere în 1992: 6,9% față de 7,3% în primul semestru al anului 1991, înregistrând o mare diferență de la țară la țară – puncte câștigate în Bulgaria și chiar în Polonia; puncte pierdute în Cehia și Slovacia din cauza vânzărilor AIRBUS în anul trecut, în timp ce tendința este în creștere pe această piață dificilă (6,8% față de 5,9% în 1990); pierderi înregistrate și în Ungaria. În acest context se pune întrebarea: cum și unde să se acționeze în est?

Mai întâi, va trebui să se aibă în vedere că diferențierea în zonă se accentuează în așa măsură încât fiecare țară se va singulariza tot mai mult: în perspectiva stabilizării și creșterii economice vor apărea zonele centru-est, incluzând Slovenia și poate Estonia, zona Balcani și în sfârșit ex-URSS. Din punct de vedere geografic, vor apărea trei bazine de expansiune: Marea Baltică, Mitteleuropa și Marea Neagră.

Riscuri și...riscuri

Făcând o ierarhie între riscuri și oportunități, se poate aprecia că Cehia și Slovenia reprezintă pe termen scurt și mediu cele mai reduse riscuri și cele mai bune oportunități în strategia de pătrundere în zona Mitteleuropa; urmează Ungaria unde tranziția se află într-o fază avansată, dar unde există riscul geopolitic și cel datorat datoriei externe; Polonia oferă cele mai bune oportunități de piață, dar prezintă în același timp un risc politic și financiar; Slovacia se va desprinde tot mai mult de Cehia, rămânând totuși ancorată între patru țări solide, dintre care Austria pare decisă să revină la vechiul imperiu. România și Bulgaria prezintă, fiecare în felul ei (tranziție după model turc sau grec) o perspectivă interesantă în bazinul Mării Negre, dar se află într-un spațiu geopolitic foarte delicat, constrâns și mai oriental. Ucraina, Letonia și Lituania vor cunoaște, pe termen scurt, mari dificultăți, iar proiectele lor se vor îndrepta fie spre o vastă piață deschisă la Marea Neagră, fie spre zona baltică, la frontiera polono-rusă. Zona Balcanilor de Sud inclusiv Albania rămâne pentru moment regiunea cea mai instabilă.

BULGARIA – O TRANZIȚIE CALMĂ

	miliarde dolari				
	1989	1990	1991	1992	1993
Balanța comercială	-1,2	-0,8	0,0	0,3	-0,2
Export	3,1	2,6	3,7	4,4	4,6
Import	4,3	3,4	3,8	4,1	4,8
Servicii și transferuri	-0,1	-0,4	-0,9	-1,2	-1,1
Din care, dobânzi nete	-0,6	-0,8	-0,9	-1,1	-1,1
Sold curent	-1,3	-1,2	-0,9	-0,9	-1,3
Mișcări nete de capital	0,6	-2,5	-1,1	-0,1	-0,5
Balanța globală	-0,4	-3,5	-1,9	-0,9	-1,8
Rezerve (exclus aur)	1,0	0,1	0,4	1,4	-
Datorie brută	10,2	10,6	11,4	13	-
Datorie/PIB(%)	47,0	150,2	125,5	125,0	-
Datorie/exporturi (%)	252,7	329,4	297,9	307,8	-
Creșterea PIB(%)	-0,3	-11,8	-22,9	-12	-3
Creșterea industrială (%)	-2,2	-14,1	-28	-20	-8
Rata inflației (%)	6,4	26,3	333,5	73,3	60
Rata șomajului (%)	0	1,6	10,2	13,5	16
Surse: FMI, OCDE, ONU, IFI					
Risc la export în Bulgaria: ridicat datorită: Riscurilor financiare: convertibilitatea levei ține de o piață dominată de speculații, în timp ce tensiunile inflaționiste și politice fac ca schimbul să fie instabil. O soluție probabilă a crizei datoriei nu va slăbi constrângerile externe ci va duce la creșterea marjei manevrei externe oferind unele oportunități transformării datoriei în active (privatizare). Riscurilor politice: conflictului între Partidul Socialist Bulgar și Alianța Forțelor Democratice i s-au substituit neînțelegerile între liberali și conservatori, arbitrate în continuare de Partidul Turc (MDL) și sindicate. Sunt posibile noi alegeri, care probabil vor întări blocul conservator.					

Perspective economice

Bulgaria pare să se fi angajat definitiv pe calea economiei de piață prin liberalizarea prețurilor, introducerea unei taxe de schimb flexibilă și a demonopolizării. Totuși, criza guvernamentală de la începutul lunii noiembrie a surprins pe majoritatea observatorilor, căci existau câteva indicii de stabilitate

iar negocierile cu Clubul de la Londra și cu FMI erau favorabile. Anul 1992, s-a încheiat cu o creștere negativă reprezentând – 10%, după declinul de 23% înregistrat în 1991 și o previziune a FMI-ului de -4%. În 1991, rata inflației era de 47,1%, iar în 1992 probabil de numai 80%. Bugetul pe anul 1993 contează pe o inflație de 30%. Recesiunea, mai accentuată decât cea preconizată, s-a datorat unei stagnări a importurilor și unui excedent comercial pe primele nouă luni.

Problema datoriei externe private (peste 10 miliarde dolari) va fi, probabil, rezolvată în următoarele luni. Abordarea de tip Plan Brady este adoptată în viitor pentru reglarea datoriei cu o puternică susținere din partea FMI și a Băncii Mondiale. Această soluție va conduce probabil la abandonarea parțială a creanțelor și a schimburilor de creanțe cu active.

Piața financiară este încă în stadiu incipient, existând, însă, 2 burse private. Politica de schimb valutar aparține Băncii Centrale, dar menținerea cursului de schimb nominal se explică de asemenea prin fluxuri de capital importante, din care o parte a fost atrasă prin dobânzi moderate superioare deprecierei cursului de schimb înregistrat în primele 6 luni ale anului 1992.

Taxele legislative și reglementările principalelor reforme economice au fost instituite în 1992 (legea falimentului a fost aprobată).

Au fost adoptate, de asemenea, legea privatizării, legea privind investițiile străine, legea fondului funciar și cea privind consolidarea bancară.

Politica de stabilizare este însoțită de un cost social ridicat: șomajul este în creștere.

Politica comercială

În anul 1992, a fost introdus un nou tarif vamal care a înlocuit taxa provizorie de 15% din 1991.

Au avut loc negocieri privind acordul de asociere la Comunitatea Europeană.

Nu mai există bariere netarifare.

Operațiunile sunt reglementate prin scrisori de credit irevocabile și confirmate.

Politica industrială

Legea investițiilor străine din 1992 este foarte liberală. Mărimea participării este nelimitată. Străinii pot să-și deschidă cont în devize, să dețină acțiuni, obligații sau alte titluri de valoare. Nu există restricții de transfer. Este necesară autorizarea din partea Consiliului de miniștri pentru anumitele activități (bănci, resurse minerale etc.). Rata de impozitare este de 40%. Societățile mixte în care participarea străină este mai mare de 49% beneficiază

de o rată redusă de 30% (drept comun pentru societățile bulgare), cu condiția deținerii unui capital mai mare de 100.000 dolari.

Câteva sectoare sunt prioritare: marile infrastructuri (finanțarea multilaterală), turism, agricultură, industria agroalimentară, distribuția.

Mâna de lucru este suficientă și calificată. Salariile sunt mici.

Evaluarea riscurilor investițiilor în Bulgaria

Tranziția este lentă. Se avansează calm spre economia de piață și spre democrație.

Există o puternică unitate națională și perspectiva reglării datoriei externe. Bulgaria se înscrie în zona orientală a Mării Negre și a Balcanilor și înregistrează 54% din vânzări în zonă. Pentru Bulgaria este greu de optat între Orient și Europa Occidentală. Riscul este ridicat.

UNGARIA – CONTROLUL ASUPRA DATORIEI EXTERNE

	miliarde dolari				
	1989	1990	1991	1992	1993
Balanța comercială	0,5	0,3	0,2	0	0,2
Export	6,4	6,3	9,3	10,2	11,2
Import	5,9	6	9,1	10,2	11
Servicii și transferuri	-2	-0,2	0,1	0,5	-0,8
Din care, dobânzi nete	-1,4	-1,4	-1,3	-1,3	-1,4
Sold curent	-1,4	0,1	0,3	0,5	-0,6
Mișcări nete de capital	1,4	-0,7	2,5	1	1,6
Balanța globală	-0,1	-0,6	2,7	1,5	1,1
Rezerve (exclus aur)	1,5	1,2	4	5,5	-
Datorie brută	20,4	21,3	22,7	22,9	-
Datorie/PIB(%)	73,6	62,8	74,4	-	-
Datorie/exporturi (%)	-	-	-	-	-
Creșterea PIB(%)	-0,2	-3,3	-7,5	-5	-1
Creșterea industrială (%)	-0,6	-5	-19,1	-10	-3
Rata inflației (%)	17	29	35	23	20
Rata șomajului (%)	0,5	1,7	7,5	1,5	17,5
Surse: FMI, OCDE, ONU, IFI					
Risc la export în Ungaria: de la moderat la redus din cauza: Riscurilor financiare: politica de schimb valutar rămâne la fel de judicioasă, flexibilă și controlată de cursul de schimb. Forintul este una din monedele cele mai puternice din zonă, datorită unei finanțări externe apreciabile; totuși povara datoriei externe se resimte. Riscurilor politice: apropierea alegerilor din 1994 se va resimți din ce în ce mai mult, în timp ce situația geopolitică a Ungariei s-a degradat la toate frontierele: Slovacia, România și Iugoslavia. Guvernul ungar este singurul din țările din Est care nu s-a schimbat din 1990, ceea ce indică o certă maturitate politică.					

Perspective economice

Datoria externă, care constituia principalul risc pentru Ungaria, a devenit mai puțin împovărătoare. În anul 1992, ca și în 1991, rezultatul balanței de plăți a depășit previziunile cele mai optimiste. Ungaria a reușit să-și achite scadențele datoriei externe și să-și sporească rezervele de schimb (+ 6 miliarde dolari).

Estimările pentru anul 1993 se bazează pe continuarea marilor echilibre externe, deși creșterea ritmului importurilor va depinde de relansarea internă care a fost amânată pentru sfârșitul acestui an sau chiar pentru anul 1994. Se prevede ca PNB-ul să înregistreze o creștere între 0 și 3%. Inflația care deja a scăzut, ar trebui să se situeze în jurul a 20%. Previziunile nu țin cont și de economia numită "cenușie", estimată deseori la un sfert din PNB și nici de activitatea micilor societăți private, care nu sunt cunoscute de aparatul statistic.

Pe ansamblu, performanțele Ungariei trezesc admirația pentru gestionarea exemplară a conturilor externe, dar și neliniște față de durata recesiunii. Situația Ungariei se caracterizează prin stabilitate și omogenitate interioară, un consens larg asupra obiectivelor de liberalizare, a privatizării și aderării la Comunitatea Economică Europeană. A fost suprimată rapid subvenționarea prețurilor, a societăților de stat aflate în dificultate și se aplică legea falimentului.

Ungaria a reușit să-și controleze datoria externă. Volumul datoriei (2,66 miliarde dolari în 1992) se reduce în raport cu exporturile care cresc și se îndreaptă în proporție de 60% spre CEE și țările AELS. Rezervele în deize au ajuns la 6 miliarde dolari, ceea ce reprezintă 6 luni de importuri.

Există dificultăți din cauza recesiunii, din cauza, în special, faptului că nu s-a prevăzut prăbușirea piețelor din est (șomajul reprezintă 13%). Producția înregistrează scăderi, ca de altfel și consumul, ceea ce duce la diminuarea încasărilor fiscale și provoacă un puternic deficit bugetar.

Politica comercială

Taxele vamale reprezintă în medie 15%, cele mai ridicate fiind aplicate anumitor produse considerate de lux. Acordul de asociere la CEE a fost deja ratificat și prevede desființarea progresivă și asimetrică a taxelor vamale pentru o perioadă de 5 ani pentru țările din CEE și de 10 ani pentru Ungaria.

Anumite produse nu vor putea fi importante decât sub licență. S-a stabilit o listă de produse supuse cotațiilor care vor fi diminuate treptat, urmând a fi desființate în anul 2000.

Au fost întreprinse numeroase măsuri de liberalizare prin adoptarea legilor privind societățile comerciale, concurența bancară, fiscalitatea (TVA, IRPP obligații sociale), telecomunicațiile, contractul de muncă, activitatea liberă de import-export, prețurile, convertibilitatea parțială a forintului.

Există puține probleme de plăți. Scrisoarea de credit este irevocabilă dar neconfirmată.

Viramentul bancar funcționează pentru cumpărări al căror volum este scăzut (Swift), 30% din PIB este realizat de sectorul privat.

Politica industrială

Privatizarea se realizează în trei modalități: spontană, printr-un acord direct cu investitorul străin, activă-realizată de Agenția pentru patrimoniu și cea inițială de investitorul străin și privatizarea prin leasing; posibilitatea de a cumpăra acțiuni cu bunuri de compensare, valoare nominală a acțiunilor moderată pentru a fi accesibile publicului larg. Autorizația nu este necesară. Există avantaje fiscale și scutiri de impozit. Repatrierea capitalului și a beneficiilor este asigurată, precum și garantarea investițiilor contra naționalizării sau exproprierii.

Toate sectoarele sunt încurajate.

Șomajul este în creștere datorită falimentului marilor întreprinderi.

Evaluarea riscurilor investițiilor în Ungaria

Există o stabilitate în viața politică ungară. Toate partidele sprijină tranziția progresivă către economia de piață, democrația parlamentară și întărirea legăturilor cu CEE. Climatul social este stabil, datoria externă este controlată, recesiunea este încă prezentă, dar riscul este moderat.

POLONIA – EXCEDENT COMERCIAL

	miliarde dolari				
	1989	1990	1991	1992	1993
Balanța comercială	0,2	2,2	0,1	0,4	0,4
Export	7,6	10,9	12,8	13,6	14,3
Import	7,3	8,6	12,7	13,2	13,9
Servicii și transferuri	-2,1	-1,5	-1,4	-0,3	-1,8
Din care, dobânzi nete	-3,1	-3,3	-2,9	-2,8	-1,8
Sold curent	-1,8	-0,7	-1,4	0,1	-1,4
Mișcări nete de capital	-3,1	-6,3	-7	-1	-
Balanța globală	-5	-5,6	-8,3	-0,9	-
Rezerve (exclus aur)	2,3	4,5	3,6	5,6	-
Datorie brută	41,4	48,5	47,3	47,3	-
Datorie/PIB(%)	50,3	7,2	62,2	55,2	-
Datorie/exporturi (%)	474,4	379,6	325,4	289,5	-
Creșterea PIB(%)	0,2	-11,6	-8	-2	-1
Creșterea industrială (%)	-0,6	-24,2	-11,9	0	1
Rata inflației (%)	251,1	585,8	70,3	50	40
Rata șomajului (%)	0,3	6,1	11,4	15	17,8
Surse: FMI, OCDE, ONU, IFI					
Risc la export în Polonia: foarte ridicat datorită: Riscurilor financiare: convertibilitatea zlotului se menține în continuare datorită unei ameliorări a soldului curent, restructurării esențiale a datoriei externe precum și unei politici subtile de schimb valutar și a ratei dobânzii. Totuși, situația financiară a țării rămâne fragilă. Se atrage atenția asupra unor canale paralele de plată, adeseori singurele posibile, ținând cont de starea sistemului bancar. Riscurilor politice: se manifestă în continuare instabilitatea guvernamentală precum și tendința de a trece la un regim prezidențial. Totuși Polonia avansează în căutarea unor mari compromisuri pe linia creștin-social-democrată. Națiunea constituie forța țării.					

Perspective economice

După doi ani și jumătate de puternică recesiune, din trimestrul al II-lea al anului 1992 s-a înregistrat o ușoară relansare, iar perspectivele pentru anul 1993 sunt și mai promițătoare. Guvernul polonez prevede următoarele creșteri: +2% pentru PNB, +2% pentru producția industrială, + 2,5% în sectorul construcții de locuințe și + 3% pentru comerț.

În sectorul metalurgic, în industria electromecanică și la producția agricolă s-ar putea înregistra o stagnare.

Procesul de privatizare se va accelera. Contribuția sectorului privat la creșterea PNB-ului va fi de aproximativ 50% (exceptând agricultura). Vor fi reluate investițiile, care în ultimii 4 ani au înregistrat o scădere. Acestea vor cunoaște o creștere de 3,3% față de 1992, mai ales datorită reducerii dobânzilor la creditele pentru investiții, reducere propusă în programul guvernamental. Rata șomajului se va situa la peste 15% în 1993. Deficitul bugetar va fi de 5,2% din PNB față de 7,5% în 1992.

Datoria externă a Poloniei se situa la 51 miliarde dolari la sfârșitul lunii august 1992.

În 1993, ponderea serviciului datoriei externe în cheltuielile bugetare va fi de 12,4% față de 9,2% în 1992. Guvernele străine vor deschide linii de credit însumând 5,5 miliarde dolari, iar instituțiile internaționale vor acorda 2,6 miliarde dolari. Un obiectiv al politicii guvernamentale îl constituie restructurarea sectorului bancar având în vedere capitalul social insuficient.

Politica monetară nu va înregistra schimbări esențiale, zlotul menținându-și valoarea reală. O eventuală devalorizare a zlotului în raport cu mai multe devize va fi de 1,8% pe lună.

În ultimii 3 ani nivelul de trai a fost în scădere continuând să scadă în următorii 5 ani, astfel că, în 1993 acesta va fi cu 1,3% mai scăzut față de 1992. Produsele alimentare au scăzut sensibil, afectând grav agricultorii.

Multe alte sectoare au înregistrat scăderi sensibile: cultura, sportul, turismul, timpul liber etc. Inflația s-a situat între 47 și 50% față de 38% cât se prevedea la începutul anului 1992. Pentru anul 1993 se prevede o inflație de 38%.

Politica comercială

Exporturile vor înregistra o creștere de 5% față de anul 1992, iar importurile vor crește cu 5,2%.

Balanța comercială va fi excedentară cu aproximativ 600 milioane. Structura importurilor se va modifica în favoarea bunurilor investiționale care vor înregistra o creștere de aproximativ 9,9%. Tariful vamal va cunoaște modificări destul de frecvente. Guvernul are în vedere o suprataxă generalizată la import, reprezentând 6% pentru a se acoperi deficitul bugetar.

Este prevăzută taxa pe cifra de afaceri la import, (în medie 25%), licența de import sau export pentru anumite produse. Se va înregistra un intervenționism crescând la nivelul pieței deschise în anul 1990.

Politica industrială

Investițiile străine vor fi încurajate. În prezent, capitalul străin este estimat la 1 miliard de dolari, în timp ce societățile mixte au atins numărul de 1827. Repatrierea beneficiilor este liberă după plata impozitului. Polonia a încheiat cu Franța acordul privind protecția investițiilor. Este încurajată cumpărarea de acțiuni ale întreprinderilor private. Totuși, climatul social privind privatizarea este într-o oarecare măsură degradat.

Impozitele percepute pe beneficii reprezintă 40%, iar pe cifra de afaceri 20%. Începând cu luna iulie 1993 se va introduce legea TVA. Anumite sectoare sunt încurajate: restructurarea industriei grele, industriei miniere, petrochimiei, siderurgiei etc.

Evaluarea riscurilor investițiilor în Polonia

Polonia reprezintă o piață de 40 milioane de consumatori, iar reforma economică progresează rapid în această țară. Acordul de asociere la CEE este semnat. Climatul social a fost deteriorat în 1992 în ciuda faptului că primul ministru, d-na Suchoka, se bucură de încrederea populației pentru atenția ce-o acordă procesului de privatizare, ameliorării productivității în sectorul public și modernizării agriculturii. Echilibrul politic al țării rămâne totuși fragil, iar riscul este ridicat.

ROMÂNIA – DOUĂ MARI OBIECTIVE

	miliarde dolari				
	1989	1990	1991	1992	1993
Balanța comercială	2,6	-1,7	-1,4	-1	-1
Export	6	3,4	3,5	4,1	4
Import	3,4	5,1	4,9	5,1	5
Servicii și transferuri	0,3	0,1	0	-0,2	-0,1
Din care, dobânzi nete	0	0,1	0	-0,7	-
Sold curent	2,9	-1,7	-1,4	-1,1	-1,1
Mișcări nete de capital	1,5	0	0,5	1,6	1
Balanța globală	1,3	-1,6	-0,8	0,5	-0,1
Rezerve (exclus aur)	1,9	0,4	-0,4	0,9	0,8
Datorie brută	0,8	0,9	1,8	3,5	-
Datorie/PIB(%)	-	3,7	9,9	23,2	30,3
Datorie/exporturi (%)	-	-	-	-	-
Creșterea PIB(%)	-5,8	-7,4	-13	-12	6
Creșterea industrială (%)	-2,1	-19	-19	-22	-10
Rata inflației (%)	0,9	4,7	161,1	172	80
Rata șomajului (%)	0	1,3	2,9	9	13
Surse: FMI, OCDE, ONU, IFI					
Risc la export în România: foarte ridicat datorită: Riscurilor financiare: leul rămâne una din monedele cele mai puțin convertibile și stabile din zonă, fiind foarte constrânsă în lichidități și presiunile inflaționiste foarte puternice. Riscurilor politice: în urma alegerilor generale s-a înregistrat un echilibru precar între opoziție și președinția tentată să se sprijine pe aripile extremiste din parlament. Tranziția se va îndrepta probabil către u „model turc” în fața unor mari dificultăți economice. Transilvania și Moldova rămân punctele fierbinți.					

Perspective economice

Urmare celui de-al doilea plan de redresare impus de FMI, guvernul român are o marjă redusă de manevră. Așa se explică recesiunea cu cel puțin 10% a PIB și inflația care reprezintă aproximativ 150% în cursul anului 1992. Rezervele oficiale de schimb nu depășesc 220 milioane dolari. Datoria externă se ridică la 3,5 miliarde dolari. În primele 8 luni ale anului 1992 s-a redus deficitul extern. Echilibrele înregistrate sunt precare datorită faptului că agenții economici rețin valuta pentru întreprinderile lor, ceea ce a condus la înghețarea pieței schimburilor și la introducerea *de facto* a unei puternice doze de

neconvertibilitate a leului. Marile reforme nu pot fi întrerupte din rațiuni tehnice, la care se adaugă și condiționarea ajutorului extern.

Pentru anul 1993, guvernul are ca sarcină continuarea tranziției către economia de piață, urmărind două obiective primordiale: promovarea programului de privatizare și reforma fiscală (TVA și impozitele locale).

Previziuni pentru anul 1993: recesiune între 5 și 8%, inflație între 80-90%, iar cursul de schimb al leului se va stabiliza la aproximativ 550-600 lei pentru un dolar, în medie anuală.

Puterea de cumpărare a scăzut în 1991 și 1992, iar consumul s-a redus considerabil.

Politica comercială

Taxele de import au fost reduse în 1992 față de 1991.

Rata impozitului se situează între 5 și 25%. Produsele alimentare și echipamentele necesare industriei beneficiază de taxe reduse. Sunt supuse unor taxe mai mari bunurile de consum precum: băuturile alcoolice, produsele electronice destinate marelui public și autoturismele.

În anul 1992, au fost desființate licențele pentru import și export, acestea menținându-se doar pentru produsele contingentate (de export); schimburile s-au efectuat în cadrul unor operații de compensație.

Penuria de devize se manifestă în continuare. Mijloacele de plată sunt privilegiate, oferindu-se maximum de garanții. Creditele sunt irevocabile și confirmate.

A fost creată o nouă bancă specializată în comerț exterior-Eximbank.

Politica industrială

Cadrul legislativ aplicat investitorilor străini este destul de favorabil. Se aplică scutiri de taxe vamale și de impozit, repatrierea dividendelor fiind limitată la 8 până la 15% din capitalul investit.

În anul 1993, reforma fiscală va suporta modificări prin introducerea TVA-ului cu o rată unică de 18%. Pentru beneficiul sub 1 milion de lei rata va fi 30% și 45% pentru beneficiul ce depășește un milion de lei.

Unele sectoare sunt în expansiune: bunurile de consum, serviciile, chimia, textilele, industria mobilei și metalurgia.

Prin aplicarea legii fondului funciar li s-a redistribuit țăranilor 90% din terenul agricol.

Salariile au fost majorate de trei ori la societățile comerciale de stat cu 100% în 1992, acestea fiind mai mari, însă, la societățile private sau mixte.

Sistemul de învățământ este elitist. Climatul social este relativ calm deși șomajul este în creștere.

Evaluarea riscurilor investițiilor în România

În ciuda incertitudinilor politice și economice pe termen scurt, există totuși numeroase atuuri: mărimea pieței, competența tehnică, axa navigabilă Rhin-Main-Dunăre, bogățiile naturale. Sectorul privat se va dezvolta considerabil. Riscul este relativ ridicat.

REPUBLICA CEHĂ – CONTINUAREA REFORMELOR

Risc la export în Cehia: foarte slab datorită:

Riscurilor financiare: reforma monetară din 1993 ar trebui să consacre moneda cea mai stabilă într-o țară dintre cele mai puțin constrânse din punct de vedere financiar. Șocul separării va fi în măsură să stabilească dacă în termen de un an Cehia va prezenta un risc mai mare.

Riscurilor politice: alegerile din iunie 1992 au adus la putere o majoritate conservatoare stabilă pentru o perioadă de 4 ani. Puterea morală a lui Havel va conduce probabil la alegerea sa ca președinte al Republicii Cehe.

Perspective economice

Parlamentul cehoslovac federal s-a reunit pentru ultima oară la data de 17 decembrie 1992 și s-a dizolvat lăsând loc celor două republici Cehia și Slovacia. Perspectivele economice ale fostei Cehoslovacii se sprijină pe modalitățile și climatul ce însoțesc dezmembrarea, pe uniunea vamală, monetară (limitată la primele 6 luni ale anului 1992) și pe împărțirea patrimoniului și a angajamentelor publice.

Pentru FMI, situația economică era favorabilă în condițiile existenței republicii federale: sfârșitul recesiunii, stabilitatea la jumătatea anului 1993 și relansarea hotărâtă pentru 1994.

Aceste ipoteze au fost, însă, puse sub semnul întrebării, urmare a divizării țării. Previziunile medii indică o descreștere de -3 până la 6% a PIB-ului, o rată a inflației de 12 până la 15%. Șomajul de 3,5% în 1992 va atinge 10% în anul 1993. Conturile externe nu se vor degrada, iar pentru anul 1993 se așteaptă noi capitaluri. După realizarea procesului de privatizare, se va continua procesul de modernizare astfel încât economia națională va fi stimulată. În cursul anului 1993 reformele vor fi continuate: privatizarea, liberalizarea comerțului exterior, menținerea unei politici monetare și bugetare restrictive, va fi controlată datoria publică, se va deschide calea investițiilor străine, se va aplica reforma fiscală începând chiar cu luna ianuarie.

Împărțirea bugetului federal antrenează un deficit, obiectivul guvernului fiind de a limita acest deficit la 3% din PIB. Venitul mediu pe locuitor a fost de

2200 dolari în 1991 și a crescut în 1992. Prețurile au fost majorate în urma liberalizării din 1991, înregistrând apoi o stabilizare. Rata inflației s-a situat în jurul de 7% în 1992 și va atinge 15-16% în 1993.

Datoria externă a Cehoslovaciei era neînsemnată. În urma separării celor două republici, Cehia va avea o datorie externă de aproximativ 6,5 miliarde dolari. Solvabilitatea este considerată ca bună. Se vor crea două burse, la Praga și Bratislava iar coroana va fi convertibilă, existând un curs unic pentru turiști și întreprinderi. Cursul de schimb va fi stabilizat la aproximativ 32 coroane pentru un dolar. Politica monetară a guvernului este relativ restrictivă.

Politica comercială

Politica comercială a Republicii Cehia se caracterizează printr-un grad important de deschidere. Există un acord multilateral cu CEE conform căruia vor fi diminuate și apoi anulate taxele vamale la majoritatea produselor. Se vor liberaliza în curând 70% din exporturile cehe către CEE și 20-25% din importurile din CEE.

Tariful vamal mediu reprezintă 4,5%. Nu există bariere netarifare. Se are în vedere alinierea la normele europene. Solvabilitatea se va reduce datorită nevoilor crescânde de finanțare și dificultăților de gestionare în urma privatizării. Creditele documentare sunt recomandate.

Politica industrială

Politica industrială urmărește încurajarea investițiilor străine. Există posibilitatea împrumutului de capital la băncile cehe. Fiscalitatea este destul de ridicată (45% pe beneficiu), avându-se în vedere unele reduceri. Legea TVA a fost introdusă începând cu 1 ianuarie 1993. Se exercită un control minim asupra repatrierii profitului (10% din sursă). Regiunile defavorizate beneficiază de o politică de încurajare. Formarea cadrelor se desfășoară la un nivel ridicat, ceea ce explică existența cadrelor tehnice cu un grad înalt de pregătire. Climatul social este calm, în ciuda nivelului de trai scăzut și a adâncirii inegalităților.

Evaluarea riscurilor investițiilor în Cehia

Guvernul continuă politica liberală având drept obiectiv major apropierea de CEE. În ciuda dificultăților economice sub impactul reformelor și al separării care are ca rezultat împingerea redresării spre finele anului 1993, rezultatele externe sunt bune iar riscul este moderat.

REPUBLICA SLOVACĂ – PRAGMATISM

Risc la export în Slovacia: foarte ridicat
(destul de ridicat pe termen mediu)
din cauza:

Riscurilor financiare: șocul separării monetare va fi dur într-o țară fragilă din punct de vedere a bugetului și devizelor. O stabilizare rapidă este posibilă și chiar un progres.

Riscurilor politice: Slovacia independentă va ezita probabil între naționalism și o structură democratică bicefală ce poate fi avută în vedere.

Perspective economice

Echilibrul realizat deja se menține, comerțul exterior este excedentar, rata inflației este de aproximativ 5%, iar rata șomajului reprezintă 11%. Perspectivele se deteriorează din cauza separării și afectează într-o mai mare măsură Slovacia. Numai uniunea vamală și cea monetară ar putea ridica ipotecările. Recesiunea va reprezenta 4% în 1993. Anticipând, dizolvarea uniunii monetare prevăzută pentru luna iunie 1993 ar putea provoca un șoc monetar care ar putea conduce la o devalorizare cu 20 până la 50% a coroanei slovace în raport cu coroana cehă. Structura industrială se sprijină pe industria grea, puțin rentabilă în prezent și învechită. O mare parte din producție o constituie semiprodusele destinate industriei cehe.

Bugetul excedentar în prezent, ar putea deveni deficitar, încărcat de costul social al șomajului. Încasările fiscale sunt diminuate. În prezent solvabilitatea este bună. Datoria externă reprezintă aproximativ 2,5 miliarde dolari. Nu există o piață financiară oficială.

Politica comercială

Politica vamală a Slovaciei nu va înregistra modificări până la finele anului 1993. La sfârșitul anului 1992, nu existau divergențe între factorii federali și cei slovaci. Dacă vor exista factori externi de constrângere, Slovacia ar putea întreprinde măsuri excepționale în cursul trimestrului al II-lea 1993.

Politica industrială

În plan fiscal, vor exista condiții mai favorabile pentru investitorii străini al căror capital va fi autorizat cu mai multă flexibilitate.

Sectorul serviciilor va cunoaște o evoluție ascendentă. Anumite sectoare sunt considerate prioritare: agroalimentar, petrochimia, chimia, BTP. Se va institui politica sectorială. Mâna de lucru este abundentă și relativ ieftină. Procesul de formare a cadrelor este inferior celui din Republica Cehă, ceea ce explică lipsa de specialiști.

Climatul social este calm, chiar mai serios decât în Cehia.

Evaluarea riscurilor investițiilor în Slovacia

Situația este ușor mai tensionată. Politica guvernului este caracterizată de pragmatism. Separarea celor două republici pare să fie abordată cu calm. În ciuda unor dificultăți pe termen scurt, situația este bună. Aplicând o politică economică riguroasă, Slovacia ar putea să se organizeze astfel încât să reziste la confruntările cu factorii interni și externi. Riscul este moderat.

LETONIA ȘI ATUURILE SALE

Perspective economice

Sub controlul FMI, Letonia va face efortul de a atenua, în cursul anului 1993, efectele adaptării țării la economia de piață și a liberalizării prețurilor în decembrie 1991. Reformele destinate creării statului de drept vor fi în linii generale aprobate și se va constitui un nou guvern în urma alegerilor generale prevăzute pentru primul semestru al anului 1993. Nivelul de trai a scăzut cu mai mult de 10% în anul 1991. Este de așteptat o oarecare redresare în al doilea semestru al acestui an.

Producția industrială și consumul au scăzut în 1992 cu 50% la produsele alimentare și cu 75% la energie. În prezent, inflația depășește 1000%. Problema datoriei nu este reglată. Țările baltice au refuzat să-și asume în mod solidar datoria, din care, Letoniei îi revenea 1,3 miliarde dolari. La negocierile cu Clubul de la Paris, Letonia nu va recunoaște decât datoria privind investițiile realizate pe teritoriul său (100 milioane dolari). Schimburile cu țările din zona rublei au scăzut considerabil. Începând din luna iunie 1992, a fost introdusă rubla letonă. Relațiile cu țările din Europa Centrală și de Est se bazează pe devize libere și la prețuri din ce în ce mai apropiate de cele mondiale. Rezervele sunt de ordinul a 40 milioane dolari și au tendința să crească datorită FMI. Piața financiară nu este încă organizată. Se are în vedere crearea de bănci care vor moșteni activitățile comerciale ale băncilor din fosta Uniunea Sovietică, preluate deja din 1991 de Banca Centrală a Letoniei, care intenționează să pună în circulație o deviză convertibilă (latul), în cursul primului semestru.

Politica comercială

Începând cu 1 septembrie 1992 a intrat în vigoare tariful vamal armonizat pentru țările din zona ruble. Pentru produsele de primă necesitate se percep taxe de 20% la import și 15% la export.

Letonii par dispuși să-și deschidă piața produselor străine, însă, lipsa de devize limitează posibilitățile de import din țările occidentale. În absența instrumentelor financiare, tranzacțiile sunt greu de realizat.

Cea mai mare parte a acordurilor internaționale sunt renegociate.

Ajutorul acordat de FMI, Banca Mondială, de Grupul celor 24 și de alte instituții multilaterale (circa 380 milioane de dolari) va fi destinat în parte achiziționării de bunuri de primă necesitate.

Politica industrială

Letonia manifestă o atitudine favorabilă față de investițiile străine. Fiscalitatea este moderată. Guvernul a refuzat acordarea de garanții pentru transferarea repatrierii de capitaluri, însă, se are în vedere o reglementare în acest sens. Nu există restricții, nici discriminări față de străinătate.

Sectoarele prioritare sunt: energia, produsele siderurgice, uleiurile, produsele chimice, vehicule, etc. Mâna de lucru este numeroasă și bine calificată. Climatul social este, în prezent, calm.

Evaluarea riscurilor investițiilor în Letonia

Republica cea mai prosperă din fosta Uniune Sovietică, Letonia a depins până de curând, în întregime, de celelalte republici în ceea ce privește aprovizionarea și piețele de desfacere. Perspectivile economice sunt favorabile în măsura în care țara dispune de un aparat industrial orientat către crearea de bunuri de consum, dar și de tehnologii avansate (telecomunicații, componente industriale...) și o agricultură performantă.

Întreprinderile private au permis demararea afacerilor cu Occidentul. Sistemul bancar este insuficient dezvoltat. Riscul este ridicat.

RUSIA – REGULI DE JOC INSTABILE

Perspective economice

Asanarea economică pare în continuare foarte îndepărtată, iar declinul s-a agravat. Perspectivele nu sunt prea bune dacă se au în vedere rezultatele actuale. În primele luni ale anului 1992 producția industrială a scăzut cu 17,6%, iar cea petrolieră cu 14%.

Bugetul pe anul 1993 este riguros orientat spre austeritate. Deficitul nu va depăși 6% din PNB, "Programul de aprofundare a reformelor" pe perioada anului 1992-1993 vizează controlul inflației și al deficitului bugetar, accelerarea procesului de privatizare (60% în industrie și 90% în comerț), și definește 4 priorități de dezvoltare: energie, bunuri alimentare, convertibilitatea, transporturile și telecomunicațiile. Procesul de privatizare a debutat prin transformarea unui număr de 2000 de mari întreprinderi în societăți pe acțiuni și prin distribuirea de cecuri de privatizare în valoare de 10.000 ruble întregii populații. Transferul proprietății prin vânzare de acțiuni se va realiza în cursul acestui an.

Nivelul de trai a scăzut simțitor în anul 1992, între -20 până la -25% față de 1991. Consumul s-a redus considerabil inclusiv la produsele alimentare. În urma liberalizării prețurilor în ianuarie 1992, inflația a atins 1300%. A fost abandonat sistemul cursului multiplu al rublei. În prezent se aplică un curs unic și anume cel fixat de Banca Centrală care-l preia de la bursa de devize de la Moscova. Noțiunea de curs unic al rublei a slăbit datorită înmulțirii subvențiilor bugetare compensatorii și variate funcție de produsele care pot fi analizate prin cursuri multiple la import.

Întreprinderile sunt supuse unui sistem de revînzare obligatorie a 50% din devizele încasate către Banca Centrală sau altor cumpărători printr-un canal al unei bănci agreeate.

Rusia suportă întreaga datorie a fostei Uniuni Sovietice în schimbul renunțării celorlalte republici la revendicările de active ex-sovietice de pe teritoriile lor (opțiunea zero). Această problemă este departe de a fi reglată cu toate statele, în mod deosebit cu Ucraina.

Banca Mondială estimează la 22,6 miliarde de dolari nevoile de finanțare externă ale Rusiei pentru 1992 și desigur mult mai mari pentru 1993.

Soldul curent al schimbărilor face să apară o puternică deteriorare în 1992 (- 4 miliarde de dolari) care ar putea să continue în 1993 (- 7,5 miliarde de dolari).

Politica comercială

Au fost instituite reglementările privind comerțul exterior și regimul vamal propriu Rusiei. A fost introdus un nou regim al taxelor. Taxele la export afectează produsele energetice, materiile prime, produsele chimice, textilele și materialele de construcție, produsele siderurgice, alimentare precum și serviciile.

Noilor taxe li se adaugă, începând cu 1 ianuarie 1993, o majorare între 30 până la 50% a taxei de compensație.

Taxele la import variază între 15% și 20/50% pentru o listă de 14 produse. Alte produse (circa 45) sunt scutite de taxe. Există un sistem de cote și licențe pentru câteva produse și un control al exportului de materii prime strategice.

Politica industrială

Atitudinea Rusiei în legătură cu investițiile străine este paradoxală: există pe de o parte o dorință de atragere a acestora dar și o teamă că Rusia va fi "vândută" pe nimic străinătății. Sectoarele prioritare sunt considerate a fi următoarele: energia, producția de bunuri alimentare, conversiunea întreprinderilor din sectorul industriei militare, transporturile, telecomunicațiile.

Fiscalitatea este complicată și se aplică în funcție de tipul de beneficiu obținut de o întreprindere. Veniturile în devize trebuie convertite în ruble, la cursul Băncii Centrale valabil în ziua încasării veniturilor. Întreprinderilor străine li se percepe o taxă de 15% pe dividendele obținute în Rusia și o taxă de 20% pe veniturile fixe pentru drepturi de autor, licențe, chirii sau alte surse de venituri obținute în Rusia.

Mâna de lucru este ieftină și disponibilă, fiind necesară totuși o pregătire prealabilă.

Evaluarea riscurilor investițiilor în Rusia

Situația politică și economică, instabilitatea regulilor jocului economic invită la o oarecare prudență. Riscurile pot fi limitate dacă tranzacția este asistată de un finanțist sau un jurist competent. Este necesar să se țină seama de puterea locală și trebuie întreprinse măsuri pentru a fixa termene ferme pentru contractele financiare. Riscul este apreciat ca foarte ridicat.

*Tradus de E. Stanciu din: Le MOCI, Paris, Franța,
nr. 1058/4.I.1993*

Prelucrare și prezentare: V. Ioan-Franc

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
Nr. 12/1993**

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

SUMAR

CORELAȚIA INFLAȚIE-ȘOMAJ ÎN CONJUNCTURA ECONOMICĂ A ANILOR 1991-1992	293
--	-----

CORELAȚIA INFLAȚIE-ȘOMAJ ÎN CONJUNCTURA ECONOMICĂ A ANILOR 1991-1992

Dr. Victor STOICA

Prin aplicarea măsurii de liberalizare a prețurilor, luna noiembrie 1990 s-a înscris în programele de guvernare ca primă tentativă de reglare macroeconomică, în intenția declarată de aflare a proporțiilor valorice "adevărate" din economia națională, camuflete până la acea dată de controlul centralizat al prețurilor. În același timp, suprimarea rapidă a administrării prețurilor viza o deflație monetară accentuată impusă de politica electorală a veniturilor promovată în tot cursul anului respectiv, pe fondul unei creșteri medii a producției industriale pe 10 luni de 0,4% (decembrie 1989=100). Condițiile predominante de monopol și oligopol al producătorilor, ca și înregistrarea în continuare a unei dinamici industriale negative care a agravat penuria de bunuri, au făcut ca inflația medie în primele cinci luni de după liberalizarea prețurilor să fie de 12,5%, unele bunuri cu mare pondere în consumul populației continuând să fie subvenționate. Să precizăm că la același moment, luna martie 1991, producția industrială înregistra un ritm mediu pe perioada scursă de 1,5% (decembrie 1989=100), iar pentru ultimele cinci luni de -0,01% (octombrie 1990=100).

Sunt cunoscute dezbaterele asupra rolului liberalizării prețurilor în economia de tranziție, de fapt adevărate controverse, începute în acea perioadă. Chiar și cei care au susținut acest fenomen nu au putut demonstra riguros efectele lui favorabile. Rolul informațional (corector) al liberalizării prețurilor a constatat, în mod evident și în perioada ulterioară lunii martie 1991, probabil, în încetinirea selectivă a declinului producției fizice¹⁾. Astfel, singurul motiv pentru care trebuie acceptate, temporar, prețurile libere din economie stă în virtutea teoretică a acestora de a determina schimbarea relativă a raporturilor dintre prețurile diferitelor bunuri și cu un rol practic pozitiv limitat în timp. De cele mai multe ori, funcționarea economiei în regim de prețuri libere – fără o piață puternic concurențială – determină creșterea generalizată a prețurilor mărfurilor în raport cu banii, adică se produce o anumită inflație, slăbindu-se, cel puțin în aceeași proporție (*caeteris paribus*), moneda națională.

¹⁾ Stoica Victor – „Liberalizarea prețurilor în economia de tranziție” în *Tribuna economică* nr. 19-21/1992.

Din luna aprilie 1991, șomajul a început să fie utilizat ca instrument de reglare macroeconomică. Ocuparea forței de muncă este una dintre mărimile în jurul căreia persistă confuzia dacă reprezintă cheltuială (efort) sau rezultat al funcționării economiei naționale. Este posibil ca noua politică a ocupării, inaugurată insidios, să fi acceptat o creștere masivă și rapidă a șomajului ca mijloc de luptă împotriva inflației. În susținerea ei pot fi evocate relația inflației-șomaj teoretizată de Phillips prin celebra lui curbă, succesele istorice ale „fine-tunningului” aplicat de Richard Nixon în 1971 și, mai ales, comparațiile internaționale care „condamnă”, de pe acum economiile est-europene la existența cel puțin a unui șomaj „natural”. Rata <naturală> a șomajului, explica Milton Friedman, este rata șomajului care ar predomina într-o economie în care, oricare ar fi rata inflației, deciziile agenților economici ar fi luate în funcție de anticipări <exacte> referitoare la evoluția viitoare a prețurilor. Este rata șomajului care ar fi atins dacă previziunile agenților economici asupra evoluției prețurilor s-ar realiza efectiv. Această rată naturală a șomajului nu este o mărime constantă. Ea evoluează în timp. Dar aceste schimbări sunt rezultatul modificărilor <structurale>, legate de date <reale> ale economiei și nu de fenomene monetare. În acest sens, rata naturală a șomajului este o mărime a economiei în raport cu care moneda este neutră; o mărime care nu poate fi modificată, creând în mod voit mai multă sau mai puțină inflație¹⁾.

Patru observații atrag după sine definiția de mai înainte a ratei naturale a șomajului. Prima, că ea este rezultatul deciziilor „de piață” ale agenților economici, ceea ce înseamnă că traiectoria pentru găsirea ratei naturale presupune preexistența pieței ca mecanism de reglare. A doua, că șomajul natural se stabilește într-o societate ca urmare a unor transformări structurale din economia națională; cu alte cuvinte, rata naturală se realizează într-un anumit interval de timp minim, cel cerut de apariția schimbărilor structurale, deci a unor transformări realizabile cu anumite întârzieri. A treia observație este că șomajul natural este un minim, adică un nivel optim de reglare economică, urmare a unor politici economice izbutite. În sfârșit, ultima observație constă în nerelevanța politicii monetare practicate pentru stabilirea ratei naturale a șomajului.

Din aprilie 1991 inflația și șomajul au constituit cele două puncte de sprijin al politicii de stabilizare macroeconomică, mărimi determinate conjunctural prin intermediul unor pârgii specifice. Influența interdependențelor complexe inflație-șomaj asupra dezvoltării economice, viu controversată în teoria economică, ar trebui să fie unul dintre mijloacele de evaluare a calității programelor de dezvoltare, deci a diverselor politici economice, deoarece percepția socială a reușitelor în acest domeniu depinde, în principal, de imaginea oferită prin cei doi indicatori. În mod uzual, guvernele din țările cu

¹⁾ Lepage, Henri-Demain *le capitalisme*, Collection Pluriel, Editura Hachette, Paris, 1978, pag. 398.

economie de piață încearcă să-și îmbunătățească poziția politică baleind, cel mai frecvent, între mai mult șomaj sau mai multă inflație.

Înainte de a studia, însă, măsura în care s-a realizat mai puțină inflație recurgându-se la mai mult șomaj, și invers, se cuvine să fie formulată observația că în această perioadă foarte grea a tranziției, inflația ridicată a fost însoțită permanent de un declin substanțial al producției. Slumpflația, cum este denumită această stare în literatura economică, poate fi comensurată utilizându-se, de exemplu, creșterea prețurilor la bunurile de consum și nivelul producției industriale. (tabelul nr.1).

Tabelul nr.1

Inflația și declinul producției industriale în anul 1991

- în procente, față de luna anterioară-

Luna	Creșterea prețurilor bunurilor de consum	Declinul producției industriale	Slumpflația
0	1	2	3
Ianuarie	14,8	-3,6	11,2
Februarie	7,0	2,2	9,2
Martie	6,6	-8,6	-2,0
Aprilie	26,5	0,2	26,7
Mai	5,1	-0,1	5,0
Iunie	2,0	-3,1	-1,1
Iulie	9,5	11,2	20,7
August	11,2	2,8	14,0
Septembrie	7,3	-0,5	6,8
Octombrie	10,4	4,5	14,9
Noiembrie	10,9	8,7	19,6
Decembrie	13,7	2,8	16,5
Anul 1991	10,3	18,7	29,0

Surse: Buletinul statistic de prețuri nr.14/ianuarie 1992 și Buletinul lunar de informare publică nr. 1-12/1991, Comisia Națională pentru Statistică.

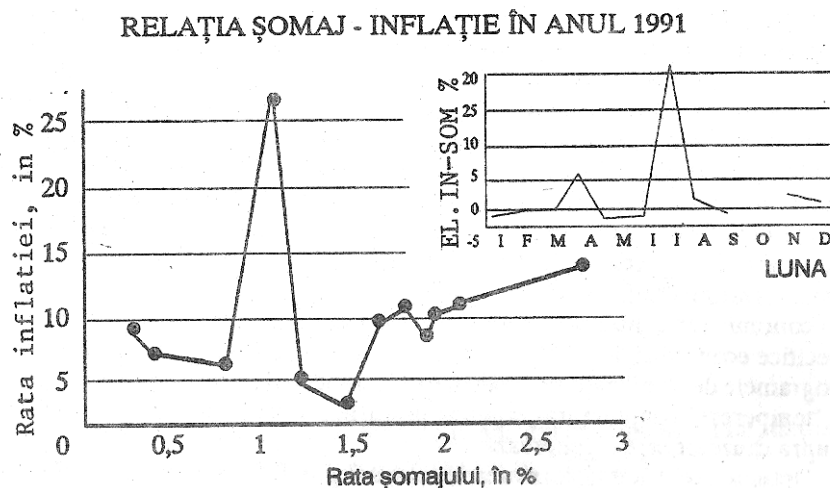
La sfârșitul anului 1991 rata șomajului a fost de 2,6% din populația activă. Inflația medie, la bunurile de consum, pe parcursul aceluiași 12 luni a fost de 10,2%, cu un maxim de 13,4% în luna aprilie și un minim de 9,4% în martie. Prin urmare, creșterea lună de lună a ratei șomajului a fost însoțită de un nivel ridicat al inflației la bunurile de consum. Suma acestor două mărimi cu cel mai puternic impact social, numită și indicele mizeriei, a oscilat, de regulă, între 6,8% (în septembrie) și 20,7% (în iulie). La extreme s-au situat lunile mai (5,0%) și aprilie (26,7%).

Desigur, suma lor este o dimensiune a procesului de tranziție, una dintre expresiile costurilor sociale ale reformelor. Dar, din punctul de vedere al managementului macroeconomic mai importantă este substituția lor deoarece reflectă, într-un fel, măsura în care politicile economice au reușit să modifice structura costului social al mizeriei – abrogarea politicii ocupării înalte a forței de muncă trebuind să se realizeze în condițiile limitării creșterii nivelului general al prețurilor de consum, tocmai pentru că, în prezent, slumpflația nu a putut fi evitată.

În această privință, calculul economic atestă doar succese parțiale ale politicii economice practicate în 1991. Compensarea inflației de către șomaj în cursul anului 1991 nu este, însă, o certitudine. Relația a fost dimensionată cu ajutorul elasticității care măsoară creșterea (sau descreșterea), în procente, a inflației, la creșterea cu un procent a ratei șomajului.

Se constată, că din luna aprilie, când statisticile oficiale au publicat prima rată semnificativă a șomajului (de 0,9%), s-au înregistrat scăderi procentuale relative ale inflației (elasticitate șomaj-inflație negativă) în mai, iunie și septembrie și creșteri procentuale subunitare (la un procent de creștere a șomajului inflația este mai mică de 1%) în noiembrie și decembrie (Graficul nr.1). În celelalte patru luni pentru un procent de creștere a șomajului, creșterea inflației a fost de 1,38% (august), 6,03% (aprilie) și 25,00% (iulie). În luna octombrie, creșterii de 0,00 a ratei șomajului i-a corespuns o inflație cu 3,1% mai mare decât în luna precedentă.

Graficul nr.1

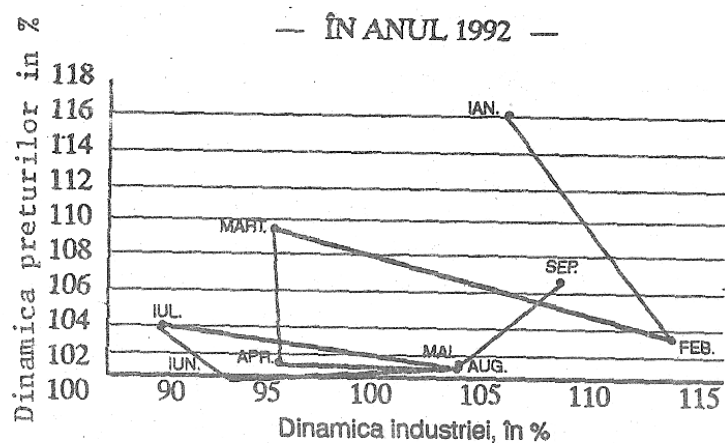
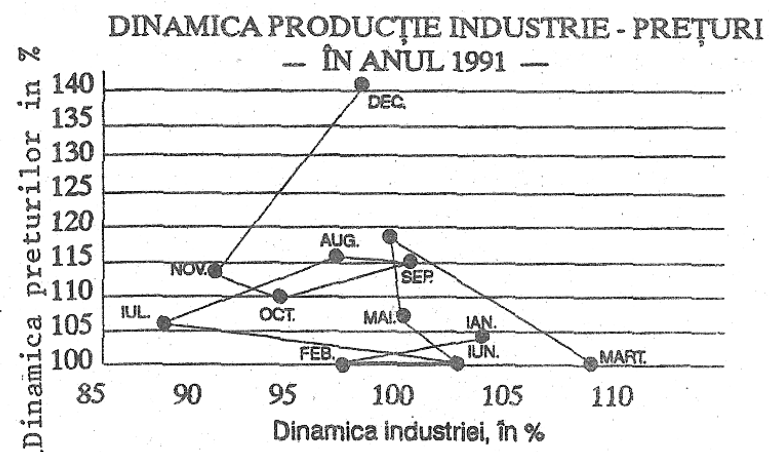
Așadar, cronologic, primul canal prin care s-a exteriorizat inflația latentă a structurilor economice existente la sfârșitul anilor '80 (supuse unor schimbări „șoc” generate de substituirea câtorva mecanisme de tranziție, fără legătură

organică între ele și fără a se corecta erorile anterioare) a fost liberalizarea prețurilor, experiment crucial, având drept consecință majoră instabilitatea considerabilă a economiei naționale. Nu există o justificare teoretică credibilă a avantajelor aplicării pe scară largă și dintr-o dată a acestei măsuri. S-au avansat mai multe momente adecvate „deschiderii” inflației pe această cale, în esență susținându-se necesitatea corelării ei cu avansul procesului de privatizare și cu diminuarea poziției de monopol sau oligopol a producătorilor din cele mai importante domenii de activitate economică, sub aspectul contribuției lor la rezultatele financiare.

În realitate, procesul istoric actual al tranziției, fără îndoială ireversibil, este în mod serios periclitat de mimarea unor caracteristici ale economiei de piață. Cea mai perversă asemănare aparentă este privatizarea. Deși nu sunt publice date satisfăcătoare referitoare la dimensiunile actuale ale proprietății private în țara noastră, inclusiv la veniturile obținute pe baza acesteia și la cine anume s-a privatizat, putem afirma că indiferent de gradul de privatizare, lipsa de jure a proprietății asupra pământului (cea mai rapidă, mai îndreptățită și mai favorabilă țării) lipsește privatizarea românească de cel mai sănătos element al său, forma cea mai stabilă de acumulare a averilor și de explozie a veniturilor, având renta cea mai ridicată, adaptabilă în mod automat la inflație. Prin urmare, privatizarea efectivă a fondului funciar ar fi putut stimula producția agrară, oferind, în același timp protecția socială necesară a celei mai inofensive și active clase sociale, prin creșterea ofertei de produse agro-alimentare, o protecție indirectă întregii populații, cu efort aproape exclusiv intern. Nici privatizarea în domeniul construcțiilor (imobilelor) nu ar fi oferit avantajele arătate, deoarece se pretează în mult mai mare măsură la speculații financiare. În consecință, dacă avem în vedere ritmul lent de desfășurare a marii privatizări în industrie, de această dată din motive obiective, vedem că, în economia reală, nu există și nu se dezvoltă încă elemente de reglare majore specifice economice de piață, cu funcții consistent antiinflaționiste. De aceea, programele de stabilizare macroeconomice aplicate în acest scop nu pot decât să „tempereze” conjunctural explozia prețurilor și nu să acționeze structural asupra cazurilor care o generează.

Opțiunea pentru transformarea liberalizării prețurilor într-un „demon” maxwellian de separare a agenților economici „viabili” de cei nerentabili fiind neînsoțită și chiar neurmată de măsurile adiacente, indispensabile pentru realizarea funcției declarate a acestei măsuri, a contribuit la apariția unor blocaje sociale și economice. Este acum neîndoielnic faptul că dinamica puternic crescătoare a prețurilor nu a favorizat, în nici un fel, încetinirea declinului industrial. Necorelarea celor doi indicatori, în cursul anului 1991, este ilustrată în graficul nr.2.

Graficul nr.2

...

Anul 1992 a adus cu el în economie noi dimensiuni ale stufpflatiei. Evoluția lunară a acestui indicator este arătată în Tabelul nr.2.

Tabelul nr.2

Inflația și declinul producției industriale în anul 1992

- în procente, față de luna anterioară -

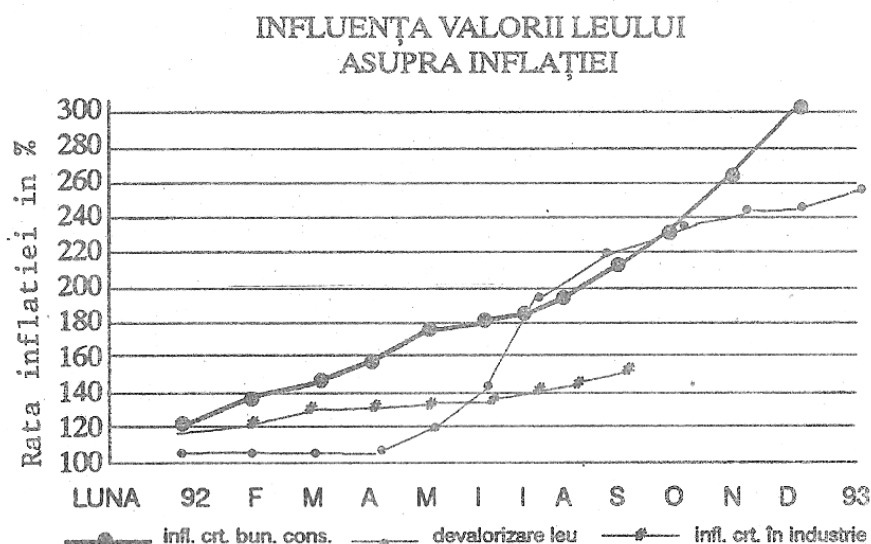
Luna	Creșterea prețurilor bunurilor de consum	Declinul producției industriale	Slumpflația
0	1	2	3=2+1
Ianuarie	19,5	-3,6	15,9
Februarie	12,5	-11,1	1,4
Martie	10,0	6,5	16,5
Aprilie	4,7	6,0	10,7
Mai	12,1	-1,4	10,7
Iunie	4,3	9,2	13,5
Iulie	3,2	13,7	16,9
August	3,4	-2,0	1,4
Septembrie	10,1	-5,5	4,6
Octombrie	9,6	-2,6	7,0
Noiembrie	13,5	-7,6	5,9
Decembrie	13,2	12,2	25,4
Anul 1991	9,6	22,1	31,7
1992/1991 (în %)	93,2	118,2	109,3

Surse: Buletinul statistic de prețuri nr.12/1992 și Buletinul lunar de informare publică nr. 1-12/1991, Comisia Națională pentru Statistică.

Astfel, în această perioadă, deși inflația medie lunară a fost cu 6,8% mai mică față de anul anterior, declinul producției industriale s-a mărit cu peste 18%, slumpflația crescând cu 9,3%.

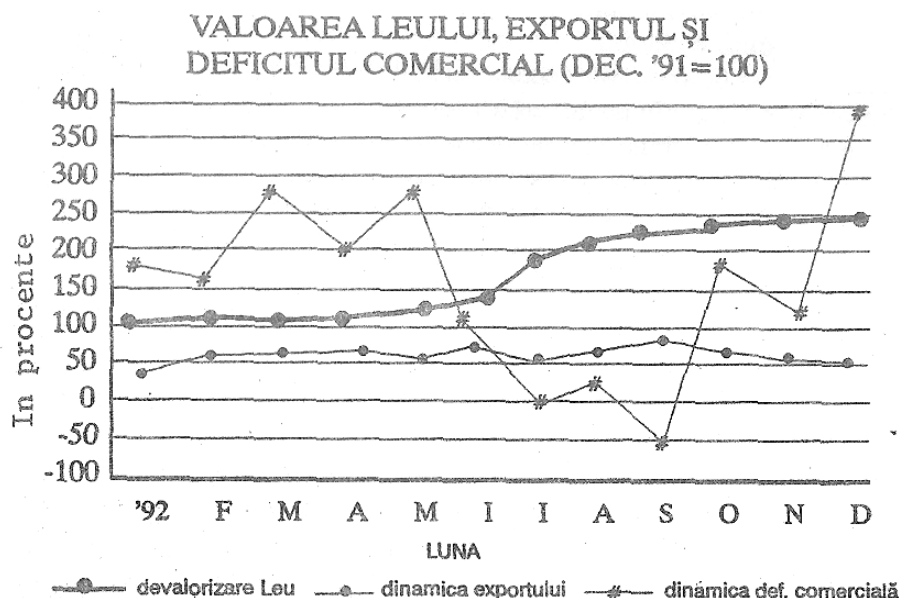
De asemenea, creșterea șomajului în condițiile practic identice ale dinamicii prețurilor a determinat o substituție îndoielnică, deoarece dacă elasticitatea șomaj-inflație, deci cu câte procente a crescut inflația la creșterea cu un procent a șomajului, a fost ușor pozitivă în august (0,16%), noiembrie (0,81%), decembrie (0,03%) și supraunitară în ianuarie (1,06%), mai (2,62%), septembrie (3,28%), în celelalte 6 luni a fost, de cele mai multe ori, doar ușor negativă: februarie (-0,72%), martie (-0,18%), iulie (-0,32%) și octombrie (-0,06%). Numai în lunile aprilie (-2,65%) și iunie (-1,29%) se poate semnală o substituție evidentă.

Graficul nr.3

Cel de-al doilea canal inflaționist îl reprezintă politica valutară de pe lângă măsura "reformistă" de convertibilitate internă a leului. Faptul că există o anumită legătură între evoluția valorii monedei naționale și nivelul general al prețurilor din economie nu este negat aproape niciodată și de către nimeni, deși comensurarea acestei influențe rămâne încă o problemă a calculului economic și a datelor statistice adecvate acestuia. Pentru anul 1992 este probabil că, pe perioade scurte, menținerea relativ constantă a valorii leului a determinat o încetinire a creșterii prețurilor bunurilor de consum, cu o întârziere de aproximativ 2-3 luni. În graficul nr.3 se ilustrează această ipoteză, pentru anul 1992, prin reprezentarea evoluției creșterii prețurilor de consum și a prețurilor cu ridicata din industrie, comparativ cu evoluția valorii monedei naționale. În același timp, apărarea politicii valutare actuale în unele medii politice și chiar științifice din considerente privind stimularea exporturilor reprezintă, pentru economia noastră de tranziție, o teză eronată și dăunătoare obiectivului esențial imediat – oprirea declinului economiei și relansarea comerțului exterior. Dovezi în acest sens aduc, cu ușurință, calculele privind compararea devalorizării Leului cu evoluția exporturilor, pentru care țara noastră dispunea de cel mai dinamic sector economic, și cu deficitul balanței comerciale (Graficul nr.4)

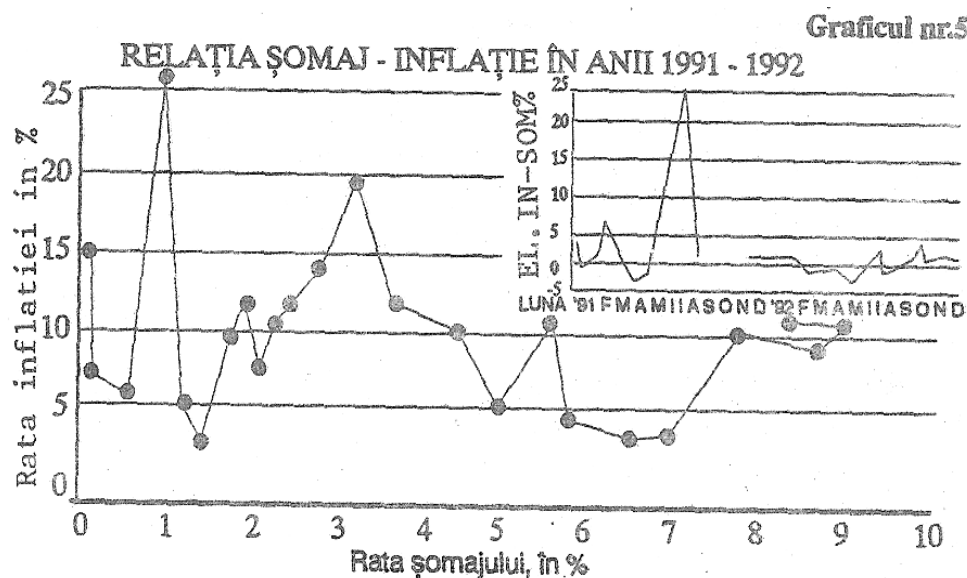
Graficul nr.4

În permanență, în cursul anului 1992, cu excepția lunilor de vară, creșterea deficitului a fost superioară devalorizării monedei naționale, iar evoluția exporturilor nu a urmat inversul dinamicii deprecierei leului. Atunci când se argumentează că evoluția comerțului exterior ar fi fost și mai nefavorabilă fără o astfel de politică monetară se mută, de fapt, dezbaterile din sfera fenomenelor observate în cea a ipotezelor; în loc să se susțină necesitatea stimulării exporturilor exclusive prin manevrarea cursului ar trebui să se adopte o politică activă, coerentă, de comerț exterior și fără programe consistente de sprijinire a exportatorilor, nelipsite chiar în țări dezvoltate.

În sfârșit, între cauzele inflației un loc aparte îl ocupă rata dobânzii, o sursă, prin excelență, proprie economiei de piață. Cu toate că economia românească nu a dobândit încă acest conținut, ea suportă deja presiunea anormală a ratelor ridicate ale dobânzilor. Într-adevăr, față de liberalizarea sălbatică a prețurilor, urmată la scurt timp de o convertibilitate zgârcită a leului, programele de stabilizare macroeconomică au luat atitudine ridicând rata dobânzii la niveluri mai mult decât cămătărești (60-80% și mai mult). Nimeni și niciodată nu contestă necesitatea unei rate a dobânzii reale și pozitive. Totuși, determinarea ei aritmetică, în împrejurările actuale când instrumentele – în formare – ale economiei de piață trebuie să sprijine stoparea declinului economic (relansarea) ca și practicarea ei oarbă în întregul sistem bancar,

adaugă celorlalte surse de inflație una letală pentru toți agenții economici. Impactul nediscriminatoriu al ratelor înalte ale dobânzii, în loc să fie acel izvor necesar de însănătoșire și prosperitate a întreprinderilor – cum se susține în unele cercuri – duce la ruină sigură, economia națională în ansamblul ei. Continuitatea programului de stabilizare macroeconomică pe parcursul a 2 ani, menținut și aplicat nestingherit de realitățile zilnice de către Banca Națională, nu a condus la schimbări substanțiale, la găsirea unui punct de echilibru al binomului inflație-șomaj și nici măcar la substituirea clară a ratei tot mai înalte a șomajului cu o inflație mică sau moderată (Graficul nr.5).

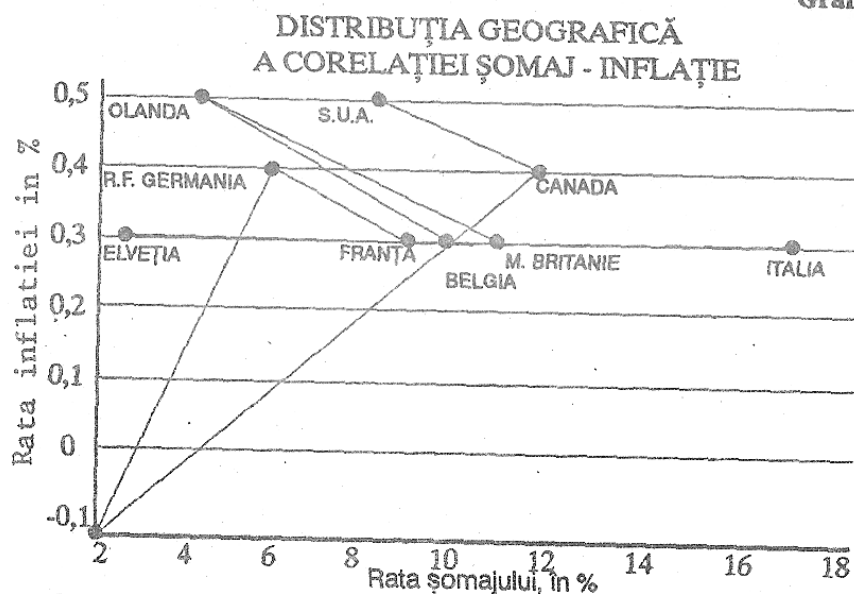

Pentru comparație, graficul nr. 6 exemplifică, în limita datelor disponibile, distribuția geografică internațională a corelației șomaj-inflație, folosind ca date creșterea prețurilor față de luna anterioară din februarie 1992 pentru Japonia, Belgia, Franța, Olanda, Elveția și rata șomajului din februarie 1992 pentru Germania, Olanda, Franța, Belgia; din martie 1992 pentru Italia¹⁾. Se constată că evoluția prețurilor nu s-a ordonat de la sine, deși șomajul a devenit aproape masiv. Cu toate acestea, nu trebuie incriminată lipsa de reacție "pozitivă" a

¹⁾ „Economia mondială în cifre. Buletin trimestrial nr. 1”, Institutul Național de Conjunctură, Marketing și Management pentru Comerț și Turism Virgil Madgearu, București, 1992, pag. 69-70, date prelucrate după Reuters.

economiei ci, mai degrabă, neadekvarea politicilor macro, adoptate neinspirat din economiile de piață mature, la mediul economic real.

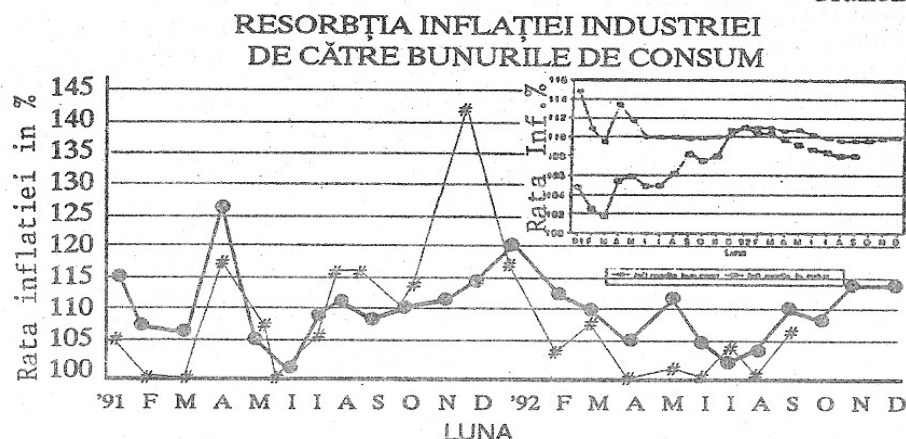
Graficul nr.6

Ca sumară privire retrospectivă asupra consecințelor generale ale evoluției corelației inflație-șomaj în perioada 1991-1992, șomajul rămânând un flagel recunoscut sub acest apelativ, constatăm – în ciuda unor afirmații care vin din diverse surse, chiar mai autorizate: "... Inflația n-a omorât pe nimeni..."²⁾ - mai ales, caracterul experimental al "implementării" unor viruși de tot felul în economia și societatea românească, dezvoltată până la stadiul de "politici economice". Desigur, inflația a fost resorbită integral de scăderea nivelului de trai al populației (graficul nr.7 probează, cu rare excepții, că la bunurile de consum prețurile au crescut mai mult decât prețurile cu ridicata din industrie), dar, geneza unui ciclu inflaționist, o treabă simplă și la îndemână, nu se justifică în afara unei politici conștiente și profesioniste de dirijare a variabilelor macroeconomice de natură să creeze compensări între daunele sociale produse prin manevrarea pârghiilor din economie, tocmai cu scopul de a permite supraviețuirea reformei, făcând-o cât mai suportabilă.

²⁾ Acad. Costin Kirițescu în revista „Capital” nr.6/12 februarie 1993, pag. a 9-a.

Graficul nr.7

Politicile economice trebuie să optimizeze (minimizeze) suma = inflație + șomaj, care reprezintă condiția principală a stabilității sociale, deci criteriul lor exterior de selecție și validare. Se poate recurge la inflație ori șomaj, câteodată la ambele deodată, cu discernământ – pentru a se realiza anumite obiective ale politicii economice; este calea prin care unele variabile (daune) sociale dobândesc funcționalitate economică, devin, deci, folositoare. Cu atât mai mult trebuie să fim practici în politică, cu cât dificultățile actuale – multe încă necunoscute – obligă la o maximă responsabilitate: “O dată în plus, în istoria sa, România stă în fața unei istovitoare și foarte ascuțite faze a dezvoltării sale, afirmă Rolf Beks. Plastic vorbind, ea are în față o vale adâncă și întunecoasă. La sfârșitul acesteia, vor apărea lumina sau poate Soarele, dar nu cred că ele vor mai fi văzute de oamenii maturi de azi. Fructele eforturilor acestor ani vor fi culese de generațiile viitoare. Le doresc celor care au astăzi răspunderi majore în România un cap limpede și rece în programarea politicii lor o inimă fierbinte atunci când se raportează la nevoile și interesele intime ale poporului român”.¹⁾

16 Februarie 1993

Dr. Victor Stoica

¹⁾ Niculescu, Mihaela „Terapia tranziției” interviu cu prof. univ. Dr. Rolf Becks – Universitatea Tehnică din Darmstadt, în *Adevărul economic* nr.6 (50)/14-20 februarie 1993, pag. 10.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
Nr. 13-14/1993**

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

SUMAR

COMPETITIVITATEA, PROGRESUL TEHNIC ȘI PROTECȚIA MEDIULUI - FACTORI ÎN RESTRUCTURAREA RAMURILOR INDUSTRIALE ȘI A ACTIVITĂȚII AGENȚILOR ECONOMICI	309
Partea I - Ajustări structurale în vederea creșterii competitivității activității economice	309
1. Industria metalurgică	310
2. Industria chimică și petrochimică.....	313
3. Industria ușoară	317
Partea a II-a - Cerințele protecției mediului în strategia restructurării industrii.....	320
4. Poluarea și protecția mediului înconjurător în România.....	320
5. Elemente de fundamentare a restructurării cu luarea în considerare a restricțiilor ecologice	324
6. Impactul ecologic al exploatării resurselor minerale.....	330
7. Reflectarea cerințelor de protecție a mediului în strategia restructurării industriei producătoare de energie electrică și termică.....	333
Partea a III-a - Progresul tehnic în strategia și politicile agenților economici.....	336
8. Locul agentului economic în strategia restructurării industriei ...	336
9. Strategia inovării prin produse la nivelul unei firme industriale ...	338
10. Incidentele progresului tehnic în procesul de adaptare a aparaturii productive (cu exemplificare în industria mijloacelor de tehnică de calcul electronic).....	343

COMPETITIVITATEA, PROGRESUL TEHNIC ȘI PROTECȚIA MEDIULUI - FACTORI ÎN RESTRUCTURAREA RAMURILOR INDUSTRIALE ȘI A ACTIVITĂȚII AGENȚILOR ECONOMICI

**Olga MIHĂESCU (coordonator),
Nicoleta HORNIANSCHI, Elena
PELINESCU, Rodica MIROIU,
Gheorghe MANEA, Sabina
MUSCALU, Victor PLATON,
Teodor POPESCU, Mihaela
PĂRĂLUȚĂ, Dana ANTONESCU,
Nicoleta ODAE**

PARTEA I - AJUSTĂRI STRUCTURALE ÎN VEDEREA CREȘTERII COMPETITIVITĂȚII ACTIVITĂȚII ECONOMICE

Abordarea procesului de restructurare a unor ramuri ale industriei prelucrătoare, foarte diferite din punctul de vedere al specificului și „maturității” în economia românească, dar apropiate în ceea ce privește premisele restructurării, nevoia de competitivitate și de schimbare, are ca obiectiv atât fundamentarea celor mai potrivite direcții pentru restructurarea ramurilor respective, cât și evidențierea caracterului cvasigeneral al unor probleme în industria românească. Astfel, chiar dacă ramurile industriale abordate sunt în situații diferite în ceea ce privește structurile și caracteristicile piețelor cărora li se adresează, sunt în aceeași situație precară în ceea ce privește volumul, structura și calitatea ofertei – ceea ce naște o primă direcție generală a procesului de restructurare. De asemenea, deși ramurile industriale respective sunt în situații foarte diferite în ceea ce privește perspectivele de reorganizare a sistemului industrial și de modificare a structurilor de proprietate, sunt în aceeași situație în ceea ce privește nevoia de competență managerială, de tehnologii performante și nepoluante, de acces la surse de materii prime de

calitate și ieftine, de inițiativă creatoare și de existență a unui sector dinamic și inovativ de întreprinderi private mici și mijlocii, complementar sectorului de întreprinderi de stat sau publice, de mari dimensiuni.

1. Industria metalurgică

Procesul de restructurare a industriei metalurgice, început cu 20 de ani în urmă în țările industrializate, a însemnat o reformă profundă a structurilor acestei industrii, cu implicații majore pe planul capacităților de producție și al locurilor de muncă.

În România, restructurarea industriei metalurgice constituie un proces amplu ce se desfășoară nu numai la nivelul structurilor tehnologice, ci și în domeniul structurilor de proprietate și al celor organizatorice, suprapunându-se procesului amplu de adaptare a structurilor economiei naționale la cerințele economiei de piață.

Principalii factori determinanți ai evoluției în perspectivă a metalurgiei românești sunt, după părerea noastră, următorii:

a) Cererea de produse metalurgice. La nivel mondial, cererea are un caracter ciclic, piața fiind supusă unor presiuni conjuncturale puternice la anumite perioade. Creșterea cererii pe piața mondială va fi de numai 2% în perioada 1990-2000. Pe plan intern, în perspectivă, piața va cunoaște în continuare mutații spectaculoase ca urmare atât a modificării structurii PIB, în direcția scăderii ponderii industriei, cât și a creșterii intensității utilizării oțelului, îndeosebi ca urmare a creșterii cererii pentru oțelurile de calitate superioară.

Analizele efectuate asupra evoluției în perspectivă a pieței interne au scos în evidență menținerea nivelului cererii la produsele din oțel, la un nivel sub 7 mil./t anual, ceea ce va determina fie închiderea unor capacități de producție, fie utilizarea acestora la 50-60% din capacitatea totală.

b) Resursele de materii prime și energetice. Analiza gradului de acoperire a necesarului la principalele materii prime metalurgice – cărbune cocsificabil, minereu de fier și cocs – și a resurselor energetice – gaze naturale, energie electrică și păcură – scoate în evidență dependența industriei metalurgice românești de importul materiilor prime și energiei, dependență care s-a făcut simțită chiar și în anii 1991 și 1992, ani în care producția de oțel a României a scăzut cu 40-60% față de cea înregistrată în 1989.

c) Nivelul tehnologiilor. Stoparea transferului tehnologic la începutul anilor 1980 a dus astăzi la existența unui decalaj de 5-8 ani între tehnologiile aplicate în metalurgia națională și tehnologiile moderne aplicate în domeniu pe plan mondial. Decalajul tehnologic influențează hotărâtor competitivitatea produselor metalurgice românești pe piața internațională, atât din punctul de vedere al calității produselor, cât și din cel al costurilor de producție.

d) Resursele financiare. Asigurarea resurselor financiare constituie principala condiție a realizării procesului de restructurare a metalurgiei

românești. Existența acestora resurse – cca 2 mld \$ eşalonate pe 10 ani – sau atragerea lor constituie o problemă deosebit de complexă, cu atât mai mult cu cât trebuie abordată și din punctul de vedere al oportunității lor. Este necesară o selecție riguroasă a proiectelor de investiții astfel încât acestea să poată asigura realizarea profitului și costuri competitive.

e) **Forța de muncă.** Existența unei forțe de muncă, a cărui nivel de pregătire a crescut sensibil în ultimii ani și pentru care recalificarea în meseriile de bază din cadrul metalurgiei nu comportă probleme deosebite, constituie unul din principalii factori favorizanți ai restructurării.

f) **Capacitățile de producție.** Deoarece majoritatea prognozelor indică, pentru următorii 5-8 ani, un nivel optim de 7-8 mil. t oțel/an pentru metalurgia românească, existența unui excedent important de capacități de producție pe întreaga filieră de obținere a produselor metalurgice constituie un avantaj major în procesul restructurării.

Conjunctura economică și politică actuală necesită concentrarea eforturilor spre promovare a celor produse care sunt – sau pot deveni în scurt timp – competitive pe piața mondială.

În aceste condiții, considerăm că principalele cerințe de restructurare a industriei metalurgiei sub incidența factorilor determinați sunt:

- Modificări în structura ofertei de produse metalurgice în concordanță cu evoluția cererii interne și externe. Din punct de vedere calitativ, oferta românească este orientată preponderent spre produsele cu un grad redus de prelucrare – tablă groasă, profile mijlocii și grele – și din oțeluri obișnuite – oțel carbon și slab aliat – ceea ce determină o valorificare relativ scăzută a acestora. Totodată, costurile de fabricație sunt pentru multe produse deosebit de ridicate ca urmare, în primul rând, a consumurilor specifice ridicate. Dar, reorientarea structurii ofertei către produsele care pot asigura o competitivitate reală, este realizabilă numai prin re tehnologizare, ceea ce, în condițiile existenței unui capital investiționar limitat, este dificil de realizat;
- Modificări în structura tehnologică în direcția renunțării la elaborarea oțelului în cuptoare Martin, extinderea turnării continue, a prelucrării oțelului în afara cuptorului, introducerea unor tehnologii moderne în sectoarele de prelucrare finală a oțelului. Aceste mutații în structurile tehnologice vor permite în primul rând scăderea semnificativă a necesarului de resurse și implicit, a importurilor de materii prime, materiale și energie și îmbunătățirea parametrilor tehnico-economici ai produselor obținute.

Obținerea unei competitivități reale a produselor metalurgice românești pe piața mondială constituie obiectivul principal al strategiei de restructurare a industriei metalurgice. Ținând cont de posibila evoluție a principalilor factori de

influență și de nivelul atins de metalurgia națională în evoluția sa, principalele direcții de restructurare considerăm a fi următoarele:

1. Modificarea totală sau parțială a formei de proprietate. Pornind de la unele trăsături specifice ale acestei industrii – capitalul este deținut de stat în proporție de 100 % - și de la ponderea ridicată a combinatelor metalurgice integrate în volumul producției industriale a ramurii (peste 60%), apreciem că pentru moment problema trebuie abordată diferențiat. Astfel, considerăm necesară privatizarea rapidă a unităților de mici dimensiuni, ca un domeniu de producție bine definit și unitar, orientate spre producția finală – ex: Cablul Românesc, Ploiești. Helitub București etc. - și a unor sectoare, îndeosebi cele de prelucrare finală sau conexe activității de bază.

Marile combine siderurgice, datorită multiplelor probleme pe care le ridică din punct de vedere organizatoric, investițional, tehnologic și social, vor trebui menținute în proprietatea statului, cel puțin pentru următorii 5-8 ani.

2. Realizarea unor structuri organizatorice care să permită aplicarea unor strategii de restructurare coerente și diferențiate, atât la nivelul ramurii cât și al fiecărei unități în parte. Practic, la nivelul marilor combine ar trebui să aibă loc separarea organizatorică, în ideea ca fiecare unitate să aibă o activitate clar definită, a cărei ofertă să se adeseze unui segment de piață bine conturat și cu un grad de specializare relativ ridicat.

Dezvoltarea unui sector puternic în domeniul miniuzinelor constituie un imperativ pentru metalurgia națională din cel puțin trei motive:

- posibilitatea pătrunderii mai rapide a capitalului privat într-o industrie puțin atractivă pentru investitori;
- creșterea flexibilității și, implicit, a vitezei de răspuns la cerere;
- investiția specifică de retehnologizare de cel puțin două ori mai mică decât în cazul marilor combine siderurgice.

În metalurgia națională premisele există, având în vedere posibilitățile practice de realizare a unor astfel de miniuzine în special pe dotările existente – minilaminoare, secții specializate pe un anumit tip de produse – care pot deveni astfel rentabile și competitive într-un timp foarte scurt.

3. Modernizarea structurilor de producție (tehnologice), prin:

- renunțarea la dotările tehnice uzate fizic și moral;
- introducerea și extinderea unor tehnologii moderne.

În primul caz avem în vedere, în special, renunțarea la elaborarea oțelului prin procedeul Siemens-Martin, care continuă să dețină o pondere ridicată în structura de producție a oțelului, peste 20% în 1991, chiar în condițiile închiderii unor capacități importante în ultimii ani la Hunedoara, Reșița și Oțelu Roșu. Părerea unanimă a specialiștilor este că, în condițiile

specifice României, structura pe procedee de elaborare a oțelului trebuie să fie 70-75% convertizor și 20-30% electric.

A doua direcție de restructurare tehnologică este creșterea ponderii procedeelor moderne de elaborare și prelucrare a oțelului: extinderea turnării continue de la 30 % la peste 60% și modernizarea instalațiilor de laminare.

Analizele efectuate scot în evidență necesitatea concentrării investițiilor spre sectoarele care dețin deja o dotare tehnologică de nivel ridicat. În acest context apare în mod evident ideea promovării în cadrul strategiei de restructurare a metalurgiei a unor direcții de specializare, de dezvoltare selectivă. Considerăm ca posibile sectoare de specializare: fabricarea țevelor conducte sudate, a sârmelor trase și trefilate, a tablelor subțiri laminate la rece, a țevelor petroliere etc.

În procesul restructurării industriei metalurgice, responsabilități deosebite revin statului, unicul proprietar, care este necesar să acționeze pe multiple planuri pentru susținerea restructurării industriei metalurgice.

Politica guvernamentală în acest domeniu trebuie să se axeze pe următoarele elemente principale:

- acordarea de garanții guvernamentale investitorilor străini și realizarea unei legislații care să încurajeze atragerea de capital străin;
- corelarea programului de restructurare a metalurgiei cu cele de asistență socială, știut fiind că redimensionarea capacităților de producție ale marilor combinate siderurgice afectează colectivități umane de mari dimensiuni;
- orientarea investițiilor din credite de stat cu prioritate spre acele sectoare ale metalurgiei care pot deveni rentabile în maxim 1 an;
- încurajarea cererii de produse metalurgice prin lansarea unor comenzi guvernamentale;
- crearea unui cadru legislativ simplu și coerent, care să asigure trecerea rapidă în proprietate particulară a unor unități metalurgice sau a unor sectoare ale acestora;
- menținerea sub control guvernamental a importurilor de produse metalurgice în următorii 2-3 ani.

2. Industria chimică și petrochimică

Abordarea problematicii restructurării industriei chimice și petrochimice românești se subordonează ideii generale a simbiozei ce ar urma să existe în cadrul strategiei de restructurare a ramurilor industriale și între politicile structurale promovate la nivel național și tendințele de modificare existente și, mai ales, previzibile în comportamentul agenților economici. În acest sens, se poate afirma că între elementele de fundamentare macro și microeconomică a procesului de restructurare a industriei chimice sunt decalabile anumite puncte

de convergență, aparținând – în principal – domeniului obiectivelor urmărite, care sunt, în majoritatea cazurilor, comune (dezvoltarea în concordanță cu cerințele pieței, profitabilitatea demersului economic, amplificarea volumului exporturilor etc), dar și anumite puncte de divergență ce derivă, în special, din modalitățile diferite de atingere a obiectivelor propuse, precum și din anumite interese de moment (ca, de exemplu, necesitatea reconsiderării cursului valutar la fixing, măsură care a afectat puternic agenții economici din chimie după 11 noiembrie 1990) ținând de etapa parcursă în această perioadă și care se reflectă, în primul rând, în poziția față de structura exportului de produse chimice și petrochimice.

Analiza evoluției industriei chimice și petrochimice după 1989 relevă aspectele semnificative prezentate în continuare:

- volumele producției fizice realizate în ultimii doi ani indică un grad de utilizare a capacităților de producție foarte redus (47,7% pe ansamblul ramurii), inacceptabil din punctul de vedere al eficienței economice (ca urmare a sporirii cu cca 25-35% a consumurilor specifice în cazul funcționării sub capacitate a liniilor de fabricație în flux continuu), grad ce coboară chiar sub această valoare pentru instalațiile de îngrășăminte chimice (33%) sau pentru cele producătoare de anvelope ATA (35%);
- fondurile alocate activității de CS-DT reprezintă numai 0,23% din cifra de afaceri a ramurii, ceea ce conduce la concluzia că este puțin probabilă rezolvarea, cu acest efort redus, a problemelor stringente de modernizare tehnologică cu care se confruntă majoritatea fabricațiilor din chimie;
- producția industrială în anul 1991 prezintă un declin marcant față de 1989 (98,1 mld. lei față de 203,6 mld. lei în prețuri comparabile, respectiv 48%); aceeași situație o prezintă și exportul, care a atins în același an abia 30% din valoarea exportului de produse chimice a anului 1989. Între cauzele obiective ale scăderii producției industriale a ramurii, un loc de prim ordin îl ocupă insuficiența resurselor materiale și energetice alocate pentru susținerea programelor de producție, care, pe ansamblul agenților economici, au fost cu circa 40-43% mai reduse comparativ cu anul 1989.

Din cele expuse anterior rezultă că perioada anilor 1990, 1991 față de 1989 a însemnat un declin accentuat al industriei chimice și petrochimice românești materializat în scăderea accentuată a producției industriale (livrările de produse chimice situându-se în 1991 cu cca 20-50% sub nivelul cererilor exprimate, aflate, de altfel, și acestea în continuă scădere), ineficiența activității economice, ieșirea de pe și pierderea unor piețe externe, neasigurarea consumului de produse chimice pentru populație etc.).

Apreciem că, în lipsa unei privatizări reale (peste 70% din capitalul social al întreprinderilor chimice aparține statului, neexistând perspective apropiate de modificare a acestei situații) și a bursei, singura în măsură ca prin evoluția cursului bursier al acțiunilor (dacă acestea ar exista la rândul lor) diferitelor societăți comerciale să selecteze întreprinderile și sectoarele de activitate cu cele mai mari surse de proprietate în viitor, operaționalizarea unor criterii¹⁾ economice pare singura alternativă viabilă pentru fundamentarea procesului de restructurare²⁾.

Pornind de la constatarea că într-o economie de piață autentică, fiecare agent economic constituie un centru autonom de decizie pe baza unei evaluări proprii și, de cele mai multe ori, obiective a costurilor de oportunitate, se poate deduce că obiectivul major al procesului de restructurare în industria chimică și petrochimică ar urma să fie, mai ales într-o primă etapă, eficientizarea activității productive a fiecărui agent economic, în vederea supraviețuirii în condițiile concurențiale concrete ale mediului economic intern și internațional. În aceeași strictă dependență de modalitatea de rezolvare a problemei proprietății (dacă avem în vedere cele două alternative-privatizarea unităților mici și mijlocii cu rămânerea în proprietatea statului a marilor combinate sau derularea în paralel a „marii” și „mici” privatizări în chimie) se află alte două elemente esențiale pentru procesul de restructurare a producției ramurii, și anume potențialul de CS-DT aferent domeniului, ca și posibilitatea și modalitatea de acoperire cu resursele financiare necesare, fără de care derularea procesului nu este posibilă.

Studiul acțiunii acestor factori în intercorelarea lor relevă că, în condițiile concrete ale chimiei românești, pare mult mai probabilă și mai adecvată adoptarea unei politici de restructurare „a pașilor mărunți”, deci necesitatea stabilirii unei liste de priorități și a principalelor etape cu care ar urma să demareze procesul de restructurare atât la nivelul ansamblului ramurii, cât și la cel al fiecărui agent economic în parte.

Prin prisma considerentelor prezentate mai sus, dar și a altora ce nu și-au putut găsi locul în spațiul restrâns al acestei sinteze, apreciem că în scopul valorificării potențialului productiv acumulat în industria chimică și petrochimică națională până în prezent și al depășirii situației actuale nefavorabile ar fi utilă structurarea strategiei acestei ramuri cel puțin în următorii 10 ani, pe patru coordonate majore:

¹⁾ Prezentate detaliat în lucrarea „Ajustări structurale în industria prelucrătoare”, ICRISI, 1991, p.86-95.

²⁾ Pentru a înlătura orice confuzie menționăm că, în cuprinsul lucrării, ne-am propus evidențierea unor elemente de ordin calitativ, în special, relevarea unor domenii cu șanse reale de dezvoltare în viitor și nicidecum stabilirea unor niveluri normative, operație realizată de altfel de Departamentul de profil din Ministerul Industriei.

1. Restructurarea selectivă și respecializarea industriei chimice și petrochimice românești (axată, în prezent, în proporție de peste 80% din producție pe produse de joasă și medie prelucrare) pe criteriile avantajului comparativ, în concordanță cu condițiile concrete geoeconomice și politice din țara noastră, ceea ce ar putea conduce la specializarea producției chimice românești în proporție de 30-35% pe produse de medie și înaltă prelucrare, beneficiind de piețe de desfacere pe plan mondial (nivel comparabil cu cel înregistrat în industria chimică franceză și cea germană, dar inferior celui de 45-50% realizat de chimia elvețiană). Apreciem că selectarea efectivă a produselor, interesant din punct de vedere al perspectivelor de dezvoltare, ar urma să aparțină fiecărui agent economic în parte, statul contribuind la facilitarea contactelor între partenerii români și cei străini și, mai ales la garantarea creditelor, uneori absolut necesare realizării producției în condiții competitive etc. Se propune, de asemenea, limitarea la strictul necesar a produselor cu consumuri energetice ridicate și înlocuirea lor treptată cu produse cu consum ridicat de inteligență și creativitatea tehnică românească. Experiența practică a altor țări în domeniul dezvoltării industriei chimice (ca, de exemplu, cea a Elveției) relevă posibilitatea ca prin restructurări de fond ale producției să fie posibilă obținerea unei cifre de afaceri duble comparativ cu cea realizată de industria națională a chimiei și petrolului în 1982 în condițiile unui consum energetic similar.

2. Realizarea unui indice al schimbărilor structurale de 8-10, specific și altor țări asemănătoare României din punctul de vedere al resurselor disponibile (ca de ex. Spania, Austria, Olanda etc.) ceea ce ar conduce la adaptarea industriei chimice naționale la exigențele unei economii de piață liberă, permițându-i reintegrarea în condiții de eficiență sporită în diviziunea internațională a muncii.

3. Dezvoltarea industriei chimice și petrochimice pe linia valorificării substanțelor utile din deșeurile poluante și reziduurile de fabricație, ceea ce presupune un efort investițional cu circa 40% mai redus decât cel aferent dezvoltării unor noi domenii și conduce la economisirea unui important volum de valută ce ar trebui afectat lărgirii bazei de materii prime. De altfel, realizarea de produse petrochimice din materii prime alternative (ca, de exemplu, metanolul) ar fi una dintre căile importante de reducere a dependenței economice românești de necesarul de petrol și produse petroliere din import.

4. Reevaluarea comportamentului agenților economici și adaptarea unui comportament evolutiv care să valorifice atât oportunitățile create prin politica de ajustări structurale promovată la nivelul ramurii cât și cele proprii, în așa fel încât să-și atingă obiectivele de competitivitate și, prin aceasta, să contribuie la dezvoltarea economică în ansamblul.

În acest sens, apreciem că principalele etape în instrumentarea demersului de fundamantare a restructurării producției la nivelul agenților economici din industria chimică și petrochimică ar trebui să se refere la:

lansarea unor acțiuni sistematice și complexe de cercetare a pieței interne și externe, reevaluarea tuturor resurselor interne potențial valorificabile cu eforturi unanime, adoptarea unei tactici ofensive pe piață, elaborarea strategiei proprii de firmă etc.

3. Industria ușoară

În evaluarea perspectivelor de relansare și restructurare a industriei ușoare românești, s-a pornit de la evidențierea principalelor caracteristici, atuuuri, deficiențe și restricții în evoluția acesteia.

Astfel, pe fondul scăderii cererii externe și interne, al unor capacități de producție extrem de mari, dar cu un grad de uzură fizică ridicat (estimat la 44,3%) și cu o uzură morală avansată (peste 30% din utilaje au durată normată de serviciu deja îndeplinită), al scăderii vertiginoase a bazei de materii prime necesare (reducerea producției proprii de in și cânepă, nevalorificarea eficientă a lânii ca urmare atât a prețurilor prea ridicate comparativ cu puterea de cumpărare a pieței interne, cât și a calității sale slabă, scăderea drastică a importurilor de bumbac, în special ca urmare a desființării CAER-ului, precum și scăderea producției de fibre și fire chimice), al unor tehnologii care nu se ridică la nivelul de vârf înregistrat pe plan mondial, precum și al lipsei resurselor financiare necesare actualei etape, considerăm că singura resursă nerestricțivă în procesul restructurării industriei ușoare românești o constituie forța de muncă, abundentă din punct de vedere cantitativ, dar și la un nivel calitativ, în general, ridicat. În aceste condiții, considerăm că disponibilizarea în anul 1992 a peste 42000 de salariați din această ramură, ca efect al închiderii temporare sau definitive a 46 de întreprinderi, a condus la risipa celui mai important factor de producție, factorul uman.

Prin urmare, apreciem că principala resursă pe care trebuie să se mizeze în procesul restructurării industriei ușoare este factorul uman, prin munca, inteligentă și creativitatea sa. Numai munca și creația românească pot depăși handicapul tehnologiilor învechite, al resurselor limitate de materii prime și financiare și să conducă la o sporire a competitivității produselor românești, atât pe piața internă, cât și pe cea externă. Atingerea acestui obiectiv presupune diversificarea producției și cererea unor sortimente în pas cu noutățile modei pe plan mondial, precum și impunerea, prin aceasta, a unor mărci românești pe piața internațională. În aceste condiții, strategia de penetrare a întreprinderilor pe piață nu va trebui să mai fie exclusiv cea a unui preț scăzut, ci, din contră, considerăm că un obiectiv principal, dar și un efect al restructurării industriei ușoare, îl va constitui îmbunătățirea fabricii astfel încât să apară posibilitatea creșterii prețurilor produselor sale pe piața mondială, ca efect al competitivității sporite.

Această tendință corespunde obiectivului procesului de restructurare a industriei ușoare, și anume, cererea unei structuri de ramură bazată pe

societăți comerciale profitabile, în condiții de concurență a pieții. În perspectivă, industria ușoară românească va trebui să se dezvolte astfel încât să se realizeze atât o creștere cantitativă, cât și o modificare structurală a producției care să asigure, pe lângă bunurile destinate consumului populației și necesarul de articole tehnice, textile, din piele și din cauciuc destinate consumului industrial din alte ramuri ale economiei, în condițiile sporirii tehnoprezentării acestora corespunzător cerințelor de competitivitate și modă, asigurarea volumului de materii prime și materiale necesare producției, precum și a utilajelor și echipamentelor necesare re tehnologizării și modernizării fabricației. Nu trebuie neglijat, însă, nici faptul că acest proces ar urma să se desfășoare în condițiile menținerii unor restricții impuse de posibilitățile limitate de asigurare din intern a materiilor prime naturale (cca. 40% din necesar), nivelul scăzut de asigurare de fibre și fire chimice fiind și foarte fine din noile generații, cu structură și tratamente speciale (cca. 44% din necesarul total de fibre și fire chimice), dotarea redusă cu utilaje și instalații tehnologice necesare aplicării unor tehnologii noi de preparare și finisare superioară a produselor, resursele valutare limitate pentru achiziționarea de utilaje și echipamente destinate acțiunii lor de modernizare restricțiile la importul de produse de textile – pielărie impuse de țările dezvoltate pentru protejarea industriilor proprii.

Pornind de la aceste considerente, apreciem că obiectivele restructurării industriei ușoare, precum și principalele soluții de realizare a acestora, prin intermediul politicilor economice, în concordanță cu potențialul și specificul ramurii, sunt următoarele:

1. Oprirea declinului economic al ramurii și asigurarea competitivității acesteia, prin: reanalizarea societăților comerciale cu capital de stat, în vederea restructurării organizaționale prin desprinderea unor activități conexe profilului de bază, precum și a unor activități productive, în măsura în care fluxul tehnologic o permite; urgentarea aplicării legii privatizării, selectarea, pe bază de studiu de caz, a celor mai potrivite soluții de organizare, inclusiv posibilitatea de integrare pe verticală de tip holding.

2. Realizarea unei structuri performante și competitive prin dezvoltarea în ritmuri superioare a sectoarelor de produse finite (tricotaje și confecții), iar în cadrul acestora, dezvoltarea mai rapidă a producției de tricouri și îmbrăcăminte exterioară comparativ cu celelalte subramuri.

3. Valorificarea optimă a potențialului existent în vederea creșterii gradului de utilizare a capacităților de producție (de la 65% în 1992 la 85% în 1995 și chiar 92% în anul 2000) și a valorificării experienței acumulate și a renumelui multor întreprinderi românești, în scopul creșterii producției și al recuceririi pozițiilor pe piețele mondiale.

4. Reducerea consumului de resurse materiale, în special a celor provenite din import, prin modernizarea proceselor de fabricație, în vederea reducerii greutateii țesăturilor și sporirii fineții acestora, prin utilizarea de fibre cu finețe sporită, utilizarea de amestecuri de fibre naturale și chimice și a înlocuitorilor, cât și prin utilizarea de materiale recuperabile.

5. Creșterea capabilității ramurii de susținere a importurilor prin acordarea de scutiri de taxe vamale la importul de bumbac și la unele sortimente de lână fină, măsuri de stimulare a exporturilor, luarea în considerare a materiilor prime pentru industria ușoară în înțelegerile de barter promovate prin acorduri guvernamentale.

6. Integrarea internațională atât în domeniul tehnico-științific, cât și al comercializării produselor.

7. Diminuarea problemelor sociale, generate în primul rând de șomaj, prin organizarea de cursuri de calificare și recalificare, concedii fără plată până la reluarea activității, redistribuirea către alte domenii (servicii, agricultură), acordarea de ajutor de șomaj etc.

8. Asigurarea unei compatibilități depline a structurii industriale a ramurii cu mediul ambiant, fapt ce presupune constituirea, la nivel departamental sau guvernamental, a unor fonduri speciale destinate reducerii poluării sau pentru acordarea unor credite avantajoase agenților economici poluatori în vederea încadrării acestora în normele admisibile. În situații extreme, nu este exclusă nici închiderea totală sau parțială a agenților economici poluatori (cazul filaturilor de la Suceava și Brăila, producătoare de fire vâscoză, deja închise din 1990) și reprofilarea acestora.

PARTEA A II-A - CERINȚELE PROTECȚIEI MEDIULUI ÎN STRATEGIA RESTRUCTURĂRII INDUSTRIEI

Tratarea distinctă a problematicii protecției mediului (pe ansamblul industriei și la nivelul unor ramuri industriale puternic poluante) în cadrul acestui demers, ce are ca obiectiv de bază fundamentarea restructurării industriei, a fost impusă de dihotomia între imperativul stopării (și, ulterior, al diminuării) fenomenelor acute de poluare din țara noastră și precaritatea mijloacelor tehnico-economică și, mai ales, financiare posibil de mobilizat pentru acest scop.

4. Poluarea și protecția mediului înconjurător în România

Impactul proceselor de fabricație cu mediul înconjurător a avut, ca în toate țările industrializate, de altfel, efecte puternice asupra factorilor de mediu, în România. Din nefericire, însă, secretul datelor și informațiilor privitor la intensitatea fenomenelor și amploarea ori gravitatea efectelor au făcut să nu se cunoască exact adevărata dimensiune a poluării.

În general, se poate spune că, în întreaga țară, 4,0-4,5 mil. locuitori se află sub incidența poluării – din care, sub impactul permanent 1,2-1,5 mil., corespunzând unei arii locuite de aprox. 10% din suprafața țării. Industria contribuie la acest proces cu 82% la poluarea apei, cu 93% la poluarea aerului și cu 96% la poluarea solului. Pe subramuri de activitate, energetica este responsabilă, în cea mai mare măsură, de poluarea aerului (70% în totalul emisiilor), industria chimică-petrochimică pentru poluarea apei (70-74%), iar industria minieră pentru poluarea solului (cu 94% din total), după cum se poate vedea și din datele din tabelul 1.

Urmare a prezenței substanțelor poluante în factorii de mediu, sănătatea populației este afectată în proporție de 20%; contribuie la această situație și poluarea apei, 40% din totalul rețelei hidrografice a țării încadrându-se în „ape categoriile III și IV de calitate”.

În cazul poluării aerului, industria intervine cu 120-140 mil. t/an, din care, cca 100 mil. tone reprezintă substanțe nocive.

Tabelul 1 - Cantitatea totală a poluanților deversați în mediul înconjurător și structura acestora, în perioada 1989-1991

Ramura	Anul de referință	Poluanții deversați în factorii de mediu					
		AER		APA		SOL	
		Cant.	%	Cant.	%	Cant.	%
0	1	2	3	4	5	6	7
TOTAL	1989	127995	100	5220	100	262105	100
IND.	1991	105900	100	5100	100	216500	100
Din care:							
Ind. chimică și Petrochimică	1989	6500	5,1	3650	70,0	2049	0,8
	1991	7680	7,3	3765	73,8	1940	0,9
Ind. metalurgică	1989	17300	13,5	99	1,9	2746	1,0
	1991	15130	14,3	121	2,4	2590	1,2
Ind. energetică	1989	89514	69,9	750	14,4	7857	3,0
	1991	74140	70,0	713	14,0	6800	3,1
Ind. minieră	1989	894	0,7	600	11,5	248687 ^{x)}	94,9
	1991	1290	1,2	262	5,1	203605	94,0
Ind. lemnului	1989	8435	6,6	27	0,5	94	-
	1991	2054 ^{xx)}	1,0	130	2,5	185	-
Ind. mat. de constr.	1991	784	0,7	72	0,1	88	-
Ind. constr. de mașini	1989	2377	1,9	14	0,3	440	0,1
	1991	3565	3,4	29	0,5	545	0,1
Ind. textilă și pielărie	1989	1247	1,0	21	0,4	73	-
Ind. electron.	1991	459	0,8	18	0,3	480	0,2
Electrotehn.	1989	381	0,3	3	-	126	-
Mec. Fină	1991	300	0,3	10	-	30	-
Ind. petrolului	1989	607	0,5	2	-	-	-
	1991	500	0,5	3	-	27	-

^{x)} - inclusiv steril

^{xx)} - inclusiv ind. materialelor de constr.

Sursa: Date de la Ministerul Industriei, 1992

Dintre acestea SO_x este, de departe, cel mai periculos, afectând cca. 3,5 mil. ha păduri.

În cazul poluării solului România produce aproximativ 300 mii t/an deșeuri solide, din care sterilul provenit din industria minieră reprezintă 250-260 mil.t. Raportul industriei la cantitatea totală de deșeuri este estimată la 260 mil. t/an, din care deșeurile toxice reprezintă 6,5 mil. tone. Deșeurile industriale solide acoperă o suprafață de 300.000 ha din care 2/3 conțin substanțe de tipul metalelor grele toxice și cu remanență ridicată.

A contribuit la această stare faptul că, în umbra sectorului informațiilor despre poluare, instalațiile de tratare a emisiilor populare au fost treptat scoase din funcțiune (cauze directe: restricții energetice, reducerea numărului de personal, lipsa pieselor de schimb, dezinteres etc.) reducând volumul investițiilor destinate protecției conservării și refacerii mediului, care s-au menținut la valori

foarte reduse: 0,1 % din PNB în România (în trecut și în prezent), comparate cu 1,0-2,5% cât se alocă în țările dezvoltate și în unele țări vecine.

Legislația existentă în perioada dinaintea din 1989 era corectă și aproximativ completă: pe baza ei nu se putea, însă, înfrâna procesul de poluare, deoarece lipseau măsurile corective concrete respectarea legislației fiind relativ voluntară.

În perioada 1991-1992 nu sunt schimbări semnificative în dinamica procesului de poluare și protecție a mediului.

Abordarea unor acte legislative emise până la anul 1989 și neacoperirea acestei lacune a agravat calitatea mediului înconjurător (practic acesta a ieșit de sub control). Reducerea, în valori absolute a cantității de poluanți este urmarea involuției generale a economiei, în valori relative, procesul de poluare se menține cel puțin la nivelul anului 1989.

Problemele protecției mediului și punerea sub control al fenomenului poluării nu se înscrie printre prioritățile administrației centrale și locale. De pildă importul unor deșeuri periculoase, furtul de substanțe radioactive au rămas fără reacție din partea guvernului și parlamentului.

După anul 1989, au fost definite zonele critice sub aspectul poluării (cca. 10 zone) cunoscute pentru efectele grave ale poluării asupra oamenilor, plantelor, animalelor, solului, apelor freatice și de suprafață etc. Până în prezent, însă, lipsa mijloacelor financiare la nivelul central, dezinteresul și apariția altor priorități (preponderant socio-politice) nu au dus la îmbunătățiri ale situației ecologice din aceste zone.

Banca Mondială a elaborat, în anul 1992, o schiță a strategiei protecției mediului înconjurător pentru România, în care prioritare sunt măsurile de completare a legislației, de renunțare la subvenționarea unităților poluatoare, de alinierea prevederilor standardelor de calitate a factorilor de mediu la cele similare din țările occidentale.

În accepțiunea ICRISI, acțiunile ce trebuie promovate pentru protecția mediului în perspectiva restructurării industriei sunt următoarele:

1. Pe termen scurt, corespunzător etapei de stabilizare a economiei, plafonarea cantității de poluanți rezultați în întreaga economie definește strategia perioadei și marchează punctul, pe curba evoluției cantității de poluanți, de la care începe reducerea, în valori absolute, a acestei cantități.

În susținerea acestui obiectiv strategic se preconizează:

- în domeniul legislației: elaborarea și aplicarea unui set de legi pentru protecția și conservarea factorilor de mediu, astfel concepute încât preocupările din domeniul protecției mediului în România să se alinieze, treptat, celor existente în țările din Europa Occidentală.

Ar fi create, astfel, condițiile legislative ca cerințele derivate din aderarea țării noastre la convențiile și tratatele internaționale ce privesc protecția mediului înconjurător să poată fi respectate:

- folosirea instrumentelor de ordin coercitiv, bazate pe principiul “poluatorul plătește”, care să asigure respectarea legislației și “înghețarea” cantității de poluanți emiși în mediu;
- în domeniul resurselor: identificarea, în perspectiva dezvoltării durabile, a economiei, a principalelor probleme rezultate din interferența exploatarei resurselor naturale cu mediul înconjurător; rezolvarea, în această etapă, a acelor probleme ce delimitează situații critice pentru calitatea factorilor de mediu sau pentru asigurarea resurselor în viitor;
- în domeniul managementului mediului înconjurător: evaluarea potențialului poluant al agenților economici, perfecționarea sistemului de urmărire și control al calității mediului la poluator și organizarea sau perfecționarea sistemului de monitoring integrat la scară națională.

2. **Pe termen mediu**, corespunzător etapei relansării economiei, reducerea cantității de poluanți emiși în factorii de mediu devine obiectivul strategic principal. Convergent acestui obiectiv, politicile cu incidență majoră asupra mediului vor trebui să prevadă:

- în domeniul legislației: alinierea prevederilor standardelor de calitate a factorilor de mediu la cele în vigoare în țările din Europa Occidentală; interzicerea amplasării de unități economice poluante în zonele care, până în prezent, nu sunt afectate de substanțe toxice; extinderea zonelor protejate; elaborarea de legi pentru refacerea mediului înconjurător deteriorat anterior în activități economice poluante.

Extinderea sistemului de eliberare a autorizațiilor de funcționare și de amplasare de noi unități economice, în funcție de criteriul impactului acestora asupra mediului înconjurător și obiectivele strategice ale etapei; respectarea înțelegerilor internaționale în domeniul protecției mediului, prioritate dată poluării transfrontiere și protejării zonelor de interes regional (bazinul Dunării, al Mării Negre, alte ape de frontieră etc.); privirea unitară a aspectelor legate de protecția mediului înconjurător în România și în Basarabia;

- în domeniul resurselor: stabilirea de limite la extracție sau valorificarea resurselor neregenerabile și regenerabile în funcție de principiile dezvoltării durabile; promovarea utilizării resurselor regenerabile, stimularea introducerii tehnologiilor nepoluante, valorificarea deșeurilor etc.; utilizarea rațională a resurselor de apă și îmbunătățirea cantității acestora în cadrul unui program rațional, protejarea și utilizarea rațională a solului în noile condiții ale structurii de proprietate, reforestarea unor suprafețe de teren, gestionarea deșeurilor;
- în domeniul aplicării instrumentelor economice: începerea internalizării costurilor de protecție a mediului, elaborarea și experimentarea metodelor de evaluare a rentabilității economice a măsurilor de

protecție a mediului și de introducere a unor tehnici economice moderne; subvenționarea unor activități ce privesc refacerea și conservarea mediului, informatizarea sistemului de urmărire și control al calității factorilor de mediu;

- în domeniul managementului mediului: adoptarea criteriului calității factorilor de mediu în procesul luării deciziilor la nivel național, sectorial și local privind dezvoltarea economică, protecția mediului, protecția socială etc.

3. **Pe termen lung**, corespunzător etapei restructurării economiei, obiectivul strategic principal îl constituie realizarea echilibrului dinamic între calitatea mediului înconjurător, utilizarea rațională a resurselor naturale și economia durabilă.

Pentru aceasta este necesar:

- în domeniul legislației: includerea parametrilor calității mediului în strategiile de dezvoltare economică;
- în domeniul resurselor: exploatarea resurselor naturale neregenerabile în conformitate cu principiile dezvoltării durabile, stimularea valorificării resurselor regenerabile (la limita echilibrului reproducerii acestora), rezolvarea problemei energetice a României;
- în domeniul instrumentelor economice și de altă natură: promovarea tehnologiilor nepoluante, internalizarea costurilor de mediu, implicarea instrumentelor social-politice (de tipul organizațiilor neguvernamentale de presiune asupra populației și administrației) în politicile de protecție a mediului;
- în domeniul managementului mediului: reducerea intensității fenomenului de poluare până la limitele stabilite prin convențiile internaționale.

5. Elemente de fundamentare a restructurării cu luarea în considerare a restricțiilor ecologice

Pentru luarea în considerare a implicațiilor și restricțiilor pe care activitatea de protejare a mediului le ridică în fața strategiei restructurării industriei românești, s-au investigat și pus în evidență corelațiile care apar între dezvoltarea economică și activitatea de protejare a mediului într-o abordare econometrică.

Astfel, s-a pornit de la teoria neoclasică a echilibrului economic și modelul Harrod-Domar de creștere economică. În modelul Harrod-Domar cu cât este mai mare proporția de produs final economisit și investit, cu atât dezvoltarea economică va fi mai rapidă. Spre deosebire de această situație s-a avut în vedere cazul în care o parte din investiții sunt dirijate spre realizarea de instalații și utilaje de reținere și neutralizare a substanțelor poluante. Fără a

renunța la rigoarea științifică necesară într-un astfel de demers și făcând unele simplificări, ipoteze și restrângeri s-au putut desprinde o serie de concluzii:

- dacă într-o economie nu sunt realizate instalații de reținere și purificare atunci există un nivel al activității productive pentru care toate substanțele poluante sunt absorbite de mediu. O dată depășit acest nivel substanțele poluante vor începe să se acumuleze în mediu;
- pentru a preveni deteriorarea calității mediului, exprimată prin densitatea de poluant relativă pe unitatea de volum sau suprafață, este necesară instalarea de sisteme antipoluante mai ales în situațiile în care capitalul activ (productiv) existent produce o poluare intensivă a mediului;
- modelul permite analiza influențelor reciproce între politicile de protejare a mediului și de restructurare:
 - ✓ o politică de protecție a mediului care să descurajeze poluatorii print axe și impozite va contribui la reducerea emisiilor poluante, dar va diminua și activitatea economică;
 - ✓ o politică de restructurare care favorizează acumularea capitalului activ (investițiile) cu același nivel tehnologic ca cel existent va determina dezvoltarea economică corespunzătoare dar calitatea mediului va diminua;
 - ✓ o politică de restructurare care să urmărească diminuarea capitalului activ existent (opriri, conservări, scoateri din funcțiune) va favoriza o “dezvoltare negativă” caracterizată prin scăderea producției și creșterea calității mediului. Acest caz va fi analizat mai departe deoarece este situația în care se află țara noastră;
 - ✓ o politică de restructurare care să favorizeze schimbări calitative (reducerea consumurilor, diminuarea intensității energetice, introducerea tehnologiilor și produselor puțin poluante) va putea fi realizată cu capital activ constant. Echilibrul se va stabili pentru același stoc de capital activ la nivel superior al calității mediului (emisiile poluante se vor reduce). Astfel de schimbări structurale calitative necesită fonduri pentru investiții și o realocare intersectorială a resurselor disponibile către servicii, industrii poluante.

Extinzând analizele pentru a vedea care sunt condițiile de a obține o rată garantată de creștere economică fără a deteriora calitatea mediului vom constata următoarele:

- este nevoie să fie mărite ratele de economisire prin intermediul ratei dobânzii;
- trebuie sporită eficiența de reținere a instalațiilor de protejare a mediului dacă se urmărește creșterea ratelor de consum;

- este necesar ca suprafața (sau volumul) de absorbție a mediului să fie mărită prin dispersarea surselor de poluare.

Analizele efectuate au arătat unele caracteristici ale economiei și industriei românești¹⁾:

- industria energiei electrice și termice, metalurgia și chimia consumau, din totalul consumului aferent Ministerului Industriei, 47,6% din energia electrică, 76,9% din păcură, 64,4% din gazele naturale;
- consumul tehnologic de minereu de fier și cocs la tona de oțel este mai mare cu 15-20% față de țările CEE;
- consumul de combustibil convențional pentru 1 t NH₃ este cu 35% mai mare față de aceleași țări.
- industria energiei electrice emitea în atmosferă, în anul 1990, 85% din SO₂ emis de industrie, 40% din NO_x, 36% din particulele solide;
- industria metalurgică emitea, în aceeași perioadă, 11% din particulele solide, 93% din plumb etc.;
- industria chimică este responsabilă cu poluarea apelor în proporție de peste 40% etc.;
- România importă indirect deșeuri și produse poluante. De exemplu, pentru fiecare tonă de minereu de fier importat se adaugă 0,6 tone deșeuri. În anul 1990 s-au importat 11,35 mil. tone minereu de fier, ceea ce înseamnă că, implicit, au fost importate și 6,8 mil. tone deșeuri (particule solide, steril, sulf etc.). Același fenomen are lor și la importul de cărbune, petrol cu conținut de sulf etc.

Modul de aplicare a reformei nu a avut în vedere și protejarea mediului ambient dar, aparent, acest lucru a avut loc datorită reducerii drastice a producției la toate ramurile industriale (cca 40% din nivelul anului 1989). Cele mai semnificative reduceri de producție (50-53%) au avut loc în ramurile intens consumatoare de energie și materiale și mari poluatoare (metalurgie, industrie chimică).

Această utilizare redusă a capacităților de producție nu s-a datorat scoaterilor din funcțiune sau casărilor în urma uzurii exagerate, ci a avut loc închiderea și conservarea capacităților care nu dispuneau de materii prime sau nu aveau desfacere. Deci primul element al restructurării, respectiv scoaterile din funcțiune, în sens larg, s-a manifestat prin diminuarea capacităților cu 40-60%.

Al doilea element al restructurării, investițiile, au fost, în industrie, de 166,5 mld. lei în anul 1991 în moneda aceluiași an. Dacă corectăm această cifră cu indicele inflației obținem o cifră de 8-10 mld. lei în prețurile anului 1989. Aceste fonduri au fost folosite pentru continuarea investițiilor începute în anii

¹⁾ Sursa: *Date de la Ministerul Industriei, 1992 și Environmental Strategy Paper for Romania, World Bank, mai, 1991.*

trecuți și nu au avut impact semnificativ asupra producției sau a calității mediului.

Calitatea mediului s-a îmbunătățit datorită reducerii producției și nu luării de măsuri reale de protejare a mediului.

Analizând cheltuielile făcute pentru protejarea mediului constatăm că acestea au reprezentat 0,36-0,4% din PIB în anii 1990 și în 1991. În principalele cinci ramuri industriale poluante s-au cheltuit aproape 40% din totalul cheltuielilor pentru protecția mediului realizate în 1990 și 43% în anul 1991. Apare cu totul necorespunzătoare situația conform căreia în cadrul industriei de producție a energiei electrice și termice, principalul agent poluant al aerului să fie cheltuite doar 3,42-5,78% din totalul sumelor cu destinația protejării mediului. Se mai poate constata că, în cadrul acestei ramuri, cele mai mari cheltuieli se fac pentru funcționarea utilajelor existente, investițiile sunt total nesatisfăcătoare ca volum, iar cheltuielile cercetare-dezvoltare sunt ca și inexistente. O situație asemănătoare o regăsim în cadrul industriei materialelor de construcții. Cele mai mari sume se cheltuiesc în ramura chimie – petrochimie (18-29% din totalul sumelor cheltuite pe țară) datorită atât pericolității mari pe care o prezintă substanțele vehiculate, cât și substanțele utile care pot fi reținute. În anul 1991, față de 1990, sumele alocate pentru protecția mediului au crescut, în valori absolute, de 2,47 ori, ceea ce ar fi îmbucurător. Dacă ajustăm cifrele anului 1992 cu indicii prețurilor pentru PIB (care a fost de 2,897) atunci volumul sumelor cheltuite în anul 1991 nu a fost de 21,815 mld. lei, ci de 8,53 mld. lei, adică cu peste 1 mld. lei mai mic decât în anul 1990.

În perspectivă, este previzibilă relansarea economiei românești și, deci, creșterea producției la multe din capacitățile existente, nu credem posibilă realizarea unui volum important de investiții productive. O politică corectă de restructurare va folosi concomitent cele 2 laturi: scoaterile din funcțiune și investițiile.

Având în vedere starea tehnică și tehnologică a unor capacități, precum și faptul că cererea internă este depășită la multe produse industriale, considerăm că o serie de capacități nu vor mai atinge niciodată nivelurile din anul de referință 1989.

Spre exemplu, experții Băncii Mondiale estimează că cererea de energie electrică va atinge nivelul din 1989 abia în anul 2000.

Strategia de investiții pentru a preveni poluarea, atât prin tehnologii productive mai eficiente și mai puțin poluante, cât și prin tehnologii strict antipoluante va cuprinde aproape toate sectoarele industriale. Tipul și etapizarea lor va depinde de mărimea sectorului public și a sectorului privat, de atitudinea populației etc. Exceptând unele cazuri izolate, când vor realiza investiții din surse proprii, legislația din acest domeniu va fi de o mare importanță. Este nevoie ca strategia să fie clară, fără ambiguități, încurajând aplicațiile cu costul cel mai scăzut.

Datorită necesarului extrem de mare de investiții se impune stabilirea unor priorități, mai ales atunci când se utilizează fondurile publice. Așa cum am propus într-o lucrare anterioară, se poate crea și utiliza Fondul Național pentru Protecția Mediului.

Experții Băncii Mondiale recomandă lansarea unui program de investiții antipoluante în zonele critice (Copșa Mică, Baia Mare, Zlatna etc.). Generalizând, se consideră utilă introducerea unui set de criterii de investiții. Acesta include:

- toxicitatea poluantului; tipul și efectele asupra populației; severitatea efectelor;
- toxicitatea pentru ecosisteme;
- gradul de reversibilitate al efectelor;
- mărimea populației expuse;
- aria de extindere a fenomenului poluant;
- structura resurselor de poluare.

Alte criterii adiționale, de natură economică și politică, pot fi:

- raportul cost/eficacitate al investiției;
- susținerea proiectului de către populație;
- posibilități de finanțare;
- posibilități de a obține rezultate pe termen scurt;
- impactul economic al distrugerii mediului ambiant;
- fezabilitatea tehnică și tehnologică a proiectului.

Pe baza demersului întreprins putem formula o serie de cerințe pentru reducerea poluării prin restructurarea industriei românești (menționăm că, neputându-le epuiza, ne vom referi la cele care rezultă din lucrarea prezentată). Înainte de a începe orice program de investiții în instalații antipoluante, de urmărire și control al poluării, trebuie identificate instalațiile existente care nu funcționează sau sunt defecte. Într-o primă fază se impune refacerea, întreținerea, și punerea în funcțiune a acestor instalații.

Evaluarea fondurilor necesare pentru investiții noi este o etapă ulterioară și uneori dificilă. Experții Băncii Mondiale estimează că la rafinarea petrolului sunt necesare fonduri de ordinul a 20 mld. \$; în petrochimie, necesitățile de finanțare nu au putut fi estimate corect. Oricum, deciziile de investiții în sectorul industrial trebuie să fie parte a procesului de restructurare și să răspundă reglementărilor de protecție a mediului. Nivelul și eşalonarea investițiilor pot fi semnificativ influențate de măsurile luate la nivel central, astfel încât să fie încurajată introducerea tehnologiilor disponibile la costuri acceptabile. Una din primele măsuri de nivel macroeconomic ar fi de creștere a dobânzilor pentru a spori tendința marginală de economisire și a reduce, indirect, poluarea. Această măsură a fost deja luată dar pentru a stăvili inflația, deci nu putem face aprecieri pertinente în legătură cu relația dintre nivelul dobânzilor și cel al

poluării mediului. Pe de altă parte, nivelul ridicat al dobânzilor influențează investițiile în sensul reducerii lor și, mai ales, a celor neproductive, cum este cazul instalațiilor nepoluante.

Alte măsuri ce pot fi avute în vedere sunt:

- eliminarea completă a subsidiilor pentru energia electrică, gaz metan, carburanți etc.;
- introducerea unui impozit pe conținutul de sulf din petrolul importat, care conține peste 1,5 % sulf.

Aceste măsuri vor contribui la o utilizare mai eficientă a lor, ceea ce va reduce indirect poluarea. Impozitarea materiilor prime (cărbuni, petrol, minereu de fier etc.) care conțin anumite substanțe poluante (sulf, arsen, cadmiu etc.) peste anumite limite încurajează modificarea importului către materii prime mai puțin poluante. În afara zonelor critice există și sectoarele industriale prioritare care trebuie abordate. Această abordare trebuie făcută pe baza celei mai bune tehnologii la costuri acceptabile. Sectorul de producție a energiei electrice și termice poate introduce tehnologiile de desulfare a gazelor de ardere (DGA) pentru a reține sulful și precipitarea electrostatică (PE) pentru a reține praful. Chiar și aceste tehnologii necesită eforturi foarte serioase. Sistemele DGA costă aproximativ 250-350 \$/KW capacitate instalată și pentru a le introduce la majoritatea capacităților din România, care utilizează cărbune cu conținut ridicat de sulf, este nevoie de 900-1400 mil. \$ numai în sectorul energetic fără a considera metalurgia, chimia și materialele de construcții unde se folosesc combustibili care conțin sulf. Instalarea precipitatelor electrostatice în industria energetică va consta între 30-50 mil. \$, ceea ce va complica și mai mult problemele.

Pentru economia românească cea mai ieftină metodă de a reduce poluarea este conservarea energiei. Conservarea energiei înregistrează cel mai bun raport cost/eficiență și permite asigurarea energiei necesare țării noastre pe capacitățile anuale¹⁾. În orice caz, restructurarea industrială va cuprinde și restructurarea energetică pentru a asigura necesarul intern și a reduce poluarea. Principalele direcții de restructurare energetică trebuie să aibă în vedere nu numai sectorul industrial, ci și cel al transporturilor, locuințelor etc. După cum se poate constata, sunt avute în vedere tehnologiile cele mai bune, disponibile din "Al doilea val tehnologic", cum ar fi: gazeificarea cărbunelui, cicluri combinate, stocarea energiei, precum și din "Al treilea val", cum ar fi pilele de combustie, stocarea hidrogenului, biotehnologii pentru

1) *Experții Băncii Mondiale arată că utilizarea aluminiului reciclat costă doar 3% din costul elaborării foliei de aluminiu. De asemenea, se apreciază că, în Asia, reducerea pierderilor de energie electrică la transport și distribuție cu 10% va micșora necesitățile de investiții în capacități noi cu 8 mld. dolari, sumă ce va putea fi disponibilizată pentru instalații antipoluante.*

Sursa: Development and the Environment, World Bank, Oxford University Press, 1992.

conversia biomasei etc. De fapt, alături de conservarea energiei, progresul tehnic și tehnologic materializat în investiții productive sau antipoluante constituie o a doua pârgă de reducere a poluării. Bineînțeles că se pot elabora măsuri și direcții de restructurare care să permită atât atingerea obiectivelor economice, cât și a celor ecologice.

6. Impactul ecologic al exploatării resurselor minerale

Caracterul specific al impactului ecologic al activității de extracție și preparare a resurselor minerale, în contextul cerințelor dezvoltării durabile, impune luarea unor decizii de restructurare a acestei industrii, care să țină seama de acțiunea simultană a mai multor factori:

a. Particularitățile afectării mediului de către activitatea din sectorul minier, gradul și intensitatea poluării, producția cărbunilor și minereurilor implică o serie de aspecte complexe ale deteriorării tuturor factorilor de mediu (aer, apă, sol), dintre care cele mai importante sunt următoarele: riscul alunecării și surpării terenurilor, în cazul exploatării în subteran; probleme legate de reamenajarea și fertilizarea suprafețelor de sol afectate de practici miniere anterioare și redarea lor în circuitul agricol și silvic, în cazul exploatării în carieră; modificări ale hartei hidrografice a perimetrelor respective; scurgerea apelor de mină din locurile unde se efectuează lucrări miniere, ceea ce poluează nu numai dealurile și câmpiile, dar și râurile din zonă; poluarea aerului, în cazul fluxurilor tehnologice uscate de exploatare a cărbunilor și minereurilor, cu repercursiuni negative asupra sănătății lucrătorilor, probleme implicate de transportul și depozitarea materiilor prime minerale. Sintetic, sunt prezentate sursele și substanțele poluante, domeniul de impact și metodele tehnice de reducere a acestui impact, cunoscute și aplicate, în general, pe plan mondial.

b. Dificultatea asigurării resurselor financiare și mijloacelor tehnice propriu-zise pentru ecologizarea tehnologiilor de exploatare a resurselor minerale; astfel;

- extracția în subteran întâmpină numeroase dificultăți care derivă din caracterul nefavorabil al particularităților geotectonice proprii fiecărui bazin minier și care accentuează impactul negativ asupra mediului specific activității miniere. În aceste condiții, cu toate că utilajele și echipamentele miniere din punct de vedere constructiv-funcțional sunt similare cu cele existente pe plan mondial, ele nu prezintă o fiabilitate corespunzătoare. În consecință, pentru ecologizarea tehnologiilor de extracție în subteran, în țara noastră, apare necesară utilizarea unor mașini sau a unor ansambluri de utilaje de serie mică adaptate unui anumit zăcămint sau unitate minieră;
- extracția în carieră ridică probleme deosebite dată fiind întinderea mare a terenurilor afectate, carierele ocupând în țara noastră

suprafețe de zeci sau chiar sute de hectare. Aceasta implică redarea cât mai rapidă a acestor terenuri în circuitul agricol sau silvic, după terminarea exploatării;

- în general, trebuie să se acorde o atenție sporită epurării apelor de mină și celor din iazurile de decantare prin completarea necesarului de stații de epurare, iar tehnologia de purificare trebuie stabilită în funcție de natura impurificatorilor;
- pentru creșterea gradului de securitate a forței de muncă, sunt necesare măsuri suplimentare de urmărire a comportamentului masivului de roci din zonele miniere și introducerea unor susțineri cu capacitate portantă sporită, ca și măsuri de întărire a disciplinei în producție și a responsabilității pentru modul de asigurare a condițiilor de protecție a muncii;
- în cazul ecologizării tehnologiilor de preparare, trebuie să se acționeze în următoarele direcții: recircuitarea apei; reciclarea și folosirea reziduurilor de la preparare; introducerea de reactivi cu grad de poluare și toxicitate redus; reactivitatea iazurilor etc. Asemenea tehnologii fără reziduuri pot fi evidențiate prin calcularea unui indicator denumit coeficientul de folosire a materialelor.

c. Costurile ridicate ale acțiunilor de ecologizare a activităților de extracție a minereurilor (costurile ecologice, a căror determinare este o problemă de-sine-stătătoare).

Oportunitatea sau dezirabilitatea diferitelor măsuri de ordin ecologic în industria minieră poate fi evidențiată prin utilizarea unor metode adecvate, cum este analiza cost-beneficiu. De asemenea, la nivel național, trebuie să se ia decizii cu privire la utilizarea unei resurse naturale mai mult sau mai puțin rare. Astfel, în cazul unui proiect de deschidere a unei exploatări miniere în carieră este afectată o anumită suprafață de teren care ar putea fi exploatată în scopul producției agricole sau obținerii de masă lemnoasă. Trebuie ales, deci, între funcția selecționată (de cultură agricolă, de exemplu). În acest caz, se utilizează indicatorul "cost marginal de oportunitate", care are trei componente: costul marginal de producție, costul marginal de alterare a funcției și costul marginal de utilizare.

În general, determinarea costurilor de protecție a mediului este dificilă, deoarece este greu să se facă o diferențiere între acestea și cele care se referă direct la extracția resurselor minerale. Astfel, prin îmbunătățirile aduse tehnologiilor și metodelor miniere s-au realizat atât obiectivele de protecție a mediului și de securitate minieră, cât și creșterea productivității muncii și a calității materiilor prime minerale. Pe plan mondial, se apreciază că, la extracția cărbunilor, reamenajarea terenurilor afectate de exploatare în carieră costă între 1 și 5 dolari/tonă, iar depozitarea sterilului 1-2 dolari/tonă. Costurile cauzate de bolile profesionale se ridică la 15% din costul cărbunelui extras în

carieră și la 20% din cel al cărbunelui extras în mină. În fază de preparare, spălarea și curățarea mecanică a cărbunilor este evaluată la 1-4 dolari/tonă.

În țara noastră, investițiile alocate exploatării cărbunilor și minereurilor, inclusiv lucrărilor geologice, în anul 1991, au reprezentat 8,4% din totalul investițiilor pentru protecția mediului, pondere pe care o putem aprecia ca fiind destul de redusă față de consecințele nocive importante ale activității respective.

În aceste condiții, devine imperios necesară elaborarea unei politici viabile de protecție a mediului în contextul restructurării industriei miniere.

Politica de control al deteriorării mediului în industria minieră trebuie să asigure reducerea necesară de emisii poluante, într-o perioadă de timp rezonabilă și trebuie să fie destul de flexibilă, astfel încât să realizeze acest deziderat în condiții de eficiență economică.

- Pe termen lung, la nivel național, trebuie urmărite următoarele obiective: continuarea activității industriei miniere, pe baza unor eforturi mărite de a gestiona mai bine atât mediul, cât și producția, datorită faptului că materiile prime minerale sunt unele din cele mai solicitante în prezent și, probabil, și pe termen lung, iar posibilitățile de procurare din import sunt reduse; elaborarea legilor necesare (Legea protecției mediului, Legea minelor etc.) într-o viziune holistică, a poluării multimedia și crearea condițiilor de aplicare pertinentă a acestora: încurajarea și susținerea financiară a expansiunii cercetării în domeniu; promovarea unor acțiuni pe plan extern pentru sprijin etnic și financiar pentru ecologizarea tehnologiilor de exploatare a resurselor minerale.

- Pe termen lung, la nivel local, managerii din industria minieră trebuie să-și includă considerente de ordin ecologic chiar în planul de producție, să promoveze adoptarea de tehnologii ecologizate și să stabilească o colaborare strânsă cu agențiile de protecție a mediului din zonă.

- Pe termen mediu și scurt, la nivel național, principalele obiective trebuie să vizeze: susținerea eforturilor de elaborare a noilor tehnologii "curate" și de producere a unor agenți de sedimentare (polifen) și instalații de filtrare de fiabilitate ridicată, la nivel mondial; realizarea unei metodologii de calcul al eficienței producției miniere potrivit exigențelor ecologice (generalizarea efectuării studiilor de impact ecologic, introducerea costului de oportunitate generalizat, ca indicator de informare asupra rarefierii componentelor patrimoniului național etc.).

- Pe termen mediu și scurt, la nivel local, sunt vizate următoarele priorități: adoptarea unei politici de control a poluării produse de instalațiile miniere existente pentru încadrarea în limitele admisibile; accentuarea preocupărilor în direcția protecției muncii, corespunzător prevederilor "Cartei sociale europene".

7. Reflectarea cerințelor de protecție a mediului în strategia restructurării industriei producătoare de energie electrică și termică

Conversia energiei din formele de energie primară în cele utile societății și, în mod special, transformarea energiei primare în energie electrică prin cicluri termodinamice constituie o acțiune antientropică.

Alături de limitele datorate ireversibilității proceselor termodinamice, o serie de cauze antropice determină creșterea poluării în industria energetică. Acestea sunt legate de:

- tehnologiile energetice de conversie utilizate (în cazul termocentralelor, combustibilii și tehnologiile de ardere utilizate);
- nivelul tehnic al instalațiilor energetice din centrale, uzura lor fizică și morală etc.;
- aparatele de măsură și control utilizate (sau care ar trebui utilizate);
- pregătirea “ecologică” a personalului din cercetarea, proiectarea, construcția și exploatarea obiectivelor energetice;
- amplasarea în mediu a centralei energetice.

Instalațiile energetice produc următoarele perturbații mediului ambiant:

- poluare;
- modificări ale scoarței terestre;
- artificializarea unor spații din ce în ce mai mari, uneori nerecuperabile.

Principalele forme de poluare produse de instalațiile energetice sunt: poluarea chimică; poluarea termică; poluarea sonoră; poluarea electromagnetică; poluarea radioactivă; poluarea estetică.

Industria energetică românească existentă, caracterizată printr-un nivel tehnologic mediu, printr-o slabă dotare cu aparatură de măsură și control, prin utilizarea cărbunilor inferiori (lignitul) și a păcurii cu mult sulf (peste 3%), deservită de energeticieni cu o redusă școlarizare “ecologică”, poluează factorii de mediu în urma arderii combustibililor convenționali – în special a celor amintiți mai sus – în termocentrale (tabelul 1) și nu reușește să satisfacă cerințele impuse de legislația în vigoare, care încă nu corespunde exigențelor pe plan internațional.

Analiza datelor privind gradul de poluare prin industria energetică dovedește o scădere cu 17% în anul 1991 față de 1989 a poluării aerului, cu 5% a poluării apei și cu 13% a poluării solului; aceasta nu s-a datorat îmbunătățirii situației, cât reducerii drastice a producției industriale și, respectiv, celei energetice.

Principalele noxe sunt: dioxidul de sulf (SO_2), oxizii de azot (NO_x), bioxidul de carbon (CO_2) și pulberile de cenușă evacuate la coșurile termocentralelor.

Ținând cont de perspectivele dezvoltării industriei energetice în diferite țări avansate și de condițiile noastre specifice, energetica românească va trebui să aibă următoarele direcții de dezvoltare:

- rețehnologizarea unui număr important de instalații energetice în vederea adaptării la combustibilii existenți și reducerii emisiilor poluante;
- elaborarea și aplicarea pe scară largă a unor soluții pentru reducerea consumurilor specifice atât la producerea, cât și la utilizarea energiei;
- realizarea programului energetic nuclear;
- finalizarea construcției centralelor electrice aflate în execuție;
- valorificarea, în continuare, în limita resurselor ce se pot aloca, a potențialului hidroenergetic;
- dezvoltarea utilizării resurselor energetice neconvenționale (solară, eoliană, geotermală, deșeuri) putându-se promova, în viitor, centralele electrice ecologic curate;
- soluții și tehnologii pentru reducerea impactului instalațiilor energetice asupra mediului, concomitent cu introducerea unor restricții drastice în vederea protecției mediului.

Programele românești de prevenire și combatere a poluării mediului de către toate tipurile de obiective energetice, părți integrante ale programelor ce privesc realizarea rețehnologizării și reabilitării obiectivelor energetice, vor trebui să aibă în vedere următoarele:

1. Cercetarea sistematică a problemelor ecologice în perspectiva dezvoltării durabile.
2. Prognoza emisiilor poluante din sectorul energetic.
3. Soluții noi, cu eficiență sporită, pentru reținerea substanțelor poluante (SO_2 , NO_x , cenușă).
4. Soluții nepoluante de vehiculare și depozitare a zgurii și cenușii rezultate în centrale termoelectrice.
5. Reducerea suprafețelor de teren ocupate de halde.
6. Soluții pentru prevenirea și combaterea poluării cu CO_2 .
7. Prognoza evoluției pe termen lung a poluării cu CO_2 .
8. Soluții pentru limitarea poluării chimice, termice și cu particule antrenate a cursurilor de apă și a apelor freatice de către obiectivele termoenergetice și nucleare.
9. Prevenirea și combaterea poluării lacurilor de acumulare ale obiectivelor hidroenergetice.
10. Soluții eficiente pentru prevenirea, atenuarea și combaterea poluării sonore.
11. Soluții de evitare (reducere a poluării radioactive a mediului înconjurător de către CNE, inclusiv în caz de accident nuclear).

-
12. Metode și aparatură de măsură pentru determinarea gradului de poluare chimică, termică și sonoră.
 13. Sisteme complexe de măsurare continuă și de avertizare automată privind gradul de poluare a atmosferei și apei din zonele de amplasare a obiectivelor energetice.
 14. Cercetări în vederea fundamentării normativelor privind gradele admise pentru diferite categorii de factori poluanți.
 15. Educarea "ecologică" a energeticienilor.

Rezultă, din cele prezentate mai sus, necesitatea asigurării de capital. De asemenea, menționăm că, din valoarea totală a investiției unui obiectiv energetic (sau din valoarea totală a retehnologizării acestuia), se prevede ca 30% să reprezinte valoarea investiției (sau a retehnologizării) pentru protejarea mediului, pentru a aduce poluarea la limitele admisibile prevederilor tratatelor internaționale.

PARTEA A III-A - PROGRESUL TEHNIC ÎN STRATEGIA ȘI POLITICILE AGENȚILOR ECONOMICI

8. Locul agentului economic în strategia restructurării industriei

În deschiderea acestei lucrări, am arătat că una din componentele majore ale procesului de restructurare a industriei naționale o reprezintă modificarea comportamentului agenților economici prin adoptarea unor strategii care, asigurând atingerea obiectivelor strategice proprii, determină și reșezarea structurilor industriale pe coordonatele celei mai bune valorificări a oportunităților externe și interne.

Plasarea întreprinderilor industriale-agenti economici prin poziția lor de participanți autonomi la relațiile de piață-în miezul procesului real de restructurare este motivată, în principal, de rolul lor determinant în combinarea factorilor de producție pentru realizarea unor output-uri (produse și servicii), care formează structurile de piață și, respectiv, structurile industriale naționale.

De fapt, conform teoriilor firmei-domeniu esențial al microeconomiei-întreprinderea (tratată drept organizație ierarhică, adică o entitate cu identitate proprie și o structură funcțional-organizațional-managerială intrinsecă) este un mod alternativ de organizare a economiei față de piață, internalizând relațiile acesteia.

După opinia noastră, întreprinderile industriale românești pot fi judecate numai parțial prin prisma elementelor caracteristice teoriilor de firmă, deoarece:

- au fost constituite nu prin internalizarea unor relații de piață, ci ca singură alternativă de organizare a producției ei în stare să răspundă unor cerințe/sarcini planificate centralizat. Dacă am încerca să aplicăm ideile de bază ale teoriei firmei la situația de până în 1989, am spune că există o singură întreprindere-gigant, cu un mecanism de coordonare și control de la centru și cu organizare relațională, care avea relații de piață numai cu exteriorul (economia mondială, alte economii sau firme);
- au un grad mare de integrare tehnologică (cel puțin, cele din industria prelucrătoare) și forță de muncă specializată, ceea ce conduce la o relativă rigiditate în ceea ce privește posibilitățile de reorganizare, pe de o parte, și cele de reorientare strategică în ceea ce privește produsele realizate și procesele tehnologice aplicate, pe de altă parte;
- sunt de dimensiuni mari și foarte mari, ceea ce face dificilă cooperarea proprietar-manager-executanți. De asemenea, predominanța proprietății de stat asupra întreprinderilor elimină, practic, primul

element al triadei și are o influență negativă asupra celorlalte două elemente.

Analizele realizate cu privire la modificarea structurii organizaționale a întreprinderilor industriale românești permit aprecierea că procesul este încă în faza incipientă în derularea reformei economice în domeniul microeconomic face posibilă luarea în considerare a celor mai adecvate elemente ale teoriilor de firmă pentru reorientarea și revigorarea activității la nivelul întreprinderilor industriale. Sintetic, aceste elemente privesc:

a) alegerea celui mai potrivit profil de activitate al întreprinderii, respectiv, a domeniului de produse/servicii pentru care are cele mai multe oportunități interne și cele mai bune premise de valorificare a oportunităților externe pentru a rezista pe piață;

b) alegerea celui mai potrivit grad de integrare a fabricațiilor și, respectiv, a dimensiunii optime a întreprinderilor pe baza comparării:

- costurilor achiziționării de pe piața produselor (intermediare) și serviciilor cu cele aferente producerii în interiorul firmei;
- costurilor apelării la piața forței de muncă pentru asigurarea personalului de calificare necesar cerințelor de etapă cu cele ale flexibilizării pregătirii forței de muncă proprii;
- costurilor achiziționării (stocării) de materii prime pentru diferite domenii de cerințe cu cele ale integrării în aval a întreprinderilor producătoare;
- costurilor desfacerii produselor proprii prin specializare (pe bază de relații de piață) cu cele ale constituirii propriei rețele de desfacere ș.a.m.d.;

c) reglementarea strictă a relațiilor organizaționale interne în cadrul întreprinderii și a responsabilităților fiecărui membru al echipei manageriale față de obiectivele strategice de proprietar (care poate fi și statul);

d) specializarea aparatului productiv al întreprinderii în concordanță cu stabilitatea pe piață a unui anumit produs/serviciu, în așa fel încât să existe posibilitatea adaptării/reorientării rapide în cazul în care apare necesitatea trecerii pe piața unui produs înrudit sau măcar compatibil din punct de vedere tehnologic cu cel din profilul de bază;

e) formarea și lărgirea permanentă a cunoștințelor de bază în domeniul de piață pe care este orientată prioritar activitatea întreprinderii și mărirea producției pentru a beneficia de efectele experienței sau ale învățării.

Realizarea acestor cerințe asigură premisele unui comportament strategic la nivelul întreprinderilor și, prin aceasta, premisele restructurării reale a industriei naționale din punct de vedere organizațional și productiv. În aceste condiții, colectivul de cercetare a considerat necesar să trateze distinct problemele legate de reorientarea întreprinderilor în ceea ce privește producția

(prin strategia produselor noi) și suportul ei (prin politica de adaptare a aparatului productiv).

Dar coerența comportamentală la nivelul unei întreprinderi (firme) în ceea ce privește alegerea celor mai potrivite acțiuni (politici) în ceea ce privește portofoliul și de activități/produse, modificări în structura, dimensiunea și modul de utilizare a aparatului său productiv și forme propriu-zise de organizare nu poate fi asigurată decât prin integrarea lor logică în cadrul strategiei firmei. Or, în termenii acestei abordări, aspectele nominalizate sunt componente ale politicii de inovare a firmei, modalități prin care aceasta se înscrie în fluxul tendințelor progresului tehnic contemporan.

9. Strategia inovării prin produse la nivelul unei firme industriale

Una dintre cele mai importante căi de realizare a obiectivelor strategice ale unei unități industriale, chiar și în condițiile tranziției, o reprezintă modificarea nomenclatorului ei de produse prin introducerea în fabricație a unor produse noi.

Produsul reprezintă un element de ieșire din sistemul firmei și de intrare în sistemul pieței, pe de o parte, și de formă de materializare a modului specific de combinare a intrărilor de capital și muncă în “cutia neagră” a întreprinderii, pe de altă parte. Prin această poziție, el se definește a fi elementul central al orientării afacerilor firmei. Din această poziție a sa decurg și incidențele și condiționările dintre strategia de firmă și cea de produs, dintre care cele mai importante se consideră următoarele:

1. Strategia de produs este un decapaj vertical din strategia firmei, produsul constituind (sau putând constitui) o unitate de afaceri strategice a firmei de care se ține seama în selectarea obiectivelor strategice și care mobilizează **toate** politicile funcționale ale firmei (de marketing, de producție, de comercializare, de investiții, financiare, de C-D etc.) pentru valorificarea oportunităților interne și externe existente cu privire la generarea/asimilarea/fabricarea, produsului respectiv în cadrul firmei în perioada de timp la care se referă strategia de firmă.

În această viziune:

- obiectivele strategice ale firmei se impun și se materializează prin strategia de produs;
- variantele strategice ale firmei depind de comportamentul cel mai potrivit față de produs, funcție de stadiul din ciclul său de viață;
- alegerea strategiei de firmă depinde, printre altele, de oportunitățile create pentru obiectivele firmei (de exemplu, creșterea profitului) de către strategia de produs promovată;
- bugetarea resurselor și formularea politicilor funcționale ale firmei se fac funcție de strategia de produs.

2. Strategia de firmă condiționează strategia de produs prin capacitatea, resursele și capabilitatea managerială de a mobiliza oportunitățile interne și de a valorifica oportunitățile externe pentru alegerea celor mai potrivite comportamente strategice față de produs în ceea ce privește:

- alegerea momentului asimilării în fabricație / lansării pe piață / diversificării / promovării prin tehnici adecvate de marketing-comercializare/retragere de pe piață / retragere din fabricație;
- corelarea oportunităților de piață vizând manifestarea unor cerințe cu oportunitățile proprii ale întreprinderii privind condițiile tehnico-materiale și tehnologice;
- asigurarea resurselor financiare, a capacităților și a cunoștințelor, capabilităților și obișnuințelor (knowledge base) solicitate de realizarea comportamentului cerut de strategia de produs.

3. Strategia de produs condiționează strategia de firmă prin toate elementele sale, respectiv:

- natura produsului: nou sau vechi; tradițional sau de hightech; bun de consum / produs intermediar / produs final;
- intensitatea cererii: produs puternic, mediu sau slab progresiv; produs slab, mediu sau puternic regresiv;
- structura pieței căreia i se adresează (natura concurenței), de monopol, de oligopol, în concurență largă, apropiată de cea pură și perfectă;
- faza din ciclu de viață în care se află produsul, pe durata la care se referă strategia sa;
- tipul comportamentului promovat în strategia de produs.

O problemă importantă pentru fundamentarea deciziei de inovare prin produse la nivelul firmei o reprezintă cunoașterea categorială a produselor noi, definirea lor cât mai corectă.

Demersurile teoretice și observațiile asupra unui însemnat număr de cazuri ne-au condus la selectarea următoarelor criterii pentru definirea noutății produsului:

1. măsura în care produsul respectiv reprezintă un progres (o schimbare) față de stadiul cunoscut al științei și tehnicii pe plan mondial; criteriul mai poate fi formulat, în termenii teoriei moderne a progresului tehnic și al microeconomiei, astfel: poziția produsului pe traiectoriile tehnologice existente față de limitele paradigmei tehnologice¹⁾;
2. caracterul de “nouă sau veche”, “satisfăcută sau nu”, “conștientizată sau nu” al cerinței (nevoii) sociale pe care o satisface;
3. perceptibilitatea diferențierii față de produsele existente;

¹⁾ Formulată în termenii și accepțiunile date categoriilor de J.L. Gaffard, *Innovations et changements de structure*, *Revue de l'économie politique* nr.3/1990.

4. gradul și modul de acceptare pe piață;
5. poziția față de "knowledge base" și de experiența comercială a producătorului;
6. poziția pe care o asigură producătorului pe piață.

Primul criteriu introduce exigențele existente în prezent față de invenție care trebuie să prezinte noutate și progres față de stadiul cunoscut al științei²⁾ – în judecarea produsului nou. Într-adevăr, dacă produsul nou are la bază o concepție principial nouă, care împinge înaintea granițelor cunoașterii umane, valorificând (direct sau prin combinare, transformare) noi descoperiri științifice, ceea ce rezultă nu poate fi încadrat în nici una din formele de materializare a modalităților de satisfacere a nevoilor umane (restricțiilor, după formularea lui P. Mahieux)³⁾. El reprezintă o formă de materializare a unei inovări radicale, în accepțiunea lui Freeman și Perez⁴⁾, care poate duce la schimbarea sistemului tehnic și, în final, la schimbarea paradigmei tehnologico-economică sau la generarea unei revoluții tehnologice. Este, însă, clar că un produs a cărui concepție se bazează pe o invenție radicală, deci este principial nou aplicată, generează (face necesară) o bază de cunoștințe tehnice și comerciale noi, înscriindu-se foarte puțin (tangential) în traiectoriile tehnologice existente. Bazându-se pe o concepție principial nouă, produsul respectiv trebuie să-și genereze propria cerere, prin efortul producătorului de a face cunoscută și a impune atenției noua categorie de nevoi; produsul trebuie să-și genereze propria piață, o piață nouă, prin concurență nu cu alte produse, ci cu alte categorii de nivel conștientizate deja.

Cu o nouă tehnologie, cu o piață nouă, cu un mod de utilizare (model de utilitate) diferit față de ceea ce există, produsul definit după criteriile propuse este, principial, absolut nou.

După acest set de criterii, considerate în sensul sugerat anterior, produsul nou poate fi definit drept produsul care, prin caracteristicile sale tehnico-funcționale, constructive, estetice, ergonomice, lărgeste sfera nevoilor sociale conștientizate (acceptate) – satisfăcând domenii noi de cerințe – prezintă noutate și progres față de stadiul cunoscut al științei și tehnicii moderne și crează poziție de monopol pentru producătorul său pe piață.

Acest mod de definire a noutății este, totuși, foarte restrictiv. Astfel, este suficient să punem în discuție cazul produselor de tipul instalațiilor,

²⁾ *Problemele legate de invenții, ca rezultat al creativității umane și ca punct de plecare în procesul dezvoltării economico-sociale prin inovare, au fost tratate pe larg în lucrarea: "Creativitatea științifico-tehnică și inovarea industrială", publicată de C. Russu, O. Mihăescu și E. Pelinescu, în Editura Politică, București, 1989.*

³⁾ *P. Mahieux, Gestion de l'innovation, Edition Sirey, Paris, 1978.*

⁴⁾ *C. Freeman, E. Perez, Structural Crises of Adjustment, Business Cycles and Investment Behaviour, în: Technical Change and Economic Theory, Ed. Pinter, London, 1988.*

utilajelor complexe, realizate la comandă, pentru a satisface o cerere foarte clar definită. Deși se înscriu în linia produsului inițial, generic, principal nou, care a materializat o anumită soluție științifică principal nouă, aceste produse unicat sunt diferențiate față de acesta.

De aceea, pentru fundamentarea comportamentului strategic al firmelor industriale față de produse, este necesară introducerea unor nuanțări în definirea produsului nou prin admiterea unor grade de relativizare a noutății, de altfel, mult întâlnite în practică.

În această situație se înscriu produsele diferențiate realizate în cadrul gamei produsului nou, satisfăcând aceleași categorii de cerințe în mod diferit (segmentând piața). Apariția lor modifică ciclul de viață al produsului nou și are multiple implicații asupra strategiei produsului și firmei, după cum vom dovedi ulterior. Crearea gamei pentru produsul nou poate fi realizată de firma inovatoare sau de firme concurente, caz în care acestea au aproximativ aceleași probleme strategice de rezolvat ca și firma care generează produsul principal nou. În această categorie intră produsele complexe, realizate la comandă pentru o utilizare bine definită.

Pentru definirea produselor diferențiate, propunem utilizarea criteriilor “fabricarea pentru prima dată” și “satisfacerea, în mod diferit față de alte produse, a unor nevoi sociale conștientizate”.

Factorii pe care îi induce modul de definire a produsului nou și a celui diferențiat pentru strategia de inovare prin produs a firmei vizează:

- mărimea eforturilor de C-D și asimilare în fabricație a produsului nou/diferențiat;
- durata situației de monopol/concurență monopolistică;
- politica de preț în situația de monopol/concurență monopolistică;
- mărimea eforturilor de lansare pe piață;
- alegerea momentului lansării pe piață a produsului;
- alegerea tipului de comportament strategic față de piață;
- alegerea pieței/segmentelor de piață;
- evaluarea duratei de viață a produsului.

Pentru industria românească, considerăm că este foarte necesară inovarea prin produse, dată fiind lipsa de competitivitate a produselor românești din majoritatea domeniilor industriale (vezi situația exportului și chiar a vânzărilor pe piața internă a produselor pentru care a apărut concurența celor străine prin deschiderea pieței). Este, însă, dificil de presupus că în situația precară a relației de C-D-Proiectare națională și în condițiile cerințelor mari de fonduri pentru realizare¹⁾, ar fi posibilă, în perioada de tranziție, generarea și

¹⁾ Vezi, în acest sens, studiul ICRISI “Politici de inovare în industria prelucrătoare”, 1991.

asimilarea de produse principal noi în industria românească. Este, însă, posibil și oportun să se **promoveze inovarea prin diferențierea produselor** în cadrul liniilor de produse existente, dar, mai ales, **să se promoveze produse diferențiate din și în cadrul liniilor de produse noi existente pe plan mondial**. Aceasta ar modifica aria afacerilor firmei, determinând atât restructurarea propriei producții, cât și restructurarea industriei în ansamblul ei.

Necesitatea adoptării acestei linii strategice față de produse de către firmele industriale românești este susținută și de analizele pe care le permite urmărirea ciclului de viață al produselor. Reprezentările ciclului de viață al unor grupe de produse din industriile metalurgiei prelucrătoare, utilajelor tehnologice, mașinilor unelte, produselor electronice și electrotehnice, produselor chimice și mașinilor și aparatelor de uz casnic impun concluzia că, **în țara noastră, produsele se află, în marea lor majoritate, în faza de maturitate sau declin** (și aceasta, fără să luăm în considerare declinul conjunctural de după 1989).

Având în vedere stringența acestei direcții strategice de acțiune pentru firmele industriale românești, considerăm util să punem la dispoziția acestora un ghid pentru fundamentarea deciziilor în inovarea prin produse, tratată ca strategie de produs nou (în accepțiunea largită a definiției, care include și produsul diferențiat).

Strategia produsului nou comportă următoarele etape și faze:

1. Definirea produsului nou:
 - generarea ideii produsului nou: definirea domeniului de cerințe sau problemelor pe care ar urma să le satisfacă;
 - studierea domeniilor de cerințe/probleme existente și a relațiilor în care ar intra cu noul domeniu (complementaritate, substituție, indiferență);
 - descrierea tehnică a produsului și raportarea la domeniul de cerințe.
2. Definirea caracteristicilor și dimensiunilor pieței potențiale:
 - depistarea/înțelegerea stimulilor cererii (tensiuni create de nevoi nesatisfăcute);
 - studierea disponibilității consumatorilor (aspecte raționale și relaționale ale cererii);
 - depistarea modelului de decizie, care determină transformarea cererii potențiale în cerere efectivă.
3. Stabilirea tehnologiei de execuție a produsului nou și a altor elemente ale procesului de producție:
 - descrierea procesului de asimilare a produsului la producătorul-inovator;
 - alegerea tehnologiei; organizarea firmei pentru fabricare/desfacere;
 - determinarea costului de fabricație;
 - fixarea prețului de vânzare;

4. Analiza implicațiilor financiare ale asimilării produsului nou la producătorul-inovator:
 - analiza imobilizărilor de fonduri pentru introducerea în fabricație a noului produs; posibilitățile de finanțare;
 - evaluarea posibilităților de desfacere; durata perioadei de previziune pentru bilanțul de exploatare a potențialului de eficiență al strategiei de promovare a noului produs;
 - analiza cash-flow-urilor degajate prin promovarea produselor.
5. Constituirea variantelor strategice de promovare a produsului nou:
 - promovarea specializată a produsului nou (strategie ofensivă); avantaje-dezavantaje;
 - promovarea liniei (gamei) produsului nou (strategie defensivă); avantaje-dezavantaje;
 - strategie promoțională.
6. Selectarea strategiei produsului nou.

10. Incidențele progresului tehnic în procesul de adaptare a aparatului productiv (cu exemplificare în industria mijloacelor de tehnică de calcul electronic)

Analiza modificărilor cererii sub influența progresului tehnic și tendințele de răspuns în reorientarea ofertei permite punerea în evidență a posibilităților de acțiune ale ofertantului prin modificarea aparatului productiv.

Evidențierea schimbărilor cantitative și calitative generate de progresul tehnic la nivelul cererii de mijloace ale tehnicii de calcul electronic se realizează prin apelarea la conceptele de “valorizare tehnologică” și “ciclul de viață al produselor”. Se rețin ca determinante pentru conturarea acțiunilor la nivelul ofertantului următoarele modificări ale cererii de mijloace ale tehnicii de calcul electronic:

- creșterea volumului cererii totale de mijloace ale tehnicii de calcul electronic pe măsura sporirii gradului de pătrundere a sistemelor tehnologice informaționale în diferite sectoare industriale și a formării unor noi segmente de piață, în condițiile unor fluctuații mari ce apar atât de la o perioadă la alta, cât și de la un segment de piață la altul;
- înclinația vădită a cumpărătorilor spre produse care să răspundă tot mai mult domeniului specific de utilizare, cu un înalt nivel tehnic și calitativ, tendință stimulată și de procesul amplu și continuu de reducere a prețului pe unitatea de performanță a produselor din acest domeniu.

Realizarea în timp optim a modificărilor în structura ofertei de mijloace ale tehnicii de calcul electronic este posibilă datorită impactului favorabil pe

care progresul tehnic l-a avut asupra aparatului productiv al întreprinderii, permițând creșterea gradului de flexibilitate în condiții de eficiență și sporirea performanțelor funcționale și de competitivitate ale întreprinderii.

În fața conducerii întreprinderilor producătoare de mijloace ale tehnicii de calcul electronic din țara noastră, problema găsirii celor mai adecvate căi de adaptare a ofertei la transformările continue ale cererii se pune în condițiile specifice amplului proces de restructurare economică și a crizei economice ce marchează perioada actuală de tranziție spre economia de piață. În aceste condiții, din multitudinea căilor posibile, conducerea Societății Comerciale Felix S.A. a avut în vedere doar:

a) diversificarea ofertei în câmpuri de activitate înrudite, avându-se în vedere: reconversia facilă a forței de muncă și nivelul de dotare tehnică existent, precaritatea lichidităților și accesul mult mai facil (decât înainte de 1989) la subansamble și componente din import;

b) constituirea de societăți mixte atât în domeniul producției, cât și al desfacerii.

Analiza experienței acestor societăți românești și a altor societăți similare de pe plan mondial permite relevarea următoarelor aspecte majore cu privire la conținutul, modul de fundamentare și modul de punere în operă a politicilor de adaptare a aparatului productiv al unei întreprinderi industriale:

1. Elaborarea acestora trebuie să se facă în cadrul și pe baza strategiei de ansamblu a unității și urmărește realizarea obiectivelor strategice ale acesteia, care, oricum ar fi formulate (creștere a profitului, supraviețuire etc.), sunt reducibile la cerința de fond a economiei de piață – aceea de adaptare continuă a ofertei la modificările cererii.

2. Armonizarea căilor de adaptare a aparatului productiv cu formele de restructurare specifice modului ales, având în vedere faptul că pentru întreprinderile românești prioritar pe termen scurt este supraviețuirea, iar pe termen mediu și lung, eficiența și competitivitatea.

Principalele elemente ce trebuie luate în considerare în acest demers sunt:

- caracteristicile generale ale mediului în care-și desfășoară activitatea întreprinderea: gradul de flexibilitate a forței de muncă și nivelul salariilor, raporturile existente între patronat și sindicat, existența sau nu a reglementărilor privind concurența și protecția pieței naționale, structura relațiilor între marile întreprinderi și guvern, politica privind securitatea locurilor de muncă și reconversia profesională etc.;
- trăsăturile specifice pieței bunurilor și serviciilor în diferite perioade determinate de: structura pieței (monopol, oligopol, multiconcurențial etc.); exigența clienților, evoluția cererii, gradul de diferențiere a produselor și ciclul lor de viață etc.

3. Alegerea soluțiilor în concordanță cu dificultățile reale pe care le întâmpină întreprinderile românești în perioada de tranziție, cu specificul organizării sindicale și a nivelului negocierii salariilor, cu accesul la diferite forme de finanțare etc. Analizele efectuate au relevat, deja, că întreprinderile românești, mai ales din domeniul tehnicii de calcul electronic, dispun de un potențial uman dominat de personal cu înaltă calificare ale cărui capacități trebuie utilizate intens în prima etapă, întrucât implică eforturi mult mai mici (reconversia se face în scurt timp și fără ample cheltuieli de școlarizare). Modificarea sistemelor tehnice (prin retehnologizare, modernizare etc), în vederea asigurării unui grad mai înalt de flexibilitate, deși constituie cheia succesului în economiile viitoare, este mai puțin viabilă în actuala etapă datorită eforturilor investiționale mari pe care le implică.

Această schimbare trebuie privită prin prisma avantajului real al substituției forței de muncă cu capital, având în vedere condițiile pieței forței de muncă românești și ale pieței capitalurilor.

4. Valorificarea avantajelor oferite de oportunitățile externe în ceea ce privește pregătirea forței de muncă – cursuri de reciclare și recalificare organizate sub patronajul Ministerului Muncii și Protecției Sociale, în strânsă corelare cu eforturile proprii de reconversie a personalului ale cărui locuri de muncă s-au restructurat în urma măsurilor – de adaptare a ofertei la cerere alese.

5. Modificarea sistemelor tehnice-componentă principală a aparatului productiv, trebuie realizată numai în măsura în care gradul de uzură fizică și morală atins afectează major calitatea și performanțele produselor oferite pe piață și constituie un impediment major în asigurarea și menținerea competitivității. Aceasta implică analize complexe la nivelul fiecărui sector productiv în parte, decizia depinzând de capabilitatea întreprinderii de a-și asigura din surse proprii sau atrase fondurile necesare.

6. Modelul de fundamentare a politicii de adaptare a aparatului productiv devine, în aceste condiții, în principal, cel de fundamentare a unui proiect de investiții, și anume analiza cost-beneficiu.

7. Punerea în aplicare a politicii de adaptare a aparatului productiv la nivelul întreprinderilor industriale depinde de resursele pe care le implică și de posibilitățile reale ale unităților de a le asigura în condițiile unor fonduri proprii insuficiente, afectate și de blocajul financiar, a unor credite nestimulative pentru investiții prin rata înaltă a dobânzii (70-80%) și a unor surse valutare precare (exportul scăzând față de perioadele anterioare).

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
Nr. 15/1993**

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

SUMAR

O ANALIZĂ COMPARATIVĂ, ÎNTRE PIAȚA BUNURILOR DE CONSUM ȘI
UNELE PIEȚE ALE BUNURILOR DE PRODUCȚIE, PRIVIND REACȚIA
AGENȚILOR ECONOMICI LA LIBERALIZAREA PREȚURILOR _____ 351

O ANALIZĂ COMPARATIVĂ, ÎNTRE PIAȚA BUNURILOR DE CONSUM ȘI UNELE PIEȚE ALE BUNURILOR DE PRODUCȚIE, PRIVIND REACȚIA AGENȚILOR ECONOMICI LA LIBERALIZAREA PREȚURILOR

dr. Victor STOICA

1. Ideea centrală este de a ne strădui să vedem dacă dezordinea generată de vechiul sistem economic este pe cale să se reducă. În raport cu aparenta încremenire care domnea în structurile centralismului democratic, ros încet și ireversibil la temelii de uriașe activități non-profit, degingolada prețurilor încearcă să dinamizeze, în economia de tranziție, spiritul întreprinzător veritabil. Față de stabilitatea încăpățânată a prețurilor din trecut, prețuri care puteau să crească la intervale mari de timp, în cuante neânsemnate, în mod planificat, pentru că nu spuneau nimic, dar făceau tot răul sub aspectul lui economic, enormele creșteri ale prețurilor, ce **recuperează în mod rapid subvențiile** acordate decenii în șir unei „dezvoltări conștiente”, par să pună în pericol viața organismului social. Dar, dacă pacientul supraviețuiește 24 de ore de la operație, atunci va trăi.

Orele liberalizării prețurilor. Interval de timp critic în care el va avea, din această cauză, convulsii puternice. Are, însă, și șansa ca chiar creșterea, deconcertant de mare, sub aspect mai ales psihologic, a prețurilor să stabilizeze sistemul. Că aceasta este o condiție necesară spre o recuperare viitoare, este demonstrația care se încearcă prin calcul economic. Că nu este suficientă, este concluzia.

2. Concepția justă a fundamentării unei strategii de continuare a tranziției și apoi de aplicare a acesteia trebuie să aibă la bază următoarele:

- a) cunoașterea faptelor și prevederea evoluției lor;
- b) conceperea unei strategii competitive și o judicioasă alegere a obiectivelor;
- c) organizarea mijloacelor și conceperea unor structuri dinamice;
- d) un control corectiv eficace¹⁾

Depășirea analizelor empirice ale cauzelor eșecului economiilor naționale de tip socialist făcea necesar, mai întâi, formularea și soluționarea problematicei acestora într-un cadru strict teoretic, comparativist, impus de rigorile științei. Aceasta a permis, în esență, trecerii de la dezbaterea, pe baza

¹⁾ Stoica Victor, „Managementul reformei”, în *Tribuna Economică* nr.40/1991.

unor multiple elemente certe în prezent, a eficienței principiilor de reglare a economiilor reale (concurența, planificarea centrală) în raport cu diferite forme de proprietate (privată, colectivă, mixtă) la cercetarea modelelor teoretice ale economiilor de piață, pentru a găsi premisele teoretice de care trebuie să se țină seama înainte de a opta pentru unul sau altul dintre modelele concrete, mai adecvat realităților românești de astăzi. Trebuia, trebuie căutat un drum care, paralel cu modelul **neoclasic** – inspirat de LEON WALRAS - , **eterodox** – inspirat de J.M. KEYNES – sau de modelul **clasic** al lui ADAM SMITH, duce mai aproape de un model **concret** existent al economiei de piață anglo-saxon, vest-european, Nordic (german)... fără ca psihologia socială, morală, tradițiile istorice și culturale, mentalitățile și obiceiurile specifice românești să împiedice acest lucru, ba chiar sprijinind-ul. L-am numit drumul tranziției de la o stare existentă spre necunoscut.

În fapt, asistăm la o tranziție de la aplicarea principiului diriguitor al echilibrului general din concepția de elaborare și realizare a planului macroeconomic, care gestiona proprietatea colectivă și a cărei respectare a constrâns macrodeciziile să reprime, în mod administrative, cererea de bunuri și servicii a populației, pentru a o aduce la nivelul ofertei interne de mărfuri, mereu în scădere, la noul principiu al echilibrului cum rezultă din diverse interdependențe ale pieței lor economice libere, apărute spontan, în virtutea generalizării treptate a proprietății private; asistăm la inițierea unui proces complex ce trebuie conceput și condus concomitant pe piața bunurilor și serviciilor de consum și de producție, pe piața forței de muncă a capitalurilor și a modei. Sunt, deci, necesare analize adecvate imaginii noii economii, care să urmărească geneza unor mecanisme ale producției, schimbului și circulației și să o înlesnească prin furnizarea unor elemente de fundamentare a politicilor economice **selective** necesare pentru a elimina penuria de produse și capitaluri, ce-și are sorgintea în economia de monopol al proprietății și al producătorilor, precum și surplusul relativ de forță de muncă generat de “planificarea” liberei inițiative – ceea ce a deformat mentalitatea antreprenorială – și de modă, care a acumulat, în sfera nominală, toate dezechilibrele mascate ale economiei reale.

Studierea în folos strict științific, dar și practice în interes național, a stării actuale a economiei naționale și a tendințelor ei previzibile, pentru a decela cauzele penuriei acute de mărfuri și a identifica remediile posibile, credem că ar trebui să pornească de la stabilirea unui diagnostic corect al crizelor care perturbă piața bunurilor și a serviciilor de producție și de consum.

Analiza izolată a principalelor piețe economice, între care piața bunurilor și a serviciilor și piața muncii se evidențiază ca dominante pentru evoluția principalelor variabile macroeconomice ale (dez)echilibrului și reprezintă un liman metodologic provizoriu, dar indispensabil înaintea abordării globale ce și-ar propune să identifice căile și mijloacele relansării economice.

După cum se poate constata, studiind statisticile accesibile, criza economică constă, la nivelul unor produse particulare – pe un fond de variații lunare ale producției exprimate în unități de măsură fizice – din tendința clară de scădere a rezultatelor **anuale**. Riscurile de a pune în mare pericol nivelul de trai al populației nu sunt pentru perioada imediat următoare (3-5 luni), având în vedere existența unor soluții de moment, ci într-un timp mai îndepărtat, la orizontul anilor 1993-1994 și, după aceea, dacă sporirea masei monetare, ca instrument dominant al politicii economice actuale, politică tot mai inteligibilă pe măsura trecerii timpului, nu va determina o stabilizare, urmată de o relansare a producției.

Observații efectuate pe 106 produse, grupate pe 6 categorii de piețe economice ale bunurilor reale, pentru care există raportări statistice publice ale producției, arată că declinul economic, măsurat trimestrial, s-a agravat în 1991 (cel de-al doilea an al reformei în România) (anexa1). În același sens probează și faptul că, în ultimele trei trimestre, 69 din cele 96 produse analizate au atins cele mai scăzute niveluri trimestriale absolute ale producției, exprimate în unități de măsură fizice (anexa 2).

Totuși, **ritmul** declinului s-a încetinit. Dovada o reprezintă faptul că, deși o mare parte a produselor analizate a înregistrat, în 1991, niveluri absolute ale producției fizice mai mici decât în 1990, totuși, numărul produselor la care scăderea producției fizice mai mici decât în 1990, totuși, numărul produselor la care scăderea producției a fost mai mică în 1991 față de 1990 a crescut de la un trimestru la altul (28 în trimestrul I, 51 în trimestrul II și 63 în trimestrul III). Evoluția acestei tendințe este arătată în tabelul nr.1¹⁾.

Se pare că este, deci posibilă, într-o oarecare măsură, o perspectivă de stabilizare; ea ar putea deveni o certitudine dacă se va adopta o strategie flexibilă, compatibilă cu noile realități și necesități ale economiei românești.

În contextul actualei problematice din spațiul est-european, o nouă filozofie a redresării economice se dovedește o necesitate izvorâtă – așa cum n-a fost niciodată – din neîndoielnice rațiuni practice imediate, în mult mai mare măsură decât se întrevide și drept o posibilitate. Caracterul acesta rezultă din ineditul epocii istorice pe care o parcurge o însemnată parte a omenirii, ce-și aroga până mai ieri monopolul progresului social, dar ajunsă astăzi în situația penibilă de a nu-și mai putea asigura singură mijloacele de supraviețuire.

Parte integrantă a lumii ce este nevoită să străbată o tranziție spre trecut, societatea românească, ca ultima țară din estul Europei pornită pe calea schimbărilor, a cunoscut în scurt timp, din motive diverse, multe comune cu ale celorlalte state ale zonei, toate dezamăgirile psihologice ale reformei. Și se pare că nu a înregistrat nici unul din succesele dorite pe tărâmul prosperității.

¹⁾ *Calculul au fost efectuate la Colectivul de cercetare economică asistată de calculator din cadrul INCE.*

Semnificativ este, însă, faptul că, cel puțin sub aspectul evoluției economice, țara noastră s-a aliniat, dincolo de orice voință populară, noului tip de ciclu economic al tranziției (anexa 3)

Tabelul nr.1 - Repartizarea principalelor produse, pe categorii de piețe economice, în funcție de scăderea trimestrială a producției, exprimată în unități de măsură fizice

-număr-

Categorii de piețe economice ale bunurilor reale	Număr de produse analizate	Trimestre					
		I		II		III	
		(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
1	2	3	4	5	6	7	8
I. PIAȚA RESURSELOR ENERGETICE	5	4	1	2	3	2	3
II. PIAȚA MATERIIILOR PRIME DE BAZĂ	9	4	5	-	9	1	8
III. PIAȚA BUNURILOR INTERMEDIARE	42	36	6	19	20	12	27
1. de origine metalurgică	13	10	3	6	7	3	10
2. chimică și petrochimică	16	15	1	10	6	7	9
3. forestieră	7	7	-	1	6	1	6
4. agricolă	3	2	1	-	-	-	-
5. diverse	3	2	1	2	1	1	2
IV. PIAȚA BUNURILOR	22	11	11	10	5	7	8
1. neagricole	15	9	6	10	5	7	8
2. agricole	7	2	5	-	-	-	-
V. PIAȚA BUNURILOR DE INVESTIȚII	19	16	3	10	9	7	12
1. neagricole	11	9	2	4	7	2	9
2. agricole	8	7	1	6	2	5	3
VI. PIAȚA BUNURILOR MIXTE	7	5	2	2	5	2	5
TOTAL	104	76	28	43	51	31	63

(1) = numărul de produse la care indicele 1991/1990 este mai mic decât indicele 1990/1989

(2) = numărul de produse la care indicele 1991/1990 este mai mare decât indicele 1990/1989

Caracterul **pulsatoriu** al economiei are, ca de obicei, și o origine externă, vizibil mai accentuată în perioada anterioară deoarece intențiile de integrare rapidă în economia mondială s-au concretizat în măsurile **strâns eșalonate** de liberalizare a prețurilor, procesul esențial necesar restructurării producției desfășurându-se greoi pe seama exclusive a împrumuturilor din străinătate, în general aleatorii, acordate pentru susținerea cursului monedei. De exemplu, dependența evoluției previzibile, pentru anul 1992, a unor indicatori macroeconomici de obținerea a unor noi credite (1,2 – 1,8 miliarde dolari) este relativ strictă și, având în vedere că stabilizarea nivelului de ansamblu al producției, în scădere pe parcursul celor doi ani ai reformei, reprezintă o condiție a menținerii fragilului echilibru social și politic, această dependență – se consideră în unele medii ale administrației – constituie o restricție foarte tare pentru politica economică: “Astfel, luând în calcul estimarea reală a exportului la un nivel apropiat de cel realizat în acest an (1991, n.n.), în situația în care economia nu ar primi credite externe, s-ar înregistra o cădere în continuare a producției industriale cu circa 15%, cu efecte dezastruoase în rezolvarea problemelor sociale”.¹⁾

Adoptarea unor **politici anticiclu** este o sarcină pe cât de importantă, pe atât de dificilă. În primul rând, deoarece „adevărul” economic, în ceea ce privește valoarea bunurilor reale, căutat îndeosebi prin liberalizarea prețurilor, este făcut de nepătruns cu ochii deschiși de către declinul abrupt al producției, corelat cu instabilitatea structurilor acesteia. Într-adevăr, variațiile în raritatea bunurilor reale nu este strict inversă variațiilor raporturilor dintre creșterile prețurilor. Fenomenul este benign și opinăm că se datorează monopolului proprietății și al producătorilor, care fac din concurență o „fata morgână” a tranziției. În al doilea rând, echilibrul dintre **inflația homeopatică** și inflația printre costuri, inevitabilă ca soluție a problemelor legate de protecția socială, nu poate fi menținut deoarece valoarea bunurilor nominale (în speță, a monedei naționale) scade vertiginos, din motivele pe care le-am arătat mai înainte, iar consolidarea lor prin convertibilitatea pe bază de credite externe nu este susținută de ritmul necesar al schimbărilor structurale din economie și nici alimentată satisfăcător de „**clubul bogaților**”. În al treilea rând, pentru succesul lor, politicile anticiclu trebuie – în aceste noi cazuri – să uzeze sau să beneficieze de **șocuri educaționale**: latura cea mai grea a reformei este transformarea mentalităților dobândite în perioada regimului comunist, care au intrat în spiritualitatea popoarelor reprimare. Or, este greu să demonstrezi că lipsurile materiale au vocație pedagogică și nu îndeamnă, pe cei mulți, mai degrabă la protest decât la reflecție, atunci când ele devin acute!

¹⁾ “Economia românească. Situația 1991 – perspective 1992. (Nota rezumat din Programul economic 1992)”. Departamentul de Previziune și Orientare Economică, MEF, p.6.

Atât chibzuiala, cât și trăgănelele cu care se acordă sprijinul extern, **pe alocuri convenit**, pentru susținerea reformei, vădind binecunoscutul curs al nobililor de a fi zgârciți și sporind îndoiala celorlalți că se dorește, cu adevărat, realizarea rapidă a uniunii mondiale a statelor suverane, cât și soluționarea efectivă a problematicii schimbărilor ce se impun, apasă greu asupra populației. În structura costului social al tranziției, raportul obiectiv/subiectiv¹⁾ este și va rămâne imposibil de evaluat.

Dar **minimizarea întregului cost** trebuia și va fi inclusă în toate **funcțiile de satisfacție ale guvernelor** ce au fost și se vor implica în mod conștient în managementul reformei.

Influențelor pe care conjunctura economică și politica mondială le exercită asupra economiei naționale li se poate opune o mai mică rezistență. În schimb, prin politica economică internă este posibil – în anumite limite – să se realizeze o **regularizare a cererii agregate**, pe calea adoptării unor măsuri care să favorizeze înghețarea sau reducerea dezechilibrelor dintre cerere și ofertă, pe diferite categorii de piețe economice. În urma scăderii cvasigenerale a nivelurilor producției bunurilor reale se va realiza o selecție a acestora și, indirect, chiar a agenților economici. „În ultimă instanță, ideea schimbărilor structurale este ca nu tot ceea ce se prăbușește să se ridice din nou și ca întreprinderile nerentabile să fie înlocuite cu altele noi”.

Ideea trebuie **reținută** în contextul promovării unei optici juste cu privire la redresarea economică, **înțeleasă** corect pentru a explica și a justifica, în parte, agravarea crizelor producției și **aplicată** cu fermitate din rațiuni practice de netăgăduit pentru a însănătoși corpul economic: „Dacă, în interiorul unui organism, cel mai mărunț organ încetează într-o cât de mică măsură să-și impună autoconservarea, înlocuirea energiei sale, a egoismului său cu totală siguranță, atunci întregul degenerază. Fiziologul reclamă înlăturarea părții degenerate, tăgăduiește orice solidaritate cu ceea ce este degenerat, fiind departe de orice milă pentru el”.

Asemănător, mecanismele pieței pot și trebuie să fie lăsate să se pună în mișcare prin intermediul unor politici economice adecvate, într-un cadru în același timp auster și liberal, pentru ca să stimuleze și, atunci când nu se poate altfel, să constrângă fiecare agent economic, fie el societate comercială sau regie autonomă, și anume pe căi neadministrative, să producă și să ofere tot mai mult consumatorilor, până când cererea este egală cu oferta, punct în care prețul este convenabil atât vânzătorilor cât și cumpărătorilor. Sau, dacă nu, să dea faliment.

Aceasta este, în esență, toată filozofia restructurării. Ca ghid al acțiunii practice, modul de gândire arătat trebuie să se orienteze, ținând cont de raportul dintre venitul și costul marginal, care trebuie să pună în mișcare un fel

¹⁾ Semnalat și de acad. NN Constantinescu, „Costurile sociale ale tranziției la economia de piață”, în *„Economistul”* nr.136/25-28 octombrie 1991.

de demon economic al lui Maxwell: „Calea de a promova interesele cuiva este de a extinde fiecare activitate al cărei venit marginal depășește costul său marginal și de a restrânge orice activitate al cărei cost marginal este mai mare decât venitul său marginal”.

Nu este vorba de a însărcina un funcționar sau altul cu o treabă atât de ingrată, de a închide ochii agenților economici muribunzi. Adoptarea unei **legi a falimentului** și aplicarea ei după **un termen de grație, cunoscut, de 6-12 luni de la promulgare**, mai întâi în sectoarele de activitate cu surplus foarte mare de forță de muncă, pentru a înlesni o anumită absorbție în sectoarele cu deficit, ar transforma o fantomă care, deocamdată, tulbură doar visele, într-un element concret al reformei, capabil să genereze responsabilitățile dorite la nivelul staff-ului fiecărei întreprinderi.

Există, însă, anumite excepții în aplicarea strictă a acestui principiu. De pildă, astăzi înțelegem mai bine ca oricând ce rol însemnat joacă **sectorul energetic** în democratizarea societății românești și ce rol ar trebui să aibă pentru procesul de tranziție spre **economia de piață de tip occidental**. Evoluții mai îndepărtate în timp, dar și mai apropiate, arată că energia, o **restricție foarte mare** pentru economia românească, determină restructurări ale producției și, implicit, ale veniturilor care, pe termen scurt, agravează criza economică (penuria) iar, pe termen lung, orientează evoluția macrostructurilor spre **modelul tipic al Lumii a treia**, cronicizând penuria. Susținerea dezvoltării acestui sector – și a altora – prin abdicarea de la aplicarea oarbă a unui principiu este un imperativ!

În fine, să mai adăugăm că acordarea **priorității falimentului** față de **privatizarea patrimoniului** este cerută și de nevoia de a-i constrânge pe salariați să-și modifice atitudinea față de securitatea comunistă a locului de muncă dar, mai ales, față de **sarcina de muncă și viitorul propriei profesii**.

Invers, așteptând ca procesul privatizării să se încheie și apoi să funcționeze legea falimentului, având în vedere timpul de care ar fi nevoie, precum și exemplul concret al rezultatelor reformei agrare, poate rău condusă, dar în orice caz, prost susținută de țărani (la sate, unii oameni se încălzesc arzând știuleți de porumb), economia națională va intra în colaps și o ruină economică de proporții va determina frământări sociale ce mai pot fi, încă, evitate.

3. Revenind la problematica regularizării cererii agregate, să reamintim efectele pe care aceasta le poate avea asupra nivelului producției, venitului și ocupării forței de muncă.

În structura cererii agregate, cheltuielile sau partea ce revine consumului personal este cea mai importantă. Evoluția unor indicatori este semnificativă pentru schimbările care au afectat această principală componentă. (tabelul nr.2)

Deși înclinația medie spre consum s-a redus cu mai mult de 5% în 1990 față de anul dinaintea reformei, înclinația marginală spre consum s-a mărit de 1,27 ori, crescând de la 39,57% la 50,33%. Comportamentul marginal al economiilor casnice a prevalat în continuare. Potrivit estimărilor, înclinația medie spre consum în 1991 a fost în jur de 99%, deși veniturile au crescut. Comportament ce s-ar cuveni explicat.

Tabelul nr.2

- prețuri curente -

	U/M	1989	1990
1	2	3	4
1. Venituri totale ale populației	mld. lei	542,0	693,0
2. Consum populație	mld. lei	508,9	613,3
3. Înclinația medie spre consum (2:1)	%	93,80	88,50
4. Înclinația medie spre consum (2:1)	%	6,11	11,50
5. Sporul veniturilor totale reale ale populației	%	2,78	18,16
6. Sporul fondului de consum	%	1,10	9,14
7. Înclinația marginală spre consum (6:5)	%	39,57	50,33
8. Înclinația marginală spre economisire (100%-7)	%	60,43	49,67

Surse: "Breviarul statistic al României 1991", CNS, p.22,23,86,87; "Informații statistice operative", Seria "SCN", nr.2/iulie 1991, CNS.

În condițiile noastre concrete ale tranziției, creșterea înclinației marginale spre consum, concomitant cu creșterea veniturilor se poate datora: 1. presiunii foarte mari a nevoilor de consum nesatisfăcute ani îndelungați, în care consumul a fost comprimat la un nivel inferior celui normal spre care aspirațiile actuale, considerate justificate de fiecare cetățean, sunt "reeducate" de noul aspect al vitrinelor magazinelor, ca și de contractul cu occidental și/sau 2. neîncrederii în moneda națională, care îi determină pe consumatorii particulari să scape de ea pe calea sporirii consumului propriu, economisirea, pentru care **vechiul nivel de trai al populației ar fi oferit prezumțiile unor mentalități favorabile**, fiind descurajați atât de dobânziile prea mici, comparativ cu inflația, și de reducerea foarte mare a posibilităților de a o converti într-o valută forte, așa cum se mai putea în cursul anului 1990, deși încă nu se deschisese legal casele de schimb valutar, cât și de inexistența altor căi. Dintr-un motiv sau altul, cererea de bunuri pentru consum personal, cea mai importantă componentă a cererii agregate, se dovedește ridicată. O analiză în structura acestora pe baza bugetului de venituri și cheltuieli al familiei de salariați în semestrul I. 1991, comparativ cu semestrul I 1990 (anexa 4) permite formularea unor concluzii cu privire la impactul major al liberalizării prețurilor asupra încetinirii treptate a declinului economiei, precum și a unor sugestii sumare pentru orientarea politicii economice viitoare.

Desigur, analiza influențelor reciproce dintre dinamica prețurilor și ritmul producției ar trebui să aibă ca repere momente de timp diferite pentru evaluarea celor doi indicatori, într-o **abordare de tip cauză-efect**. În acest caz, dacă am presupune că agenții economici s-au orientat după criteriul prețuri înregistrate la sfârșitul anului 1990 la produsele pe care le realizează, pe de o parte, ca și după evoluția raportului dintre cerere și ofertă, pe de altă parte, presupunând, de asemenea, că nu au făcut nici un fel de anticipări cu privire la evoluția viitoare a prețurilor, atunci creșterile cele mai mari (sau, în condițiile reformei, descreșterile cele mai mici), de producție ale bunurilor în cursul semestrului I. 1991 ar fi trebuit să survină pe piețele acelor produse la care, în perioada anterioară, **mecanismul prețurilor** a produs cele mai mari prețuri, iar mecanismul **cererii și ofertei** cel mai mare dezechilibru între cele două forțe. Și invers, creșterile cele mai mici (respectiv reculul cel mai mare) vor apărea, cel mai probabil, la

Tabelul nr.3

- în procente-

	Creșterea dezechilibrului în 1990/1989 ¹ cu:	Creșterea prețurilor la 31.XII.1990 (oct. 1990=100)
1. Carne și preparate din carne	-31,1	104
2. Frigidere	-30,9	174
3. Brânzeturi	-18,5 ²	112 ³
4. Lapte	6,6	112 ³
5. Autoturisme	14,4	142
6. Confecții	18,9	144 ³
7. Încălțăminte	19,0	186
8. Mobilă	22,3	277
9. Vin pentru consum	22,6	242
10. Radioreceptoare	23,2	159
11. Tricotaje	32,0	144 ³
12. Pește	42,9	103

¹⁾ Calculat pe baza consumului aparent

²⁾ Reculul producției interne

³⁾ Prețul unei grupe de produse mai largi în care este inclus produsul respectiv produsele la care dinamica prețurilor și creșterea dezechilibrului cerere/ofertă sunt cele mai scăzute. Ceea ce datele statistice se pare că încep să confirme, încă de la începutul procesului de liberalizare a prețurilor.

Faptul că datele statistice prezentate mai sus ilustrează logica prin care, în general, este explicată funcționarea pieței face dovada foarte clară a sensibilității agenților economici la acțiunile mecanismului prețurilor și a mecanismului cererii și ofertei și, în general, a unui comportament ce tinde să devină economic. Cel puțin în aceste cazuri pentru care am dispus de informații.

Dacă dorim să utilizăm, în continuare, același raționament, atunci va trebui să explicăm dinamica prețurilor, în cursul semestrului I. 1991, pe baza reculului înregistrat la producție și a politicii de comerț exterior care, împreună, au influențat asupra noului raport cerere/ofertă ce s-a format. Drept consecință, dinamica prețurilor produselor luate în analiză trebuie să se ordoneze, de la sine, crescător.

Pentru produsele la care s-a înregistrat o reducere a producției fizice în 1990, față de 1989, ipoteza noastră se poate verifica cu datele din tabelul următor:

Tabelul nr.4

- în procente -

	Semestrul I. 1991/ semestrul I. 1990		Creșterea prețurilor la 30.VI.1991 (oct. 1990=100)
	Reculul producției fizice	Creșterea dezechilibrului	
1. Confecții	-1,1	7,1	265,2
2. Tricotaje	6,1	...	220,4
3. Radioreceptoare	13,4	...	204,0
4. Autoturisme	21,0	14,7	278,9
5. Încălțăminte	20,9	19,1	277,1
6. Lapte	23,5	...	198,4
7. Pește	25,1	...	286,8
8. Mobilă	7,2	33,3	296,7
9. Vin pentru consum	28,5	...	308,5

(1) Produs subvenționat

Notă: ordonarea s-a făcut ținând cont simultan de reculul producției și de creșterea dezechilibrului.

Acum, drept rezultat al analizei, și **dacă vom considera că mediul economico-legislativ nu va suferi schimbări importante**, prognoza va fi că cele mai mari creșteri (sau cele mai mici scăderi) ale producției fizice le vor avea, în ordine: vinul, mobila, peștele, încălțăminte etc, adică bunurile din ultimul tabel, enumerate de jos în sus. Laptele de consum este de așteptat să cunoască o creștere mai rapidă a prețului.

Să încercăm să explicăm acum ce s-a întâmplat și ce ar urma să se întâmple, în zona bunurilor la care s-a înregistrat o **atenuare** a dezechilibrelor dintre cerere și ofertă, în cursul anului 1990, prin creșterea ofertei, comparativ cu anul anterior. Acestea sunt ilustrate în tabelul nr.5.

Regularitățile semnalate la primul grup de bunuri de consum analizate sunt prezente și aici, cu excepția produsului "**carne și preparate din carne**", excepție pe care o explicăm prin influențele **subvențiilor** acordate agenților economici în acea perioadă, pe baza **Hotărârii Guvernului nr.**

1109/18.10.1990. Nivelurile indicatorilor la sfârșitul semestrului I. 1991 se prezintă ca în tabelul nr.6.

Atât nivelurile **prețurilor**, cât și **starea** raportului dintre cerere și ofertă sunt, mai întâi, **cauze**, apoi devin **efecte** ale variațiilor în cantitățile din producția diferitelor bunuri. Se pare că, prețurile curente ce se formează pe piața bunurilor de consum evoluează spre prețurile unui echilibru mai bun dintre cerere și ofertă.

Tabelul nr.5

	Anul 1990/anul 1989		Reculul producției în Semestrul I. 1991/ semestrul I. 1990
	Creșterea dezechilibrului cu:	Creșterea prețurilor la 31.XII.1990 (oct. 1990=100)	
1	2	3	4
1. Brânzeturi și smântână	-55,5	112	10,3
2. Carne și preparate din carne	-52,3	104	-6,9
3. Televizoare	-37,7	-	5,1
- alb/negru		214	
- color		155	
4. Frigidere	-30,9	174	8,0

Asupra evoluției favorabile a acestei tendințe este posibil să fi influențat și alte cauze – mecanica economică este, desigur, mai complexă – dar, oricum, influența evoluției prețurilor nu va putea fi contestată decât până la limita de a fi acceptată că ea nu a fost, în general, contrară tendinței. Aceste alte cauze vor fi existat, dar, pe viitor, unele noi chiar trebuie create. De exemplu, concurența prin substituție, dezvoltată pe baza lărgirii proprietății private în domenii esențiale din economie – până la rangul de mecanism, va completa prețurile și raportul cerere/ofertă, împreună cu care stabilizarea economică se va face simțită pe căi neadministrative.

Până la realizarea mai îndepărtată a acestui pas o măsură intermediară poate spori interesul general pentru creșterea producției. Este vorba aici de liberalizarea salariilor ce favorizează “falimentul” angajatului în raport cu cerințele locului de muncă pe care îl ocupă, producând transformări majore în mentalitățile actuale.

Tabelul nr.6

-în procente-

	Semestrul I. 1991/ semestrul I. 1990		Creșterea prețurilor la 31.VI.1991 (oct. 1990=100)
	Reculul producției cu:	Creșterea dezechilibrului cu:	
1. Carne și preparate din carne	-0,7	...	239
2. Televizoare	5,1	-45,1	-
-alb/negru			342
-color			168
3. Frigidere	8,0	9,6	265
4.Brânzeturi și smântână	10,3	...	194

Pe piața mijloacelor de producție, Hotărârea Guvernului nr. 1355/28.12.1990 a determinat unele schimbări ale prețurilor bunurilor. În cursul trimestrului I. 1991, producția a evoluat și în funcție de acest parametru economic, schimbat în final prin noua Hotărâre Guvernamentală nr.239/29.03.1991. Vom încerca să judecăm, în continuare, bazându-ne pe câteva exemple, eficiența administrării prețurilor față de cerințele reformei, comparativ cu alternativa funcționării lor libere.

Pe piața principalelor resurse energetice din economia națională, în cursul trimestrului I. 1991 s-a constatat un consistent recul al producției, comparativ cu perioada corespunzătoare din 1990, precum și o mai mare creștere a dezechilibrelor dintre cererea și oferta de produse. Creșterea convenită a prețurilor resurselor energetice poate fi judecată în raport cu nivelurile acestor indicatori:

Tabelul nr.7

- în procente -

	Trimestrul I. 1991/trimestrul I. 1990		Creșterea administrată a prețurilor de la 1.04.1991 ¹ (Prețuri H.G. 1355/90 =100)
	Reculul producției cu:	Creșterea dezechilibrului cu:	
1. Cocs metalurgic	41,0	40,8	140
2. Cărbuni	36,4	40,2	120
3. Țiței	17,9	33,3	106 ²
4.Energie electrică	16,9	17,2	150 ³
5. Gaze naturale	11,6	18,2	105

¹Conform H.G. nr. 239/29.03.1991

²Țiței 45% produse albe

³Preț mediu

Creșterea mult mai mare a prețului energiei electrice nu părea întemeiată.

Să analizăm acum evoluția celor doi indicatori în următoarele **6 luni ce s-au succedat deciziei guvernamentale** de majorare a prețurilor.

Tabelul nr.8

- în procente -

	Creșterea administrată a prețurilor de la 1.04.1991	Cumulat, trimestrele II-III. 1991/trimestrele II-III 1990		Noua creștere administrativă a prețurilor ¹⁾ 1.07.1991 =100
		Reculul producției cu:	Creșterea dezechilibrului cu:	
1. Energie electrică	150	11,5	12,7	317
2. Cocs metalurgic	140	35,6	33,7	265
3. Cărbuni	120	10,2	25,3	300
4. Țitei	106	14,2	39,7	300
5. Gaze naturale	105	14,4	17,4	300

1) Conform H.G. nr. 776/13.XI.1991

În general, reculul producției a fost mai mic (excepție: gaze naturale care au avut cea mai coborâtă creștere a prețului, 105%) în perioada aprilie-septembrie 1991 față de cel din trimestrul I. 1991 (perioada corespunzătoare aprilie-septembrie 1990=100), ca și creșterea dezechilibrelor (excepție: Țiteiul, cu cea mai mică creștere a prețului, după gazele naturale, 106%).

Rezultatele obținute în producția de energie electrică sub influența celei mai mari creșteri a prețului (150%) sunt modeste. Aceasta poate explica de ce noua majorare se justifica să fie cea mai mare, de 317%.

Încetinirea declinului este reală. Dar, vom uita pentru moment că ceea ce s-a micșorat a fost reculul din 1991 față de reculul din 1990 față de producția din 1989 – **care a avut cotele ei jalnice!**

Același mod de analiză, **transpus pe piața materiilor prime de bază**, are în vedere următoarele rezultate statistice (tabelul 9).

Constatăm o reducere generală a reculului producției, ce a urmat modificării prețurilor. Dar **proporționalitatea inversă dintre evoluția prețurilor și evoluția reculului nu s-a mai respectat.**

Tabelul nr.9

-în procente-

	Reculul producției în trim. I. 1991/I. 1990	Creșterea administrată a prețurilor de la 1.04.1991	Reculul producției cumulate în trim. II.-III. 1991/II.-III. 1990
1. Plumb	30,5	135 ¹	8,7
2. Zinc	39,0	135 ¹	23,5
3. Cupru rafinat electrolitic	19,5	135	-25,2
4. Aluminii și aliaje din aluminii	10,4	130 ²	2,2
5. Plumb în concentrate	41,2	120 ³	30,5
6. Zinc în concentrate	35,6	120 ³	20,4
7. Cupru în concentrate	17,3	120 ³	10,0
8. Minereu de fier	40,1	115	25,0
9. Bauxită spălată, uscată	24,6	115	7,4

¹ Plumb și zinc electrolitic² Aluminii bloc³ Metale neferoase în concentrate^x Prețuri HG 1355/90 = 100

Noile creșteri administrative ale prețurilor, la resursele energetice și materiile prime de bază de mai sus sunt cvasieegale, de cca. 300%, și au intrat în vigoare retroactiv, de la 5 noiembrie 1991, în baza Hotărîrii Guvernului nr. 776/13.11.1991.¹⁾

Pe măsură ce analiza avansează spre produse cu un grad mai înalt de prelucrare, cum este cazul bunurilor intermediare, **imperfecțiunile administrării** prețurilor sau poate mai corect discrepanțele dintre dinamica prețurilor administrate și evoluția producției sunt tot mai evidente. Pe piața bunurilor intermediare (tabelul nr.10) există o distincție fără dublu între produsele la care s-a înregistrat o reducere a reculului producției în trime-strele II-III (cumulat) față de trimestrul I (grupa A) și produsele la care acest recul s-a mărit, deși unele prețuri au cunoscut cea mai ridicată dinamică (grupa B).

Este, poate, cazul să introducem o nouă explicație posibilă, și anume, manifestarea unui proces de restructurare a producției care ar "dezvinovăți" inabilitatea actelor de administrare a prețurilor. Tot acesta ar mai putea fi și motivul invalidării amintitei proporționalități inverse.

¹⁾ De la 11 noiembrie 1991, moneda națională a fost devalorizată de trei ori, prin unificarea cursului oficial cu cel liber.

Tabelul nr.10

- în procente -

	Reculul producției în trim. I 1991/I 1990	Creșterea administrată a prețurilor de la 1.04.1991	Reculul producției cumulate în trim. II- III 1990
1	2	3	4
Grupa A:			
1. Celuloză și semiceluloză	53,6	115	19,2
2. Uleiuri minerale (inclusiv uleiuri regenerare)	42,2	110	22,8
3. Plăci din aşchii de lemn	41,4	1281	2,4
4. Policlorură de vinil şi viniliden, inclusiv copolimeri	39,7	138	22,0
5. Sodă caustică	35,0	125	4,6
6. Lamine finite pline din oţel	32,9	135-140	18,5
7. Oţel brut	30,2	140 ²⁾	23,6
8. Polietilenă	22,9	132	13,2
Grupa B:			
9. Polipropilenă, inclusiv copolimeri	55,7	130	84,6
10. Oţel aliat şi aliat superior	37,4	145	40,9
11. Cauciuc sintetic	37,0	128	46,1
12. Benzine	27,5	100 ³⁾	35,6
13. Lacuri şi vopsele	27,1	110	28,4
14. Păcură (inclusiv din recuperări)	25,9	105	47,0
15. Lamine din aluminiu şi din aliaje de aluminiu	12,3	130 ⁴⁾	20,7

¹⁾ Plăci stratificate din lemn²⁾ Oţel carbon şi slab aliat³⁾ Benzină nafta⁴⁾ Lamine neferoase

Compararea dinamicii libere şi a dinamicii controlate a preţurilor cu evoluţia reculului producţiei¹⁾, pe cele trei categorii de pieţe şi bunuri reale analizate mai sus (tabelul nr.11), permite formularea unor concluzii cu privire la corecţii posibile ale politicii preţurilor şi la înnoiri în politica economică generală.

¹⁾ Cu unele rezerve decurgând din faptul că pe pieţele resurselor energetice, materiilor prime de bază şi bunuri intermediare, reculul este calculat cumulat pentru trimestrele II-III 1991, în timp ce pentru piaţa bunurilor de consum cumulat pentru trimestrele I-II 1991.

Tabelul nr. 11

Creșterea prețurilor %	Reculul producției							
	Pe piața resurselor energetice		Pe piața materiiilor prime		Pe piața bunurilor intermediare		Pe piața bunurilor de consum	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
100-120	10-14	3	7-30	5	19-47	5	-0,7-25	4
121-140	35	1	-25-23	4	2-85	9		
141-160	11	1			41	1	-1-21	3
...								
181-200							21	1
...								
241-260							5-28	4
261-280							22	1
Total	10-35	5	-25-30	9	2-85	15	-1-28	13

(1) = mărirea reculului în procente

(2) = numărul de bunuri analizate

Concluziile pe care le avansăm sunt următoarele:¹⁾

1. variațiile cele mai ample ale reculului producției s-au produs pe piața bunurilor intermediare unde creșterea prețurilor a fost relativ mică;
2. au fost înregistrate și unele creșteri ale producției (recul negativ), chiar pentru sporuri moderate ale prețurilor;
3. la creșteri apropiate ale prețurilor; reculul producției pare să fie mai mare, pe măsura creșterii gradului de prelucrare a bunurilor;
4. liberalizarea salariilor și introducerea graduală a unei legi a falimentului ar putea suplini, un timp, efectele favorabile pe care le așteptăm, în viitor, de la marea privatizare;
5. un proces spontan de restructurare a producției este în desfășurare.

Consistența și direcția lui de realizare sunt sarcini ale politicii economice viitoare.

Trebuie să se țină cont de valoarea principiului liberalizării prețurilor în prima etapă a tranziției spre economia de piață. După trecerea unei perioade de timp, în care ritmurile declinului economic sunt foarte mari, comparativ cu ultimul an dinaintea începerii reformei, reculul producției tinde să devină tot mai mic, iar economia poate să se îndrepte spre un an al creșterii zero față de anul precedent. Se îndeplinește rolul stabilizator al principiului liberalizării prețurilor.

¹⁾ Cu o rezervă metodologică: la efectuarea calculelor nu s-a ținut cont de fenomenul stocării și destocării produselor (sub influența unor informații oficiale obținute confidențial sau a unor anticipări reușite ale agenților economici).

Dacă o legislație și instituții adecvate economiei de piață sunt pregătite să funcționeze și dacă predomină unele mutații pozitive²⁾ survenite în mentalitatea cetățenilor, atunci, la scurt timp, este posibilă relansarea. Dacă nu, prăbușirea înseamnă nașterea dependenței economice paracoloniale.

Drept rezultat ar părea fezabilă, în controlul viitor al prețurilor unei economii demonopolizate, exclusiv pentru proiectele care privesc domeniile de dezvoltare strategică ce se vor afla sub îndrumarea statului, respectarea principiului fixării unor prețuri din ce în ce mai mari, pe măsura avansării bunurilor spre treapta finală de prelucrare. În subsidiar, dar nu mai puțin important, o **anumită** continuitate în politica actuală de practicare a unor prețuri libere pare oportună.

Anexa 1 - Repartizarea produselor pe intervale de scădere trimestrială procentuală a producției, exprimată în unități de măsură fizice

- număr produse -

Nivelul producției în perioada comparată față de perioada de bază	Anul 1990/ anul 1989	Trimestre							
		I		II		III		IV	
		1990 ¹	1991 ²	1990 ¹	1991 ²	1990 ¹	1991 ²	1990	1990
		1989	1989	1989	1989	1989	1989	1989	1989
Peste 70%	78	79	36	75	44	50	25	67	
60-69,9%	24	13	11	19	18	32	22	22	
50-59,9%	2	3	20	1	19	11	21	11	
Sub 49,9	2	1	34	1	20	3	23	6	
Total	106	96	101	96	101	96	91	106	

1) Exclusiv 3 bunuri intermediare de origine agricolă incluse în col. 3 (= recolta anului 1991/ recolta anului 1989) și col. 5 (= recolta anului 1991/recolta anului 1990) și 7 bunuri de investiții agricole incluse în col. 3 și 5.

2) Exclusiv un bun de origine forestieră (lipsă date), 3 bunuri de investiții neagricole și un bun de consum neagricol.

²⁾ În societățile în tranziție spre economia de piață, liberalizarea prețurilor creează diverse mutații în psihologia populației. De pildă, înclinația spre consum crește, iar cea spre muncă scade. Din această **foarfecă** a tranziției se naște specula, fenomen de amploare socială care pune în pericol reforma, atât în mod **obiectiv** (pentru că tot mai multă lume vinde și tot mai puțină lume produce), cât și **subiectiv** (creează nostalgie după trecut). Un alt exemplu: populația este cuprinsă de febra de a cumpăra. Se "fuge" de bani, căci ei se depreciază rapid. Acest lucru îi favorizează pe cei care vând și dă un anumit imbold producției. Cea de-a **doua foarfecă** a perioadei de tranziție determină apariția anumitor capitaluri private. Nu sunt bani chiar "curați", în raport cu trecutul, și nici chiar "murdari", în raport cu viitorul.

**Anexa 2 - Momentele de atingere a maximelor și minimelor trimestriale
ale producției, pe categorii de piețe ale bunurilor reale, în perioada
1.I.1989-30.IX.1991.**

-număr produse-

	TOTAL BUNURI ANALIZATE		Pe piața resurselor energetice		Pe piața materiiilor prime		Pe piața bunurilor intermediare		Pe piața bunurilor de investiții		Pe piața bunurilor de consum		Pe piața bunurilor mixte	
	M	m	M	m	M	m	M	m	M	m	M	m	M	m
Total Bunuri	96	96	5	5	9	9	36	36	19	19	20	20	7	7
1989														
Trim I	26	1	2	-	1	-	12	-	7	-	3	1	1	-
II	32	1	1	-	3	-	12	-	7	-	6	-	3	1
III	19	1	1	-	3	-	7	-	3	-	4	1	1	-
IV	8	7	1	-	2	1	1	1	1	5	2	-	1	-
1990														
I	3	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-
II	4	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
III	1	4	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	-	1
IV	3	13	-	-	-	2	1	8	-	2	1	1	1	-
1991														
I	-	34	-	3	-	3	-	14	-	6	-	6	-	2
II	-	9	-	-	-	-	-	5	-	3	-	1	-	-
III	-	26	-	2	-	2	-	7	-	3	-	9	-	3

Notă: În tabel a fost notat cu "M" numărul de produse la care s-a realizat maximum producției trimestriale și cu "m" minimumul.

**Anexa 3 - Evoluția unor indicatori economici ai României, comparativ cu
alte țări est-europene în tranziție**

- în procente -

	1989	1990	1991 ¹	1989	1990	1991 ¹	1989	1990	1991 ¹	1989	1990	1991 ¹
	Produsul intern brut			Producția industrială			Exporturi mld.\$			Importuri - mld.\$		
ROMÂNIA	-9,9	-10,2	-10,0	-2,1	-22,0	-20,0	6,1	3,5	3,2	3,8	5,2	3,9
Bulgaria	-0,4	-11,8	-19,8	1,1	-10,7	-12,0	7,9	6,4	6,1	10,0	8,9	6,5
Cehoslovacia	1,4	-3,1	-9,8	1,0	-3,7	-4,5	14,3	13,7	13,5	17,1	19,0	16,5
Polonia	-0,2	-12,0	-3,7	-2,5	-28,8	-5,7	15,6	18,6	18,6	17,4	14,7	18,8
Ungaria	-0,2	-3,5	-6,0	-1,0	-10,0	-12,0	10,9	10,8	11,4	12,4	12,6	11,3
	Rata inflației			Rata șomajului			Balanța comercială - mld. \$			Cursul de schimb per \$		
ROMÂNIA	1,1	27,0	130,0	0,0	0,0	3,6	2,3	-1,7	0,7	14,5	34,7	60,0+
Bulgaria	6,4	26,3	200,0	0,0	1,6	2,7	-2,1	-2,5	-0,4	0,88	2,1	518,0+
Cehoslovacia	1,4	15,0	40,0	0,0	1,0	2,8	-2,8	-5,5	-2,8	15,0	18,2	29,0+
Polonia	251,0	684,0	80,0	0,3	6,1	7,3	-1,8	3,9	-0,2	1,4	9,5	11,392
Ungaria	17,5	28,2	36,0	0,5	1,6	2,9	-1,5	-1,8	-0,1	59,1	63,2	75,0+

1) Previțiuni 2) Comparativ cu anul anterior + August 1991

Sursa: "The Economist", Sept. 1991

**Anexa 4 - Evoluția unor indicatori care privesc producția și consumul
unor bunuri urmărite statistic prin bugetul de venituri și cheltuieli al
familiei de salariați**

	Cheltuieli bănești în semestrul I. 1991		Creșterea medie a prețurilor unitare (oct. 1990=100)	
	Ponderea în totalul grupei -%	Creșterea față de semestrul I. 1990 - %	La 31. XII. 90 %	La 30.VI. 91 %
1	2	3	4	5
1. PRODUSE ALIMENTARE	100	163,9	126,5	264
- din carne și preparate din carne	25	167,3	104	239
- băuturi alcoolice	10	176,2	242	309
-total				
- brânzeturi și smântână	6 ¹	162,4	112	194 ²
- lapte	4	137,7	112	194
- ouă	3	159,4	133	166
- pește	1	158,7	103	287 ³
2. MĂRFURI NEALIMENTARE	100	190,0	159,9	259
- confecții	18	167,0	144 ⁴	258 ⁴
- încălțăminte	14	251,6	186	277
- tricotate	7	179,2	144 ⁴	258 ⁴
- mobilă	3	90,9	277	297
- aparate de radio și TV	3	373,9	245	311 ⁵
- radioreceptoare	...	...	159	204
- televizoare				
Alb/negru	...	...	214	342
Color	...	...	155	168
- autoturisme, motociclete, motorete	2	103,7	142 ⁶	254 ⁶
- autoturisme	...	...	142 ⁶	279
- mașini de spălat, aspiratoare și alte produse electrotehnice	1	191,3	245 ⁵	311 ⁵
- frigidere	...	...	174	265

¹Exclusiv brânzeturi.

²Lapte, brânzeturi, unt, înghețată.

³Pește și conserve din pește.

⁴Îmbrăcăminte.

⁵Produse de uz casnic.

⁶Produse culturale, sportive

Surse: "Buletin statistic trimestrial", nr. 3/1991, CNS; "Informații statistice operative", Seria "Calitatea vieții", nr.5/septembrie 1991, CNS; "Buletin statistic de prețuri", nr.12/1990 și 6/11 1991, CNS; "Buletin statistic de prețuri", nr.8/iulie 1991, CNS; alte date furnizate de Comisia Națională de Statistică.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
Nr. 16/1993**

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

SUMAR

ASIGURAREA ÎN SERVICIILE DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ	375
Trecere în revistă a caracteristicilor instituționale.....	376
Cazul Braziliei	378
Brazilia după 1983	380
Concluzii și recomandări generale ale studiului	383
Escaladarea costurilor	384
Alocarea de resurse și recomandări	385
Stimulente de tehnologie medicală.....	386
Acces și echitate	386

Documentar: Banca Mondială *) despre

ASIGURAREA ÎN SERVICIILE DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ

Carmen ZAMFIRESCU

Criza financiară este o stare obișnuită în sectorul sănătății în multe țări în curs de dezvoltare, și un număr tot mai mare de altfel de țări iau în considerare punerea în practică de taxe de folosință și programe de asigurare pentru a transfera povara financiară pentru servicii de sănătate de la alocațiile directe de la buget, prin intermediul unui minister al sănătății. Deși deseori sunt practicate drept modalități de mobilizare a unor resurse adiționale, prețurile și asigurările afectează alocarea resurselor pentru sănătate prin modificarea semnalelor trimise către producătorii și consumatorii de servicii de sănătate. Modificările în stimulentele antrenate de aceste programe alternative de finanțare au astfel implicații pentru eficiența și echitatea asigurării serviciilor de sănătate, care se adaugă impactului mai evident asupra veniturilor. Lucrarea apărută sub egida Băncii Mondiale examinează aspecte ale programelor de asigurare în patru țări în curs de dezvoltare – Brazilia, China, Coreea de Sud și Zair, și determină impactul fiecăreia asupra eficienței și echității sectorului de sănătate. O mare atenție este acordată folosirii sumelor din asigurări de către spitale, deoarece ele reprezintă cea mai mare componentă a cheltuielilor naționale pentru sănătate și constituie punctul central al activității din acest domeniu.

Se folosesc diferite forme și combinații de taxe și asigurări, asociate cu diferite stimulente acordate consumatorilor și celor care asigură aceste servicii. Aceste stimulente pot influența în sens pozitiv sau negativ performanța atât a spitalelor, cât și a sectorului de sănătate în general. Pentru fiecare studiu de caz, caracteristicile programelor de asigurare sunt descrise împreună cu un număr de dimensiuni, inclusiv: 1) sistemul de finanțare; 2) serviciile acoperite prin asigurare; 3) rolul asiguratorului; 4) măsura participării consumatorului la suportarea costurilor; 5) segmentul de populație cuprins de sistem. Aceste trăsături sunt explicate în continuare.

* "Modul în care asigurările de sănătate afectează asistența medicală în țările în curs de dezvoltare" preluare după "How Health Insurance Affects the Delivery of Health Care in Developing Countries" de J. Kutzin și H. Barnum, în seria "Working Papers" a Băncii Mondiale (WPS 852/1992).

Stimulentele create de aceste caracteristici specifice influențează caracteristicile sectorului de sănătate. "Performanțele" pot fi interpretate în multe feluri astfel încât sunt propuse mai multe efecte potențiale ce pot fi comparate între programe. Acestea includ: 1) escaladarea costurilor; 2) alocarea resurselor sectoriale între asistența medicală primară și cea secundară, terțiară și eficiența refacerii; 3) folosirea tehnologiilor medicale specifice; 4) echitatea accesului la serviciile de sănătate. Acolo unde există informații suficiente, se stabilește impactul programelor de asigurare privind fiecare dintre cele trei dimensiuni ale performanțelor.

Analiza este limitată în măsura în care datele sunt insuficiente pentru a cuantifica impactul unui program de asigurări pentru sănătate pentru oricare dintre aceste dimensiuni ale performanței.

Trecere în revistă a caracteristicilor instituționale

Sistemul de refinanțare (rambursare) se referă la modul în care celor care asigură serviciile le sunt decontați banii dintr-un fond de asigurare. Clasificăm sistemele de rambursare ale schemelor de asigurare în două tipuri majore: rambursarea retroactivă a terței părți și organizațiile de asistență medicală cu fonduri preplătite.

Planurile de rambursare retroactivă terței părți implică remunerarea celui care asigură serviciul de asistență medicală printr-un fond separate de asigurări, după ce serviciile au fost acordate, în timp ce organizațiile cu fonduri preplătite fie servesc atât ca asigurator cât și ca agent ce livrează servicii (asigurare directă), fie că plătesc unui terț agent separate (aranjament cu o terță parte) o sumă fixă, din care cel care livrează serviciul de asistență medicală va asigura acest lucru pe o perioadă determinată. Planurile de rambursare retroactivă folosesc în mod obișnuit prețuri (determinate pe bază de prospecțiuni) sub forma unor programe de plată prin care se indică tipurile de servicii care sunt rambursate în cadrul planului.

Formele cele mai obișnuite de rambursare retroactivă sunt sistemele de plată taxă contra serviciu, care implică plata pentru fiecare serviciu individual consumat de un pacient, precum numărul de zile de spitalizare, medicamente, raze Roentgen. O alternativă la acestea ar fi rambursarea pe bază de caz. Prin această metodă, există o singură taxă globală bazată pe categoria de boală a pacientului, indiferent de tipul și cantitatea de servicii specifice asigurate în cursul spitalizării. Cel mai bine cunoscut exemplu de rambursare pe bază de caz este sistemul de plăți din spitalul Medicare din SUA, unde diagnosticurile de internare sunt grupate în categorii, denumite Grupe de diagnostic (DRG), bazate pe caracteristici clinice. Totuși, așa, cum se arată în continuare, există exemple de rambursare pe bază de caz și în țările în curs de dezvoltare.

Programele de asigurare variază în funcție de serviciile acoperite de rambursare. Se generează de obicei diferite stimulente în măsura în care programul acoperă numai servicii curative sau servicii curative atât cât și profilactice. Un alt aspect important al acestei trăsături este faptul că serviciile specifice curative sunt excluse, sau dacă există proceduri administrative ce trebuie îndeplinite pentru serviciile ce vor fi rambursate în cadrul programului. Această caracteristică poate avea implicații pentru alocarea resurselor, alegerea tehnologiilor și eficiența sistemului.

O trăsătură importantă a programelor de asigurare este aceea dacă instituția joacă un rol activ sau pasiv în legătură cu cei care asigură asistența medicală. Este instituția de asigurare doar un intermediar financiar, s-ar tinde să întărească disciplina financiară acolo unde acționează?

Un mod util de a analiza această problemă este acela de a determina măsura în care agentul de asigurare și cel care livrează serviciul de asistență medicală au interese comune. Pe plan pur financiar se poate presupune că agentul asigurator dorește să minimizeze plățile către cei care livrează serviciile medicale, în timp ce aceia care le livrează doresc să maximizeze plățile provenite din veniturile agentului asigurator.

În cadrul unei asigurări directe, cel care livrează serviciul medical și asiguratorul constituie aceeași instituție astfel încât acest sistem poate determina un rol foarte activ asiguratorului. Totuși aranjamentele de terțe parte pot implica un întreg spectru de roluri, de la „laissez-faire” la cel de conducere activă a activităților medicale de către asigurator.

Împărțirea cheltuielilor se referă la suma pe care beneficiarii din asigurări medicale (consumatorii) trebuie să o plătească de fiecare dată când folosesc serviciile respective. Formele de împărțire a cheltuielilor includ sistemul cheltuielilor ce se deduc (o sumă determinată pe care beneficiarii trebuie s-o plătească înainte de a primi beneficiile de asigurare) și sistemul de coplăți (suma de taxe pentru anumite servicii neplătite de asigurare, excluzând cheltuielile ce se deduc).

Economiștii recomandă adesea includerea participării la împărțirea cheltuielilor în programele de asigurare descurajării suprasolicitării serviciilor de către persoanele asigurate, care, în vederea în caz contrar s-ar afla în situația unor servicii absolut gratuite. Asigurarea creează un stimulent pentru modificări de ordin comportamental din partea celor asigurați, care sunt protejați de pierderi financiare considerabile și au astfel mai multe servicii decât cei neasigurați. Această cerință adițională se numește „risc moral” și este conceptul similar cu ceea ce adesea se cheamă „utilizarea necesară”, pornind de la sistemele de asistență gratuită. Participarea la împărțirea cheltuielilor este menită să limiteze efectele de „risc moral”.

Mărimea segmentului de populație acoperită este caracteristica finală a programelor de asigurare ce va fi luat în considerare. La fel ca și alte caracteristici, acestea poate prezenta o gamă largă, de la acoperirea

universală la numai un mic procentaj din populație. O trăsătură ce trebuie luată în considerare este dacă asigurarea este voluntară sau mandată prin lege pentru anumite grupuri ale populației. Acolo unde acoperirea este voluntară, viabilitatea asigurării poate fi amenințată de **selecția adversă** tendința unor persoane de a consuma o mai mare cantitate de servicii pentru a achiziționa asigurarea. Acolo unde acoperirea este mandată pentru unele grupuri de populație, se pot ivi probleme de echitate deoarece cei neasigurați sunt puși în fața unor prețuri mai mari decât cei asigurați. Această problemă de echitate este o problemă și în sistemele voluntare în care unele persoane nu-și pot permite să achiziționeze asigurarea, având ca rezultat un acces mai limitat la unele servicii.

Cazul Braziliei

Cea mai mare parte a asistenței medicale în Brazilia este finanțată de INAMPS- Institutul Național pentru Asistență Medicală și Protecție Socială, componente de asigurare de sănătate din sistemul de asigurări sociale al Braziliei. Serviciile de profilaxie și cele curative de bază pentru săraci erau asigurate de către Ministerul Sănătății, care era finanțat prin alocații din bugetul guvernamental și administrativ separat de către de INAMPS. Sistemul de asigurări sociale s-a dezvoltat rapid, cuprinzând 23,5% din populație în 1963 și peste 90% din 1989. Deși sfera de cuprindere a devenit aproape universală, există mari diferențe între factorii care asigură serviciile de asistență medicală în sudul și sud-estul bogat al Braziliei și restul țării. Până în 1983, INAMPS finanța medici și spitale pe baza sistemului taxă-contraserviciu, pentru fiecare serviciu acordat pacienților, conform unei liste oficiale de tarife care includea 2.600 articole (sistemul GIH). INAMPS plătea toate costurile; persoanele ce beneficiau de acest sistem nu participau la plata acestora.

În cadrul acestui sistem, INAMPS a jucat în mare parte rolul de terță parte ce plătește serviciile asigurate de asistență medicală privată. În 1981, de exemplu, 85% din spitalizările plătite de INAMPS au fost pentru spitale private având contracte și, doar aproximativ 9% (incluzând 2% ce reprezintă facilitățile proprii ale INAMPS) au fost pentru facilități din sectorul public. Astfel, INAMPS, în cadrul sistemului GIH, poate fi caracterizat ca un sistem de rambursare retroactivă taxă-contraserviciu, acoperind doar serviciile curative. INAMPS a servit drept element pasiv de circulație financiară; el nu a încercat să impună o anumită atitudine a medicilor față de costuri, iar absența participării la împărțirea cheltuielilor a însemnat că nici consumatorii nu aveau nimic de câștigat prin limitarea utilizării serviciilor de asistență medicală. Implicațiile acestor caracteristici sunt descrise în continuare.

Escaladarea costurilor. În mare măsură ca rezultat al sistemului de rambursare pentru asistență curativă, cheltuielile de sănătate au crescut cu peste 20% anual în anii '70, iar cheltuielile de asistență medicală pentru

sectorul public au depășit ponderea de 1% în PNB deținută în 1949, ajungând la 3,7% în 1975 și la 5,6% în 1982. De la sfârșitul deceniului 7 până la începutul anilor '80, numărul de paturi de spital în sectorul privat a crescut cu peste 40%, iar sectorul asistenței medicale de spital a crescut mai rapid decât restul economiei. Sistemul de rambursare taxă-contră-serviciu a încurajat spitalele să-și sporească atât numărul de pacienți, cât și suma de servicii asigurate per pacient, ca mijloc de generare a profiturilor. Rețeaua de asistență privată „răspundea unui set de stimulente care plătesc celor care asigură serviciile de asistență medicală sumele încasate pentru a da servicii potențial nelimitate pacienților care nu suportă costurile direct”. Sistemul retroactiv taxă-contră-serviciu, la care se adaugă rolul pasiv jucat de INAMPS referitor la factorii de administrare și supervizare a asistenței private, a fost probabil răspunzător pentru fraudă larg răspândită (de exemplu, facturarea pentru pacienții inexistenți și proceduri inexistente ale rețelei private de asistență medicală) descoperită în anii '80.

Alocarea resurselor. Subsistemul medical curativ, finanțat prin taxele fiscale, s-a dezvoltat în mod independent din programele de asistență publică ale Ministrului Sănătății și a crescut o dată cu sporirea locurilor de muncă și a expansiunii economice din anii '60 și '70. Ponderea bugetului acestui minister în PNB a scăzut în această perioadă. Astfel, creșterea explozivă a cheltuielilor totale pentru asistență medicală la care s-a făcut referire a apărut în întregime pe piața pentru servicii curative. Rezultatul acestor forțe a fost faptul că ponderea cheltuielilor guvernamentale (ale Ministerului Sănătății și INAMPS) dedicate serviciilor curative față de cea a serviciilor profilactice a crescut de la 36% în 1965 la 85% în anii '80. Numai spitalele reprezentau aproximativ 70% din cheltuielile publice pentru sănătate, de la mai puțin de 40% în anii '60.

Stimulente de tehnologie medicală. Nu au existat stimulente deosebite de natură financiară sau instituțională pentru factorii privați finanțați de INAMPS pentru a limita asigurarea unei tehnologii de tratament extern de profitabile. Într-adevăr, cercetătorul McGreevey, în 1988, arăta că taxele plătite de INAMPS pentru o consultație medicală în 1982 erau relativ scăzute față de valoarea timpului unui medic, în timp ce tehnologia medicală capitalizată conținută în echipament farmaceutic și medical era evaluată mult peste costul real. Doctorii erau deci încurajați din punct de vedere financiar de către acest sistem să supraevalueze serviciile, medicamentele, analizele, facilitățile și operațiile astfel încât să-și mărească veniturile. Un serviciu încurajat de către sistemul de rambursare îl constituia operațiile cezariene, care în 1981 reprezentau 31% din nașteri, ceea ce făcea ca Brazilia să dețină cea mai mare rată în domeniu din lume. Un alt exemplu sunt serviciile de diagnostic, îndeosebi de raze x, a căror folosire a crescut într-un ritm foarte rapid din 1970 până în 1981. Astfel, multe dintre aceste test ar fi putut fi evitate fără sustragere de la tratament. În 1978, Spitalul Universitar Rio de Janeiro a redus numărul de radiografii cu 40% fără a determina vreo scădere a eficienței

diagnozei. Acestea, și alte examinări complementare (al căror număr a crescut cu 22% pe an între 1979 și 1981) ar fi putut fi eliminate fără vreun efect asupra tratamentului administrat în final pacienților.

Acces și echitate. Stimulentele sistemului de rambursare au încurajat expansiunea rapidă a volumului serviciilor asigurate pacienților individuali. Un rezultat l-a constituit alocarea unei părți substanțiale din cheltuielile publice totale pentru asistența medicală spre servicii costisitoare de înaltă tehnologie, precum dializă renală, operații "by pass" pe cord și tomografii computerizate, de care beneficiază relativ puține persoane. Mărimea acestui efect a fost de așa manieră încât în 1981 cheltuielile totale pentru 12000 de pacienți cu costuri mari au fost superioare sumei cheltuite pentru asigurarea serviciilor medicale de bază și control al bolilor pentru 41 milioane de persoane din regiunile nordice și nord-estice ale țării. Astfel, stimulentele pentru folosirea serviciilor necesitând înalta tehnologie costisitoare au condus în mod clar la un model inechitabil de cheltuieli.

Concluzii. Experiența sistemului de asigurare medicală finanțată pe baza socială al Braziliei dinainte din anul 1983 aduce în prim plan numeroase probleme. Rambursarea taxe-contraserviciu către factorii privați fără participarea la suportarea cheltuielilor de beneficiari, de către o agenție publică ce nu exercită vreun control asupra utilizării fondurilor a condus la creșterea volumului de servicii medicale dincolo de ceea ce era necesar din punct de vedere medical. Folosirea unor tehnologii și servicii specifice cu mari marje de profit a crescut în ritm rapid. Aceasta a determinat creșterea rapidă a cheltuielilor pentru servicii curative și distorsiuni dincolo de un complex de îngrijire curativă și profilactică. Această distorsiune a fost deosebit de pronunțată deoarece aceste servicii erau finanțate separat (INAMPS finanța serviciile curative, Ministerul Sănătății finanța serviciile profilactice); astfel, subvenționarea încrucișată nu era posibilă.

Brazilia după 1983

Guvernul brazilian a pus în practică o serie de reforme ale sistemului de rambursare medicală în anii '80, într-o încercare de a controla creșterea costurilor de spitalizare și utilizare care își aveau originea în sistemul de asigurare taxă-contraserviciu. Un program-pilot de servicii de finanțare și administrare medicală a fost pus în practică în statul relativ prosper Parana. Acest sistem, denumit Planul Curitiba pentru capitala statului, avea două trăsături distinctive:

- 1) Contactul inițial al pacientului cu factorii ce asigură serviciile medicale (triere) avea loc la o facilitate INAMPS sau de acest gen (statală sau municipală), unde pacienții nou-sosiți erau examinați de un medic (salariat al INAMPS). Medicul examinator fie trata pacientul, fie îl trimitea la serviciile

medicale corespunzătoare diagnosticului. Pacienții nou-sosiți nu erau autorizați să meargă direct la facilități private.

2) Medicul examinator al INAMPS desemna pacientul să meargă către un grup de servicii, iar ratele de rambursare pe bază de caz erau legate de această desemnare, indiferent de localizarea tratamentului prescris, (de exemplu clinică publică, spital privat etc.). Facilităților și celor care asigură serviciile le sunt rambursate sume fixe per caz, și numai pentru procedurile specificate de către medicul analist (examinator). Dacă un spital trata un pacient la un cost mai mic decât suma rambursată, spitalul avea un anumit profit. Dacă costurile tratamentului depășeau rata scadentă, spitalul suporta pierderea financiară.

Aceste trăsături, care au fost implementate mai larg prin INAMPS în 1983 ca parte a Sistemului de certificare a spitalelor (AIH), se refereau la multe dintre problemele inerente din cadrul sistemului GIH. Înaintea punerii în aplicare a Planului Curitiba, mulți pacienți nou-sosiți erau tratați în spitale private în cazuri de urgență, primind rambursări substanțial mai mari taxă-contra-serviciu din partea INAMPS. Cerința trierii publice a creat un sistem de referință structurat astfel încât să se adreseze acestei situații. În plus, separând decizia pe parcursul tratamentului de facilitare a serviciului pe care l-ar asigura (și pentru care ar avea loc rambursarea), tentația financiară de a se prescrie și folosi în mod excesiv examinări și servicii complementare în facilitățile private s-a diminuat^x.

În cadrul proiectului inițial Curitiba, spitalizările au fost reduse la 5% din consultațiile inițiale, în comparație cu media 6,5% pentru Brazilia în general. Spre mijlocul anului 1982 (programul pilot Curitiba a început în 1981), INAMPS a declarat că planul a redus internările în spitale cu 30%. Din păcate, totuși, nu există studii ulterioare care să demonstreze efectele pe termen lung ale acestor schimbări.

Reformele INAMPS au modificat unele, dar nu toate, dintre caracteristicile importante ale sistemului de asigurare medicală. Sistemul de rambursare a rămas retroactiv, dar pe bază de caz, și nu de taxă-contra-serviciu. În continuare nu existau prevederi de participare la suportarea cheltuielilor pentru beneficiarii INAMPS. Prin cerința de acces la serviciile medicale prin intermediul agenților de asistență medicală (proprii săi agenți), rolul INAMPS în întărirea disciplinei financiare asupra factorilor ce asigură serviciile de asistență medicală a devenit mai activ. În cadrul sistemului AIH, finanțarea și administrarea asistenței curative și profilactice au rămas separate, dar în 1987, Sistemul unificat și descentralizat de asistență medicală a fost anunțat cu scopul de a corecta această situație. Obiectivul acestui sistem a fost acela de a unifica funcțiunile și resursele INAMPS și cele ale ministrului

^x Acest fapt se verifică în măsura în care medicul INAMPS nu lucra și în practica privată sau pentru un spital privat, sau era imun față de influența altor particulari.

sănătății la nivel de stat și municipal. În acest mod, serviciile curative și profilactice ar fi finanțate de către aceeași instituție. În timp ce stimulentele inerente în această reformă pentru redresarea problemelor legate de alocarea resurselor sunt clare, Brazilia a pus în practică foarte lent planul, și astfel efectele acestuia nu pot fi încă observate.

Escaladarea costurilor. Există puține date empirice pentru analiza impactului reformelor INAMPS asupra creșterii costului asistenței medicale după 1983. Un studiu privind spitalizarea în Brazilia în anii 80 a ajuns la concluzia că trecerea la rambursarea pe bază de caz nu pare să fie eficientă în controlarea costurilor de asistență medicală deoarece a creat pentru spitalele private un stimulent în a crește anumite tipuri de internări. În plus, deși un sistem de rate de rambursare concepute prospectiv îi încurajează pe cei care asigură asistența pentru a economisi la nivelul resurselor alocate îngrijirii unor pacienți individuali, un astfel de sistem asigură de asemenea stimulente pentru spitale în a-și maximiza volumul de internări profitabile. Totuși, până în prezent nu există date disponibile pentru a compara efectele costurilor totale de spitalizare în cazul sistemului de taxă-contra-serviciu cu sistemul pe bază de caz.

Alocarea de resurse. Sistemul de rambursare pe bază de caz a creat stimulente pentru spitalele private în a se adapta diferitelor tipuri de cazuri de pacienți. Cu un număr limitat de grupuri de pacienți ce plătesc în sistem de taxă pe caz, pacienții vor diferi în cadrul unei categorii: INAMPS a stabilit rate de plată bazate pe o rambursare medie în cadrul unei categorii.

O modalitate prin care spitalele și-ar putea minimiza input-ul de resurse per caz ar fi aceea de a trata pacienții cu maladii mai puțin grave într-o categorie, încercând să-i transfere pe bolnavi cu boli mai grave între spitalele publice. Rodrigues trage concluzia că spitalele private, de fapt, transferau pacienții cu tratamente mai costisitoare către spitalele publice și universitare, rămânând cu categorii de cazuri mai puțin severe, pentru care marjele de profit per pacient erau mai mari. Briscoe aduce dovezi în acest sens; el a examinat datele mortalității și a ajuns la concluzia că pacienții din spitalele publice se confruntau, în medie, cu condiții mult mai grave decât cei din spitalele private.

În termeni de alocare a resurselor între asistența curativă și cea profilactică tendința spre o cotă mai scăzută a asistenței profilactice s-a modificat, 78% din cheltuielile de sănătate sunt destinate asistenței curative în anul 1986, față de 85% în 1982. Această modificare a avut loc înainte de anunțarea SUDS și deși această abordare ar părea să acorde o realocare a resurselor de sănătate către o combinație mai eficientă (din punct de vedere al costului) de servicii de asistență curativă și profilactică, nu există încă date pe baza cărora să se poată realiza o evaluare a acestei reforme.

Stimulente de tehnologie medicală. Există puține informații disponibile referitoare la utilizarea anumitor tehnologii medicale după 1983. Sistemul de plată pe bază de caz s-ar putea să fi diminuat supraexploatarea testelor de

diagnoză complementară și alte servicii care erau prevalente în sistemul precedent. În plus, au fost instituite unele controale asupra folosirii serviciilor de înaltă tehnologie. Totuși, Briscoe arată că INAMPS a plătit peste 3% din bugetul său total în 1988 doar pentru patru proceduri de tratare a unor pacienți externi (hemodializă, studii hemodinamice, endoscopie și tomografie computerizată). Astfel, contracte suplimentare sau limitări ale finanțării serviciilor de înaltă tehnologie ale INAMPS ar putea fi necesare.

Concluzii trase din studiile respective. Încercările Braziliei de a redresa deficiențele sistemului de finanțare medicală dinainte de 1983 par să genereze stimulente mai eficiente pentru un sistem de asistență medicală mai eficient, dar există date insuficiente pentru a evalua în mod clar impactul diverselor reforme (deși aceasta s-ar putea remedia printr-un nou studiu). Planul Curitiba și, mai târziu, AIH au creat un cadru instituțional pentru a asigura mișcarea organizată a pacienților în cadrul sistemului de asistență medicală și pentru limitarea cererii determinate de către sistem prin introducerea cerinței ca factorii de decizie ai sistemului să fie salariați ai asiguratorului, și ca acești salariați să determine întregul curs al tratamentului ce va fi asigurat. Rambursarea fixă pe bază de caz, mai curând decât ca taxă-contra-serviciu ar trebui să reducă numărul de proceduri inutile. În final, unificarea resurselor și administrarea instituțiilor responsabile pentru asigurarea de servicii curative și profilactice ar trebui să permită subvenționarea din mai multe surse și posibilitatea asigurării unei asistențe medicale mai eficiente și din punct de vedere financiar.

Concluzii și recomandări generale ale studiului

Principala recomandare pentru desemnarea programelor de asigurare medicală ce derivă din studiile de caz este aceea că asiguratorii trebuie să joace un rol foarte activ în stabilirea de mecanisme instituționale (precum obligații contractuale) care să-i încurajeze pe cei care asigură serviciile de asistență medicală să ia decizii echitabile și eficiente de alocare a resurselor. Stimulentele pentru cei care acordau asistență medicală sunt deosebit de importante deoarece ele determină asigurarea de servicii și, de asemenea, au o influență deosebită asupra cererii, datorită dependenței beneficiarilor de cei care asigură serviciile de asistență medicală în vederea definirii necesităților personale de servicii medicale. Prin controlarea modului de asigurare a serviciilor și puternica influențare a cererii pentru acestea, factorii medicali pot spori utilizarea serviciilor de asistență curativă într-un mod care să conducă la rapida escaladare a costurilor asistenței medicale, distorsiuni în alocarea resurselor în cadrul sectorului, folosirea inadecvată a tehnologiilor medicale și acces inechitabil la serviciile disponibile (ca în cazul Braziliei, Chinei și Coreei de Sud). În vederea corectării acestor distorsiuni, o instituție publică de asigurări ar trebui să intervină în mod activ prin crearea de stimulente pentru a încuraja factorii responsabili să se comporte în concordanță cu scopurile

sociale. Acest fapt este realizat ușor în cazul asigurării directe, deoarece scopurile asiguratorului și ale factorului de asistență medicală sunt identice, dar este posibil ca terțe părți ce plătesc să joace și ele un rol activ în acest sens.

Escaladarea costurilor

În fiecare din țările studiate de specialiștii Băncii Mondiale (Brazilia, China, Coreea de Sud și Zair), au fost introduse mecanisme de finanțare alternative ca mijloc de sporire a nivelului resurselor disponibile în sectorul de sănătate și/sau de reducere a subvențiilor guvernamentale. Astfel, nu este surprinzător că fiecare a fost asociat cu creșterea rapidă a cheltuielilor medicale și de spitalizare. Escaladarea costurilor este problematică acolo unde stimulentele unui anumit program de finanțare determină creșterea cheltuielilor într-o spirală ce iese de sub control. Se poate trage concluzia că un sistem de prețuri tip „taxă-contraserviciu” combinat cu rambursarea de către terți către factorii de asistență medicală privați (sau care acționează ca și cum ar fi privați, vezi comportamentul de maximizare a profitului sau venitului, în China) pentru servicii facturate conduce la mari și rapide creșteri ale costului asistenței medicale prin intermediul stimulentele de a spori volumul și uneori costul mediu al serviciilor. Teoria spune că împărțirea costului între beneficiari ar trebui să limiteze această tendință, dar prezența unor cerințe foarte mari de participare la plată în Coreea a făcut prea puțin pentru a modera această escaladare a costului (O cerere de servicii medicale elastică în raport cu venitul, constatată în Coreea de Sud, explică unele aspecte, dar toate cazurile sporirii costului serviciilor medicale începând cu sfârșitul anilor 70). Acest fapt sugerează că factorii de asistență medicală au un impact important asupra cantității de servicii cerute în final de beneficiari (dată fiind ignoranța majorității beneficiarilor privind necesitățile și opțiunile de tratament medical), și că, pentru a atinge un nivel stabil și rezonabil al costului, stimulentele trebuie să descurajeze factorii de asistență medicală să extindă volumul și costul serviciilor dincolo de eficiența financiară. În măsura posibilului, instituțiile de asigurare ce acționează în interesul public ar trebui să creeze stimulente pentru ca interesele financiare ale factorilor de asistență medicală să corespundă cu propriile lor interese. Un model posibil în acest sens este aspectul sistemului de asigurare brazilian după 1983, care acordă factorilor de asistență publică de primă necesitate responsabilitatea de a-și defini cursul tratamentului unui pacient. Acest element component al programului separă decizia privind serviciile ce urmează a fi acordate unui pacient de cel care le asigură și căruia i se vor rambursa serviciile clar definite.

Rambursarea retroactivă pe bază de caz urmărește să determine o mai mică escaladare a costului decât sistemul taxă-contraserviciu, dar experiența Braziliei în acest sens nu este de natură să sprijine această ipoteză. Rambursarea pe bază de caz nu elimină tendința de a spori costul; există tendința de a maximiza internările profitabile și de a minimiza cantitatea de

servicii asigurate per internare. Acest mod de lucru este într-un fel de natură să limiteze creșterile costului, dar poate avea implicații negative pentru calitatea serviciilor și necesită fie existența concurenței, fie reglementări pentru menținerea standardelor. Mai mult, acolo unde o combinație de factori de asistență medicală privați și publici este finanțată pe această bază, ca în Brazilia, spitalele publice au tendința de a-și schimba categoria de cazuri spre pacienți cu boli mai puțin grave și mai profitabili, trimițând pacienții mai grav bolnavi la spitalele publice. Acesta poate determina un sistem public extrem de tensionat.

Alocarea de resurse și recomandări

Având în vedere că rambursarea tip „taxă contra serviciu” de către un agent de asigurare pasiv generează costuri medicale curative ce cresc rapid, ea tinde să conducă la o scădere a ponderii relative a resurselor medicale destinate serviciilor profilactice. Aceasta nu implică în mod necesar o scădere a disponibilității resursei de profilaxie, dar, pentru cele mai numeroase țări, beneficiul marginal al resurselor adiționale în serviciile profilactice ar fi mai mare decât în serviciile curative. Acest impact poate fi diminuat dacă acordarea de servicii profilactice poate fi subvenționată din veniturile generate de extinderea acordării de servicii medicale curative. O astfel de subvenționare combinată este extrem de fezabilă atunci când există o autoritate unitară răspunzătoare pentru toate nivelurile de asistență medicală, de la profilaxia primară la servicii de spitalizare.

Sistemele de finanțare pot genera stimulente pentru utilizarea de tipuri speciale de facilități prin intermediul stimulentei de preț acordate beneficiarilor. Experiența sud-coreeană în domeniu sugerează că stimulentele de preț nu funcționează perfect dacă diferențele de calitate percepute între nivelurile facilităților sunt mari. Stabilirea unui anumit nivel al rambursării, în funcție de utilizarea de către pacient a anumitor puncte de intrare în cadrul rețelei de asistență medicală din sistem pare a fi mai eficientă. În Zair acesta funcționează ca un stimulent financiar (de preț), cu o mare penalizare pentru persoanele asigurate care se autodirijează spre spital. Planul brazilian de după 1983 necesită intrarea în sistemul de asistență medicală prin intermediul factorului medical de acordare a primei urgențe și creează, de asemenea, o structură de recomandări de internare generând pentru factorii medicali stimulente similare celor care există în cadrul modelului de asigurare directă (când factorul medical este un salariat plătit de asigurator).

Stimulente de tehnologie medicală

Stimulentele care influențează utilizarea unei tehnologii medicale decurg din modul în care aceste servicii specifice au fixate prețurile, lucru evident în experiența Braziliei și Chinei. Agenții de acordare a serviciilor medicale sunt stimulați să maximizeze utilizarea acelor servicii pentru care marja de rambursare supra costul acordării acestora este cea mai mare, iar consumatorii

depind de deciziile medicale ale factorilor medicali și adeseori tind să pună semnul egal între procedurile care folosesc tehnologii moderne și o mare cantitate de produse farmaceutice pe de o parte și o mai bună asistență medicală pe de altă parte. Când prețul ratei de rambursare diferă de costul marginal al serviciului, stimulentele pot distorsiona acordarea de servicii dincolo de ceea ce este optim din punct de vedere social și adecvat din punct de vedere medical prin introducerea de considerații de personal sau ținând de instituții financiare în luarea deciziei privind tehnologia aleasă. Consecințele de eficiență pe termen lung ale acestei distorsiuni pot fi grave, având în vedere că investițiile în capacitățile viitoare sunt adeseori bazate pe utilizarea curentă. Problemele pot fi atenuate în oarecare măsură prin utilizarea sistemului pe bază de caz mai curând decât rambursarea retroactivă, dar tendințele de acordare a unor stimulente adiționale inutile pot rămâne, în funcție de natura categoriilor de cazuri. Agenții de asigurare ar trebui să depună eforturi fie să înlăture distorsiunile de preț printr-o mai bună înțelegere a costurilor marginale ale acordării serviciilor, fie să devină conștienți de stimulentele pe care ar dori să le creeze referitor la achiziționarea și utilizarea anumitor tehnologii medicale, inclusiv aparatură farmaceutică.

Acces și echitate

Gradul de acoperire a asigurării este un mijloc de acces la servicii medicale care în alte condiții ar putea fi dificil pentru multe persoane dacă prețurile pentru servicii, îndeosebi cele acordate în spitale, ar fi atât de mari încât să acopere costurile. Când gradul de acoperire este universal (cazul Braziliei), diferențele de acces rezultând din statutul asiguratorului nu ar trebui să apară, deși cei săraci par să aibă un acces limitat datorită relativei lipse de unități medicale în zonele rurale sărace, iar, în Coreea de Sud, din cauza unei mai mari poveri a obligațiilor formale și informale de participare la costuri. Totuși, când numai o parte a populației beneficiază de acest acces, ca în China și în zone din Zair, disparitățile sunt probabile, deoarece costul utilizării serviciilor de sănătate cu care sunt confrunțați cei neasigurați, în comparație cu populația asigurată, sunt radical diferite. Asigurarea parțială exacerbează în mod tipic problemele de echitate deoarece cei asigurați tind, de asemenea, să aibă venituri mai mari decât cei neasigurați. Disparitatea în utilizarea serviciilor nu implică în mod necesar ca accesul celor neasigurați să fie inadecvat, dar accesul pentru cele mai vulnerabile grupuri trebuie examinat în detaliu și trebuie luate măsuri precum exceptările de la plată - sau asistența publică pentru cumpărarea asigurării (ca în Coreea de Sud) în vederea garantării unui standard minim de acces la asistența medicală pentru toți cetățenii.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
Nr. 17-18-19/1993**

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

SUMAR

SATUL ROMÂNESC CONTEMPORAN	391
Prefață	391
Capitolul 1- Fenomene și procese determinative pentru starea actuală a sistemului rural	393
Capitolul 2 - Dimensiunile stării actuale a mediului rural analiza diagnostic	397
2.1. Structuri demoetnografice	397
2.1.1. Structuri demografice	399
2.1.2. Fenomene și evenimente demografice	400
2.1.3. Mentalitatea populară și structurile comportamentale	407
2.2. Structuri economice	411
2.2.1. Resursele naturale	411
2.2.2. Capitalul uman	418
2.2.3. Evoluția așezărilor rurale	425
2.3. Tipologia comunităților rurale	429
2.4. Dimensiunea social-culturală	440
2.4.1. Gospodăria rurală	440
2.4.2. Familia rurală	442
2.4.3. Mobilitatea instructiv educațională a populației	448
2.4.4. Comunicare, transmiterea informației și participarea la cultură în satul românesc	451
2.4.5. Tendința de mondializare a informației și a modelelor culturale	455
2.4.6. Aspecte ale relației socioculturale rural-urban	458
2.5. Dimensiunea etnofolclorică	460
2.5.1. Tradiție și continuitate a fenomenelor etnografice	460
2.5.2. Dinamica folclorului rural literar, muzical-coregrafic .	463
2.5.3. Viabilitate folclorică: aspecte ale fondului folcloric activ și ale fondului folcloric pasiv (conservat în memoria păstrătorilor de folclor)	465
2.5.4. "Folclorul de consum" și mass-media	466
Capitolul 3 - Relația rural-urban contradicții, obstacole, conflicte	469
Capitolul 4 - Schimbări în formularea structurilor rurale	477
The contemporary romanian village	481
La village roumain contemporain	483

SATUL ROMÂNESC CONTEMPORAN

**Aurelia SÂRBU, Violeta FLORIAN,
Mara Monica STAICU, Maria TOMESCU,
Mihai IBĂNESCU, O. BUGA, Melinda
CÂNDEA, P. DEICA, Silvia DOBRE,
Daniela Violeta NACU, Nicoleta COATU,
I. GHINOIU, Sabina ISPAS, Monica
BUDIȘ, Silvia CHIȚIMIA, Germina
COMĂNICI, M. CONCIOVICI,
C. CONSTANTIN, C. CRISTESCU,
M. LUPAȘCU, Lia Maria STOICA,
Maria FULEA, Carmen FURTUNĂ**

PREFAȚĂ

Interesul pentru agricultură și pentru mediul rural nu se reduce la dispute doctrinare și ideologice, cunoașterea științifică a vieții rurale fiind fundamentală acțiunii de reformă structurală, economică și politică. Problemele agricole și rurale din această perioadă sunt atât de importante, încât cercetarea cauzelor procesualității rurale sau studiile de tip diagnostic au devenit adevărate condiții ale cunoașterii preliminare științifice, elemente-cheie ale strategiilor care se doresc reformatoare, de restructurare sau de reorientare, impuse din sfera politicului.

Acest studiu sinteză reunește lucrări științifice elaborate de cercetători în domeniul economiei agrare, sociologiei rurale, geografiei, etnografiei și folclorului, în funcție de dimensiunile esențiale ale vieții rurale – demografice, economice, socioculturale și etno-folclorice, cu scopul mărturisit de a prezenta satul românesc într-o ipostază mozaicată din care se pot detașa tendințele. Posibilele evoluții – demografice, sociale, economice – pot deveni certitudini cu statut de realitate rurală – în funcție de posibilitățile economico-financiare ale comunității – dar nu vor putea niciodată eluda mecanismul propriu de devenire al universului rural. Sinteza studiilor încearcă o apropiere științifică, o tatonare pe cât posibil științifică a întregului mecanism, sistem care conferă mediului rural funcționalitate și specificitate.

Demersul nostru științific poate impresiona prin eclecticism – considerații teoretice completate cu cercetări locale, studii geografice, de economie agrară, rurală, sociologie și etnografie – dar el face posibilă cunoașterea sumară a satului românesc și detașarea – incompletă – a tendințelor comunității. Lărgirea sferei cognitive nu a însemnat o sinteză exhaustivă, imposibilă și inutilă, dar, a vrut să însemne resuscitarea interesului științific pentru o lume în continuare marginalizată: satul românesc.

CAPITOLUL 1- FENOMENE ȘI PROCESE DETERMINATIVE PENTRU STAREA ACTUALĂ A SISTEMULUI RURAL

Violeta FLORIAN

Originile stării actuale a sistemului economic, implicit a lumii rurale, se confundă cu natura economiei colectiviste care a însemnat: etatizarea economiei, centralizarea extremă a procesului decizional, mobilizarea autoritară a resurselor umane și materiale pentru realizarea planului. În acești termeni procesul de descompunere a sistemelor socialiste a fost generat de fundamentele proprii, prăbușirea infrastructurii economice antrenând și instabilitatea suprastructurii. Ruina economică s-a desfășurat atât la nivelul structurilor esențiale cât și la cel al vieții cotidiene. Rațiunile fundamentale ale acestui tip de sistem erau realizarea unei economii de penurie și monopolul statului.

A. Politica naționalizării nu a afectat numai economia, ea cuprinzând toate formele vieții sociale: artă, știință, filosofie, familie. În acest mod a dispărut distincția între domeniul particular și cel public atât în ceea ce privește resursele materiale cât și scopurile.

„Niciodată nu vom putea repeta îndeajuns: cel care controlează mijloacele controlează și scopurile. Abolirea pieței – loc în care scopurile individuale și colective se confruntă pe baza unei structuri policentrale a sistemului economic – echivalează cu abolirea autonomiei societății civile în favoarea statului, angajându-se pe calea totalitarismului¹. Mai mult, se naște paternalismul statal: zeci de ani, aproape adoptând trăsături de tradiție istorică, paternalismul și penuria au fost specifice statului socialist. Întotdeauna statul a acoperit pierderile economice, pentru unitățile agricole-cooperatiste de stat – compania de asigurări care a plătit, a acoperit pagubele, deficitele economice a fost statul. Piesa de bază a sistemului a fost constituită de controlul statului. Prima rațiune, esențială a înființării formelor colective de organizare a activității agricole a fost controlul pentru că: „oferea cel mai bun sistem de control, rezultatele economice erau secundare. Cu milioane de fermieri și țărani era

¹ Pellicani, L. „L'anti-economie collectiviste” în *Le socialisme du futur*, vol. 1, nr. 2, 1990, p.80.

dificilă garantarea cotelor de cereale... Marile unități sunt mai ușor de controlat, controlul fiind obiectivul politic fundamental”¹.

Consecința directă a etatizării totale a economiei a fost centralizarea extremă a gestiunii. Planificarea nu a apărut ca o consecință directă a ideilor socialiste, ea fiind monopolul statului asupra proprietății. Sistemul planificării verticale a fost cerut de relațiile orizontale ale pieței: „Forțele pretins iraționale ale pieței se găsesc înlocuite de marea înțelepciune a planificatorului central care decide de câte tone de oțel și de câte perechi de încălțăminte maron are nevoie societatea”². În acest mod se ajunge la o altă caracteristică:

B. „Dictatura asupra nevoilor”. De fapt, economia central divizată devine funcționabilă și prin „reducerea și manipularea nevoilor”³. Indiferent de mediu – urban, rural – a apărut și o omogenizare a necesităților; la nivelul familiei rurale se înregistrează această nivelare a nevoilor, a așteptărilor, aspirațiilor și într-un alt plan al valorilor, ceea ce o apropie de profilul psiho-ideologic al familiei urbane.

C. Din punct de vedere economic, comunismul a însemnat distrugerea producției comerciale. Un asemenea tip de distrugere s-a putut realiza prin desființarea concurenței, beneficiului, schimbului, monedei, adică tot ce dă sens economiei.

C₁. În plan economic a avut loc o „naturalizare” a proceselor productive și distributive, calculul monetar fiind înlocuit de cel natural. În acest sens moneda pierde rolul ei reglator în procesele de producție și distribuție.

„Într-un stat socialist, moneda nu va putea juca rolul pe care-l are într-o societate competitivă pentru a determina valoarea bunurilor de producție. Calculele în termeni monetari vor fi imposibile”⁴. Posibilitatea de a efectua un adevărat calcul monetar era irealizabilă pentru că o operație în sistemul colectivist nu putea să accepte condiția particulară, ex. definiție, a prețului exprimat în bani. Un sistem real poate să obțină importante rezultate materiale dar el nu poate să cunoască costurile relative din simplul, dar decisivul, motiv că a suprimat indicii sărăciei. El este condamnat, după cum spunea Montesquieu „să taie copacul ca să ia pară”⁵.

Moneda este incompatibilă cu sistemul comunist – „Sistemul a pervertit moneda, moneda a pervertit sistemul”⁶ locul ei fiind ocupat de *planificator*. Decretele, impozitele și intervențiile celui care planifică sunt criteriile în funcție de care s-a distribuit bogăția socială.

¹ Rupnik, J., *L'autre Europe, crise et fin du communisme. Editions Odile Jacob, 1990, Paris, p. 223.*

² Rupnik, J. – *op. cit.* p.225

³ Feher F., Heller A., Markus G. *La Diktature sui biscigni Sugarle, 1983 Milan, p.316.*

⁴ Mises, L. *Il calcole economiche nello stata socialista, în Pellicani, L. op. cit. p. 85.*

⁵ Pellicani, L. *op. cit.* p. 85

⁶ Dembinski, P.H. *Les economies planifices, Seuil, 1984, Paris p.159.*

C₂. În acest mod producția și consumul se sustrag legilor economice și devin materie primă pentru exclusivă competență a birocrăției. Viața economică, viața cotidiană, întreaga societate, au fost sub imperiul birocrăției care, conform descrierii realizate de Naville în „Bureaucratie et revolution”, controlează întregul ansamblu al vieții economice, excepție făcând bursa neagră. În consecință resursele materiale, instituțiile, oamenii, ideile au devenit domeniul birocrăției, adică „proprietatea colectivă a clasei”¹.

C₃. Logica internă a sistemului socialist a însemnat distrugerea pieței adică renunțarea la o ajustare reală a producției de bunuri și servicii în funcție de preferințele consumatorilor și înlocuirea cu determinarea ideologică a societăților. Consecința acestui proces economic a fost: utilizarea irațională a resurselor la care s-a adăugat o distribuie arbitrară a beneficiilor.

Substituirea „mâinii invizibile” a pieței cu „mâna vizibilă” a Statului a însemnat atât suprimarea raționalității economice cât și anihilarea libertății de alegere în orice domeniu: „Acolo unde apar categoriile de valoare și valoare de schimb se găsește semnul voinței autonome a indivizilor. Valoarea de schimb și produsul își pierd conținutul/condiția lor dacă proporția de schimb este fixată de o activitate care este situată dincolo de legile pieței”². Este exact ceea ce s-a întâmplat în economia socialistă.

C₄. Abolirea legii valorii, suprimarea concurenței au distrus mecanismul impersonal de formare a prețurilor. Pentru că nu au reliefat relația dintre cerere și ofertă, costurile de producție, prețurile nu au avut sens economic. Raporturile cu realitatea fiind inexistente, conținutul lor era definit clar de deciziile arbitrare ale „birocrăției Statului-Partidului”. Și în acest mod se conturează o altă perspectivă arbitrară care se referă la sectoare economice, domenii, lucruri și bineînțeles, oameni. Un exemplu: muncitorul/țăranul avea datoria printr-o decizie legală și legitimă ideologică să-și vândă propria forță de muncă la un preț stabilit de unicul proprietar, Statul; prețul era stabilit arbitrar deoarece nu exista nici un instrument de verificare a valorii pentru că legea cererii și ofertei nu funcționa. În aceste condiții forța de muncă – ca orice forță de producție – trebuia să se supună controlului unei singure autonomii.

Modelul economic descris în acești termeni a reprezentat cea mai închisă și cea mai represivă formă de economie, fiind și cel mai distructiv. Relațiile economice alienante au modificat interesele grupurilor, identitatea lor și, firește, raporturile dintre ele.

D. Impunerea prin constrângere și violență a unor procese economice și sociale de anvergură – naționalizare, cooperativizare etc. au afectat grav nivelul de trai, au ignorat frecvent particularitățile istoriei naționale, au generat, stări conflictuale/explozive. În aceste condiții, Statul a dobândit un conținut totalitar: individul era supus în întregime puterii.

„... Problema fundamentală este aceasta: nu există loc pentru autonomia individului și, în consecință toți trebuie să gândească cum vrea Statul,

¹ Rizzi, B. *Il Collectivisme Burocratic Sugerie, 1977, Milane în Pellicani, L. op. cit. p. 84.*

² Pellicani, L. *op. cit. p. 86.*

respectând ordinele sale, preceptele intereselor claselor sau grupului care dictează”¹. Anularea democrației, a drepturilor fundamentale au implicat manifestarea unui singur partid, a unei singure ideologii. A fost o necesitate logică a sistemului care și-a găsit justificarea și reflexul într-o ideologie devastatoare; implicațiile ei au ajuns până la „transformarea țărânimii în proletariat socialist”².

Consecința logică a acestui tip de stat structurat ca un centru suprem de emiteră a ordinelor în scopul dirijării întregii vieți sociale, a fost realizarea și dezvoltarea unui puternic aparat birocratic, extrem de centralizat. Statul nu a permis participarea cetățenilor la activități de tip democratic, nu a favorizat confruntări de idei și de opinii deoarece era creatorul sistemului în care prima virtute era ascultarea ordinelor, înregimentarea și de fapt „nivelarea” indivizilor. Birocrația puternică și în același timp supusă a creat la rândul ei sistemul „conducătorului”. Aparatul birocratic a avut nevoie de un „caudillo” pentru că figura charismatică a ajutat întotdeauna la menținerea unei societăți supuse. Și, în acest sens instituția birocratică se divide în diferite grade și niveluri, care la rândul lor produc proprii „leader” de rang inferior, reflexe ale primului strat. A rezultat o ierarhie complexă de „caudillo” care începea de la bază până la ultimul nivel, adică până la „caudillo charismatic” care a devenit un simbol. Din nou paternalismul se face simțit: individul, omul de pe stradă nu are nevoie să gândească, nu trebuie să aibă o responsabilitate pentru că întotdeauna există cineva din aparatul de stat sau de partid care știe să aleagă/decidă.

În alt plan al societății civile a dispărut autonomia părților ei componente, a zonelor economico-sociale, totul fiind înțesat de elementele unei birocrații paralizante. Prin dezvoltarea aparatului birocratic și instituționalizarea lui în domeniile cele mai diverse ale vieții sociale se concretiza o atitudine nihilistă față de individ, de libertățile sale și, totodată se crea standardizarea lui, uniformizarea umanului.

Dublarea crizei politice s-a făcut printr-o criză socială care s-a concretizat printre altele prin erodarea sociabilității interumane, atomizarea indivizilor, degradarea canalelor de comunicare intersubiectivă. Un exemplu: în mediul rural, relațiile de vecinătate încep să-și piardă conținutul, iar familia rurală se repliază asupra propriilor probleme. Pe acest fundal s-a dezvoltat o adevărată criză de identitate a ruralului care nu se regăsește în spațiul public, în cel cultural, în manifestările sale profesionale.

¹ Schaff A. „Le communisme-fascisme, Genes et fonction sociale” în *Le socialisme du futur*, vol. 1, nr. 2, 1990, p.38.

² *Probleme economice ale tranziției țărilor est-europene. Caiet documentar IEA-București*, 1991.

Capitolul 2 - DIMENSIUNILE STĂRII ACTUALE A MEDIULUI RURAL ANALIZA DIAGNOSTIC

2.1. Structuri demoetnografice

Violeta FLORIAN, Aurelia SÂRBU,
I. GHINOIU

Caracterizarea populației rurale înseamnă, în limitele demografiei, identificarea proceselor și fenomenelor esențiale și într-o perspectivă complementară, stabilirea raportului optim, în permanență instabil între presiunea demografică și resursele de existență. Tendințele de depopulare sau de suprapopulare a lumii rurale erau descurajate prin obiceiuri, acte rituale, gesturi, atitudini, sancțiuni. Din punct de vedere etnografic comunitățile umane, pentru a supraviețui, indiferent de mărime și organizare social-istorică au fost constrânse să adopte anumite „politici” demografice; derularea proceselor demografice a fost influențată, prin mijloace diferite, pornind din direcții opuse: *de la familie*, prima celulă socială, în sus – modelul tradițional – și *de la populație*, ca întreg și ultimă celulă socială, în jos – modelul contemporan. Ceea ce numim astăzi politică demografică – de sporire sau de frânare a creșterii populației – se realiza în satul românesc înainte de cooperativizarea agriculturii printr-un sistem simplu și eficient de norme la nivelul familiei, spiței de neam și obștei satești.

La nivelul global al societății nașterea sau moartea unui om, constituirea sau dezmembrarea unei familii sunt fenomene neglijabile. La nivelul familiei acestea sunt însă evenimente spectaculoase care dezechilibrează demografic și economic gospodăria și creează profunde tensiuni sufletești.

Paradoxul constă în faptul că aceste „rupturi” recepționate adesea la nivelul familiei ca adevărate catastrofe sunt la nivelul societății reguli obligatorii care asigură primenirea și perpetuarea vieții. Esențial pentru depășirea „crizelor” demografice consumate la nivelul familiei și spiței de neam este găsirea și dozarea actelor economice, juridice, rituale și comerciale. Pârghiile care rezolvau cu tact și cu traumatisme psihice minime, spargerea dezechilibrelor familiale provocate de naștere, căsătorie și moarte acționau treptat și cu mult timp înainte ca „ruptura” să se producă. În măsura în care individul își pregătea urmașii pentru viață – naștere, creștere și educarea copiilor – în aceeași măsură se pregătea pe sine pentru moarte. În satul românesc este uimitoare preocuparea pentru refacerea echilibrului familial cu mijloace spirituale: prin obiceiuri și practici magice, prin gest și cuvânt, prin

schimburi de bunuri compensatoare. Funcția principală a obiceiurilor din ciclul vieții este deci pregătirea individului pentru trecerea lină, o dată cu timpul, de la o stare la alta, stare cu consecințe minime pe plan sufleteș, social, demografic, economic.

Considerațiile etnografice, economice, psihologice trimit în globalitatea lor, la conturarea aceleiași proces al unei scăderi constante a populației rurale; numărul absolut al populației rurale nu a înregistrat reduceri abrupte – ca efect al compensării migrației nete negative de către sporul natural pozitiv – în schimb ponderea sa în populație a înregistrat fluctuații masive.

Tabelul 1 - Evoluția numărului populației totale și a populației rurale

Data înregistrării	Total	Populația rurală	% populația rurală
19 XII 1912	12768399	10687149	83,7
29 XII 1930	14280729	11229476	78,6
25 I 1948	15872624	12159485	76,6
28 II 1956	17489450	12015186	68,7
15 III 1966	19103163	11797449	61,8
5 I 1977	21559910	12164181	56,4
7 I 1992	22760449	10387682	45,6

Surse: 1) Anuarul Statistic al României – 1991 Comisia Națională pentru Statistică, București, 1991; 2) Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992, date preliminare. Comisia Națională pentru statistică, București, 1991.

Procesul de reducere a populației rurale își face apariția din a II-a jumătate a secolului al XX-lea, după trecerea principalelor mijloace de producție în proprietatea statului, intensificându-se odată cu socializarea agriculturii.

Între 1948-1976, 5 milioane de persoane dobândesc un nou statut rezidențial: devin urbani. În anul 1956, populația rurală era aproximativ egală cu populația activă agricolă; anul 1966 marchează o mutație socioeconomică importantă: populația rurală nu se mai reduce la populația agricolă¹. Fluxurile migratorii își păstrează amploarea încât situația demografică devine relevantă la nivelul anului 1977: între 50% și 70% din populația marilor orașe este venită din alte localități și mai ales din mediul rural. Pe intervale temporale diminuarea nu a fost omogenă:

- creșterea sesizabilă în perioada 1960-1965;
- puternic fenomen de „dezruralizare”: 1965-1966, 1976-1977;
- ratele medii anuale de creștere au coborât de la +0,36(1930-1960) la -0,9 (1970-1979).

¹ Trebici, V. Satul românesc și țărâtimea: Aspecte demografice în Satul românesc – studii – Editura RSR, București, 1985, p.69.

Devenit specific populației rurale, acest proces poate fi analizat și prin intermediul densității: 50,3 locuitori/km², majoritatea comunităților înregistrând valori fluctuante între 35 și 75 locuitori/km². Ariile care includ așezările cu cele mai mici densități – sub 25 locuitori/km² și între 31-35 locuitori/km² – se suprapun regiunilor regiunilor muntoase (Harghita, Covasna), județelor cu un spor natural redus (Arad, Hunedoara, Caraș-Severin) sau zonele cu terenuri inundabile și așezări umane rare (Tulcea). Densități mai mari, peste 75 locuitori/km², se întâlnesc în așezările rurale din zona subcarpatică și la contactul acesteia cu Câmpia Română (Prahova, Dâmbovița). În dinamică, densitatea populației rurale a scăzut de la 86 locuitori pe km² teren agricol în 1960 și 127 locuitori rurali/km² teren arabil la 72 locuitori/km² teren agricol și 113 locuitori/km² teren arabil în 1991.

Tabelul 2 - Gruparea județelor în funcție de ponderea populației rurale

Ponderea populației rurale în totalul populației județului	Recensăminte	29 dec. 1930	21 feb. 1956	15 martie 1966	5 ian. 1977	7 ian. 1992
Sub 25%		1	1	1	1	2
-25-49,9%		-	2	5	6	16
- 50-75,0%		7	13	22	25	23
- peste 75%		33	25	13	9	-

Dacă în 1930, 33 de județe aveau peste 75% populație rurală, în prezent majoritatea județelor se concentrează în intervalul 50-75%.

Evoluția numerică a comunelor – în prezent sunt 2688 comune, 13123 sate – înregistrează o tendință de diminuare a celor cu peste 5000 locuitori, în favoarea celor cu peste 2000 locuitori; media pe comună înregistra în 1980, 4959,8 locuitori, în 1985, 4529 locuitori și în 1990, 4261 locuitori.

2.1.1. Structuri demografice

În structura pe sexe a populației rurale, ponderea femeilor este superioară celei a bărbaților. În anul 1966, numărul femeilor rurale depășea pe cel al bărbaților din același mediu cu 357 mii (1,6%), diferență care s-a redus în anul 1978 la 189 mii (0,8%). La nivelul anului 1988 excedentul femeilor a reprezentat 1,2%.

„Feminizarea” rurarului este un proces selectiv păstrându-se încă zone cu indice de masculinitate dominant (Covasna, Harghita, Alba, Cluj, Constanța).

Structura de vârstă a populației rurale înregistrează o translație spre grupele superioare de vârstă, semnificând o tendință de „îmbătrânire”.

Tabelul 3 - Evoluția structurii populației rurale pe grupe de vârste

Grupe de vârstă	Anii					
	1948	1956	1966	1967	1988	1991
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Tânăra 0-14 ani	31,3	29,8	28,7	27,2	24,4	23,4
Adultă 15-59 ani	59,3	60,0	58,1	56,2	56,0	55,8
Bătrână 60 ani și peste	9,4	10,2	13,2	16,5	19,6	20,2

Populația tânără deține cele mai mari ponderi 27-31% în județele din Moldova, (Iași, Vaslui, Galați, Bacău, Suceava, Neamț, Botoșani), din Dobrogea (Tulcea, Constanța) și din nordul țării (Maramureș, Satu Mare, Bistrița Năsăud). Valori peste media țării 25-26% - deține populația tânără și într-o serie de județe din zona centrală (Alba, Sibiu, Brașov, Mureș, Harghita, Covasna) precum și în Vrancea, Ialomița, Gorj. Cea mai redusă proporție a populației până la 15 ani se înregistrează în județul Hunedoara (17%) și în județele din vestul, sud-vestul și sudul țării aceasta fiind cuprinsă între 20% și 23%.

Cele mai mari concentrări de populație rurală în vârstă de 15-59 ani se află în județele Dolj și Prahova unde aceasta însumează circa 245000 locuitori și respectiv, 240000 locuitori.

În ce privește populația vârstnică, cele mai mari ponderi (25-36%) s-au înregistrat în județele Teleorman, Mehedinți, Timiș, Caraș-Severin. Valoarea înaltă a raportului dintre populația vârstnică și tânără (53,2%) este simptomatice, atestând o dată în plus tendința fermă a unui populații îmbătrânite demografic în mediul rural românesc. Dacă luăm ca referință populațiile cu un raport sub 15% - considerate tinere – apare evident că populația rurală prezintă un grad foarte ridicat de îmbătrânire pe întreg teritoriul țării.

Procesul de îmbătrânire a populației rurale de sex feminin este mai accelerat decât ritmul de îmbătrânire a populației de sex masculin; în același interval de timp 1986-1989 ponderea bărbaților între 0-14 ani a scăzut de la 12,97% la 12,34% iar ponderea bărbaților de „60 ani și peste” a crescut de la 11,33% la 12,8%; privitor la structura de vârstă a populației rurale de sex feminin, ponderea femeilor cuprinse în grupa „0-14 ani” a scăzut de la 12,39% la 11,82% în timp ce ponderea femeilor de „60 ani și peste” a sporit de la 13,86% la 14,66%.

2.1.2. Fenomene și evenimente demografice

Evoluția *natalității* populației rurale îmbracă caracteristicile natalității la nivel național, a cărei tendință de scădere manifestată după Primul Război Mondial, continuă cu fermitate (tabelul 4). Dacă în perioada 1948-1957, premegătoare cooperativizării agriculturii, natalitatea avea un nivel relativ

ridicat și constant reprezentând 26,8‰ ea înregistrează o scădere foarte puternică și rapidă, atingând 18,9‰ în perioada 1958-1966.

Tabelul 4 - Natalitatea populației urbane și rurale în anii 1930-1939, 1949-1983¹ și 1990

Subperioada	Născuți vii la 1000 locuitori		[(Rural/Urban)x100]-100
	Urban	Rural	
1930-1934	20,1	36,0	+ 79,1
1935-1939	18,7	33,2	+77,5
1948-1957	19,4	26,8	+38,1
1958-1966	13,6	18,9	+39,0
1967-1974	20,2	22,9	+13,4
1975-1980	18,4	19,6	- 6,5
1981	17,5	16,7	- 4,6
1983	14,4	14,1	- 2,1
1990*	12,9	14,3	- 1,1

* Calculat IEA

Comportamentul demografic este influențat într-o importantă măsură de factorii educațional-instructivi, structura socială-structura demografică evidențiind legătura dintre reproducerea generațională și structura socioprofesională existentă.

Studiile de caz au relevat tendința de natalitate redusă a familiilor intelectuale. De exemplu într-un studiu de caz făcut pe structurile demografice ale comunei Goiești (județul Dolj) în anul 1991 în funcție de apatenența socio ocupațională a mamei, 68% din femeile care au născut sunt casnice, 30% sunt muncitoare în industrie și 2% funcționare.

La nivelul individului comportamentul demografic era influențat de o serie de mecanisme motivaționale:

- dorința bărbatului, în societatea rurală românească cu descendență patriliniară și reședință patrilocală în căsătorie, să i se moștenească numele și să continue biologic spița de neam, paternă prin nașterea copiilor, în special a băieților;
- obiceiul pământului de a lăsa moștenire copiilor averea;
- spiritualitatea românească, unde cultul morților, al moșilor și strămoșilor atinge forme nelămurite de manifestare, solicită efectuarea obiceiurilor funerare: se consideră că mai bine decât copiii, în special fetele, nimeni nu se poate achita de obligațiile sacre ale înmormântării;
- din spirit de prevedere, oamenii își asigurau, prin nașterea copiilor, sprijinul pentru perioada de neputință a bătrâneții.

¹ Trebici, V.- op. cit., p. 75.

Specific „perioadei de tranziție demografică” diminuarea natalității s-a manifestat diferențiat în teritoriu.

Distribuția spațială a natalității pune în evidență atât zonele demografice cele mai „defavorizate” care corespund județelor Hunedoara (8,9‰), Caraș-Severin (11,1‰) cât și cele cu valori ridicate ale natalității superioare mediei: Vaslui (18,4‰), Galați (16,8‰) și Bacău (17,5‰).

Fertilitatea populației feminine din rural, rezultantă a raportului dintre numărul de născuți vii și numărul populației feminine în vârstă fertilă, ca medie anuală, în anul 1988, a fost de 81,6‰. Valoarea acestui indice influențat de fertilitatea specifică după vârstă, în plan teritorial are o distribuție diferită, niveluri medii ridicate evidențiindu-se într-o serie de județe din Moldova, Suceava (90‰), Bacău și Botoșani (94,5‰), Vaslui (108,5‰) precum și în județele Mehedinți (114,1‰) și Dolj (104,7‰). În același timp rate scăzute ale fertilității (50-70‰) caracterizează populația rurală feminină a județelor Caraș-Severin, Hunedoara, Argeș.

În conjunctura procesului avansat de îmbătrânire demografică a populației rurale se poate pune în evidență influența distorsionării piramidei vârstelor asupra creșterii nivelului acestui indicator.

În perioada interbelică mortalitatea în România era foarte ridicată – durata medie de viață pentru întreaga populație era de 42 de ani.

Mortalitatea generală în mediul rural, mai ridicată în comparație cu mediul urban, a urmat aproximativ aceeași tendință de scădere (tabelul 5). După anul 1966 se remarcă o creștere a ratei de mortalitate exprimând efectul îmbătrânirii populației rurale; în anul 1991 vârsta medie a populației totale era de 34,7 ani, a populației urbane de 33,0 ani, a populației rurale de 36,6 ani. La nivelul așezărilor rurale teritoriale se constată că ariile cu îmbătrânire demografică accentuată (74-97‰) corespund zonelor cu valori superioare ale mortalității generale (15-19‰).

Tabelul 5 - Mortalitatea populației urbane și rurale în anii 1930-1939, 1949-1983¹ și 1990

Subperioada	Decese la 1000 locuitori		[(Rural/Urban)x100]-100
	Urban	Rural	
1930-1934	17,2	20,5	+ 19,2
1935-1939	16,7	19,8	+ 18,6
1948-1957	10,4	12,4	+19,2
1958-1966	7,7	9,2	+19,5
1967-1974	8,3	10,3	+24,1
1975-1980	8,0	11,3	+41,3
1981	8,4	11,6	+38,0
1982	8,2	11,6	+41,0
1983	8,4	12,3	+46,4
1990*	8,2	13,4	63,4

* Calculat IEA

¹ Trebici, V.- op. cit., p.81

Evoluția în teritoriu este eterogenă fiind de fapt efectul complex de fenomene demografice și sociale; valoarea cea mai scăzută a fost înregistrată în județul Iași 9,7‰ iar cea mai ridicată în județul Arad 17,5‰.

Un alt indice relevant pentru mișcarea demografică a societății rurale este *mortalitatea infantilă* care de la 176,5‰ în perioada 1935-1939 a scăzut la 29,3‰ în 1985. În anul 1988 rata mortalității infantile din comunitățile rurale a fost de 27,3‰ valoare ridicată, specifică unui mediu marginalizat social, cu o slabă infrastructură sanitară și o economie, preponderent de subzistență.

Peste jumătate din județe se situează în clasele superioare ale valorii indicelui de mortalitate infantilă din rural (25-50‰), nivelurile cele mai ridicate înregistrându-se în județele Constanța (48,8‰), Ialomița (39,92‰), Botoșani (38,46‰), Giurgiu (37,88‰).

Datorită îmbătrânirii accentuate a populației rurale s-a ajuns ca în o serie de județe sporul natural să fie negativ: în 1975 acest fenomen s-a înregistrat numai în două județe: Hunedoara (-1,5‰ de locuitori) și Caraș-Severin (-0,5‰ de locuitori). În anul 1980 pe lângă faptul că în cele două județe fenomenul s-a accentuat, sporul natural al populației rurale ajungând la -6,5‰ și respectiv -4,0‰ se mai adaugă încă trei: Arad (-5,4‰), Mehedinți (-1,3‰) și Timiș (-1,7‰). În anul 1985 peste 39% din județele țării înregistrează un spor natural negativ în mediul rural; ponderea ajungând în 1990 la 42% din totalul județelor.

Restul județelor fluctuează în jurul unor valori pozitive, dar inacceptabil de reduse în perspectiva reproducerii echilibrate a structurilor demografice: 0,2‰ (Tulcea) până la limita superioară de 6,6‰ (Vaslui).

Ca tendință demografică: populația urbană preia rolul determinant în dinamica demografică națională (tabelul 6).

Tabelul 6 - Excedentul natural al populației urbane și rurale în anii 1930-1939, 1948-1983¹ și 1990

Subperioada	Excedent natural la 1000 familii		[(Rural/Urban) x 100]-100
	Urban	Rural	
1930-1934	2,9	15,5	+434,5
1935-1939	2,0	13,4	+570,0
1948-1957	9,0	13,1	+45,6
1958-1966	5,8	11,2	+93,1
1967-1974	11,9	12,6	+5,9
1975-1980	10,4	8,3	-20,2
1981	9,1	5,1	-44,0
1982	7,5	3,4	-54,7
1983	6,0	1,8	-70,0
1990	4,7	0,9	80,8

* Calculat IEA

¹ Trebici, V. - op. cit., p.85.

Comportamentul nupțial este mult mai redus în mediul rural; cu excepția anilor 1930-1934 când nupțialitatea în mediul rural era mai ridicată decât în mediul urban, în toți ceilalți ani nivelul acestui fenomen a scăzut, datorită în principal orientării spre căsătorii în mediul urban și a mediei de vârstă mai ridicate a populației (tabelul 7). În anul 1991 vârsta medie a fost de 36,6 ani pentru locuitorii rurali și de 33 ani pentru cei urbani.

Tabelul 7 - Nupțialitatea populației urbane și rurale în anii 1930-1939, 1948-1983¹ și 1990

Subperioada	Căsătorii la 1000 locuitori		[(Rural/Urban)x100]-100
	Urban	Rural	
1930-1934	8,2	9,3	+13,5
1935-1939	8,3	8,8	- 5,4
1948-1957	12,6	10,7	-15,1
1958-1965	12,5	8,5	32,0
1966-1974	9,4	6,4	-31,0
1975-1980	11,2	6,9	-38,4
1981	10,0	6,5	-35,0
1982	9,4	6,2	-34,0
1983	8,7	5,9	-32,0
1990	9,1	7,5	-17,6

* Calculat IEA

Un alt eveniment demografic este divorțialitatea care prin frecvență și amploare nu este caracteristic populației rurale (tabelul 8).

Tabelul 8 - Divorțialitatea populației urbane și rurale în anii 1930-1939, 1948-1983² și 1991

Subperioada	Divorțuri la 1000 locuitori		[(Rural/Urban)x100]-100
	Urban	Rural	
1930-1948	0,88	0,36	-59,1
1935-1939	1,89	0,51	-73,0
1948-1957	2,59	1,09	-57,9
1958-1966	3,56	0,98	-72,5
1967-1974	0,85	0,17	-76,5
1975-1980	2,32	0,82	-64,7
1981	2,37	0,72	-70,0
1982	2,29	0,71	-69,0
1983	2,33	0,76	-67,4
1990	2,10	0,67	-68,0

* Calculat IEA

¹ Trebici, V - op. cit., p.87,88.

² Trebici, V - op. cit., p.87,88

Nivelul divorțialității populației a fost de 2,5-5 ori mai înalt decât cel al populației rurale, în funcție de subperioadă.

Diminuarea accentuată și relativ constantă a populației din comunitățile rurale, concomitent cu sporirea progresivă a populației urbane s-a realizat, în general, pe seama mobilității spațiale (tabelul 9). La nivel general, conținutul factorilor determinanți pentru migrația rural-urbană, este definit prin:

- a) inegalitățile de dezvoltare social-economică și, în particular, de calitatea vieții între diferite zone ale țării: diferențele de grad de urbanizare și de industrializare între zone sunt indicatori sintetici semnificativi din acest punct de vedere;
- b) ponderea categoriilor sociodemografice cele mai supuse riscului de migrație spre orașe în totalul populației rurale; agricultorii din punct de vedere al compoziției ocupaționale, tinerii, din punct de vedere al compoziției în funcție de vârstă, categoriile sociale cu valori reduse pe scalele de statut socioeconomic;
- c) schimbări în domeniul relațiilor de producție (în special organizarea agriculturii pe baze socialiste – proprietatea socialistă de stat și cooperatistă);
- d) redistribuirea populației pe sectoare de activitate: trecerea de la o populație ocupată preponderent în agricultură la o populație în care ocuparea este făcută dominant în industrie (sectoare neagricole).

Deci potențialul de migrație al comunităților rurale în anii 1950 era în funcție de structura de vârstă și ocupațională și de diferențierile social-economice, de contradicțiile de interese în funcție de proprietatea deținută. În 1955 gospodăriile țărănești de la sate se grupau astfel:¹

- *Proprietate colectivă, asocieri în muncă* %
 - gospodării în GAC 5,5
- *Proprietate privată*
 - proletari agricoli sub 1,0
 - țărani cu gospodărie mică 45,2
 - țărani cu gospodărie mijlocie 40,5
 - chiaburi 2,0

¹ Dumitru Sandu, *Fluxurile de migrație în România, Editura Academiei RSR, București, 1984.*

**Tabelul 9 - Migrație și caracteristici
ale populației rurale a României¹**

Caracteristici ale populației rurale și de migrație	Anul				
	1930	1948	1956	1966	1977
1. Populația rurală** – mii	11229	12159	12015	11797	11320
2. Pondere în populația totală (%)**	78,6	76,6	68,7	61,8	52,5
3. Țărani activi în populația activă rurală (%)**	7	7	84,4	74,4	53,9
4. Populație de 0-14 ani în populația rurală (%)**			28,3	26,7	27,2
5. Populație de 15-29 ani în populația rurală (%)**			27,5	22,8	28,6
6. Număr mediu de persoane pe gospodărie: rural/urban	4,4/4,2 =1,05	3,9/3,5 =1,11		3,4/2,9 =1,17	3,35/2,9 =1,13
7. Număr mediu de persoane pe sat			793		861
8. Migrații pe durata vieții din total populație (%)**	27,4			32,7	34,9
9. Migrații pe durata vieții cu domiciliu urban, din total migrații pe durata vieții (%)**	44			67	79

*) La mijlocul anului

**) La data recensământului

Inegalităților distribuției proprietății asupra pământului le corespundea distribuirea inegală a inventarului agricol pe tipuri de gospodării; în 1947, 80,0% din gospodăriile cu 0,1-1,0 ha erau complet lipsite de vite de muncă, 60% pentru 1,1-3,0 ha, 40% pentru 3,1-5,0 ha și 25% pentru 5,1 -10 ha. În această etapă 1948-1955 tendințele manifestate în schimbarea structurii sociale rurale sunt un factor esențial al fluxurilor de migrație. Menționăm că aceste tendințe au fost următoarele: reducerea ponderii prolețarilor agricoli (sub 0,5 ha) și a gospodăriilor mici (cu 0,5-3 ha) și de creștere a ponderii gospodăriilor de „mijlocași”².

Fluxul de migrație rural-urbană este un efect și al politicii de dezvoltare industrială și urbană.

¹ Dumitru Sandu, *Fluxurile de migrație în România*, Editura Academiei RSR, București, 1984.

² Dumitru Sandu – *Op. cit.* pag. 60.

Tabelul 10 - Schimbări în distribuția populației ocupate pe sectoare economice

Sectoarele economice	Anul		Diferență 1990-1950
	1950	1990	
I. Agricultură silvicultură	74,3	28,9	-44,4
II. Industrie + construcții	14,2	44,5	+30,3
III. Servicii	11,5	26,6	+15,1
Total	100,0	100,0	0

Indicele schimbărilor structurale are o valoare semnificativă pentru amploarea fenomenului: 55,83%.

Tabelul 11 - Etapele migrației rural-urban¹

Etapă	Emigrare rurală-netă	
	Media ratei anuale	Tendință
1. Decelare industrială rapidă 1951-1953	9,6 nivel ridicat	
2. Cooperativizarea agriculturii 1954-1962	5,0 nivel minim ascendent	Ascendentă
3. Tranziții (reorganizări economice și administrative după 1965) 1963-1970	6,7 nivel tranziție	Stagnată oscilatorie
4. Dezvoltare industrială 1971-1978	11,0 nivel ridicat puternic ascendent	Puternic ascendentă

În prezent procesul s-a diminuat existând o manifestare/concretizare diferită în funcție de criteriul spațial.

Acest proces al mobilității spațiale se manifestă cu o intensitate mai mare în județele Botoșani, Constanța, Iași, Vaslui, Tulcea, caracterizată printr-o rată de emigrare cuprinsă în limitele intervalului 23,19‰-34,45‰. Sub media ratei de emigrare se concentrează majoritatea județelor din Transilvania, Muntenia, Banat și Oltenia.

2.1.3. Mentalitatea populară și structurile comportamentale

Fenomenele demografice și procesele sunt influențate profund de mentalitatea populară și structurile comportamentale, în acest sens marile praguri ale "veacului de om" – nașterea, căsătoria și moartea sunt minuțios pregătite prin acte rituale și ceremoniale grupate în numeroase stadii de integrare. Reparcurgerea lor în termenii etnografiei dezvăluie pentru:

¹ Dumitru Sandu – Op.cit. pag. 119.

Natalitatea

I. Integrarea noului născut în familie și spiță de neam paternă medierea între lumea strămoșilor de unde se credea că s-a desprins noul născut, și lumea unde a sosit o realiza *moașa*, actant central al obiceiurilor din ciclul vieții, în special al obiceiurilor de la hotarele existenței umane, nașterea și moartea. Numeroase argumente etnografice, lingvistice sprijină ipoteza conform căreia moșii (moașa și soțul acesteia) au fost, la început, rudă de sânge cu tatăl copilului. În perioada critică, cuprinsă între naștere și botez, moașa era răspunzătoare de efectuarea tuturor actelor care garantau sănătatea mamei și copilului, menținerea fertilității, integrarea copilului în familie și spiță de neam.

II. *Integrarea noului-născut în comunitatea de credință*: începând cu botezul obiceiurile precreștine ale moașei sunt preluate de altă instituție, de data aceasta creștină, *nășia*. Nașii botezau copilul, vegheau asupra comportamentului moral al finului, se implicau în selecția matrimonială. Înregistrarea, adică luarea în evidență a nou-născutului începea, în satul tradițional, în ziua botezului la nașterea spirituală. Actul botezului care avea și o semnificație practică se numea, uneori, însemnarea copilului, adică acordarea unui nume care să-l individualizeze. Prin numele de botez se va avea în vedere și integrarea în rândul creștinilor, în familie și spița paternă. Poporul credea că, prin însăși atribuirea numelui, se putea influența numărul și sexul copiilor ce se vor naște de aceeași mamă.

Antroponomastica românească este predominant creștină, noului născut acordându-i-se, de obicei, numele sfântului din calendarul bisericesc în preajma căruia s-a născut. La alegerea numelui se efectuau de la zonă la zonă, numeroase calcule etnografice: dacă primul copil era fată i se dădea numele mamei, în speranța că aceasta va fi prima și ultima, adică cu ea se va încheia nașterea fetelor pentru a începe nașterea băieților; dacă primul copil era băiat numele era cel al tatălui în dorința că se vor naște și alți băieți. În alte zone se acorda numele nașilor sau ai bunicilor în linie paternă. În Transilvania și Banat o pondere însemnată o avea numele împăraților romani – Traian, Tiberiu etc. care nu puteau fi maghiarizate. Dar, alături de numele de sfinți creștini, de împărați romani și de numele cosmopolite care au pătruns masiv în antroponomastica românească în ultimele decenii, apar numeroase nume generate de o străveche mentalitate magică: când se nășteau prea mulți copii, în special fete, sau mureau la rând copiii, ultimul nou-născut se numea Oprea, cu sensul “oprește!”; dacă primul copil era băiat i se dădea numele Bucur, cu sensul bucurie; dacă mureau copiii aceleași mame sau se îmbolnăveau, aceștia erau botezați după un ritual păgân cu care ocazie nou-născutului primea numele unei fiare sălbatice, Ursu, Lupu.

III. *Integrarea copiilor legitimi și nelegitimi*: natalitatea rurală era influențată în anumite limite, de atitudinea obștei față de cele două ipoteze ale nașterii: legitimă și nelegitimă. Copilul nelegitim, care poartă o bogată

sinonimie metaforică și ofensatoare (copil din flori, din frunză, de pe câmp, buruienar, de strânsură, de lepădat, de lele etc.) tulbura în zonele cu spor demografic excedentar, relațiile interumane. Nașterea nelegitimă spărgea modelul familiei tradiționale și aducea consecințe negative în lanț:

- la nivelul obștei: sistemul patrilinear, generalizat la români, cu tot ce ține de acesta (sistem de moștenire, antroponomastică, obiceiuri familiale) era înlocuit cu cel matrilinear;
- familia fetei-mamă: era atât de aspru admonestată încât la apariția primelor semne de graviditate își pedepsea aspru copilul;
- tatăl copilului: atunci când se cunoștea, era, pentru scurtă vreme, criticat și „rău văzut”, fără alte urmări;
- copiii nelegitimi: nevinovați că s-au născut în afara familiei erau, susține tradiția, mai norocoși, mai frumoși și mai deștepți decât copiii legitimi.

IV. *Planificarea nașterilor* – întrucât mama copilului trebuia să rămână un om bun de muncă, în gospodărie și la câmp se dorea un răgaz, o anumită distanță între nașteri. Pe de altă parte prin distanța dintre nașteri se planifică și distanța dintre viitoarele căsătorii când pregătirile pentru nuntă și zestre sunt foarte costisitoare. Distanța dintre nașteri era între 1 an și 3 ani, cu vârful optim la doi ani.

Nupțialitatea

I. *Integrarea pe grupe de sex* – forme incipiente de grupare a copiilor pe sexe apar la botez (acordarea numelui de fată sau băiat, împărțirea cruciulițelor cu panglică roz sau roșie pentru fete și cu panglică bleu sau albastră pentru băieți) și se continuă după 3 ani (tăiatul moțului pentru băieți și ruperea turtei pentru fete).

II. *Însurățitul și înfățășitul* – la debutul pubertății în satul românesc se desfășurau ceremonii complexe care marcau gruparea efectivă a copiilor pe sexe, deci după alt criteriu decât cel familial. Ceremonialul, cunoscut sub diferite denumiri zonale și desfășurat la diferite date calendaristice întemeia adevărate instituții bazate pe prietenie și întrajutorare “până la moarte”, cum sună jurământul la “prinsul” verilor și văruțelor, suratelor și fărtaților, surorilor și fraților de cruce. Aceste confrerii juvenile opuneau interesele celor două sexe, mergând până la adevărate conflicte între fete și băieți, dezvoltarea personalității masculine și feminine puternice.

III. *Șezătoarea* – o formă concretă de manifestare a cetii feminine, al cărui punct terminus viza căsătoria. În forma ei arhaică, șezătoarea avea următoarele funcții:

- ceremonială, funcție bine evidențiată la închiderea și deschiderea șezătorii, la ieșirea din șezătoare a fetei care se mărită etc;
- economică (tors, cusut) – activități de pregătire a zestre;

- instructivă, de asimilare a cunoștințelor utile femeii căsătorite și viitoarei mame;
- de distracție și divertisment – momente ale șezătorii sau șezători întregi erau dedicate jocului, cântecului, glumelor etc.

IV. *Ceata de feciori* – ca instituție prin care generația adulților instruia generația tinerilor înainte de a-i primi în rândul ei, devenea foarte activă în perioada Crăciunului și în alte momente importante ale calendarului popular. Întreaga activitate a cetei – colindatul, oaspetele, “scoaterea focului”, frecventarea șezătorilor – scoaterea în evidență a calităților tinerilor ajunși în pragul căsătoriei. Măritișul fetelor și căsătoritul băieților este “leit-motivul” repetat și înflorit la nesfârșit de colindele și actele magice performate de ceată.

V. *Hora satului* – hora era o instituție cu reguli precise de organizare și funcționare care rezolva probleme importante, unele foarte delicate: apropierea și cunoașterea tinerilor, confirmarea publică, prin intrarea în joc, a statutului de fecior și față de căsătorit, cimentarea relațiilor interumane.

VI. *Selecția maritală* – în selecția maritală intrau în joc criterii cu importanță și pondere diferită de la o zonă la alta: frumusețea, neamul „bun” sau „rău”, calitățile morale și sufletești, vrednicia, zestrea, fecioria fetei.

VII. *Vârsta optimă* – vârsta la căsătorie este probabil, cea mai importantă pârgă cu care se poate influența natalitatea. Perioada optimă la căsătorie se situa, până la al doilea război mondial, între 14 și 20 de ani pentru fete și între 18 și 25 de ani la băieți.

VIII. *Consimțământul părinților* – vârsta frageță la care se căsătoreau tinerii îi surprindea lipsiți de maturitate necesară pentru luarea unei decizii atât de importante cum era căsătoria. Obiceiul pământului interzicea însă căsătoria copiilor peste dorința și vârsta tinerilor.

IX. *Nupțialitatea și calendaristica populară* – repartiția calendaristică a nupțialității era subordonată interdicțiilor religioase, timpul liber și culegerea roadelor:

- nunțile erau interzise în posturile de peste an;
- în satele predominant pastorale – creșterea oilor – nunțile se făceau iarna, între Bobotează și Lăsatul Secului de Paști;
- în satele unde ocupația dominantă era cultivarea plantelor, nunțile se făceau toamna, după strângerea recoltei și fermentarea mustului până la Lăsatul Secului de Crăciun;
- un vârf secundar se înregistra la sfârșitul primăverii, în răgazul dintre prima și a doua sapă a porumbului; aceste nunți se numeau și „între sepe”.
- în unele sate bănățene (Țara Almăjului) li se acorda feciorilor „bătrâni”, văduvilor, persoanelor handicapate fizic sau psihic o săptămână înainte postului de Paște, numită „Săptămâna Nebunilor”.

Durata ceremonialului nupțial a scăzut treptat; de la o săptămână (în Moldova nunta începea joia, prin măcinatul, cernutul ritual al făinii și se încheia

miercurea din săptămâna următoare), la trei zile (sâmbăta, duminica și luna), la două zile (sâmbăta și duminica), o zi și, înainte de revoluție, la câteva ore.

Divorțul și văduvia – în societatea patrilineară și patrilocală românească, infidelitatea soției era considerată mai gravă decât a soțului întrucât femeia putea aduce pe lume copii care deveneau moștenitorii bărbatului înșelat. Problemele iscate de infidelitatea soțiilor se rezolvau, atunci când apăreau, conform obiceiului pământului, fără a se ajunge la despărțirea propriu-zisă.

Migrația: sporul natural negativ înregistrat în Banat și apoi în zonele limitrofe a generat o depresiune demografică care a atras o mișcare migratorie compensatoare, asemănătoare vaselor comunicante, dinspre zona excedentară. Primul rezervor demografic al Banatului a fost provincia istorică vecină, Oltenia (satele de „bufeni”). Ulterior s-au alăturat zona Munților Apuseni, Maramureșul și Moldova.

2.2. Structuri economice

**Aurelia SÂRBU, Maria TOMESCU,
O. BUGĂ, Melinda CÂNDEA,
Silvia DOBRE, Daniela Violeta
NACU**

Componentă a spațiului geografic, a rețelei de așezări umane și a sistemului economic național, comunitatea rurală satul reprezintă o sinteză de elemente teritoriale, demografice funcționale. Indiferent de modalitățile prin care își va remodela structurile rezidențiale și bazele sale productive, ruralul românesc rămâne legat de un anumit caracter specific al producției, de un mod de trai, de un anumit mediu.

2.2.1. Resursele naturale

Comunitățile rurale din România cuprind aproape 90% din patrimoniul funciar național. Cele trei mari trepte de relief, prezintă pe teritoriul românesc munți, dealuri, câmpii imprimă o mare diversitate zonelor rurale, prin reprezentarea neuniformă a potențialului productiv al teritoriului și al resurselor naturale ale subsolului. Actuala structură a utilizării fondului funciar, determinată atât de potențialul componentelor naturale cât și de lucrările de amenajare și ameliorare efectuate în timp are următoarea configurație: 64-50% terenuri agricole, 29-50% în folosință forestiară, 3-50% terenuri cu construcții, curți, căi de comunicație și 4-5% ape, bălți neproductive.

La nivel teritorial (fig.1) ruralul se diferențiază în: zone cu suprafețe agricole reduse, a căror pondere nu depășesc 40-50% din total frecvente în județele Suceava, Neamț, Tulcea, Vâlcea, Gorj, Caraș-Severin, Covasna unde se află aproximativ 50% din totalul gospodăriilor rurale; zone cu teren agricol în proporție de 50-70% (predominante în Transilvania, Maramureș și Câmpia de Vest) care însumează peste cifra 1,7 mil. gospodării rurale (cca 51% din total) și reprezintă 46,45% din totalul suprafețelor comunităților rurale; zone cu peste 70% terenuri agricole (concentrate în Câmpia Română, Câmpia Moldovei, județele Timiș și Satu Mare) unde se situează mai mult de 1,3 milioane gospodării rurale (circa 39% din total). Din totalul suprafeței agricole rurale aproximativ 19% se află în zona montană, zonă care cumulează peste 600000 gospodării rurale.

Fondul forestier are, de asemenea, o distribuție neuniformă în cadrul celor trei mari unități de relief, astfel încât la nivelul așezărilor rurale apar diferențieri importante: de la 54% pondere în județul Suceava, la sub 10% în zonele rurale din Câmpia Română și Dobrogea; în aproape 44% din comunitățile rurale pădurile ocupă 30-50 % din suprafață.

Calitatea patrimoniului funciar este pusă în evidență și de componența terenurilor agricole referitoare la principalele categorii de folosință ale acestora. Pe ansamblul ruralului cea mai mare întindere o au terenurile arabile cu o pondere de 67%, urmate de pășuni și fânețe cu 29% vii și livezi cu 4%*. În zona rurală montană arabilul nu depășește 20%, cele mai mari ponderi, de peste 80%, caracterizând zonele din Câmpia Română. Câmpia Banato-Crișană, Podișul Dobrogei, de-a lungul râurilor Siret, Prut, Olt, Mureș; frecvențe de 60-80% arabil în suprafață agricolă se întâlnesc în zonele de contact ale Câmpiei Române cu piemontul Getic, în dealurile subcarpatice, în Câmpia Moldovei partea centrală a Podișului Transilvaniei, în dealurile și depresiunile vestice iar frecvența de 20-40% în Câmpia Transilvaniei, Podișul Târnavelor, Podișul Someșului, depresiunile Făgăraș, Sibiu, Hațeg, Subcarpații Moldovei și Getici (figura 2 și 3).

* Fișa economică a localităților rurale, CNS, 1985 și 1988.

Fig.1. STRUCTURA TERITORIULUI RURALULUI

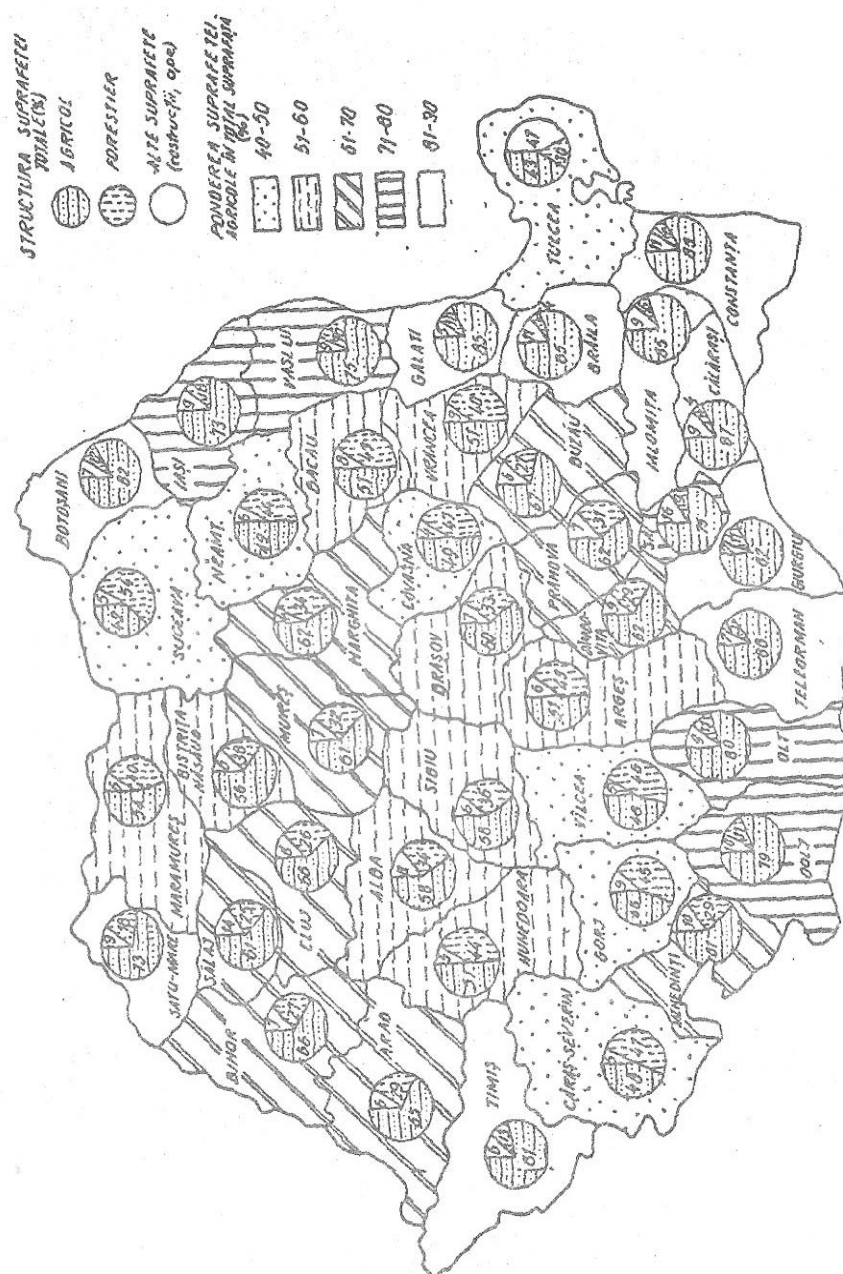
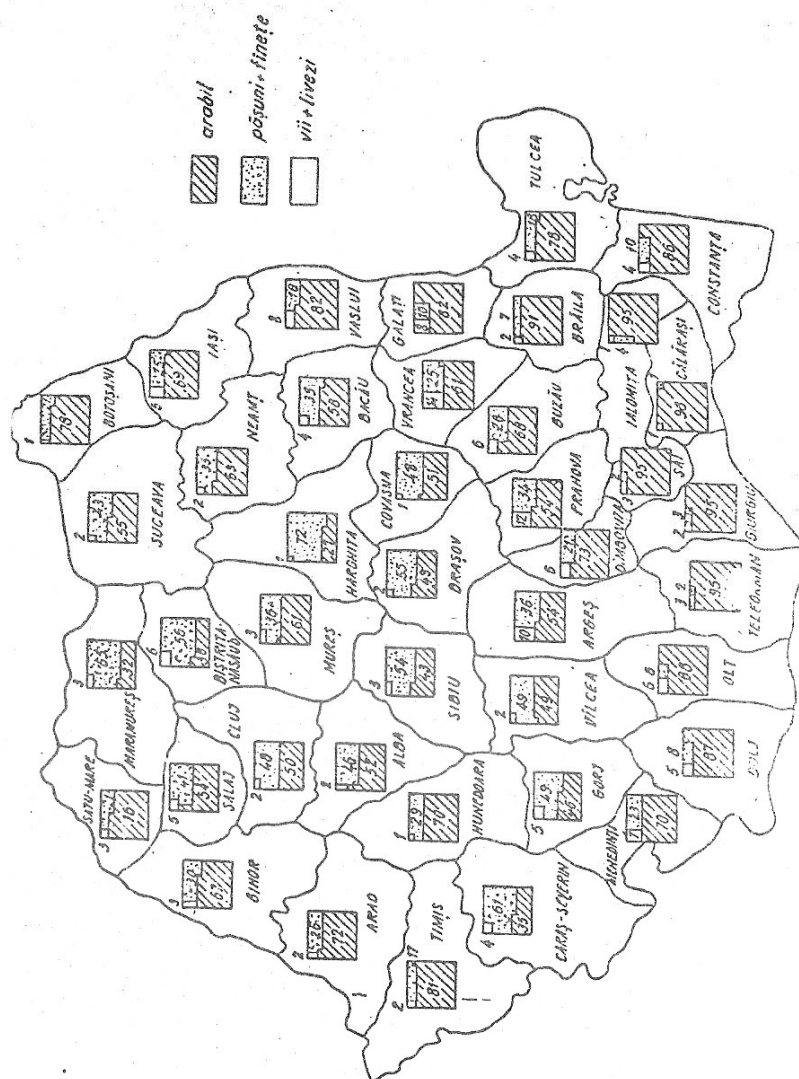

Fig.2. STRUCTURA SUPRAFETEI AGRICOLE PE CATEGORII DE FOLOSINȚĂ (%)

Diferențieri relevante apar și în distribuția teritorială a viilor și livezilor, cele mai mari arealuri fiind susținute în comunitățile rurale din județele Vrancea, Galați și Vaslui (care concentrează 25% din totalul viilor de rod și cca. 24% din viile altoite și indigene) și din Argeș, Vâlcea, Prahova, Bistrița-Năsăud, Buzău, Caraș-Severin, Olt, Dolj, Dâmbovița (unde se află 42% din patrimoniul pomicol) pentru așezările rurale din județele Călărași, Brăila, Harghita, suprafețele aferente acestora sunt nesemnificative.

Pășunile și fânețele naturale prezintă de asemenea o mare eterogenitate a repartiției lor teritorial-geografice și o amplitudine înaltă a ponderii lor în total agricol, în intervalul 1-72%: comunitățile rurale din județele Harghita, Hunedoara, Caraș-Severin, Maramureș dispun de suprafețe mari cuprinse între 61-72% din total agricol, iar cele din Câmpia Română (Teleorman, Ialomița, Giurgiu, Călărași, Sectorul Agricol Ilfov) nu depășesc 1-4%.

Potențialul economic¹ al solurilor este neuniform:

- 70% din terenurile agricole sunt aprovizionate bine și foarte bine în potasiu solubil și în azot, 46% au o aprovizionare mijlocie și bună în fosfor solubil, 50% au conținut redus în humus;
- 60% din terenurile arabile sunt bine aprovizionate în potasiu solubil și azot; 30% sunt mediu și bine aprovizionate în fosfor solubil. Din totalul arabil, 54% are pantă până la 5°, 31% pantă între 5-15°, iar 25% pantă mai mare de 15°. De asemenea, 4,8% se află în stare accentuată de eroziune și 9,5% în pericol moderat de eroziune. În ce privește conținutul în humus numai 23,3% necesită lucrări de corectare a reacției solului, restul terenului arabil prezentând niveluri ridicate ale acestuia (de la mijlociu la foarte mare);
- pășunile și fânețele în proporție de 69% au o aprovizionare mijlocie și bună în fosfor solubil, 42% au un conținut în humus de la mijlociu la foarte mare, 15-30% se află în stare de eroziune accentuată; 48,4% necesită lucrări de corectare a reacției solului;
- din totalul viilor și livezilor 28,9% necesită corectarea reacției solului, iar 63% prezintă un conținut redus în humus.

Ca și resursele funciare, zăcămintele naturale ale subsolului se află aproape integral pe teritoriul comunităților rurale, într-o repartiție neuniformă². Rezerve de petrol și gaze naturale se află într-un număr relativ mic de localități rurale din zonele Bacău, Ialomița, Olt, Teleorman, Timiș, Dolj, Vâlcea, Vrancea, Argeș, Prahova, Neamț, Arad, Brăila, Bihor, Covasna, etc. Zăcămintele carbonifere se găsesc într-o proporție mai mare în zonele Bihor (Voivozi, Vărzari, Cuza, Borumaca, Budoii, Suplacu de Barcău), Argeș

¹ Colectiv autori – „Evoluția potențialului actual al resurselor solului”, ICRISI-INCE, București, 1992

² V. Cucu, I. Iordan, și colaboratorii – Geografia României, vol II, „Geografia umană și economică”, Ed. Academiei RSR, 1984.

(Berevoiești, Godeni, Boteni, Mărgineancă Șotiga), Caraș Severin (Ponor, Cozia, Mehedinți, Mehădia), Hunedoara (Mesteacă, Tebea, Brad), Sălaj (Sărmășag, Cristolițel), Covasna (Căpeni, Virghiș), Bacău, (Asău), Gorj (Albeni) etc. Zăcămintele de minereuri feroase și neferoase sunt concentrate îndeosebi în zone din Maramureș (Liba Băut, Toroiaga, Șuitor, Nistru), Suceava (Fundul Moldovei, Tarnița, Crucea, Leșu Ursului, Delnița, Gemenea Slătioara, Ostra), Bihor (Virgiorog, Roșia, Dobroești), Satu Mare (Turț, Tarna Mare, Măcin, Orașul Nou), Alba (Bucium, Hareș-Breaza, Roșia Montană, Ciugur), Hunedoara (Săcărâmb, Căzănești, Ciungeuși, Poenița Brad), Caraș Severin (Sasca Montană, Dognecea, Moldova Nouă, Rușchița), Harghita (Mădăraș) etc. Resursele de materiale de construcție naturale (marmură, granit, calcar) au o frecvență mai mare în comunități rurale din Tulcea (Grecia, Mahmudia, Lacobești). Constanța (Topalul), Covasna (Bixad), Harghita (Lăzarea), Caraș-Severin (Rușchița), Hunedoara (Alun), Arad (Moneasa, Radna), Cluj (Săndulești) etc.

Spațiul rural dispune și de un bogat potențial turistic,¹ generat de peisajul natural de excepție, resursele în ape minerale și termale, vestigiile istorice și monumentele arhitectonice tradiționale, varietatea portului popular ce poate fi valorificat prin turism montan (drumeție), sportiv (de vară și de iarnă, competițional, pescuit, alpinism, cinegetic), sejur (odihnă și tratament), cultural (etnografic, folcloric, muzeistic), itinerant (week-end). Se disting cinci mari zone turistice: (I) Carpații Orientali cu zonele Dorna-Bârgău (Șaru Dornei, Coșna, Neagra Șarului, Arieș, Valea Vinului), Depresiunea Bilbor-Ciuc (Racu, Jigodin, Sântimbru), Culoarul Trotușului (Poiana Sărată), Depresiunea Brașov (Bixad, Sugaș, Măinaș, Turia, Bodoc, Zizin, Vâlcele, Tiriungeni), Valea Bistriței (Broșteni, Borca, Ceahlău), Munții Harghita (Homorod, Băile Chirui), Depresiunea Bara Olt (Biborțeni, Ozunca, Herculan), Țara Maramureșului. Potențialul turistic caracterizant al acestor așezări rurale abundă în defilee, chei, peșteri, cascade, relief abrupt, izvoare minerale și rezervații naturale dar și în centre de țesături populare, centre de ceramică, monumente istorice, arhitectură populară; (II) Carpații Meridionali care cuprind Culoarul Rucăr-Bran, Munții Făgăraș, Valea Oltului, Munții Parâng, Depresiunile Petroșani și Hațeg, Munții Retezat, Mehedinți și Cernei, Cindrel și Sureanu unde se află castele romane, vestigii ale unor cetăți, fortificații și construcții religioase dacice, o varietate a portului popular; (III) Munții Banatului de o mare originalitate și atractivitate turistică, oferă așezărilor rurale, distinse prin arhitectura tradițională a caselor (construite din bărne de lemn), prin existența unor vestigii arheologice, prin portul și interiorul locuinței și o diversitate peisagistică, imprimată de tipurile de relief, alternanța zonelor montane cu cele depresionare, precum și bogăția florei și faunei cu multe elemente sudice; (IV) Munții Apuseni oferă elemente de certă atracție turistică prin natura

¹ *Idem*

complexității cadrului natural, elemente etnografice folclorice și vestigiile istorice din ținuturile Moților, Zarandului, Beiușului; casele tradiționale cu pronunțat caracter arhaic din bârne și acoperiș țuguiaț, portul popular, țesăturile și broderiile; (V) Litoralul Mării Negre și Delta Dunării prezintă condiții naturale deosebite pentru activitatea turistică (calități terapeutice, tezaur arheologic, peisajul original al Deltei Dunării) și în așezările rurale componente acestei zone.

2.2.2. *Capitalul uman*

Modul de desfășurare a proceselor economice și exigențele cadrului social au condus la configurarea unei economii rurale ce și-a păstrat, în anumite limite, caracteristicile tradiționale. Structural, aceasta prezintă atribute specifice unui nivel scăzut de dezvoltare, generat de monopolul proprietății de stat și cooperatiste (similară prin mod de organizare și funcționare celei de stat) și hipercentralizarea deciziei. Agricultură se menține în continuare activitatea dominantă, atât prin ponderea ridicată a populației ocupate cât și a veniturilor totale ale familiilor de țărani.

Populația rurală în vârstă de muncă reprezenta 53,8% din totalul populației rurale în anul 1991; în perioada 1986-1991 aceasta înregistrând un proces de diminuare, cu circa 444 mii persoane (tabelul 12). Față de anul 1986 numărul persoanelor în vârstă de muncă s-a redus cu 3,2% în anul 1989 și cu 7,2% în anul 1991, cele mai afectate grupe de vârstă fiind cele cuprinse între 20-24 ani 25-29 ani, a căror pondere a scăzut cu 9,1% și respectiv cu 21,3%.

Repercusiunile îmbătrânirii populației rurale și în mod deosebit, îmbătrânirea rapidă a populației feminine, se răsfrâng și asupra structurii populației rurale în vârstă de muncă, a calității (structurii demografice) populației ocupate în sectorul primar (agricultură și silvicultură).

Pe ansamblul comunităților rurale persoanele în vârstă de muncă între 20-30 ani reprezentând 44%, cele între 40-61 ani circa 40%, iar între 16-19 ani, 16%.

Teritorial, structura populației în vârstă de muncă este influențată de componența pe grupe de vârstă a populației totale: zonele de îmbătrânire foarte ridicată (0,77-0,98) dispun de un număr redus de persoane în vârstă de muncă de 16-19 ani (10-11% în județele Hunedoara, Caraș-Severin, Timiș); în zonele caracterizate prin niveluri mai mici ale indicelui de îmbătrânire (0,35-0,55) ca județele Botoșani, Galați, Iași, Vaslui, ponderea persoanelor în vârstă de muncă între 16-19 ani reprezintă 16-18% din totalul populației rurale în vârstă de muncă.

**Tabelul 12 - Structura populației în vârstă de muncă
din comunitățile rurale**

Specificare	1986*			1989*			1991**		
	Total/ mii pers. %	Din care: bărbați mii pers.		Total/ mii pers. %	Din care: bărbați mii pers.		Total/ mii pers. %	Din care: bărbați mii pers.	
Total din care:	6191,4	100,0	3441,1	5995,3	100,0	3355,1	5747,7	100,0	3195,8
16-19 ani	840,6	13,6	431,0	803,2	13,4	411,0	950,2	16,2	491,8
20-24 ani	1064,5	16,9	535,6	983,0	16,4	504,6	951,2	16,5	524,8
25-29 ani	670,1	10,8	378,4	847,2	14,1	465,3	527,2	9,2	306,5
30-34 ani	577,1	9,3	329,3	571,7	9,6	327,1	472,4	8,2	268,6
35-39 ani	533,3	8,6	267,4	505,5	8,4	277,4	529,8	9,2	233,4
40-44 ani	594,9	9,6	283,5	550,0	9,2	261,9	549,1	9,6	258,5
45-49 ani	582,3	9,4	279,5	554,6	9,2	263,8	547,2	9,6	260,3
50-54 ani	788,6	12,8	378,7	640,5	10,7	304,4	720,1	12,5	351,4
55-61 ani	557,7	9,0	557,7	539,6	9,0	539,6	500,5	8,1	500,5

Sursa: *Fișa demografică a comunei, CNS.

**Informații statistice operative. România, CNS, Seria Populației nr.9/1991

Populația rurală ocupată în diferite activități la sfârșitul anului 1988 reprezenta 49,1% (circa 5,3 mil. persoane), cu 8% mai mică față de ultimul recensământ din 1977. În medie, pe comunitatea rurală din România, 54,5% din populație este ocupată în agricultură, 26,3% în industrie și construcții și 19,2% în alte sectoare de activitate (învățământ, sănătate, comerț, turism administrație etc.) – fig. 4.

Numeric, diminuarea populației ocupate în agricultură, în ultimile decenii, a fost de aproximativ 3,2 milioane, în anul 1990 reprezentând 28,2% din populația ocupată la nivel național (fig.5).

Dacă pentru populația ruralului „feminizarea” este un proces care poate fi apreciat în termeni moderați, pentru forța de muncă din agricultură este deja un proces caracteristic (definitoriu), femeile reprezentând peste 60%.

În egală măsură este afectată de un proces de îmbătrânire accentuată: țăranul cooperativ cu o vârstă medie de 48,78 ani (pentru bărbați 50,13 ani, pentru femei 46,16 ani); țăranul din gospodăriile individuale cu o vârstă medie de 47,13 ani (cu valori similare, pentru bărbați și femei, celor ale țăranilor cooperativi¹).

Elementul dominant al economiei rurale, rămâne, în continuare, agricultura care constituie activitatea de bază a comunităților rurale, implementarea activităților industriale este asociată în proporție de 60% unor obiective de industrie republicană, unor acțiuni de tehnico-edilitară, de construire a elementelor de infrastructură colectivă (comercială, socială, culturală) și numai

¹ D. Dumitru, Elena Beca, Violeta Florian, Evoluția forței de muncă din agricultură și propuneri de utilizare eficientă a acesteia, IEA-INCE, București, 1982.

40% industriei cooperatiste (artizanale, meșteșugărești) analiza reparației în teritoriu a structurii ocupaționale rurale evidențiază importanța diferențierii zonale (fig. 4).

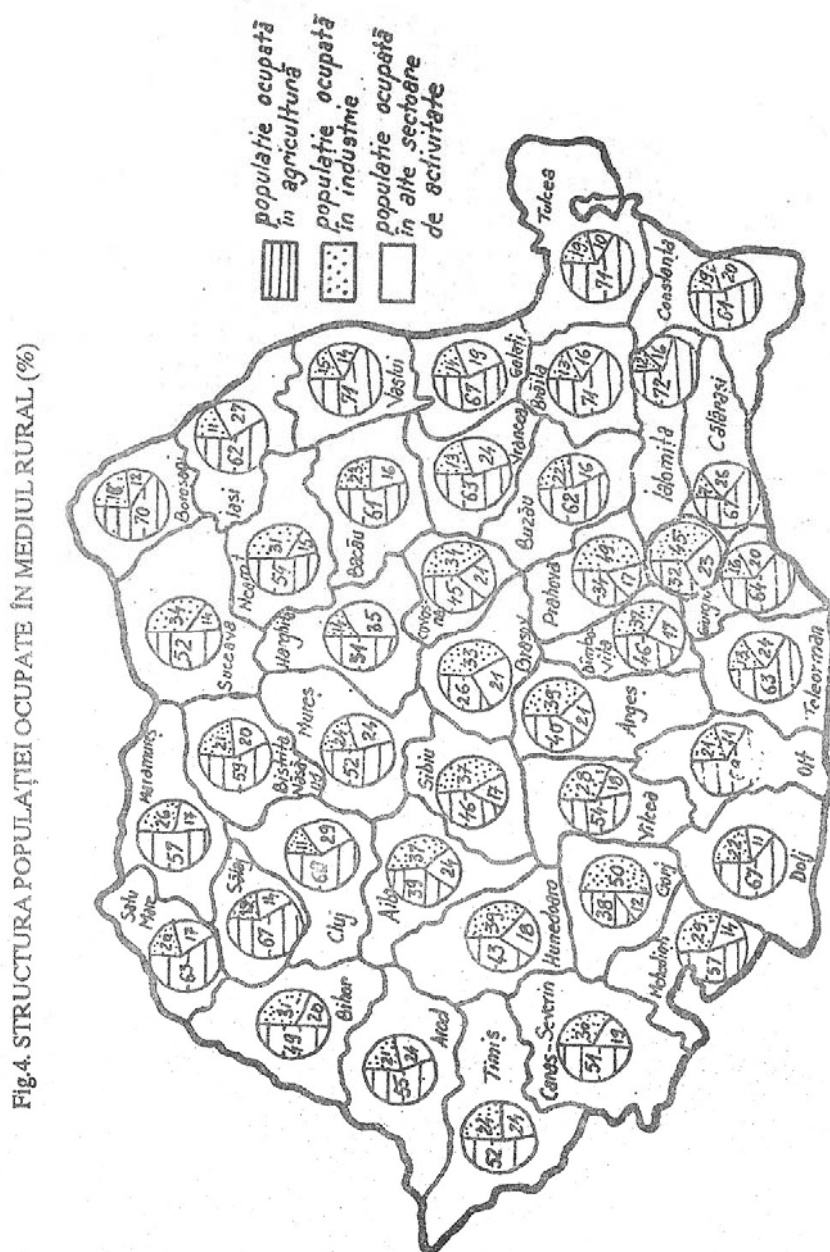
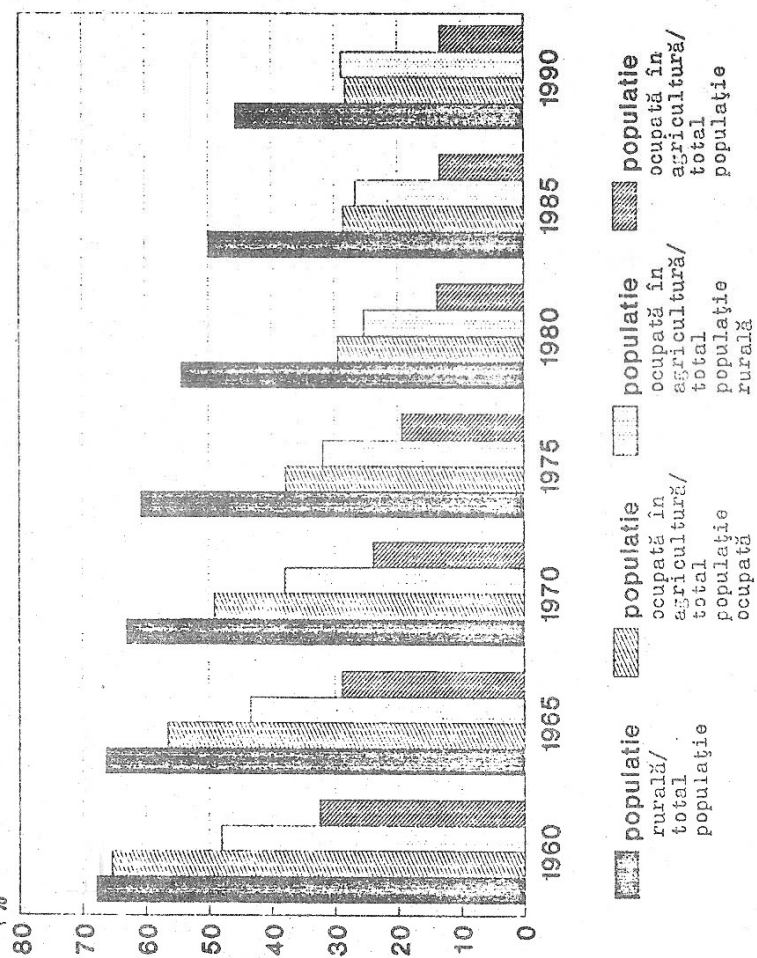

Fig.5. DINAMICA PONDERII POPULATIEI RURALE ÎN TOTAL POPULAȚIE ȘI A POPULAȚIEI OCUPATE ÎN AGRICULTURĂ ÎN TOTAL POPULAȚIE OCUPATĂ, TOTAL POPULAȚIE RURALĂ ȘI TOTAL POPULAȚIE A ROMÂNIEI

Mai mult de două treimi din comunitățile rurale, cu precădere cele din Câmpia Română, Dobrogea, Moldova (Maramureș și Banat) sunt 50-70% populație ocupată în agricultură. Cele mai mari ponderi ale populației ocupate în industrie și construcții între 40-50% și se înregistrează în comunitățile rurale din județele Gorj, Prahova, Sectorul Agricol Ilfov, principalele activități industriale din rural, s-au dezvoltat în domeniul extractiv, și prelucrării materiilor prime miniere și prelucrării lemnului și materiilor prime agricole. Aceste industrii au avut o evoluție inegală există zone rurale foarte dezvoltate, precum cele din Bihor unde gama profesiilor este foarte mare (exploatare petrolifere, carbonifere și de zăcămintele minerale, industria siderurgică, a sticlei, a materialelor de construcții, a prelucrării lemnului, piscicolă și a prelucrării primare a cânepii) și zonei slab dezvoltate sub acest aspect (Călărași, Cluj, Iași). Dinamica ponderii activităților industriale în structura ocupațională a populației rurale a marcat o creștere puternică și rapidă în perioada 1966-1977, de la 93% la 25% după care, în următorii 11 ani creșterea a fost doar de 1%.

Sectorul terțiar este slab reprezentat de economia rurală, consecință directă a neglijenței acestuia la nivel național, România situându-se pe ultimul loc în cadrul țărilor est-europene și mult în urma celor dezvoltate în ce privește gradul de terțiarizare a economiei ponderea sectorului terțiar în produsul intern brut și în totalul forței de muncă active (în țările dezvoltate reprezintă între 55-70%) activitățile terțiare mai importante se referă la comerț, învățământ, cultură, sănătate, administrație și transport. Comercializarea se desfășoară prin rețeaua magazinelor de stat și ale cooperației (meșteșugărești agricole) cu o pondere mai ridicată a mărfurilor alimentare, de cca. 69% (din care 30% prin rețeaua alimentației publice)*. În anul 1988 comunitățile rurale dispuneau de 34044 magazine (din care 15% universale, 25% mixte și 34% unități de alimentație publică (în medie la o unitate comercială fiind arondați 280 locuri). Frecvența acestora la așezările rurale din Moldova (Neamț, Botoșani, Galați), în Câmpia de Sud a țării (Ialomița, Călărași, Teleorman) și Dobrogea era mult mai redusă, revenind la o unitate comercială mai mult de 330 de locuri.

Activitățile turistice sunt slab dezvoltate în raport cu potențialul natural și istorico-etnografic și spațiului rural din România. Fondul turistic rural era constituit din 640 unități cu 45865 locuri cazare (32% în hoteluri, 18% popasuri turistice 9% hanuri 14% cabane și 27% vile și case de odihnă), revenind în medie 4,41 locuri cazare turistică /1000 locuitori rurali. Diferențierile de la o zonă la alta au o amplitudine de la 1 loc cazare/ 1000 locuitori (Bistrița Năsăud, Satu-Mare), la peste 10 locuri cazare/ 1000 locuitori (Bihor, Constanța, Hunedoara, Ialomița, Covasna). Sunt însă și așezări rurale cu activități dominante turistice; Bodoc, Zăbala (Covasna), Praid (Harghita), Ocna Șugatag (Maramureș), Săcele (Gorj), Homorod (Brașov), Baia (Mehedinți), Sărata Monteoru (Buzău), Cojocna (Cluj).

* "Fișa economică a localităților rurale", CNS, 1988.

Ponderea foarte scăzută a populației care lucrează în învățământ, sănătate, cultură, reflectă slaba implementare a serviciilor de asistență medicală (un medic la 900 locuitori), și în general, a infrastructurii colective în mediul rural românesc numai 77% din comunități sunt alimentate cu apă potabilă, aproximativ 10,5% au rețea de canalizare publică; accesibilitatea la servicii publice telefonice este redusă (25 posturi/1000 locuitori); 12,5% din comunitățile rurale nu dispun de electricitate și circa 12% sunt semielectrificate.

Păstrând același moment de referință (anul 1988), analiza structurii populației rurale ocupate evidențiază, la nivel global, o pondere de 35% a salariaților ceea ce reprezintă o medie de 172 salariați/1000 locuitori. În distribuția sa la nivel regional/zonal (figura 6) mărimea acestui indicator are o variație foarte mare, în intervalul 80-300 salariați/1000 locuitori. În general, valorile mai ridicate sunt caracterizante așezărilor rurale cu un grad mai mare de implicare în dezvoltarea geoeconomică teritorială (județele Timiș, Brașov, Constanța, Hunedoara, Prahova, Giurgiu, Argeș, Gorj).

Funcționalitatea sistemului ocupațional își regăsește reflectarea în conținutul și nivelul veniturilor familiei rurale.

Principala sursă de venit a familiei de țărani o constituie agricultura, care participă într-o proporție de 79% la venitul total. Eterogenitatea redusă ocupațională din rural, reprodusă în compoziția socioprofesională a familiei (51% țărani, 6% salariați, 19% pensionari, 14% elevi și studenți) limitează diversificarea altor surse de venit; salariile reprezintă 8,4% iar veniturile din alte meserii 5,8%¹.

Se păstrează discrepanța dintre veniturile țăranilor și ale salariaților, raportul dintre acestea evoluând în perioada 1989-1992 de la 76% și 74% pentru venituri totale și de la 40% la 42% pentru venituri bănești. În timp ce ponderea veniturilor bănești în total venituri pentru o familie de salariați a înregistrat un trend descrescător (raportul a scăzut în medie cu aproape un procent anual, respectiv de la 91,5% în 1989 la 88,6% în 1992), trendul corespunzător pentru familia de țărani este mai accentuat, respectiv de la 59% în 1989 la 50% în 1992.

Discrepanța dintre cele două tipuri de familii se accentuează dacă ținem cont de raportul dintre veniturile totale pe membru de familie ca și de ponderea mai ridicată a persoanelor de vârstă activă dintr-o familie de țărani decât dintr-o familie de salariați (54% față de 37%).

Cheltuielile totale pe membru de familie au scăzut în familiile de țărani, raportate la cele de salariați, de la 85% în 1989 la 80% în anul 1992 în timp ce valorile pentru cheltuielile bănești prezintă o scădere mult mai puternică, de la 53% la sub 40%. Aceasta arată creșterea gradului de izolare economică a familiei țărănești (s-a ajuns ca 62% din cheltuielile de consum să fie reprezentate de autoconsumul alimentar).

¹ xxx- „Bugetul de familie în anul 1991. Informații statistice operative”. Seria Calitatea vieții, CNS, martie 1991, București

În ce privește ponderea cheltuielilor de consum alimentar, se observă creșterea ponderii lor în ambele tipuri de familie, în cea de salariați de la 51% la 56%, iar în cea de țărani de la 70% la 76%. Aceste ponderi sunt specifice țărilor slab dezvoltate sau chiar subdezvoltate. Evoluția structurii cheltuielilor de consum relevă o creștere a consumului din resurse proprii, de 44% în 1990 la 54% în 1991, situație caracteristică pentru strategia de subzistență a gospodăriei țărănești în această perioadă de tranziție.

Se evidențiază tendința unui comportament de consum centrat pe consumul produselor alimentare, tip comportamental specific sistemelor economice est-europene în tranziție; din punct de vedere al structurii calitative a consumului alimentar se constată o apropiere între salariați și țărani.

Estimările privind nivelul minimului de trai al familiilor rurale scot în evidență că în anul 1990, sub minimul de trai se află 56% din totalul populației rurale. Calculațiile de actualizare efectuate pentru anul 1991 ne relevă că, odată cu creșterea prețurilor, și nivelul minimului de trai este la o cotă mai înaltă, însă ponderea persoanelor aflate sub pragul sărăciei este mai mare, veniturile reale ale populației rurale diminuându-se cu aproape 20% (octombrie 1991, comparativ cu octombrie 1990).

2.2.3. Evoluția așezărilor rurale

Analiza datelor statistice privind evoluția populației în statele și orașele României între anii 1966 și 1986 pune în evidență faptul că în ultimele trei decenii se înregistrează o scădere continuă a numărului de locuitori în majoritatea așezărilor rurale și chiar în unele orașe, fenomenul accentuându-se mult în ultimii ani.

Acest fenomen își face apariția din a II-a jumătate a secolului al XX-lea, după trecerea principalelor mijloace de producție în proprietatea statului și se intensifică odată cu socializarea agriculturii, care duce la dezorganizarea vieții rurale și pune în imposibilitate pe țărani de a mai practica unele activități tradiționale pe cont propriu și de a-și asigura cele necesare traiului din muncă în gospodăria proprie. În consecință un număr tot mai mare de locuitori ai satelor pleacă să lucreze în activități neagricole și îndeosebi în industrie și construcții. Rezultatul a fost scăderea numărului populației din mai multe sate și aglomerarea ei în principalele centre urbane ale țării, unde se dezvoltă mari unități economice din diferite ramuri de producție. Datele recensământului din anul 1977 confirmă acest lucru; între 50 și 70% din populația marilor orașe este venită din alte localități și, mai ales din mediul rural. Datorită faptului că majoritatea populației care a plecat de la sate a făcut parte din grupele de vârstă capabile de procreere, se reduce continuu sporul natural de la sate, în unele județe devenind chiar negativ după anul 1980 și, ca urmare, s-a ajuns la îmbătrânirea accentuată a populației rurale. Reducerea sporului natural nu s-a

manifestat numai în mediul rural, ci și în mediul urban și, în consecință la nivelul întregii țări. Scăderea sporului natural la populația de la sate s-a accentuat pe măsura intensificării mișcării migratorii din mediul rural spre cel urban. La început, când o mare parte a populației rurale a acceptat naveta zilnică, scăderea numărului de locuitori din sate a fost mult mai mică în comparație cu ultimele două decenii. Cu timpul o mare parte din populația navetistă a renunțat la satul de reședință și s-a stabilit definitiv în centrele unde lucrează și, îndeosebi în marile orașe.

Din analiza datelor statistice, începând cu cele ale recensământului populației din anul 1966, se constată că în toate județele țării se înregistrează un număr mai mare sau mai mic de așezări în care populația a scăzut. Între anii 1966 și 1977 numărul așezărilor cu populație în scădere este mai mic în comparație cu perioada următoare, care se extinde până în anul 1986. Numai în șapte județe așezările cu populația în scădere nu depășesc 50% din numărul total al lor: Argeș (38,5%), Dâmbovița (31,8%), Giurgiu (44,3%), Gorj (43,6%), Maramureș (44,3%), Prahova (30,7%), Sectorul Agricol Ilfov (20,3%). Sunt județele în care naveta de la domiciliu la locul de muncă se făcea pe distanțe mai mici și au fost asigurate locuri de muncă pe plan local. Pe măsură ce unitățile economice din apropiere, sau cele locale n-au mai solicitat forță de muncă, s-a intensificat mișcarea migratorie la distanțe mari și schimbarea definitivă a domiciliului, a unui număr din ce în ce mai mare de persoane, în localitățile în care își au locul de muncă. Ca urmare crește numărul populației din centrele urbane și îndeosebi din marile orașe de 2 până la 4 ori, un aport important în acest sens avându-l locuitorii veniți din mediul rural.

Pe ansamblul țării fenomenul de scădere a populației a cuprins în perioada 1966-1977 peste 62% din totalul așezărilor României, iar între anii 1977-1986 s-a extins la 79% dintre acestea.

La nivelul așezărilor rurale fenomenul se prezintă astfel: din cele 2705 comune, un număr de 1611, în perioada 1966-1977 și respectiv 2307, în perioada 1977-1986, au înregistrat diminuări ale populației. Se constată, în multe comune, că această evoluție descendentă caracterizează numai anumite sate, sporurile aferente celorlalte sate fiind insuficiente pentru a frâna scăderea populației pe ansamblul comunei. În acest context, putem evidenția tendința marcantă de creștere a numărului așezărilor rurale/comunelor cu o populație mai mică de 5000 locuitori, de la 1800 la ultimul recensământ din anul 1977, la 2,072 în 1992.

Tabelul 13

Populația comunei	Anii	
	1977	1992
	(număr comune)	
- sub 500 locuitori	2	7
- 501-1000 locuitori	8	31
- 1001-2000 locuitori	158	338
- 2001-5000 locuitori	1632	1696
- 5001-10000 locuitori	863	586
- 10000-20000 locuitori	42	29
- peste 20000 locuitori	1	1

De asemenea, în distribuția sa teritorială, diminuarea populației rurale se manifestă cu o mai mare intensitate într-o serie de județe, în care sunt afectate peste 50% din numărul total al comunelor ce-l compun (tabelul 14).

Tabelul 14 - Distribuția județelor afectate de scăderea populației într-o proporție mai mare de 50% din totalul așezărilor rurale componente

Nr. crt.	Județul	Total comune (număr)	Numărul comunelor cu populație în scădere	
			1966-1977	1977-1986
1	Alba	67	51	64
2	Arad	67	56	67
3	Bihor	87	60	72
4	Bistrița Năsăud	53	31	30
5	Botoșani	68	57	67
6	Brăila	41	36	39
7	Buzău	83	56	77
8	Caras-Severin	69	60	63
9	Călărași	50	31	45
10	Cluj	74	54	74
11	Constanța	49	31	41
12	Covasna	33	26	28
13	Dolj	95	66	91
14	Hunedoara	57	54	54
15	Mehedinți	59	48	49
16	Mureș	91	66	89
17	Satu Mare	56	33	42
18	Sălaj	54	46	52
19	Teleorman	83	68	78
20	Timiș	76	60	75
21	Tulcea	43	33	35
22	Vaslui	71	62	67
23	Vrancea	59	36	51

Este alarmant faptul că în multe comune se înregistrează scăderea populației în satul care reprezintă centrul administrativ al comunei, iar alte sate componente au o evoluție pozitivă a numărului de locuitori. Acest fenomen demonstrează că satul respectiv nu este cel mai în măsură să dețină funcția de centru administrativ. Totodată se poate deduce că alegerea centrelor comunale nu s-a făcut pe baza unor studii, care să confirme sau să infirme rolul satelor respective ca centre de polarizare umană. Altfel nu se poate explica faptul că centrele administrative ale unor comune își pierd din populație, iar unele sate componente au o evoluție pozitivă a numărului de locuitori. De asemenea, unele localități care aparțin orașelor nu au aproape nimic cu centrele urbane la care au fost înglobate, ele fiind simple așezări rurale (unele la distanțe de kilometri), care au fost cuprinse în teritoriul administrativ al orașelor numai pentru a mări artificial numărul populației urbane. Multe dintre acestea își au o viață de sine stătătoare; populația lor se ocupă cu agricultura sau lucrează în alte centre cu economie mai dezvoltată. Din cele 748 de așezări care sunt cuprinse în teritoriul administrativ al orașului (localități componente și sate aparținătoare) 299, adică 40% au înregistrat o reducere a numărului de locuitori între anii 1977 și 1986.

Intensificarea procesului de părăsire a satelor după anul 1977 se datorează în mare parte și perspectivei unora dintre locuitori de a rămâne fără gospodărie proprie, ca urmare a acțiunii de sistematizare forțată a așezărilor. S-a interzis a se mai construi în unele sate care erau propuse pentru dezafectare totală sau în terenurile din vatra unor sate care erau considerate ca fiind în afara spațiului constructibil. Din analiza unor date cuprinse în vechile planuri de sistematizare se constată în toate județele țării erau sate considerate neviabile și multe clădiri, din toate așezările scoase în afara vetrelor prin trasarea noului perimetru constructibil. Toate acestea în timp trebuiau să fie demolate. În județele de dealuri, unde vetrele de sate sunt mai extinse datorită configurației terenurilor, clădirile rămase în afara spațiului constructibil reprezentau 50% sau chiar mai mult din numărul total al gospodăriilor. Proprietarilor acestor gospodării li s-a interzis să le mai construiască sau renoveze. Se pune întrebarea de ce în trecut o mare parte din locuitorii satelor și-au construit casele în locurile pe care erau obligați la un moment dat, să le părăsească ? Nu acestea au fost locurile cele mai propice pentru organizarea gospodăriilor și exploatarea optimă a terenurilor din jur ? Se cunoaște faptul, și istoria a confirmat, că întotdeauna omul s-a stabilit acolo unde a găsit cele mai bune condiții de viață. El nu-și părăsește gospodăria proprie decât atunci când este obligat de împrejurări, așa cum s-a întâmplat, mai ales în ultimele trei decenii când fenomenul s-a extins pe întreg teritoriul țării, cuprinzând majoritatea satelor.

Cele mai extinse și mai întinse arii de populare în mediul rural, până în anul 1977 sunt localizate în partea vestică a țării, unde, o puternică mișcare a populației dinspre sat spre oraș, a contribuit și sporul natural foarte scăzut, în

multe cazuri negativ. În continuare, până în anul 1986 fenomenul cuprinde întreaga țară și îndeosebi regiunile de câmpie și podiș unde socializarea agriculturii și resursele reduse pentru asigurarea unui nivel de trai decent, au determinat un mare număr din forța de muncă din mediul rural să-și părăsească satul de domiciliu și să meargă să lucreze în alte locuri. Numai în zona subcarpatică a țării unde agricultura socialistă nu s-a întins asupra întregului teritoriu și unde resursele locale au fost mai variate, se constată o creștere a numărului de locuitori într-un număr mai mare de sate creștere care însă se ridică până la 10% și foarte rar până la 20%.

Pentru a stopa depopularea satelor, se impun o serie de măsuri, printre care cercetări amănunțite la nivel de localitate cu scopul de a depista centrele de polarizare umană, care trebuie propuse ca centre de comună într-o nouă împărțire administrativă a țării care se impune a se realiza într-un timp cât mai scurt, pentru ca structura administrativă să nu devină o frână în dezvoltarea întregii economii naționale. În arondarea satelor la centrele de comună trebuie să se țină seama de legăturile de transport și de distanțele pe care sunt obligați locuitorii satelor să le parcurgă până la centru administrativ. În prezent, populația din multe sate ajung foarte greu în centrele de comună, datorită atât distanței mari pe care trebuie să o parcurgă (până la 20 km ceea ce înseamnă dus și întors 40 de km.) cât și legăturilor de transport greoaie.

Renașterea satului sperăm că va începe odată cu redarea pământului țăranului, asigurarea uneltelor de muncă și reînvierea activităților tradiționale specifice fiecărei zone în parte.

2.3. Tipologia comunităților rurale

**Violeta FLORIAN, Aurelia SÂRBU,
Mihai IBĂNESCU, Mara Monica
STAICU**

Diversitatea zonelor rurale împiedică formularea unei politici pentru dezvoltarea rurală la nivel național care să țină seama atât de elementele locale specifice cât și de obiectivele de dezvoltare economică, echilibrată în plan teritorial. Dacă criteriile alegerii economice nu pot fi stabilite la nivel central, atunci există riscul de a susține anumite zone rurale în detrimentul altora, iar considerațiile raționale să fie înlocuite de presiunile politice.

Noile abordări conceptuale privind dezvoltarea globală în funcție de potențialul fiecărei zone/regiuni și într-un echilibru stabil între diferite zone/regiuni au la bază politici pentru areale rurale omogene și pentru soluționarea acelor domenii ce se află sub incidența unor dezechilibre fundamentale.

Este nevoie de o mai bună percepere a fenomenelor și proceselor responsabile de disparitățile existente la nivelul comunităților rurale, dar și a notelor comune acestora cu scopul definirii clare a diagnosticului real al problematicei socioeconomice.

În acest sens, studiul de elaborare a tipologiilor comunităților rurale permite, printr-o simplificare a realității socioeconomice complexe, o cunoaștere a mediului rural la un nivel neatins până în prezent.

Cercetările efectuate asupra ansamblului comunităților rurale din România au condus la stabilirea a 64 tipologii posibile¹. Pentru a explica întreaga complexitate a fenomenelor/proceselor rurale și a ne apropia de diagnosticul real al stării actuale a ruralului a fost reținut un număr cât mai redus de indicatori (22), care se încadrează în criteriile: demografice, economice și calitatea vieții, și s-au folosit pentru construirea indicilor agregați cu rol de factor principal/coordonată discriminatorie/element fundamental în construirea tipologiilor:

Indicele demografic a fost formulat cu:

I.D.

- 1) – indicatorul natalitate
- 2) – spor natural
- 3) – migrație netă
- 4) – indice de îmbătrânire
- 5) – indice de dependență

Indicele economic s-a fundamentat pe:

I.E.

- 6) – producție globală agricolă/locuitor
- 7) – producție globală industrială/locuitor
- 8) – număr locuri cazare/1000 locuitori
- 9) – personal muncitor nonagricol/total personal muncitor
- 10) – indice de activitate
- 11) – număr locuințe din fonduri proprii/total locuințe construite
- 12) – desfaceri mărfuri/locuitor

Indicele calitatea vieții s-a cuantificat în funcție de:

I.C.V.

- 13) – mortalitatea infantilă
- 14) – număr abonamente telefon/1000 locuitori
- 15) – număr abonamente radio/1000 locuitori
- 16) – număr abonamente TV/1000 locuitori
- 17) – număr medici/1000 locuitori

¹ Violeta Florian, V. Cucu, M. Ivănescu, Mara Monica Staicu, Tipologia comunităților rurale IEA-INCE, București, 1990.

- 18) – număr elevi/ populație în vârstă școlară
- 19) – număr metri rețea canalizare/1000 m² suprafață locuibilă
- 20) – suprafața locuibilă/locuitor
- 21) – desfaceri mărfuri alimentare/100

În funcție de valorile obținute prin agregarea acestor indicatori, rezultă 64 tipologii cărora le corespunde un anumit nivel al indicelui total (IT).

Din cele 2 705 localități rurale s-au analizat statistic și s-au încadrat în tipologii numai 2 470, soluția fiind determinată de acuratețea bazei informaționale disponibile ("Fișa economică a localităților rurale" și "Fișa demografică a localităților rurale" în 1985 și 1988, figura 7).

Situația critică din județele care au mai puțin de 18,5 IT descrie o capacitate de revigorare demografică, de reproducere a structurilor de bază economice și o condiție precară a calității vieții. De exemplu, județul cu cea mai mică valoare a indicatorului total este Mehedinți, care a înregistrat pentru:

- indicele demografic valoarea de 3,32
- indicele economic valoarea de 5,74
- indicele calitatea vieții valoarea de 5,38

Aceste valori sunt explicabile dacă ne referim la valorile sporului natural (-4,75), ratei migrației nete (- 9,77), indice de activitate (39,1), număr de locuințe din fonduri proprii (0,14), mortalitate infantilă (27,87), (figura 8).

Județele din ultima categorie constituie categoria celor în care există posibilități demografice, economice de refacere, într-o anumită măsură prin forțe proprii și structurilor fundamentale. De exemplu, județul Brașov, cu un IT cu o valoare de 28,24 a înregistrat pentru:

- indicele demografic valoare de 7,52
- indicele economic valoare de 8,52
- indicele calitatea vieții valoare de 12,44

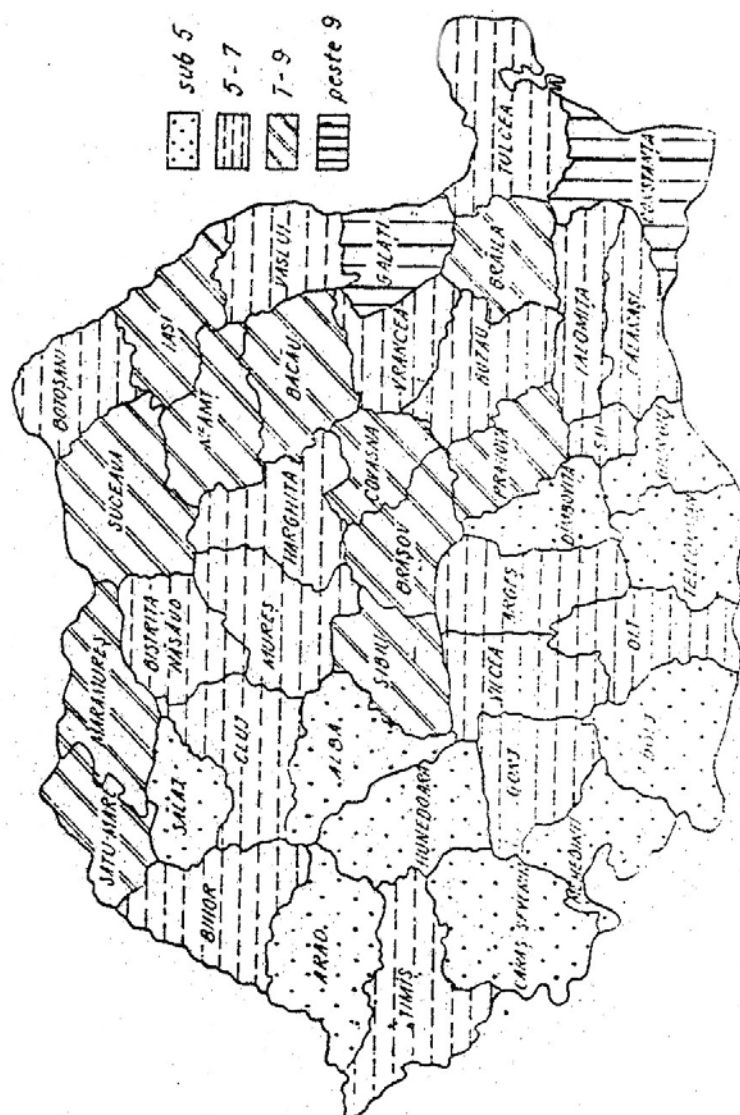
În contrast cu județul cu valoarea cea mai redusă, principalii indicatori au avut următoarele valori:

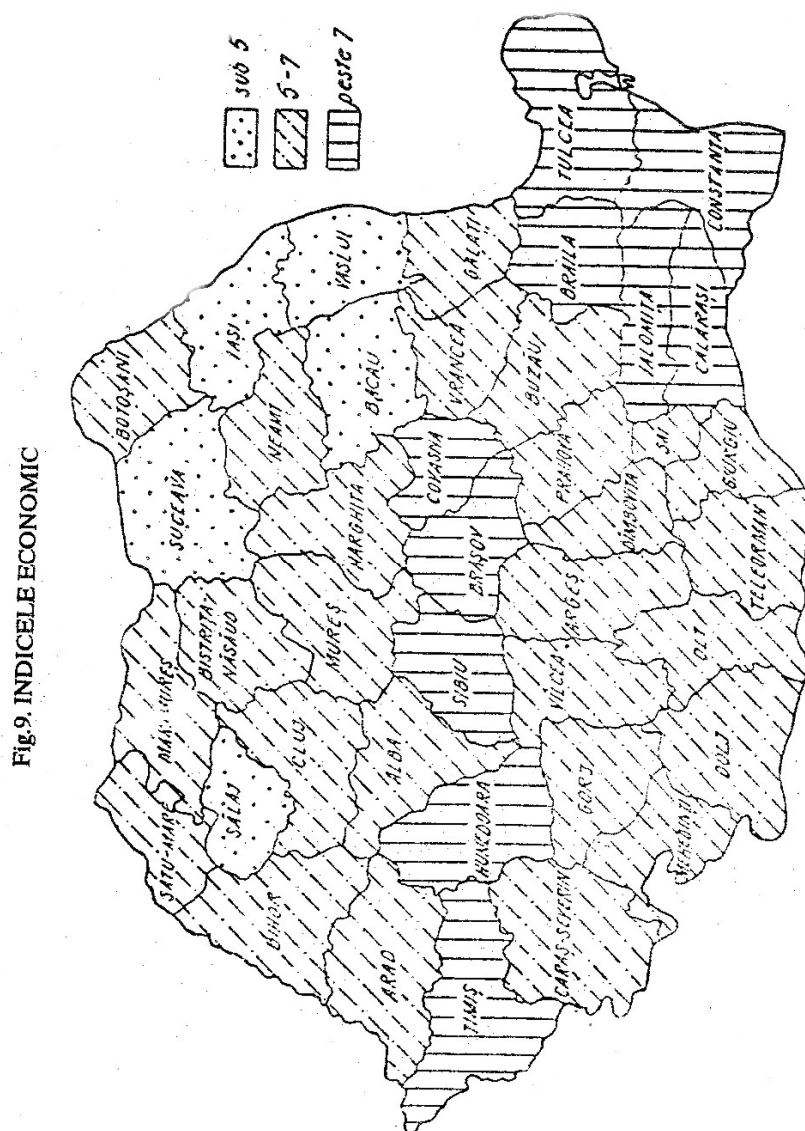
- sporul natural + 4,47
- rata migrației nete -8,34
- indice de îmbătrânire 0,52
- indice de activitate 27,32
- număr de locuințe din fonduri proprii 0,14
- mortalitatea infantilă 24,10

La nivelul întregii rețele de așezări rurale, indicele demografic a avut valori între 2,56 (județul Hunedoara) și 11,37 (județul Constanța).

Disparitățile demografice se continuă și în planul structurilor economice, limitele de variație a indicelui economic fiind între 4,71 (județul Iași) și 8,58 (județul Brașov) (figura 9).

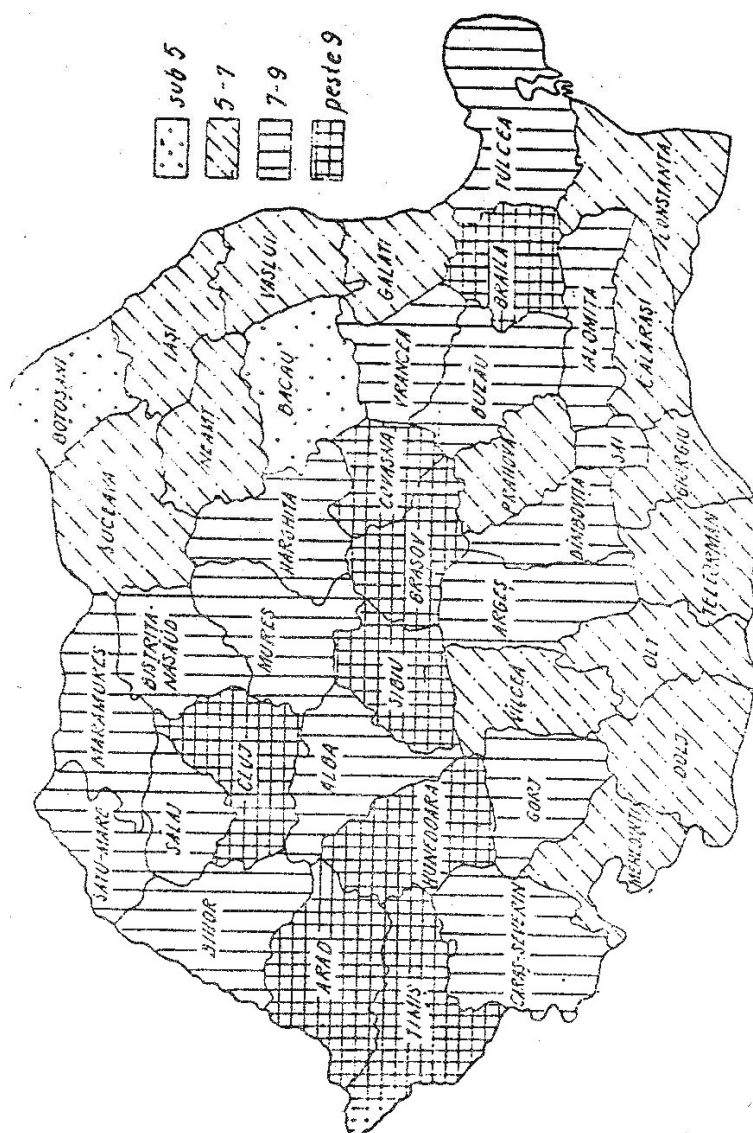
Fig. 8. INDICELE DEMOGRAFIC

În cadrul dimensiunii calitatea vieții rurale discrepanțele sunt tot mai mari, încât o eventuală strategie rurală pentru asigurarea unui nivel decent de viață ar trebui să fie fundamentată pe particularitățile fiecărei zone rurale în parte, pe eludarea formelor specifice de sărăcie rurală pentru fiecare tip de comunitate rurală. Valorile acestui indice agregat se înscriu între 4,76 (județul Botoșani) și 12,24 (județul Brașov) (fig.10).

Fig.10. INDICELE CALITATEA VIETII

Profilul comunităților rurale este determinat de preponderența tipurilor:

- 49 (ID = 4, IE = 1, ICV= 1) cu 402 comune
- 33 (ID = 3, IE = 1, ICV= 1) cu 320 comune
- 17 (ID = 2, IE = 1, ICV= 1) cu 1390 comune
- 1 (ID = 1, IE = 1, ICV= 1) cu 117 comune

Un număr impresionant de comune (2229) au condiții de viață intrate sub incidența sărăciei absolute, nu pot să-și asigure reproducerea simplă a structurilor economice și o plajă întinsă de variații a indicatorului demografic.

Caracterizarea celor 117 comune care sunt cuprinse în prima tipologie se poate formula succint prin afirmarea imposibilității acestor comune de a realiza prin mijloace proprii cadrele de viabilitate economică, demografică, socială. Majoritatea fac parte din județele Teleorman, Mehedinți, Hunedoara și Caraș-Severin.

Tabelul 15 - Unii indicatori principali ai mediului rural – tipologia 1

Valori indicatori	Valoarea medie	Valoarea medie sistem rural
Spor natural	-12,3	+ 2,6
Indice îmbătrânire	1,2	0,6
Indice dependență	0,6	0,6
Desfaceri mărfuri/locuitor	3,7	4,1
Număr medici/1000 locuitori	1,1	1,1
Locuri nonagricole/locuitor	0,05	0,07

Dacă la acești indicatori adăugăm indicele de mortalitate (23,8‰) și sporul migratoriu (-13,08‰) se conturează elementele definitorii ale unor comunități rurale în care fundamentele sunt deteriorate.

Tipologia cea mai dens populată (49) cuprinde (402) în care nu sunt asigurate condiții de viață decentă, în care există disfuncționalități economice, dar în care se realizează reproducția demografică. Majoritatea comunelor fac parte din județele Suceava, Iași, Bacău, Constanța și Galați.

Majoritatea comunelor se încadrează în tipologia 17, înscriindu-se într-o situație socioeconomică gravă datorită faptului că sunt afectate structurile fundamentale rurale.

Tabelul 16 - Unii indicatori principali ai mediului rural – tipologia 49

Valori indicatori	Valoarea medie	Valoarea medie sistem rural
Spor natural	+ 13,1	+ 2,6
Indice îmbătrânire	0,3	0,6
Indice dependență	0,6	0,6
Desfaceri mărfuri/locuitor	4,0	4,1
Număr medici/1000 locuitori	1,0	1,1
Locuri nonagricole/locuitor	0,07	0,07

Tabelul 17 - Unii indicatori principali ai mediului rural – tipologia 17

Valori indicatori	Valoarea medie	Valoarea medie sistem rural
Spor natural	-0,19	+ 2,6
Indice îmbătrânire	-0,68	0,6
Indice dependență	- 0,60	0,6
Desfaceri mărfuri/locuitor	3,7	4,1
Număr medici/1000 locuitori	1,0	1,1
Locuri nonagricole/locuitor	0,05	0,07

Imaginea demografică este completată de un indice de mortalitate de 16,1 (valoarea pe țară este de 15,0) și de un spor migratoriu de -12,1 (valoarea pe țară este de -11,0). Populație comunelor este în medie de 3677, valoarea la nivel național fiind de 4014, iar densitatea de 60 locuitori/ha (la nivel național este de 65 locuitori/ha). Structura producției este caracterizată de o pondere de 69,6% producția vegetală (media pe țară este de 76,8%) iar ponderea personalului nonagricol în total personal este 63,6% (media pe țară 66,1%).

Valorile indicelui Stocker (Populație 0-19 ani)/(Populație peste 60 ani) este subunitară (0,93) media pe țară fiind de 1,14. Indicatorii dimensiunilor obiective ale calității vieții au valori apropiate obținute la nivelul întregului sistem rural.

	Tipologia 17	Nivel național rural
- număr abonamente telefonice/ 1000 loc.	24,5	25,1
- număr abonamente radio/ 1000 loc.	107,4	103,1
- număr abonamente televizoare/ 1000 loc.	116,7	112,5

Ca o ultimă caracteristică suprafața comunelor cuprinse în această tipologie este în medie de 7382 ha, la nivel național înregistrându-se aceeași valoare. Ca structură a terenului:

	Tipologia 17	Nivel național rural
- suprafața agricolă/suprafața totală	74,7	72,0
- suprafața agricolă/suprafața totală	50,3	48,4
- suprafața arabilă/suprafața agricolă	64,8	62,8

Datorită considerării unor limite extreme mult mai riguroase pentru cei 3 indici (ID, IE și IVC) în cadrul celei de a doua variante apare o grupare mult mai compactă și o definiție mult mai reală a problematicii rurale.

Analiza distribuției comunelor pe tipologii surprinde un model frecvent de combinare între grupările 1, 17, 33 și 49 pentru fiecare județ (tabelul 17). Comunele încadrate în tipologia 1 au prezența cea mai densă în județul Hunedoara (26% din toate comunele studiate) și frecvența cea mai redusă (4%) în comunitatea rurală a județului Harghita. Localitățile rurale aparținând județelor Olt și Sălaj sunt într-o proporție majoritară încadrate în tipologia 17

(80% pentru fiecare județ) ceea ce ne determină să afirmăm că notele specifice ale acestei grupări sunt trăsăturile generale și definitorii pentru mediul rural din aceste zone: starea demografică precară, structuri economice deteriorate și incapabile să se autogenereze, mizeria rurală. Cazul cel mai interesant tipologic (ID = 4, IE = 1, ICV = 1) se întâlnește în 40% dintre comunele județului Bistrița-Năsăud, 22% dintre comunele județului Dâmbovița și 58% dintre comunele județului Iași.

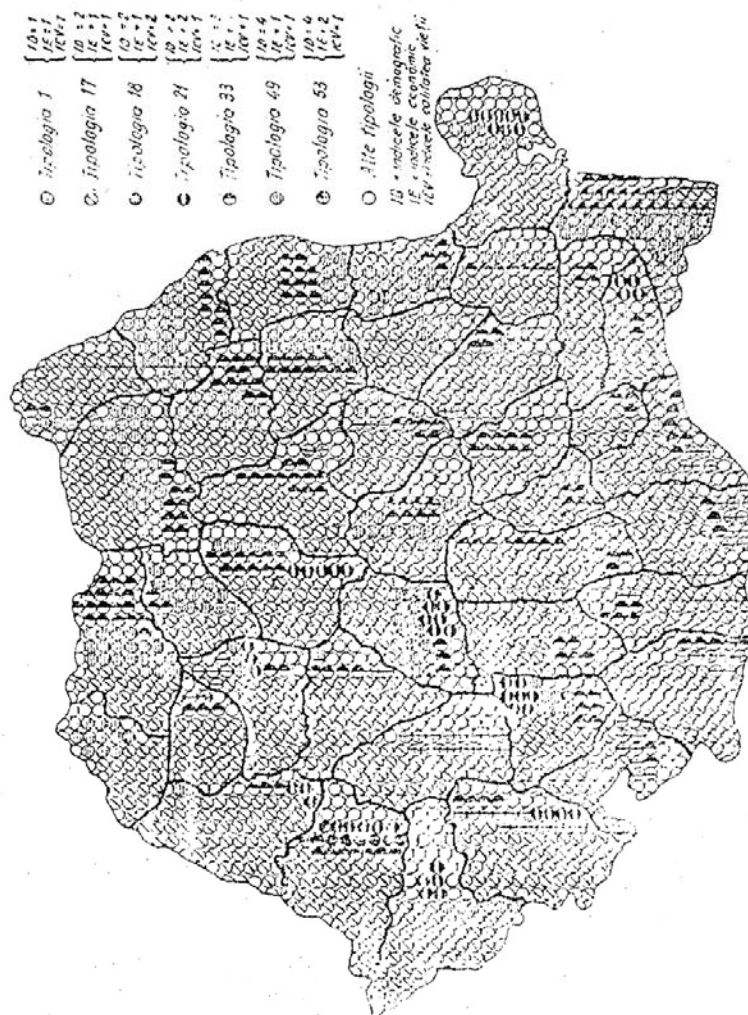
Preponderența evidentă a combinării acestor tipologii descrie o societate rurală în declin demografic incapabilă să supraviețuiască economic și în care nu există condiții de viață decentă (figura 11).

Tabelul 18 - Distribuția teritorială a tipologiilor dominante pentru comunitățile rurale

Județul	Numărul total al comunelor analizate	Din care: cuprinse în tipologia			
		1	17	33	49
1. Alba	68	4	51	5	2
2. Arad	60	4	40	8	2
3. Argeș	87	-	56	15	9
4. Bacău	74	-	23	23	27
5. Bihor	82	3	67	3	2
6. Bistrița-Năsăud	52	1	23	4	21
7. Botoșani	68	1	54	4	6
8. Brașov	33	1	8	3	8
9. Brăila	35	-	18	7	5
10. Bacău	80	4	51	12	7
11. Caraș Severin	64	11	41	3	2
12. Cluj	70	8	45	3	5
13. Constanța	45	-	3	3	21
14. Covasna	32	-	17	5	6
15. Dâmbovița	72	1	37	15	16
16. Dolj	73	9	55	5	3
17. Galați	55	-	14	6	32
18. Gorj	52	4	24	7	8
19. Harghita	45	2	24	9	4
20. Hunedoara	48	12	27	-	-
21. Ialomița	41	-	29	5	2
22. Iași	97	-	2	18	56
23. Maramureș	41	-	15	12	13
24. Mehedinți	57	15	33	3	3
25. Mureș	89	2	46	17	7
26. Neamț	69	-	27	16	20
27. Olt	93	4	74	10	2
28. Prahova	86	2	48	22	8
29. Satu Mare	54	-	31	3	19
30. Sălaj	51	3	41	6	1
31. Suceava	88	-	37	13	36

Județul	Numărul total al comunelor analizate	Din care: cuprinse în tipologia			
		1	17	33	49
32. Teleorman	80	15	57	4	1
33. Timiș	69	2	43	5	3
34. Tulcea	59	1	19	2	6
35. Vaslui	68	1	37	17	13
36. Vâlcea	74	-	56	8	4
37. Vrancea	37	1	26	3	6
38. Călărași	44	-	20	4	9
39. Giurgiu	35	5	15	6	5
40. Sibiu	52	1	19	3	15

Fig.11. PRINCIPALELE TIPOLOGII ALE MEDIULUI RURAL

2.4. Dimensiunea social-culturală

**Violeta FLORIAN, Monica BUDIȘ,
Silvia CHIȚIMIA, Maria FULEA,
Carmen FURTUNĂ**

Dacă considerăm că mediul rural a fost un tip societal deschis atunci trebuie să identificăm fazele pe care le-a străbătut, pentru că au existat toate premisele ca în spațiul social să se desfășoare un proces de diferențiere fluidă a activității sociale, proces căruia i-a corespuns un grad ridicat de mobilitate socială. Putem caracteriza acest stadiu ca o stare de fluid a funcțiilor sociale: a urmat faza de segmentare a statusurilor sociale în care procesele de transformare s-au realizat la nivelul statusurilor, apoi cea a coexistenței unor structuri sociale și stratificări finalizate. Stratul social al țăranilor era caracterizabil prin investirea banilor în gospodărie/locuință, simbolurile prestigiului se legau de locuințe și profesie, timp liber cu caracter difuz, între muncă și timp liber neexistând o demarcație netă; în sfera comunicării predominau relațiile din cadrul familiei și cele alimentare bazate pe vecinătate și înrudire.

2.4.1. Gospodăria rurală

Element esențial al habitatului gospodăria rurală a fost condiționată de un ansamblu de factori geografici, istorici, social-economici, etnici, administrativi. În complexitatea ei gospodăria rurală tradițională prezintă numeroase aspecte unitare, deși diversitatea există, uneori, de la sat la sat sau în interiorul aceleiași localități. Atât componentele de unitate cât și cele de diferențiere se grupează pe macro și microunități geomorfologice. În arealele montane unde ocupația de bază a locuitorilor era creșterea animalelor și silvicultura, construcțiile anexe dominante erau, în special, cele pentru adăpostirea animalelor; în arealul subcarpatic structurile ocupaționale specifice au imprimat o notă de diferențiere zonală cu anexe adecvate: uscătorii și cuptoare de fructe, crame și pivnițe, adăposturi pentru animale; în arealul de câmpie, de luncă și de șes cu economie axată pe cultivarea plantelor și creșterea animalelor, anexele gospodărești dominante sunt cele pentru păstrarea și depozitarea cerealelor. Printre aspectele de unitate macrozonală pot fi amintite complexele gospodărești adăpostind sub același acoperiș anexe polifuncționale, materialele și tehnicile de construcție, orientarea locuințelor în raport cu punctele cardinale și cu drumul. Un rol deosebit în structura tipurilor de gospodării l-a jucat în trecut și organizarea genealogică a satelor tradiționale, care a existat în Oltenia și Muntenia, în Transilvania și Banat – crânguri din Munții Apuseni, în Moldova și

Dobrogea, atât la populația românească, cât și la diversele enclave alogene, la toate tipurile structurale de sate: adunate, răsfirate și risipite. De asemenea, organizarea genealogică a fost semnalată în satele moștenești care în acest sens au exercitat influențe notabile asupra unor sate clăcășești. Practic, aproape în toate localitățile țării a existat structura genealogică a așezărilor. În funcție de criteriile de bază – spațial, economic, funcțional, structural-morfologic – se constată că:

- dispersarea în vatră și hotarul satelor este o caracteristică generală a gospodăriei tradiționale: între construcțiile din vatră și cele din hotar s-a stabilit un sistem relațional, repetabil la intervale de timp, concretizat în pendularea zilnică în și din hotar, locuire temporară sau permanentă în extravilan. În cazul gospodăriilor din hotarul satelor se constată mari similitudini cu cele din vatra satului în privința planului, elevației, materialelor și tehnicilor de construcție dar și în legătură cu polifuncționalismul lor. Sunt de menționat funcțiile rezidențială și economică – cu preponderența uneia sau alteia, în vatră – cea rezidențială, în hotar – cea economică, de producție. Această mare dispersare a gospodăriei în intra și extravilanul satelor trebuie înțeleasă ca o mare disponibilitate a țăranului român, care a gândit suprafața totală a satului, ca o unitate bazată pe interacțiunea: om-mediul ambiental, ținându-se seama de coordonate: istorice, geo-economice de tradiție locală;
- diferențiere accentuată în funcție de activitățile economice, modelul funcțional, tipul și forma anexelor gospodărești, materialelor de construcții;
- unitate teritorială – gospodăria tradițională se încadrează în marea unitate etnoculturală românească.

Gospodăria țărănească reflectă ponderea ocupațională, mentalitatea locului și mutațiile intervenite în sistemul istoric, social, economic al țării. În perioada anterioară anului 1918 și în cea ulterioară acestei date (până în 1945) țăranul român își investea tot surplusul financiar în cumpărarea de pământ, locuințele și interiorul acestora păstrând o autentică organizare tradițională. Schimbărilor valorice – pământul este înlocuit de gospodărie și familie – le corespund în planul dimensiunilor obiective o scădere masivă a numărului de gospodării rurale: dacă în 1977 numărul de persoane care revenea unei gospodării era de 3,5 persoane în prezent valoarea s-a redus la 3,3 – numărul mediu de gospodării care revine unei comune ajungând la 1347. Structura și dinamica gospodăriilor rurale oferă o imagine sugestivă asupra nivelului și calității vieții rurale. Dacă luăm o singură secvență și două spații 1975-1985, județele Dolj, și Satu Mare, numărul gospodăriilor s-a redus cu 8,0% și respectiv 3,7% - fenomenul diminuării se poate observa în toată amploarea și intensitatea derulării; explicația constă în ritmul constant de scădere a populației rurale pe de o parte și diminuarea numărului de membri care

compun gospodăria pe de altă parte (dacă exemplificăm cu ajutorul celor două județe – populația rurală a județului Dolj a scăzut cu 13,18% iar numărul membrilor pe gospodărie cu 10,89%; în județul Satu Mare unei diminuări de 12,58% a populației rurale i-a corespuns o reducere cu 3,5% a membrilor gospodăriei).

Începând cu deceniul al VIII-lea al secolului al XX-lea mutațiile intervenite intervenite în gospodăria tradițională au fost și mai evidente datorită unor cauze obiective; modalitatea în care s-a conceput și s-a concretizat sistematizarea rurală a determinat pierderea specificului local și șablonizarea; lipsa terenurilor agricole personale, diminuarea creșterii animalelor în gospodăriile individuale au dus la stoparea construirii unor anexe gospodărești, fără de care în trecut nu era de conceput structura gospodăriei sătești.

Locuința a devenit o valoare-simbol; ameliorarea calității locuirii a însemnat creșterea suprafeței locuibile ce revine unei locuințe, a suprafeței locuibile de care beneficiază o persoană dar și tendința construirii în rural a locuințelor cu mai multe camere de dimensiuni reduse. Scopul acestei schimbări la nivelul compartimentării locuinței îl reprezintă atât diversificarea funcțiilor camerelor precum și nevoia accentuată de personalizare a membrilor familiei. Intensitatea modificărilor acestor elemente a fost însă redusă și s-a desfășurat într-un ritm relativ lent datorat și unor condiții obiective legate de politica de "demolare a satelor" (exemplificând: 1980-1985, în județul Dolj, locuitorul a câștigat 1 m² de suprafață locuibilă, creșterea a fost în medie de 0,05 m²).

2.4.2. Familia rurală

Dinamica socială a mediului rural în ansamblu s-a repercutat asupra dimensiunii gospodăriei, locuinței, a familiei, asupra funcționabilității și a rolului ei. Colectivitatea familială reprezintă un sistem dinamic de sine stătător, un sistem relativ închis, care își menține limitele și se integrează mecanismului social, având un pronunțat caracter istoric. Componentă a structurii sociale, familia rurală constituie un exemplu de adaptare care a evoluat sub influența unor schimbări macrostructurale exterioare și prin mecanisme proprii a acționat asupra celorlalte componente ale structurii sociale – clase, straturi, oraș, sat, iar prin intermediul lor asupra ansamblului societal. Tendința permanentă a acestei entități rurale a fost de integrare, de mixare a diverselor elemente culturale, o tendință spre coerență internă definitorie pentru o stare de echilibru. Necesitatea reîncadrării raporturilor din familie în normalitate a apărut datorită evenimentelor politice care au fragmentat echilibrul aproximativ caracterizant pentru o anumită perioadă: exproprierea funciară colectivizarea, transformarea raporturilor cu societatea – datorită industrializării și urbanizării – relații noi cu statul – înlocuirea raporturilor tradiționale dintre sat și țărini cu

raporturi politice (de partid) și administrative (birocrația). Între toate aceste stări și condiții care au agresat normalitatea rurală modelând-o și dându-i un alt conținut, un compromis a reușit să salveze identitatea familiei rurale: conducerea gospodăriei țărănești s-a bazat în principal pe o logică a supraviețuirii mai mult decât pe o logică a dezvoltării și pe o atitudine ambivalentă de rezistență și totodată de dependență față de stat.

Evoluția regulilor de filiație, formelor de grupări familiale și de rudenie, evoluție care are loc când două culturi intră în contact nu s-a operat în mod obișnuit printr-un mecanism de difuziune directă ci printr-un proces de adaptare internă la noile condiții de viață. Singurul aspect al familiei rurale care a reacționat imediat la stimuli exteriori provocând destrucția familiei și gospodăriei țărănești a fost unul cumulativ, schimbarea rezidenței și a locului de muncă.

Caracterizant pentru familie este restrângerea demografică și stabilizarea familiei conjugale formată dintr-un singur nucleu.

Extinderea și dominarea familiei nucleare complete ca subsistem social reprezintă convergența acțiunii factorilor economici și sociali. Amploarea afirmării familiei nucleare în mediul rural se datorează: 1) cooperativizării agriculturii și modalității de acordare a loturilor în folosință personală membrilor cooperativelor agricole de producție; 2) emigrărilor de tip rural-urban; 3) convergenței profesionale intercontingente; 4) statutului educațional; 5) interferenței elementelor de civilizație urbană și formarea continuumului rural-urban.

Din numeroase investigații sociologice efectuate în comunitățile rurale din 30 de județe ale țării s-au desprins câteva regularități privind corelația dintre talia familiei și structura sa socială. Dimensiunea demografică cu valorile cele mai înalte caracterizează familiile mixte (muncitorești-agrare; agrare-muncitorești; intelectual-agrare); familiile agrare pure ale operatorilor agricoli sunt formate în general din 1-3 persoane. În așezările rurale se remarcă în ultimul deceniu creșterea ponderii familiilor incomplete.

Analizată pe etnii, dimensiunea demografică a familiilor de romi este mult mai mare decât a celorlalte minorități naționale și este formată din mai multe nuclee.

În comunitățile rurale au apărut și continuă să apară familia nucleară incompletă datorită fluxurilor migraționale intense reprezentând un deficit în structura familiei, atât sub raport demografic, cât și social și în special economic.

Mobilitatea teritorială cu caracter permanent, în special a componentelor de vârstă tânără smulși din familia rurală, a provocat mari perturbări în componența demografică a familiei, afectând optimul structurii generaționale, calitatea compoziției familiei, schimbând diviziunea rolurilor și structura autorității. Modificările familiei au însemnat o altă distribuție a rolurilor și statuturilor prestabilite și atribuite, stabilirea prestigiului în funcție de rolul

economic și pregătirea profesională și nu de apartenența la o anumită familie. În urma acestui proces de „contractie” structurală, familia rurală a devenit nu numai o instituție socială dar și un puternic element emotiv. Sentimentul egocentric este puternic paralel cu o personalitate accentuată a relațiilor și o modificare a valorilor: una din valorile-scop este constituită de copii și viitorul lor profesional. În domeniul axiologic apar două coordonate, familie/copii, care apropie familia rurală de cea urbană ca univers valoric.

Cel de al doilea factor al arborelui structurii familiale circumscrie evantaiul profesional real și potențial al componentilor ei, diferențierile și similitudinile de status educațional și social intergenerațional, schimbări și succesiuni de statusuri și roluri etc. În cele ce urmează vom analiza pe baza unui eșantion de cca 500 familii din comunități rurale din județul Vaslui (1979), în care unul din capii de familie lucra în unități ale agriculturii socialiste, convergența profesională a componentilor activi-ocupați.

Investigația sociologică evidențiază gradul de noncorespondență dintre profesii în corelație cu ramura de activitate a investigațiilor (de regulă tați) în comparație cu celelalte persoane active în familie.

Repartizat pe unități, gradul de noncorespondență are valorile 1) IAS Huși, 51%; 2) SMA Murgeni, 46%; 3) Asociația economică intercooperatistă cu profit agricol Murgeni, 28% (aici s-au inclus și cei cu statut de cooperatori agricoli din CAP, din această cauză gradul de nonconcordanță profesională este mai redus).

La nivelul familiilor investigate socioprofesiograma persoanelor active-ocupate este nuanțată, atestând existența componentilor familiari cu structuri sociale diferite, cu roluri diferite în ierarhia socială. Schimbările de statut profesional s-au realizat prin trecerile masive de la cooperador agricol la muncitor în ramurile neagricole și cu o pondere mai mică în agricultura de stat. Ancheta sociologică de opinie a depistat opțiunile părinților asupra statutului profesional al copiilor minori, prefigurându-se în acest sens o însemnată diversitate de profesii într-o majoritate covârșitoare cu caracter nonagricol.

La populația cu statut profesional de muncitor agricol saltul pe linia consistenței statutului educațional și al formării profesionale este evident, în comparație cu cel din agricultura tradițională. În majoritatea covârșitoare a familiilor de tip agrar și mixt din comunitățile rurale ale județelor investigate se remarcă mobilitatea profesională de nuanță progresivă între descendenți și ascendenți. Gradul de neconcordanță între profesia copiilor față de profesia părinților este mai accentuat în cazul familiilor de tip agrar (cooperatist și muncitoresc în agricultura de stat) și mixt (agrar-industrial, industrial-agrar), ai căror capi de familie posedă un status educațional relativ redus și formarea profesională realizată la locul de muncă. Numeroase investigații sociologice realizate în perioada anilor 1976-1989 au atestat saltul calitativ, pe linia profesională, mai ales în cadrul familiilor de cooperatori și muncitori în agricultura de stat. Trecerile masive pe linia instrucțional-educativă a

descendenților din familiile agrare și mixte, de diferite tipuri social-economice din rural, se concretizează în realizarea unui status educațional de nivelul școlilor profesionale și tehnice și a statusului de muncitor, maistru, tehnician.

Modificările survenite în structura demografică și profesională a familiei din comunitățile rurale atestă tendința de similitudine, de reducere a diferențierilor, comparativ cu familia urbană.

Familia rurală a suportat în limitele funcționalității economice o diminuare a laturii productive paralel cu progresiune a laturii de consum. Activitatea economică a fost și cea caracteristică economiei de subzistență, lipsind atuurile legii dezvoltării și obținerii profitului. Aplicarea reformei economice manifestată prin constituirea și reconstituirea dreptului de proprietate asupra pământului determină și favorizează extinderea funcției economice a familiei rurale ca principala sa coordonată. Deocamdată gospodăria țărănească nu are anexe/utilaje/dotări în suficientă măsură pentru asigurarea unei normalități economice.

În aceste delimitări funcția economică care acoperea o dublă necesitate autoconsum și comercială – se reduce la consumul propriu al familiei rurale, având loc o replică economică și totodată o dominare a trăsăturilor specifice familiei consumatoare. Studiile întreprinse au înregistrat opțiunea pentru alimentație tradițională și o anumită reticență față de unele bunuri alimentare din mediul urban. Cauzele acestei alegeri se găsesc în caracterul conservator al familiei rurale, în posibilitățile economice ale acesteia. Într-o cercetare sociologică privind calitatea vieții rurale efectuată pe un eșantion de 1940 persoane calculul frecvențelor a relevat că 23,7% dintre familii au pentru masa de prânz două feluri de mâncare fără carne, 20,6% au un fel de mâncare fără carne și 18,3% dintre familii au două feluri de mâncare cu carne; consumul de lapte variază între 68,2% (consum zilnic) și 4,1% (mai rar); consumul de unt între 50,4% (mai mare) și 6,2% (consum zilnic); consumul de ouă între 55,0% (consum zilnic) și 1,2% (mai rar)¹.

Satisfacerea familiei rurale cu principalele bunuri alimentare se efectuează din producție proprie (51%), prin cumpărare (22%) și prin cumpărare + producție proprie (27%).

În explicarea creșterii funcției de consum trebuie să ținem cont de faptul că 60% dintre gospodării au o economie mixtă din punct de vedere productiv, îndreptată spre sine, iar din punct de vedere al consumului, legătura cu orașul determină o multiplicare și o diversificare.

În structura consumului apar o serie de elemente care sunt constante ale consumului familiilor urbane, deosebirile marcante în alcătuirea consumului la familiile cu venituri nonagricole și la cele cu venituri agricole apar la nivelul

¹ *** Îmbunătățirea structurii pe grupe de vârstă a populației ocupate din agricultură prin măsuri de creștere a calității vieții. București, IEA, 1989.

consumului de produse industriale, îmbrăcăminte, încălțăminte, aparate casnice.

Creșterea consumului produselor preferate în urban înseamnă într-adevăr un confort majorat al familiei rurale, dar este și concretizarea incapacității gospodăriei de a-și asigura reproducerea economică.

Repercusiunile acestui fenomen de restructurare esențială a consumului se pot urmări la două niveluri:

- consum ridicat înseamnă o multiplicare a relațiilor cu urbanul și un contact din ce în ce mai profund cu comunitatea urbană;
- consum sporit presupune o circulație intensă a bunurilor ce atrage după sine, confort opiniei lui P. Rambaud, introducerea ideii de rentabilitate, prima autocritică serioasă a economiei de subzistență.

Un alt aspect al familiilor cu status ocupațional dublu este modificarea statusului femeii care-l înlocuiește pe soț, deciziile aparținându-i în întregime, referitoare atât la gospodărie cât și la producția agricolă. Raza competenței sale devine mai largă și datorită acestui fapt ea se transformă într-un partener echivalent conform ideii moderne de soție. Dar schimbarea poziției în cadrul familiei nu înseamnă o îmbunătățire a situației femeii. În primul rând ele muncesc suplimentar în activitatea de producție agricolă, deoarece trebuie să-și înlocuiască soții în această activitate.

Este evident exemplul ponderii muncii prestate de femei în timpul recoltatului, semănatului. Sarcinile lor au sporit datorită modificării structurii de cultivare, a creșterii sectorului vegetal. Sfera activității în gospodărie a crescut de asemenea deși formele tradiționale au fost eliminate, reducându-se activitățile domestice de tipul coacerii pâinii, producerii untului etc. Aceasta a făcut să se intensifice activitatea femeii în alte domenii ale muncii gospodărești.

Greutățile pe care le are femeia datorită funcțiilor sale biologice și de producție nu au fost reduse, dimpotrivă ea s-a trezit încărcată cu mai multe sarcini care au apărut datorită ponderii reduse a muncii soțului în activitatea de producție agricolă, creșterii cererilor familiale și noii atitudinii față de copii. Studiile dezvăluie o enormă disproporție între volumul de timp liber al soțului și cel al soției. De altfel bugetul de timp al femeii rurale este o succesiune de ocupații și totodată reprezintă o constelație de ocupație. Structura timpului liber al femeii indică diferențe între cele două funcții ale acestuia: distracție, dezvoltarea culturală și regenerarea puterii în favoarea ultimei funcții. Motivul unei asemenea stări de lucru este în primul rând un flux debordant de sarcini și oboseala fizică, în al doilea rând o atitudine tradițională a mediului față de activitatea culturală a femeilor și în al treilea rând disfuncționalitatea instituțiilor destinate să facă acest lucru.

Structura socioeconomică a familiei rurale se reflectă în microbaza economică și suprastructura societății. Familia rurală din satul contemporan se distinge evident de familia tradițională, funcțiile, atribuțiile, structura de

autoritate și stilul de conducere, sunt în corespondență strictă cu funcționalitatea comunităților rurale, cu modul specific de viață.

O caracteristică esențială, determinativă pentru modul de realizare a întregii matrici funcționale, este distanța limitată socialmente dintre partenerii cuplurilor mixte socio-ocupaționale; spațiul social fiind limitat, agricultorii nu au posibilitatea de alegere a parteneriei dintr-o categorie inferioară.

Prin mecanisme interne, familia acționează permanent asupra comunității „fără să-i schimbe configurația”, structura de ansamblu, modificându-i însă caracteristicile diviziunilor în care e împărțită.

Distanța dintre familia de origine și celelalte familii care alcătuiesc gospodăria rurală (familia lărgită) este evidentă, nivelul de instrucție și în mod special creșterea gradului de culturalizare promovează accesibilitatea la valorile urbane și internalizarea lor. Nucleele familiale al căror statut socio-ocupațional este dublu conferă întregii gospodării rurale o mai mare deschidere spre exterior, un contact multiplu, pe diverse paliere cu societatea urbană. Orașul a fost întotdeauna perceput ca principal loc de muncă, spațiu în care securitatea muncii duce la stabilitate și regularitate pecuniară și simultan el a reprezentat cadrul optim pentru satisfacerea nevoilor culturale.

Important în cadrul funcției de socializare este următorul fapt: părinții și-au îndreptat/pregătit copiii pentru noi ocupații profesionale, fracturând în acest mod structurile profesionale tradiționale rurale.

Familia rurală se caracterizează printr-o rată apreciabilă de stabilitate, incomparabil mai mare în raport cu familia urbană. Analiza comparată rural/urban a destabilizării familiei la nivelul întregii țări atestă ritmul și proporția redusă a desfacerii căsătoriilor în comunitățile rurale. Această tendință se datorează în primul rând acțiunii pozitive a factorilor care consolidează familia rurală: factorii economici, caracterizați în similitudinea statusului profesional, în nivelul relativ uniform al veniturilor realizate de cuplul conjugal format; gradul de concordanță a factorilor sociali/status educațional – instructiv relativ omogen; factori demografici, manifestați prin apropierea grupei de vârstă a partenerilor cuplului conjugal; factori psihologici, concordanța de vederi asupra familiei, opinia despre importanța căsniciei, mult mai sedimentată se manifestă în comunitatea rurală.

Repartizând volumul divorțurilor pe tipuri social-economice de gospodării se constată frecvențe relative și absolute mai accentuate în cazul familiilor mixte și nonagrar, în care în general soțul lucrează în ramuri neagricole și de regulă a fost sau este navetist. Proporția disoluției familiilor de cooperatori agricoli este practic neglijabilă și aceasta în toate comunitățile rurale, atestând odată în plus rolul activ al opiniei colectivității sătești, respectarea unor tradiții transmise din generație în generație, jena socială etc.

2.4.3. Mobilitatea instructiv educațională a populației

În ceea ce privește nivelul elementar de instruire a populației, aceasta se menține la cote egale, 1,00. În schimb se manifestă un decalaj accentuat între populația urbană și rurală instruită în școlile primare și alte situații, 0,41. Într-o proporție de aproape 2,5 ori, populația din comunele rurale prezintă, comparativ cu populația din municipii și orașe, un nivel redus de instruire școlară.

Analiza raportului dintre nivelul de instruire al populației urbane și rurale în profil teritorial respectă în general valorile și tendințele estimate pe medii sociale, diferențieri manifestându-se între județele cu o dezvoltare economică și socială mai mare, ca și în incinta județului în funcție de structura populației agricole și neagricole.

Util de analizat se prezintă și gradul de instruire al populației active din comunele rurale, la 5 I 1977. Populația activă cu nivel de instrucție superior reprezintă doar 1,19% din efectivul populației de 12 ani și peste din comunele rurale, iar populația activă absolventă a liceelor real-umaniste deținea ponderea de 1,65% din aceeași populație.

Inegalitatea șanselor tinerilor din rural la accederea la un statut instructiv-educational superior a fost evidențiată de o investigație sociologică realizată în anul 1983 în centrul universitar București.

Distribuția studenților pe institute de învățământ superior este următoarea: Institutul Politehnic, 2877; Universitatea București, 782; Academia de Studii Economice, 2433; Institutul Agronomic „Nicolae Bălcescu”, 906; Institutul de Arhitectură „Ion Mincu”, 231 și Institutul de Medicină și Farmacie, 1235.

La Institutul Politehnic la nivelul celor cinci facultăți reprezentative numai 16% din totalul studenților din anul I și anul V proveneau din comunitățile rurale, restul de 84% descindeau din orașe și municipii. Tendința este de reducere a proporției studenților din rural la Facultatea de Metalurgie (20%-16%) și Facultatea de Utilaje și Ingineria Proceselor Chimice (27%-20%), în schimb se remarcă o creștere cu 3 procente la Facultatea de Electrotehnică.

Proporția studenților proveniți din comunitățile rurale este și mai redusă în cadrul celor trei facultăți de la Institutul de Medicină și Farmacie. Numai 11,7% din studenții anului VI descindeau din mediul rural și, respectiv, numai 6,8% din anul I, ceea ce practic reprezintă puțin. La Facultatea de Pediatrie se relevă o tendință de creșterea a celor proveniți din comunitățile rurale de la 3,1% în anul VI la 8,8% în anul I 1983.

Cel mai scăzut grad de reprezentativitate a mediilor sociale se remarcă la Institutul de Arhitectură „Ion Mincu”. Din cei 171 de studenți ai anului VI numai unul provenea din sat, dintr-o familie mixtă cu caracter muncitoresc-agrar, ca să nu mai menționăm faptul că din cei 60 de studenți ai anului I din mediul rural nu figura nimeni.

Situații ceva mai satisfăcătoare se întrevăd la celelalte institute cercetate, deși sub gradul de reprezentativitate al mediilor sociale la Universitate, la nivelul celor patru facultăți proporția studenților anului IV (V) descinși din rural era de 28%, iar anul I deținea din această categorie doar 20%.

Decalajul intermedii sociale de proveniență al studenților de la Academia de studii economice este evident în favoarea localităților urbane. La nivelul acestui institut numai 25% din studenții anului IV și, respectiv 23% din cei ai primului an proveneau din mediul rural. Proporții semnificative reliefându-se doar la facultatea de contabilitate și economie agrară (45%-47%), în rest se remarcă tendința de reducere a celor veniți din sate.

Proporții ridicate ale tinerilor din comunitățile rurale se evidențiază la Institutul Agronomic „Nicolae Bălcescu”. Mai mult de jumătate din numărul studenților din anul VI (V) și I provin din mediul rural. Cu excepția facultății de îmbunătățiri funciare unde $\frac{3}{4}$ o formează studenții din centrele orășenești, în celelalte facultăți greutatea specifică este în favoarea celor din sate, proporția fluctuând între 53%-72%, simptomatic fiind la facultatea de agronomie.

În genere, sub raportul dinamicii între anul I și anul IV, V sau VI, cu excepția celor de la Universitatea București (cazul facultății de istorie-filozofie), în toate facultățile și institutele de referință proporția celor din mediul rural manifestă o tendință de reducere, ceea ce accentuează și mai mult inegalitatea șanselor tinerilor în învățământul superior.

Tendința de feminizare a tinerilor din învățământul superior, cursuri de zi, este evidentă aproape în toate institutele investigate într-o proporție diferită și mai redusă în cazul Institutului Politehnic și practic accentuată la Academia de Studii Economice și Institutul de Medicină și Farmacie la nivelul celor 6 institute proporția studiilor din ultimul an de învățământ se estima la 61,6% iar a celor din anul I la 61,9%. Din cei 8 468 studenți la nivelul eșantionului, 6460 prezintă studențele cele ce semnifică 76,3% sau un raport de feminitate având valoarea de 322 (la 5%) cu alte cuvinte la 100 de studenți revin 322 studenți, ceea ce practic reprezintă un proces de feminizare a tineretului studios, evident cu intensități mai reduse în institutele de caracter tehnic și aici în unele facultăți cum ar fi Metalurgie, Electrotehnică și Facultatea de Utilaj și Ingineria Proceselor Chimice din cadrul Institutului Politehnic, sau Facultatea de Medicină veterinară și zootehnie și îmbunătățiri funciare de la Institutul Agronomic, „Nicolae Bălcescu” și Institutul de Arhitectură „Ion Mincu”;

Am considerat utilă analiza tendinței de feminizare în învățământul superior întrucât ridică problema într-o perspectivă mai mult sau mai puțin îndepărtată de linia asigurării șanselor egale între sexe la instruirea de nivel superior ca și a repercusiunilor asupra structurii cultural-educative și evident profesionale ale viitoarelor cupluri familiale. Ca urmare vor exista familii în care statutul social al femeii va fi net superior celui al bărbatului dar, se știe că necoordonanța dintre statusurile instructiv-educative ale partenerilor duce

deseori la destabilizarea familiei. Pe de altă parte, însă, superioritatea statusului instrucțional-educativ și implicit profesional și social asigură partenerului cuplului conjugal rolul de autoritate de control al funcțiilor familiei de educație și aderare a copiilor la normele stabilite etc.

Distribuția celor 8 464 studenți din primul și ultimul an de învățământ din institutele investigate – această pondere redusă a celor proveniți din mediul rural ai căror părinți – tați cu statusul social de țărani cooperatori sau de țărani din satele necooperativizate, paralele cu proporția ridicată a celor proveniți din pătura intelectualității și desprinși din mediul urban. În general studenții de la Institutul Agronomic provin din familiile mixte și agrare (cooperatiste), în rest ponderea fiilor de cooperatori agricoli (cu excepția Facultății de Economie Agrară de la ASE) este, drastic redusă caracteristic pentru studenții proveniți din comunitățile rurale este însă ponderea semnificativă a celor cu ascendenți – tați al căror status social este de muncitor din ramurile neagricole (industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor etc.); 45% la Academia de Studii Economice, 42% la Universitatea București 40% la Institutul Agronomic „Nicolae Bălcescu” aproximativ 40% la Institutul Politehnic și peste 21% la Medicină și Farmacie la Institutul de Arhitectură „Ion Mincu” din cei 231 de studenți ai anului I și VI în anul 1983, numai un student era de proveniență rurală, cu tată muncitor în transporturi.

Procesul excendent de reproducere a statusurilor de natură intelectuală este pregnant la categoria intelectualilor cu studii medii și superioare în toate institutele investigate în special pentru cei proveniți din centrele urbane. Ierarhizarea rangului ascendenților – tați cu studii superioare ai studenților din mediul urban pe institute de învățământ superior; I Institutul de Medicină și Farmacie II Institutul de Arhitectură „Ion Mincu”; III Institutul Politehnic, IV Institutul Agronomic „Nicolae Bălcescu” V Universitatea București, VI Academia de Studii Economice.

Clasamentul studenților din mediul urban în raport cu ascendenții – tați intelectuali (cu studii medii și superioare) redă situația; I Institutul de Medicină și Farmacie (75,6%) II Institutul de Arhitectură „Ion Mincu” (71,2%); III Academia de Studii Economice (63,8%); IV Institutul Politehnic (58,2%) V Universitatea București (57,3%); VI Institutul Agronomic „Nicolae Bălcescu” (56,9%). Rangul unic general pe medii sociale întrunite în funcție de statusul social al studenților – tați ai studenților din cele șase institute de învățământ se prezintă: I Intelectuali cu studii superioare; II Intelectuali cu studii medii; III Muncitori din ramuri neagricole; IV Alte categorii; V Țărani; VI Muncitori agricoli.

Distribuția studenților în raport cu structura statusurilor sociale ale ascendenților – mame prezintă o tentă de diferențiere, în sensul că acestea sunt ușor inferioare comparativ cu ale bărbaților – tați. Decalajul structurii statusurilor sociale între bărbați-tați și femei-mame la Institutul de Medicină și Farmacie se estimează: Medii întrunite: a) Țărani 0,62; b) Muncitori agricoli

1,20; c) Muncitori din ramuri neagricole 1,48; d) Intelectuali cu studii medii 0,73; e) Intelectuali cu studii superioare 1,41; f) Alte categorii 0,63. Statusurilor sociale superioare ale taților se constată la categoria muncitorilor și ale intelectualilor cu studii superioare. Diferențieri în structura statusurilor sociale ale ascendenților studenților se remarcă și intermedii sociale. Pentru cei din rural coeficientul de decalaj este supraunitar pentru părinții-tați la statusul de muncitor din ramuri neagricole și intelectuali cu studii superioare. Aceeași situație, dar evident cu alte valori se menține și în mediul urban. Exemplificarea decalajului dintre statusurile sociale ale ascendenților studenților de la Academia de Studii Economice prezintă un grad semnificativ de comunalitate. La nivelul mediilor sociale întrunite decalajul are valoarea: a) Țărani 0,58; b) Muncitori agricoli 1,00; c) Muncitori din ramuri neagricole 1,58; d) Intelectualii cu studii medii 1,01; e) Intelectuali cu studii superioare 2,12; f) Alte categorii 0,49.

În general, părinții-tați beneficiază de status social mai înalt, comparativ cu femeile-mame, deși se remarcă tendința concordanței interstatusurilor la nivelul familiilor de diferite tipuri social-economice.

Evident, lotul studenților de la cursurile de zi din cele șase institute bucureștene are reprezentativitate pentru institutele studiate și oferă piste de meditație și decizie în relația origine socială-instrucție. Aceasta cu atât mai mult cu cât populația rurală în special țăranimea cooperatistă și muncitorii agricoli sunt palid reprezentați în viitoarea intelectualitate, iar procesul autoreproducerii intelectualității și a altor categorii este puternic extins.

Cauzele accesului redus al tinerilor din comunitățile rurale în institutele de învățământ superior în anii comunismului sunt multiple, începând cu cele de natură economică, de organizare a sistemului de învățământ în rural, de performanță profesională a cadrelor didactice, de pregătire insuficientă a elevilor la materiile de bază etc.

Inegalitatea șanselor tinerilor din rural la un status instructiv-educational superior s-a accentuat din anul 1990 prin migrarea a numeroase cadre didactice din sat la oraș ceea ce defavorizează mai mult procesul de învățământ.

2.4.4. Comunicare, transmiterea informației și participarea la cultură în satul românesc

Stabilității gospodăriei familiale i-a corespuns coeziunea interfamilială, un element al satisfacției ruralului exprimând apartenența la o anumită grupare de interese.

În perioada începerii exodului rural, a navetismului în fluxuri masive, s-a simțit nevoia supraviețuirii culturale; muncitorul-țăran avea nevoie de a se simți membru unei unități sociale mai vaste decât familia; ideile și obișnuințele sale nu coordonau cu noul mediu de muncă: industrial. Astfel, a apărut tendința

psihologică de a depinde și mai mult de comunitatea rurală; familiile care formează o vecinătate le conferă sentimentul apartenenței chiar și după ce o părăsesc. Cu toate că vecinătatea nu este o organizație instituționalizată, ea este o adevărată unitate socială care exercită o influență foarte puternică asupra vieții membrilor ei. Ea limitează activitățile lor sociale, întreținând o cooperare intensă.

În perspectiva noii relații-societate-cultură care începe să se instituie și manifeste apreciem că raportul între om și cultură implică următoarele dimensiuni a) cultura trebuie orientată către dezvoltarea capacităților creatoare, esențiale ale omului; b) cultura nu poate fi redusă la o componentă pasivă, la un element al consumului individual; c) cultura poate și trebuie să devină un important „virus” al reducăiei, al dezvoltării, un element stimulator pentru participarea la producție, la conducere, la creație; d) cultura nu costă doar într-un ansamblu de bunuri și valori ci și din modele sociale de utilizare a acestora, din modele de comportament al omului în toate sferile vieții sociale. În aceste condiții, de o deosebită importanță se dovedește a fi selectarea, din multitudinea formelor de practică culturală, a modelelor care reușesc să contribuie la sporirea „calității” active a omului și a culturii, la formarea atitudinilor și conduitelor cu caracter participativ.

Considerăm că alte două precizări sunt necesare:

a) Fiecare epocă din istoria omenirii este purtătoare unui „model cultural”. Succesiv, evoluția culturală a umanității a înregistrat cel puțin trei modele istorice de structurare a relației dintre producție, cultură și participare: 1) modelul culturilor tradiționale, pronunțat participative, dar puțin diferențiate și specializate; 2) modelul culturilor zise moderne, caracterizat prin predominarea tendințelor de separare dintre creație și consumul cultural și de accentuare a fenomenelor de consum cultural pasiv; 3) procesul redezvoltării unor culturi de tip participativ.

b) Analiza relației dintre tradiția culturală și modernizare este deosebit de importantă. Trecerea de la cultura tradițională la cea modernă nu se face liniar, ci într-un proces contradictoriu complex, luând forme plurivalente de „coexistență a culturilor” (așa numiții „hibridi culturali”), adesea cu totul inedite. Cercetările noastre au pus în evidență atât forme de aglutinare elementară, mecanică a celor două culturi cât și forme unitare, organice, viguroase, forme de integrare artificială a influențelor moderne, provenind din alte culturi, cu elemente ale culturii tradiționale – pe care le putem considera eșuate de pe acum, când nu sunt chiar simple mode trecătoare – dar și contracte formative valoroase, care țin de marea cultură a tuturor timpurilor și a tuturor popoarelor.

În cele ce urmează vom prezenta unele constatări și rezultate ale cercetărilor efectuate în anii '80, într-un număr important de comunități rurale din țara noastră.

În familia tradițională, comunicarea era, în esența ei, verticală (descendentă), informația se transmitea de la cei informați spre cei neinformați,

iar cei informați erau, de fapt, "vârstnicii" comunității (strămoșii, moșii, bătrânii). Odată cu începuturile modernizării, lucrurile se schimbă. Cei care încep să se confrunte cu noul nu mai sunt bătrânii, ci tinerii apti de muncă, precum și copiii care intră în școli. În aceste condiții, generațiile nu mai sunt omogene, discontinuitățile devin reale, transmiterea informației nu se mai face de la bătrâni spre tineri, de la ascendenți spre descendenți, ci de la cei informați spre cei mai puțin informați. Comunicarea nu mai este verticală (descendentă), ci orizontală.

Trecerea de la verticalitate la orizontalitate în transmiterea informației nu a fost un proces lin, cunoscând numeroase elemente de tensiune la nivelul relațiilor intergeneraționale.

Creșterea vitezei schimburilor informaționale în vremea noastră a adus, cu timpul, la manifestarea unui alt fenomen cu cei mai tineri membrii ai familiei au venit în contact și încă în masă, cu niveluri de școlarizare pe care părinții lor nu le-au parcurs. În acest caz informația începe să se transmită și de la tânăr la adult, sau bătrân de la descendent spre ascendent. Exemplele care se pot da sunt numeroase: de la copii care pun părinților probleme pe care aceștia nu le pot rezolva până la necesitatea resimțită de părinți de a cere sfatul copiilor în vederea rezolvării unor probleme mai dificile. Nici acest tip de transmisie, ascendent nu se realizează fără frământări umane și dificultăți firești.

Canalele de comunicare specifice tradiției sunt numeroase și ele continuă să funcționeze și astăzi, chiar l-au adăugat numeroase altele și chiar dacă schimbările de direcție în comunicare, menționate deja, sunt cu totul reale. Grupurile, vecinătățile, comunitățile mai vehiculează și azi informații de tot felul de transmit deprinderi și cunoștințe obiceieuri și mentalități valori și comportamente etc. „Depozitul” îl constituie, tradiția dar în debitul ei sens, de: moștenire culturală de la înaintași și de influențe noi, preluate recent, însușite și transformate în tradiție. De fapt, transformările economice, sociale și culturale, prin care a trecut societatea noastră în ultimii 100 de ani, au schimbat profund locul și rolul fiecărui canal de comunicare în ansamblul celorlalte, conținutul transmisiilor și gradul lor de eficiență. Studiarea unor astfel de aspecte ne confruntă cu probleme noi și deosebit de subtile. Așa, de pildă, grupările tradiționale ale statului aveau un cu totul alt caracter decât cele actuale. Reducerea rolului genealogiilor în alcătuirea grupurilor, a vecinătăților și chiar a comunității ne obligă să tratăm problema în spiritul teoriei grupurilor așa cum apare ea în epoca modernă, adică fără nici o legătură cu regulile de alcătuire tradițională. Locul studiilor în spiritul lui Durkheim și Tönnies îl iau cercetările ce pornesc de la Mayo, Lewin și Moreno, căci grupurile moderne (de muncă, școlare, de distracție etc.) sunt cu totul altceva decât cele tradiționale. Comunitățile, la rândul lor, „s-au spart” și ele sub raportul densității relațiilor afective și al omogenității.

Dintre toate grupurile tradiției, cel care oferă, poate, cel mai pregnant imaginea devenirii este cel familial. Ne vom limita analiza numai la evidențierea

rolului familiei în sectoarele informației transmise prin intermediul televiziunii. De fapt, cercetările efectuate au relevat existența a două tipuri de comportamente distincte: unul, de renunțare la vechea funcție de filtrare, selectare a informațiilor, de accentuată permisivitate va domina în viitor.

O succintă analiză comparativă a expunerii adulților și tinerilor, la diferite canale ale mass-media relevă aspecte dintre cele mai interesante:

- o primă constatare semnificativă se referă la comportamentele culturale diferite ale subiecților investigați, determinate de variabila “vârstă”. Expunerea adulților la diferite medii, comparativ cu tinerii, este mult mai redusă.
- canalele mass-media nu au aceeași eficiență. Având în vedere aceeași variabilă, “vârsta”, se constată că, pe când în cazul adulților este vorba de o “dispersie de eficiență” în structura canalelor mass-media, în cazul tinerilor se poate vorbi de un “cumul de eficiență”. Dacă în cazul adulților principalele canale de comunicare-informare sunt televiziunea, radioul și presa (ziarele), la o distanță considerabilă situându-se cartea și filmul vizionat pe marele ecran, la tineri, cu excepția casetelor și benzilor, a căror pondere, pentru moment, este încă redusă, dar cu vizibilă tendință de creștere, toate canalele funcționează cu maximă intensitate (ponderi de peste 90%).
- există, cel mai puțin la nivelul adulților, anumite “etape rurale” în pătrunderea mijloacelor de comunicare și informare la sat. Dacă, la început, filmul prezentat prin intermediul cinematografului se bucura de o largă audiență, în prezent interesul pentru el a înregistrat o reducere vizibilă. În același timp, se poate aprecia că, pe când în urmă cu patru-cinci decenii, cartea era destul de puțin citită, astăzi, fenomenul lecturii înregistrează creșteri evidente.

În cazul tinerilor se poate spune, însă, că “deschiderea” spre diversele canale ale mass-media este remarcabilă, constatându-se și un echilibru la cote ridicate, nu există un singur canal din cele analizate – radio, televiziune, cinematograful, carte – pentru care să nu se manifeste un mare interes, ponderea lor în structura intereselor fiind aproximativ aceeași. Excepție, cum precizăm deja, face casetofonul, pentru care există un interes real, dar nivelul de dotare cu tehnică culturală este, la nivelul comunităților rurale cercetate, încă, redus, deși în ultimii ani, achiziționarea acestui aparat a înregistrat cote ridicate. Se poate spune, așadar, că acest “canal”, ca și cartea, în cazul adulților, au mari posibilități de dezvoltare în viitor.

- La nivelul subiecților – adulți și tineri cercetați acționează “legea totului sau nimicului” (cel puțin în anumite limite). Analiza comparativă relevă faptul că această “lege” se manifestă cu maximă intensitate în cazul tinerilor (cel ce vizionează emisiuni TV, audiază și emisiunile de la radio, merge la cinematograful și citește cărți – toate acestea în proporții mari și aproximativ egale) și, anumite limite, în cazul adulților.

- În expunerea la diferitele canale ale mass-media apar diferențe, uneori semnificative, între localități, fapt pozitiv apreciem noi – deoarece variațiile apărute contribuie la conturarea ansamblului diferențierilor, care conferă personalitate distinctă fiecărei comunități. Criteriul “vârsta” operează din nou distincții la nivelul fiecărei localități și între acestea.

- Cercetările întreprinse, au permis verificarea ipotezei avansate și confirmate în studii similare anterioare, potrivit căreia expunerea la mijloacele comunicării de masă, cu precădere televiziunea, acaparează timpul liber al subiecților în detrimentul altor activități culturale.

Situația înregistrată confirmă menținerea seducției exercitate de televiziune, prin limbajul său audio-vizual, prin concretețea imaginilor, prin operativitatea transmiterii mesajelor și comoditatea vizionării, particularități care, cel puțin în parte, defavorizează celelalte mijloace de comunicare și informare.

- O altă constatare semnificativă, care se degajă din cercetările întreprinse se referă la interesul pentru lectură al subiecților investigați (îndeosebi a presei, în cazul adulților, a cărților, în cazul tinerilor), la faptul că o asemenea preocupare, ca sursă principală de autocultivare, de formare a personalității, de lărgire a orizontului cultural nu este esențialmente afectată de concurența televiziunii, ci se situează alături de acestea, ocupând un loc important în ierarhia preferințelor.

2.4.5. Tendința de mondializare a informației și a modelelor culturale

Poate că cea mai dramatică schimbare, intervenită în ultimul timp în domeniul comunicării, este mondializarea, atât a informației cât și a modelelor culturale. Fenomenul are numeroase aspecte pozitive, dar și negative. Din această situație derivă câteva consecințe importante. Mai întâi, necesitatea susținerii și promovării formelor de participare la cultura locală nu numai ca pe o condiție a democrației culturale, dar și ca pe una a păstrării identității. Căci mondializarea presupune difuziunea, „exportul” masiv al valorilor altora, dar și al „maladiilor civilizațiilor metropolitane” și nimic nu este mai eficient, pentru a bara calea influențelor anarhice, decât practicarea propriei culturi. Sensul participării este, în acest cadru, încercarea de integrare personală într-un anumit cerc de interese culturale, specifice unei anumite țări, zone culturale sau localități.

Coexistența acestor tipuri de comunicare (verticală sau descendentă, orizontală și ascendentă) obligă, și ea la creșterea interesului pentru participare la cultură (la cea locală, mai ales), pentru a echilibra și armoniza formele de transmisie, pentru a le asigura desfășurarea firească, deoarece numai la nivelul participării se pune problema îmbinării experienței generațiilor.

În această perspectivă, este necesar să ne sprijinim pe familie, pe rolul de filtru cultural, stimulând apariția unor tipare noi de reacție culturală chiar la nivelul ei. Căci participarea masivă la cultură este de neconceput, pe termen lung, fără transformarea familiei într-o celulă activă a culturii comunităților locale.

Totodată, școala și celelalte instituții culturale trebuie să-și păstreze și amplifice rolul, punând bazele unor noi modalități de cooperare. La nivelul participării locale, aceste noi deziderate pot căpăta conturul dorit.

De pe pozițiile esențiale ale participării la cultură, putem accepta ca firești performanțele altor culturi. Nici difuzarea anarhică a informației și a modelelor culturale și nici „imperialismul informațional” nu pot deruta culturile participative. Cercetările efectuate ne-au demonstrat tocmai faptul că, paralel cu schimbări profunde intervenite în rolul și ponderea canalelor de informare, paralel cu mondializarea unor conținuturi, punctul de echilibru al unei evoluții sănătoase este participarea la cultură.

În ce privește conținuturile culturale, noile teme culturale nu mai păstrează legătura tradițională cu experiența existențială a unei comunități locale restrânse. Cultura mass-media exprimă modul de viață al întregii societăți, mai mult chiar, racordarea acestui mod de viață național la unele tendințe mondiale. De aceea, participarea la cultură devine o participare la totalitatea culturii, la setul de valori globale ale societății, intrate prin sistemul comunicării de masă într-un larg și unic circuit social. Prin acest fapt se creează condițiile, mai exact spus premisele obiective ale unei anumite „omogenizări” culturale. Este vorba, de fapt, numai de premise. În realitate, cultura este preluată (consumată) și dezvoltată (interpretată și creată) în moduri foarte diferite și aceasta în raport cu vârsta, sexul, gradul de cultură, experiența culturală etc.

Deși societatea dispune de un model cultural nou, acesta nu este încă socializat în sensul preluării sale în bloc, deci integral, maturizat și verificat. În același timp, ea nu poate nici să rețină subculturi particulare ca modele valabile pentru întreaga societate, pentru toate zonele țării și pentru toate categoriile sociale. Așadar, în privința temelor culturale, putem vorbi mai degrabă de o succesiune de culturi noi, unele temporare.

Cultura, chiar și cea tradițională, se preia prin consum, prin mass-media. Cele mai importante obiecte de tehnică culturală devin televizorul, tranzistorul și casetofonul. Cu aceasta, cultura nu se poate crea și nici interpreta, ci doar consuma.

Principala formă de participare culturală devine consumul, mai exact consumul cultural formativ. De acest tip de consum se leagă și noile prilejuri. Ele sunt reuniunile de tineri, care au loc de obicei, în grupuri mici sau în spații publice. La aceste reuniuni se consumă, îndeosebi, o muzică care este produsă în altă parte și care nu mai acoperă ca mod de semnificare, sensuri

existențiale, nemijlocite, proprii unui grup și care nu mai fac parte din viața unei comunități.

Tendențele de mondializare a culturii și informației la nivelul creației, interpretării și consumului sunt în principal responsabile de această orientare spre standardizare. Creatorii sunt separați de consumatori printr-un întreg sistem de tehnologii și limbaje de comunicare. Iată de ce, ei nu mai pot fi purtătorii unor semnificații existențiale ce aparțin exclusiv unui grup și unei subculturi particulare. Consumului îi revine acum rolul de a traduce simbolurile abstracte în formă individuală. În acest sens putem vorbi de existența a două tipuri de efecte ale consumului: „consumul-nivelare”, în care preluarea este neselectivă, pasivă și „consumul-diferențiere” în cazul în care preluarea este activă, selectivă.

Ca și în comunitățile tradiționale, dar la alt nivel (cel național) și în alte proporții putem vorbi de posibilitatea de dirijare și orientare a conduitelor prin cultură spre tipuri dezirabile social. Este sarcina politicii culturale, sarcină deloc ușoară întrucât modernismul determină și un nou comportament de consum. Consumul este mereu reînnoit nu atât pe criteriul valorii, al lui „sau...sau”, ci pe criteriul noutății, adică al lui „și...și”.

Stimularea consumului cultural este deci de natură informațională; ea este susținută de radio, TV, magnetofon, disc, casetofon, presă. Se consumă multe informații culturale, foarte multe dintre ele sunt interesante sub raportul noutății dar foarte puține rămân importante sub aspectul implicării motivaționale a consumatorului.

Efemeritatea acestui tip de consum, fără discriminare informațională, neselectiv, alert, determină și efemeritatea stilurilor și creațiilor culturale. Și, în acest fel, ciclurile de dinamică culturale înscrise între creație și consum sunt mult mai scurte ca altădată.

Fără să insistăm prea mult, vom spune că modul de difuzie culturală s-a verticalizat. Cultura vine acum pe calea mijloacelor de comunicare în masă principale, care se adresează, simultan, tuturor.

După cum era de așteptat, generația tinerilor se constituie în cel mai devotat și consecvent consumator de cultură modernă. Participarea prin consum formativ la acest tip de cultură evoluează permanent și este reprezentată de modă. Preferințele tinerilor se îndreaptă spre ce este nou și modern, cele două attribute confundându-se de cele mai multe ori. Mai mult decât atât la nivelul percepției valoarea este confundată cu noul. Consumul noului face din conținuturile culturale moderne, produse mult mai perisabile decât au fost cele tradiționale. Prin attributele de participare spontană, neorganizată la cultură, acestea își recapătă pe alt plan caracteristicile pe care le-au avut în comunitățile tradiționale. Diferențele cele mai evidente în modul de participare la cultură apar în funcție de generație și nu în funcție de variabile socioprofesionale. Generația tânără, indiferent de originea sa, rurală sau urbană are aceeași „istorie culturală”. Transmisia comportamentelor, asigurată înainte de familie, grup, comunitate și

prin preluare din depozitul uman existent, trece acum în seama școlii, mass-mediei, grupurilor de covârșnici. Școala nu mai pregătește azi elevi pentru un sat sau altul, pentru un oraș sau altul, ci pentru toate zonele și domeniile de activitate iar, mass-media creează un cadru cultural de referință de dimensiuni naționale și mondiale. La sursele culturale tradiționale: cultura locală, familia și școala, se adaugă acum cultura mass-media, care este cultura națională cu puternice influențe din cultura umanității.

În aceste condiții cele trei tipuri de influență locală, națională și mondială se împletesc determinând o serie de comportamente care se înscriu între cele două extreme: comportamentul tradițional și comportamentul modern.

Influențele culturale nu mai sunt descendente de la părinți la copii, de la generația vârstnică spre cea tânără. Cea din urmă învață influențele culturale în propriul grup, de la inițiat la neinițiat. Omogenizarea apare la nivelul dotării cu obiecte de tehnică culturală, la nivelul expunerii, al preferințelor și al aspirațiilor. Factorii de diferențiere sunt, pentru această generație, cei personali, de sensibilitate specifică, de experiență culturală individuală, de temperament, etc. Progresul realizat în această etapă este exprimat prin urmare și în această relație între omogenitate și diferențiere, între unitate și diversitate.

În perspectiva participării la cultură, ca și analizei raportului – tradiție modernizare tinerii apar ca o categorie aparte care prezintă două caracteristici importante: 1) intensă expunere la mass-media 2) dezvoltarea unor puternice organizații informale care dublează organizarea și participarea în cadrele instituționalizate, formale. Cercetările noastre au evidențiat faptul că tendințele consumului cultural formativ sunt destul de accentuate. Restrângerea formelor pasive de consum, stimularea activismului cultural și conservarea tradițiilor pozitive ridică probleme complexe. Soluția pare mai degrabă, de ordine istorică: conturarea unor filtre culturale la tineri, maturizarea și consumul selectiv (și nu bararea consumului). Psihologia consumatoristă este justificată de chiar perfecționarea dotării culturale. Progresul este de neconceput în afara acceptării motivației pentru progres și fără consumul produsului progresului. Noi am preluat tehnica modernă, dar, am preluat și consumul ca o valoare firească, ca o etapă ce trebuie parcursă. Soluțiile de optimizare a participării de cultură, ca și de îmbinare organică a elementelor aparținând tradiției culturale și modernismului pot fi așteptate de la o cercetare științifică. Deciziile utilizării uneia sau alteia aparținând politicii culturale. Dar este sarcina cercetării științifice de a fundamenta aceste soluții, oferind o diagnoză corectă, întemeiind astfel, deciziile de viitor.

2.4.6. Aspecte ale relației socioculturale rural-urban

Satul nu este și nu poate fi un organism sociocultural izolat. În raporturile sale cu orașul, el nu trebuie să mai ofere imaginea unei lumi fundamentale diferite ce nu poate comunica armonios cu acesta.

În procesul de omogenizare, ce se surprinde în relația culturală între sat și oraș se afirmă adaptarea unor modele culturale ale orașului în formele de mediere ceremoniale ale satului.

La rândul său, satul își impune anumite modele în comunitățile urbane cu populație recent asimilată. Acest proces este cu atât mai evident cu cât localitățile urbane sunt mai mici și au populația omogenă ca zonă de origine, tinzând astfel să-și particularizeze forme comunitare de spiritualitate.

Raportul dintre sat și oraș poate fi definit prin impactul dintre tradiția orală și culturală scrisă, vorbit – pe de o parte – și competiția informațională între percepția vizuală și auditivă, pe de altă parte. În cadrul acestei interacții globale se disting:

- tradiția orală (obiceiuri, datorii, simboluri);
- cultura scrisă (ziare, cărți, reviste);
- imaginea culturală electronică (televiziune, cinematograful, video).

Factorul cultural susceptibil să producă importante mutații în stilul tradițional de viață de la sate îl constituie „imaginea electronică”. Astfel, gruparea familiei se face cu precădere, nu în jurul mesei sau pe prispă, ci în fața televizorului. Tradiționala vatră a casei – loc sacru și centru simbolic al locuinței – a fost înlocuită cu televizorul, expresie profană a unei civilizații de consum, antitraditionale. La nivel uman, comunicarea și comuniunea (în jurul mesei, pe prispă, la șezători, clăci etc.) sunt înlocuite cu singularizarea și izolarea sub puterea hipnotică a „avalanșei informaționale”.

Satul „opune” fluxului de cultură și știință venit despre oraș, patru elemente de bază:

1. Tradiția populară autentică (obiceiuri, datini, sărbători);
2. Conservatorismul tipic mentalității sătești;
3. Pragmatismul;

4. Nivelul cultural și științific scăzut (incapabil cel mai adesea să discearnă între pseudocultură și valorile culturale autentice). Aceste patru puncte sau centre de forță sătești vor fi supuse în principal acțiunii fluxului cultural de la orașe.

Indiferent de ritmul interacțiunii culturale, se înregistrează efecte negative ale impactului cultural rezumate la:

- diminuarea specificității culturale tradiționale a satului românesc acompaniată de o masivă sărăcie a conținuturilor simbolice vehiculate de arta populară;
- confuzia de valori culturale legată de asimilarea fără discernământ și într-un ritm adesea impropriu, a diverselor elemente de cultură.

Problema impactului cultural dintre sat și oraș se poate rezuma în fond la confruntarea dintre două mentalități distincte, dintre o ordine sacră și un „haos” profan, dintre acțiunea rituală (cu semnificații casnice) și evenimentul cotidian, aleatoriu, fără reverberații într-un principiu superior și universal.

Dar expresia cea mai evidentă a raportului viciat în care se află domeniul urban și cel sătesc o reprezintă asimilarea folclorului cu un produs cultural de larg consum. Se distinge folclorul creat în mediul urban, după modelul celui din mediul rural, cu o tematică modernă concepută în genul și stilul celei tradiționale, cu fabulație legată de viața evoluată a societății industrializate și folclorul creat în mediul rural, după modelul celui urban, în care sunt transplantate tematica și stilul acestuia din nevoia de ștergere a diferențelor și aspirația de încadrare și unificare culturală. Ceea ce lipsește fundamental acestor osmoze culturale este liantul unei concepții etice și religioase comune, la fel de viabile atât la sat cât și la oraș.

Realizarea unei interacțiuni culturale armonioase între mediul rural și urban va fi posibilă pe baza unor modele culturale comune în care eticul, esteticul și elementul religios trebuie să alcătuiască o triadă, centrală și centralizată.

Situația demografică dezastruoasă a satelor impune o atenție cu totul specială domeniului de învățământ ce are obligația de a pregăti tinerii pentru o nouă integrare socioculturală. Este necesar un acces rapid la informație cât și prezența efectivă a unor structuri orășanești la sate (centre culturale, ferme experimentale etc.). Toate acestea vor contracara, în sensul pozitiv, „tradiția magică” a orașelor. Raportul dintre sat și oraș rămâne în permanență și în mod esențial tributar unui economic adecvat, capabil să inducă fuzionări viabile în plan cultural. Definitivarea legii fondului funciar, transpunerea în practică a împroprietăririi la sate, investițiile masive în agricultură sunt susceptibile să producă importante mutații în dinamica relațiilor urbano-sătești cu repercusiuni asupra adaptării unor anumite modele culturale.

În viitor, relația sat-oraș trebuie să devină organică, complexă și flexibilă. Cele două sfere culturale (tradițional sătească și urbană) vor trebui să-și găsească nu numai „rădăcini” dar și „orizonturi” comune.

2.5. Dimensiunea etnofolclorică

Mara Monica STAICU, Institutul de Economie Agrară, Institutul Național de Cercetări Economice;

Nicoleta COATU, Germina COMĂNICI, M. CONCIOVICI, C. CONSTANTIN, C. CRISTESCU, Sabina ISPAS, M. LUPĂȘCU, Lia Maria STOICA, Institutul de Etnografie și Folclor

2.5.1. Tradiție și continuitate a fenomenelor etnografice

Portul popular s-a constituit ca o imagine a omului îmbrăcat – *homo vestitus* – cu toate consecințele ce decurg din situația sa în lume, ca ființă

istorică și socială. Portul este o proiecție exterioară a tot ce simte și gândește omul despre el și ceilalți, o proiecție a situației lui fundamentale de a fi în lume.

Neschimbat în datele sale originare până astăzi, portul constituie un filon al perenității poporului. O scurtă retrospectivă asupra costumului popular de la cel al dacilor până la portul ceremonial de azi, ne relevă faptul că materia primă și structura originară au suferit transformări minime, în schimb s-a îmbogățit sub raportul ornamentației. Modificările înregistrate sub acest aspect au fost favorizate de pătrunderea numeroaselor elemente ale costumului imperial bizantin, facilitată de legăturile economice, culturale și politice al Țărilor Române cu Bizanțul, de influența vestimentației boierimii și orășenimii.

Portul popular se prezintă ca un text etnografic ce poate comporta funcții diferite între care se disting:

- a) Funcția de fenomen etnic – în diversitatea portului din toate teritoriile locuite de români se poate releva unitatea lui structurală și ornamentală. Cu toată varietatea formelor, piesele de port sunt expresia unei concepții unice de a croi, de alcătuire de echilibru și raport cromatic.
- b) Funcția demografică – (de indicare a sexului și a vârstei) este clar marcată de structura, ornamentația și cromatica sa.
- c) Funcția economică (de indicare a clasei sociale) – reiese din ornamentare, din podoabele care întregesc veșmântul sau din materia primă folosită.
- d) Funcția estetică – subliniază silueta umană, măsura și ponderea câmpilor ornamentali în raport cu suprafețele albe, profunda armonie a cromaticii.
- e) Funcția sacrală – eterna repetare a situației originare prin sărbători care redau dimensiunea sacră a existenței explică atenția sporită acordată portului de sărbătoare, eforturilor care se fac pentru a-l apropia de un virtual model divin, prin bogăția ornamentării.

Satul contemporan se confruntă cu transformări care tind să spargă crusta tendințelor conservatoare. Pe plan cultural una din direcțiile evoluției este desacralizarea obiceiurilor ceremoniale care estompează treptat funcția sacră a portului popular în favoarea celorlalte funcții, în special a celei estetice.

Spectacolul de folclor trebuie să respecte criteriul autenticității și valorii estetice a portului popular care impun urmărirea în montarea scenică a modelului folcloric, reprezentarea trăsăturilor sale esențiale.

Strămutarea pe scenă a portului popular atrage uneori după sine o serie de efecte negative concretizate în:

- accentuarea tipizării costumelor, ceea ce duce la standardizare. Fixitatea motivelor conservă reale valori estetice, pe când standardizarea face o nivelare negativă;

- stilizarea inadecvată a portului popular. Stilizarea modernă se aplică unei arte care își are propriul ei stil definitiv istoric. Redimensionarea stilului artei populare înseamnă denaturarea ființei ei specifice;
- involuția ornamentală: prin degeometrizarea motivelor, folosirea motivelor fitomorfe calchiate după natură;
- involuția cromatică; prin exagerarea contrastelor cromatice folosind culori complementare.

Obiceiurile populare trebuie văzute ca o practică social culturală a comportamentului, instituțiilor și normelor păstrate de tradiție, ele constituind tipare de înțelegere a vieții, un sistem complex de comunicare și generare de valori.

Obiceiurile accentuează coeziunea grupului, între fiecare individ și organismul social se instalează o relație după reguli consacrate, pe care fiecare individ le găsește cristalizate în spațiul său etnic și zonal.

Pentru înțelegerea obiceiurilor populare în contextul satului românesc contemporan sunt necesare anumite considerații privind rolul tradiției în mecanismul ființării culturii populare. Tradiția asigură continuitatea, reglează procesul de creație, acționează ca o forță de constrângere, dar nu anulează inovația, permanent posibilă în procesul performării. Respectarea tradiției pentru mediul de cult folcloric este echivalentă cu valoarea. Tradiția este un element de durată și repetiție a acțiunilor umane, mai ales în tipul de viață grupală, în care colectivitatea trăiește la nivelul unor norme și valori omogene și prin modele culturale de rezistență.

Satul românesc este și în prezent un domeniu de conservare și circulație a obiceiurilor populare care reprezintă totuși în același timp, o realitate deosebită, receptivă la schimbarea contextului istorico-social.

În sistemul obiceiurilor populare se înregistrează mutații fundamentale legate de procesul demagizării și desacralizării. Sunt supuse demagizării cuvintele gesturile care-și patinează din forța de persuadare, evidențiindu-se tot mai mult pe planul ceremonial, spectacular, precum și obiectele rituale, care în contextele variate ale folosirii lor, încorporează însușiri speciale în comparație cu rezonanța lor cotidiană.

Trebuie menționată permanența relației dintre obicei, ceremonie și sărbătoare. Ceremonia instituită în cadrul sărbătorii îl propulsează pe om în sfera unor cadre speciale de trăire și manifestare. Sărbătoarea, mai mult ca oriunde, rămâne în viața satului un act colectiv, o potențare a fuziunii dintre indivizi ca entitate (self-ul) și colectivitate. Solidarizarea ceremonială în satul românesc, în diversitatea manifestărilor sale zonale reflectă totodată nu numai specificul etnic, dar și unitatea culturii populare românești.

De asemenea, nu toate categoriile obiceiurilor populare reflectă un grad echivalent de conservare, rămânând rezistente obiceiurile din ciclul funebru –

ca un reflex al angoasei omenești în fața morții și obiceiurile de Crăciun și Anul Nou care sunt vitale și chiar mai mult, au o evidentă forță de iradiere.

În peisajul rural contemporan, obiceiurile populare apar ca un bun cultural de consum, introdus într-un nou context, prin procesul de valorificare. Dacă transmiterea, preluarea și asimilarea fondului de obiceiuri în viața satului românesc contemporan este un proces spontan, nedirijat, obiceiurile reflectând reacția prin cultura față de realitatea de ordin istoric și cultural, procesul valorificării poate și trebuie supus controlului, deci orientat pentru a avea parametri calitativi.

Valorificarea presupune selectarea acelor obiceiuri purtătoare de mesaje specifice cognitive, etice, estetice oferite de investigarea obiectivă pe baza unor criterii științifice.

2.5.2. *Dinamica folclorului rural literar, muzical-coregrafic*

Folclorul este alcătuit dintr-un corp de forme creative de expresie fizice, gestuale, orale și intelectuale, bazate pe tradiții. Informația folclorică este absorbită și nu învățată, dezvoltată, iar nu inventată, unitară și capabilă să dea distincție la nivelul grupului consumator. Folclorul este cultură vie, în permanentă evoluție, îmbogățire și perfecționare a formelor de exprimare, în raport cu necesitățile individului și ale grupului, dependent de condițiile sociale, politice și culturale generale.

Studiul folclorului “nativ” rural în procesul de devenire se axează, cu deosebire - asupra formelor concrete de obiectivare, coregrafice, - literare – muzicale, relevând tendințe de disoluție sau, dimpotrivă, de manifestare a vitalității, dar și mutații structurale – funcționale – morfologice și stilistice.

Dinamica formelor este dependentă de dinamica mentalităților și se diferențiază în funcție de mai mulți parametri (zona folclorică și localitatea rurală, tipologia țăranului și comunitate, sex, vârstă, origine, rezidență, ocupații etc.).

Tendențele evolutive ale folclorului coregrafic contemporan vizează modificări în:

a) *Structura repertoriului* – Se remarcă tendința de restrângere a numărului de dansuri care alcătuiesc repertoriul curent, ilustrând în unele cazuri un aspect cantitativ iar în altele o concentrare asociată unei dezvoltări pe verticală, prin amplificarea mijloacelor de expresie artistică. O altă caracteristică a devenirii folclorului coregrafic în contemporaneitate o reprezintă ponderea jocurilor de perechi cu formă liberă de manifestare ce permite individualizarea cuplurilor.

b) *Structura dansurilor* – Modificările la nivelul structurii dansurilor au fost generate de restrângerea strict cantitativă sau concentrarea repertorială cu argumentare calitativ-artistică. Schimbările structurale atestă tendința spargerii formelor colective, oarecum organizate, cu posibilități reduse de manifestare individuală. De asemenea transformarea jocurilor bărbătești în jocuri mixte, a

unor jocuri de grup mare, în formație de cerc și semicerc, în jocuri de desfășurare pe mai multe linii au produs modificări destul de importante de ordin morfo-structural¹. Transformarea unor jocuri de grup și de ceată în jocuri de perechi au determinat transferul lor într-o altă categorie tipologică.

c) *Stilul, relația dintre muzică și dans, dintre dans și costum* – Se relevă tendința de amplificare a varietății mișcărilor, prin introducerea unor elemente de mare virtuozitate aparținând jocurilor din repertoriul curent; tendința de creștere a amplitudinilor mișcărilor, a intensității și a vitezei de execuție cu repercusiuni pe plan stilistic. În relația dintre dans și costum se manifestă tendința de abandonare a costumului popular, cu predilecție de către generația tânără, dar s-a constatat că prezența sau absența costumului popular influențează evoluția folclorului coregrafic atât pe plan structural cât și stilistic.

Relația dintre muzică și dans este marcată de dinamismul mai accentuat al procesului evolutiv al muzicii de joc față de cel al dansului. Muzica este mai divers și profund supusă unor factori de influență exteriori, modificările din repertoriul și structura muzicii de joc afectând direcțiile de evoluție ale dansului popular, pe plan repertorial, structural stilistic. Sincretismul dans-strigătură conferă specificitatea fenomenului coregrafic din spațiu folcloric – rural românesc. Strigătura este supusă la rândul ei unui proces evolutiv.

Privitor la procesualitatea folclorului muzical se înregistrează aspecte evolutive la nivel: funcțional, tematic, structural etc., între care se disting:

a) plurifuncționalitatea – determinată de amestecul de repertorii, migrația pieselor în cadrul aceleiași categorii sau de la un gen la altul, transferul unui text literar la genuri aparținând aceleiași categorii sau unor categorii deosebite;

b) procesul de dizlocare a unor piese din repertoriul ceremonial și trecerea în repertoriul neceremonial și pe de altă parte, procesul contrar, de pătrundere definitivă sau temporară, în repertoriul ceremonial, a unor piese neceremoniale².

c) schimbarea funcției unor cântece ce a avut efecte asupra formei artistice, a modului de desfășurare.

Interacțiunea folclorică cu forme de obiectivare-narative tradiționale (povestitul cu categoriile folclorice specifice) reprezintă un mod pregnant de comunicare spontană în mediul spiritual al satului contemporan. Mutațiile produse la nivelul speciilor narative, al proceselor mentale aferente, al creativității și circulației produselor epice se circumscrie transformărilor generale ale satului contemporan, cu consecințe pregnante privind schimbări de mentalitate și de statut cultural³. Povestitul răspunde unor rosturi psiho-

¹ C. Constantin „Dansul popular: tendințe de evoluție”, *Anuar ICED. Cultura în activitate*, București, 1987.

² E. Comișel – *Studii de etnomuzicologie*, Ed. Muzicală, 1986.

³ P. Pop, P. Ruxăndroiu – „Folclor literar românesc”

sociale și se circumscrie activității curente a oamenilor, modului de existență cotidiană:

a) se remarcă tendința de disoluție a basmului fantastic explicată printr-o accentuată diminuare a expectației-gustului-interesului comunității rurale actuale pentru această specie narativă. De asemenea, această tendință este dependentă și de factorul economic și de contextul de producere¹.

b) la nivelul legendei au loc diminuări repertoriale dar și manifestări de viabilitate cu nuanțări specifice de la o zonă folclorică la alta.

c) la nivelul povestitului în sfera comicului este sesizată tendința de mutație a interesului de la forma rurală tradițională/snoavă la forma de proveniență urbană/bancul. Performările snoavei și viabilitatea speciei atestă grade și diferențieri în raport cu parametrii geografici (zonă, localitate rurală), mentalitate, sex-vârstă.

Menționăm că ridicarea nivelului cultural la membrii comunităților sătești contemporane va opera mutații în calitatea și funcția diferitelor specii folclorice.

2.5.3. Viabilitate folclorică: aspecte ale fondului folcloric activ și ale fondului folcloric pasiv (conservat în memoria păstrătorilor de folclor)

Standardele și valorile folclorului sunt transmise oral, prin imitație sau alte mijloace. Formele lui includ, între altele, limba, literatura, muzica, dansul, jocurile, mitologia, ritualurile, obiceiurile, meșteșugurile, arhitectura și alte arte.

Locuitorii satului viitor se vor confrunta cu un proces de refacere a identității de grup și a celei individuale care s-a fracturat în intervalul de 50 de ani. Procesul va evolua din perspective contradictorii în care fragmente ale vechii identități sătești, puternic influențată de elementele dirijate tendențios în perioada depășită, se vor întâlni cu noile structuri socioeconomice. Cultura folclorică devine un răspuns la anxietățile timpului nostru. Astfel alienarea individului sau a grupului, disocierea structurilor și instituțiilor tradiționale sătești (organizate pe criterii de vârstă, sex, ocupații etc.) au ca rezultat, în plan cultural, trecerea în fondul pasiv a speciilor epice de largă respirație, pentru interpretarea cărora era nevoie de condiții speciale de timp, spațiu, auditoriu avizat, interpreți specializați – de exemplu basmul fantastic, eposul eroic; ele fac loc narațiunilor scurte cum ar fi legenda modernă, amintirea, zvonul, cântecul liric. Comunitatea sătească de tip “epic” s-a “liricizat”.

O comunitate armonioasă și complexă își creează indivizi reprezentativi pentru nevoile de exprimare ale tuturor speciilor active. O comunitate lacunară, sărăcită rămâne văduvită de asemenea capacități creatoare individuale, își pierde individualitatea și se alienează. Formele tradiționale în care se manifestă creația folclorică rurală, în special cele legate de oralitate – textul

¹ O. Bârlea – *Folclorul românesc*, Ed. Minerva, București

literar și muzical – sunt fragile, în primejdie de a fi pierdute. Existența instituțiilor specifice comunităților rurale – cum ar fi hora satului, cetele de feciori sau fete, șezătoare etc. – este dirijată de un complex de factori sociali, politici și culturali care le garantează funcționarea activă sau trecerea în fondul pasiv. Odată intrate în fond pasiv, formele folclorului nu pot fi reactualizate decât cu schimbare de funcție, de context, interpret.

Revitalizarea unor forme intrate în fondul pasiv este, în fapt, un act greu de realizat, care este expus artificului și imposturii.

La nivelul categoriilor folclorice se reliefează aspectele legate de vitalitate, trecere din fondul activ în cel pasiv, după cum urmează:

a) vitalitatea folclorului coregrafic într-o anumită localitate rurală depinde în principal de capacitatea grupului de a-și asigura lăutarii; transformarea socioeconomică a satului contemporan a facilitat diminuarea relațiilor tradiționale dintre cei interesați în practicarea jocului popular și lăutari;

b) povestitul de basm, în datele lui tradiționale, și-a restrâns considerabil proporțiile, basmele trecând din fondul activ al tradiției în fondul pasiv (consumarea lor în memoria populară; basmele se mai păstrează în stare latentă în memoria unor povestitori aparținând, predilect, generațiilor vârstnice);

c) vitalitatea tradiției legendare are motivații interne, vizând memoria colectivă afectivă care păstrează amintirea personalităților, în forme tradiționale, dar este justificată și prin influența unor factori catalizatori externi, formali, precum comemorările oficiale locale;

d) centrată pe raportarea la evenimentul “trăit”, “real”, povestirea își justifică vitalitatea în mediile rurale tocmai prin aceea că reprezintă un certificat de autenticitate și o probă de credibilitate.

2.5.4. *“Folclorul de consum” și mass-media*

Atât satul cât și orașul actual trăiesc în evul mass-mediei, al culturii pentru spectatori, auditori, cititori (rurali și urbani), “forța culturală” stimulând și satisfăcând interesele culturale cuprinse în sfera “cererii de consum”. Satul își include în “oferta culturală” – prin valorificarea în cultura mass-media – propria sa cultură; pentru lumea urbanului, cunoașterea tradiției satului prin formele de transpunere mass-media este “o poartă deschisă spre cultura populară”.

“Folclorul de consum”, ca fenomen de valorificare și adaptare la diferite niveluri – funcțional, structural, morfologic, repertorial – se distinge esențial de “folclorul nativ” guvernat de legi, funcții, contexte de devenire proprii.

Urbanizarea culturală a ruralului prin mass-media are două aspecte fundamentale:

- Consumul cultural – mass-media facilitat de dotarea materială corespunzătoare (radio, televiziune).

- Participarea nemijlocită a factorului uman rural la formele culturale mass-media: spectacol, înregistrare disc, radio, TV.

Valorificarea folclorului în contextul mass-media trebuia să se bazeze pe respectarea următoarelor criterii:

a) Autenticitatea în procesul transpoziției și valorificării scenice a folclorului: se remarcă o modificare a poziției manifestărilor formațiilor țărănești în raport cu axa indicelui de autenticitate^x, în funcție de relația cu factorul modelator: instructor “nativ” sau “instruit”. Au fost cotate cu indicele “autentic folcloric”, manifestările care au beneficiat de un instructor “nativ”, pe când cele ce au dispus de un instructor “instruit” s-au îndepărtat de acest indice.

b) Selecție – impune decuparea selectivă a ceea ce este obiectiv existent în folclorul “nativ”.

c) Reprezentativitate – din mulțimea fenomenelor de certă existență în folclorul nativ e necesar să se caute, identifice, preia, cultiva îndeosebi fenomenul reprezentativ, cel care corespunde și se încadrează criteriilor de gen-stil-zonă¹.

Fenomenul transpunerii folclorului în mass-media generează anumite efecte asupra locuitorilor satului (aparținând ruralului ca mediu de proveniență și rezidență), diferențiate în raport cu o serie de parametri sociologici “duri” (sex, vârstă, origine) și în relație cu unele dimensiuni modelatoare (ocupații, statutul cultural în raport cu tradiția folclorică locală, forme și grade de manifestare în cultura mass-media s.a.). În studiul de față se prezintă doar observațiile cu caracter general (marcarea diferențierilor în funcție de disocierile menționate mai sus este posibilă în cazul unui studiu aprofundat și de extensie, efectuat pe baza unor eșantioane reprezentative):

a) comunicarea folclorică în contexte mass-media menține doar caracterul tranzitiv al comunicării “genuine” (pentru alții) pierzându-l pe cel reflexiv (comunicarea cu și pentru sine). Statutul cultural al individului din mediul rural se diversifică: creator – interpret și/sau receptor folcloric – și/sau consumator mass-media; creator-interpret și/sau receptor folcloric – și/sau interpret mass-media. Dedublarea de rol și pendularea dintr-o sferă culturală în alta au, în forme și grade diferite, efecte asupra psihologiei de creație și asupra atitudinii față de tradiție și produsul folcloric preluat și valorificat în context mass-media².

b) poziția de CONSUMATOR CULTURAL de cultură mass-media a individului din mediul rural capătă o pregnanță anume, prin dotarea materială a

^x Axa indicelui de autenticitate cuprinde nivelurile: autentic folclorică; folclorică; prelucrări zonale; satilizări și prelucrări culte-autonomie (H. Culea, *Arta amatorilor – semnificații metodologice ale analizei “cantitative”*).

¹ Al. Amzulescu “Statutul creației artistice populare – autenticitate și folclor”, *Anuar ICED, București, 1987*

² Nicoleta Coatu – “Texte literare performate”, *Anuar ICED, București, 1987*

satului cu obiecte mass-media și creșterea interesului pentru "consumul cultural" (în mod particular pentru folclorul de consum);

c) implicarea ca participant activ și/sau consumator cultural a individului/grupului din mediul rural în cultura de masă produce un EFECT DE DISTANȚARE, corelat cu schimbarea PERSPECTIVEI AXIOLOGICE;

d) concretizarea presiunii modelului cultural mass-mediatic de tip urban asupra unor grupuri din mediul rural, în două atitudini esențiale cu obiectivări particulare: adaptarea unor dansuri din mediul urban în defavoarea și ca urmare a subaprecierii patrimoniului sătesc local; adaptarea unui "mimetism formal" în repertoriul coregrafic;

e) manifestarea unui EFECT de REVITALIZARE a interesului din mediul rural spre folclorul "genuin" muzical ritmat, concis și slab ornamentat. Se remarcă situația frecventă a substituirii instrumentelor tradiționale cu cele moderne adaptate de folclorul nativ, motivate de calitatea sunetului: diversificarea timbrală, amplitudinea sunetului;

g) efectele tendințelor de șablonizare și standardizare ale practicii mass-media asupra vieții culturale a satului (omogenizarea la nivelul repertoriului, impunere a unor zone asupra altora, precum Banatul și Oltenia);

h) înființarea opțiunilor preferințelor, gustului, atitudinii față de tradiție a indivizilor din comunitățile rurale de către unele produse ale aculturației provenite din anumite zone ale culturii urbane;

Față de situația dramatică prin care trece creația orală astăzi, s-ar impune, pentru o vreme, să se renunțe la utilizarea excesivă a folclorului ca "produs de consum".

Pentru ca folclorul genuin să intre în concordanță cu nevoile interne ale societății care îl generează este nevoie ca factorii care îl mânuiesc în "a doua sa existență" să renunțe a-l mai "exploata excesiv o vreme", lăsându-i răgaz să-și refacă structurile zdruncinate.

CAPITOLUL 3 - RELAȚIA RURAL-URBAN *CONTRADICȚII, OBSTACOLE, CONFLICTE*

P. DEICĂ

Problemele cu care se confruntă în prezent satul românesc sub toate aspectele – social, economic, demografic sunt consecință unor procese de mai lungă durată care au avut loc în societatea românească din a doua jumătate a secolului nostru ca și a moștenirii anterioare, adică din perioada interbelică.

Dezvoltarea economiei capitaliste în România a fost mult mai târzie în comparație cu statele vest și central-europene. În anul 1938, an de vârf antebelic în industrie reveneau doar 20,6 ocupați la 1000 locuitori paralel cu mari disparități teritoriale, când 70% din producția industrială era concentrată în București și zona Ploiești-Valea Prahovei, Cluj, Brașov, Hunedoara și Banat. Agricultură, ramura dominantă a economiei, cu un nivel tehnic foarte scăzut era profilată exclusiv pe culturile cerealiere. O dovadă în plus a caracterului extensiv al acestei ramuri îl constituie faptul că în agricultură erau ocupate prin raportare la populația activă, de 13 ori mai multe persoane decât în Anglia³⁵.

Sistemul național de așezări corespundea, în mod firesc acestor condiții social-economice. În anul 1948 populația rurală din România deținea 76,6% din populația totală, situație similară celei din Bulgaria, Iugoslavia și Albania, cele patru state menționate formând arealul cu cea mai ridicată pondere a populației din Europa. La cealaltă extremă, state ca Belgia, Danemarca, Olanda, Germania, Marea Britanie se caracterizau printr-o pondere a populației rurale de 20-40%. Exceptând Marea Britanie, care încă la începutul secolului înregistra un nivel de urbanizare de 75%, celelalte state dețineau ponderi ale populației rurale la nivelul din 1948 al României, încă la începutul celui de al doilea deceniu.

Prin urmare, din acest punct de vedere, România se situa cu cel puțin 3 decenii în urma altor state europene.

Perioada postbelică s-a caracterizat prin transformări social-economice profunde cu implicații directe asupra sistemului național de așezări și implicit a celui rural; satul românesc intră sub influența directă a procesului de urbanizare, care a dus la diferențierea teritorială accentuată a condițiilor de viață ale populației și funcționării sistemelor sociale și de producție.

³⁵ M. Mușat, I. Ardeleanu. România după marea unire. Ed. Științifică și Enciclopedică. București 1988, p. 25, 30.

Pentru evaluarea corectă a situației actuale este necesară caracterizarea particularităților procesului de urbanizare în țările est-europene, dominate timp de peste patru decenii de sistemul politic și economic socialist, comparativ cu modelul clasic al urbanizării din statele cu dezvoltare capitalistă timpurie.

În statele vest-europene dezvoltarea capitalismului, cu toate formele sale variate, s-a realizat prin acumularea inițială a capitalului și transferarea lui din sfera agricolă în cea industrială. Migrarea unei părți considerabile a populației dinspre sat spre oraș a avut loc în condițiile creării de noi locuri de muncă în industrie, care au absorbit excedentul resurselor forței de muncă realizat prin creșterea productivității muncii. În această etapă acționau în principal factorii economici ai urbanizării, în timp ce factorii sociali (nivelul mai ridicat de viață, posibilități largi pentru alegerea profesiei, instruire, odihnă etc.) aveau o însemnătate nesemnificativă care s-au accentuat ulterior.

În ansamblu, deplasarea forței de muncă s-a efectuat de-a lungul timpului, din agricultură în industrie și apoi în sfera terțiară.

În fostele țări socialiste, cu excepția Cehoslovaciei și a Germaniei, unde s-a aplicat modelul sovietic, procesul de urbanizare a decurs în condiții total diferite. Principalul factor economic al urbanizării a fost industrializarea, care s-a desfășurat rapid și extensiv oferind continuu locuri de muncă în industrie și construcții cu consecințe negative în sfera economică și socială din agricultură și mediul rural. Procesul amplu de industrializare și cel de colectivizare a agriculturii au generat un puternic flux migratoriu dinspre sat spre oraș: în decurs de numai 25 de ani (între 1950-1975), ponderea populației active din agricultură s-a redus la jumătate, față de statele capitaliste dezvoltate unde acest proces a necesitat mai mult de cinci decenii.

Din sporul populației urbane de peste 9 milioane persoane, realizat între anii 1946-1990, circa 70% a provenit din mediul rural^{*}. Transferul a peste 6 milioane persoane din mediul rural în cel urban, medii total diferențiate din punct de vedere social, a creat dificultăți de adaptare. Unii sociologi polonezi caracterizează procesul de urbanizare în țările socialiste drept urbanizare maladivă, având în vedere creșterea fenomenelor antisociale, îndeosebi în orașele mari și cele cu dezvoltare preponderent industrială. Pe de altă parte, plecarea din mediul rural a unui considerabil număr de persoane constituit, aproape în exclusivitate, din contingente tinere, apte de muncă, a dus la dereglarea structurii de vârstă și sexe a populației rurale, generând așa numitele fenomene de îmbătrânire și feminizare a satului cu efecte directe asupra productivității muncii în agricultură.

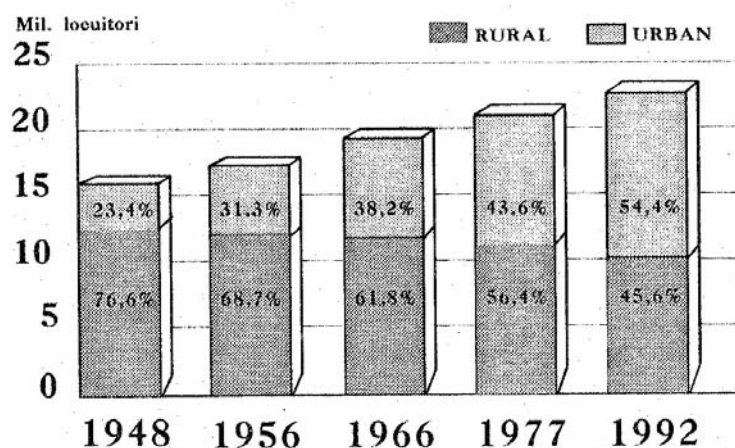
Creșterea populației urbane (de 3,3 ori în perioada 1948-1990) a avut loc în principal pe două căi: prin sporul migratoriu dinspre sat și prin declararea de noi orașe din rândul așezărilor rurale (fig.12). Deci, mediul rural a fost sursa

^{*} Date prelucrate pe baza datelor din *Anuarul demografic al României (1965)* și *Anuarele statistice din anii 1967-1991*.

principală de asigurare cu resurse demografice a mediului urban. Transferul masiv de populație rurală cu efecte negative asupra structurii de vârstă și sexe a dus la diminuarea treptată a aportului de resurse demografice pe care satul îl poate oferi și apoi chiar la reducerea numerică a populației rurale.

Evoluția numerică a populației rurale, pe fondul creșterii constante a populației în ansamblu, a avut, datorită cauzelor menționate mai sus, un caracter ciclic cu intervale de aproximativ 10 ani. După un prim interval ascendent are loc un transfer masiv de populație prin declararea de noi orașe cu prilejul recensământului populației din anul 1956, după care urmează o altă perioadă similară ca tendință până la noul recensământ din anul 1966. Ulterior, deși fluxul migratoriu spre oraș a cunoscut cea mai ridicată amploare din întreaga perioadă a celor patru decenii, cu toate măsurile abuzive adoptate de stat în privința politicii demografice, are loc totuși o creștere lentă a populației rurale până în anii 1977, după care urmează descreșterea constantă a acesteia, materializată în reducerea cu 12% între anii 1980-1990 (fig. 12).

Fig.12. DINAMICA POPULAȚIEI PE MEDII

Până în anii 1975-1977 sporul natural al populației urbane era, aproximativ, la nivelul celui înregistrat de populația rurală, ulterior creându-se un decalaj în favoarea primului astfel că la finele deceniului al nouălea sporul natural în orașe era de aproape două ori mai ridicat decât în rural.

Momentul în care începe reducerea constantă a resurselor demografice ale mediului rural marchează un nou raport între populația orașelor și cea a satelor în condițiile în care fluxul migratoriu spre orașe se menține. Alături de aceste condiții începe să se desfășoare un proces activ de transformare a subsistemului așezărilor rurale. Dacă, anterior, se poate afirma că rețeaua

așezărilor urbane, în continuă extindere, nu afecta rețeaua așezărilor rurale existente încă din faza preindustrială, cele două rețele având o *dezvoltare relativ autonomă*, începând cu acest moment, al apariției deficitului de resurse demografice ale satului, se marchează trecerea la o nouă etapă a *mutațiilor centripete în habitatul rural, de polarizare a populației rurale*. Asistăm, în prezent, la un proces de redistribuire a populației rurale în profil teritorial, atât la nivel macro cât și regional. La nivel macroteritorial au loc deplasări considerabile de populație spre centrele cu puternică dezvoltare industrială. În acest sens, Moldova a fost și continuă să fie o sursă excedentară de resurse umane pentru alte regiuni, în timp ce zonele cuprinzând județele din partea centrală și vestică a Transilvaniei, din Banat și din Câmpia Olteniei și a Munteniei înregistrează reduceri cu aproape 2/5 a populației rurale în patru decenii (fig. 13 și 14).

Se constată că procesul de “deșțărănire”, prin fluxul migrațional, afectează în mod neuniform diferite categorii de sate: cel mai rapid pierd populația așezările rurale mici, sub 250 locuitori, cu o pondere de peste 1/5 din numărul total, situate la distanțe apreciabile de orașele polarizatoare sau arterele principale de transport, așezările cu poziție geografică favorabilă, aflate în zona de influență a orașelor mari și chiar mijlocii, își sporesc numărul de locuitori sau rămân stabile. Asistăm la două procese diametral opuse. Pe de o parte depopularea așezărilor mici și foarte mici, pe de altă parte polarizarea populației în așezări mari (proces deosebit de probabil, evident în zona de influență a Bucureștilor, Ploieștilor, Brașovului, Constanței sau de-a lungul magistralei București-Pitești). Aceste procese nu sunt specifice României. Ele au avut loc cu câteva decenii în urmă și în alte țări, ca expresie a diferenței dintre modul extensiv și cel intensiv al activității economice, procesul de depopulare rurală a zonelor periferice fiind însoțit de reducerea suprafețelor agricole, iar problema resurselor alimentare rezolvată prin creșterea eficienței economice în zonele de concentrare a populației urbane și rurale.

O altă contradicție vizează raportul dintre ponderea populației urbane și ponderea populației ocupate în agricultură, care în România este departe de situația normală. Din cauza productivității reduse a muncii în agricultură este reținută în mod artificial o parte a populației ocupate. Deși, prin ponderea populației urbane România se situează alături de Austria, Elveția, Finlanda, Islanda, Polonia și Ungaria, prin ponderea populației ocupate în agricultură se situează, cu un procent foarte ridicat, în urma acestora. Majoritatea țărilor europene au un grad ridicat de urbanizare și o pondere redusă a celor ocupați în agricultură, suficientă pentru asigurarea cu produse alimentare*. Pe de altă parte, chiar în cadrul procesului de urbanizare s-a format o structură dezvoltată: numeroase orașe intrate în orbita industrializării extensive au o pondere mult mai ridicată a populației ocupate în industrie și construcții față de alte ramuri, îndeosebi cele terțiare.

* După lucrarea “Strani mira”, Moscova 1987.

Fig.13. DINAMICA POPULAȚIEI RURALE PE JUDEȚE, ÎN PERIOADA 1948-1990 (1948=100)

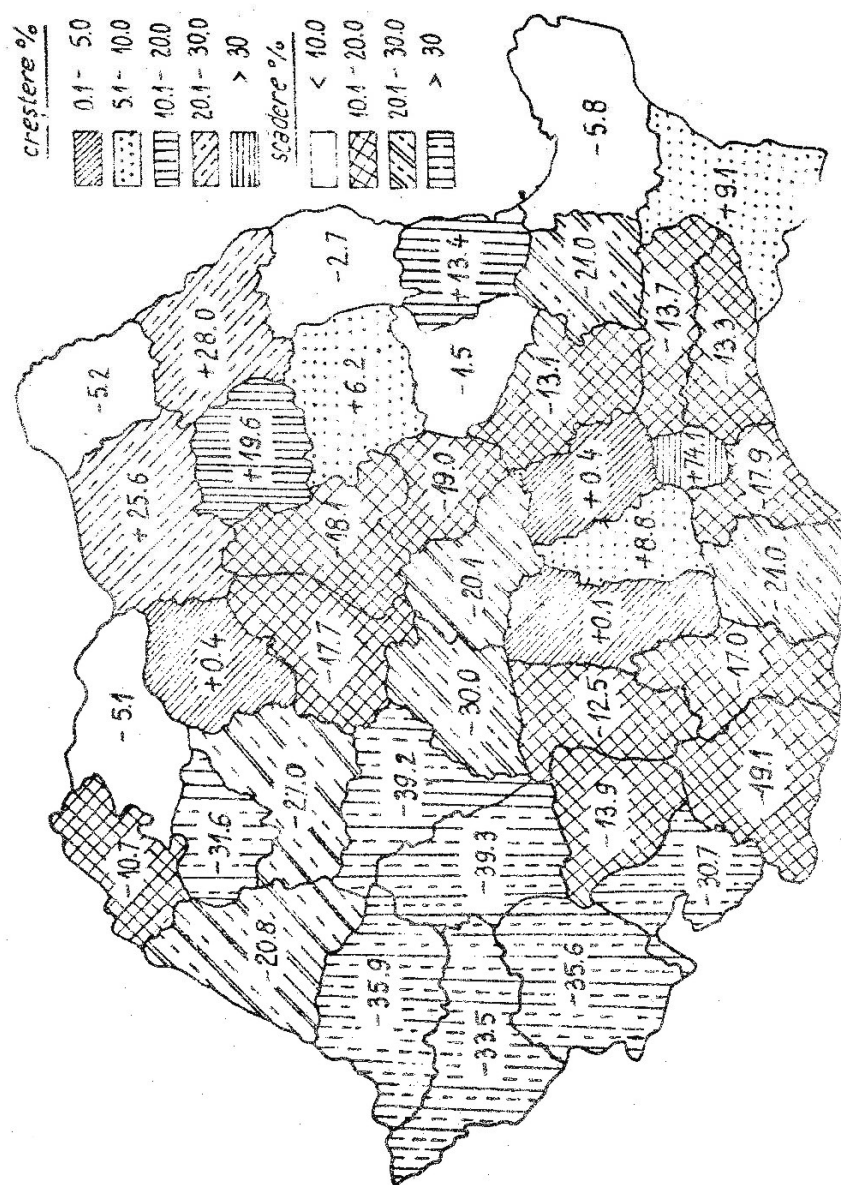
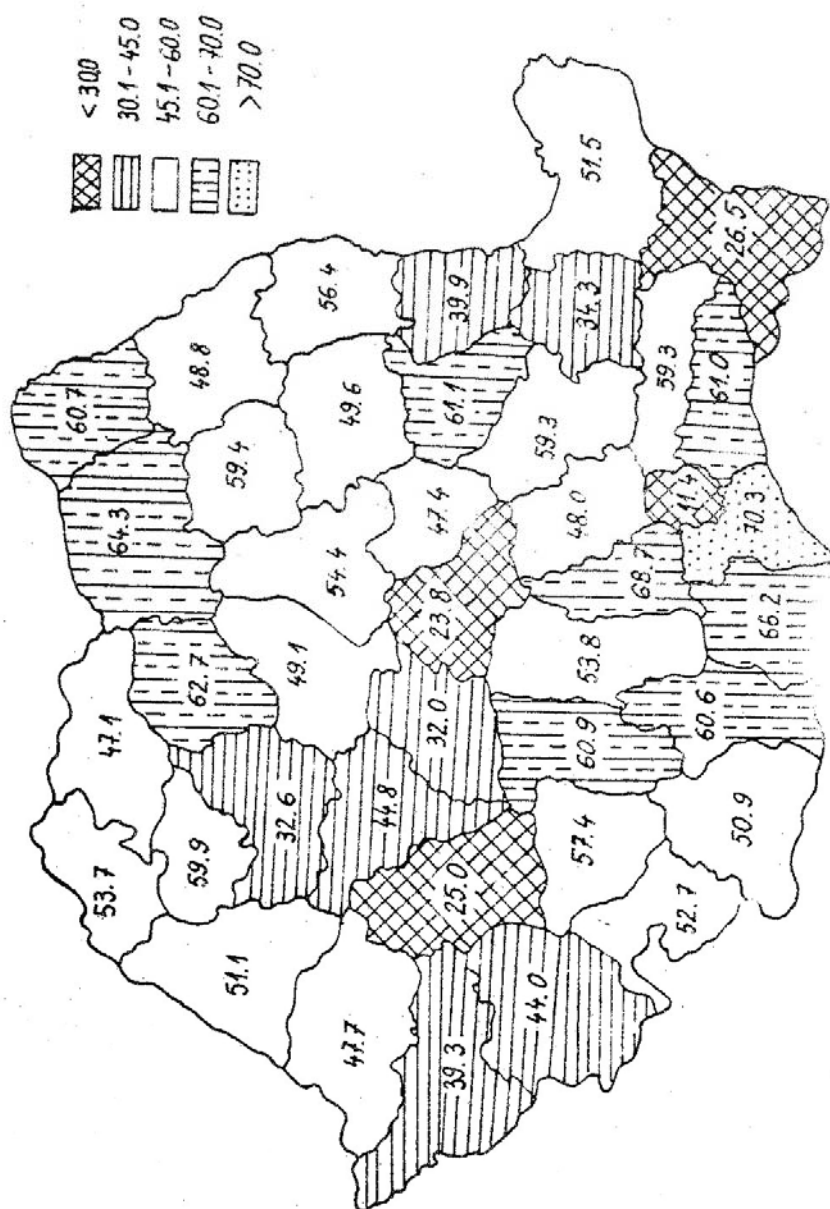

Fig.14. PONDEREA POPULAȚIEI RURALE PE JUDEȚE LA 1.01.1991 (%)

Pe lângă factorii economici ai urbanizării care au afectat mediul rural o influență majoră o au cei sociali. Decalajul privind dotarea cu infrastructură a satului, posibilitățile pentru alegerea profesiei, pregătirea școlară etc. constituie un element esențial al accentuării procesului de migrație ce a golit satul. În consecință, trebuie să admitem că migrarea populației din rural spre oraș nu este cauza deteriorării situației mediului rural românesc, ci consecința decalajului economic și social existent între cele două medii.

Contradicțiile existente în cadrul procesului de urbanizare între sat și oraș sunt o consecință a dezvoltării neconjugate a principalelor ramuri economice și a nivelului dezvoltării sociale existent în cele două medii.

În perspectiva imediat următoare a procesului tranziției la economia de piață, cele mai profunde transformări vor avea loc în mediul urban unde industria, prin modificări de structură, re tehnologizare și dezvoltarea caracterului intensiv va avea noi valențe ce vor permite disponibilizarea forței de muncă și atragerea acesteia în sfera ramurilor terțiare, îndeosebi a serviciilor. În condițiile dezvoltării autonomiei locale se va intensifica concentrarea populației în orașele mari, care au posibilități mai variate de adaptare la noile cerințe față de orașele mici și mijlocii cu o structură de ramură monospecializată. În condițiile economiei de piață puține orașe, în afara celor cu o bază economică complexă, vor dispune de resurse suplimentare provenite din sistemul local de impozitare și plată din partea agenților economici pentru utilizarea resurselor locale (teren, resurse de apă, materii prime, energie etc.).

În mediul rural tendințele centripete se vor accentua ducând la concentrarea populației în așezările cu poziție geografică favorabilă. Dependența satului de oraș va impune intensificarea producției agricole și specializarea ei de ramură.

În aceste condiții considerăm că este necesară existența unor organisme centrale pentru studierea complexă a problemelor habitatului în România și adoptarea de măsuri care să stimuleze tendințele obiective în dezvoltarea teritorială a procesului de urbanizare și transformare a satului românesc.

Nu se poate nega faptul că problemele majore ale habitatului nu s-au bucurat de atenție din partea fostului regim. O mărturie în acest sens o oferă fostul Program național de sistematizare a teritoriului și localităților menit să împiedice dezvoltarea hipertrofică a marilor orașe, să contribuie la activizarea orașelor mici și să stăvilească depopularea satului. Cu toate acestea, orașele mari au continuat să crească ajungând să concentreze cca 3/5 din populația urbană, ponderea orașelor mici este în continuă scădere, iar populația rurală, de asemenea, în descreștere, se caracterizează printr-un spor natural tot mai redus și uneori chiar negativ. În viziunea de atunci în locul evidențierii tendințelor obiective de evoluție a sistemului conjugat de așezări se considera că este suficientă realizarea condițiilor uniforme de viață pe întreg teritoriul țării și atunci vor dispărea fluxurile migratorii, orașele mari nu vor mai crește, iar toate celelalte așezări vor cunoaște condiții normale de dezvoltare.

Principala deficiență a acestui Program de sistematizare teritorială era concepția voluntaristă în elaborarea, nu pe baza luării în considerare a tendințelor obiective, ci pe baza argumentului de cum ar trebui să fie această dezvoltare, fără a ține seamă de totalitatea proceselor care se desfășoară în dezvoltarea economică și socială a țării.

Abordarea științifică a problemelor actuale ale statului românesc trebuie să țină seama că dezvoltarea statului nu poate fi separată de cea a orașului.

În acest sens, aprecierea tendințelor de evoluție a habitatului rural trebuie să țină seama atât de mersul obiectiv al urbanizării pe plan mondial cât și de etapa specifică în care se află procesul de urbanizare în România. Experiența mondială demonstrează că trecerea de la habitatul rural cu repartiție dispersă la cel urbanizat caracterizat prin concentrare teritorială conduce în mod inevitabil la restrângerea rețelei de așezări rurale, dispariția treptată a satelor periferice, îmbătrânirea populației rurale paralel cu concentrarea populației în mediul urban.

În aceste condiții este iluzoriu a crede că s-ar putea reconstitui sau menține vechea rețea a așezărilor rurale, încercările care s-ar efectua în acest sens ar fi lipsite de eficiență. Proprietatea privată sub imperiul factorului eficiență economică prin reducerea cheltuielilor de transport vor dicta gravitarea populației rurale spre orașe și zonele preurbane.

În țările dezvoltate în prezent are loc un proces invers, acela de deconcentrare a populației urbane, de revărsare spre mediul rural. În ce privește România ea se află destul de departe de acest proces întrucât pentru aceasta este necesară trecerea de stadiul concentrării populației, formarea zonelor urbanizate, acoperirea uniformă a teritoriului cu toate categoriile infrastructurii contemporane.

CAPITOLUL 4 - SCHIMBĂRI ÎN FORMULAREA STRUCTURILOR RURALE

Aurelia SÂRBU,
Violeta FLORIAN,
Mara Monica STAICU

1. Analiza diagnostic ne permite evidențierea acelor elemente ale infrastructurii – populației, factori tehnici, economici, ocupații, sisteme educative – și dimensiunile suprastructurii – familie, personalitate socială, religie și putere – care descriu modalitățile concrete de generare a unei structuri rurale (fig.15).

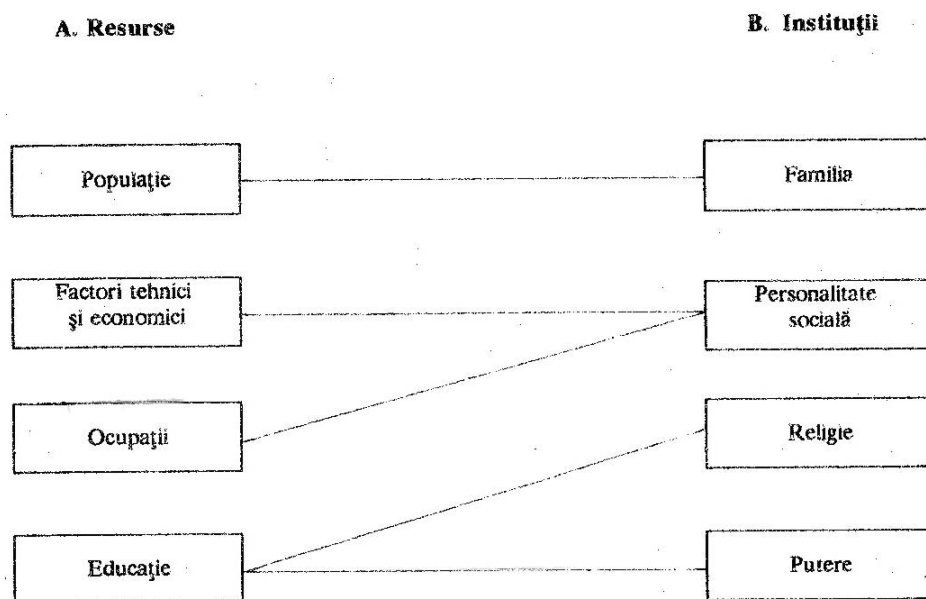

Fig.15 Structura comunităților rurale

La nivelul fiecărei dimensiuni au apărut tendințe care descriu începutul unor procese de schimbare.

Populația este caracterizabilă printr-un proces de liberalizare demografică și continuarea susținută a fluxurilor navetiste. Structura demografică este și va fi caracterizată de elementele specifice ale “tranziției demografice” apărut înainte de 1989 (scăderea natalității și mortalității în mod

special datorită fenomenelor industrializării și urbanizării³⁶. În continuare resursele demografice vor înregistra un dezechilibru accentuat pentru grupele de vârstă a populației active și o sesizabilă feminizare (fig. 16).

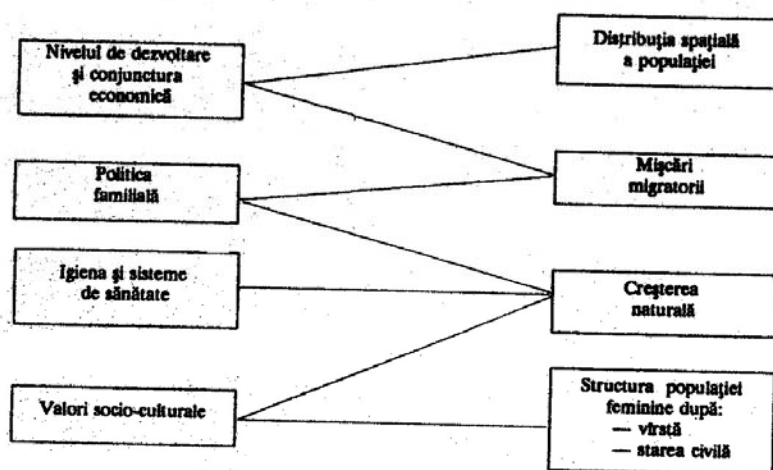

Fig.16 Complexul factorial al structurilor demografice

Din studiile de caz efectuate în perioada 1991-1992 s-au desprins următoarele concluzii:

2. Câștigurile neagricole își vor păstra caracterul de universalitate, structurile ocupaționale fiind în continuare mixte. Noua structură economică și socială se formează pe aspectul dual al activității prelungite în toată perioada de tranziție a economiei rurale, în condițiile în care 30% vor primi un hectar, 23% dintre intervievați vor intra în posesia a maximum 3 ha și numai 0,01% vor deține 7 ha (iar pentru satul nereședință de comună 61% vor primi 1 ha) economia de subzistență va rezista cu toate că se fundamentează pe proprietate privată. Aspectele concurențiale, performative specifice unei "exploatații familiale" al cărui sistem productiv are și funcții comerciale sunt amânate pentru o perioadă post-tranzitorie. Transformarea gospodăriei rurale într-o unitate economică sau întreprindere economică este deosebit de lentă înregistrându-se în general numai germenii unei autarhii domestice, strategia tradițională fiind respectată și având toate atuurile economice și psihologice să

³⁶ Trebici V. – "Tranziție demografică", Viitorul social, 2/1977

* Studiu efectuat în localitatea rurală Goiești – Județul Dolj

se păstreze în aceeași matrice; 70% dintre intervievați nu doresc mai multe hectare decât au dreptul conform legislației actuale; structura motivațională este centrată de lipsa mijloacelor de producție și neputința fizică de a mai munci. Transformarea gospodăriei țărănești în “exploatație familială” trebuie să se facă progresiv în sensul orientării spre exterior.

La nivelul factorilor tehnici și economici nu s-a constatat crearea unui cadru favorabil economiei de piață; consumul a rămas tributar unor modele tradiționale, terțIALIZAREA nu a demarat, fiind dependent de puterea financiară redusă a comunității. Într-o primă etapă a tranziției este necesară corelarea programelor de dezvoltare urbană și industrială al celui mai important pol urban cu cel al comunității rurale în scopul punerii de acord a măsurilor de implementare a elementelor de infrastructură tehnică și socială. Elaborarea unui plan regional fundamentat pe o structurare a sectorului agrar, redefinirea raportului dintre diversele suprafețe în scopul utilizării optime a teritoriului agricol, reorganizarea și ocuparea spațiului rural. Principiul selectivității regionale este motivat de necesitatea revitalizării satelor componente și de compensarea handicapurilor provenite din diferențele de calitate a vieții existente între localitățile componente ale comunei Goiești.

Familia rurală este unitatea de bază a noii structuri economico-sociale pentru că exersează drepturi și privilegii provenite din proprietatea pământului. Puterea economică și socială a familiei se sprijină în ultimă instanță pe *controlul asupra pământului*. Tendința familiei rurale este de “contractare”, de “atomizare” datorită unui complex de factori socioeconomi. Reaparitia familiei lărgite, a gospodăriilor rurale mixte s-ar putea realiza prin apariția și multiplicarea punctelor de industrie locală, a dezvoltării sectorului terțiar și printr-o legislație a succesiunii în care repartizarea bunurilor și în mod special a pământului să fie egală. Succesiunea unică a constituit în unele țări un motiv pentru deplasarea spre centrele industriale; sistemul repartizării egale conjugat cu factori economici și sociali a permis dezvoltarea echilibrată regională numai înregistrându-se “referiri ale populației rurale”³⁷, numai la posibilitatea stabilizării ei rezidențiale și la grupările de relație de rudenie care nu sunt incompatibile cu integrarea politică. Întotdeauna instituțiile matrilineare și patrilineare s-au prezentat alături de un sistem de drepturi generate de proprietate și de structură socială bine definită³⁸.

La aceste procese necesare de transformare a familiei se adaugă schimbările în rolul și funcțiile membrilor familiei și ale poziției femeii rurale. Este evident că femeia rurală va avea în continuare o “constelație de ocupație” problema timpului liber fiind percepută doar în sensul odihnei (odihna fiind asimilată cu lipsa de extenuare fizică). Tendințele sau aspirațiile individuale

³⁷ Goode WJ “Unigeniture versus equal division” în class status and power, Bendix R și Lipset S, New York 1967, p. 592,593

³⁸ Murdock GP “De la structure sociale” Payot, Paris, 1972, p. 191

privesc mai ales sfera posedării de obiecte și în măsură mai redusă modul sau stilul de viață. Prin urmare, rolul prezent al femeii rurale și funcțiile realizate nu sunt în întregime adecvate tendințelor civilizației industriale contemporane. În cadrul familiei rurale datorită raporturilor sociale femeia va fi în continuare o minoritate socială.

Este evident pentru comunitatea rurală studiată existența unui puternic proces de individualizare a familiei rurale, o dezagregare a relațiilor de vecinătate. Coeficientul de solidaritate locală și de coeziune a "in-group"-urilor este atât de redus încât posibilele asociații sau cooperări productive nu vor fi spontane ci rezultatul unor factori din sfera sistemului de vecinătate.

Noua structură economică socială rurală se bazează pe un tip deosebit de pluralism. La nivelul social trebuiesc încurajate noile centre de putere:

- gospodăria rurală care tinde să se transforme în exploatație agricolă;
- instituțiile moderne ale administrației de stat;
- instituții sociale.

Ca aceste instituții să nu devină osificate îndepărtându-se de la menirea lor este necesar să nu-și depășească sfera preocupărilor specifice, să fie apolitice, iar puterea lor să genereze din orizontul îngust al obiectivelor pe care trebuie să le concretizeze.

The contemporary romanian village

Authors: Aurelia Sârbu, Violeta Florian, Mara Monica Staicu, Maria Tomescu, Mihai Ibănescu (The Institute of Agrarian Economy); O. Buga, Melinda Căndea, P. Deica, Silvia Dobre, Daniela Violeta Nacu (The Institute of Geography); Nicoleta Coatu, I. Ghinoiu, Sabina Ispas, Monica Budis, Silvia Chițimia, Germina Comănici, M. Conciovici, C. Constantin, C. Cristescu, M. Lupașcu, Lia Maria Stoica (The Institute of Ethnography and Folklore); Maria Fulea, Carmen Furtună (The Institute of Sociology).

The scientific knowledge of the rural life is fundamental for the action of the structural, economic and political reform. The agricultural and rural problems in this period of time are so important that the investigation of the rural phenomenonary research, key-elements of the strategies which are meant to be reforming, of reorganization and reorientation, that are imposed by the political sphere.

This synthetic study brings together scientific papers which are elaborated by researchers in the field of agrarian economy, rural sociology, geography, ethnography and folklore in order to present the Romanian village in the most complete hypostasis from which trends can be derived. The possible demographic, social and economic evolutions may become a certainty with statute of rural reality depending on the doctrinary disputes and the political orientation of the power systems; they can be materialized in different degrees – depending on economic and financial possibilities of the community, but they can never erode the evolution mechanism of the rural universe. The synthesis of the studies attempts a scientific approach, a more possible scientific exploration of the entire mechanism, system which confers functionality and specificity to the rural environment.

The phenomena and the determinative processes for the present state of the rural system are generated by the nature of the collective-type economy which meant the nationalization of the economy, the highest centralization of the decision – making process, the authoritative mobilization of the human and material resources in order to reach the plan targets.

In the demographic area the main transformation became manifest in the constant decreasing and aging of the rural population, the marked aging and the feminization of the population employed in agriculture; the mobility of the human resources from the rural to the urban milieu involved a territorial disequilibrium bringing about the disintegration of the main rural economic structures. From the ethnographic point of view the human communities – in order to survive – regardless of the size and the social and the historical organization were forced to adopt some “demographic policies”, the evolution of the demographical processes was influenced through different means from

opposite directions: from the family, the main social cell, upwards – the traditional model – and from the population as a whole and the last social cell, downwards – the contemporary model. The demographic phenomena and process are strongly influenced by the folk mentality and by the behaviour structures and in this sense the great thresholds of man's life – the birth, marriage and death are thoroughly prepared by ritual and ceremonial acts which are grouped into many integration stages.

The evolution mode of the economic processes and the exigencies of the social background led to the configuration of the rural economy which preserved – in certain limits – the traditional characteristics. The prevailing element of the rural economy remains agriculture which constitutes the main activity of the rural communities. The implementation of the industrial activities is associated in proportion of 60% with some industrial objectives, actions of technical-urbanistic equipment, actions of collective infrastructure achievement.

A component of the social structure, the rural family constitutes an example of adjustment which developed under the influence of some external macrostructural changes and it influenced through its own mechanism – the other components of the social structure (classes, strata) and through their instrumentality the society as a whole. The permanent tendency of this rural entity was one of integration, of mixing the various cultural elements, of internal coherence and it was characteristic for an equilibrium state.

At present, the Romanian village is also a domain of conservation and circulation of the folk customs which represent a special reality which is receptive to the change of the historical and social context. In the folk system there are fundamental mutations linked to the process of lessening the value of magic and sacredness.

This scientific approach can be impressive through eclecticism-theoretical consideration which are completed with local investigation, geographical studies, studies of agrarian economy, rural economy, sociology and knowledge of the Romanian village and the deriving of the community tendencies. The enlargement of the cognitive sphere did not mean an exhaustive, impossible and useless synthesis, but it is intended to mean the revival of the scientific interest in a world which continues to be marginalized: the Romanian village.

La village roumain contemporain

Colectif d'auteurs: Aurelia Sârbu, Violeta Florian, Mara Monica Staicu, Maria Tomescu, Mihai Ibănescu (l'Institut d' Economie Agraire); O. Buga, Melinda Cîndea, P. Deica, Silvia Dobre, Daniela Violeta Nacu (l'Institut de Geographie); Nicoleta Coatu, I. Ghinoiu, Sabina Ispas, Monica Budis, Silvia Chițimia, Germina Comănici, M. Conciovici, C. Constantin, C. Cristescu, M. Lupașcu, Lia Maria Stoica (l'Institut d' Ethnographie et de Folklore); Maria Fulea, Carmen Furtună (l'Institut de Sociologie).

La connaissance scientifique de la vie rurale est un élément fondamental de l'action de la réforme structurale, economique et politique. Les problèmes agricoles et ruraux de cette période sont tellement importantes que l'investigation des causes de la processualité rurale ou les études de type diagnostic sont devenues des conditions réelles pour la connaissance scientifique préliminaire, des éléments-clefs des stratégies qui veulent être réformatrices, de restructuration ou de réorientation, imposées par la sphère politique.

Cette étude de synthèse réunit des ouvrages scientifiques élaborés par les chercheurs du domaine de l'économie agraire, sociologie rurale, géographie, ethnographie et folklore, dans le but de présenter la village roumain dans une hypostase plus complète dont on peut détacher les tendances. Les évolutions possibles – démographiques, sociales, économiques – peuvent devenir des certitudes au statut de réalité rurale, en fonction des possibilités économiques et financiers de la communauté, mais elles ne pourront jamais éluder une approche scientifique, un tâtonnement plus scientifique que possible du mécanisme entier, système qui confère au milieu rural sa fonctionnalité et spécifié.

Les phénomènes et les processus déterminatifs pour l'état actuel du système rural sont générés par la nature de l'économie collectiviste qui a signifié l'étatisation de l'économie, une centralisation extrême du processus décisionnel, la mobilisation autoritaire des ressources humaines et matérielles réalisation du plan.

Dans le domaine démographique les transformations principales se sont manifestées par la diminution continue et le vieillissement de la population rurale, le vieillissement accentué et la féminisation de la population occupée dans l'agriculture; la mobilité des ressources humaines du milieu rural au milieu urbain a entraîné un déséquilibre territorial provoquant la désintégration des structures rurales économiques de base. Du point de vue ethnographique, ces communautés humaines, afin de survivre, n'importe leur dimension et organisation socio-historique, ont été contraintes à adopter certaines "politiques" démographiques; le démographiques; le déroulement des

processus démographiques a été influencé par des différents moyens provenant des directions opposées: à partir de la famille. La première celle sociale, en haut – le modèle traditionnel – et à partir de la population, comme entité entière et dernière cellule sociale, en bas le modèle contemporain. Les phénomènes démographiques et les processus sont profondément influencés par la mentalité populaire et les structures comportementales; dans ce sens les grands seuils de la vie de l'homme – la naissance, le mariage et la mort sont préparés minutieusement par des actes rituels et cérémoniaux groupés en nombreuses étapes d'intégration.

Le mode de déroulement des processus économiques et les exigences du cadre social ont conduit à la configuration d'une économie rurale qui a maintenu, dans certaines limites, ses caractéristiques traditionnelles. L'élément dominant de l'économie continue être l'agriculture, qui constitue l'activité de base des communautés rurales. L'implémentation des activités industrielles est associée en proportion of 60% aux objectifs de l'industrie, à l'actions de dotation technique et édilitaire, de réalisations de l'infrastructure collective.

Composante de la structure sociale, la famille rurale constitue un exemple d'adaption qui a évolué sous l'influence de certains changements macrostructuraux extérieurs et par ses propres mécanismes elle a actionné sur les autres composantes de la structure social (classes, couches sociales) et par leur intermédiaire sur l'ensemble de la société. La tendance permanente de cette entité rurale a été l'intégration, le mélange des différents éléments culturels, une tendance de cohérence interne, caractéristique pour un état d'équilibre.

La village roumain est à present aussi un domaine de conservation et circulation des coutumes populaires qui represente une realité particulière réceptive au changement du contexte historique et social. Dans le système des coutumes populaire il y a des mutations fondamentales liées aux processus de la diminution de la valeur du magique et du sacré.

Cette démarche scientifique peut impréssionner par éclectisme – considérations théoriques complétées par des recherches locales, études géographiques, d'économie agraire, rurale, sociologie et ethnographie; elle rend aussi possible la connainsance sommaire du village roumain et le détachement – incomplète – des tendances de la communauté. L'élargissement du sphère cognitive n'a pas signifié une synthèse exhaustive, impossible et inutile, mais a voulu signifier aussi la renaissance de l'intérêt scientifique pour un univers qui continue a être marginalisé: le village roumain.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
Nr. 20/1993**

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

SUMAR

ANALIZA EVOLUȚIEI INDUSTRIEI CHIMICE ROMÂNEȘTI ÎN PERIOADA 1990-1992	489
1. Caracterizare de ansamblu.....	489
2. Analiza situației din principalele subramuri.....	495
2.1. Produse anorganice de bază	495
2.2. Produse organice de bază	497
2.3. Îngrășăminte chimice	498
2.4. Fire și fibre chimice	499
2.5. Materiale plastice (inclusive rășini)	499
2.6. Cauciuc sintetic	500
2.7. Antidăunători	501
2.8. Coloranți, lacuri și vopsele	501
2.9. Detergenți și săpunuri	501
2.10. Medicamente	502

ANALIZA EVOLUȚIEI INDUSTRIEI CHIMICE ROMÂNEȘTI ÎN PERIOADA 1990-1992

Elena TĂTAR-MAIOSESCU
Laurențiu BĂLȚATU
Corneliu CIOBANU

1. Caracterizare de ansamblu

Evoluția industriei chimice în perioada 1990-1992 (sem. I 1992) se încadrează, în linii mari, în situația producției industriale a țării, care a înregistrat un regres considerabil față de 1989, fapt ilustrat de evoluția indicilor producției industriale – serie ajustată (calculată pe baza unor coeficienți de corecție stabiliți în funcție de numărul de zile lucrătoare din perioadele comparate). Trebuie remarcat faptul că și, în corelație cu situația din industria de prelucrare a țițeiului, industria chimică a evoluat sub indicii medii pe total industrie (tabelul nr.1), ilustrând dependența puternică a acestei ramuri de baza de materii prime și energie – țiței.

Tabelul nr.1 - Indicii producției realizate între 1990 – sem. I 1992

-procente față de media lunară 1989-

Anii	luna	Total industrie	Industria de prelucrare a țițeiului	Industria chimică
1	2	3	4	5
1990		82,2	76,8	79,5
1991		66,1	49,2	59,2
	Iulie	66,0	41,6	64,4
	August	64,3	46,3	69,0
	Septembrie	63,7	36,8	54,8
	Octombrie	62,2	42,6	58,7
	Noiembrie	56,6	37,1	50,0
	Decembrie	54,1	52,1	51,0
1992				
	Ianuarie	57,3	45,5	53,0
	Februarie	63,0	54,8	56,8
	Martie	59,4	44,4	62,6
	Aprilie	54,6	42,3	54,4
	Mai	55,5	36,6	48,3
	Iunie	50,4	44,8	45,0

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică – Buletin Statistic trimestrial, nr. 2, 1992.

Cu un indice al producției de 45,0% în iunie 1992, industria chimică se situează printre ramurile industriale cu reducerile cele mai drastice din cadrul celor 25 de ramuri incluse în totalul activității industriei, ocupând, prin prisma acestui indicator, locul 18. Pe ultimile 6 poziții se situează, în ordine: prelucrarea țiteiului (44,8 în iunie 1992), diverse produse din minerale nemetalice (41,0), prelucrarea cauciucului a maselor plastice (40,1), industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou (34,7), industria celulozei, hârtiei și cartonului (30,4) și industria de aparatură și de instrumente medicale, de precizie, optică și ceasornicărie (28,7).

Imaginaea declinului puternic înregistrat de producție este complectat de datele din anexa nr. 1, foarte detaliată, în care este prezentată evoluția acestui indicator în perioada 1989 – 1992, pentru un număr de peste 80 de produse și grupe de produse chimice importante. Din examinarea datelor respective, rezultă foarte clar că scăderea producției s-a manifestat ca un fenomen generalizat, numărul excepțiilor fiind extrem de redus.

Criza puternică din industria chimică este pusă pregnant în evidență și de un alt indicator, și anume, cel de utilizare a capacităților de producție (Tabelul nr.2) care, în raport cu anul 1989, a înregistrat scăderi substanțiale, uneori chiar dramatice (ex.: cauciuc sintetic, negru de fum, anvelope pentru autoturisme și îngrășăminte cu azot).

Tabelul nr.2 - Evoluția gradului de utilizare a capacității la unele produse și grupe de produse chimice în perioada 1990-1991

<i>- în % din capacitățile de producție exprimate în unități fizice/an -</i>		
Produsul	1990	1991
1	2	3
- Acid sulfuric	56,1	48,7
- Sodă caustică	75,4	68,3
- Carbid	70,7	84,6
- Îngrășămintă cu azot	49,2	31,2
- Benzen din rafinării	49,4	29,3
- Etilenă	52,7	47,9
- Octanol	43,1	34,3
- Stiren	36,5	23,3
- Negru de fum	57,1	38,8
- Cauciuc sintetic	38,9	25,2
- Anvelope pentru autoturisme	50,7	47,7
- Policlorură de vinil și viniliden (inclusive copolimeri)	82,7	64,7
- Rășini ureo-formaldehidice (inclusive cleiuri sintetice)	69,6	50,4
- Fire și fibre artificiale	51,5	54,3
- Fibre poliamidice relon (exclusive fibre recuperate)	80,7	62,2
- Lacuri și vopsele	76,3	60,5
- Erbicide	57,1	19,7

Sursa: Întocmit pe baza datelor puse la dispoziție de Comisia Națională pentru Statistică.

Evoluția productivității muncii – indicator de importanță maximă – evidențiază faptul că și la acest capitol, industria chimică traversează o situație extremă de dificilă. Este interesant de observat că productivitatea a înregistrat scăderi considerabile (tabelul nr.3), în unele cazuri a survenit chiar un declin sensibil al personajului angajat (ex: îngrășăminte, materiale plastice și produse petrochimice de bază), ceea ce ilustrează concludent proporțiile diminuării producției în subramurile respective.

Tabelul nr.3 - Evoluția personalului angajat și a productivității muncii în diverse sectoare ale industriei chimice, în perioada 1990-1991

Grupele de produse	Personal angajat		Productivitatea muncii, în lei/persoană		Modif. ale prod. muncii în 1991 față de 1990 (%)
	1990	1991	1990	1991 ¹⁾	
1	2	3	4	5	6
- Produse petrochimice de bază	11488	9948	773123	529353	-31,5
- Alte produse chimice organice de bază	10313	8998	430510	271561	- 36,9
- Alte produse chimice anorganice de bază	25284	24703	288151	213229	-26,0
- Îngrășăminte	24763	21727	446255	400066	- 10,4
- Materiale plastice	10960	9752	779016	577805	-25,8
- Cauciuc sintetic	3781	3424	760303	347942	-54,2
- Anvelope	14664	13540	525867	344076	-34,6
- Fire și fibre chimice	35502	31465	315858	229172	- 27,4
- Coloranți și pigmenți	2859	2823	629495	309590	-50,8
- Săpunuri, detergenți și produse de întreținere	3695	3769	83004	662851	- 20,1
- Parfumuri și articole de toaletă	2711	2476	840618	738190	-12,2

Sursa: Întocmit pe baza datelor furnizate de Comisia Națională pentru Statistică.

¹⁾ Calculele au fost efectuate luându-se în considerare valoarea producției la prețurile anului 1990.

Principalii factori care s-au aflat la baza registrului accentuat al industriei chimice începând din 1990 au fost:

- reducerea disponibilului de energie și materii prime sub impactul unor factori atât interni, cât și externi. Astfel, s-au înregistrat căderi substanțiale ale cantităților de țiței și gaze extrase din țară (cu circa 28 % și respectiv, 33% în perioada 1989-1992), precum și diminuarea

producției de energie electrică a țării cu peste ¼, numai în perioada 1989-1991 (tabelul nr.4). De asemenea, se constată importante reduceri ale importurilor, atât de țiței cât și de gaze legate de restrângerea substanțială a importurilor din URSS și de efectele crizei din Golf, cât și de lipsa altor produse necesare industriei chimice, dintre care remarcăm importurile de apatită și cele de sulf, care au scăzut de circa 3,7 ori în cazul apatitei și respectiv de 6 ori la sulf;

Trebuie subliniat că România a fost puternic afectată de izbucnirea crizei din Golf în august 1990, având în vedere că Irakul are datorii foarte mari față de România (peste 2 miliarde dolari, pe care le plătea în livrări de țiței). Alăturarea României celorlalte țări care au adoptat sancțiuni economice față de Irak a lipsit-o pe această sursă majoră de aprovizionare cu țiței și a forțat-o să se orienteze către alte surse de aprovizionare, ceea ce a ridicat considerabil factura de țiței. În plus, în anul 1992 embargoul adoptat față de Iugoslavia a contribuit și mai mult la deteriorarea situației industriei chimice, afectând unele domenii ale producției, cum ar fi materiale plastice, plastifianții, solvenții etc.

Tabelul nr.4 - Situația aprovizionării economiei naționale cu materii prime și energie utilizabile în industria chimică

Produs	U.M.	1989	1990	1991	1992 ¹⁾
1	2	3	4	5	6
1) Țiței	Mii tone	30909	23986	15191	8669,1
- din țară		9100	7928	6640	4165,4 6600 ²⁾
- din import		21809	16058	8551	4503,7
2) Gaze naturale	Mil. mc	40342	35701	29406	18195
- din țară		32924	28336	24806	16344 22000 ²⁾
- din import		7417	7365	4600	1851
3) Energie electrică (producție)	Mil. kwh	75766	63541	56292	...
4) Sulf	Mii tone	360,2	356,6	72,8	41,4
- din țară		13,0	5,9	4,1	5,3
- din import		347,2	350,7	168,7	36,1
5) Apatită-fosforită (import)	Mii tone	833,2	542,1	224,4	...
6) Cauciuc natural	Mii tone	11,6	25,4	8,7	17,1

1) 9 luni

2) estimări pentru tot anul

Sursa: - Anuarul Statistic al României 1991

- Comisia Națională pentru Statistică – Buletin trimestrial, nr.2, 1992

- date ale Ministerului Industriei

- lipsa de resurse valutare atât la nivel central, cât și la nivelul unităților productive nu a permis efectuarea unor importuri de completare strict necesare: catalizatori, auxiliari, plastifianți, pigmenți, reactivi etc. Situația a fost agravată de “naționalizarea” valutei existente în contul agenților economici în octombrie 1991, măsură a cărei aplicare a fost sistată în mai 1992;
- un alt factor îl constituie reducerea timpului de muncă prin generalizarea săptămânii reduse de lucru, de la circa 46 de ore la 40 de ore, care nu au fost compensate de o creștere a productivității muncii în ramură. De altfel, menținerea unui decalaj relativ constant între indicii brut și cel ajustat al producției chimice indică faptul că productivitatea muncii nu s-a îmbunătățit în această perioadă, ci chiar s-a deteriorat 1991 (tabelul nr. 5);

**Tabelul nr.5 - Comparație între indicii brut
și cel ajustat al producției industriei chimice,
în perioada 1990-sem. I 1992**

-% față de media lunară 1989-

Indice	1990	1991	Iunie 1992
brut	77,7	57,1	43,4
ajustat	79,5	59,2	45,0

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică – Buletin statistic trimestrial nr. 2, 1992.

- apariția, pentru prima dată, a unor presiuni de ordin ecologic a determinat închiderea completă a unor instalații (de ex. instalația de fibre artificiale de la Suceava) sau restrângerea drastică a activității la alte uzine (de ex. Uzina de negru de fum de la Copșa Mică). Cu privire la acest aspect menționăm că unele măsuri în vederea reducerii emisiilor poluante cum ar fi: acizi anorganici, oxizii de sulf și azot, hidrogen sulfurat, substanțe organice etc. s-au luat deja în perioada analizată, dar volumul redus al fondurilor de investiții nu a permis stoparea efectelor nefavorabile asupra mediului în zonele platformelor industriei chimice și petrochimice (Onești, Borzești, Ploiești, Valea Călugărească, Copșa Mică, Govora/Râmnicul Vâlcea etc.). Totuși analiza datelor din tabelul nr. 6, referitoare la poluarea aerului în 1991 față de 1989, indică reduceri, uneori substanțiale, ale emisiilor de substanțe nocive; acestea se datorează însă și altor ramuri industriale (ex: metalurgia);

**Tabelul nr.6 - Emisii poluate înregistrate
în 1989 și 1991 în România**

- mii tone poluante-

Poluant	1989	1991
1	2	3
A. Poluare aer		
Acid clorhidric și clor	0,245	0,120
Amoniac	9	3,6
Acid sulfuric	0,18	0,09
Oxizi de azot	32	12,8
Oxizi de sulf	67,7	36,1
Oxizi de carbon	7073	3540
Fluor și compuși cu fluor	0,190	0,056
Hidrogen sulfurat	2,75	1,8
Sulfuri de carbon	7,85	4,65
B. Poluare apă		
Acid clorhidric și clor	2635	1450
Amoniac	62,70	25,00
Acid sulfuric	112,00	56,00
Ionul nitric	33,00	13,2
Suspensii	295,4	147,7
Săruri de crom	4,5	2,25
C. Poluare sol		
Șlamuri chimice	3600	1800
Cenuși de pirită și zguri diverse	185	95

Sursa: Date ale Ministerului Industriei

- distrugerea vechilor structuri organizatorice înainte ca noile mecanisme ale economiei de piață să înceapă să funcționeze a produs un adevărat haos în economia românească, perturbând grav relațiile de cooperare pe verticală între diversele sectoare, conducând la blocaje în lanț pe linia aprovizionării, desfacerii și a decontărilor financiare;
- liberalizarea prețurilor produselor industriale de la 1 noiembrie 1990, a avut ca efect creșteri dramatice de prețuri, atât în sectoarele de bază, cât și în cele prelucrătoare, conducând la escaladarea costurilor de producție practice în toate subramurile industriei chimice. Aceasta a condus în cele din urmă la o restrângere forțată a cererii pentru numeroase produse, cu efecte corespunzătoare asupra producătorilor respectiv. Menționăm că indicele prețurilor cu ridicata pe ansamblul industriei chimice ajunsese în iunie 1992 la 1215,7 față de octombrie 1990. Printre produsele cele mai afectate de această creștere menționăm produsele chimice destinate agriculturii. Este semnificativ în acest sens faptul că în 1991 agricultura a achiziționat o cantitate de

îngrășăminte de 5 ori mai mică decât media anilor '85-90, în principal datorită prețurilor exorbitante;

- accentuarea blocajului financiar cu implicații asupra reluării ciclului de producție (creșterea stocurilor la produse finite, lipsa resurselor pentru aprovizionare etc.);
- creșterea dobânzilor bancare la credite, la peste 70% le-au făcut inaccesibile pentru producție;
- escaladarea cursului valutar a condus la scăderea eficienței producției ca și a potențialului de import de materii prime (țigăi, gaze, etc.) și la creșterea prețurilor în lanț.

Ca urmare a dificultăților acumulate a continuat și în ultima parte a anului 1991 și, respectiv, prima parte a anului 1992 procesul de oprire a unor instalații, dintre care menționăm: instalațiile de acetilenă, clorură de vinil și policlorură de vinil (de la Chimcomplex- Borzești), liniile de obținere a sodiei caustice prin electroliză cu mercur (de la Oltchim – Râmnicu Vâlcea), o serie de capacități de amoniac și azotat de amoniu – uree (de la Doljchim – Craiova, Turnu – Turnu Măgurele, Azomureș – Tîrgu Mureș, Azochim – Piatra Neamț) etc.

2. Analiza situației din principalele subramuri

2.1. Produse anorganice de bază

Se poate spune că, practic la toate produsele s-a înregistrat un declin continuu al producției, ajungându-se ca la nivelul anului 1992 (estimate pe baza mediei lunare) să se realizeze sub ½ din producția anului 1989, cele mai drastice reduceri semnalându-se la acid sulfuric și negru de fum, produse la care în 1992 s-a realizat numai 25%, respective 33% din producția anului 1989. Producția de acid sulfuric se realizează într-o proporție de circa 80-90% în combinatele de îngrășăminte chimice, astfel încât evoluția acesteia este strâns legată de cea a îngrășămintelor chimice (în special a celor cu fosfor), și prin urmare, se explică prin puternica restrângere a necesarului de materii prime destinate îngrășămintelor (în primul rând apatita). Reducerile constante la produsele clorosodice și alte produse (carbit) mari consumatoare de energie au la bază, în primul rând, scăderea resurselor de energie electrică, dar și de sare (în cazul sodelor). Menționăm că lipsa resurselor energetice a condus la închiderea unor capacități de sodă caustică de la Oltchim S.A. Râmnicu Vâlcea în trimestrul I 1992.

Tabelul nr.7 - Evoluția producției principalelor grupe și produse chimice și petrochimice în România, în perioada 1989-1992

- mii tone -

	1989	1990	1991	1992	1992 față de 1989%
1	2	3	4	5	6
1. Produse anorganice de bază					
-Acid clorhidric (32)	453,0	325,5	292,7	162,4	47,8
-Acid sulfuric (100%)	1687,0	987,5	668,9	320,9	25,4
-Amoniac de sinteză	3337,0	2177,5	1374,9	1180,9	47,2
- Sodă calcinată (100% Na ₂ CO ₃)	889,0	639,6	478,4	305,2	45,8
- Sodă caustică (100% Na OH)	763,0	545,0	457,7	249,5	43,6
- Carbid (echiv. 260 l/kg)	180,0	128,6	93,6	57,7	42,7
-Negru de fum	77,0	58,5	47,4	19,2	33,2
2. Produse organice de bază					
- Etilenă	332,0	243,0	162,1	93,3	37,5
-Propilenă (100%)	260,0	180,6	108,7	59,9	30,7
- Benzen	225,0	126,7	72,0	37,6	22,3
- Toluen	234,0	124,4	71,3	42,3	24,1
- Butanoli	47,0	26,6	22,9	11,8	33,5
- Octanoli	46,0	24,9	23,3	14,3	41,4
- Fenol	90,0	63,4	40,7	19,1	28,3
- Caprolactamă	49,0	41,0	25,3	13,3	36,2
- Dimetiltereftalat	96,0	76,3	45,9	14,7	20,4
- Acrilonitril	65,0	52,8	45,6	27,3	56,0
- Metanol	391,0	231,8	140,3	...	...
- Acid acetic (100%)	41,0	22,6	14,1	7,7	25,0
3. Îngrășăminte chimice					
(100% s.a.)	2805,0	1742,0	1090,7	943,8	44,9
- cu azot	2035,0	1247,3	822,3	742,0	48,6
- cu fosfor	648,0	387,3	217,9	169,0	34,8
- cu potasiu	122,0	107,4	50,1	32,8	35,8
4. Fire și fibre chimice					
4.1. Fire și fibre artificiale	103,0	59,9	38,2	17,8	23,0
- fibre artificiale	87,0	50,1	34,0	16,6	25,4
- fire artificiale	16,0	9,8	4,2	1,2	10,0
4.2. Fire și fibre sintetice	170,0	149,2	105,6	62,0	48,6
- fibre sintetice	118,0	100,2	71,7	40,0	45,2
- fire sintetice	52,0	49,0	33,9	22,0	56,4
5. Materiale plastice și rășini sintetice					
(100%)	640,0	478,0	349,7	190,1	39,6
- Policlorură de vinil și viniliden	204,0	154,9	112,6	63,7	41,6
- Polietilenă	159,0	120,3	91,7	53,4	44,8
- Polistiren (incl. copolimeri)	30,0	17,0	13,3	6,5	28,9
- Novolacuri	15,0	17,4	11,4	5,2	46,2
- Rășini ureoformaldehice	100,0	69,8	50,7	34,3	445,7

	1989	1990	1991	1992	1992 față de 1989%
1	2	3	4	5	6
6. Cauciuc sintetic	149,0	102,0	54,6	26,8	24,0
- poliizoprenic	52,0	34,9	3,7	2,8	7,2
7. Antidăunători (100% s.a.)	33,5	19,3	10,6	6,2	24,7
8. Coloranți și pigmenți organici	13,3	10,6	7,2	3,7	37,1
9. Lacuri și vopsele	168,0	123,7	88,3	38,4	30,5
10. Detergenți	109	86,6	66,8	32,6	39,9
11. Săpunuri	29,0	33,0	24,7	7,5	34,5
12. Medicamente – mil. Lei					
1)	7656,0	5256,5	4850,9	2463,6	57,1
2)	5756,0	...	14740,7	23205,0	
				...	
- antibiotice (tone)	657	494,4	454,5	206,1	40,9
- antiseptice (tone)	...	576,9	392,0	23,4	4,1
- sulfamide (tone)	...	142,3	69,4	17,5	12,3
- antipiretice (tone)	120,3	179,6	118,3	98,3	3)
- vitamine (tone)	...	98,2	71,3	54,2	55,2
- antidiabetice (tone)	...	62,7	58,8	12,0	19,1

x) 9 luni

1) în prețuri comparabile;

2) în prețuri curente;

3) față de 1990;

Sursa: anexa nr.1

Menționăm că deși au început unele acțiuni de re tehnologizare și modernizare, cum ar fi la: instalația de electroliză III de la Chimcomplex – Borzești (1992); linia de acid clorosulfonic și oleum de la Romfoschim S.A. – Valea Călugărească (1991 și 1992); diferite instalații de amoniac de la Doljchim S.A. Craiova (1992), Azochim S.A.- Piatra Neamț (1992), Sofert S.A. Bacău (1992), Turnu S.A. – Turnu Măgurele etc., acestea sunt încă timide, dar pot explica, într-o oarecare măsură, și reducerile de producție din perioada analizată.

2.2. Produse organice de bază

Nivelul în continuă scădere al prelucrării țițeiului (care în 1992 a reprezentat circa 1/3 din cel prelucrat în 1989) explică reducerile puternice ale producției unor materii prime organice de bază pentru industria petrochimică și chimică, cum ar fi olefinele (etilenă, propilenă) și aromatele (benzen, toluen, xileni), rezultate în industria de rafinare. De asemenea, se manifestă reduceri importante la producțiile intermediarilor organici, utilizați în producția de fire și fibre sintetice (dimetiltereftalat, caprolactamă, acrilonitril). Deficitul din aprovizionarea cu gaz metan explică reducerea producției de metanol (ca și pe cea de amoniac – de la produse anorganice). În 1992 la Viromet S.A. – orașul Victoria s-a început prima etapă de modernizare a instalației de metanol IV.

2.3. Îngrășăminte chimice

Producția de îngrășăminte chimice s-a redus ajungând să reprezinte în 1992 circa 45% din producția anului 1989. Cele mai afectate sunt producțiile de îngrășăminte cu fosfor și cu potasiu, bazele în totalitate pe materie primă din import (apatită, fosforită, potasă, sulf). Astfel, dacă în cazul îngrășămintelor cu azot, gradul de utilizare a capacităților în funcțiune în 1990 a ajuns la 45% în 1992, la îngrășămintele cu potasiu acesta a ajuns la 36,6%, iar la cele cu fosfor la numai 26%, reducându-se sensibil eficiența producției. Este de remarcat însă faptul că, în cazul produselor cu azot, s-au apelat în anul 1991 și 1992 la prelucrarea metanului în sistem de procesare pentru a putea menține o parte pe cât posibil mai ridicată a capacității în stare de producție. Astfel, în anul 1991 circa 34% din producția de îngrășăminte cu azot s-a realizat în procesing, iar în 1992 (în 9 iunie) ponderea aceasta s-a majorat cu 13% față de anul precedent. De asemenea, ținându-se cont de necesitatea fertilizării solului, s-a redistribuit, pe cât posibil, cota de gaz metan pe țară, oferindu-se o cotă suplimentară acestei ramuri. Cu toate aceste eforturi, producția s-a redus sensibil, iar faptul nu este urmarea unei strategii de restructurare a întregii industrii chimice și petrochimie, deoarece toate grupurile de produse, atât de chimie de mare tonaj, cât și de chimie fină au cunoscut un o perioadă de declin important.

Deoarece îngrășămintele chimice reprezintă grupa de produse chimice situată, de regulă, pe poziția secundă (după produsele anorganice) în producția României, și care continuă totuși să dețină ponderi importante în exportul ramurii, fiind unul dintre principalele sectoare aducătoare de vize, au considerat utilă prezentarea evoluției producției, pe cei 11 agenți economici existenți, în perioada 1990-1992 nouă luni (tabelul nr.8).

Tabelul nr. 8 - Producția de îngrășăminte chimice în perioada 1990-1992¹⁾

- mii tone s.a. -

Agent economic	1990	1991	1992
TOTAL	1742,0	1090,7	943,8
Azomureș S.A. Tîrgu Mureș	420,6	307,7	232,0
Turnu S.A. Turnu Măgurele	360,3	232,2	156,5
Doljchim S.A. Craiova	261,0	199,0	82,4
Amonil S.A. Slobozia	189,8	94,2	129,0
Sofert S.A. Bacău	179,9	136,0	83,9
Azochim S.A. Piatra Neamț	78,7	33,9	31,6
Fertilchim S.A. Năvodari	74,4	44,6	25,7
Archim S.A. Arad	71,4	-	-
Nitramonia S.A. Făgăraș	46,6	12,8	19,2
Fibrex SA Săvinești	37,1	23,0	9,8
Romfoschim SA Valea Călugărească	22,2	7,3	16,3

1) 9 luni

Sursa: Date ale Ministerului Industriei

2.4. Fire și fibre chimice

Producția de fire și fibre artificiale, care deținea circa 38% din total fire și fibre chimice în 1989, s-a redus dramatic, în acest caz deteriorarea generală a industriei chimice fiind poate cel mai puternic afectată de impactul ecologic (Famos S.A. Suceava s-a închis complet). Cel mai important producător de fire și fibre artificiale, Dunacor S.A. Brăila (care a realizat 80% din producția totală în 1990), și-a redus producția în perioada 1990-1992 de peste 4 ori, ajungând ca în 1992 gradul de utilizare a capacității de producție în funcțiune în 1990-1991, să se reducă la sub 20% în 1992.

Producția de fire și fibre sintetice a cunoscut o evoluție ceva mai favorabilă atât comparativ cu cea de fire și fibre artificiale, cât și față de alte categorii de produse chimice. Cu toate acestea, nivelul producției realizate în 1992 s-a situat la sub 50% față de cel din 1989. Produsele poliesterice (în care predomină producția de fibre) continuă să dețină poziția de lider (circa 53-54% din total), urmate cu ponderi aproximativ egale de fibrele PNA (melană) și cele poliamidice (în special fire).

Până în prezent se semnalează preocupări de re tehnologizare și modernizare doar la fibrele și firele melana (PNA). Astfel, la Melana S.A. Săvinești s-a trecut la modernizarea instalației de filare (de la fabrica melană IV), re tehnologizarea instalației de transformare cablu în pale a fibrelor (de la instalațiile III și IV) și modernizarea fazei de recuperare a monomerilor la instalațiile de polimerizare. Acțiunile inițiate la acest agent economic conduc la: reducerea consumurilor specifice (monomeri, energie electrică, apă demineralizată), valorificarea superioară a fibrelor melana și reducerea costurilor de producție.

2.5. Materiale plastice (inclusive rășini)

În cadrul producției de materiale plastice, inclusive rășini sintetice, cele mai drastice reduceri s-au înregistrat la polistiren și polipropilenă, în directă legătură cu situația ofertei de materii prime (propilenă, etilbenzen, stiren), în cazul propilenei necesare pentru obținerea, prin polimerizare, a polipropilenei, pe lângă dificultățile generale legate de insuficiența țigeteiului pentru produse petrochimice de bază, se adaugă și cele întâmpinate la producerea propilenei prin piroliză, proces puternic energointensiv. Există deja preocupări de reducere a consumului. Astfel, la Petromidia SA Constanța, prin modernizările efectuate, în colaborare cu firma americană Mark Rich, la instalațiile de distilare atmosferică și în vid s-au obținut, pe lângă randamentele superioare la produsele petroliere și creșterea randamentului la obținerea propilenei de la 0,7% la 0,96%. Se constată însă că, până în prezent, atât producția de monomeri, cât și cea de polimeri este în scădere, cu efecte negative asupra

eficienței producției, capacitățile de producție fiind utilizate mult sub valorile nominale (41% la policlorură de vinil în 1992 față de capacitatea în funcțiune în 1990-1991, circa 30% la polietilenă și sub 3% la polipropilenă. O serie de linii de producție au fost chiar închise. Astfel, în trimestrul I 1992, la Chimcomplex Borzești s-au oprit, din lipsă de resurse energetice instalațiile de PVC și de clorură de vinil monomer.

2.6. Cauciuc sintetic

Cauciucul sintetic se numără printre categoriile de produse cu evoluția cea mai defavorabilă în perioada analizată, fapt explicabil, în mare parte, prin reducerea activității sectoarelor consumatoare de produse din cauciuc, atât anvelope, cât și articole tehnice. Astfel, numai în perioada 1989-1990, producția de autovehicule (turisme, autobuze, troleibuze, autocamioane) s-a redus cu peste 40% (de la 157 mii buc. în 1989, la circa 91 mii buc.), în mod corespunzător s-a redus și producția globală de anvelope.

Sectorul anvelopelor este principalul consumator de cauciuc sintetic (circa 60% din producție), dar trebuie remarcată și reducerea activității din minerit care afectează în special cererea de benzi de transport, ca și scăderea cererii pentru curele de transmisie și benzi de transport la mașinile agricole, datorită lipsei fondurilor financiare. Dintre principalele tipuri de cauciuc sintetic produse în România, înscrise în majoritate în cadrul sorturilor de uz general, cel mai spectaculos declin îl înregistrează producția de cauciuc poliizoprenic, produs de către Carom SA Onești și Petrobrazi SA. La Carom se utilizează o tehnologie rusească depășită (peste 20 de ani), iar la Petrobrazi – tehnologie românească. Ambele tehnologii sunt neeficiente, producătorii nerezolvând să-și acopere costurile de producție. Ca urmare, în 1991 aceștia au produs doar sporadic tipul poliizoprenic, în 1992 SC Petrobrazi a trecut în conservare capacitatea, iar principalul producător, Carom SA a hotărât să renunțe complet la producerea cauciucului poliizoprenic, în prezent analizându-se posibilitatea re tehnologizării capacității, în vederea trecerii la producerea de cauciuc stirenbutadienic (SBR) prin tehnologia în soluție. Menționăm că închiderea capacităților de cauciuc poliizoprenic, a cărui producere s-a dovedit necompetitivă în raport cu cauciucul natural, se înscrie în tendința manifestată în țările vest-europene încă de la sfârșitul anilor '70 începutul anilor '80. Astfel, Franța și Italia au renunțat complet la producerea de cauciuc poliizoprenic, iar Olanda și-a diminuat capacitatea cu circa 40%, cauciucul poliizoprenic scăzând de la peste 34% în 1989-1990, la numai circa 10% în 1992, în favoarea cauciucului butadien-stirenic (SBR), care, menținându-se în continuare pe poziția de lider, și-a consolidat-o (de la 54% la peste 60%).

2.7. Antidăunători

Producția de antidăunători este în continuare scădere, fenomen în totală neconcordanță cu cerințele reale ale agriculturii, dar explicabil, în mare parte totuși, prin cererea scăzută datorită lipsei mijloacelor financiare ale beneficiarilor. Dacă la alte produse reducerea cererii interne, din diverse motive, poate fi parțial compensată prin exporturi, în cazul antidăunătorilor românești această posibilitate este extrem de redusă, deoarece aceștia sunt, în general, produse depășite, din primele generații de antidăunători, în mare parte interzise în țările occidentale.

2.8. Coloranți, lacuri și vopsele

Producția de coloranți și pigmenți organici sintetici, ca și cea de lacuri și vopsele, s-a redus sensibil în perioada 1989-1992 pe fondul dificultăților generale întâmpinate de toată industria chimică. Una dintre cauzele care stau la baza acestei situații o constituie necesarul ridicat de materii prime și intermediari din import, care implică eforturi valutare considerabile. Din circa 120-150 de materii prime și intermediari utilizați în producerea de lacuri și vopsele, circa 90 de produse provin din import. Reducerea substanțială a producției de lacuri și vopsele, de 2,4 ori global, numai în perioada 1990-1992 (cu reduceri mai mari la marii producători Azur-Timișoara, Policolor-București, Spumoplast-Craiova etc.) a condus, implicit, la scăderea eficienței producției, gradul de utilizare a capacităților de producție (în funcțiune în 1990) fiind situat, de regulă, la valori sub 30% în 1992: Policolor S.A. București (35,7%), Sinteza S.A. Oradea (16,7%), Victoria S.A. Târgoviște (27%), Spumoplast S.A. Craiova (6,7%), Apollo S.A. Galați (23,9%).

2.9. Detergenți și săpunuri

În producția de detergenți sunt implicați 6 producători care realizează cu prioritate detergenți pudră pentru textile și, în proporție scăzută, detergenți pudră pentru textile și, în proporție scăzută, detergenți lichizi tot pentru textile. Dero S.A. Ploiești continuă să dețină poziția de lider, dar producția acestuia s-a redus de la 36 mii tone în 1989 la circa 12-13 mii tone în 1992, reduceri mult mai drastice ale producției fiind semnalate la Marchim SA Mărășești și Romtensid SA Timișoara (tabelul nr.9). Principala cauză care stă la baza acestei involuții o constituie lipsa unor materii prime de bază atât din cadrul produselor tensioactive (liniar-alchilbenzen), cât și al agenților de dedurizare (zeoliți etc.).

Tabelul nr. 9 - Producția de detergenți, pe agenți economici, în perioada 1989-1990

- mii tone -

	1989	1990	1991	1992 ^{x)}
TOTAL	109	86,6	66,8	32,6
- Dero SA Ploiești	36,1	31,6	25,4	9,6
- Marchin SA Mărășești	30,1	21,8	14,3	3,6
- Romtensid SA Timișoara	21,4	16,7	11,9	3,7
- Metadet SA Fălțiceni	11,0	8,9	10,5	3,0
- Apollo SA Galați	9,5	5,9	3,9	0,9
- Napochim SA Cluj-Napoca	1	1,2	0,5	0,1
- Farmec SA Cluj-Napoca	-	0,5	0,3	-

x) 9 luni

Sursa: Date ale Ministerului Industriei

Având în vedere ponderea redusă a detergenților lichizi, în 1992 s-au inițiat unele acțiuni în vederea realizării acestora. Astfel, la Dero S.A. a început modernizarea unei instalații de condiționat detergenți lichizi, iar la Metadet S.A. a trecut la dotarea cu o linie de ambalare a detergenților lichizi.

Producția de săpunuri s-a majorat inițial de la 29 mii tone în 1989 la 33 mii tone în 1990, scăzând ulterior la circa 25 mii tone în 1991, iar în 1992 s-a înregistrat cea mai drastică reducere ajungându-se, la circa 10 mii tone, datorată, în principal, scăderii producției de săpun de toaletă (și semitoaletă), de la 20,6 mii tone în 1989 la până la 4 mii tone în 1992.

2.10. Medicamente

Producția globală de medicamente se raportează valoric, astfel încât, în prețuri comparabile, rezultă o reducere a acesteia cu peste 40%, în timp ce în prețuri curente a apărut o majorare a valorii producției de peste 5 ori în 1992 față de 1989. Considerăm mai utilă și corectă analizarea rezultatelor principalelor grupe de medicamente realizate în perioada 1990-1992, care indică o menținere a producției de antipiretice în această perioadă (98,3% în 1992 față de 1990), scăderi la circa jumătate a producțiilor de antibiotice (55,6%) și vitamine (55,2%) și reduceri drastice la antiseptice (64,1%), sulfamide (12,3%) și antidiabetice (19,1%).

Trebuie totuși arătat că, în anul 1992 cele mai multe acțiuni de rețehnologizare se semnalează în domeniul medicamentelor, care au început să permită diversificarea producției, încadrarea în normele internaționale de calitate și creșterea productivității muncii. Dintre cele mai importante acțiuni în acest sens semnalăm:

- dotarea cu instalație automată pentru format și ambalat supozitoare la Antibiotica S.A. Iași, conducând la creșterea productivității (26.000

bucăți/oră) în condiții de încadrare în normele internaționale de calitate;

- modernizarea instalațiilor de spălat flacoane pentru dextran, la Sicomed S.A. București (se pot spăla 3200 flacoane/oră și se asigură calitatea);
- dotarea secției de condiționarea uscată cu mașină automată de ambalat blistere (200 blistere/minut, ambalaje moderne, mod de prezentare și conservare competitiv) – tot la Sicomed S.A.

Evoluția industriei chimice românești în ultimii trei ani nu prezintă semne reale de trecere la restructurarea acesteia în conformitate cu tendințele pieței internaționale și cerințele economiei naționale. Se poate spune că, față de situația din țările occidentale vest-europene și chiar unele țări ex-socialiste, în România s-a deteriorat poziția deținută, la majoritatea produselor chimice, după cum rezultă și din analiza comparativă a indicatorului producției pe locuitor (anexa nr.3). Este semnificativ în acest sens cazul acidului sulfuric, produs de bază pentru o industrie chimică sănătoasă, care a ajuns la numai 18 kg/loc, în România, față de valori situate, de regulă, la peste 50-70 kg/locuitor în alte țări. Situații similare se semnalează și la alte produse chimice de bază, în special la olefine (etilenă, propilenă) și arome și, într-o măsură mai redusă, la sodă caustică. În cadrul produselor cu grad mai înalt de prelucrare se înregistrează, de asemenea, decalaje mărite. Astfel, dacă la materiale plastice ne situăm deja în 1989 mult sub nivelurile din țările occidentale, din Cehoslovacia și Ungaria (27,6 kg/loc. – România, față de 146,4 kg – Germania, 76 kg – Franța, 120 kg – Austria, 76 kg – Cehoslovacia etc.), în 1992 nivelul producției pe locuitor în România a scăzut de peste două ori, la circa 11 kg. Situații similare se semnalează și la alte grupe de produse, atât din cadrul chimiei de tonaj mediu, cât și al chimiei fine (detergenți, lacuri și vopsele, coloranți etc.).

**EVOLUȚIA PRODUCȚIEI FIZICE ÎN INDUSTRIA CHIMICĂ LA PRINCIPALELE
GRUPE ȘI PRODUSE CHIMICE ÎN PERIOADA 1989-1992^{x)}**

	1989	1990	1991	1992 ^{x)}	- tone -
1	2	3	4	5	
1. Produse anorganice de bază					
- clor	...	337.001	252.910	138.519	
- sulf	...	5.994	4.104	5.331	
- apă oxigenată	...	5.743	5.586	3.700	
- acid clorhidric (32%)	453.000	325.505	292.713	162.414	
- acid sulfuric (100%)	1.687.000	987.523	668.882	320.881	
- amoniac de sinteză	3.337.000	2.177.516	1.374.850	1.180.936	
- sodă caustică (100% NaOH)	763.000	544.897	457.657	249.461	
- sodă calcinată (100% Na ₂ CO ₃)	889.000	639.612	478.358	305.151	
- carbid (în ectiv. 260 l/kg)	180.000	128.562	93.580		
- negru de fum	77.000	58.485	47.392	19.185	
2. Produse organice de bază					
- etilenă	332.000	243.018	162.086	93.260	
- propilenă (100%)	260.000	180.559	108.667	59.944	
- benzen	225.000	126.725	72.017	37.628	
- toluen	234.000	124.449	71.327	42.347	
- etilbenzen	...	50.946	24.185	14.480	

1	2	3	4	5
-stiren	...	33.964	21.736	10.602
-butanoli	47.000	26.586	22.929	11.765
-octanoli	45.000	24.919	23.297	14.335
-fenoli	90.000	63.369	40.682	19.098
-caprolactamă	49.000	41.037	25.310	13.315
-dimetiltereftalat	96.000	76.285	45.897	14.718
-acrilonitril	65.000	52.760	45.605	27.265
-acetona	-	36.713	23.610	11.630
-metanol	391.000	231.828	140.289	...
-acid acetic (100%)	41.000	22.588	14.102	7.690
-stearină	-	6.163	4.278	...
-oleină	-	1.652	1.365	925
3. Îngrășăminte chimice (100% ș.a.)				
3.1. - cu azot (100% ș.a.)	2.375.000	1.741.967	1.090.671	943.834
3.2. - cu fosfor (100% ș.a.)	2.335.000	1.247.291	822.743	741.998
3.3. - cu potasiu (100% ș.a.)	645.000	387.282	217.869	169.042
	1.022.000	107.394	50.059	32.794
4. Fire și fibre chimice				
4.1. - Fire și fibre artificiale	275.000	209.135	143.746	79.835
- Fibre artificiale	155.000	59.931	38.186	17.830
- celulozice, vâscoză tip bumbac	80.000	50.123	33.952	16.643
- celulozice, vâscoză tip lână		41.216	29.997	14.646
- Fire artificiale	16.000	8.907	3.955	1.995
		9.808	4.234	1.187

1	2	3	4	5
- fire, vîscoză normală	...	4.078	1.867	1.091
- fire vîscoză de mare rezistență	...	5.730	2.367	96
4.2. Fire și fibre sintetice	170.000	149.204	105.560	62.005
Fibre sintetice	118.000	100.182	71.688	39.979
- fibre PA (relon)	...	5.258	3.741	2.154
- fibre PES	...	59.579	43.551	23.537
- fibre PNA (melană)	...	35.333	24.396	14.288
Fire sintetice	52.000	49.022	33.872	22.026
- fire PA (relon)	...	26.817	18.019	10.382
- fire PES	...	19.405	13.252	9.865
- fire PNA (melană)	...	2.800	2.601	1.779
5. Materiale plastice și rășini				
sintetice (100%)	640.000	477.959	349.716	190.142
- policlorură de vinil și viniliden	204.000	154.867	112.583	63.734
- polietilene	159.000	120.268	91.732	53.435
- de joasă densitate	...	70.462	48.756	32.728
- de înaltă densitate	...	49.806	42.976	20.707
- polipropilenă	...	7.022	2.243	1.421
- polistiren (inclusiv copolimeri)	30.000	16.972	13.328	6.503
- rășini fenol-formaldehide	...	20.228	13.687	5.730
- tip novolac	15.000	17.374	11.386	5.160
- tip bachelită	...	2.854	2.301	570

1	2	3	4	5
- rășini ureo-formaldehide	100.000	69.754	50.689	34.288
6. Cauciuc sintetic	149.000	102.045	54.583	26.835
- poliizoprenic	52.000	34.914	3.664	2.845
- nitrilic	-	2.790	3.298	990
- polibutadienic	-	4.854	2.660	4.305
- butadien-stiren	-	55.453	41.785	16.209
7. Antidăunători (100% ș.a)	33.452	19.335	10.587	6.160
- insecticide	-	3.217	1.733	1.123
- fungicide	-	9.149	6.634	3.074
- erbicide	-	6.937	2.218	1.950
8. Coloranți și pigmenți org.	13.327	10.634	7.193	3.656
9. Lacuri și vopsele	168.000	123.694	88.303	38.403
10. Medicamente mii lei -1)	5.756.000	5.256.456	4.850.893	2.463.554
-2)		14.740.729	23.204.971	
- antibiotice - tone	657	494,4	454,5	206,1
- antidiabetice - tone	-	62,7	58,8	12,0
- antipiretice - tone	-	120,3	179,6	118,3
- antiseptice - tone	-	576,9	392,0	23,4
- vitamine - tone	-	98,2	71,3	54,2
- sulfamide - tone	-	142,3	69,4	17,5

1	2	3	4	5
11. Detergenți (100% ș.a)	14.622	86.603	66.816	32.594
12. Săpun	29.000	33.068	24.735	7.509
- săpun de rufe (ech. 60% gr.)	8.400	17.019	13.647	2.879
- săpun de toaletă și semitoaletă	20.600	14.426	9.818	3.817

x) 9 luni

SURSA: Date ale Ministerului Industriei

Anexa nr. 2

SITUAȚIA COMPARATIVĂ A PRODUCȚIEI UNOR PRODUSE/GRUPE DE PRODUSE CHIMICE ÎN DIFERITE ȚĂRI FAȚĂ DE ROMÂNIA

PRODUSUL	ROMÂNIA 1989	GERMANIA 1992 ^{x)}	FRANȚA	ITALIA	MAREA BRITANIE	SPANIA	AUTUNTRIA	FINLANDA	Cehoslovacia	POLONIA	- mii tone -		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	13
Produse anorganice													
- Acid clorhidric (100%)	145,0	52,0	955,6	616	634,9	166,4	173,9 ¹⁾	...	7,3	76,1	34,2	65,2	65,2
- Acid sulfuric (100%)	1687,0	320,9	3249,4	4145,6	3212,7	2151,5	3312	...	1129	1142	482	3115	3115
- Amoniac	3337,0	1180,9	2073,9	1473,5	1760,5	...	671	...	54	797	681	941	941
- Sodă calcinată (100%)	889,0	305,2	1439,9	...	617	...	817	...	...	112	...	985	985
- Sodă caustică (100%)	763,0	249,5	3342,4	1528,3	1178,2	...	673	...	219	337	193	434	434
- Carbida	180,0	...	437	91	...	...	56	...	4	68	...	396	396
- Negru de fum	77,0	19,2	400,9	269,8	202,3	...	65,9	...	...	54,8	...	45,2	45,2
Produse organice													
- Etilenă	332,0	93,3	2987,8	2522,4	1463,2	1971	1013,8	...	...	641	261,6	322,1	322,1

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
- Propilenă													
(100%)		260,0	59,9	1732,0	1578,2	773,9	795,0	688,3	...	...	297,3	178,6	201,7
- Benzen		225,0	37,6	1561,5	668,5	656,2	1041,9	276,8	...	...	338,4	101,8	273,3 ¹⁾
- Toluen		234,0	42,3	416,8	33,6	153,3	108,0 ¹⁾	181,6 ¹⁾	...	...	55,4	101,1	107,7
- Metanol		391,0	...	696,1	...	...	...	...	...	...	...	63,5	...
- Acid acetic													
(100%)		41,0	-7,7	317,9	...	45,0	...	22,6 ¹⁾	...	5,1	22,2	...	22,5
Îngrășăminte chimice													
(100%)		2805,0	943,8	3386,4	3621,4	1561,1	1612	2063,6	315	484	891,5	811	22588,6
- cu azot		2035,0	742,0	787,8	1460	1164,6	952,0	966,7	230	270	611,3	591,2	1642,6
- cu fosfor		648,0	169,0	307,2	962	266	172	368,2	85	214	280,2	220	946
- cu potasiu		122,0	32,8	2291,4	1199,4	130,5	488	728,7	...	...	...	...	...
Fire și fibre chimice		273,0	79,8	2785,0	167,0	574,9	240,0	294,4	153,4	65,0	178,4	24,5	196,6
- artificiale		103,0	17,8	129,0	2,0	35,0	55,0	40,0	136,0	64,8	46,4	4,3	61,7
- sintetice		170,0	62,0	2656,0	165,0	539,9	185,0	254,9	17,4	0,2	132,0	20,2	134,9
Materiale plastice													
(inclusiv rășini sintetice)		640,0	190,1	9078	4259	2910	2032	1934	919	415	1186	643	721
Cauciuc													
sintetic		149,0	22,9	507,5	589,6	295,0	311,6	72,0	5,0	17,0	75,7	...	125,1
Detergenți		109,0	32,6	...	667,1	...	1415,0	1222,1 ¹⁾	138,4	84,3	97,8	110,2	261,8
Săpunuri		33,1 ³⁾	7,5	112,8	121,9	...	...	40,4 ¹⁾	7,9	5,6	36,5	19,4	69,7

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Coloranți și													
pigmenți													
organici	13,3	3,7	152,9	48,4	16,3	56,0 ¹⁾	41,3 ¹⁾	...	0,9	16,4	0,1	18,2	
Lacuri și													
vopsele	168,0	38,4	1417,8	709,0	732,0	550,0	354,0	128,5	102,0	160,0 ²⁾	1150 ²⁾	400 ²⁾	

x) 9 luni

1) în 1988

2) în 1991

3) în 1990

SURSA: - U.N. Industrial Statistics, vol. II. Commodity Production Statistics, New York 1991.

- Chemical & Engineering News, 24 iunie 1991.

- Farbe + lack nr.8/1990.

- Chemical Week, 14 oct. 1992

- FAO Yearbook, Fertilizer, vol. 39, 1989.

Anexa nr. 3

SITUAȚIA COMPARATIVĂ A PRODUCȚIEI PE LOCUTOR LA O SERIE DE PRODUSE CHIMICE ÎN DIFERITE ȚĂRI FAȚĂ DE ROMÂNIA

PRODUSUL	ROMÂNIA 1989	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
				GERMANIA	FRANȚA	ITALIA	MAREA BRITANIE	SPANIA	AUSTRIA	FINLANDA	CEHOSLOVACIA	UNGARIA	POLONIA
			1992 ^{*)}										
Produse anorganice													
Acid clorhidric (100%)	6,26	3,0	15,4	12,3	11,0	2,9	4,5	...	1,47	4,87	3,23	6,2	...
Acid sulfuric (100%)	72,9	18,4	52,4	73,8	55,9	37,6	85,2	...	227,6	73,0	45,6	82,3	...
Amoniac	144,1	67,9	33,5	26,2	30,6	...	17,3	...	10,9	51,0	64,4	51,3	...
Sodă calcinată (100%)	38,4	17,5	23,2	...	10,7	...	21,0	...	...	7,2	...	26,0	...
Sodă caustică (100%)	33,0	14,3	53,9	27,2	20,5	...	17,3	...	44,2	21,5	18,2	11,5	...
Carbid	7,8	...	7,0	1,62	...	...	1,44	...	0,81	4,3	...	10,5	...
Negru de fum	3,3	1,10	6,5	4,8	3,5	...	1,7	...	...	3,5	...	1,2	...
2. Produse organice													
Etilenă	14,3	5,36	48,2	44,9	25,4	34,4	26,1	...	...	41,0	24,7	8,5	...

- kg -

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Propilenă (100%)	11,2	3,44	27,9	28,1	13,5	13,9	17,7	...	...	19,0	16,9	5,3
Benzen	9,7	2,16	25,2	11,9	11,4	18,2	7,1	...	...	21,6	9,6	7,2 ²⁾
Toluen	10,1	2,43	6,7	0,6	2,67	1,9 ²⁾	4,7 ²⁾	...	...	3,5	9,6	2,8
Metanol	16,9	...	11,2	...	...	...	...	...	...	4,1	...	...
Acid acetic (100%)	1,8	0,44	5,1	...	0,78	...	0,58 ²⁾	...	1,03	1,42	...	0,60
3. Îngrășăminte chimice												
(100% ș.a.)	121,2	54,2	54,6	64,5	27,1	28,2	53,1	41,3	97,6	57,0	76,7	68,4
- cu azot	87,9	42,6	12,6	26,0	20,2	16,6	24,9	30,2	54,4	39,1	55,9	43,4
- cu fosfor	28,0	9,7	5,0	17,1	4,6	3,0	9,5	11,1	43,2	17,9	20,8	25,0
- cu potasiu	5,3	1,89	37,0	21,4	2,3	8,5	18,7					
4. Fire și fibre chimice	11,8	4,58	44,9	3,0	10,0	4,2	7,6	20,1	13,1	11,4	2,32	5,2
- artificiale	4,5	1,02	2,08	0,04	0,6	1,0	1,02	17,8	13,06	3,0	0,41	1,6
- sintetice	7,3	3,56	42,8	2,93	9,4	3,2	6,6	2,3	0,04	8,4	1,91	3,6
5. Materiale plastice și rășini												
sintetice	27,6	10,9	146,4	75,8	50,6	35,5	49,7	120,6	83,7	75,8	60,8	19,0
6. Cauciuc sintetic	6,4	1,32	8,2	10,5	5,1	54	1,85	0,66	3,4	4,8	...	3,3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
7. Coloranți organici sintetici												
	0,57	0,21	2,47	0,86	0,28	1,0 ²⁾	1,06 ²⁾	...	0,18	1,04	0,01	0,48
8. Lacuri și vopsele												
	7,3	2,21	22,9	12,6	12,7	9,6	9,1	16,9	20,6	10,2 ³⁾	14,2 ³⁾	10,5
9. Detergenți												
	4,7	1,87	...	11,9	...	24,7	31,5 ²⁾	18,2	17,0	6,3	10,4	6,9
10. Săpunuri												
	1,4 ⁴⁾	0,43	1,82	2,17	...	...	1,04 ²⁾	1,04	1,12	2,3	1,83	1,84

1) calculat pe baza mediei primelor 9 luni

2) 1988;

3) 1991;

4) 1990.

SURSA: anexa nr. 2 și U.N.Monthly Bulletin of Statistics, oct. 1991.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
Nr. 21/1993**

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

SUMAR

INTERVENȚIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂȚII ECONOMICE ÎN UNELE ȚĂRI DEZVOLTATE - EXPERIENȚE, REZULTATE - JAPONIA _____	519
Prefață.....	519
Japonia.....	520
1. Rolul statului în dezvoltarea și modernizarea economiei.....	520
2. Instituții implicate în orientarea activității economice	525
3. Strategia și politicile economico-sociale.....	531
3.1. Strategia de dezvoltare	531
3.2. Politica economică	532
3.3. Politica socială	539
4. Instrumente și pârghii generale de orientare a activității economice	540
4.1. Planificarea și conducerea guvernamentală	540
4.2. Pârghii folosite de către guvern	543
5. Concluzii	545

INTERVENȚIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂȚII ECONOMICE ÎN UNELE ȚĂRI DEZVOLTATE - EXPERIENȚE, REZULTATE - JAPONIA

**Dr. Ioan BRATU
Delia COJOCARU**

Prefață

Studiul de față face parte dintr-o cercetare mai amplă efectuată în cadrul Institutului de Economie Națională, privind intervenția statului în orientarea activității economice în unele țări dezvoltate. El își propune să prezinte experiența Japoniei referitoare la implicarea statului, respective a guvernului, în desfășurarea activității economico-sociale.

Menționăm că, deși în Japonia – ca de altfel și în alte țări cu economie modernă – mecanismele pieței joacă un rol hotărâtor în reglarea activității economice, totuși statul constituie o componentă de bază a sistemului economic, aducând o contribuție de seamă la corectarea disfuncțiilor pieței și la asigurarea desfășurării normale a activității economico-sociale.

Intervenția statului derivă direct din slăbiciunile și eșecurile mecanismelor pieței, din necesitatea prevenirii și eliminării dezechilibrelor de tot felul cu care se confruntă economia modernă, cărora nici un organism privat nu poate să le facă față.

Problema raporturilor dintre stat și economie a suscitat și suscită, în gândirea economică de peste două secole, ample discuții și controverse.

Dacă în prezent unele funcții generale ale statului nu pot fi integral contestate, aria și intensitatea intervenției sale, ca și varietatea modalităților folosite, diferă de la o țară la alta și chiar de la o perioadă la alta.

Autorii sunt conștienți de limitele investigațiilor realizate, însă au încercat ca prin acest studiu să aducă o contribuție modestă la clarificarea raporturilor dintre stat și economie, care să servească la elaborarea și implementarea programului de tranziție a României la economia de piață.

JAPONIA

Între țările cu o economie de piață modernă, în care statul a jucat un rol important în orientarea activității economice, se înscrie și Japonia.

Japonia este o țară insulară, cu zăcămintele minerale foarte sărace și cu o populație relativ numeroasă (123 milioane de locuitori), pe o suprafață destul de restrânsă (377,7 mii kmp.) puternic dependentă de comerțul exterior¹⁾. Datorită acestor caracteristici, precum și a altora, implicarea statului în economia japoneză are o îndelungată tradiție.

1. Rolul statului în dezvoltarea și modernizarea economiei

Plecând de la structuri economico-sociale feudale, Japonia a reușit să se înscrie rapid, prin industrializare, pe drumul modernizării capitaliste.

Prima decizie crucială a Japoniei – adoptată de stat în 1968 – a fost aceea de a avea un anumit tip de structură industrială. Când statul Japonez și-a propus o industrializare rapidă era conștient că are nevoie de capitala care nu trebuia să vină din afară, pentru a-și prezenta mult prețuita independență. În acest scop, statul a trebuit să organizeze economia, pentru a-și genera singură capitalul de care avea nevoie, recurgându-se și la politica monetară a yenului des valorizat. Insuficiența resurselor financiare interne a impus atragerea capitalului străin, atât sub formă de împrumuturi de stat cât și prin investiții străine.

Toate acestea au impus ca statul japonez să joace un rol decisiv în procesul de modernizare capitalistă, în general, și al industrializării, în special, înlocuind astfel firava acumulare internă de capital și slaba inițiativă particulară²⁾.

În Japonia s-au format încă de la începutul revoluției industriale, puternice concentrări industrial-bancare în care, inițial statul a jucat un rol decisiv, iar ulterior și-a păstrat un loc mai puțin semnificativ. Ele au devenit puternice „Zaibatsu”, mai ales în ramuri care solicitau mari investiții, așa cum sunt industria metalurgică sau constructoare de mașini.

Problema cadrelor necesare noii industrii a fost la fel de importantă ca și capitalul financiar. Ea a fost soluționată, atât prin trimiterea unui mare număr de tineri la specializare în străinătate cât și prin înființarea unei rețele existente de școli profesionale și a organizării învățământului superior pe baze moderne.

¹⁾ *Facts and Figures of Japan, 1991, Edition Foreign Press Center, Tokyo, p.30.*

²⁾ *Radu Vasile, Economia mondială, drumuri și etape ale modernizării, Editura Albatros, București, 1987, p.149.*

Creșterea economică generală s-a datorat modernizării agriculturii, în care statul a jucat un rol de seamă, prin acordarea de credite agricole în condiții destul de favorabile, precum și facilitarea de către stat a prelucrării mătăsii (cu bani sprijin tehnic, plantații de duzi) în ateliere sau manufacturi. De altfel, atât mătasea brută, cât și textilele de mătase, au fost singurile produse industriale japoneze, care au putut să se impună pe piața externă, obținându-se prin ele venituri importante, utilizate eficient de statul japonez în efortul său de industrializare. Apoi s-a dezvoltat industria bumbacului pe baza mașinistei.

Efortul industrial al statului japonez nu s-a oprit la industria ușoară. Deși nu a reținut resurse naturale și a resimțit lipsa de capital, Japonia s-a orientat rapid spre dezvoltarea industriei grele. Din veniturile obținute din export (mătase și bumbac, s-au putut cumpăra importante cantități de minereuri de fier și cărbune. S-au înființat mari companii metalurgice, constructoare de mașini și șantiere navale, cu sprijinul direct sau indirect (prin lansarea de comenzi, pe termen lung) al statului, căci, în general, piața internă nu a putut sprijini serios aceste ramuri.

În prezent Japonia dispune de o economie de piață modernă, în care mecanismele pieței constituie motorul creșterii economice rapide înregistrate în perioada postbelică. Rolul hotărâtor al acestor mecanisme, în reglarea proceselor economice, nu exclude ci presupune, implicarea statului asigurarea condițiilor pentru buna desfășurare a relațiilor de piață.

Încă din primii ani de război, mulți specialiști japonezi considerau că, în cadrul sistemului de piață, un rol deosebit de important trebuie să-l joace statul, guvernul.

În vederea refacerii și dezvoltării economice postbelice, Japonia a resimțit, nevoia (mai mult ca alte țări bogate în felurite resurse minerale), de a reconcilia mecanismele microeconomice de piață cu planificarea macroeconomică.

Această nevoie este argumentată prin faptul că problemele macroeconomice globale nu pot fi rezolvate prin mecanisme economice macroeconomice.

După opinia renumitului economist japonez Saburo Okita, piața nu trebuie lăsată sub controlul exclusiv al unor mâini nevăzute și necontrolate, ci este necesar ca guvernul să elaboreze un plan pe termen lung, în special, pentru învățământ, sănătate, știință și tehnologie, construirea infrastructurii drumuri, porturi, mijloace de comunicație, sisteme energetice etc. Cerând astfel condiții favorabile pentru dezvoltarea sectorului privat. În ce privește influența statului asupra companiilor, el subliniază că: „guvernul, deși dorește să sprijine corporațiile, să stimuleze și să încurajeze industria să se dezvolte în anumite direcții, nu va avea decât un rol complementar și indirect... Rolul guvernului este de a crea un climat în care sectorul privat să poată acționa, de a îndepărta eventualele bariere ce ar putea apare și de a oferi orientări generale”¹⁾.

¹⁾ Saburo Okita, *Cu fața spre secolul 21*, AGER – Economistul – RAI, București, 1992, p.71.

În Japonia statul consolidează piața, tinde să-i asigure funcționarea și să-i corecteze eșecurile. Având determinări obiective diferite, piața și planul au caractere complementare.

Nici unul din aceste mecanisme, nu este în măsură să asigure fiecare separat realizarea eficientă a raporturilor dintre nevoile sociale și resursele atrase și folosite în acest scop. Atât piața cât și planul reprezintă câte un regulator cu funcție imperfectă a economiei moderne.

Principala problemă care se ridică, o constituie o dirijare conștientă și rațională vieții economice și prin instituții de planificare orientativă, sub control democratic și pe baza favorabilității pieții. Combinarea concretă a celor două submecanisme, eficiența fiecăruia și ambelor depind de sistemul economic respectiv, ca și de factori politici, economici, tehnologii, sociali, culturali, de mediu internațional etc.

Pentru a se obține o eficiență economică ridicată, guvernul japonez utilizează strategii, politici, planuri sau programe și pârghii economice, cu mare fermitate, cu multă inteligență și suplețe. Toate acestea sunt, în bună măsură, rezultatul unei anumite concepții, care face ca deciziile guvernamentale să nu fie improvizate și nici rodul unor simple acte de autoritate ci concluzia unor ample și îndelungate consultări între ministere și organismele care exprimă, la nivel național și regional, interesele corporațiilor și consumatorilor.

Măsura în care intervenția guvernului este eficientă, depinde îndeosebi nu de cantitatea, ci de calitatea acestei intervenții.

După cum arată economistul Hiroya Ueno, guvernul japonez a intervenit întotdeauna „în scopul de a rezolva ordinea economică precisă sau o anumită structură economică, considerată benefică pentru interesul național sau public”¹⁾.

Spre deosebire de alte țări (de exemplu SUA), în care totuși este permis dacă nu este în mod expres prohibit, în Japonia este interzis, dacă nu a fost autorizat în mod expres. De aici și înțelesul diferit al noțiunii de implicare a statului în economie.

Dirijarea guvernamentală împinsă până la cele mai mici unități economice și percepția japonezilor că, este normală să fie așa, îi șochează deseori pe străini dar membrii unui grup numeros ierarhizat este firesc să aștepte de la nivelurile superioare ale grupului, o orientare. Într-adevăr, din moment ce membrii grupului își oferă loialitatea în schimbul unei anumite securități, nivelurile superioare își dovedesc legitimitatea, numai în măsura în care pot menține armonia și bunăstarea generală a grupului. Acesta explică și extrema preocupare a liderilor japonezi, la nivelul guvernamental, ca și privat, pentru stabilitate și schimbări fără șocuri, care ar putea crea impresia că

¹⁾ Clyde V. Prestowitz jr., *Trading Places: How We Are Giving Our Future to Japan and How to Reclaim it*, 1989 – traducere și adaptare, N. Valeriu în *Tribuna Economică* nr. 16,28/1990.

aceste niveluri nu-și îndeplinesc tocmai funcția lor esențială. Rolul statului în orientarea activității economice derivă din necesitatea creării unui cadru normal de desfășurare a realităților de piață, realizării unor produse și servicii, asigurării echilibrului creșterii economice, combinării eficienței impuse de piață și a alocării resurselor, cu grija față de echitate și justiție socială.

Orientarea economiei japoneze se asigură printr-un sistem coerent de modalități, pârghii și instrumente având ca obiectiv fundamental dezvoltarea generală a țării pe termen mediu și lung.

Principalele modalități prin care guvernul japonez asigură orientarea economiei naționale sunt: un ansamblu încheiat de legi și regulamente, strategia și politicile economică și socială, planurile sau programele indicative, pârghiile economico-financiare.

O trăsătură distinctă în aplicarea legislației și orientărilor macroeconomice o constituie disciplina firmelor, dar și a autorităților, care aplică aceste orientări. Există practic, un consens național asigurat de echilibrul interesului firmelor private, de regulă, membre în asociații reprezentative și interesul general, național promovat de guvern.

Influența statului, în calitate de agent economic, poate fi pusă în evidență, în primul rând, prin ponderea sectorului public în ansamblul economiei.

În Japonia distincția dintre sectorul public și privat se estompează datorită folosirii unui sistem hibrid între dirijism și liberalism. Există și păreri că interesele comerciale ale corporațiilor private sunt indisociabile de cele ale statului.

Datele statistice atestă că, ponderea sectorului de stat în Japonia este extreme de redusă. De exemplu, în industrie ponderea unităților proprietate publică în totalul corporațiilor industriale a sporit destul de puțin, de la 2,8% în 1963 la 3,0% în 1981, iar a personalului angajat în aceste unități, de la 9,3 la 10,8%.

Tabelul nr.1 - Evoluția ponderii unităților industriale proprietate publică și privată în perioada 1963-1981 în Japonia

	1963		1981	
	Număr de unități	Număr de personal angajat	Număr de unități	Număr de personal angajat
Total industrie din care:	100	100	100	100
a) corporații publice guvernamentale și locale	2,8	9,3	3,0	10,8
b) corporații private	97,2	90,7	97,0	89,2

Sursa: Japan Statistical Yearbook, 1984, p.122-123.

Japonia a privatizat majoritatea fostelor companii monopol de stat, cum ar fi căile ferate și telecomunicațiile, dar guvernul continuă să fie principalul

proprietar. De fapt, corporațiile nipone din sectorul de stat, nu au fost investitori activi în sfera bunurilor de consum sau serviciilor. Se consideră însă o necesitate cooperarea dintre industria privată și sectorul de stat, în special, în domeniul tehnologiei de vârf.

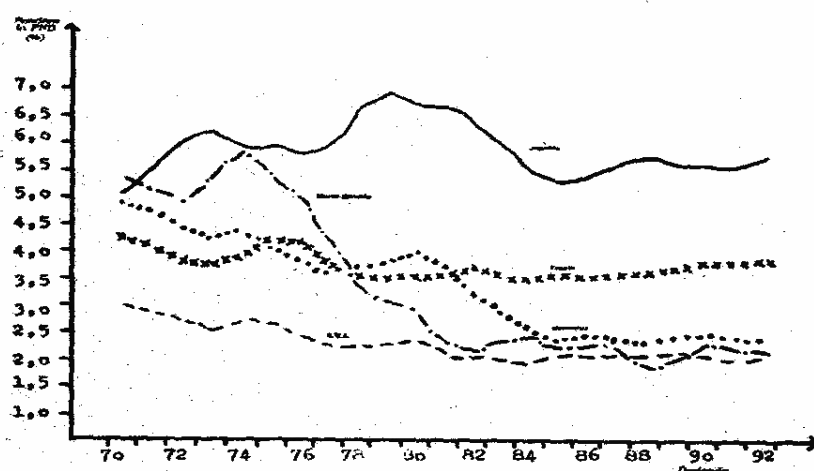
Influența statului asupra desfășurării activității economice poate fi relevantă, în al doilea rând, prin ponderea prelevărilor obligatorii din PIB, care s-a situat între 20,3% în 1950 și 30,2 % în 1987¹⁾.

Aceste cifre demonstrează că administrația publică, centrală și locală dispune de o importantă putere de coordonare a activității economice. În anul 1989, cheltuielile totale s-au ridicat la 33% din PIB, din care, 9,2% cheltuieli curente de bunuri și servicii²⁾.

Menționăm, de asemenea, că statul aduce o contribuție de seamă la dezvoltarea investițiilor publice.

Eforturile făcute de Japonia în acest domeniu, rezultă mai clar în comparație cu alte țări (vezi graficul nr.1).

Grafic nr.1

Sursa: OECD, Economic Survey, Japonia, 1990/1991, p.49

¹⁾ OCDE, *Economic Surveys, Franța 1989/1990*, p.63.

²⁾ OCDE, *Economic Surveys, Japonia 1990/1991*, p.83.

În perioada 1980-1990, volumul investițiilor publice brute în mijloace fixe s-a menținut în fiecare an la circa 25.000 miliarde yen. Ponderea acestora în

¹⁾ OCDE, *Economic Surveys, Franța 1989/1990*, p.63.

²⁾ OCDE, *Economic Surveys, Japonia 1990/1991*, p.83.

PNB a scăzut de la 9,1% în 1980 la 6,4% în 1990. În schimb, investițiile brute ale administrației centrale, au crescut de la 15.647 miliarde yen în 1981 la 19.802 miliarde yen în 1989, respective cu 26%.

Toate acestea demonstrează că guvernul japonez deține un loc de seamă în stimularea activității economice.

O deosebită importanță pentru transpunerea în practică a orientărilor statului, în activitatea economică și socială, o are crearea cadrului instituțional și buna lui funcționare.

2. Instituții implicate în orientarea activității economice

Imediat după cel de-al doilea război mondial, obiectivul strategic fundamental a fost realizarea refacerii și dezvoltării rapide și echilibrate a economiei naționale. În acest scop, a fost creat un cadru instituțional adecvat¹⁾.

În luna august 1946, a fost creat un organ administrativ, Consiliul de Stabilitate Economic (C.S.E.), pentru a coordona și a controla toate ministerele. În atribuțiile acestui organism era inclus și controlul asupra distribuirii mărfurilor. În condițiile în care producția industrială a înregistrat scăderi dezastruoase, C.S.E. a avut ca sarcină prioritară aplicarea de măsuri care să conducă la relansarea industriei respective a unor ramuri prioritare la nivel național. În acest scop, s-au alocat fonduri și materii prime, concomitant cu exercitarea unui control ferm al prețurilor, ceea ce a exercitat o presiune asupra inflației, ca urmare, economia japoneză a intrat gradual într-o fază de relansare.

După ce CSE a lansat mai multe planuri economice, pe termen scurt și mediu, controlând cu "mână forte" deciziile economice, acesta a fost dizolvat și înlocuit cu un alt organ guvernamental, respective Biroul de Supraveghere Economică (B.S.E.). Noul organism aduce o democratizare în luarea deciziilor economice, implicându-se, mai ales, în elaborarea statisticilor economice și de rapoarte pentru informarea cetățenilor asupra situației economice.

Consiliul Economic (C.E.) este un organism guvernamental consultativ, pe lângă Primul Ministru, având sarcina pregătirii proiectelor de programe și a unor rapoarte, pe care le prezintă acestuia împreună cu recomandări privind ajustările necesare.

El se preocupă de strângerea datelor referitoare la opiniile diferitelor grupuri de interese specifice, în privința problemelor de planificare. Pentru ca planul să fie eficient, se consideră necesar să existe un consens în această privință, nu numai între membri, dar și între organizațiile guvernamentale.

¹⁾ *Materiale primite de la Ambasada Română din Tokyo, 1992.*

Acest deziderat este atins, prin colaborare în procesul de formulare a planului, cu diverse grupuri sociale (partide politice, ministere cu sarcini în sectorul respectiv, sectorul privat, guvernele locale).

C.E. este compus din personalități cu experiență, foști funcționari guvernamentali, industriași, academicieni, lideri ai muncitorilor, ziariști, economiști și alte persoane din cele mai diferite sectoare de activitate, având interese diferite care dezbat planurile. Numărul mare de reprezentanți în consiliu a impus formarea de subcomitee și subgrupe de cca. 200-300 persoane, care furnizează acestuia materialele necesare pentru dezbateri²⁾.

Dezbaterile din CE sunt menite să modeleze și să producă un consens cât mai larg asupra hotărârilor luate.

La data de 20 iulie 1955, BSE s-a transformat în Agenția de Planificare Economică (EPA), care are funcție de secretariat al Consiliului Economic și funcționează și în prezent. În această instituție lucrează în cele cinci birouri și în institutul de cercetare din cadrul acesteia, peste 500 persoane. Preocuparea de bază a agenției este de a coordona politica economică națională, având permanent în vedere să se asigure flexibilitatea la schimbări a acestei politici.

EPA organizează secretariatul pentru Conferința Ministerială pentru Măsurile Economice, care este formată din acele cabinete ministeriale implicate nemijlocit în politica economică, precum și conducătorii partidului de guvernământ. Astfel, în timp ce EPA elaborează proiectul de plan, Conferința Ministerială pentru Măsurile Economice aprobă acțiunile privind politica economică elaborată de guvernul Japoniei.

A doua preocupare a EPA o constituie întocmirea planurilor economice pe termen lung. Planificarea economiei japoneze pornește de la formularea prevederilor pe termen mediu și lung ale acesteia și de la stabilirea soluțiilor pentru diferite prevederi, private în perspectivă. Personalul Institutului de Cercetări Economice al agenției lucrează împreună cu cercetătorii, îndeosebi în formare, veniți de la alte institute sau universități, pentru a studia și aplica noi modele econometrice.

Totodată, acest institut redactează și publică statisticile asupra venitului național.

În fine, a treia preocupare de bază a EPA rezidă în statornicirea de relații coordonatoare, privind deciziile politicii economice interministeriale, cum ar fi protecția consumatorului, fixarea prețurilor etc.

E.P.A. a fost prima care a folosit modele macroeconomice bazate pe econometrie și pe prelucrarea computerizată a informațiilor, găsindu-le foarte folositoare în pregătirea schițelor macroeconomice ale planurilor economice de perspectivă.

²⁾ *Saburo Okita, op.cit., p. 26.*

Un rol de seamă, în acest domeniu, îl au Ministerul Comerțului Internațional și Industriei (MITI), Ministerul Finanțelor (M.F.), Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor, Banca Japoniei, diverse agenții.

MITI, în forma sa actuală, a luat naștere în 1949, fiind unul din organismele de bază în fundamentarea și implementarea strategiei și politicilor industriale și comerciale.

O lege adoptată în același an prevede că orice sumă în devize obținută din activitatea de comerț, să fie cedată guvernului, iar MITI a fost investit cu aplicarea acestei legi. La prerogativele deja deținute de minister s-au adăugat altele vizând controlul importurilor, transferal de tehnologie și investițiile directe, ceea ce s-a concretizat într-o imensă putere de acțiune.

De exemplu, prin controlul exercitat asupra devizelor obținute din export, MITI a fost în măsură să distribuie capitalul în întreaga economie japoneză.

MITI, cunoscut de acum tuturor oamenilor de afaceri din lume, este organismul central-personificându-l într-un fel, un gen de stat – care elaborează și urmărește implementarea politicii industriale japoneze. De la începutul existenței sale, el a reușit să asigure o coerență națională a strategiilor dezvoltării marilor grupuri industriale, făcându-le să înțeleagă că alianțele prin care vor trece și ajutorul financiar al statului le va permite să realizeze economii pe scară mare – încât li se va ușura cucerirea piețelor la nivel mondial.

În esență, MITI îi revin o serie de atribuții¹⁾ și în procesul de constituire, dezvoltare și orientare a firmelor, între care menționăm:

- notificarea și acordarea autorizației de funcționare la constituirea firmelor;
- orientarea unei părți a activității de investiții;
- suspendarea pentru anumite perioade și în condiții speciale, a aplicării legislației antitrust;
- autorizarea formării de carteluri, atât în scopul sprijinirii sectoarelor aflate în recesiune, cât și în acela al promovării unor noi activități;
- dezvoltarea științei și tehnologiei și acordarea de licențe pentru noi tehnologii;
- susținerea sau stoparea dezvoltării unor ramuri sau sectoare de activitate, mergând până la nivelul firmelor;
- exercitarea controlului asupra activității de standardizare în domeniul industrial etc.

Coordonarea se face în cadrul numeroaselor comitete ce reunesc reprezentanți ai MITI și ai “Zaibatsu”. Au loc schimburi de informații – asupra caracteristicilor altor țări, asupra tehnologiilor viitoare – furnizate de institutele de cercetare ce depind de MITI, de “Japan External Trade Organization” – JETRO (care dispune de mai multe sute de agenții în fiecare din marile țări

¹⁾ Clyde V. Prestowitz jr., *op.cit.*

industrializate), iar reprezentanțele “Sogo Shoshas” (au birouri în toate țările europene) de mai multe zeci de ani. Strategia grupurilor japoneze folosește, de asemenea, puternic axă financiară.

Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor deși privat, în perioada interbelică, de o bună parte din atribuțiile avute, a continuat să administreze sistemul de economii poștale, care avea să devină cea mai mare bancă din lume.

Acest minister a orientat companiile constructoare de nave maritime, în sensul întreruperii activității în anumite sectoare. Fiecare firmă a fost sfătuită să păstreze operațiunile la un nivel admisibil pentru a împiedica falimentul. În schimbul restructurării activităților, ministerul a luat măsuri bugetare pentru a asigura fiecărui muncitor suma necesară reconversiei profesionale¹⁾.

Ministerul Finanțelor și Banca Japoniei exercită, de asemenea, un control destul de sever, facilitat parțial de faptul că, în trecut firmele japoneze depindeau aproape în exclusivitate de capitalurile împrumutate de la bănci.

În prima parte din perioada postbelică, Japoniei i-a lipsit o parte din capitalul necesar pentru a finanța ritmul rapid de creștere pe care și-l dorea.

În vederea remedierii acestei situații, guvernul japonez a cerut băncilor să acorde credite, chiar și neacoperite de active proprii într-o proporție satisfăcătoare. Băncile dispuneau, astfel de o garanție că, dacă vor apărea probleme, guvernul va intervine pentru a le sprijini. Mai târziu, pe măsură ce industria japoneză s-a dezvoltat, iar economiile japonezilor procurau mase suplimentare de capital băncilor, astfel de măsuri nu au mai fost necesare.

Majoritatea marilor companii a realizat, în anii '80, beneficii imense și dispun în prezent de un aflux constant de capitaluri, cu toate acestea relațiile dintre administrație și industria japoneză rămân inimaginabil de strânse. Prin directivele pe care continuă să le dea băncilor comerciale, Banca Japoniei păstrează controlul asupra atribuirii de fonduri pentru investițiile cele mai importante.

Aproape toate ministerele și agențiile din Japonia au consilii speciale care acționează ca organe orientative și care oferă îndrumări girate de personalități politice, reprezentanți din lumea afacerilor, reprezentanți ai muncitorimii și ai unor foruri academice. După cum este de așteptat, consiliile care se ocupă cu politica economică, fac eforturi deosebite să cuprindă cât mai mulți economiști.

Menționăm în acest sens, Consiliul Structurilor Industriale din cadrul MITI, Consiliul Consultativ al Telecomunicațiilor din MTT și alte grupuri similare de consiliere.

¹⁾ Naoto Sasaki, *Management and Industrial Structure in Japan, second edition, Pergamon Press Oxford, 1991, p.94.*

Acestea studiază în permanență, ramurile aflate sub jurisdicția ministerelor respective în declin sau în dezvoltare, ca și relațiile acestora cu alte ramuri.

În studiile efectuate pe ramuri sau pe sectoare de activitate, se prefigurează direcțiile principale de dezvoltare. Pe baza lor se elaborează, atunci când este cazul, legislația necesară promovării unor sectoare sau restructurării celor aflate în declin. Legislația privește, în general, liberalizarea sau reducerea taxelor la importurile de materii prime sau de anumite produse, impozite privilegiate pentru anumite companii, controlul introducerii de capital în țară și altele.

Ministerele pot recurge la “recomandări administrative”, pentru a oblige organizațiile aflate sub jurisdicția lor să adopte măsuri “liber consimțite”. În acest fel, a reușit MITI să modeleze, să recupereze și, în cele din urmă, să creeze diverse sectoare industriale pentru a constitui un ansamblu capabil de cele mai bune performanțe pe piețele interne și internaționale. Agențiile guvernamentale dispun de puteri extraordinare în materie de atribuire a brevetelor și altor autorizații pentru corporații; ele pot, de asemenea, să refuze anumite privilegii – subvenții, avantaje fiscale, credite cu dobânzi reduse¹⁾.

În orientarea activității economice a corporațiilor o contribuție de seamă o aduce Federația întreprinderilor nipone „Zaibatsu”, datând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea: „Mitsui” 1876, „Mitsubishi” 1889, fiind cele mai mari grupuri. Ele au structura tricefală: a) companiile industriale – termenul de „Zaibatsu” putând desemna ansamblul grupului sau întreprinderilor industriale; b) corporațiile comerciale sau casele de comerț sau negoț: „Sogo Shosbas”; c) instituții financiare, băncile și companiile de asigurări²⁾.

Puterea federației “Zaibatsu” este considerabilă – cu influență în toată sfera industrială națională și nu numai. Ea are un număr de întreprinderi subalterne, cu costuri de producție deosebit de avantajoase, atât în Japonia, cât și în alte țări.

În 1986, primele șase grupuri “Zaibatsu” (“Mitsubishi”, “Mitsui”, “C. Itoh”, “Marubeni”, “Sumimoto” și “Nissho Iwai”), au asigurat mai mult de un sfert din producția japoneză și peste jumătate din comerțul, atât interior, cât și exterior.

În acest context, trebuie menționat faptul că din totalul de 401 companii din lumea întreagă, având mai mult de 20.000 angajați un număr de 28, reprezentând 7%, sunt japoneze³⁾.

¹⁾ *Karls Van Wolferen, Enigma puterii japoneze – traducere de Bogdan Dinu, Tribuna Economică nr.36 și 38/1990.*

²⁾ *Alain Crochet, Strategia multinaționalelor japoneze în Europa, L'Eveniment Europeen-traducere și adaptare de Ștefan Zaideș, Economistul, nr.51/1990.*

³⁾ *Michael E. Porter, Competition in Global industries, Harward Business School, Boston, 1986, p.215).*

Lor li se alătură multe firme mijlocii și mici, cu un mare dynamism în ceea ce privește producția și desfacerea, cu o utilizare intensă a forței de muncă și care gravitează ca niște sateliți în jurul celor mari.

Marile companii, ca și cele de dimensiuni mijlocii și mici, sunt grupate fie pe orizontală (cele specializate într-un anumit domeniu), fie pe verticală (cu activitate în diferite domenii), fie axial (în jurul unei bănci), fapt ce contribuie la dezvoltarea "spiritului de grup", alături de spiritual de firmă⁴⁾.

Marea corporație Nippon Telegraph & Telephone (NTT), care a fost scoasă de sub controlul (MTT), a devenit un monopol guvernamental independent, și-a folosit veniturile și laboratoarele pentru a continua tradiția promovării dezvoltării industriale, începute de ministerul căruia îi fusese subordonată. NTT a devenit, de departe, cea mai "scumpă" din lume, cu o valoare de piață, estimată la 250 miliarde dolari.

În fiecare ramură industrială există un număr redus de companii mari și puternice, cunoscute în întreaga lume, care au rădăcini îndepărtate, în politica de demaraj industrial promovată de guvernul japonez, încă din ultimul deceniu al secolului trecut. Industria electronică, de exemplu, a fost integrată vertical, în cadrul marilor grupuri. În cadrul unui grup, cooperează multe unități antrepriză sau satelit, care execută componente ori piese de asamblat pentru produse finisate în altă parte. S-a constituit, în acest mod, un fel de cuplaj economic între sectoare moderne care asigură aceeași familie de produse (automobile, computere, mașini-unelte ș.a.) și capacități de producție mai vechi, răspândite la distanță mai mare sau mai mică, de centrul de producție.

Marile companii au o dotare tehnică superioară, performanțe deosebite în ceea ce privește nivelul productivității muncii și o mare putere economică.

Unele firme mici și mijlocii reușesc prin performanțe tehnice să dobândească, la rândul lor, notorietate internațională și chiar să pășească treptat spre prima categorie a firmelor mari (un exemplu concludent în acest sens este firma Sony). Măsurile de conducere macroeconomică sunt, în esență, rezultatul unor consultări permanente între factorii de decizie și reprezentanții diverselor firme. Acestea au menirea de a contribui la armonizarea intereselor specifice ramurilor industriale, în scopul corectării unor dezechilibre și asigurării dezvoltării generale pe termen mediu și lung.

În Japonia, măsurile guvernamentale sunt, de regulă, rezultatul unei răbdătoare căutări a armonizării diferitelor interese în scopul dezvoltării raționale a economiei naționale, sporirii competitivității, asigurării vitalității corporațiilor și ridicării nivelului de viață al populației.

⁴⁾ Sorica Sava, Eufrosina Ionescu, *Modele teoretice și tipuri în economia de piață, Probleme economice nr.7/1990, p.39.*

3. Strategia și politicile economico-sociale

Natura nu a înzestrat Japonia cu zăcămintele minerale importante, singurele resurse naționale ale economiei fiind forța de muncă și spiritul întreprinzător. Prin urmare, strategia și politicile economico-sociale urmăresc să asigure valorificarea maximă a acestor resurse.

În opinia unor specialiști străini, Japonia ar fi trebuit să-și concentreze eforturile asupra ramurilor unde ea putea dobândi avantaje comparative, adică spre ramuri bazate, în principal, pe utilizarea intensă a forței de muncă, pentru a putea valorifica avantajul reprezentat de o mână de lucru de înaltă calificare, abundentă și ieftină, precum și deschiderea largă a porților capitalului străin. Japonia însă, n-a luat în seamă aceste recomandări. Dimpotrivă, la fel ca în urmă cu 100 de ani, ea s-a axat pe reconstituirea și dezvoltarea industriilor strategice sau selecționate și a limitat cu strictețe fluxul de capital străin. Au fost promulgate legi speciale vizând stimularea siderurgiei, construcțiilor navale, electronicii și construcției de mașini.

3.1. Strategia de dezvoltare

Japonia, potrivit unui vechi obicei, își elaborează cu migală strategia și trece la implementarea ei, numai în momentul când se apreciază că s-au asigurat toate premisele de succes.

Unii autori consideră, că miracolul japonez este rezultatul unei strategii îndelung elaborate și metodic transpuse în fapt, al unei munci perseverente, al unui uriaș și bine chibzuit efort investițional, al unei importante capacități de adaptare la cerințele reale ale pieței interne și internaționale¹⁾.

Dezvoltarea teoriei macroeconomice a dus la concluzia că activitatea economică poate fi previzionată și controlată. Această teorie a oferit condiții favorabile pentru formularea modelelor macroeconomice bazate pe econometrie și pe prelucrarea computerizată a datelor. Pornind de la aceste argumente, guvernul japonez a adoptat practica de a formula strategia și politica economică, în acord cu nevoile și interesele țării pe termen scurt, mediu și lung.

Strategia de dezvoltare a Japoniei se bazează pe cinci axiome.

Prima vizează ca, în numele eficacității, corporațiile să-și desfășoare liber activitatea, pe baza mecanismelor pieței; a doua considerări sectorul particular ca fiind motorul dezvoltării; a treia privește sprijinirea de către guvern a corporațiilor, pentru ca ele să se dezvolte; a treia privește sprijinirea de către guvern a corporațiilor, pentru ca ele să se dezvolte în anumite direcții; a patra

¹⁾ Costin Murgescu, *Japonia în economia mondială*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 51.

cerere ca economia să se dezvolte, în principal, prin eforturi proprii; a cincea reclamă să se asigure un puternic consens popular asupra necesității făuririi unei economii moderne, dinamice și echilibrate.

În literatura de specialitate se apreciază că guvernul japonez are un rol de seamă, în adoptarea și implementarea liniilor directoare macroeconomice. În acest sens, strategii economiei se ocupă să descifreze cu mare atenție semnalele pieței, fiind conștienți că strategia și politicile economice se cer făcute împreună, cu forțele pieței, nu împotriva lor, pentru a îndeplini un rol constructive în procesul dezvoltării.

Dezvoltarea economiei japoneze s-a sprijinit pe o strategie care în perioada postbelică a avut ca linii directoare principale: realizarea unei dezvoltări economice dinamice și echilibrate, promovarea exporturilor, ridicarea calității vieții, asigurarea stabilității sociale, cooperarea internațională. Desigur, prioritățile s-au modificat de la o perioadă la alta, în funcție de schimbările interne și externe apărute.

Prognozele și planurile orientative întocmite au stat la baza elaborării strategiei și politici guvernului și a corporațiilor pe termen mediu și lung. Procesul de prognoză economică în Japonia are ca scop formularea strategiei și politici economice pe termen mediu și lung, ținând cont de interdependența dintre sectoarele economice și schimbările care pot apare în cadrul economiei și societății.

Strategia și politicile guvernamentale au constituit un factor esențial, atât pentru succesul planurilor generale de dezvoltare, cât și al proiectelor individuale.

Grație strategiei și politicilor economice promovate de guvernul japonez, au fost reduse la minimum riscurile, permițând să se acționeze în perspectivă.

Strategia folosită de guvern a oferit o bază de revizuire a politicilor macroeconomice.

3.2. Politica economică

Politica economică a guvernului japonez a urmărit, o perioadă îndelungată, crearea condițiilor pentru asigurarea unei creșteri economice intense și echilibrate.

În politica economică a Japoniei prelevează, nu considerentele de moment, ci interesele naționale de perspectivă.

Guvernul japonez a folosit politica economică ca un factor important în oprirea fluctuațiilor nedorite în climatul afacerilor, acționându-se pentru elaborarea unor măsuri financiare, care să aducă și să mențină stabilitatea economică.

Politica economică este constituită dintr-o serie de componente parțiale, care contribuie la realizarea strategiei stabilite. La unele din acestea, ne vom opri pe scurt, în continuare.

Guvernul japonez a avut un rol foarte important în cumulara strategiei și politicii industriale, în promovarea industriei private. În acest scop, unele ministere înapoiază, la intervale regulate, așa-numitele „Cărți Albe” în care se prefigurează direcțiile de dezvoltare ale industriei nipone.

Obiectivele prioritare în evoluția economiei japoneze sunt: promovarea ramurilor industriale de mare tehnicitate, paralel cu dezvoltarea puternică a cercetării științifice în anumite domenii, crearea unei infrastructuri puternice și consolidarea poziției pe piețele internaționale. Realizarea lor implică adoptarea de strategii și măsuri de politică industrială.

Statului îi va reveni, în continuare, rolul de a coordona și corela activitățile desfășurate de firme pentru atingerea scopurilor urmărite. Atât sistemul flexibil de planificare, cât și instrumentele de intervenție indirectă în orientarea activității economice presupune că și în viitor statului să-i revină un rol important.

În politica industrială guvernul japonez își asumă atât sarcina de a se retrage din industrii depășite, cât și de a participa la industrii cu o înaltă tehnologie. El finanțează preferențial industriile promițătoare și chiar mai mult, își asumă riscul cercetării și dezvoltării.

Pe baza unor astfel de politici, Japonia a reușit să se impună în domeniile de înaltă tehnologie (computere, electronică înaintată, echipamente de telecomunicații, roboți industriali), respectiv industriei de înaltă valoare pentru viitor, părăsind vechiile domenii bazate pe muncă intensivă. Ea și-a concentrat eforturile asupra producției și dezvoltării prioritare a celor ramuri care îi întăresc poziția strategică. De fapt, guvernul japonez consideră performanța industrială ca inseparabilă de securitatea națională și nu-și precupește nici un efort pentru a propulsa industria națională în poziția de lider mondial. În acest sens, japonezii au recurs la o strategie agresivă pe piețele externe, plătind mult pentru a-și adjudeca afacerile dorite, fără a neglija preocuparea pentru situația profiturilor pe termen scurt.

Frecvent guvernul japonez publică studii despre domeniile ce au perspective de dezvoltare și creează climatul favorabil necesar dezvoltării acestor industrii. De asemenea urmărește reducerea producției în subramurile care consumă cantități mari de materii prime și țitei, acordându-se preferință importurilor din țările în curs de dezvoltare, semifabricatelor care pot constitui materii prime, precum și producției care implică o largă utilizare a forței de muncă (în mod special aluminiu, echipament de transport, textile, semifabricate din oțel etc.).

Industria niponă s-a lansat în eforturi frenetice de reducere a costurilor de producție și a transferat producția mai multor componente, cu conținut ridicat de manoperă și valoare adăugată redusă, în țările Asiei de Sud-Est.

Rolul guvernului în implementarea politicii industriale este esențial în sensul convingerii, facilitării și încurajării acțiunilor industriale, pentru orientarea companiilor în direcția dorită „gyosei shido” (ghidarea administrativă).

În ultimii ani, în unele industrii: de automobile, televizoare, oțel, construcții navele etc., s-a pus în practică dirijarea de către MITI a exporturilor.

În aceste industrii există un număr de firme care domină piața și, de aceea, este mai ușor pentru guvern, să promoveze sau să ghideze, aceste firme pentru obținerea unui consens.

Guvernul începe să joace rolul de coordonator când problema macroeconomică are un serios impact social (de exemplu, criza petrolului).

O deosebită însemnătate acordă guvernul japonez politicii științei, respectiv problemelor referitoare la stimularea, subvenționarea și coordonarea activității de cercetare științifică.

Creativitatea este în prezent o prioritate, Japonia încercând să cucerească noi frontiere ale științei și tehnologiei, dispunând de capacitatea financiară și industrială pentru realizarea acestui obiectiv. Se apreciază că, în prezent, formarea unui cadru corespunzător de lucru și stimularea creativității reprezintă cheia viitorului¹⁾.

Subvențiile de stat se acordă în principal cercetărilor fundamentale, ceea ce contribuie la progresul științific general al țării²⁾.

Proiectele de cercetare finanțate cu prioritate de stat, aparțin unor domenii ca: energia nucleară, activități spațiale, cercetări marine, superconductivitate, transporturi de mare performanță, rețele de fibre optice, generația a cincea de computere, biotehnologii.

Pe baza utilizării gratuite a rezultatelor cercetărilor finanțate de stat, firmele pot să-și dezvolte propriile cercetări aplicative. Se încearcă astfel, să se realizeze o cooperare flexibilă și o coordonare corespunzătoare, între sectorul public și cel particular, în vederea pregătirii tehnologiilor secolului următor.

Agenția pentru Știință și Tehnologie, organism subordonat direct cabinetului Primului Ministru, are funcția de a face propuneri concrete anumite situații și de a da recomandări privind problemele de cercetare ce implică măsuri din partea guvernului.

Totodată, desfășoară activități de corelare între ministere și celelalte organizații administrative interesate de activitatea științifică.

Activitatea de cercetare științifică desfășurată în Japonia are două particularități deosebite: paralelismul între anumite proiecte de cercetare coordonate de MITI și proiectele unor firme private: orientarea temelor de cercetare, în marea lor majoritate, către scopuri civile.

¹⁾ *Eforturi în domeniul creativității tehnico-științifice în țările industriale dezvoltate, cazul Japoniei, International Management nr. 10/1987, p.71, Elveția.*

²⁾ *Costin Murgescu, op. cit., p.136.*

În ultimii ani, s-a utilizat tot mai mult conceptul de “tehnopolis”, având ca punct de plecare modelul concentrării activității de cercetare și producție de la Silicon Valley din SUA.

Ca urmare, în cadrul MITI s-a propus construirea în Japonia, până la sfârșitul secolului, a 19 concentrări de acest tip¹⁾.

Proiectele vor beneficia de un suport material serios din partea statului.

Atenția deosebită acordată activității de cercetare de către guvernul japonez este reliefată și prin suma din bugetul național alocată acestuia la nivelul anului 1986 și anume 14 miliarde de yeni²⁾.

Tot în același an, cabinetul a aprobat Programul cuprinzând direcțiile generale ale politicii vizând știința și tehnologia.

Obiectivele majore ale acestuia sunt următoarele:

- promovarea activității creative, a cercetărilor fundamentale, ce vor contribui la progresul științei;
- dezvoltarea științei și tehnologiei în armonie cu interesele omului și ale societății;
- participarea susținută la efortul științific internațional, afilierea la toate proiectele de cooperare în domeniul tehnologiei de vârf.

Pe lângă efortul propriu de cercetare, Japonia dispunând de o mare putere financiară, cumpără licențe din alte țări sau subvenționează o serie de universități și institute de cercetare (îndeosebi americane) și primește informații despre rezultatele cercetărilor, înainte ca acestea să fie publicate¹⁾.

În scopul ridicării productivității, diversificării producției și întăririi competitivității țării pe piețele internaționale, guvernul Japonez a sprijinit și sprijină în mod constant, sectorul privat introducerea inovațiilor tehnologice în sectoarele strategice²⁾. Ratele înalte ale creșterii economice tind a accelera ritmul acestor inovații. Politicile economice practicate de guvernul japonez contribuie la realizarea unor asemenea ritmuri și sunt bine primite de sectorul privat.

Politica de investiții a guvernului japonez urmărește:

- promovarea investițiilor anticipate pentru obiective speciale sau pentru crearea unor spații de amplasare a noilor obiective (recuperarea de terenuri din ocean și mare);
- scutiri de impozite pentru anumite sectoare industriale sau firme, pentru încurajarea investițiilor;

¹⁾ Th. Purcărea, *Secretul Japoniei sau “revoluția tăcută”*, Tribuna Economică nr.2/1991, p.27.

²⁾ *Industrial policy developments in OECD countries, Annual Review 1988, OECD Paris.*

¹⁾ Clyde V. Prestowitz jr., *op.cit.*

²⁾ Th. Purcăreanu, *op.cit.*

- fixarea dobânzilor la un nivel convenabil, aceasta constituind o pârghie utilizată pentru a controla cuantumul investițiilor, încurajând diversele companii.

În fapt, dirijarea procesului investițional se face simțită în două cazuri:³⁾

În primul caz, când este necesară sporirea volumului investițiilor astfel încât unele companii să se întărească, se dau orientări de către MITI, se organizează discuții cu reprezentanții firmelor respective și se acordă licențe speciale de extindere a investițiilor.

Astfel, instituții publice, spre exemplu, Banca Japoniei pentru Dezvoltare, acordă investitorilor facilități pentru obținerea de credite pe termen lung și cu dobândă redusă.

În al doilea caz, în care statul face investiții directe în anumite ramuri industriale.

Statisticile relevă că în ultimul deceniu nivelul investițiilor brute în PIB s-a menținut la un nivel ridicat.

**Tabelul nr.2 - Investițiile interne brute în Japonia
în perioada 1980-1990**

-% din PIB-							
Anul	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Nivelul investițiilor brute	32,2	28,2	27,8	28,7	30,6	31,7	33,2

Sursa: Etude sur l'Economie Mondiale, Tendances et politiques économiques actuelles dans le monde, Nations Unies, New York, 1992, p.375.

Când într-un sector apar pericole din cauza suprainvestițiilor, statul recurge la ghidarea investițiilor, la limitarea acestora prin aplicarea unor dobânzi ridicate sau, uneori, neacordarea de credite.

Politica comercială a urmărit, implementarea puternică a Japoniei pe piața mondială, prin dezvoltarea de unități de producție, prin rețele proprii de desfacere, cât și printr-o prezență financiară masivă, pentru a sprijini întreprinderile japoneze care fabrică bunuri și prestează servicii. De exemplu, investițiile japoneze în Europa au început să crească de la 4,8% în 1976, la 9,7% în 1983, la 15,8% în 1985.

Politica comercială se bazează pe obținerea unei mai înalte productivități a muncii, pe o mare elasticitate în politica de prețuri pe piețele internaționale și un înalt nivel de eficiență. De asemenea, se ocupă de promovarea de noi forme care să asigure în viitor, continuarea creșterii susținute a economiei japoneze.

Exporturile plasează Japonia pe locul trei în lume, la nivelul anului 1990, însumând 302 miliarde dolari. La realizarea lor au contribuit câteva sectoare industriale¹⁾.

³⁾ Tuiu Florea, *Niponism. Teorie și acțiune*, Ed. Politică. București, 1987, p.205

**Tabelul nr.3 - Contribuția unor sectoare la realizarea exporturilor
în Japonia în anul 1990**

Ramura industrială	Procente din totalul valorii exporturilor
-automobile	16,6
-materiale informatice	5,5
- produse electronice	5,5
- echipamente de telecomunicații	5,0
- piese de schimb auto	4,2
TOTAL	36,8

Concentrându-se pe câteva sectoare bine alese, Japonia este singura țară care din cinci ramuri industriale își asigură mai mult de 30% din exporturile sale.

Automobilele și piesele de schimb auto dețin peste 20% din volumul exporturilor. Japonia deține 9 companii producătoare de automobile și 2 de camioane. Acestea constituie vârful piramidei după care urmează peste 9000 de firme subcontractante, furnizoare de subansamble și piese.

Un obiectiv principal al politicii comerciale a firmelor și statului, în domeniul exportului, îl constituie menținerea competitivității pe plan internațional, pentru a putea cuceri piețe și rețele noi de distribuție.

În raport cu funcția specifică a fiecărei piețe, se realizează o politică guvernamentală de perspectivă privind finanțarea, creditarea și asistența tehnică.

Timp îndelungat, politica comercială a Japoniei a urmărit conectarea sa la lumea modernă, fără însă a se integra deplin. Această politică comercială a adus țării mari foloase de pe urma unui sistem comercial internațional construit pe baza unei concepții liberaliste și universaliste americane. Într-o anumită măsură, succesul Japoniei s-a datorat abilității sale de a folosi sistemul internațional în propriul avantaj, fără a-și asuma integral obligațiile, pe care le presupune o piață liberă. Însăși structura economică și socială fac din Japonia o piață extrem de greu de penetrat, deoarece străinii nu pot să cunoască ușor țesătura complicată de obiceiuri, tradiții, cultură etc., sub toate aspectele.

Japonia realizează exporturi mari, dar, nivelul importurilor este scăzut.

Astfel, aproape la fiecare produs fabricat în țară nivelul importurilor este aproape neglijabil (de exemplu automobilele).

Importurile de produse manufacturate ale Japoniei reprezentau, în 1960, numai 1,5 % din produsul național brut. În 1986, acest procent era aproape neschimbat (1,6%), în ciuda rundelor de negocieri comerciale vizând

¹⁾ Nicolas Rousseaux, *La Japan creuse l'ecart sur tous les fronts, L'expansion* 359/2106, 1989.

liberalizarea schimburilor care s-au desfășurat între timp și în care Japonia consimțise aparent, la concesi semnificative.

Aproape toți oamenii de afaceri care încearcă să vândă pe piața niponă sunt presați de partenerii lor japonezi, să transfere tehnologii și să recurgă la activități de producție în interiorul țării.

În ultimul deceniu, s-a adoptat o nouă politică comercială, în care accentul principal trece de la exporturile de produse manufacturate către exportul de capital și de tehnologie spre țările dezvoltate.

Politica financiară japoneză asigură modalități variate de conlucrare între marile bănci, inclusive pe calea participărilor reciproce la capitalul social, ceea ce facilitează și colaborarea dintre firmele industriale în care băncile respective sunt interesate.

Politica financiară guvernamentală, curentă și de perspectivă, privind finanțarea, creditarea și asistența tehnică se desfășoară în raport cu funcția specifică a fiecărei piețe externe.

Dezvoltarea capitalului financiar își găsește expresia în marile grupări monopoliste ale căror purtătoare de cuvânt sunt casele de comerț.

Majoritatea firmelor industriale își exportă singure produsele. Operațiile de comerț exterior se fac, de regulă, prin intermediul caselor comerciale care realizează aproximativ 70% din volumul total de import și export al Japoniei. Există peste 6000 de case comerciale specializate în import-export. Acestea acționează în interesul realizării obiectivelor strategice ale grupurilor financiare la care sunt asociate¹⁾.

Un control aparte este exercitat în cazul marilor grupări monopoliste expresie a dezvoltării marelui capital financiar, de către cea mai importantă bancă a grupului.

Japonia și-a dereglementat, în mare măsură, piețele financiară și nu a permis yenului să devină cu adevărat cu adevărat, o monedă internațională de rezervă.

La ora actuală Japonia generează un excedent al balanței conturilor curente. Aceste sume enorme sunt puse la dispoziția industriei japoneze și a instituțiilor financiare organizate pentru a le investi în întreaga lume.

Anul 1985 marchează momentul când Japonia a devenit cel mai mare creditor, iar la sfârșitul anului 1986, activele sale în străinătate au atins suma de 180,4 miliarde dolari¹⁾.

Din cele 26 de companii din lume, care dețin fonduri lichide în valoare de peste 1 miliard dolari, 19 sunt japoneze și au la dispoziție, în total, 60 de miliarde dolari în căutarea de plasamente directe în exterior.

¹⁾ Costin Murgescu, *op. cit.*, p. 192.

¹⁾ *The Japan of Today, The International Society for Educational Information, Tokyo 1989, p. 40.*

Această enormă putere financiară facilitează penetrația continuă a Japoniei în domenii pe care toate părțile le consideră a fi "cheile gemene" ale vitalității economice în secolul viitor: finanțele și tehnologia.

Excedentele considerabile ale balanțelor externe ale Japoniei din anii '80 au atins, un nivel record în anul 1987. Din anul imediat următor, prioritatea politică comerciale externe a constat în reducerea acestor dezechilibre. Procesul de ajutoare a balanței de plăți curente a fost susținut de cererea internă, pe de o parte și a fost stimulat de politica fiscală, de măsurile de deschidere a pieții interne și de creștere a cursului de schimb al yenului în intervalul 1985-1989. În 1989, excedentul plăților curente a continuat să se reducă (reprezentând 2,5% din PIB comparativ cu 4,5% în 1987), iar yenul a manifestat o tendință de depreciere. Această situație a stimulat accelerarea exporturilor în 1990, paralel cu o reducere considerabilă a importurilor²⁾.

3.3. *Politica socială*

Politica socială japoneză reflectă concepția guvernamentală de utilizare a resurselor umane, de distribuire a veniturilor, în scopul creșterii standardului de viață a populației.

Politica socială japoneză se bazează pe o serie de principii cum ar fi: păstrarea unui nivel înalt de creștere a investițiilor și de creare de noi locuri de muncă, menținerea inflației prețurilor la produsele de larg consum și a șomajului în limite rezonabile, creșterea salariilor și veniturilor să fie devansată de sporirea productivității muncii, promovarea dezvoltării sociale prin asigurarea unui echilibru corespunzător, între progresul social și cel economic al țării. În programele postbelice elaborate s-a urmărit îndeosebi revenirea la standardele de viață din perioada 1930-1934, deplasarea masivă a forței de muncă din agricultură spre alte ramuri și reducerea la minimum a ratei șomajului, a inflației, îmbunătățirea condițiilor de viață ale populației, reducerea la minimum a conflictelor apărute între diferite grupuri de interese etc. În consecință, populația japoneză are cea mai mare speranță de viață (peste 75 de ani bărbații și 81 de ani femeile)¹⁾.

Prin instrumente și pârghii generale de orientare guvernul japonez a pus în mișcare, în direcția dorită, economia în ansamblul ei și fiecare verigă a acesteia.

²⁾ Th. Purcărea, *Tribuna Economică* nr.5/1991.

¹⁾ *Economic Outlook Japan*, martie 1989, p.2.

4. Instrumente și pârgii generale de orientare a activității economice

Prin planuri sau programe orientative guvernul a reușit să fundamenteze strategia și politicile pe termen lung, mediu și scurt și să asigure un larg consens popular pentru realizarea lor.

4.1. Planificarea și conducerea guvernamentală

În Japonia se consideră că un rol important în economia de piață îl are planificarea și conducerea guvernamentală.

Prin spiritul de previzibilitate ce le este caracteristic, japonezii au elaborate din timp mijloace pentru a traversa fără dificultăți situații create de diverse întâmplări, pe care nu le pot controla.

Pornind de la constrângerile de mediu, de resurse, în special energetice, s-au căutat căi optime în vederea combinării mecanismelor economiei cu planificarea guvernamentală.

Planificarea economică indicativă constituie una din principalele modalități prin care guvernul japonez asigură orientarea și dezvoltarea economiei naționale. Nu este vorba de o activitate de planificare centralizată, ci de elaborarea unor planuri orientative, de dezvoltare economică, prin care se încearcă să se prevadă problemele cu care economia japoneză s-ar putea confrunța într-o perioadă dată și se propun soluții de răspuns la aceste probleme.

Planurile economice elaborate de guvernul japonez nu au ca scop limitarea activității sectorului privat, dar se așteaptă ca firmele nipone să folosească direcțiile indicate de aceste planuri, ca puncte de referință în desfășurarea operațiunilor lor specifice. Fapt este că întreaga activitate economică se orientează în raport cu planurile guvernamentale și se acționează cu convingere pentru atingerea obiectivelor fixate. Tot astfel, fapt este că organele guvernamentale anunță „o orientare administrativă” potrivit căreia urmează să fie promovate cutare ramuri sau produse și eliminate alte produse din structura de producție și export, semnalul este imediat recepționat în cercurile de afaceri.

În elaborarea planurilor de dezvoltare economică, guvernul japonez are în vedere următoarele aspecte:

- a) stabilirea într-un mod cât mai concret a condițiilor în care economia japoneză trebuie și poate să se dezvolte;
- b) definirea strategiei și politicii economice pe termen mediu și lung, cu stabilirea priorităților și modurilor de îndeplinire a acestora. Aceasta prevede indicarea perioadei indicarea perioadei, conținutului și

activităților guvernamentale. Măsurile prevăzute servesc ca linii orientative pentru activitatea administrației în sectorul public;

- c) stabilirea unor linii directoare orientative pentru activitatea comercială și casnică.

În Japonia rolul planurilor economice sunt definite de trei caracteristici.

În primul rând, planificarea niponă oferă posibilitatea concentrării educaționale și informaționale asupra prognozei economice. Concepția asupra întregii economii, așa cum este formulată în plan, nu constituie o simplă însușire a obiectivelor pronosticate, ci reprezintă și o afirmare a obiectivelor politicii guvernului.

Diverse sectoare ale economiei particulare iau cunoștință de concepția guvernamentală și pot ține seama de ea în elaborarea propriilor lor planuri de investiții și producție, precum și a politicii proprii de maximizare a profiturilor.

Datorită acestor planuri economice, companiile sectorului particular își pot elabora planuri economice pe termen lung.

În majoritatea cazurilor, planificarea politicii corporațiilor tinde să se axeze pe probleme și obiective pe termen scurt.

În al doilea rând, planificarea declanșează obiectivele și comunică angajamentele guvernamentale de politică economică pe termen lung.

Fiecare plan cuprinde programe politice care vor trebui rezolvate de guverne, inclusiv distribuirea investițiilor în sectoarele publice cele mai importante. De aici reiese că planul este oglinda măsurilor politice pe termen lung, pe care administrația le are în vedere.

În al treilea rând, procesul de planificare devine o modalitate de mediere, acomodare și reconciliere a diverselor interese.

Este, fără îndoială, important să se liberalizeze domeniile microeconomice, dar este esențial să se articuleze liniile directoare largi, în formularea și stabilirea politicilor macroeconomice.

În perioada postbelică, în Japonia au fost elaborate numeroase planuri.

Dintre acestea menționăm aici, doar planul economic pentru dublarea venitului național (1961-1970).

Obiectivul de bază al planului era dublarea venitului prin folosirea întregului potențial economic al Japoniei.

Planul avea cinci mari obiective: întărirea capitalului social, modernizarea industriei japoneze, promovarea exportului și dezvoltarea cooperării cu țările în curs de dezvoltare, sprijinirea cercetării științifice și tehnologice și asigurarea stabilității sociale. El s-a referit, în mod distinct, la sectorul public și cel privat.

În privința sectorului public, sarcinile specifice au fost prevăzute în mod detaliat, fondurile fiind indicate și clarificate în funcție de scopurile urmărite.

În ceea ce privește activitatea sectorului privat, indicatorii au fost simplificați, specificându-se că guvernul nu are intenția de a exercita un control asupra corporațiilor private, ci de a furniza informații, care pot fi în sprijinul

stabilirii strategiei acestora pe termene medii și lungi, în conformitate cu politica guvernului pentru aceleași perioade.

Axat pe criteriile economiei de piață, acest plan de perspectivă a jucat un rol important pentru că a încercat să evite ca politicile de planificare și conducerile corporațiilor să ia decizii pe baza unor estimări ale situației pe termen scurt, căutând să devină atât un mecanism de prognoză, cât și un îndreptar pentru ca oamenii să-și concentreze atenția asupra unor probleme de perspectivă îndelungată.

După ce a fost prezentat ca plan oficial al guvernului, a adus mult optimism și încredere în sectorul privat. Datorită spiritului său realist privind viitorul economiei și sectorului privat și-a putut crea drum spre viitor.

Printre instrumentele folosite la alcătuirea acestui plan îndrăzneț menționăm: statisticile asupra venitului național, analizele producție-consum și modelele econometrice.

În afara planurilor economice, au mai fost elaborate o serie de planuri privind dezvoltarea teritorială din Japonia. Inițial aceste planuri au fost pregătite de EPA, dar apoi au fost preluate de Agenția Națională a Teritoriului creată în 1974. Cu toate acestea, planurile economice sunt rotate între cele două agenții.

Deși nici unul din planuri nu a rămas în vigoare pe întreaga perioadă pentru care a fost elaborat, totuși se poate aprecia că acestea au adus o contribuție de seamă la progresul economiei japoneze.

Printre cauzele care au dus la modificarea sau chiar abandonarea unora din planurile elaborate de guvern, sunt următoarele:

- modificările mai rapide decât cele anticipate înregistrate pe linia tendințelor activității economice;
- diferențele dintre previziunile referitoare la condițiile economice internaționale și nivelul efectiv al acestora la un moment dat;
- schimbările din cadrul guvernului, deoarece planurile elaborate tind să fie mai mult o prezentare a direcțiilor politice generale în domeniul economic, decât programe detaliate, specifice schimburilor în filozofia politică a unor cabinete, au necesitat uneori revizuirea acestor planuri;
- schimbările intervenite în filozofia politică a unor cabinete, au necesitat, uneori, revizuirea acestor planuri.
- lipsa unui sistem de evaluare și supraveghere efectivă a implementării planurilor.

În prezent, Japonia se confruntă cu o serie de probleme cum ar fi: reducerea dezechilibrului extern; îmbunătățirea standardului de viață al cetățenilor săi; promovarea dezvoltării economice și sociale echilibrate la scară națională.

În general, pentru implementarea strategiei și politicilor, guvernul japonez dispune de numeroase pârguri și instrumente.

4.2. Pârghii folosite de către guvern

Cele mai uzuale pârghii folosite de către guvern sunt stimulentele fiscale și vamale, asistența guvernamentală pentru cercetare-dezvoltare; rate diferențiale de amortizare. De asemenea, atunci când o ramură niponă utilizează standarde diferite de cele ale altor țări, ea beneficiază în mod automat, de o anumită protecție față de concurența externă, fără a mai face necesară majorarea taxei vamale sau instituirea unui contingent de export.

Între pârghiile folosite de guvernul japonez pentru orientarea activității economice, ne vom opri, în continuare, doar asupra sistemului de impozite și taxe.

Tabelul nr.3 - Sistemul de impozite și taxe în Japonia

Felul impozitului sau taxei	La nivelul național	La nivel local
1	2	3
1. Impozite și taxe pe venit	Impozitul individual pe venit	- Taxa prefecturală
	Impozitul corporațiilor pe venit	- Taxa municipală - Taxa firmelor
2. Impozitarea proprietății	Taxa pe moșteniri	- Taxa pe autoturisme
	Taxa pe cadouri	- Taxa pe minerit
		- Taxa pe proprietate
		- Taxa pe vehicule ușoare
3. Taxa de consum	Taxa de consum	- Taxa prefecturală pe tutun
	Taxa pe băuturi	- Taxa pe utilizarea terenurilor de golf
	Taxa pe tutun	- Taxe speciale de consum
	Taxa pe benzină	- Taxe municipale pe tutun etc.
	Taxa pe combustibilul aviat	Taxe speciale de consum
	Taxa pe drumurile locale	- Taxe municipale pe tutun etc.
	Taxa vamală	
	Taxa pe profituri de monopol etc.	
4. Impozitarea transferului de bunuri	Taxa de bursă	- Taxa pe achiziția de proprietate imobiliară
	Taxa de tranzacții de acțiuni	- Taxa pe înregistrarea vânzărilor
	Taxa înregistrării	- Taxa pe autoturisme
	Taxa pe tonajul autovehiculelor	- Taxa produselor minerale
	Taxa de timbru etc.	

Din punctul de vedere al ajustărilor efectuate pentru modernizat sistemului fiscal se pot deosebi mai multe etape.

În prima etapă (1945-1949), în care haosul economic și hiperinflația au predominat, sistemul fiscal a urmărit eliminarea crizei economiei naționale. Au fost adoptate multe reforme pentru a coordona sistemul fiscal cu alte politici economice ale guvernului. De exemplu, s-a adoptat o nouă taxă asupra compensațiilor acordate pentru daunele cauzate de război în vederea limitării noilor cereri.

În a doua etapă (1950-1959) s-a urmărit, în principal, realizarea echilibrului bugetar și stoparea procesului inflaționist.

În această perioadă, la nivel național, s-a introdus un nou concept al impozitului pe venitul corporațiilor, în sensul că plata impozitului pe venit al firmelor publice constituie o plată în avans a impozitului datorat de către deținătorii de acțiuni, pentru dividendele ce urmează a fi încasate, asigurându-se astfel evitarea dublei impunerii.

La nivelul autorităților locale s-a acordat dreptul încasării de taxe și impozite.

În a treia etapă (1960-1969), de puternic avânt economic, sistemul fiscal a urmărit reducerea taxelor și impozitelor și echilibrarea bugetului prin emiterea de obligațiuni guvernamentale. În fine, în a patra etapă (1970-1971) ponderea veniturilor bugetare din taxe și impozite scade, în favoarea obligațiunilor lansate pe piața financiară de către guvern.

Sistemul de impozitare japonez din perioada postbelică a fost în dependență strânsă cu impozitele directe și sistemul de impozitare în trepte progresive. Menționăm, de asemenea, că sistemul impozitelor nu este o povară grea pentru contribuabili, îndeosebi pentru industrie, pentru că Japonia nu are obligații militare. Totodată, companiile industriale bazându-se, în primul rând, pe fonduri împrumutate de la bănci, plătesc impozite reduse.

Pentru a asigura o cât mai bună corelare între venituri-consum-proprietate, la finele anului 1988, Dieta Japoneză a aprobat o nouă reformă fiscală.

Ținând seama de condițiile prezente ale economiei japoneze și tendințele de viitor, cum ar fi îmbătrânirea populației, guvernul a decis că sistemul de impozitare nu este adecvat. La 1 aprilie 1989 s-a stabilit o taxă de consum de 3% și a fost introdusă o formă a taxei pe valoarea adăugată.

Situația generală a impozitelor la nivel național se prezenta astfel, la nivelul anului 1991:

Tabelul nr.4

Tipul impozitului	Suma (miliarde yeni)	Procentul (%)
Impozite directe	47051	76,2
-de corporații	19267	31,2
- pe venit individual	25738	41,7

Tipul impozitului	Suma (miliarde yen)	Procentul (%)
- pe moșteniri	2046	3,3
Impozite indirecte	14721	23,8
- pe consum	4944	8,0
- obligații de timbru	2148	3,5
- pentru băuturi	2000	3,2
- pentru benzină	1503	2,4
- pentru tranzacțiile de acțiuni	1020	1,7
- pentru tutun	987	1,6
- Taxe vamale	850	1,4
- pentru automobile de mare tonaj	640	1,0
- altele	629	1,0
TOTAL	61772	100,0

Aspectele fundamentale ale impozitării sunt prevăzute prin Legea Națională a Impozitelor, în care se precizează și anumite proceduri speciale cum ar fi: amânarea plăților, returnarea taxelor, reducerea impozitelor sau scutirea de plată a acestora, reglementarea diferendelor apărute.

Statul utilizează acest instrument pentru intervenția indirectă în orientarea activităților firmelor. Astfel, pentru susținerea sau promovarea unor sectoare, se pot aplica reduceri sau scutiri de impozite, în scopul stimulării exportului sau încurajării unor investiții. Totodată, pot fi diminuate taxele vamale la importul anumitor materii prime, subansamble sau produse finite de importanță deosebită.

Prin toate aceste măsuri se urmărește asigurarea corelațiilor corespunzătoare la nivel macroeconomic, paralel cu o dezvoltare armonioasă și rațională a economiei.

În desfășurarea comerțului exterior un rol însemnat au taxele vamale. Astfel, o dată cu apariția primelor semne ale relansării economice s-a stabilit o rată unică de schimb a yenului și s-a liberalizat comerțul privat. Aceste măsuri o rată unică de schimb a yenului și s-a liberalizat comerțul privat. Aceste măsuri au condus la necesitatea aplicării taxelor vamale în vederea protejării industriei naționale.

Ponderea taxelor vamale în valoarea produselor importate în Japonia a avut un curs ascendent de la 0,3% în 1950 la 7,7% în 1964, după care a început să scadă ajungând în 1973 la 5%. Runda Tokyo a condus la noi scăderi ale taxelor vamale, atingându-se în 1988 nivelul de 3,4% față de 3,8% în SUA și 3,9% în Piața Comună.

5. Concluzii

Analiza performanțelor economiei japoneze a revelat că strategia, politicile, instrumentele și pârghiile economice elaborate și aplicate au avut un

rol de seamă. Ele s-au sprijinit pe o strategie economică coerentă susținută constant în perioada postbelică: în interior, un consum moderat și asigurări sociale restrânse în schimbul creării condițiilor pentru folosirea deplină a forței de muncă, care au permis un consens durabil în privința priorității investițiilor, condiția indispensabilă a puterii economice și tehnologice; în exterior, cucerirea piețelor prin forța tehnologiei sale¹⁾.

În Japonia proiectul politic și modelul de dezvoltare fac corp comun. În politica economică prevalează interesele naționale de perspectivă, în detrimentul considerentelor pe termen scurt.

La baza tranziției de la o economie militarizată și distrusă de război la o economie modernă au stat cinci principii: întărirea infrastructurii (transportul, sistemul de comunicații, sistemul de distribuire a energiei); sprijinirea industriilor cu perspective de viitor și abandonarea celor aflate în declin; promovarea exporturilor absolut necesare pentru aportul de valută; asigurarea stabilității sociale și reducerea conflictelor între grupuri sociale²⁾.

O scurtă retrospectivă a strategiei și politicii economice a guvernului japonez relevă că scopul fundamental al acestora a fost asigurarea unei rate înalte de creștere economică. Astfel, în condițiile inflației galopante de după război, japonezii s-au străduit să asigure o rată anuală de creștere economică, de 4-5%, ajungând în 1950 la 9,6%, în 1960 la 11%, în 1970 la 13%, în 1980 la 15%, în 1990 la 17%. Ponderea Japoniei în economia mondială a crescut de la 3% în 1960 la 16% în 1992.

În spatele acestor cifre se află un popor harnic, pentru care truda cotidiană nu a fost niciodată prea mare, pentru a demonstra lumii cum poate fi depășită penuria de resurse energetice și de materii prime.

Japonia a uimit lumea prin preocuparea pentru calitate și pentru detaliu, în baza unui respect considerabil față de actul muncii. Acest fapt a fost posibil într-o perioadă relativ scurtă, datorită marilor investiții de inteligență.

Strategia și politicile economice elaborate și aplicate în domeniile producției, marketingului, finanțelor nu se deosebesc de cele folosite de alte țări dezvoltate, dar ele au fost îmbogățite cu attribute socio-culturale japoneze cum ar fi: concentrarea deosebită asupra detaliilor, comunicarea intensivă și eficientă între persoane și grupuri, o mult mai mare atenție față de factorul uman, prioritate acordată creativității și implementării rapide a rezultatelor obținute, conștiințiozitatea deosebită în execuție.

În societatea japoneză se produc în prezent bunuri și servicii sofisticate, care cer din ce în ce mai mult lucru în echipă, o coordonare subtilă, o informație completă, un devotament pentru detaliu, concomitent cu stimularea ideilor fiecărui salariat, în folosul întregii companii în care lucrează și alții. Toate acestea, se constituie în avantaje majore în domeniul cultului muncii. După unii

¹⁾ XXX – Teama de modelul japonez, *Economistul* nr. 174 din 13-16 martie 1992, p.4.

²⁾ Mugurel Rădulescu, *ABC-ul tranziției...în Japonia*, *Adevărul* nr.644/5.05.1992

specialiști, la asigurarea succesului economic japonez stau patru factori: sistemul angajării pe viață, realitățile de sprijin mutual între guvern și sectorul privat, armonia relațiilor dintre muncitori și conducerea companiilor și omogenitatea populației, ceea ce îi permite să atingă standarde de educație înaltă.

Reformele structurale au jucat un rol important în cadrul politicilor economice: reformele sistemului fiscal, flexibilizarea piețelor, privatizarea unor corporații publice reducerea relativă a rigidității de pe piața muncii, reforma politicilor de sprijinire a agriculturii etc., toate acestea au fost destinate utilizării mai eficiente a resurselor reducerii costurilor și a șomajului etc.

Datorită combinării mecanismelor pieții cu intervenția statului în economie, societatea niponă a reușit, într-o perioadă relativ scurtă să-și îmbunătățească standardul de viață și să evite dependența față de străini. A făcut acest lucru prin respingerea orientărilor și teoriilor occidentale și prin concentrarea întregii sale energii către construirea unei structuri industriale caracterizată prin avantaj comparativ și forța de energie.

Strategia economică a reușit să descifreze, în profunzime, semnalele pieții și în consecință planificarea orientativă a avut un rol constructiv deosebit în procesul de dezvoltare, fiind făcută împreună cu forțele pieții, nu împotriva piețelor. Astfel rolul planificării a crescut odată cu trecerea economiei japoneze, de la stadiul de refacere la cel de dezvoltare rapidă având un impact favorabil asupra rezultatelor economiei naționale.

Planul a dus la diminuarea sentimentului de insecuritate al sectorului privat, ceea ce a stimulat creșterea activității economice. Deasemenea, planul a reprezentat și un forum de reconciliere a intereselor divergente, realizând un consens național în problema priorităților. În consecință, planul poate fi caracterizat ca un set de obiective în vederea elaborării și aplicării politicilor economice și sociale.

Dezvoltarea rapidă presupune asigurarea unui echilibru dinamic, un proces de schimbare prin care exploatarea resurselor, direcționarea investițiilor, orientările dezvoltării tehnologice și modificările instituționale sunt puse de acord, atât cu necesitățile prezentului, cât și cu cerințele viitorului.

Japonia a constituit primul model economic pentru majoritatea celor „șapte dragoni”. Țările est-asiatice, au mers pe calea prosperității prin imitarea formulelor japoneze ale succesului.

Modelul japonez, chiar dacă a dominat opțiunile est-asiatice în materie de creștere economică, nu a epuizat resursele de inspirație și de acțiune ale celor „șapte dragoni”: care au apelat, în mare măsură, la eforturile proprii.

Ascendentul japonez în numeroase domenii cu o puternică dominantă tehnologică este rodul acțiunii marilor întreprinderi.

Pilonii de bază ai performanței economiei japoneze îi constituie:

- o acțiune guvernamentală energică, suplă și subtilă pentru a orienta dezvoltarea industrială;
- o rată înaltă de economisire și de plasare a investițiilor îndeosebi spre ramurile de vârf;
- o cultură națională favorabilă;
- un standard ridicat de educație și deci o forță de muncă de înaltă calificare;
- o piață deschisă și un comerț liber;
- extinderea pieței interne și externe;
- stimularea cererii interne;
- angajarea masivă în competiția economică internațională;
- promovarea înțelegerii și cooperării internaționale;
- menținerea de rate scăzute ale dobânzilor, ceea ce favorizează ramurile capital-intensive, care de regulă operează cu mari proporții din capitalul mobilizat format din credite;
- dobânzi deosebit de mari la creditele pentru consum, în rarele cazuri când sunt disponibile.

În ultimii ani, economia Japoniei a intrat într-o perioadă de recesiune, dar are particularitățile sale. Astfel, în 1991 s-au înregistrat numeroase falimente, iar investițiile au fost cu 3% mai mari decât în 1990. Pentru anul 1992 s-a prevăzut o creștere de 3% a PNB. Sporul este rezonabil, dar este sub nivelul obținut în ultimii ani în Japonia, în jur de cinci procente¹⁾. Creșterea anemică a cheltuielilor de capital ale corporațiilor, mențin economia japoneză în situație de recesiune, deși investițiile în lucrări publice cresc constant, se afirma într-un raport al Agenției de planificare economică²⁾.

Guvernul nipon a anunțat un pachet de măsuri economice care prevăd ca, în prima jumătate a anului 1992, să fie cheltuit 75% din bugetul destinat lucrărilor publice. Ca urmare a acestor măsuri, în luna septembrie a anului 1992, valoarea investițiilor demarate de sectorul lucrărilor publice este cu 45% mai mare decât cea corespunzătoare din septembrie 1991.

În Japonia statul, guvernul are un rol important în orientarea activității economice.

În această țară se caută să se asigure o cât mai judicioasă îmbinare a mecanismelor pieței cu mecanismele orientării de către stat a activității economice. Aceste mecanisme asigură suplețea și mobilitatea, capacitatea de a se mobiliza rapid, de a regăsi coerența în perioade de criză și tulburări economico-financiare, de a răspunde prin soluții practice eficiente situațiilor critice.

¹⁾ Ion Stoica, *și Japonia...*, *Economistul* nr.182 din 10-13 aprilie 1992.

²⁾ Japonia: *Prognoză economică*, *Economistul* nr.254 din 8-11 ianuarie 1993, p.6.

Elaborarea strategiei industriilor de înaltă valoare a presupus întotdeauna anticiparea ramurilor viitorului și concentrarea eforturilor în aceste direcții. Clarviziunea, pregătirea din timp prin studii aprofundate și dezbateri largi de către grupuri de specialiști a diverselor variante de opțiuni, a permis desprinderea căilor optime de acțiune.

Datorită strategiei și politicii economice realiste, Japonia a știut să se adapteze ușor și eficient fiecărei situații. Astfel, a găsit calea echilibrului prin economisirea și re tehnologizarea producției, prin aplicarea consecventă a roadelor cercetării științifice, simțind nevoia dezvoltării investițiilor a ținut seama mereu de posibilitățile creșterii prioritare a exporturilor.

De fapt, rezultatele spectaculoase în materie de economie și finanțe sunt indisolubil legate de opțiunile judicioase în ce privește structura producției și ocuparea forței de muncă, de strategia și politica de adaptare permanentă la cererea de pe piața internațională aflată în continuă schimbare.

O influență decisivă asupra creșterii economice japoneze au exercitat-o oamenii, comportamentul lor, consensul lor asupra creării unui stat modern și puternic, chiar cu unele sacrificii, cum ar fi, de exemplu, rămânerea relative în urmă a dezvoltării sociale, respective a calității vieții față de posibilitățile reale ale economiei.

Considerăm experiența Japoniei un caz semnificativ în domeniul funcționării mecanismelor pieței și orientării de către stat a activității economice.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
Nr. 22/1993**

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

SUMAR

INTERVENȚIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂȚII ECONOMICE ÎN UNELE ȚĂRI DEZVOLTATE - EXPERIENȚE, REZULTATE - FRANȚA _____	555
1. Intervenționalismul statal – o prezență permanentă în economia franceză	555
2. Economia franceză – o economie mixtă în continuă transformare	558
2.1. Impactul sectorului public asupra economiei.....	558
2.2. Privatizarea – coordonată a strategiei de dezvoltare în perioada 1986-1991	560
3. Pârghii și instrumente de intervenție a statului în orientarea comportamentului agenților economici.....	564
3.1. Planul – instrument de conturare a strategiei de dezvoltare	565
3.2. Instrumentele bugetare	569
3.3. Fiscalitatea	573
3.4. Prețurile și politica în domeniul concurenței	575
3.5. Legislația și reglementările	580
4. Orientări recente privind principalele modalități de intervenție a statului în economia franceză	581

INTERVENȚIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂȚII ECONOMICE ÎN UNELE ȚĂRI DEZVOLTATE - EXPERIENȚE, REZULTATE - FRANȚA

Marcela NANEȘ

1. Intervenționalismul statal – o prezență permanentă în economia franceză

După marea criză economică din 1930 statul n-a încetat să-și exercite influența asupra economiei franceze, să-și dezvolte și multiplice instrumentele de intervenție în viața economico-socială, înregistrându-se practic, trei faze de puternică accelerare, și anume: 1930, sub guvernul Frontului popular; în timpul celui de-al doilea război mondial și în perioada imediată după eliberare, sub guvernul provizoriu și, în fine, între 1981-1982 sub guvernul de stânga.

Nevoia de securitate și protecție socială, necesitatea realizării unor programe prioritare de mare amploare, particularitățile și dificultățile, îndeosebi de ordin financiar, ale economiei franceze au fost, în esență, principalii factori care au determinat, în decursul timpului, dezvoltarea și amplificarea intervenționalismului statal. Lor se adaugă cele două șocuri petroliere – intervenite în contextul unei evoluții tehnologice rapide și al accentuării competitivității internaționale – și efectele generate de acestea care au distrus, în parte, universul unei creșteri susținute¹⁾, au fragilizat economia franceză și au predispus-o la dezechilibre²⁾.

Sub impactul acestui complex de factori ce și-au făcut simțită prezența, în mai mică sau mai mare măsură, pe parcursul a diferite perioade de timp, intervenționalismul statal s-a dezvoltat pentru a alimenta cererea, a susține efortul investițional, a frâna creșterea șomajului și a inflației, a asigura un minim de resurse celor mai defavorizați și tuturor celor afectați de criză, pentru a repartiza sacrificiile în funcție de posibilitățile fiecăruia.

Statul și-a asumat practic responsabilitatea creșterii, ocupând un loc central în organizarea și orientarea dezvoltării economice. El a încercat să

¹⁾ Armand Bizaguet, *op. cit.*, p. 119-120; xxx – *La France – L'Europe, Xe Plan 1989-1992, La Documentation Française, Paris, 1989, p.90-92.*

²⁾ Michel Pébereau – *La politique économique de la France, les instruments, op. cit.*, p. 24-25.

asigure o alocare rațională a resurselor, să regleze și să stabilească fluctuațiile macroeconomice multiplicându-și intervențiile conjuncturale de inspirație keynesistă și putând în practică un întreg arsenal de previziuni, de statistici și analize menite să prevadă evoluția creșterii. A conturat strategia de dezvoltare și a urmărit să orienteze eforturile agenților economici potrivit obiectivelor macroeconomice stabilite, și să le modeleze cu comportamentele și să le asigure coerența prin planificare.

În ciuda unei ușoare influxiuni a amplitudinii intervenționismului statal, începând din 1986, ca urmare a ansamblului de măsuri văzând redefinirea rolului statului, a restabilirii spațiului de libertate economică și dezvoltare a inițiativei individuale³⁾, aceasta continuă încă să-și facă pe deplin simțită prezența în economia franceză.

Mondializarea crescândă a economiei, care a mărit riscurile destabilizării acționariatului întreprinderii caracterului francez al acesteia, îndeosebi cu ocazia OPA, slăbiciunea relativă a sistemului financiar al acesteia în raport cu cel al principalilor săi parteneri și angajarea Franței într-un proces de „dezinflație competitivă” au necesitat exercitarea în continuare de către stat a unui rol important în viața economică și socială pentru a incita, orienta și regla – atunci când forțele pieței se dovedesc insuficiente – întreaga activitate, pentru a anima și modela în continuare comportamentul agenților economici și a pune în aplicare o strategie după principiul „faire faire plutôt que faire”¹⁾.

Incidența și amplitudinea intervenției statului în economia franceză este, de altfel, în mare parte reflectată de ponderea prelevărilor obligatorii și a cheltuielilor publice în PIB – indicatori utilizați frecvent în practicile statistice contemporane pentru a ilustra și aprecia rolul statului, al autorității publice în general, în viața economică și socială²⁾.

Potrivit datelor statistice, ponderea prelevărilor obligatorii în PIB al Franței era, în 1988, de 44,3%, superioară celor înregistrate în alte țări ca SUA, Japonia, Canada, Italia și Germania unde se situează între 30-37,7%, Franța apropiindu-se de câțiva ani de grupul țărilor Europei de Nord (Suedia, Norvegia, Belgia, Danemarca) ale căror prelevări reprezintă între 46 și 51% din PIB.

³⁾ *Liberalizarea prețurilor, reducerea cheltuielilor publice, privatizarea întreprinderilor publice din sectorul concurențial, libertatea schimburilor, abrogarea sau reducerea sferei de cuprindere a unor reglementări ce încorsetau și limitau libertatea de acțiune a întreprinderilor etc.*

¹⁾ *La France – L'Europe... op.cit., p. 90-92.*

²⁾ *Prelevările obligatorii = ansamblul impozitelor și cotizațiilor sociale impuse comunității naționale de puterea publică; ele constituie o sursă importantă a veniturilor bugetului și, în parte, a bugetului statului.*

Cheltuielile publice = ansamblul cheltuielilor administrației publice (stat și organe ale administrației centrale, administrația locală și cea a securității sociale)

Un aspect original care se impune, de asemenea, semnalat îl constituie ponderea importantă (43,1%) a cotizațiilor sociale în ansamblul prelevărilor obligatorii și implicit în PIB al Franței – comparativ cu alte țări (Marea Britanie, RFG, Belgia, SUA, Italia, Suedia etc.) unde aceasta variază între 17,8 și 34,3%, precum și rapiditatea progresiei lor (7,2 puncte procentuale față de numai 2,1 puncte cât a reprezentat creșterea impozitelor în perioada 1965-1988), fapt ce pune în evidență că, în principal, ele sunt responsabile de volumul și evoluția pe care prelevările obligatorii au înregistrat-o în decursul timpului.

O apreciere și mai completă a influenței autorității publice și implicit a statului în viața economico-socială o oferă analiza cheltuielilor publice, dată fiind importanța și contribuția deosebită pe care acestea o au la realizarea funcțiilor statului, de alocare, respectiv de satisfacere a nevoilor publice (apărare, justiție, securitate națională, învățământ, cultură, etc.), de distribuire (pensii asigurări de boală, ajutor de șomaj, transferuri de fonduri către agenții economici) și respectiv, de reglare macroeconomică.

În acest sens, analizele statistice evidențiază că față de 1/3 cât reprezentau cheltuielile publice în PIB al Franței în 1949, acestea au crescut la 52,6 % în anul 1984 după care, datorită eforturilor autorităților de limitare a lor și ca efect al măsurilor de privatizare, s-au redus la 51,9% în anul 1985 a respectiv 50,2% în 1988³⁾.

Progresia a fost deosebit de puternică în anul 1974-1984 când ponderea cheltuielilor publice în PIB a crescut cu aproximativ 13 puncte procentuale. Potrivit unor studii ale OCDE, această creștere ce s-a declanșat începând cu mijlocul anilor '50 este imputabilă, îndeosebi, dezvoltării operațiunilor de transfer (circa 50% din ansamblul cheltuielilor publice aproximativ 1/4 din PIB), respectiv activității „statului protector”, precum și creșterii după (1980) a cheltuielilor în interesul datoriei publice.

Deși semnificativi pentru aprecierea rolului statului în viața economică și socială, cei doi indicatori analizați nu reușesc totuși să redea în totalitate amploarea intervenției acestuia care îmbracă și alte forme, extrabugetare, în general, dificil de cuantificat: reduceri sau exonerări de impozite, taxe etc. (așa-numitele „cheltuieli fiscale”), reduceri ale ratei dobânzilor prin bonificații, politica în domeniul sectorului public, legislații și reglementări de tot felul etc.

³⁾ Michel Pébèreau, *La politique économique de la France, les instruments*, op. cit., p.11 xxx *Budgetary policy*, în *OECD, Economic Surveys, France, 1989/1991*, p.52.

2. Economia franceză – o economie mixtă în continuă transformare

2.1. Impactul sectorului public asupra economiei

Din punct de vedere al structurii proprietății, economia franceză este o economie mixtă, caracterizată prin prezența alături de sectorul privat a unui important sector public concentrat, în principal, în ramurile: energie, transporturi și telecomunicații, servicii financiare și industrie (cu deosebire în ramurile prioritare, de importanță strategică).

Sub incidența valului de naționalizări¹⁾, efectuate în contextul programului de relansare economică din perioada 1981-1982 care numai în industria națională au condus practic la o triplare a importanței întreprinderilor publice – dimensiunea sectorului public s-a lărgit considerabil. În 1986, de exemplu, aceasta concentra 16% din totalul numărului de salariați, 28% din valoarea adăugată și 36% din formarea brută a capitalului fix (FBCF) a economiei nonagricole²⁾, fapt ce pune în lumină, între altele, atât puternica sa capacitate investițională – determinată, în principal, de tendința autorității publice de a orienta mase mult mai mari de capital către sectoarele considerate prioritare și de importanță strategică – cât și marea sa deschidere către exterior, generată de implantarea în cadrul său a unor întreprinderi puternic exportatoare, în general, din ramuri de vârf sau aproape în expansiune (construcții aeronautice, mașini de birou și prelucrat în formații, material electric, profesional și menajer etc.). Conform estimărilor, impactul global¹ al sectorului public în cadrul economiei nonagricole franceze care de circa 24%, fiind ușor superior celui al Greciei (23,2%), Portugaliei (22,7%), Italiei (20,3%) și mult peste cel al unor țări ca: Belgia (11,1%), Germania Federală (12,6%), Anglia (12,7%) etc.

Dacă în anumite sectoare, respectiv industriei servicii și comerț, întreprinderile publice aveau, în general, o pondere redusă sau foarte redusă

¹⁾ Subordonate obiectivului prioritar al programului de relansare economică, și anume reducerea șomejului și creșterea gradului de ocupare, naționalizările realizate în perioada 1981-1982 au cuprins, alături de totalitatea băncilor ce realizau depozite de peste 1 miliard franci și cele două mari companii financiare Paribas și Suez, 12 mari grupuri industriale și anume: Pêchiney-Ugine-Kulmann, Saint-Gobain-Pont – a-Mousson, Rhone-Poulenc, Compagnie-Générale d'Electricité Thompson-Brandt, Usinor, Sacilor, Matra, Dessault CII-HB-Hnywell Bull, ITT France și Roussel-Uclaf (cu titlu parțial).

²⁾ Armand Bizaguet – *Le secteur public et les privatisations*, Presses Universitaires de France, Paris, 1988, p.53-57; Michel Pébèreau, *La politique économique de la France – les objectifs*, Armand Colin, Paris, 1987, p. 379.

¹ Calculat ca medie a ponderilor deținute de sectorul public în: numărul de salariați, valoarea adăugată și investiții. Armand Bizaguet – *Le secteur public et les privatisations*, op. cit. p.61.

(20, respectiv 2% din numărul total de persoane al ramurii), în schimb, în altele cum sunt: energie, transporturi și telecomunicații, servicii financiare (asigurări, bănci și credit), deci, ele erau puternic implantate, concentrând o parte covârșitoare din totalul salariaților acestora (89%, 63% și respectiv 58%).

Din ansamblul foarte vast al întreprinderilor publice se disting opt grupe, cunoscute sub numele de mari întreprinderi naționale², ce au drept trăsătură caracteristică comună, pe de o parte, poziția de monopol sau quasi-monopol pe care o deține pe piața internă iar, pe de o altă parte, faptul că se află sub incidența directă a statului care poate să intervină mai mult sau mai puțin, după caz și moment, pentru a dicta anumite decizii, îndeosebi privind nivelul tarifelor, investițiile și finanțarea acestora etc. – ceea ce le afectează autonomia de conducere și libertatea de acțiune, deși necesitatea acestora este afirmată periodic – ,ele fiind utilizate de către acesta drept instrumente de realizare a politicii sale economice sau sociale.

În general, dincolo de o serie de aspecte³ care explică și fac necesară o anumită intervenție a puterilor publice în activitatea marilor întreprinderi naționale, utilizarea lor prezintă însă și serioase inconveniențe și anume: deresponsabilizarea conducerii întreprinderilor și salariaților acestora; dezechilibrarea cheltuielilor de exploatare, ceea ce face inevitabil apelul la subvențiile de stat (cazul CNCF, RATP) – cu impact, pe cale de consecință, asupra nivelului prelevărilor obligatorii – sau la îndatoriri suplimentare care apoi vor trebui resorbite prin creșterea tarifelor sau ajutoare bugetare (cazul EDF, GDF) etc.¹

În ceea ce privește întreprinderile publice din sectorul concurențial, situația este oarecum diferită în raport cu cea a marilor întreprinderi naționale. Astfel, deși în calitate de proprietar sau acționar majoritar al acestora statul ar putea să le utilizeze ca instrumente ale politicii sale economice, fixându-le obiective precise în toate domeniile, totuși, în fapt, puterile publice au ales o cale cu totul diferită afirmând autonomia decizională totală a conducerii acestora, al cărei obiectiv esențial trebuie să-l constituie asigurarea echilibrului financiar al exploatării lor. Drept urmare, întreprinderile publice din sectorul concurențial sunt conduse și administrate în funcție de cerințele și criteriile

² *Charbonages de France, Electricité de France, Gaz de France, La Société Nationale de Chemins de Fer Français (SNCF), la Régie Autonome des Transports Parisiens (RATP), Air France, Air Inter și Postes, Transports et Télécommunications.*

³ *Limitarea posibilității acestora de a abuza de poziția de monopol și, în consecință, de a mări nejustificat tarifele; necesitatea absolută a unor reglaje conjuncturale pentru combaterea tensiunilor inflaționiste, efectele externe ale serviciilor făcute de acestea, compensarea tendinței de scădere, în unele perioade, a efortului investițional al întreprinderilor din sectorul privat.*

¹ *Michel Pébereau, La politique économique de la France, les instruments, op. cit., p.21, 360.*

pieței, dispunând de libertate în stabilirea și realizarea propriilor obiective de dezvoltare și, în general, în desfășurarea întregii activități.

Această opțiune a puterii publice în ceea ce privește conducerea întreprinderilor publice din sectorul concurențial apare destul de net în practica contractelor de plan încheiate cu statul. Angajamentele luate cu acest titlu sunt definite de către conducătorii respectivelor întreprinderi; ele nu au un caracter constrângător, iar în anumite cazuri pot fi modificate în funcție de circumstanțe. Ea se regăsește, de asemenea, și în alte domenii cum sunt: restructurarea activității și a numărului de salariați, investiții în străinătate etc., întreprinderile publice din sectorul concurențial nefiind supuse la constrângeri specifice comparativ cu sectorul privat, ci dimpotrivă, majoritatea acțiunilor fiind inițiate de conducerea lor și, în toate cazurile, cu acordul acestora.

În ciuda acestei poziții adoptate de stat vis-a-vis de întreprinderile publice din sectorul concurențial, o serie de specialiști francezi²⁾ consideră că problema de principiu rămâne totuși deschisă. În opinia lor, poziția de acționar unic sau majoritar a statului face, între altele, posibilă oricând imixtiunea acestuia în conducerea întreprinderilor și alegerea conducătorilor acestora după considerente ce pot fi străine finalităților proprii ale acestor întreprinderi. Unii merg chiar până la a afirma că-n absența statului acționar conducerea întreprinderilor ar fi mai austeră și nevoile de finanțare mai limitate.

În consecință, ei nu numai că au aderat și susținut programul de privatizare început în 1986, dar au considerat chiar utilă accelerarea și extinderea sa, privatizarea reprezentând, în opinia lor, atât un mijloc propice de descătușare a inițiativei și spiritului întreprinzător, dar și de degrevare a finanțelor publice de o serie de cheltuieli¹⁾ ca urmare a atragerii economiilor de la populație și a dezvoltării acționariatului salariaților în unele întreprinderi.

2.2. Privatizarea – coordonată a strategiei de dezvoltare în perioada 1986-1991

Concepută în ideea de a reda întreprinderilor gustul de risc și spiritul întreprinzător, privatizarea a constituit unul din principalele obiective ale politicii de „prudență și libertate”, „de însănătoșire și redresare” a economiei franceze lansate în 1986, având în esență următoarele obiective: asigurarea competitivității economiei franceze, pentru a putea crea locuri de muncă „sănătoase și durabile”; constituirea la nivelul întreprinderilor a unor structuri suple, adaptabile și performante; favorizarea și încurajarea acționariatului popular; limitarea influenței puterii publice la justa sa dimensiune necesară în

²⁾ *Idem*, p.24.

¹⁾ *Între 1982-1992, numai dotațiile cu capital au reprezentat 47 miliarde franci.*

cadrul unei societăți libere și responsabile; reducerea deficitului bugetar și dinamizarea piețelor financiare naționale prin reducerea finanțării publice.

În concordanță cu prevederile Legii nr. 86-793 din 2 iulie 1986 și respectiv 86-912 din 6 august 1986, programul de privatizare – foarte vast de altfel – viza transferul din sectorul public în sectorul privat, într-un interval de 5 ani (până în 1991), a proprietății participațiilor majoritare deținute direct sau indirect de către stat într-un număr de 65 de întreprinderi publice din diferite domenii de activitate¹.

Rolul esențial în înfăptuirea privatizării revenea comisiei de privatizare (compusă din 7 membrii independenți numiți prin decret) care trebuia să fie sesizată pentru transferul fiecărei întreprinderi figurând în lista celor 65 și era însărcinată să fixeze valoarea acesteia (sau a elementelor activelor făcând obiectul cesiunii) după regulile contabile curente, ținând cont de valoarea bursieră a titlurilor, valoarea activelor, beneficiile realizate, existența filialelor și ale perspectivelor de viitor.

Prețul definitiv al ofertei de cesiune era stabilit de ministerul finanțelor, dar în nici un caz nu putea fi inferior evaluării făcute de comisie. Aceasta își dădea, de asemenea avizul asupra procedurilor desfășurate în cadrul pieții, precum și a celor „în afara pieții”. În ambele cazuri, operațiunile de transfer trebuiau să se realizeze după procedurile pieții financiare ale cărei reguli de funcționare garantau publicitatea și concurența.

Reglementările legale² prevedeau, totodată, importante garanții împotriva achizițiilor abuzive, și anume:

- limitarea la 20% din capitalul întreprinderii a volumului titlurilor cedate direct sau indirect de către stat persoanelor fizice sau juridice de naționalitate străină și posibilitatea Ministerului Economiei de a reduce această limită din motive de protecție a intereselor naționale;
- obligația de a supune aprobării Ministerului Economiei cotele de participare străine ce excedau 5% în cazul întreprinderilor a căror activitate principală rezultă din articolele Tratatului de la Roma (sănătate, apărare națională, fabricare de armament etc.);

¹ – cinci grupuri industriale (Saint-Gobain, CGE, Péchines, Rhone-Poulenc, Thompson), două companii financiare (Suez și Paribas), ansamblul băncilor ce figurau în legea naționalizării din 1982;

- trei societăți cu economie mixtă al căror control, preluat în 1982, intervenise în afara naționalizării (Matra, CGCT, Compagnie des Matériels Bull);

- trei mari bănci (BNP, Crédit Lyonnais și Société Générale) și patru grupuri de asigurări (GAN, UAP, AGF și MGF) naționalizate în 1945;

- două societăți cu economie mixtă aparținând de multă vreme sectorului public: la Société Nationale ELF-Aquitain și l'Agence Havas.

² Toate posibilitățile au fost prevăzute prin lege și anume: cedări de titluri, schimburi contra acțiuni, titluri participative, certificate de investiții, renunțări la dreptul preferențial de subscripție la o creștere a capitalului sau vânzări ale unui drept etc.

- dreptul Ministerului Economiei de a limita, prin decizia de privatizare, atunci când aprecia ca fiind util, posibilitățile de achiziționare ale persoanelor fizice sau juridice – indiferent de naționalitate – la numai 5% din totalul titlurilor cedate de întreprindere, precum și de a stabili dacă protecția intereselor naționale necesită sau nu transformarea unei acțiuni ordinare, deținută sau achiziționată de stat, în „acțiune preferențială”, comportând drepturi deosebite etc.

În condițiile în care participările au fost achiziționate contravenind acestor reguli, deținătorii lor erau privați de dreptul de vot și obligați să cedeze titlurile incriminate într-un interval de 3 luni.

Avantaje deosebite erau acordate salariaților întreprinderilor ce urmau a fi privatizate, precum și micilor acționari și anume:

- oferirea de titluri în limita de 10% din totalul fiecărei operațiuni salariaților (foști și actuali) ai întreprinderii sau filialelor sale concomitent cu reduceri de până la 20% din prețul propus altor subscripitori – titlurile achiziționate astfel neputând fi însă cedate înainte de doi ani, dacă reducerea era mai mare de 5%;
- servirea cu prioritate, în limita a 10 titluri, a micilor acționari;
- condiții preferențiale de plată: maximum 3 ani și blocarea titlurilor până la plata integrală;
- posibilitatea ambelor categorii de a beneficia, în anumite condiții, de o acțiune suplimentară gratuită din acțiunile cumpărate direct de la stat etc.

Concomitent, în vederea evitării primejdiei unei puternice împrăstieri a acționariatului, precum și în funcție de natura întreprinderii și situația conjuncturală a pieței, era prevăzută posibilitatea creării, în anumite cazuri, a unor așa-zise „nuclee puternice” sau „stabile” compuse din cote de participare superioare procentelor stipulate prin lege.

Indiferent de acționar, operațiile de privatizare nu dădeau loc la perceperea vreunui drept de timbru sau de înregistrare. De asemenea, schimbarea titlurilor participative deținute de achizitori cu acțiuni ale întreprinderilor erau supuse unui regim fiscal mai favorabil decât cel de drept comun.

În fine, potrivit Legii finanțelor din 1987, 70% din încasările rezultate ca urmare a operațiunilor de privatizare erau afectate acoperirii unei părți a datoriei publice, fiind contabilizate într-un cont special, iar restul de 30% pentru finanțarea dotațiilor cu capital a întreprinderilor publice ce-și desfășoară activitatea în sectoare aflate în dificultate financiară și cu deosebire a siderurgiei.

2.2.1. Desfășurarea și rezultatele privatizării

Până în iulie 1987 au fost realizate 12 operațiuni de privatizare, unele fiind foarte semnificative pentru economia franceză¹⁾.

Încasările obținute ca rezultat al acestor operațiuni efectuate au adus statului circa 70,8 miliarde franci. Din acestea, 49 miliarde au fost utilizate pentru rambursarea datoriei publice, iar diferența pentru întărirea capacității de investiții a unor întreprinderi publice și îndeosebi: CGE, Suez și Sogenal (înainte de a fi privatizate), CDF-Chimie, SNCF, Renault și Société d'autoroutes.

Bilanțul acționariatului popular a fost, de asemenea, foarte pozitiv, peste 15 milioane de cereri de subscripții fiind înregistrate în mai puțin de un an (în medie 1.500.000 pe operațiune). Puterile publice s-au văzut astfel constrânse să reducă, în majoritatea cazurilor, sub 10, limita titlurilor în baza cărora micii acționari aveau prioritate la cumpărarea de acțiuni.

În ceea ce privește subscripțiile rezervate salariaților, partea oferită de întreprinderi a fost acoperită peste 100%, mergând de la 1,3 ori în cazul Saint-Gobain până la 3,4 ori în cazul CGE.

Practic, la sfârșitul anului 1987, numărul acționarilor depășea 6 milioane de persoane fizice. Potrivit unei anchete a Centrului de cercetări asupra economiei, aproximativ o gospodărie din 4 a participat sau avea intenția să participe la operațiunile de privatizare.

Pentru a evita ca o emitere considerabilă de acțiuni să conducă la schimbarea rapidă a majorității și la o conducere oarecum aleatorie, riscantă, Guvernul a utilizat larg procedeul „nucleelor stabilite”. Această parte „în afara pieței” era atribuită, peste cererea de ofertă, doritorilor de a participa, cu condiția de a plăti un supliment de primă, de a accepta un anumit cadru tehnologic sau comercial și de a se angaja să conserve acțiunile o perioadă de timp determinată²⁾. În general, „nucleele stabile” au obținut o parte a capitalului global, mergând de la 18,5% până la 30%, în funcție de întreprindere, iar suplimentele de primă plătite de subscripitori au variat între 2,5 și 10% pentru investițiile individuale limitate între 0,5 și 5% din capital.

Această amplă operațiune de privatizare a fost însoțită, de asemenea, de o serie de dispoziții legale referitoare la „respirația” sectorului public care permiteau fie cedarea parțială de active ale întreprinderilor publice, fie transferul unor filiale ale întreprinderilor din sectorul public către cel privat și invers. Potrivit bilanțului Ministerului Finanțelor, în perioada 1986-1987, au avut loc 128 de asemenea operații, din care 8 în sensul sector privat-sector public și

¹⁾ *Saint-Gobain și Compagnie-Générale d'Electricité – pentru industrie, Société Générale și Credit Commercial de France – pentru sectorul bancar, Havas și TFI – pentru sectorul comunicațiilor.*

²⁾ *Armand Bizaguet, op. cit. p.95-96.*

120 din sectorul public către cel privat, respectiv 109 întreprinderi industriale industriale și 11 bănci¹.

Practic, ca urmare a procesului de privatizare², în perioada 1986-1987, circa o jumătate de milion de salariați și o cifră de afaceri de 230 miliarde franci au trecut din sectorul public în cel privat. În consecință, impactul global al sectorului public în economia nonagricolă a scăzut de la 24% în 1985 la 20% în 1987, întreprinderile publice concentrând 14% din efectivele de salariați, 16% din valoarea adăugată și 30% din investiții.

Conform estimărilor, la sfârșitul operațiunii de privatizare (sfârșitul anului 1991) sectorul public urma să dețină o pondere de 11,5% în numărul salariaților, 12,5% în valoarea adăugată și 25% în investiții, adică un impact de 16%, inferior inclusiv celui din 1979 (18%), dar totuși considerabil în raport cu alte țări, economia franceză continuând să rămână o economie mixtă.

De altfel, potrivit opiniei unor specialiști francezi, problema de a ști cine deține capitalul întreprinderii, statul sau particularii, este secundară; ceea ce contează este eficiența întreprinderii și finalitatea politicii sale industriale³.

Evident, acestor păreri se opun altele care consideră că proprietatea privată constituie singura garanție a eficienței și competitivității întreprinderilor, a economiei franceze în general, pronunțându-se pentru extinderea procesului de privatizare⁴.

3. Pârghii și instrumente de intervenție a statului în orientarea comportamentului agenților economici

Incidența statului asupra economiei franceze este destul de complexă și multiformă. În calitate de principal agent economic, de proprietar și acționar, statul, puterea publică în general, intervine, direct sau indirect, prin utilizarea unui ansamblu de pârghii și instrumente – atât bugetare, cât și extrabugetare – în orientarea comportamentului agenților economici în direcția realizării obiectivelor sale de politică economică.

¹ Atât operațiunile privind filialele întreprinderilor publice, cât și cedările parțiale de active nu puneau în discuție participarea majoritară a statului. De asemenea, în toate cazurile, pentru protejarea intereselor naționale, transferurile sau cedările de active nu erau valabile în cazul întreprinderilor ce aveau caracterul de serviciu public sau de monopol (*Idem*, p.88 și 101).

² În noiembrie 1987 are loc o nouă privatizare, cea a companiei financiare „Suez”.

³ Armand Bizaguet, *op. cit.* p.119-120. xxx-La France-L'Europe, Xe Plan 1989-1992, La Documentation Française, Paris, 1989, p. 90-92.

⁴ Michel Pébèreau, *La politique économique de la France, les instruments*, *op. cit.*, p.24-25.

3.1. Planul – instrument de conturare a strategiei de dezvoltare

Franța este una din puținele țări cu economie de piață în care planificarea este utilizată la scară națională.

3.1.1. Originalitatea planificării franceze

În general, sistemul de planificare francez este o combinație de plan și piață, cu obiective limitate, o elaborare concentrică și o execuție prin incitare.

Planul francez este un plan indicativ și nu imperativ, un plan suplu, orientativ, ale cărui obiective pot fi modificate și adaptate pe parcursul execuției. El nu dă ordine, ci enunță previziuni, obiective, preferințe, dorințe, pe care nu le impune, ci le recomandă, fiind conceput ca un instrument menit să contribuie la orientarea și raționalizarea deciziilor publice și private și implicit la accelerarea dezvoltării și modernizării economiei franceze printr-o mai bună definire a priorităților naționale, pe baza unei selectări mai riguroase a informațiilor și alternativelor, a dialogului și concertării între diferiți parteneri.

În general, prin plan nu se stabilesc decât un număr relativ redus de obiective macroeconomice și direcțiile principale de acțiune pentru realizarea acestora¹⁾ care, în esență, definesc politica guvernamentală pe termen mediu și dau doar un cadru de referință pentru agenții economici și sociali ce dispun astfel de o mare libertate de decizie și acțiune.

Această particularitate a planificării franceze este determinată de existența în cadrul economiei a sectorului privat care obligă puterile publice să nu se erijeze în singurii decidenți și responsabili. Drept urmare, în stabilirea obiectivelor generale se ține seama în mare măsură de reacțiile spontane ale diferiților agenți economici²⁾, elaborarea planului realizându-se prin consultarea, confruntarea și concertarea acestora în cadrul comisiilor sau comitetelor de pregătire a planului, ceea ce, în ultimă instanță, contribuie la o mai ușoară adoptare și acceptare a sa – inclusiv de către întreprinderile particulare.

În același timp, execuția se operează prin incitații financiare, stimulente și contracte de plan și nu prin obligații și constrângeri imperative. Fără îndoială, pentru o parte a sectorului public îndrumarea financiară de către Ministerul Finanțelor este uneori destul de „imperativă” dar, în general, instrumentele de

¹⁾ Așa, de exemplu, cel de-al IX-lea plan fixează șase obiective: asigurarea autorității Franței în lume. Conducerea unei politici globale de ocupare, pregătirea viitorului tinerilor, reducerea inegalităților și întărirea solidarității, creșterea calității vieții, asigurarea echilibrului teritorial. Pentru realizarea lor sunt avute în vedere patru direcții principale de acțiune: descentralizarea, modernizarea industriei și transformarea aparatului productiv; formarea; cercetarea și inovarea; reînnoirea culturală.

²⁾ Pierre Bauchet – *Le plan dans l'économie française*, Presses de la Fondation Nationale des sciences politiques, Economica, Paris, 1986, p.29.

execuție (subvenții, fiscalitatea, comenzile publice etc.) sunt indirecte și incitative, persuasiunea jucând un mare rol³⁾.

Desigur, așa cum arătam, proiecțiile macroeconomice și financiare, marile direcții de acțiune pentru atingerea obiectivelor sunt prezente și însoțesc lucrările de plan. De regulă însă, aceste obiective sunt prezente și însoțesc lucrările de plan. De regulă însă, aceste obiective sunt pur calitative, cele cuantificabile fiind, de obicei, puțin numeroase și definite, cel mai adesea, nu în valori absolute ci relative, îndeosebi în raport cu principalii parteneri economici ai Franței. Cu toate acestea, unora dintre obiective le sunt asociați totuși, în unele cazuri, o serie de indicatori care fac obiectul unei urmăriri permanente de-a lungul întregii perioade de execuție.

Așa cum este conceput, planul urmărește și permite, în primul rând, să pună în evidență, prin proiecțiile sale implicațiile continuării tendințelor manifestate în trecut și consecințele diferitelor variante ale intervenției publice. El scrutează viitorul, evidențiind oportunitățile, constrângerile și limitele și testând coerența diferitelor politici prin estimarea efectelor fiecăreia, iar în final formulează obiectivele politicii economice, sociale și culturale ale guvernului și stabilește principalele acțiuni în vederea realizării acestora, permițând, în același timp, partenerilor sociali să ia pe deplin cunoștință de limitele „câmpului posibil” și să-și dea avizul asupra alegerilor guvernamentale.

3.1.2. Elaborarea și execuția planului

În practica franceză elaborarea și aprobarea planului necesită parcurgerea a două etape, sancționate prin lege și anume:

a) o primă etapă și implicit o primă lege a planului presupune definirea strategiei economice de ansamblu și a marilor acțiuni ce trebuie întreprinse pentru atingerea obiectivelor macroeconomice fixate. Legea planului este elaborată pe baza unui raport al Comisiei naționale de planificare înaintat guvernului cu cel puțin un an înainte de intrarea în vigoare a planului. Comisia își organizează lucrările pornind de la informațiile care îi sunt furnizate furnizate de INSEE, de alte organisme statistice și profesionale. Ea se bazează pe deliberările comisiilor specializate și a grupelor de muncă administrative și pe documentul de orientare;

b) a doua etapă, respectiv a doua lege a planului organizează mijloacele de execuție, orientând cheltuielile publice de-a lungul întregii perioade de plan.

La nivelul statului sunt stabilite astfel programe prioritare de execuție (PPE) plurianuale, comportând estimarea resurselor bugetare necesare execuției lor și garanția că alocarea acestora va avea un caracter prioritar în fiecare lege a finanțelor inițiată. Acoperirile bugetare de care sunt însoțite

³⁾ Pierre Bauchet – *Le plan dans l'économie française*, Presses de la Fondation Nationale des sciences politiques, Economica, Paris, 1986, p.8.

aceste programe sunt pur indicative pentru că Franța aplică în materie bugetară principiul anualității cheltuielilor. Cu toate acestea, programelor le sunt asociați o serie de indicatori fizici de urmărire și realizare, de natură să influențeze alegerile bugetare: număr de salariați utilizați în producție, numărul construcțiilor sociale reabilitate etc.

În cadrul sistemului de planificare francez este prevăzut, de asemenea, ca fiecare regiune să-și elaboreze propriul său plan. Legătura între planificarea națională și cea regională se realizează prin intermediul contractelor de plan încheiate între aceste regiuni și stat care precizează obligațiile reciproce ale acestora.

În același spirit pot fi semnate contracte cu întreprinderile publice având patru obiective esențiale: asigurarea coerenței între strategia întreprinderilor și orientările definite de stat în materie de: industrie, energie, transport și comunicații; asocierea sectorului public la realizarea obiectivelor de solidaritate și interes general (ocupare, formare, dezvoltarea cercetării, echilibrul schimburilor externe etc.); mobilizarea personalului întreprinderilor publice în jurul obiectivelor astfel fixate cu ajutorul concertării stabilite pentru pregătirea planului întreprinderilor și a contractelor de plan; definirea cadrului unei autonomii a conducerii cu ajutorul planurilor financiare previzionale care trebuie să permită ajustarea aportului statului acționar.

Practic aceste contracte încheiate cu întreprinderile și regiunile presupun pentru stat obligația de a aloca mijloacele financiare și de a stabili reglementările necesare execuției.

Un rol important în procesul de elaborare a planului revine previziunii calitative pe termen mediu în care sens sunt utilizate un ansamblu de modele globale, macroeconomice – DMS – (DMS=model dinamic multisectorial ce cuprinde 1100 ecuații din care 220 de comportament și definește 400 de variabile exogene, îndeosebi pentru mediul internațional (cererea mondială, rata de schimb etc.) și pentru politica economică (efectivele și investițiile administrației, rata dobânzii, a impozitelor și cotizațiile sociale, prețurile reglementate etc.), -FIFI – sau „periferice” (MOISE, REGINA etc.).

Pentru execuția sa, planul dispune de mijloace importante. În fiecare an guvernul trebuie să supună Parlamentului, în sesiunea de primăvară, un raport asupra stadiului execuției planului, iar în sesiunea de primăvară, un raport asupra stadiului execuției planului, iar în sesiunea din toamnă un raport asupra finanțelor publice și a mijloacelor bugetare consacrate acestei execuții și cu deosebire a PPE. În același timp, raporturile sale cu bugetul sunt organizate de asemenea manieră încât prioritățile să-și găsească efectiv concretizarea în cheltuielile publice.

3.1.3. Organismele însărcinate cu elaborarea și urmărirea execuției planului

Elaborarea și urmărirea execuției planului este încredințată mai multor organisme și anume:

- Comisariatul general al planului, însărcinat să elaboreze propunerile de plan pe baza a diferite studii și a concertării între părți, al cărui comisar are și funcția de consilier al guvernului pentru problemele de politică economică;
- Comisia națională de planificare, formată în proporție de 1/3 din președinții consiliilor regionale, 1/3 reprezentanți ai sindicatelor și profesioniști, iar restul reprezentanți ai sectoarelor publice industriale, bancare, organizații cooperatiste, personalități calificate etc. și însărcinată să conducă lucrările de pregătire a planului, precum și urmărirea permanentă a execuției acestuia;
- Comisiile și comitetele constituite pentru a studia diferitele probleme cerute de pregătirea planului, ele reprezentând instanțe de concertare care reunesc reprezentanții diferitelor părți: administrație, întreprinderi, parteneri sociali. Puțin numeroase la origine (comisii de modernizare la început) acestea au proliferat atât la nivel central, cât și sectorial și interramuri și au fost completate prin instanțe ale concertării regionale din ce în ce mai active¹.

Alături de aceste organisme, există și alte multe instituții specializate cărora le revin, de asemenea, sarcini privind pregătirea și urmărirea planului: Institutul Național de Statistică și de Studii Economice (INSEE), Institutul Național de Studii Demografice (INED), Centrul de Studii ale Veniturilor și Costurilor (CERC), Centrul de Studii Prospective și Informații Internaționale (CEPII), Direcția de Previziune a Ministerului Finanțelor etc.

De-a lungul timpului, experiența franceză a demonstrat că această organizare răspunde, în general, bine nevoilor unei planificări descentralizate.

La rândul său, planul, prin proiecțiile pe care le realizează, prin modul de elaborare și execuție caracterizat prin consultarea și concentrarea între parteneri, prezența PEE și a contractelor de plan, precum și prin suplețea și lipsa sa de constrângere, contribuie la armonizarea și orientarea comportamentului agenților economici în direcția obiectivelor economice de importanță națională, la adeziunea lor liber consimțită la aceste priorități reducând, într-o anumită măsură, pericolul disipării eforturilor în direcții și activități non-profitabile – cu efecte benefice atât la nivel micro cât și din punct de vedere al dezvoltării economice de ansamblu.

¹ 8 asemenea comisii funcționează numai în cadrul Comisiei Naționale de Statistică. A fost creată Comisia industriei. Există un comitet interministerial însărcinat îndeosebi să urmărească programele prioritare de execuție a planului etc.

Reprezentând unul din principalele instrumente de realizare a politicii economice a statului, planul nu poate fi considerat însă un panaceum universal.

Într-adevăr, planul și planificarea constituie sau pot constitui un mijloc de armonizare a comportamentelor printr-un proces coerent în care se confruntă părțile. Această concertare nu este însă posibilă decât datorită transformării comportamentelor grupurilor sociale care, alături de alte instituții, participă la elaborarea planului.

Or, după cum afirmă specialiștii francezi¹, pe fondul transformărilor ce au avut loc în economia franceză, grupurile sociale (patronat, sindicate îndeosebi) au rămas antagoniste, chiar dacă sunt pregătite, mai mult ca niciodată, să dialogheze asupra perspectivelor dezvoltării economiei și a mijloacelor necesare pentru aceasta. Conflictele permanente între cei care dețin puterea și cei lipsiți de ea s-au atenuat dar nu s-au stins, îndeosebi în întreprinderi. Se fac, de asemenea, simțite și alte opoziții: între zonele în dificultate și cele în progres, între industrie și agricultură, între interesul proprietarilor capitaliști de maximizare a profitului pe termen scurt și cel al antreprenorilor axat pe dezvoltarea pe termen lung a întreprinderii, pe mărirea puterii firmei etc.

Toate aceste conflicte generează pentru economie riscul unor dezechilibre, iar pentru plan pe cel al dezagregării dacă prin sistemul său de elaborare nu asigură eliminarea posibilelor izbucniri ale acestor conflicte și implicarea grupurilor în proceduri de fundamentare și acțiuni în mod real eficiente.

În fine, o anumită deplasare a centrelor de putere pare să se fi produs, după cum afirmă specialiștii, în interiorul națiunii, deciziile asupra viitorului sectorului productiv derulându-se mai mult ca altădată în cadrul ministerelor și, mai ales, a celui mai puternic – Ministerul Economiei și Finanțelor – decât în cadrul comisiilor planului.

Celor de mai sus se adaugă și faptul că, pe de o parte, numeroasele blocaje politice și financiare, precum și o anumită absență a perspectivei internaționale au împiedicat, adeseori, elaborarea unor veritabile planuri sectoriale pe termen lung, iar pe de altă parte, urmărirea și revizuirea obiectivelor s-a operat rareori prin concertare.

3.2. Instrumentele bugetare

În ansamblul mijloacelor de care dispune statul pentru punerea în aplicare a politicii sale economice, cheltuielile publice, iar în cadrul acestora, cheltuielile bugetare ale statului, care în 1987 reprezentau circa 24% din PIB, constituie, fără îndoială, unul dintre cele mai importante.

¹ P.Bauchet – *Le plan dans l'économie française*, op. cit., p. 40-41.

Instrumentele utilizate de stat în acest sens sunt numeroase și variate. Ele au o incidență-directă sau indirectă-deloc neglijabilă asupra comportamentului agenților economici și cu deosebire al întreprinderilor, atât publice cât și private și, în general, asupra funcționării întregii economii.

3.2.1. Un rol deosebit în acest sens revine comenzilor publice

Statul, împreună cu colectivitățile locale și marile întreprinderi naționale, fiind unul din clienții importanți pentru întreprinderile din sectorul concurențial. În 1987, de exemplu, comenzile publice reprezentau în jur de 1/7 din producția industrială a Franței.

Experiența franceză demonstrează că, în general, comenzile publice au constituit un factor esențial de dezvoltare a anumitor sectoare de activitate, permițând realizarea unor produse noi, de înaltă tehnicitate și competitivitate. Este cazul, îndeosebi, al producției de armament și al construcțiilor navale în care comenzile publice reprezentau circa 58% și respectiv 28%, al industriei electro-nucleare și a celei de materiale electrice sau feroviare etc.

În același timp însă, ea a demonstrat și limitele acțiunii statului prin intermediul comenzilor publice care, în anumite condiții, pot să conducă la diminuarea competitivității industriei naționale, în măsura în care standardele interne nu sunt compatibile cu cele internaționale (experiența privind Concorde sau cea a procedurii SECAM pentru televizoarele color), fie la serioase probleme de ocupare în cazul în care, odată satisfăcută cererea internă, întreprinderile nu dispun de debușee sau suficientă capacitate de competitivitate pentru a penetra pe piața externă.

3.2.2. În calitate de proprietar, acționar sau „tutore”

În calitate de proprietar, acționar sau „tutore” al unor organisme publice cu statute foarte diverse, statul acționează, de asemenea, pentru susținerea financiară a acestora. Principalele instrumente bugetare utilizate în acest scop sunt:

- a) dotațiile cu capital, prin intermediul cărora statul participă la constituirea fondurilor proprii de origine externă ale întreprinderilor publice în care este acționar. Ele reprezintă singurul instrument bugetar specific întreprinderilor publice din sectorul concurențial și sunt acordate în cadrul unor contracte încheiate cu acestea pe o perioadă de 3-5 ani și care au drept scop angajarea lor în realizarea unor obiective generale privind ocuparea, investițiile, cercetarea, balanța comercială etc;
- b) subvenții pentru echipamente – destinate, în general, finanțării programelor de investiții ale marilor întreprinderi naționale care administrează serviciile publice și îndeosebi întreprinderile din sectorul transporturilor ale căror tarife sunt limitate din rațiuni economice și

sociale la un nivel inferior celui care ar fi necesar pentru asigurarea dezvoltării lor. Cel mai adesea, aceste subvenții se înscriu în cadrul contractelor de dezvoltare și pot fi asociate celor ale colectivităților locale;

- c) subvenții de funcționare acordate, de asemenea, marilor întreprinderi naționale, fie în scopul evitării suportării de către acestea a unor consecințe legate de anumite situații conjuncturale defavorabile, fie pentru menținerea capacității de competitivitate în raport cu alte întreprinderi similare sau compensarea efectelor menținerii sau reducerii tarifelor unora dintre ele la un nivel inferior costurilor de exploatare din rațiuni de ordin social.

Noua linie politică impusă în anul 1986, axată pe reducerea intervenției publice în economie a vizat, între altele, și degrevarea progresivă a finanțelor publice de sarcinile de finanțare a întreprinderilor publice, pe măsura demarării procesului de privatizare. În consecință, Legea finanțelor pentru anul 1987 a limitat dotațiile în capital a 8,6 miliarde franci, prevăzând totodată, ca finanțarea acestora să se facă din încasările obținute în urma privatizărilor. La rândul lor, subvențiile pentru echipamente au fost sensibil reduse în raport cu anii precedenți, în cadrul aceleiași politici de economii bugetare și reducere a cheltuielilor publice.

3.2.3. *În afara acestor forme de ajutor bugetar*

În afara acestor forme de ajutor bugetar, specifice întreprinderilor din sectorul public și cu deosebire marilor întreprinderi naționale, statul utilizează și alte instrumente bugetare de intervenție în activitatea economică cu o arie mai largă de cuprindere, ele având drept scop să incite agenții economici, fie ei întreprinderi publice sau private, colectivități locale sau chiar populația, să întreprindă anumite acțiuni și să adopte diferite comportamente și anume:

- a) subvenții sau prime, care sunt forma cea mai simplă de ajutor de care pot beneficia întreprinderile (prime de amenajare a teritoriului, credite pentru acțiunile de politică industrială), colectivitățile locale (subvenții pentru echipamente) sau chiar populația (prime la economiile pentru locuințe);

- b) împrumuturi, acordate întreprinderilor din Fondul de Dezvoltare Economică și Socială (FDES), iar colectivităților publice sau întreprinderilor specializate ale acestora din Fondul Național de Amenajare Funciară și Urbană (FNAFU) și al căror volum s-a redus semnificativ îndeosebi după 1986.

În cadrul acestora se disting: împrumuturi ordinare, pe termen lung și cu o rată a dobânzii limitată; împrumuturi cu caracteristici speciale (un fel de quasisubvenții) destinate sectorului siderurgic;

- c) avansuri rambursabile – în general modeste ca volum, reprezentând o formă intermediară de ajutor între subvenții și împrumuturi și fiind utilizate pentru încurajarea exploatarei cercetării aplicative sau dezvoltarea materialelor

(militare sau aeronautice) destinate exportului. În caz de eșec al operației ce face obiectul ajutorului bugetar, statul renunță la avans. În caz de succes, acesta este rambursat;

d) reduceri (bonificații) ale dobânzilor care permit scăderea costurilor acordate în favoarea anumitor investiții (industrie, export, agricultură, construcții de locuințe). Avantajul acestei formule îl constituie desfășurarea în timp a ajutorului public acordat. Inconvenientul este că angajează finanțele publice pe perioade lungi, potrivit unui proces cumulativ.

Începând cu anul 1985 guvernul a întreprins o serie de acțiuni de limitare atât a împrumuturilor bonificate cât și a bonificațiilor acordate. Cu toate acestea, costurile bonificațiilor erau încă destul de ridicate: 11,8 miliarde franci în 1986 și 10 miliarde franci în 1987 față de 8,2 miliarde franci în 1984;

e) garanții – acordate, în special pentru împrumuturi și acoperirea riscurilor la export.

Acest mod de intervenție a statului este utilizat cu multă circumspecție dat fiind faptul că, spre deosebire de altele, în care costul bugetar este cunoscut de la început (subvenții, împrumuturi etc.) sau poate fi determinat cu o oarecare aproximație (bonificații), în materie de garanții, deși decizia inițială nu costă practic nimic, totuși doza de imprevizibil este foarte mare și cu consecințele de rigoare asupra cheltuielilor bugetare.

Toate aceste regimuri de incitare prin intermediul ajutorului public au fost puse în aplicare progresiv, în funcție de nevoile și obiectivele politicii economice; în fiecare an au fost create noi instrumente și mecanisme în timp ce sistemele existente au fost doar rareori suprimate, drept pentru care dispozitivul ajutoarelor publice a devenit din ce în ce mai complex.

Statul a încredințat conducerea numeroaselor regimuri de ajutor unor organisme specializate¹⁾, iar periodic au fost întreprinse eforturi de coordonare a ajutoarelor publice pentru a raționaliza administrarea acestora și a le pune în serviciul obiectivelor prioritare, luând naștere tot felul de comisii și comitete de coordonare²⁾.

Concomitent, a fost creat un nou mecanism de ajutor public – Împrumuturile din fondul industrial al modernizării – care permite administrației publice să dispună de posibilități considerabile de finanțare în profitul industriei și care explică de ce, în ultimul timp, coordonarea ajutoarelor pare mai puțin necesară.

¹⁾ De exemplu, Carface administrează regimul garanțiilor pentru export.

²⁾ Comitetul interministerial pentru finanțarea industriei agroalimentare (CIFIA); Comitetul interministerial de sprijinire a localizării proiectelor (CIAIA) pentru coordonarea ajutoarelor destinate amenajării teritoriului; Comitetul interministerial pentru restructurarea industrială (CIASI)

3.3. Fiscalitatea

Fiscalitatea, iar în cadrul acesteia impozitul cu deosebire (25,2% din PIB în 1988) constituie în Franța un instrument foarte eficace de acțiune în vederea realizării politicii economice a statului.

În forma în care este conceput, sistemul de impozitare francez cuprinde:

- impozite directe: impozitul pe venit, impozitul asupra societăților cu capital, impozitul de solidaritate asupra averii, alte impozite directe;
- impozite indirecte: taxa pe valoarea adăugată (TVA); înregistrări de timbre, burse; produse ale vamei; alte impozite indirecte;
- impozite locale: taxa de habitație, taxele funciare și taxele profesionale.

3.3.1. Rolul și impactul impozitului asupra întreprinderilor și economiei

1. Prin structura, modul său de determinare și percepere, impozitul constituie în economia franceză un important instrument de care dispune statul pentru orientarea și modelarea comportamentului investițional.

Printre factorii favorizanți ai efortului investițional se numără:

- modalitatea de stabilire a impozitului asupra societăților prin economiile pe care le degajă raportarea sa la beneficiul net;
- mecanismul amortizării regressive¹⁾ a investițiilor care, prin accelerarea amortizării, permite atât recuperarea într-un termen cât mai scurt a valorii bunurilor respective și evitarea efectelor legate de deprecierea monetară, cât și substanțiale economii în ceea ce privește impozitul asupra societăților care se aplică astfel la o valoare mai mică a beneficiului net;
- regulile de constituire a TVA ce permit, la rândul lor, întreprinderilor de a nu suporta în fapt acest impozit în ceea ce privește investițiile realizate, întreaga taxă plătită cu acest titlu în momentul cumpărării echipamentelor fiind redusă din TVA datorată de respectivele întreprinderi fiscalului în funcție de propriile lor vânzări, iar dacă ea excede totalul sumelor datorate fiscalului este rambursată de aceasta sub forma diferenței de completare.

Acestor reglementări li s-au adăugat, în decursul timpului, o serie de avantaje acordate în favoarea anumitor tipuri de investiții, precum și de măsuri conjuncturale de susținere sau diminuare a capacității investiționale a agenților economici, corespunzător cerințelor diferitelor etape și obiectivelor de politică economică ale statului cum sunt: reducerea cu diferite sume sau procente a

¹⁾ Rata de amortizare regresivă este rata de amortizare lineară corijată cu un coeficient multiplicator care variază de la 1,5 la 2,5 în funcție de durata de viață a bunului respectiv și se aplică la valoarea reziduală a acestuia.

impozitului asupra societăților corespunzător fie volumului investițiilor realizate în cursul anului, fie creșterii acestora de la o perioadă la alta, precum și a celui aferent beneficiilor reinvestite în întreprindere; diminuarea sau, dimpotrivă, creșterea acouturilor datorate cu titlu de impozit asupra societăților, precum și a ratei amortizării regressive; suprimarea progresivă a taxei asupra cheltuielilor generale și reducerea taxei profesionale etc.

2. Fiscalitatea constituie, de asemenea, un important instrument de acțiune a statului asupra structurii industriei, impozitul fiind utilizat în scopul favorizării regrupării sau creerii de noi întreprinderi, dar și pentru a suscita sau a orienta anumite decizii ale aparatului productiv. În acest sens acționează o serie de măsuri privind: diminuarea drepturilor de înregistrare în cazul fuzionării sau scindării întreprinderilor consolidarea la nivelul societăților „mamă” a beneficiilor sau pierderilor sucursalelor acestora în străinătate, evitarea în cazul grupărilor de întreprinderi a impozitelor la cascadă, prin aplicarea impozitului asupra societăților, o singură dată, la nivelul filialelor care le realizează, reduceri sau exonerări de impozite în cazul întreprinderilor de mici dimensiuni nou înființate etc.

3. Fiscalitatea este totodată, foarte frecvent pusă în slujba politicii orizontale: cercetare științifică, economisirea energiei, amenajarea teritoriului sau export.

În decursul timpului, dispozițiile fiscale adoptate în acest sens s-au multiplicat, ele vizând, în esență: amortizarea accelerată a investițiilor ce favorizează economisirea energiei și materiilor prime, a celor destinate cercetării științifice sau creării de locuri de muncă în zone prioritare din punct de vedere al amenajării teritoriale; reducerea semnificativă a impozitului asupra beneficiului aferent produselor cercetării (cedării sau concesionării exclusive de brevete, know-how etc.); instituirea unui regim fiscal incitativ în ce privește crearea societăților financiare ale inovației (cote de participare la capital minoritar și temporare, ajutoare pe termen lung etc.); posibilitatea întreprinderilor de a-și constitui din beneficiu rezerve pentru implantări în străinătate ș.a.

Exemplele utilizării impozitului în folosul politicii sectoriale sunt multiple și vizează de asemenea: dezvoltarea agriculturii, promovarea turismului și hotelăriei, favorizarea investițiilor în domeniul presei, lupta contra poluării și protecția mediului etc.

4. În fine, alte dispoziții fiscale (reduceri de impozite, reduceri sau suprimări ale unor taxe sociale etc.) au drept scop să incite și să orienteze agenții economici în direcția ocupării, fiind subordonate politicii de reducere a șomajului.

5. Datorită multiplelor valențe, rolului deosebit în ordinea și modelarea comportamentului agenților economici, dar și al populației, fiscalitatea, în general, și impozitul, în special, au constituit și constituie în Franța și un instrument important de reglare conjuncturală, fiind pus în slujba politicilor sale de stabilizare sau relansare economică. Impozitul pe venit, impozitul asupra

societăților, TVA, cotizațiile sociale etc., toate au fost utilizate în mai mică sau mai mare măsură în cadrul acestor politici.

Așa de exemplu, impozitul pe venit a fost utilizat în mai multe rânduri ca un mijloc de reducere a deficitului bugetar, în momentul în care o creștere a acestuia ar fi alimentat presiunile inflaționiste deja excesive. În acest scop, în diferite perioade s-au practicat majorări excepționale ale impozitului pe venit: fie al tuturor categoriilor (în 1968), fie numai ale celor cu venituri mari (în 1981). De asemenea, în alte perioade, de regulă, de relansare, în vederea susținerii cererii de consum și a creșterii puterii de cumpărare s-a procedat la reducerea sa cu diferite procente. În același spirit, fiscalitatea veniturilor celor mai modeste a fost periodic ușurată.

În ceea ce privește impozitul asupra societăților, utilizarea sa drept instrument de reglare a volumului cererii (îndeosebi de investiții) s-a concretizat, așa după cum am arătat, în manipularea aconturilor sau a regulilor de amortizare degresivă, precum și a cotelor de impozit corespunzătoare cerințelor de susținere și incitare sau, dimpotrivă, de comprimare (mai rar) a efortului investițional al agenților economici proprii fiecărei perioade.

În fine, TVA, dincolo de rolul său privind stimularea investițiilor, a fost utilizată, în mai multe rânduri, pentru a provoca o destindere temporară a prețului anumitor produse și a stopa spirala inflaționistă venituri-preț prin reducerea sau chiar suprimarea TVA aplicate unor produse (în 1974, la carnea de vită, TVA – o; în ultimii ani numărul și nivelul TVA s-au redus etc.).

Deși impozitul și fiscalitatea, în general, constituie incontestabil instrumente foarte eficiente ale politicii economice a Franței, totuși, unii specialiști atrag atenția asupra faptului că nu trebuie neglijate anumite limite privind utilizarea lor în scopuri economice și anume: pericolul ca amploarea prelevărilor obligatorii să paralizazeze inițiativele; riscul, în anumite cazuri, al afectării competitivității internaționale a întreprinderilor; autoîntreținerea intervenționismului fiscal și efectele destabilizatoare pe care le poate avea eliminarea sa; crearea unor grupuri de interese care se pot transforma foarte repede în grupuri de presiune; complicarea controlului și favorizarea fenomenelor de fraudă sau evaziune fiscală; posibilitatea penalizării întreprinderilor celor mai performante și a prelevării unei părți din substanța întreprinderilor în măsura în care beneficiile nominale vor fi umflate prin inflație, ca urmare a absenței revizuirii bilanțului, ceea ce face ca activele non-monetare să fie subevaluate, ele fiind luate în calcul la valoarea de achiziție etc.

3.4. Prețurile și politica în domeniul concurenței

3.4.1. Prețurile – între o reglementare quasi-permanentă și liberalizare

Domeniul intervenției publice în materie de preț este unul din cele în care Franța a dat dovadă de o mare imaginație, fapt ce se explică, fără îndoială,

prin persistența aproape permanentă a tensiunilor inflaționiste în economie și tentația constantă de a combate combinând politicile macroeconomice, analoge celor practicate în alte țări industriale, cu acțiunile microeconomice, oarecum puțin compatibile cu o economie de piață¹⁾.

Arsenalul pe care-l utilizau puterile publice cuprindea: un indice al prețului foarte modern, devenit un element de referință central al vieții economice și dialogul social²⁾; o legislație foarte intervenționistă în materie de prețuri, rămasă în vigoare până la 1 decembrie 1986, precum și diverse instrumente de acțiune mai sectoriale, puse în practică din rațiuni specifice dar care puteau fi utilizate în slujba unei politici a prețurilor.

3.4.1.1. Diversitatea regimurilor de prețuri

Între 1945-1986, toate relațiile posibile între puterile publice și întreprinderi au fost exploatate în materie de preț, de la cele mai intervenționiste până la cele mai liberale și anume: taxarea (considerată a fi regimul cel mai atentator la principiile pieței); blocajul prețurilor, regimuri ale libertății controlate, supravegheate sau convenționale și, în fine, libertatea pur și simplă a prețurilor practică în mai multe rânduri pentru anumite produse, pe parcursul unei perioade mai lungi sau mai scurte de timp.

Practic, timp de aproape 50 de ani statutul n-a încetat să intervină în procesul de formare a prețurilor, controlul acestora fiind considerat în Franța ca un instrument esențial de luptă contra inflației. În acest sens, Administrația publică dispunea de puteri exorbitante, mijloacele aflate la dispoziția sa pentru a face să fie respectate reglementările de prețuri – definite prin ordonanța din 1945 – izvorând din principiile dreptului comun și putând merge până la angajarea de urmăriri judiciare foarte severe și cu consecințe grave pentru cei încriminați (amendă, închisoare, etc.).

Aproape permanentă, intervenția Administrației publice din domeniul prețurilor, a cunoscut totuși o serie de variații fiind mai mult sau mai puțin autoritară și de o manieră mai mult sau mai puțin constrângătoare atât în funcție de perioadă cât și de sectoarele de activitate, întreprinderile sau produsele vizate.

Relevăm în acest sens că industria a beneficiat, în general, de un regim mai liberal. Începând din 1984, această libertate putea fi acordată – în general de fiecare dată când condițiile economice și îndeosebi situația concurenței o

¹⁾ Michel Pébèreau, *La politique économique de la France, les instruments*, op. cit., p.348.

²⁾ Dintre toți indicii prețurilor utilizați în marile țări industriale, cel al INSEE al Franței comportă cel mai mare număr de varietăți de articole sau sortimente – peste 1000 în total. Extrasele lunare de preț ce permit calcularea sa sunt efectuate în 25000 puncte de vânzare, situate în 108 orașe sau aglomerări urbane de toate dimensiunile, eșantionul fiind secret.

permiteau – sectoarelor sau întreprinderilor care au semnat angajamente de luptă contra inflației, ea neavând putere reglementară dar comportând un obiectiv de evoluție medie a prețului conform efortului general de dezinflație și adaptată particularităților lor, domeniile liberalizate trebuiau să se întâlnească periodic cu Administrația pentru a-i furniza informații.

Spre deosebire de aceasta, comerțul și importurile făceau obiectul unui regim mult mai rigid.

Față de acest regim general de stabilire al prețurilor erau prevăzute și unele excepții. Așa de exemplu, diverse produse alimentare (legume, fructe) erau supuse unui regim specific de blocaj al nivelului acestora în valoare absolută. Dimpotrivă, nivelurile prețurilor cu ridicata erau liberalizate concomitent cu cele ale produselor industriale corespunzătoare, cu condiția respectării transparenței tarifare.

3.4.1.2. Eficacitatea reglementărilor în domeniul prețurilor

În baza analizei celor 40 de ani de experiență și a rezultatelor obținute, specialiștii francezi¹⁾ apreciază că acest sistem complex de prețuri, mai mult sau mai puțin reglementate, a constituit, în general, un instrument util al programelor conjuncturale de luptă contra inflației.

Cu toate acestea, potrivit opiniei lor, el n-a permis, în mod evident, rezolvarea multiplelor probleme cu care s-a confruntat economia franceză în decursul timpului, inconveniențele sale fiind destul de serioase atât din punct de vedere macro cât și microeconomic.

În acest sens, analiza pe termen lung pune bine în evidență ineficacitatea reglementării prețurilor în luptă contra tensiunilor inflaționiste, Franța nereușind să stăpânească deriva inflaționistă pe o perioadă lungă de timp. Practic, în cursul perioadei 1945-1985 nivelul general al prețurilor a crescut în Franța de 50 de ori fenomen singular dacă ținem seama de amploarea puterii cu care a fost dotat statul ordonanța din 1945.

Reglementarea prețurilor reprezintă, în același timp un element de distorsiune a concurenței dintre firmele franceze și cele străine. Ea poate, totodată, să provoace delocalizări ale activității, unii producători putând fi incitați să-și localizeze producția mai degrabă la unul dintre parteneri, decât în Franța, pentru a scăpa de rigorile controlului administrativ al prețurilor.

În fine, controlul prețurilor poate determina și alte distorsiuni importante în orientarea producției și în activitatea întreprinderilor și anume: orientarea în mai mică măsură a acestora către cercetare și inovare, către realizarea de noi produse a căror rentabilitate este limitată prin preț, concomitent cu creșterea preocupărilor pentru o nouă prezentare a produselor vechi care, deși este mai puțin riscantă, poate totuși justifica un nou preț; deresponsabilizarea conducătorilor întreprinderilor care nu mai consideră drept o prioritate preocuparea

¹⁾ M. Pébéreau – *op. cit.*; J. Billy – *op. cit.*

lor pentru dezvoltarea întreprinderii pe care de fapt n-o mai stăpânesc; consum mare de timp și efort consacrate dialogului cu administrația, care ar fi mai util de folosit pentru căutarea unor căi de creștere a productivității sau pentru prospectarea pieței; limitarea transferurilor între întreprinderile rentabile și mai puțin rentabile în cazul firmelor multiforme etc.

Aceste grave inconveniente explică și au justificat abrogarea în 1986 a puterilor exorbitante conferite Administrației prin ordonanțele din 1945 care, adaptate fără îndoială situației de penurie a Franței din perioada de după conflagrația mondială, deveniseră inadecvate noilor caracteristici ale economiei franceze, devenită în ultimii ani tot mai modernă și larg deschisă către exterior.

3.4.1.3. Stabilirea liberă a prețurilor prin jocul concurenței – caracteristică perioadei de după 1986

Înscriindu-se în ansamblul măsurilor de politică economică, ordonanța din 1986 stipulează că în domeniul prețurilor libertatea devine regula generală, ele fixându-se prin libera negociere între vânzător și cumpărător.

Aceste prevederi, așa cum afirmă specialiștii, sunt de natură să modifice comportamentul agenților economici în sensul că, în timp ce vânzătorii și-au recăpătat libertatea de decizie, cumpărătorii, conștienți de dispariția definitivă a intervențiilor protecționiste ale statului, vor fi fără îndoială mai înclinați să facă să se manifeste concurența și să pună în discuție prețuri care nu sunt reglementate.

În contextul general de liberalizare a prețurilor, singurele reglementări care subzistă se referă la:

- marile întreprinderi naționale din sectoarele: energie, transporturi, poștă și telecomunicații;
- monopolurile fiscale, respectiv: tutun, chibrituri și produse petroliere;
- profesii la care accesul este restrâns prin dispoziții legislative sau alte reglementări: taxi, oficii farmaceutice, oficii ministeriale (agenți de schimb, notari etc.);
- sectoare de deosebită importanță socio-economică (agricultură) sau strategică (armament);
- prețul unor activități sau servicii ce pun probleme deosebite sau sunt rambursate cu titlul de protecție socială și anume: cărți, medicamente, onorarii medicale etc.

Există, de asemenea, o posibilitate de intervenție temporară (maximum 6 luni), în caz de dereglare brutală a pieței și de creștere conjuncturală a prețurilor, manifestată în unul sau mai multe sectoare determinate. Această excepție vizează două tipuri de situații și anume: o situație de criză sau de calamitate publică (de exemplu, o criză de aprovizionare cu petrol); o creștere excesivă și manifestă a prețurilor dar nejustificată prin nici un parametru economic într-un sector anume.

Este vorba deci, de cazuri bine determinate în care, din rațiuni atât de ordin economic, social sau strategic cât și dat fiind faptul că din variate cauze (bariere legale sau reglementări privind protecția socială, poziție de monopol etc.) concurența prin preț nu funcționează sau este limitată, intervenția statului în stabilirea prețurilor sau tarifelor este indispensabilă.

În toate situațiile de reglementare există puternice garanții de procedură în sensul că acestea nu pot fi stabilite decât prin decret al Consiliului de Stat cu avizul și/sau consultarea Consiliului Concurenței.

3.4.2. Asigurarea condițiilor pentru manifestarea concurenței

Concomitent cu liberalizarea prețurilor, a avut loc, de asemenea, o întărire a politicilor în domeniul concurenței și al ajutorului dat de puterile publice consumatorilor pentru a face să se manifeste concurența.

Dispozițiile în vigoare privind concurența vizează:

a) interzicerea practicilor restrictive individuale și anume: prețurile impuse de către producător; refuzul de a vinde sau de a presta un serviciu consumatorului, cu excepția unui motiv legitim; practicile discriminatorii nejustificate în relațiile dintre furnizori și distribuitori, vânzările condiționate etc;

b) reglementarea înțelegerilor și a poziției dominante atunci când ele au ca obiect sau pot avea drept efect să împiedice sau să încalce jocul concurenței pe piață. În acest sens, prevederile ordonanței din 1986 interzic:

- orice fel de înțelegeri exprese sau tacite atunci când ele tind să limiteze accesul pe piață (bariere de intrare) sau exercitarea liberă a concurenței de către alte întreprinderi; să împiedice fixarea liberă a prețului prin jocul liber al pieței, favorizând artificial creșterea sau scăderea acestora; să limiteze sau să controleze producția, debușeele, investițiile sau progresul tehnic; să repartizeze (împartă) piețele sau sursele de aprovizionare la nivel național sau local;
- exploatarea abuzivă de către o întreprindere sau un grup de întreprinderi a poziției dominante pe care o dețin pe piața internă sau pe o parte substanțială a acesteia, precum și a stadiului de dependență economică în care se găsește față de ele o întreprindere clientă sau un furnizor care nu dispune de soluții echivalente¹⁾;

¹⁾ Drept abuzuri sunt considerate: clauzele de exclusivitate ce au practic ca efect închiderea pieței unui concurent potențial: vânzările discriminatorii la prețuri reduse pentru a elimina un concurent (cazul industriei de piese de fontă); practicarea de prețuri discriminatorii (cum ar fi, de exemplu, reducerea amplă și selectivă, având drept scop să limiteze capacitatea concurențială a unei întreprinderi care ar refuza să participe la o înțelegere); refuzul de a vinde, vânzările condiționate sau discriminatorii, precum și ruperea relațiilor comerciale cu singurul motiv că partenerul refuză să se supună condițiilor comerciale nejustificate.

c) controlul prealabil al concentrării întreprinderilor, având drept scop ca prin aceasta să nu se ajungă la eliminarea întregii concurențe.

Din 1986, problemele concurenței au devenit apanajul Consiliului Concurenței – organism investit cu putere de decizie în materie de practică anticoncurențială, înțelegeri și exploatare abuzivă a unei poziții dominante. El dispune, de asemenea, de largi puteri consultative, avizul său fiind obligatoriu pentru toate textele de lege privind concurența, precum și în materie de concentrare.

Investigațiile necesare cercetării infrastructurilor sunt supuse autorizării și controlului judecătoresc. La rândul său, procedura în fața Consiliului Concurenței este contradictorie, deciziile sale putând face obiectul apelului.

3.5. Legislația și reglementările

Dincolo de plan, de instrumentele bugetare sau fiscale, de politica în domeniul sectorului public, a prețurilor și a concurenței, intervenția autorității publice în economia franceză îmbracă și alte numeroase forme care-și pun explicit sau implicit amprenta asupra comportamentului agenților economici. Între acestea, una din cele mai importante o constituie legislația și reglementările de cele mai diferite naturi, al căror impact – direct sau indirect – deși nu are întotdeauna prin el însuși o exprimare contabilă, în termeni de costuri și profituri, este adeseori foarte semnificativ.

Multe dintre acestea pot avea o finalitate economică, cum sunt de exemplu cele vizând capitalul sau buna funcționare a pieței. Altele pot avea o vocație socială, cum este cazul ansamblului dispozițiilor financiare de protecție socială care este la originea progresiei cheltuielilor publice sau a prelevărilor obligatorii.

Cele mai numeroase sunt însă prevederile legale sau reglementările sociale care nu au o traducere bugetară la nivelul statului și al organismelor publice, dar care au totuși o influență deosebită asupra activității economice: îndeosebi cele care se referă la piața muncii și la costul factorului muncă.

În fine, legislația privind urbanizarea sau protecția mediului generează, de asemenea, constrângeri importante pentru activitatea întreprinderilor și pot fi generatoare de costuri suplimentare etc.

Practic, sunt puține acele reglementări sau politici ale statului care să nu aibă, într-o formă sau alta, incidență asupra activității și comportamentului agenților economici, al economiei, în general, chiar dacă impactul global al acestora este dificil de cuantificat.

4. Orientări recente privind principalele modalități de intervenție a statului în economia franceză¹⁾

Consecventă, în general, liniei politice după 1983 și, mai ales de după 1986, centrată pe promovarea mecanismelor de piață și reducerea dezechilibrelor din economie, Franța – cu un șomaj ridicat și o populație activă care crește – a optat în ultimii ani pentru o strategie de creștere susținută, o strategie a „ofertei competitive” ce dă prioritate dezinflației și ocupării și se bazează pe un susținut efort investițional și pe export, aceasta fiind considerată drept alternativa cea mai adecvată pentru modernizarea economiei franceze, pentru creșterea competitivității sale internaționale și integrarea eficientă în Marea piață europeană.

Un rol deosebit în realizarea acestei strategii, conturate prin cel de-al X-lea plan (1989-1992), precum și în asigurarea dezvoltării viitoare a economiei franceze revine statului și, în general, întregii autorități publice. Potrivit concepției franceze, acesta trebuie să stabilească „regulile jocului” și să vegheze la respectarea acestora, îndeosebi în materie de concurență și transparență a piețelor; să anticipeze și prefigureze viitorul, reducând astfel incertitudinea; să suscite, să concerteze și orienteze eforturile agenților economici potrivit obiectivelor macroeconomice.

Acestei concepții se circumscriu o serie de orientări recente ale politicii economice franceze, precum și un ansamblu de măsuri vizând îmbunătățirea, în continuare, a modalităților de intervenție a statului în viața economică și socială și perfecționarea sistemului de pârghii și instrumente cu ajutorul cărora acesta poate să-și exercite – direct sau indirect – influența asupra comportamentului agenților economici.

1. Larga deschidere a Franței către exterior și creșterea competitivității internaționale au adus în prim-planul discuțiilor problema sectorului public, a potențialului său, precum și a necesității reevaluării raporturilor sale cu statul, fie că este vorba de finanțarea, conducerea sau administrarea întreprinderilor sale, cu atât mai mult cu cât ele se confruntă în permanență cu o concurență mărită din partea firmelor particulare.

Drept urmare, noile orientări vizează modernizarea și eficientizarea sectorului public, creșterea competitivității sale – problemă considerată drept crucială pentru succesul strategiei și politicii economice a Franței.

În aceeași optică se are în vedere necesitatea acordării unei mai mari importanțe planificării strategice care să contureze perspectivele pe termen mediu, precum și criteriile de rentabilitate în deciziile de investiții ale acestor

¹⁾ xxx OECD, *Economic Survey, France 1989/1990*, op.cit. xxx Le Xème Plan 1989-1990; La France – L'Europe, La documentation française, Paris 1989 xxx Privatisations ... quelles privatisations?, în: *L'Expansion* nr. 4, iunie 1991, p.16-19.

întreprinderi concomitent cu flexibilizarea salarială și mobilitatea mai accentuată a forței de muncă.

După o întrerupere în anul 1988, procesul de privatizare a fost reluat, la rândul său, guvernul procedând la efectuarea în continuare a unor cedări parțiale de active ale întreprinderilor publice¹⁾.

Principiile de bază ale relațiilor între stat și întreprinderile publice vor fi în continuare ale parteneriatului contractual care vor avea drept caracteristică comună să demonstreze intenția statului de a nu „ordona” sau „coordona” întreprinderile publice în fiecare moment ci, mai degrabă, de a preciza clar responsabilitățile în jurul câtorva orientări strategice printre care figurează „redresarea capacității” convertive și exportatoare, urmărirea și controlarea realizării activității de cercetare și dezvoltare.

Față de întreprinderile publice din sectorul concurențial, statul va trebui să joace rolul său de acționar, iar condițiile de funcționare ale acestora trebuie să rămână suficient de suple pentru ca ele să poată dispune de fonduri, să cerceteze filiale și să se deschidă mai mult parteneriatului, prin participări crescând în deosebi în cadrul acordurilor cu întreprinderile europene.

2. În vederea ridicării potențialului de competitivitate de care dispune economia franceză în anumite sectoare de activitate și a îmbunătățirii structurii acesteia prin asigurarea unei mai bune complementarități între întreprinderile de diferite dimensiuni, una din orientările actuale și de perspectivă ale politicii economice o constituie sprijinirea eforturilor de cerere a întreprinderilor mici și mijlocii asigurarea unui mai bun echilibru al șanselor în raport cu celelalte întreprinderi, ceea ce presupune: măsuri în favoarea economiei de proximitate, o politică mai avizată a organismelor financiare, mijloace adecvate pentru promovarea și difuzarea inovației etc.

3. În scopul sprijinirii efortului general de „modernizare negociată” a întreprinderilor care, potrivit concepției franceze presupune ca operarea schimbărilor tehnice și tehnologice să se facă în consens cu salariații întreprinderilor și să fie însoțită de o mai bună organizare a muncii, statul își va spori eforturile în vederea dotării cu mijloace suplimentare a Fondului Îmbunătățirii Condițiilor de Muncă, iar prin intermediul creditului de impozit formare va urmări să incite agenții economici să investească în mai mare măsură în formarea salariaților lor.

4. Stabilirea unui mediu general mai competitiv presupune, la rândul său, practicarea în continuare a unei politici active în domeniul concurenței, un rol deosebit în acest sens revenind Consiliului Concurenței.

¹⁾ Așa de exemplu, au fost puse în vânzare 22% din activele Creditului local al Franței, s-a cedat 2,2% din Societatea Elf-Aquitaine, s-a redus participarea publică în cadrul societății petroliere „Total” de la 34 la 55% și s-a votat un proiect de lege vizând reducerea participării statului în cadrul companiilor de asigurări de la 75 la 51%.

În acest cadru, se are în vedere atât flexibilizarea și orientarea în mai mare măsură către concurență a unora dintre marile întreprinderi naționale cu statut de monopol sau de quasi-monopol, cât și adaptarea progresivă a reglementărilor în domeniu la cerințele unei economii competitive, cum tinde să devină tot mai mult economia franceză.

5. Contractele de plan cu regiunile vor constitui, de asemenea, unul din instrumentele privilegiate ale politicii de dezvoltare teritorială și îmbunătățire a amenajării teritoriale, având patru obiective prioritare: ocupare, cercetare și formare, infrastructură, solidaritate, statul alocând un volum important de fonduri pentru realizarea lor.

6. Orientările recente privind politica monetară și bugetară sunt, la rândul lor, astfel concepute încât să slujească realizării obiectivelor prioritare ale strategiei „ofertei competitive”, pentru care a optat economia franceză.

În acest cadru, în afară de reforma sistemului de impozitare aplicat economiei (armonizarea TVA, eliminarea restricțiilor privind capitalul), principalele măsuri adoptate cu privire la reforma sistemului financiar vizează armonizarea cadrului legal și a practicilor financiare ale anumitor instituții franceze cu acelea predominante în țările CEE, pe de o parte, iar, pe de altă parte, mărirea eficienței posibilităților de finanțare ale economiei, avându-se în vedere:

- lărgirea atribuțiilor comisiei operațiilor de Bursă și schimbarea regulilor privind cumpărarea de companii sau preluarea controlului asupra acestora în vederea creșterii transparenței unei asemenea operațiuni;
- creșterea eficienței pieței financiare prin garantarea împrumuturilor bancare – motivație ce poate face posibilă reducerea costului de intermediere cât și a creditului în Franța, iar în final ușurarea implementării politicii de control a ofertei monetare prin rata dobânzii și prin supunerea unei mari părți a capitalului intern forței pieței;
- consolidarea capitalului net al instituțiilor de credit pentru a face față noilor reguli de solvabilitate ce vor intra în vigoare în 1993, prin eliminarea subvențiilor încrucișate practicate de bănci;
- menținerea în continuare a puterii francului și insuflarea unei probabilități reduse a inflației;
- reducerea deficitului bugetar prin continuarea tendinței ultimilor ani de reducere a subvențiilor bugetare care, conjugat cu creșterea eficienței sectorului public și controlul mai bun al cheltuielilor sociale trebuie să constituie principalii factori de reducere a cheltuielilor publice;
- continuarea procesului de armonizare al TVA, deja început, în concordanță cu propunerile Comisiei Europene în vederea adaptării nivelului acestuia la cel practicat în alte țări membre;
- reforma impozitului local în scopul reducerii disparităților care există în prezent între ratele practicate față de diferite activități sau regiuni;

- îngustarea decalajului între venituri și costul factorului muncă generat de nivelul încă mare al impozitelor (pe venit), cât și al contribuțiilor sociale care tinde practic să denatureze deciziile luate de firme privind ocuparea și să stimuleze nemunca;
- menținerea în continuare a seriei de măsuri fiscale adoptate în ultimii ani (1989-1990) ce au avut drept obiectiv stimularea ocupării (scutirea patronilor de plata, cotizațiilor sociale pentru șomerii în vârstă de 50 de ani angajați sau pentru persoanele încadrate pentru prima oară într-o activitate, exonerarea de plata impozitului de solidaritate, penalizări în cazul concedierii persoanelor de peste 55 de ani, acordarea unui credit al impozitului în scopul stimulării reducerii săptămânii de lucru etc.);
- încurajarea în continuare, a tendinței recente privind compensarea salariilor, compensație dependentă de rezultatele întreprinderilor. Ideea unui „grow-pact” promovată de autorități și care conține un element al unei astfel de abordări în stabilirea veniturilor din sectorul public ar putea contribui la crearea consensului determinat de cerințele macroeconomice.

În general, politicile structurale stabile și consecvente la nivel macroeconomic trebuie, după cum afirmă specialiștii, să creeze un mediu favorabil atât pentru comportamentul antreprenorial dinamic, cât și pentru o eficiență mai mare a alocării.

În același timp, potrivit opiniei unor studii ale OCDE, cea mai bună opțiune a politicii macroeconomice pentru Franța este de a continua să se bazeze pe politica monetară, desemnată să mențină puterea francului și o probabilitate redusă a inflației, precum și pe o politică fiscală prudentă, urmărind reducerea rapidă a deficitului bugetar și a ponderii cheltuielilor publice din economie. Conjugarea lor cu eforturile intense de micșorare a rigidității ofertei și de revigorare a economiei printr-o mai mare participare la competiție – prin politici comerciale mai liberale și politici concurențiale interne mai viguroase – sunt, susțin ei, căile ce pot permite Franței realizarea obiectivelor de dezinflație și de reducere a șomajului.

INDEX DE AUTORI

- AFLOROAEI, Nicușor 65 (XXVI)
ALBU, Cornel 52, 55; 56; 82 (XXVI)
ALBU, Lucian 56; 59; 84 (XXVI)
ALDEA, Dorin 44; 72 (XXVI)
ALDEA, Ion 55 (XXVI)
ALEXANDRI, Cecilia 60 (XXVI)
ALEXANDRU, Lucreția 65; 66; 183 (XXVI)
ANDREESCU, Eugen 52; 55; 81 (XXVI)
ANDREI, Liviu 70; 86 (XXVI)
ANGHELESCU, Irina 183 (XXVI)
ANTOHI, Dorina 62; 63; 86 (XXVI)
ANTONESCU, Dana 57; 58; 309 (XXVI)
AXENCIUC, Victor 44; 47; 50; 70; 71;
73; 88 (XXVI)
BAL, Ana 44; 52; 70 (XXVI)
BARA, Simona 60; 61; 71; 76 (XXVI)
BARBU, Gheorghe 66; 67; 68; 78; 79;
88; 97 (XXVI)
BĂDILEANU, Mariana 58; 59; 73
(XXVI)
BĂDULESCU, Octavian 91 (XXVI)
BĂLAȘA, Ana 66; 68; 88 (XXVI)
BĂLĂNESCU, Rodica 62; 63; 71; 72;
76 (XXVI)
BĂLĂȘESCU, Florin 62 (XXVI)
BĂLȚATU, Laurențiu 53; 55; 489 (XXVI)
BĂRBULESCU, P. 58 (XXVI)
BÂRSANU, Maria 62; 63; 86 (XXVI)
BECA, E. 66; 87 (XXVI)
BELI, Maria 62 (XXVI)
BELLI, Nicolae 5 (XXVI)
BERINDEI, Anca 60; 76; 237 (XXVI)
BESNEA, Dan 62; 63; 72 (XXVI)
BICSOK, Elena 83 (XXVI)
BOB, Roxana 56; 58 (XXVI)
BOBOC, Ion 79 (XXVI)
BOHATEREȚ, Valentin 61 (XXVI)
BOLD, Ion 76 (XXVI)
BOLOCAN, Constantin 61; 72 (XXVI)
BONCIU, Cătălina 58 (XXVI)
BRADA, J. 126 (XXVI)
BRATU, Ioan 49; 50; 51; 56; 519 (XXVI)
BRATU, Ramona 58; 84 (XXVI)
BUDIȘ, Monica 391; 440 (XXVI)
BUGĂ, O. 391; 411 (XXVI)
BUGEAN, Cili 62; 64; 77 (XXVI)
BULATĂ, Cristina 58 (XXVI)
BULEARCĂ, Marius 58; 59 (XXVI)
BUMBAC, Cristina 53; 82 (XXVI)
BURCEA, Eugen 61 (XXVI)
CALMUSCHI, Vladimir 65 (XXVI)
CAMARĂ, M. 65 (XXVI)
CARATA, V. 55 (XXVI)
CARTAS, Maria 53; 54; 55; 76; 81 (XXVI)
CĂMĂȘOIU, Camelia 45; 48; 49; 50;
57; 72 (XXVI)
CÂMPEANU, Virginia 54; 81 (XXVI)
CÂNDEA, Melinda 391; 411 (XXVI)
CÂRSTIAN, Marian 58; 59 (XXVI)
CERCEL, A. 55 (XXVI)
CHILIAN, Nona 58; 84 (XXVI)
CHIRU, L. 50 (XXVI)
CHISĂGIU, Livia 50 (XXVI)
CHIȘU, D. 89 (XXVI)
CHIȚIMIA, Silvia 391; 440 (XXVI)
CIMPOEAȘU, Mihaela 58; 84 (XXVI)
CIOBANU, Corneliu 53; 55; 489 (XXVI)
CIUMARA, Mircea 44; 65; 66; 73; 77;
80 (XXVI)
CIUPAGEA, Constantin 53; 75; 83 (XXVI)
CIUTACU, Constantin 49; 50; 75 (XXVI)
COATU, Nicoleta 391; 460 (XXVI)
CODIN, Mihaela 66; 68 (XXVI)
COJOCARU, Delia 50; 519 (XXVI)
COJOCARU, E. 58 (XXVI)
COMĂNICI, Germina 391; 460 (XXVI)
COMȘA, Marin 65; 73; 77 (XXVI)
CONCIOVICI, M. 391; 460 (XXVI)
CONSTANTIN, C. 391; 460 (XXVI)
CONSTANTIN, Iulian 58 (XXVI)
CONSTANTINESCU, D. 65 (XXVI)
CORCODEL, Adrian 47; 50 (XXVI)

- CORDUNEANU, Carmen 63 (XXVI)
 COSTIN, Cornelia 66; 67; 88 (XXVI)
 COTOCU, Dumitru 63 (XXVI)
 CRAIU, Evdochina 52; 54 (XXVI)
 CRĂIUȚU, Aurelian 47; 50; 52 (XXVI)
 CREȚOIU, Regina 47; 50 (XXVI)
 CRISTESCU, C. 54; 391; 460; 481; 483 (XXVI)
 CROITORU, Cristina 49; 50; 51; 74; 89 (XXVI)
 CROITORU, L. 58; 59 (XXVI)
 CURTICAPEAN, P. 118 (XXVI)
 CZOBOR, M. 87 (XXVI)
 DACHIN, Anca 48; 49; 50; 51; 74; 89 (XXVI)
 DAN, Vasile 56; 57; 58 (XXVI)
 DĂNESCU, N. 52 (XXVI)
 DÂMBEAN, Mirela 67; 68; 79 (XXVI)
 DEICĂ, P. 391; 469 (XXVI)
 DERASADURIAN, S. 55 (XXVI)
 DESMIREANU, Ionel 45; 65; 70; 71; 72; 73; 77 (XXVI)
 DOBRE, Gheorghe 48; 50 (XXVI)
 DOBRE, Silvia 391; 411 (XXVI)
 DOGARU, M. 65; 66 (XXVI)
 DOHOTARU, Adrian 14 (XXVI)
 DOLGU, Gheorghe 71; 80 (XXVI)
 DORU, Marcel 67; 69; 79; 87 (XXVI)
 DRAGOMIRESCU, A. 53 (XXVI)
 DRĂGAN, C. 58 (XXVI)
 DULGHERU, L. 47; 50; 89 (XXVI)
 DUMITRANA, M. 52; 54 (XXVI)
 DUMITRESCU, A. 52 (XXVI)
 DUMITRESCU, Georgeta 50 (XXVI)
 DUMITRESCU, Ileana 65 (XXVI)
 DUMITRU, Dumitru 60 (XXVI)
 DUMITRU, Ion 65 (XXVI)
 DUMITRU, Liliana 62 (XXVI)
 DUMITRU, Mihail 61 (XXVI)
 ENACHE, Ion 53; 55 (XXVI)
 EREMA, V. 118 (XXVI)
 FARMACHE, Ileana 58; 84 (XXVI)
 FILIMON, N. 49; 50; 51; 74; 89 (XXVI)
 FILIP, Angela 58 (XXVI)
 FISTUNG, Daniel 57; 59 (XXVI)
 FLEȘNER, Margareta 66; 69; 78 (XXVI)
 FLOREA, Vladimir 62; 77 (XXVI)
 FLORESCU, Ionel 65; 66 (XXVI)
 FLORIAN, Violeta 60; 61; 76; 391; 393; 397; 419; 429; 430; 440; 477; 481; 483 (XXVI)
 FOMIN, Petru 91 (XXVI)
 FORNEA, N. 66; 78 (XXVI)
 FRÂNCU, Marin 54; 81 (XXVI)
 FRENT, Gabriela 65 (XXVI)
 FULEA, Maria 391; 440 (XXVI)
 FURTUNĂ, Carmen 391; 440 (XXVI)
 GALUZINSCHI, V. 55 (XXVI)
 GARBA, E. 8 (XXVI)
 GAVRILESCU, Dinu 60; 61; 71; 76 (XXVI)
 GĂBURICI, A. 65; 66 (XXVI)
 GEKELY, I. 126 (XXVI)
 GEORGESCU, Doina 61 (XXVI)
 GEORGESCU-ROEGEN, Nicholas 26; 40 (XXVI)
 GHEBREA, Georgeta 66; 67; 69; 97 (XXVI)
 GHEORGHE, C. 66 (XXVI)
 GHEORGHE, G. 88 (XXVI)
 GHEORGHE, Viorel 97 (XXVI)
 GHEORGHIU, Elena 56; 57; 59; 85 (XXVI)
 GHIBUȚIU, Agnes 54; 82 (XXVI)
 GHICA, Daniela 65 (XXVI)
 GHIGEANU, Gheorghe 62; 64; 86 (XXVI)
 GHIMPĂU, Vasilica 68; 79; 97 (XXVI)
 GHINDĂ, Iuliana 66; 67 (XXVI)
 GHINOIU, I. 391; 397 (XXVI)
 GHIORGHITĂ, Eugen 47; 50 (XXVI)
 GHIZDEANU, I. 48 (XXVI)
 GÎRLAN, M. 68 (XXVI)
 GRĂDINARU, Marusia 55 (XXVI)
 GRIGORESCU, Constantin 44; 48; 50; 71; 73; 75 (XXVI)
 GROSU, Gica 58 (XXVI)
 HANKE, Steve H. 40 (XXVI)
 HARBĂDĂ, Ovidiu 47; 50 (XXVI)
 HORNIIANSCHI, Nicoleta 57; 58; 309 (XXVI)
 HUGHES, G. 126 (XXVI)
 HUSEN, Teodora 62 (XXVI)

- IANCU, Aurel 40; 44; 45; 56; 58; 72; 74; 238 (XXVI)
- IBĂNESCU, Mihai 60; 391; 429; 481; 483 (XXVI)
- IFTIMIE, Roxana 183 (XXVI)
- IFTIMIE, S. 66 (XXVI)
- IOAN-FRANC, Valeriu 5; 263 (XXVI)
- ION, Alecsandrina 53; 55 (XXVI)
- IONESCU, L. 67 (XXVI)
- IONESCU, Mihaela 65 (XXVI)
- IONESEI, Gheorghe 61 (XXVI)
- IONETE, Constantin 9; 44; 71; 72; 80 (XXVI)
- IODACHE, L. 55 (XXVI)
- IODACHE, Vergiliu 48; 50 (XXVI)
- IODAN, Marioara 65 (XXVI)
- ISAIC-MANIU, Roxana 56; 57; 58 (XXVI)
- ISPAS, Sabina 391; 460 (XXVI)
- IVAN, Marilena 52; 54 (XXVI)
- IVAN, P. 118 (XXVI)
- JIANU, V. 55 (XXVI)
- JULA, Dorin 65; 66; 77; 183 (XXVI)
- KING, A. 126 (XXVI)
- KIRIȚESCU, Costin C. 45; 63; 70; 303 (XXVI)
- KIVU, M. 66 (XXVI)
- LANDESMANN, M. 126 (XXVI)
- LAZĂR, Traian 64; 77; 86 (XXVI)
- LAZEA, Valentin 56; 59; 85 (XXVI)
- LEFTER, M. 66 (XXVI)
- LIUȘNEA, D. 52; 54 (XXVI)
- LIVIU, Andrei 62; 63 (XXVI)
- LUPAȘCU, M. 391; 460 (XXVI)
- LUPU, Pompilia 65; 77 (XXVI)
- MALINSCHI, Mariana 47; 50 (XXVI)
- MALIȚA, Mircea 44 (XXVI)
- MANEA, Gheorghe 57; 58; 59; 83; 84; 245; 309 (XXVI)
- MANEA, Livius 66; 69; 79; 87 (XXVI)
- MARCEL, Doru 79 (XXVI)
- MARCHIȘ, N. 55 (XXVI)
- MARIN, Constantin 62; 63; 70; 72; 74; 77; 86 (XXVI)
- MATEI, Gheorghe 53; 55 (XXVI)
- MĂNĂSTIREANU, Mariana 60 (XXVI)
- MĂRCUȚĂ, Ligia 62 (XXVI)
- MĂRGINEAN, Ioan 66; 67; 68; 69; 87; 88 (XXVI)
- MIHAI, I. 49; 75 (XXVI)
- MIHALCEA, Dorin 48; 49 (XXVI)
- MIHĂESCU, Constanța 48; 49; 75 (XXVI)
- MIHĂESCU, Olga 57; 59; 83; 84; 117; 309; 340 (XXVI)
- MIHĂILĂ, Dan 65 (XXVI)
- MIHĂILĂ, Felicia 62; 63 (XXVI)
- MIHĂILESCU, A. 56; 58 (XXVI)
- MINETOS, Camelia 183 (XXVI)
- MIROIU, Rodica 58; 59; 83; 309 (XXVI)
- MIRON, M. 82 (XXVI)
- MITRAN, Dabielă 56; 58 (XXVI)
- MITREA, G. 66 (XXVI)
- MOISESCU, E. 53; 55 (XXVI)
- MOLDOVAN, Minodora 60; 76 (XXVI)
- MOLDOVEANU, Maria 46; 54; 69; 81 (XXVI)
- MOLNAR, 46; 48; 50; 52; 58 (XXVI)
- MUNTEANU, E. 8 (XXVI)
- MUNTEANU, G. 52 (XXVI)
- MUSCALU, Sabina 57; 58; 59; 309 (XXVI)
- NACU, Daniela Violeta 391; 411 (XXVI)
- NANEȘ, Marcela 49; 50; 51; 56; 75; 555 (XXVI)
- NEDER, M. 66; 67; 69 (XXVI)
- NEGOIȚĂ, Adriana 62; 77 (XXVI)
- NEGRESCU, Dragoș 54; 81 (XXVI)
- NICA, Narciza-Adela 65 (XXVI)
- NICOLAU, F. 88 (XXVI)
- NISTORESCU, Nicolae 44; 45; 52; 71; 72; 74; 81 (XXVI)
- NIȚĂ, Ileana 62; 63 (XXVI)
- NOVAK, Andrei 66; 68; 79 (XXVI)
- OBACESCU, M. 118 (XXVI)
- ODAE, Nicoleta 57; 58; 309 (XXVI)
- OLTEANU, F. 55; 56 (XXVI)
- OPRIȘAN, Florica 62; 63; 72; 86 (XXVI)
- OȚETEA, Coman 58 (XXVI)
- PALADE, Romulus 52; 54; 73; 76; 81 (XXVI)

- PANAITESCU, Constantin 56; 58 (XXVI)
 PAPATULICĂ, Mariana 53; 55 (XXVI)
 PAPUC, Didona 68; 88 (XXVI)
 PATACHI, Radu 60; 61 (XXVI)
 PAVELESCU, Florin 48; 49; 50; 51; 75; 89 (XXVI)
 PĂRĂLUȚĂ, Mihaela 57; 58; 309 (XXVI)
 PĂTRULESCU, Victor 84 (XXVI)
 PĂUNA, C. 65; 86 (XXVI)
 PĂUNESCU, Cornelia 75; 81 (XXVI)
 PÂNZARU, 46; 67; 68; 69 (XXVI)
 PELINESCU, Elena 57; 58; 309; 340 (XXVI)
 PERTI, Steliana 45; 46; 48; 49; 50; 51; 72; 73; 75 (XXVI)
 PETRINI, Iolanda 62 (XXVI)
 PETROVICI, Anca 85 (XXVI)
 PILAT, Vasile 45; 47; 50; 71; 72; 73; 74 (XXVI)
 PLATON, Victor 48; 50; 57; 58; 59; 83; 84; 309 (XXVI)
 POENARU, Maria 46; 48; 50; 52; 67; 75; 89 (XXVI)
 POP, Anemaria 54 (XXVI)
 POP, Valeria 65; 66; 77; 183 (XXVI)
 POPA, Cristian 44; 47; 50; 51; 52; 70; 71; 74; 75; 89; 90 (XXVI)
 POPA, Florina 58 (XXVI)
 POPESCU, Emilian 66; 67; 68; 88 (XXVI)
 POPESCU, Liana 62 (XXVI)
 POPESCU, M. 54 (XXVI)
 POPESCU, Marin 60; 63; 64; 86 (XXVI)
 POPESCU, Stela 85 (XXVI)
 POPESCU, Teodor 57; 58; 84; 309 (XXVI)
 POPESCU, Valentin 58 (XXVI)
 POSTOLACHE, Tudorel 44 (XXVI)
 PREDA, Mariana 53 (XXVI)
 PREDOI, Ioan 62; 63; 64 (XXVI)
 PREDOȘANU, Gabriela 48; 49; 75 (XXVI)
 PRISECARU, Petre 53; 55; 73; 75 (XXVI)
 PUIANU, Emilia 54 (XXVI)
 PUIU, Ovidiu 55 (XXVI)
 PUWAK, Hildegard 66; 67; 68; 78; 79; 88 (XXVI)
 RADU, Florentina 58 (XXVI)
 RĂDUCANU, Viorica 58; 59; 203; 257 (XXVI)
 RĂDULESCU, Octavian 53; 54; 55; 88; 546 (XXVI)
 RĂGĂLIE, Ștefan 58; 63; 64; 70; 71; 84 (XXVI)
 ROSCOVAN, M. 8 (XXVI)
 ROȘU, Diana 50; 51; 75 (XXVI)
 RUDĂREANU, Marina 49; 74; 88 (XXVI)
 RUDĂREANU, N. 50 (XXVI)
 RUIU, Nicușor 49; 50; 51; 75; 89 (XXVI)
 RUSALI, Mirela 61 (XXVI)
 RUSSU, Corneliu 44; 45; 56; 57; 58; 59; 71; 72; 73; 74; 128; 340 (XXVI)
 SANDU, Ilie 66; 68 (XXVI)
 SANDU, Steliana 45; 49; 50; 51; 71; 73; 74; 89 (XXVI)
 SARCHIZIAN, Aida 5 (XXVI)
 SAVA, Sorica 44; 47; 50; 52; 70; 72; 73; 74; 530 (XXVI)
 SÂRBU, Aurelia 60; 61; 391; 397; 411; 429; 477; 481; 483 (XXVI)
 SCARLAT, Maria 65 (XXVI)
 SCUTARU, Cornelia 60; 61; 73; 76 (XXVI)
 SILASI, G. 183 (XXVI)
 SIMA, Cristian 58; 59 (XXVI)
 SIMA, Elena 61 (XXVI)
 SIMA, Valeriu 61 (XXVI)
 SIMION, M. 49; 50; 88 (XXVI)
 SÎRBU, 47; 188 (XXVI)
 SOARE, 44; 45; 63; 70; 71; 72; 74 (XXVI)
 SOARE, I. 44; 45; 63; 70; 71; 72; 74 (XXVI)
 SOCOL, Gheorghe 66; 67; 79 (XXVI)
 STAICU, Mara Monica 60; 61; 391; 429; 430; 460; 477; 481; 483 (XXVI)
 STAN, Emil 56; 58 (XXVI)
 STANCIU, Elena 263 (XXVI)
 STANCIU, Mariana 66; 67 (XXVI)
 STÂNCULESCU, Ecaterina 53; 55 (XXVI)
 STĂNILĂ, C. 118 (XXVI)
 STERE, Doina 53 (XXVI)

-
- STICLARU, Gabriel 67; 88 (XXVI)
 STOIAN, Ioan Mihai 54 (XXVI)
 STOICA, Lia Maria 391; 460 (XXVI)
 STOICA, Mihai 56; 59 (XXVI)
 STOICA, Victor 44; 65; 70; 71; 293; 304; 351 (XXVI)
 STROE, Elena 49; 50; 51; 74 (XXVI)
 STROIE, Simona 97 (XXVI)
 SUCIU, Cristina 49; 59; 85 (XXVI)
 SUICĂ, P. 65; 66 (XXVI)
 SUTARU, Aura 56; 59 (XXVI)
 ȘERBĂNESCU, Camelia 61; 73 (XXVI)
 ȘERBULESCU, Radu 56; 58 (XXVI)
 ȘTEFAN, Mihai 80 (XXVI)
 TĂȚAR-MAIOSESCU, Elena 489 (XXVI)
 TĂȚĂRANU, Doina 118 (XXVI)
 TEODORESCU, Mihaela 67; 97 (XXVI)
 TOADER, Sabina 60; 73 (XXVI)
 TODEROIU, Filon 60; 73; 74; 76 (XXVI)
 TOMA, Camelia 61 (XXVI)
 TOMA, Mariana 62 (XXVI)
 TOMESCU, Maria 391; 411 (XXVI)
 TREBICI, Vladimir 44; 46; 67; 69; 72; 398; 401; 402; 403; 404; 478 (XXVI)
 TRIFĂNESCU, Ștefan 54 (XXVI)
 ȚURCANU, 17 (XXVI)
 ULCELUȘE, Anișoara 58; 84 (XXVI)
 URSE, L. 69; 88 (XXVI)
 VANIA, Mariana 58 (XXVI)
 VASILE, Valentina 49; 50; 75 (XXVI)
 VASILESCU, Iolanda 53; 55; 82 (XXVI)
 VASILOIU, Oprea 62; 63; 64; 72 (XXVI)
 VÂLCEANU, Gr. 48 (XXVI)
 VIEZUINĂ, Vasile 59; 85 (XXVI)
 VIOREL, Gheorghe 67 (XXVI)
 ZAFIU, Doina 58 (XXVI)
 ZAMAN, Gheorghe 44; 49; 50; 51; 56; 70; 72; 74; 75 (XXVI)
 ZAMFIR, Cătălin 45; 66; 67; 68; 69; 71; 73; 79; 97; 143 (XXVI)
 ZAMFIR, Elena 143 (XXVI)
 ZAMFIRESCU, Carmen 375 (XXVI)
 ZARAFESCU, C. 54; 82 (XXVI)
 ZECHERIU, Mirela 66 (XXVI)